

Suttantapiṭake Saṃyuttanikāye

Sagāthāvaggapāḷiyā saṃvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

Sāratthappakāsinī nāma

SAṂYUTTATṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1970

© Buddhasāsana Society

Atṭhakathā Series 14

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဣ = u ဵ = ū ဥ = e ဩ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ဃ ṅgha	က ṇṭha	ဈ dhya	ဠ pla	ဣ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဠ pba	ဣ lya
က kya	ဆ ccha	က ṇṇa	ဇ nta	ဠ bbha	ဣ lha
က kri	ဇ jja	က ṇha	ဇ ntva	ဣ bya	ဣ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	ဇ ntha	ဠ bra	ဠ sta
က kva	ဠ ñña	က ttha	ဇ nda	ဠ mpa	ဠ stra
ဈ khya	ဠ ñha	က tva	ဠ ndra	ဠ mpha	ဠ sna
ဇ khva	ဠ ñca	က tya	ဇ ndha	ဠ mba	ဣ sya
ဇ gga	ဆ ṇcha	က tra	ဇ nna	ဠ mbha	ဩ ssa
ဠ ggha	ဠ ṇja	ဇ dda	ဈ nya	ဠ mma	ဠ sma
ဈ gya	ဠ ṇjha	ဇ ddha	ဇ nha	ဣ mya	ဠ sva
ဠ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဠ ppa	ဣ mha	ဠ hma
ဇ ṅka	ဠ ṭtha	ဠ dra	ဠ ppha	ဣ yya	ဠ hva
ဇ ṅkha	ဠ ḍḍa	ဇ dva	ဣ pya	ဣ yha	ဠ lha
ဇ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Nidānakathā

Sirimatā amhākaṃ Buddhena Bhagavatā Arahatā Sammāsambuddhena sakalalokapattaṭṭamahākaruṇāsinehasiniddhahadayena sabbattha appaṭihatasabbaññutānāvaraṇādiñāṇobhāsasamujjalitena sanarāmaralokagurunā sadevakassa lokassa atthāya hitāya sukhāya dhammo ca vinayo ca desito pañṇatto, so pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena vibhattesu tīsu saddhammesu pariyattisaddhammo nāma, tadeva ca sāsanaṭṭhitiyā pamāṇaṃ, satiyeva hi tasmīṃ itare uppajjanti, nāsati, vuttañhetam **Aṅguttaraṭṭhakathāyaṃ**— (Am-Ṭṭha 1. 72 piṭṭhe)

“Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.
Tamo bhavissati loko, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.
Paṭipattiyaṃ ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhaṃsatī”ti.

Teneva ca saddhammaciraṭṭhitikāmino theravarā Mahākassapādayo pariyattisaddhammasaṅkhātāṃ Tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ saṅgītimāropetvā Buddhasāsaṇaṃ samrakkhimsu, taṃkālikā ca rājāno saddhammābhivuddhikāmaṃ tesaṃ saṅgītikārāṇamanubalappadānena sahāyattamupāgamuṃ.

Tathā hi catūhādhikatimāsaparinibbute Bhagavati Mahākassapattherappamukhehi pañcahi arahantasatehi Rājagahe **paṭhamā dhammasaṅgīti** katā rañño Māgadhasa Ajātasattuno visesānuggahamādāya.

Vassasataparinibbute ca Bhagavati Mahāyasattherappamukhehi sattahi arahantasatehi Vesāliyaṃ **dutiyā dhammasaṅgīti** katā, tadā ca Kālāsoko mahīpati tesaṃ sahāyattamupāgato.

Tathāgataparinibbānato pana dvinnāṃ vassasatānamupari pañcattimsatime vasse Mahāmoggaliputtatissattherappamukhehi arahantasahashehi Pāṭaliputte **tatiyā dhammasaṅgīti** katā sakalalokapattaṭṭayasassa Dhammāsokassa bhūpatino niratisayānuggaham laddhāna.

Sammāsambuddhapariniibbutito pana catunnaṃ vassasatānamupari paṇṇāse vasse Laṅkādiṇe Vaṭṭagāmaṇirājino kāle Mātulajanapade Ālokalēṇe **catutthī dhammasaṅgīti** katā pañcahi arahantasatehi Mahādhammarakkhitattherappamukhehi, yā loke “pothakāropanasaṅgīti”ti pākaṭā.

Buddhavasṣe pana catussatādhikadvisahassānamupari pannarasamasāṅkhyāṃ sampatte imasmimpi Marammaraṭṭhe **Mindonnā**massa mahādhammarājino kāle Mandalay itipākaṭe Ratanāpuñjanagare **pañcamī dhammasaṅgīti** katā catussatādhikadvisahassattherehi Dakkhiṇārāmaṇvāsītipīṭakadharabhadantaajāgarattherappamukhehi tasṣeva rañño anavasesānuggahamādāya, yā loke “selakkharāropanasaṅgīti”ti vuccati.

Itthaṃ sudāṃ Buddhassa Bhagavato sāsanaṃ iddhañceva hoti phītañca vitthārikaṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāvajjatanā.

Cirakālato panetaṃ Buddhavacanāṃ lekhaṇamparāya ceva muddaṇaparamparāya ca anekakkhattuṃ parivattiyābhataṃ na sakkā dāni vattuṃ “paṭhamadutiyatatiyādīsaṅgītimāropitākāreṇeva sabbaso parisuddhaṃ”ti, aññadatthu paṇādhunikapotthakesu saṃvijjamānehi kehici paṇādalekhādīsaṅgītakhalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhehi malīnamevetāṃ, tathā hi nānādesiyapotthakesu aññamaññaṃ saṃsandiyaṃānesu anekā visadisapāṭhā dissanti.

Tatoyeva ca Buddhavacanassa suparisuddhabhāvakāmīno mahātherā sasatthantarapīṭakattayakovidā dhammavinayaṃ vācentāyeva te khalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhe disvā evaṃ samacintesuṃ kathesuṃ ca—

“Advayavādīno suparisuddhavacanassa tassa Bhagavato pāvacanāṃ advayaṃ suparisuddhaṃ nimmalamevassa, imesu pana pāvacanapotthakesu aññamaññaṃ visadisā ceva aparisuddhā ca pāṭhā dissanti, nissamsayaṃ kho ayameva mūlapāṭho, yo nesāṃ yuttisampanno, tadanñño pana paṇādalekhaṇapāṭhoyeva, tādīsā ca dissanti ādhunikapāvacanapotthakesu kismiñci kismiñci ṭhāne.

Kāmañcetedāni na tāva bahutarā, yāva yathābhūtaṃ pāḷiyā atthaṃ paṭisedheyyuṃ, etarahi pana asodhiyāmānā te gacchante gacchante

kāle bahutarā bahutarā jāyeyyūṃ, taṃkālikā ca pacchimā janā te sodhetuṃ asamatthā yathādhippetāṃ pāḷiyā atthaṃ na sammā jāneyyūṃ, evamete saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvatteyyuṃ.

Vuttaṃ hetuṃ **Āṅguttaranikāye**— (Am 1. 60 piṭṭhe)

‘Dveme bhikkhave dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti, katame dve, dunnikkhittaṃ ca padabyañjanaṃ attho ca dunnīto, dunnikkhittassa bhikkhave padabyañjanassa atthopi dunnayo hoti, ime kho bhikkhave dve dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti’ti.

Yaṃnūna mayāṃ te sodhetvā nimmalaṃ parisuddhaṃ Buddhavacanaṃ sampatiṭṭhāpeyyāma, tadassa saddhammaciraṭṭhitiyā bahujanahitāya bahujanasukhāya ca, taṃ pana na sukaraṃ sampādetuṃ aññatra dhammikaṛājūnāmanuggahenā”ti.

Sā paṇāyaṃ kathā patthaṭā sādhujanaparamparāya, sutā ca **U Nu** nāmadheyyaggamahāmacappamukhehi Marammaraṭṭhissarehi, sutvāna te evaṃ samacintesuṃ sammantayimsu ca “na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, ye mayāṃ pubbakehi dhammikehi dhammarājūhi samanuggahitassa Buddhasāsanassa parihānikāraṇaṃ passamānāyeva ajjhupekkhitvā appossukkā vihareyyāma, yaṃnūna mayāṃ sāsānopakārupāye sampādetvā visesato ca ādhunikapāvācanapotthakesu dissamāne saṃsayaṭṭhāniye pamādalekhapāṭhe saṃsodhetukāmānaṃ mahātherānaṃ ajjhāsayaṃ paripūretvā Buddhasāsaṇaṃ anuggaṇheyyāmā”ti, atha te sabbe pi sāsānānuggahāya katasanniṭṭhānā ahesuṃ.

Anuggahitukāmehipi ca tehi na sakkā āṇāya kātuṃ vinā mahājanacchandasañjātopadesena, mahājanappatinidhibhūtā hi etarahi Marammikā rājāno, upadeso ca santhāgārasamitiyaṃ mahājanappatinidhibhūtānaṃ matisajivānaṃ chandeneva samuppajjati, tasmā Buddhasāsanānuggahāya santhāgārasamitiyaṃ ekaṃ dhammupadesaṃ paññāpetvā **Buddhasāsanasamiti** nāma mahāsamiti samuṭṭhāpitā. Tassā kho pana samitiyā sabhāpati hoti *Thadosirīsudhammopādhidhārī* **Sir U Thwin**vhayo mahāseṭṭhi, upasabhāpati pana *Thadosirīsudhammopādhidhārī*eva **U Thein Maung**vhayo padhānaḍḍavinicchayamandiramhi mahākkhadassādhipati, sabbakammavidhāyako pana

hitadharo *Thadomahāsa*resīthūpādhiko **U Chan Htun**vhayo
upadesikādhīpatipadhānanīvedimahāmantī. Bhaṇḍuppāḍako pana
raṭṭhissarānaṃ patinidhibhūto **U Win** nāmadheyyo
sāsanaṭṭhānikamahāmatto.

Atha te Buddhasāsanasamitikā “yāyeva kho panatthāya
samuṭṭhāpitāyaṃ samiti, tadatthamidāni visesato kāhāmā”ti
Marammaraṭṭhebbhipākaṭaḡaṇasamudayasamudite tattha tattha
padhānanāyakabhūte paropaṇṇāsamahāthere dīghadassino nimantiya
evamārocesuṃ “ayaṃ bhante amhākaṃ Buddhasāsanamahāsamiti
Buddhasāsanānuggahatthāyeva raṭṭhissarānaṃ dhammupadesena
samuṭṭhāpitā, sacedāni bhante pubbe viya dhammasaṅgītiṃ katvā sāsanaṃ
paggaṇhituṃ yujjeyya, mahātherā ca tathā kātumiccheyyuṃ, vissatthāva
bhante karontu, mayaṃ tattha kāyañāṇapaccayabalehi niravasesaṃ byāvaṭā
bhavissāmā”ti.

Atha kho te mahātherā “dhammasaṅgītiṃ karissāmā”ti katasanniṭṭhānā
evaṃ pativedesuṃ “kattabbāyevesā dhammasaṅgīti, nesā na kattabbā, tasmā
mayaṃ dāni piṭakapotthakāni pañcamasaṅgītisilālekḡāya samānetvā tāniyeva
sarīraṃ katvā pālisaṃsodhanapubbaṅgamaṃ dhammasaṅgītiṃ kassāma,
yāya ādhunikapotthakesu paramparāparivattanavasena saṅjātā
pamādalekḡapāṭhā ca nirākariyissanti, visodhitaṅca suparisuddhaṃ
pāvacanamūlaṃ labhitvā taṃ muddāpetvā sakalaloke nānāraṭṭhesu
nānādesesu byāpanavasena Buddhasāsanassa ciraṭṭhiti ca sādhiyissati, sabbe
ca Theravādikā raṭṭhā Marammaraṭṭhasahitā ekato hutvā Buddhasāsanāṃ
abhūtapubbapaggahena paggaṇhituṃ labhissanti, sā ca purimikā pañca
saṅgītiyo upanidhāya **chaṭṭhasaṅgīti** nāma bhavissati, taṅca sabbaṃ
bhavissati bahujanahitāya bahujanasukḡāya atthāya hitāya suḡāya
devamanussānaṃ, bahūni panettha āvassakakiccāni paṭikacceva
samādapetabbāni tumhākamāyattāni, tasmā saṅgītikālavavatthānādikiccam
tumhākaṃyeva bhāro hotū”ti.

Atha te Buddhasāsanasamitikā sāsanaḡalakānaṃ mahātherānaṃ
chandaṅca ruciṅca samādāya ovādaṅca sirasā sampaṭicchitvā therānaṃ ceva
attano ca kattabbakiccānaṃ pariniṭṭhānasamayaṃ sallakkhetvā “ayaṃ
chaṭṭhasaṅgīti Sammāsambuddhapaṇinibbānato catussatādhikānaṃ dvinnaṃ
vassasahassānamupari

aṭṭhanavutime vasse vesākhapuṇṇamito paṭṭhāya ārabhitabbā, dve ca vassāni kattabbā, pañcannaṃ ca sāsanaṃ vassasahassānamupaḍḍhavasve
vesākhapuṇṇamiyaṃ ye va pariniṭṭhāpetabbā”ti saṅgītikālaṃ vavatthapesuṃ.

Tato paṭṭhāya ca te punappunaṃ sannipatitvā sammantayitvā saṅgītiyā pubbakiccesu nirantaraṃ byāvaṭṭaṃ honti, “mahantaṃ kho Jinasāsanaṃ mahatiyāyevetaṃ pūjāya pūjanīyaṃ”ti mantvā tehi kārapitāni mahantamahantāni sāsanaṃ mandirāni, tattha saṅgītiṃ kurumānassa bhikkhusaṅghassa sukhassannisaṃjattamaṃ sannipātapaṭṭhānabhūtaṃ mahantaṃ saṅgītiṃ mandiraṃ Yangon nāma rājadhāniyaṃ **Sirīmaṅgalatthale Kaba Aye** (Lokasāma) nāmakassa cetiyassa āsanne selapabbataguhāvesena kārapitaṃ tibhūmakam pāyaso silā-iṭṭhakāyomayaṃ, evaṃ mahantampetaṃ ekasamvachhareneva pariniṭṭhāpitaṃ iddhiyā maññe nimmitaṃ, taṃca bahi ṭhatvā apekkhattaṃ sayamaṃ jātase lapabbato viya dissati, anto pavisitvā olokayataṃ pana olokitolokitaṭṭhānato dassanīyaṃ pāsādikam ramaṇīyaṃ atittikameva hutvā devavimānamiva khāyati. Tassa panāvidūre aḍḍhateyyānaṃ saṅgītikārabhikkhusahassānaṃ nivāsappahonakā cattāro iṭṭhakamayā mahāpāsādā ceva iṭṭhakamayāyeva bhojanamahāsālā ca mahāsīmāpāsādādayo ca muddaṇayantasālā ca tattheva kārapitā.

Mahātherāpi ca “saṅgītikiccaṃ nāma therādheyyaṃ, therānaṃ ovādeneva kattabbaṃ, na vinā tena, tasmā bhikkhusaṅghassa ceva upāsakānaṃca sabbampi saṅgītipaṭibaddhamovādaṃ dātum bhavitaṃ sabbam ettha ovādaḍḍayakasaṅghasabhāyapī”ti Marammaraṭṭhadhajūpame aggamahāpaṇḍitopādhidhārino ca raṭṭhovādācariyasammate ca raṭṭhavinayadharasammate ca aññe cābhipākaṭaḡarubhāvaṇīyādiguṇaḡaḡasamaḡinoti parosataṃ nāyakamahāthere uccinitvā “chaṭṭhasaṅgīti-ovādācariyasamghanāyakasabhaṃ” nāmekam padhānamahāsaṅghasabhaṃ patiṭṭhāpesuṃ, te ca nāyakamahātherā Sambuddhavadanaratanākarapāraḡe vividhasatthantaragahanāsaṅgacārīne therānuthere pañcavīsatiṃ matte samuccinitvā “chaṭṭhasaṅgītidhurandharasabhā”ti ca sammannitvā tassā sabhāya bhāraṃ niyyātesuṃ sabbāni saṅgītipaṭibaddhakiccāni samvidahituṃ. Te ca saṅgītidhurandharasabhikā therā sakalamarammaraṭṭhe **Nyaung Yan Sayadaw**ti abhipākaṭaṃ “Aggamahāpaṇḍito” pādhiṇā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhiṇā cāti

dvīhi Marammaratṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṃ jātiyā āsītivassikaṃ upasampadāya saṭṭhivassaṃ “Bhadantarevataṃ” nāma mahātheravaraṃ sabhāpatiṃ katvā Tepiṭake Buddhavacane ceva nānāsatthesu ca kovide dhammācariyakavipadappatte bhikkhū uccinitvā aṭṭhadasādivaggavasena parosataṃ pālvisodhakavagge ceva sambahule ca paṭivisodhakavagge bandhāpetvā visodhanappaṭivisodhanehi Buddhavacanaṃ suparisuddhattaṃ paṭipāpetvā dhammasaṅgītimakāṃsu yathā taṃ porāṇakasaṅgītikārā.

Evam saṅgītimāropitassa Tepiṭakassa Buddhavacanassa atthasaṃvaṇṇanābhūtā Aṭṭhakathāyo ca saṃvijjanti manoramāya tantinayānucchavikāya bhāsāya Ācariyabuddhaghosādīhi theravarehi katā.

Tāsampi Aṭṭhakathānaṃ sadesīyamūlehi ceva videsīyamūlehi ca saṃsanditvā Tepiṭakassa viya Buddhavacanassa visodhanappaṭivisodhanavasena mahātherā pāvacanadassino saṃvaṇṇanākovidā pāṭhasodhanamakāṃsu.

Icevamaṭṭhakathāyo ca pamādakhalitādhika paribhaṭṭhapāṭhānaṃ nirākaraṇavasena visodhitā ceva paṭivisodhitā ca hutvā Buddhasāsanamuddaṇayantālaye samappitā suṭṭhu muddāpaṇāya.

Muddāpaṇakāle ca Piṭakattayamuddāpaṇe viya mahātheravarā mūlasodheyyapattapāṭhakehi gahaṭṭhapaṇḍitehi ceva dhammācariyabhikkhupaṇḍitehi ca anakavāraṃ parisodhitaṃ osānasodheyyapattaṃ paṭivisodhitamūlapotthakena ceva aññehi sadesa desantarika Aṭṭhakathāpotthakehi ca vividhabyākaraṇādisatthehi ca punappunaṃ saṃsandetvā suvisada pariyaṭṭakapaṇḍavāra vākyaccheda saṅketatañca sampāpetvā mahatā parissamena osānasodhanamakāṃsu.

Evametāsampi ca suvisodhitānaṃ Aṭṭhakathānaṃ saṅgītibhāranitthārakā mahātherā nikhilamarammaratṭhe **Maso Yein Sayadaw**ti abhipākaṭaṃ “Aggamahāpaṇḍito” pādhinā ceva “Abhidhajamahārāṭṭhagurū” pādhinā cāti dvīhi Marammaratṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṃ jātiyā chasattativassikaṃ upasampadāya chappaññāsavassaṃ “Bhadantasūriyābhivaṃsaṃ” nāma mahātheravaraṃ sabhāpatiṃ katvā chaṭṭhasaṅgītikārapariyāpannehi therānutherehi saṅgamma paṭhanatthāya samārabhiṃsu yathā taṃ chaṭṭhasaṅgītidhammasaṅgāyanākāle.

Evametāsaṃ Aṭṭhakathānaṃ saṃsodhana-muddāpaṇa-sampañhanesu
karīyamānesu raṭṭhissaragaṇe aggamahāmacco **U Nu** nāmadheyyo mahāsayo
ceva Buddhasāsanasamitiyaṃ sampati bhaṇḍuppadako raṭṭhissarānaṃ
patinidhibhūto **U Basaw** nāmadheyyo sāsanaṭṭhānikamahāmatto cāti-imepi
taṃkiccasampādanāya pāḷisaṅgītikāle viya mahussāhena byāvaṭā honti.

Icevemetāpi Aṭṭhakathāyo theravādīnekāyikavibudhappamukhānaṃ
satthāgamaratanālayasāragāhīnaṃ veyyākaraṇakesarīnaṃ
accantanimmalañāṇavārīnā paridhovitā saṅgamma ca paṭhitā, tā
vibudhappavarekagocarā vimuttirasassādādāyiniyo Piṭakattayassatthaṃ
paribyattaṃ pakāśentiyo ciraṃ vilasantiyo lokatthasiddhiṃ sādhayantūti.

Tenetaṃ vuccati—

1. Mūlakaṃ pariyattīva, sāsanaṃ Mahesino.
Pariyattippamāṇā hi, ciraṃ saddhammasaṅgīti.
2. Tasmā taṃ rakkhituṃ therā, dhammasaṅgāhakā purā.
Rājāno upanissāya, akaṃsu dhammasaṅgahe.
3. **Paṭhamam** dhammasaṅgītiṃ, **Ajātasatturā**jino.
Anuggahena katvāna, pālayuṃ Jinasāsanam.
4. **Dutiyam** tu tathā katvā, **Kālāsokassa** rājino.
Kāle tamupanissāya, pālayuṃ Jinasāsanam.
5. **Tatiyaṃ**pica katvāna, **Dhammāsokassa** rājino.
Anuggahena Buddhassa, sāsanaṃ abhipālayuṃ.
6. **Catutthim** pana Laṅkāyaṃ, **Vaṭṭagāmaṇirā**jino.
Kālamhi potthakāruḷham, katvāna pālayuṃ tathā.
7. Imasmiṃ Marammaraṭṭhepi, **Mindonnāma** narādhipaṃ.
Rajjaṃ samanussāntaṃ, ratanattayamāmakam.
8. Sannissāya mahātherā, thirasīlā guṇākara.
Pañcamim dhammasaṅgītiṃ, karontā sāsanaṭṭhitim.

9. Patthayantā likhāpetvā, silāpaṭṭesu peṭakaṃ.
Vāyāmena mahantena, pālayuṃ Jinasāsanam.
10. Itthaṃ purā mahātherā, rājāno cāpi dhammikā.
Sāsanam paripālesuṃ, jīvitaṃ viya attano.
11. Tathāpi khalitādāni, dissanti Piṭakattaye.
Paramparāya lekhāya, sañjātā muddaṇena ca.
12. Disvāna te mahātherā, vācentāva Tipeṭakaṃ.
Vuccamānanayenevaṃ, cintesuṃ mantayimsu ca.
13. “Katvāna sādhuṃ gantha-suddhikaṃ sāsanaṃyukaṃ.
Yaṃnūna dhammasaṅgītiṃ, kareyyāma mayaṃ” iti.
14. Etamatthaṃ suṇitvāna, **U Nu** nāma mahāsaya.
Marammavisaye **agga-mahāmacca**dhurandharo.
15. “Sāsanaṃyattakiccāni, sampādentā visesato.
Saṅgītiyaṇca therānaṃ, sampūrentā manorathaṃ.
16. Yathā rakkhimsu porāṇā, surājāno tathā mayaṃ.
Saṃrakkheyyāma Sambuddha-sāsanam” iti cintiya.
17. Mahāmaccehi aññehi, saṅgamehi ca mantiya.
Suppatiṭṭhāpayitvāna, **Buddhasāsana**saṅgamaṃ.
18. Mahātherānamādāya, chandaṃ idha nivāsinaṃ.
Aññesu Sīhaḷādīsu, videsesu ca vāsinaṃ.
19. Kāretvā dhammasaṅgītiṃ, sodhetvā Satthusāsanam.
Saddhammānuggahatthāya, karaṃ daḷhapaṇakkamaṃ.
20. **Sirīmaṅgalavikhyāte**, thalasmaṃ pavare subhe.
Cetiyaṃsāvidūramhi, **Kaba Aye** itisaññino.
21. Guhāvesena kāretvā, mahāsaṅgītimandiraṃ.
Āvāsādiṇca bhikkhūnaṃ, kāresi muddaṇālayaṃ.
22. Ganthasaṃsodhanaṃ dhamma-saṅgītiyā tu paṇḍitā.
Mahātheravarākaṃsu, satimantā punappunaṃ.

23. Muddāpente ca passitvā, mahātherehi pañcahi.
Sodheyyapattamosānaṃ, nimmalattaṃ supāpitaṃ.
24. Katvā suvisadaṃ Buddha-bhāsitaṃ Piṭakattayaṃ.
Yathā muddāpitaṃ āsi, sāsanaṭṭhaṃ Mahesino.
25. Tathā Aṭṭhakathāyo ca, saṃsodhetvā punappunaṃ.
Suṭṭhu muddāpitā honti, sabbalokatthasiddhiyāti.

Sagāthāvaggasaṃyuttaṭṭhakathā

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Ganthārambhakathā	...	...	1
-------------------	-----	-----	---

1. Devatāsaṃyutta

1. Naḷavagga

1. Oghatarāṇasuttavaṇṇanā	...	...	3
2. Nimokkhasuttavaṇṇanā	...	...	19
3. Upanīyasuttavaṇṇanā	...	...	20
4. Accentisuttavaṇṇanā	...	...	22
5. Katichindasuttavaṇṇanā	...	...	23
6. Jāgarasuttavaṇṇanā	...	...	23
7. Appaṭivīditasuttavaṇṇanā	...	...	24
8. Susammutṭhasuttavaṇṇanā	...	...	25
9. Mānakāmasuttavaṇṇanā	...	...	25
10. Araññasuttavaṇṇanā	...	...	26

2. Nandanavagga

1. Nandanasuttavaṇṇanā	...	...	28
2. Nandatisuttavaṇṇanā	...	...	30
3. Natthiputtasamasuttavaṇṇanā	...	...	31
4. Khattiyasuttavaṇṇanā	...	...	32
5. Saṇamānasuttavaṇṇanā	...	...	33
6. Niddātandīsuttavaṇṇanā	...	...	34

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
7. Dukkarasuttavaṇṇanā	...	...	35
8. Hirīsuttavaṇṇanā	...	...	36
9. Kuṭikāsuttavaṇṇanā	...	...	36
10. Samiddhisuttavaṇṇanā	...	...	37

3. Sattivagga

1. Sattisuttavaṇṇanā	...	...	46
2. Phusatisuttavaṇṇanā	...	...	47
3. Jaṭāsuttavaṇṇanā	...	...	48
4. Manonivāraṇasuttavaṇṇanā	...	...	49
5. Arahantasuttavaṇṇanā	...	...	50
6. Pajjotasuttavaṇṇanā	...	...	50
7. Sarasuttavaṇṇanā	...	...	51
8. Mahaddhanasuttavaṇṇanā	...	...	51
9. Catucakkasuttavaṇṇanā	...	...	51
10. Eṇijaṅghasuttavaṇṇanā	...	...	52

4. Satullapakāyikavagga

1. Sabbhisuttavaṇṇanā	...	...	52
2. Maccharisuttavaṇṇanā	...	...	56
3. Sādhusuttavaṇṇanā	...	...	58
4. Nasantisuttavaṇṇanā	...	...	60
5. Ujjhānasaññisuttavaṇṇanā	...	...	61
6. Saddhāsuttavaṇṇanā	...	...	64
7. Samayasuttavaṇṇanā	...	...	64
8. Sakalikasuttavaṇṇanā	...	...	73
9. Paṭhamapajjunnadhītusuttavaṇṇanā	...	...	76
10. Dutiyapajjunnadhītusuttavaṇṇanā	...	...	77

Mātikā

Piṭṭhaṅka

5. Ādittavagga

1. Ādittasuttavaṇṇanā	...	...	77
2. Kimdadasuttavaṇṇanā	...	...	78
3. Annasuttavaṇṇanā	...	...	79
4. Ekamūlasuttavaṇṇanā	...	...	79
5. Anomasuttavaṇṇanā	...	...	80
6. Accharāsuttavaṇṇanā	...	...	80
7. Vanaropasuttavaṇṇanā	...	...	83
8. Jetavanasuttavaṇṇanā	...	...	84
9. Maccharisuttavaṇṇanā	...	...	84
10. Ghaṭikārasuttavaṇṇanā	...	...	86

6. Jarāvagga

1. Jarāsuttavaṇṇanā	...	...	86
2. Ajarasāsuttavaṇṇanā	...	...	87
3. Mittasuttavaṇṇanā	...	...	87
4. Vatthusuttavaṇṇanā	...	...	88
5-7. Paṭhamajanasuttādivaṇṇanā	...	...	88
8. Uppathasuttavaṇṇanā	...	...	88
9. Dutiyasuttavaṇṇanā	...	...	88
10. Kavisuttavaṇṇanā	...	...	88

7. Addhavagga

1. Nāmasuttavaṇṇanā	...	...	89
2-3. Cittasuttādivaṇṇanā	...	...	89
4-5. Saṃyojanasuttādivaṇṇanā	...	...	89
6. Attahatasuttavaṇṇanā	...	...	89
7-9. Udditasuttādivaṇṇanā	...	...	90
10. Lokasuttavaṇṇanā	...	...	90

Mātikā

Piṭṭhaṅka

8. Chetvāvagga

1. Chetvāsuttavaṇṇanā	...	...	90
2. Rathasuttavaṇṇanā	...	...	91
3. Vittasuttavaṇṇanā.	...	...	91
4. Vuṭṭhisuttavaṇṇanā	...	...	92
5. Bhītāsuttavaṇṇanā	...	...	92
6. Najīratisuttavaṇṇanā	...	...	93
7. Issariyasuttavaṇṇanā	...	...	94
8. Kāmasuttavaṇṇanā	...	...	94
9. Pātheyyasuttavaṇṇanā	...	...	94
10. Pajjotasuttavaṇṇanā	...	...	94
11. Araṇasuttavaṇṇanā	...	...	95

2. Devaputtasaṃyutta

1. Paṭhamavagga

1. Paṭhamakassapasuttavaṇṇanā	...	...	96
2. Dutiyakassapasuttavaṇṇanā	...	...	97
3-4. Māghasuttādivaṇṇanā	...	...	97
5. Dāmalisuttavaṇṇanā	...	...	97
6. Kāmadassuttavaṇṇanā	...	...	98
7. Pañcālacaṇḍasuttavaṇṇanā	...	...	99
8. Tāyanasuttavaṇṇanā	...	...	99
9. Candimasuttavaṇṇanā	...	...	100
10. Sūriyasuttavaṇṇanā	...	...	100

2. Anāthapiṇḍikavagga

1. Candimasasuttavaṇṇanā	...	...	101
2. Veṇḍusuttavaṇṇanā	...	...	102
3. Dīghalaṭṭhisuttavaṇṇanā	...	...	102
4. Nandanasuttavaṇṇanā	...	...	102

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
5-6. Candanasuttādivaṇṇanā	...	...	102
7. Subrahmasuttavaṇṇanā	...	...	103
8-10. Kakudhasuttādivaṇṇanā	...	...	104

3. Nānātitthiyavagga

1-2. Sivasuttādivaṇṇanā	...	...	105
3-4. Serīsuttādivaṇṇanā	...	...	105
5. Jantusuttavaṇṇanā	...	...	106
6. Rohitassasuttavaṇṇanā	...	...	108
9. Susimasuttavaṇṇanā	...	...	109
10. Nānātitthiyasāvakasuttavaṇṇanā	...	...	116

3. Kosalasamyyutta

1. Paṭhamavagga

1. Daharasuttavaṇṇanā	...	...	119
2. Purisasuttavaṇṇanā	...	...	126
3. Jarāmarasuttavaṇṇanā	...	...	126
4. Piyasuttavaṇṇanā	...	...	128
5. Attarakkhitasuttavaṇṇanā	...	...	128
6. Appakasuttavaṇṇanā	...	...	128
7. Aḍḍakarasuttavaṇṇanā	...	...	128
8. Mallikāsuttavaṇṇanā	...	...	129
9. Yaññasuttavaṇṇanā	...	...	130
10. Bandhanasuttavaṇṇanā	...	...	134

2. Dutiyavagga

1. Sattajaṭilasuttavaṇṇanā	...	...	136
2. Pañcarājasuttavaṇṇanā	...	...	138
3. Doṇapākasuttavaṇṇanā	...	...	140
4. Paṭhamasaṅgāmasuttavaṇṇanā	...	...	141

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
5. Dutiyasaṅgāmasuttavaṇṇanā	...	...	142
6. Mallikāsuttavaṇṇanā	...	...	142
7. Appamādasuttavaṇṇanā	...	...	142
8. Kalyāṇamittasuttavaṇṇanā	...	...	143
9. Paṭhama-aputtakasuttavaṇṇanā	...	...	146
10. Dutiya-aputtakasuttavaṇṇanā	...	...	147

3. Tatiyavagga

1. Puggalasuttavaṇṇanā	...	...	149
2. Ayyikāsuttavaṇṇanā	...	...	150
4. Issattasuttavaṇṇanā	...	...	150
5. Pabbatūpamasuttavaṇṇanā	...	...	153

4. Mārasaṃyutta

1. Paṭhamavagga

1. Tapokammasuttavaṇṇanā	...	...	155
2. Hatthirājavaṇṇasuttavaṇṇanā	...	...	156
3. Subhasuttavaṇṇanā	...	...	157
4. Paṭhamamārapāsasuttavaṇṇanā	...	...	157
5. Dutiyamārapāsasuttavaṇṇanā	...	...	157
6. Sappasuttavaṇṇanā	...	...	158
7. Supatisuttavaṇṇanā	...	...	160
8. Nandatisuttavaṇṇanā	...	...	160
9. Paṭhama-āyusuttavaṇṇanā	...	...	161
10. Dutiya-āyusuttavaṇṇanā	...	...	161

2. Dutiyavagga

1. Pāsāṇasuttavaṇṇanā	...	...	161
2. Kinnusīhasuttavaṇṇanā	...	...	161
3. Sakalikasuttavaṇṇanā	...	...	162

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
4. Patirūpasuttavaṇṇanā	...	...	162
5. Mānasasuttavaṇṇanā	...	...	163
6. Pattasuttavaṇṇanā	...	...	163
7. Chaphassāyatanasuttavaṇṇanā	...	...	163
8. Piṇḍasuttavaṇṇanā	...	...	164
9. Kassakasuttavaṇṇanā	...	...	165
10. Rajjasuttavaṇṇanā	...	...	166

3. Tatiyavagga

1. Sambahulasuttavaṇṇanā	...	...	166
2. Samiddhisuttavaṇṇanā	...	...	167
3. Godhikasuttavaṇṇanā	...	...	168
4. Sattavassānubandhasuttavaṇṇanā	...	...	170
5. Māradhītusuttavaṇṇanā	...	...	171

5. Bhikkhunīsaṃyutta

1. Āḷavikāsuttavaṇṇanā	...	...	174
2. Somāsuttavaṇṇanā	...	...	174
3. Kisāgotamīsuttavaṇṇanā	...	...	174
4. Vijayāsuttavaṇṇanā	...	...	176
5. Uppalavaṇṇāsuttavaṇṇanā	...	...	176
6. Cālāsuttavaṇṇanā	...	...	176
7. Upacālāsuttavaṇṇanā	...	...	177
8. Sīsūpacālāsuttavaṇṇanā	...	...	177
9. Selāsuttavaṇṇanā	...	...	177
10. Vajirāsuttavaṇṇanā	...	...	178

Mātikā

Piṭṭhaṅka

6. Brahmaṣaṃyutta**1. Paṭhamavagga**

1. Brahmāyācanasuttavaṇṇanā	...	...	179
2. Gārahasuttavaṇṇanā	...	...	186
3. Brahmadevasuttavaṇṇanā	...	...	187
4. Bakabrahmasuttavaṇṇanā	...	...	190
5. Aññatarabrahmasuttavaṇṇanā	...	...	194
6. Brahmālokaṣuttavaṇṇanā	...	...	196
7. Kokālikasuttavaṇṇanā	...	...	196
8. Katamodakatissasuttavaṇṇanā	...	...	197
9. Turūbrahmasuttavaṇṇanā	...	...	197
10. Kokālikasuttavaṇṇanā	...	...	198

2. Dutiyavagga

1. Sanaṅkumārasuttavaṇṇanā	...	...	201
2. Devadattasuttavaṇṇanā	...	...	201
3. Andhakavindasuttavaṇṇanā	...	...	202
4. Aruṇavatīṣuttavaṇṇanā	...	...	203
5. Parinibbānasuttavaṇṇanā	...	...	204

7. Brāhmaṇasaṃyutta**1. Arahantavagga**

1. Dhanañjāṇīsuttavaṇṇanā	...	...	207
2. Akkosasuttavaṇṇanā	...	...	209
3. Asurindakasuttavaṇṇanā	...	...	210
4. Bilaṅgikasuttavaṇṇanā	...	...	211
5. Ahimsakasuttavaṇṇanā	...	...	211
6. Jaṭāsuttavaṇṇanā	...	...	211

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
7. Suddhikasuttavaṇṇanā	...	...	211
8. Aggikasuttavaṇṇanā	...	...	212
9. Sundarikasuttavaṇṇanā	...	...	213
10. Bahudhītarasuttavaṇṇanā	...	...	218

2. Upāsakavagga

1. Kasibhāradvājasuttavaṇṇanā	...	...	222
2. Udayasuttavaṇṇanā	...	...	235
3. Devahitasuttavaṇṇanā	...	...	237
4. Mahāsālasuttavaṇṇanā	...	...	238
5. Mānatthaddhasuttavaṇṇanā	...	...	242
6. Paccanīkasuttavaṇṇanā	...	...	242
7. Navakammikasuttavaṇṇanā	...	...	243
8. Kaṭṭhahārasuttavaṇṇanā	...	...	243
9. Mātuposakasuttavaṇṇanā	...	...	244
10. Bhikkhakasuttavaṇṇanā	...	...	244
11. Saṅgāravasuttavaṇṇanā	...	...	244
12. Khomadussasuttavaṇṇanā	...	...	245

8. Vaṅgīsaṃyutta

1. Nikkantasuttavaṇṇanā	...	...	246
2. Araṭīsuttavaṇṇanā	...	...	247
3. Pesalasuttavaṇṇanā	...	...	248
4. Ānandasuttavaṇṇanā	...	...	248
5. Subhāsitasuttavaṇṇanā	...	...	249
6. Sāriputtasuttavaṇṇanā	...	...	252
7. Pavāraṇāsuttavaṇṇanā	...	...	253
8. Parosahassasuttavaṇṇanā	...	...	255
9. Koṇḍaññasuttavaṇṇanā	...	...	256

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
10. Moggallānasuttavaṇṇanā	...	...	260
11. Gaggarāsuttavaṇṇanā	...	...	260
12. Vaṅḡīsasuttavaṇṇanā	...	...	260

9. Vanasaṃyutta

1. Vivekasuttavaṇṇanā	...	...	263
2. Upaṭṭhānasuttavaṇṇanā	...	...	263
3. Kassapagottasuttavaṇṇanā	...	...	264
4. Sambahulasuttavaṇṇanā	...	...	265
5. Ānandasuttavaṇṇanā	...	...	266
6. Anuruddhasuttavaṇṇanā	...	...	267
7. Nāgadattasuttavaṇṇanā	...	...	268
8. Kulagharaṇīsuttavaṇṇanā	...	...	269
9. Vajjiputtasuttavaṇṇanā	...	...	269
10. Sajjhāyasuttavaṇṇanā	...	...	270
11. Akusalavitakkasuttavaṇṇanā	...	...	271
12. Majjhanhikasuttavaṇṇanā	...	...	271
13. Pākatindriyasuttavaṇṇanā	...	...	271
14. Gandhatthenasuttavaṇṇanā	...	...	272

10. Yakkhasaṃyutta

1. Indakasuttavaṇṇanā	...	...	274
2. Sakkanāmasuttavaṇṇanā	...	...	276
3. Sūcilomasuttavaṇṇanā	...	...	276
4. Maṇibhaddasuttavaṇṇanā	...	...	279
5. Sānusuttavaṇṇanā	...	...	279
6. Piyaṅkarasuttavaṇṇanā	...	...	282
7. Punabbasusuttavaṇṇanā	...	...	283

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
8. Sudattasuttavaṇṇanā	...	...	285
9. Paṭhamasukkāśuttavaṇṇanā	...	...	289
10-11. Dutiyasukkāśuttādivaṇṇanā	...	...	289
12. Āḷavakasuttavaṇṇanā	...	...	289

11. Sakkaṣaṃyutta

1. Paṭhamavagga

1. Suvīrasuttavaṇṇanā	...	...	309
2. Susīmasuttavaṇṇanā	...	...	311
3. Dhajaggasuttavaṇṇanā	...	...	311
4. Vepacittisuttavaṇṇanā	...	...	313
5. Subhāsitaḷayasuttavaṇṇanā	...	...	314
6. Kulāvakasuttavaṇṇanā	...	...	314
7. Nadubbhiyasuttavaṇṇanā	...	...	315
8. Verocana-asurindasuttavaṇṇanā	...	...	315
9. Araññāyatana-isisuttavaṇṇanā	...	...	316
10. Samuddakasuttavaṇṇanā	...	...	316

2. Dutiyavagga

1. Vatapadasuttavaṇṇanā	...	...	317
2. Sakkanāmasuttavaṇṇanā	...	...	318
3. Mahālisuttavaṇṇanā	...	...	318
4. Daliddasuttavaṇṇanā	...	...	319
5. Rāmaṇeyyakasuttavaṇṇanā	...	...	320
6. Yajamānasuttavaṇṇanā	...	...	321
7. Buddhavandanāsuttavaṇṇanā	...	...	321
8. Gahaṭṭhavandanāsuttavaṇṇanā	...	...	322
9. Satthāravandanāsuttavaṇṇanā	...	...	322
10. Saṃghavandanāsuttavaṇṇanā	...	...	322

Mātikā

Piṭṭhaṅka

3. Tatiyavagga

1. Chetvāsuttavaṇṇanā	...	...	323
2. Dubbaṇṇiyasuttavaṇṇanā	...	...	323
3. Sambarimāyāsuttavaṇṇanā	...	...	324
4. Accayasuttavaṇṇanā	...	...	324
5. Akkodhasuttavaṇṇanā	...	...	325

Sagāthāvaggasaṃyuttaṭṭhakathāya mātikā niṭṭhitā.

Sagāthāvagga

Samyuttaṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Karuṇāsītalalahadayaṃ, paññāpajjotavihatamohatamaṃ,
Sanarāmaralokagaruṃ, vande **Sugataṃ** gativimuttaṃ.

Buddhopi Buddhabhāvaṃ, bhāvetvā c'eva sacchikatvā ca,
Yaṃ upagato gataṃ, vande tamanuttaraṃ **dhammaṃ**.

Sugatassa orasānaṃ, puttānaṃ mārasenamathanānaṃ,
Aṭṭhannampi samūhaṃ, sirasā vande **ariyasamghaṃ**.

Iti me pasannamatino, ratanattayavandanāmayāṃ puññaṃ,
Yaṃ suvihatanāraṃ, hutvā tass'ānubhāvena.

Samyuttavaggapaṭima-ṇḍhitassa **Samyutta-āgamavarassa**,
Buddhānubuddhasaṃva-ṇḍitassa ñāṇappabhedajanānaṃ,
Atthappakāsanatthaṃ, **Aṭṭhakathā** ādito vasisatehi¹,
Pañcahi yā saṅgītā, anusaṅgītā ca pacchāpi.

Sīhaḍḍipāṇi pana ā-bhatātha vasinā Mahāmāhindaṃ,
Ṭhapitā Sīhaḍḍasāya, dīpavāsīnamatthāya,

1. Vasisatehi (Syā)

Apanetvāna tato'haṃ, Sīhaḷabhāsaṃ manoramam bhāsaṃ.
Tantinayānucchavikaṃ, āropento vigatadosaṃ.

Samayaṃ avilomento, therānaṃ theravaṃsadīpānaṃ¹.
Sunipunaṇavinicchayaṇaṃ, Mahāvihāre nivāsīnaṃ².

Hitvā punappunāgata-matthaṃ atthaṃ pakāsayissāmi.
Sujanassa ca tuṭṭhatthaṃ, ciraṭṭhatatthañca dhammassa.

Sāvatthipabhūtīnaṃ, nagarānaṃ vaṇṇanā katā heṭṭhā.
Saṅgītīnaṃ dvinnāṃ, yā me atthaṃ vadantena.

Vitthāravasena sudam, vatthūni ca yāni tattha vuttāni.
Tesampi na idha bhiyyo, vitthārakathaṃ karissāmi.

Suttānaṃ pana atthā, na vinā vatthūhi ye pakāsanti³.
Tesaṃ pakāsanatthaṃ, vatthūnipi dassayissāmi.

Sīlakathā dhutadhammā, kammaṭṭhānāni c'eva sabbāni.
Cariyāvidhānasahito, jhānasamāpattivitthāro.

Sabbā ca abhiññāyo, paññāsaṅkalananicchayo⁴ c'eva.
Khandhādhatāyatani-ndriyāni ariyāni c'eva cattāri.

Saccāni paccayākā-radesanā suparisuddhanipuṇanayā.
Avimuttatantimaggā, vipassanābhāvanā c'eva.

Iti pana sabbaṃ yasmā, **Visuddhimagge** mayā suparisuddhaṃ.
Vuttaṃ tasmā bhiyyo, na taṃ idha vicārayissāmi.

“Majjhe **Visuddhimaggo**, esa catunnampi āgamānañhi.
Ṭhatvā pakāsayissati, tattha yathābhāsitamatthaṃ”.

Iceva kato tasmā, tampi gahetvāna saddhimetāya.
Aṭṭhakathāya vijānatha, Saṃyuttavinissitaṃ atthanti.

1. Theravaṃsappadīpānaṃ (Syā), theravaṃsapadīpānaṃ (Ka)

2. Mahāvihārādhivāsīnaṃ (Sī, Syā)

3. Pakāsenti (Syā, Ka)

4. Paññāsaṅkalananicchayo (Syā), paññāsaṅgahavinicchayo (Ka)

1. Devatāsaṃyutta

1. Naḷavagga

1. Oghatarāṇasuttavaṇṇanā

Tattha **Saṃyuttāgamo** nāma Sagāthāvaggo Nidānavaggo
Khandhakavaggo Saḷāyatanavaggo Mahāvaggoti pañcavaggo hoti, suddato—

Satta suddasahassāni, satta suddasatāni ca.

Dvāsaṭṭhi ceva suddāni, eso Saṃyuttasaṅgaho.

Bhāṇavārato bhāṇavārasataṃ hoti. Tassa vaggesu **Sagāthāvaggo** ādi,
suddesu **Oghatarāṇasuttaṃ**. Tassāpi “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ āyasmatā
Ānandena paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttaṃ nidānamādi. Sā panesā
paṭhamamahāsaṅgīti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya ādimhi
vitthāritā, tasmā sā tattha vitthāritanayeneva veditabbā.

1. Yam panetaṃ “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ nidānaṃ, tattha **evanti**
nipātapadaṃ. **Meti**-ādīni nāmapadāni. **Sāvatthiyaṃ vīharatīti** ettha **vīti**
upasaggapadaṃ, **haratīti** ākhyātapadanti iminā tāva nayena padavibhāgo
veditabbo.

Atthatto pana **evam**saddo tāva upamūpadesasampahaṃ
sanagaraṇavacanasampañiggahākāranidassanāvadhāraṇādi-
anekatthappabhedo. Tathā hesa “evaṃ jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ
bahun”ti evamādisu¹ upamāyaṃ āgato. “Evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ te
paṭikkamitabban”ti-ādīsu² upadese. “Evametaṃ Bhagavā, evametaṃ
Sugatā”ti-ādīsu³ sampahaṃsane. “Evamevaṃ⁴ panāyaṃ vasalī yasmim vā
tasmin vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti-ādīsu⁵
garahaṇe. “Evaṃ bhanteti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun”ti-ādīsu⁶
vacanasampañiggahe. “Evaṃ byā kho ahaṃ bhante Bhagavatā dhammaṃ
desitaṃ ājānāmī”ti-ādīsu⁷

1. Khu 1. 21 piṭṭhe.

2. Aṃ 1. 439 piṭṭhe.

3. Aṃ 1. 193 piṭṭhe.

4. Evameva (Ka)

5. Saṃ 1. 162 piṭṭhe.

6. Ma 1. 1 piṭṭhe.

7. Ma 1. 325 piṭṭhe.

ākāre. “Ehi taṃ māṇavaka, yena samaṇo Ānando tenupasaṅkama, upasaṅkamitvā mama vacanena samaṇaṃ Ānandaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ puccha ‘Subho māṇavo Todeyyaputto bhavantaṃ Ānandaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ pucchati’ ti, evaṇca vadehi ‘sādhu kira bhavaṃ Ānando yena Subhassa māṇavassa Todeyyaputtassa nivesanaṃ, tenupasaṅkamatu anukampaṃ upādāyā’ ti”¹ adīsu¹ nidassane. “Taṃ kiṃ maññatha kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vāti. Akusalā bhante. Sāvajjā vā anavajjā vāti. Sāvajjā bhante. Viññūgarahitā vā viññūppasatthā vāti. Viññūgarahitā bhante. Samattā samādinnaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattanti vā no vā, kathaṃ vo ettha hotīti. Samattā bhante samādinnaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattanti, evaṃ no ettha hotī” ti² adīsu² avadhāraṇe. Svāyamidha ākāranidassanāvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākāratthena **evaṃ**saddena etamatthaṃ dīpeti—nānāyanipuṇaṃ anekajjhāsayasamuṭṭhānaṃ atthabyañjanasampannaṃ vividhapāṭihāriyaṃ dhammatthadesanāpaṭivedhagambhīraṃ sabbasattānaṃ sakasakabhasānrrūpato sotapathamāgacchantaṃ tassa Bhagavato vacanaṃ sabbappakārena ko samattho viññātuṃ, sabbathāmena pana sotukāmataṃ janetvāpi evaṃ me sutāṃ, mayāpi ekenākārena sutanti.

Nidassanatthena “nāhaṃ sayambhū, na mayā idaṃ sacchikatan” ti attānaṃ parimocento “evaṃ me sutāṃ, mayāpi evaṃ sutan” ti idāni vattabbaṃ sakalasuttaṃ nidasseti.

Avadhāraṇatthena “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ bahussutānaṃ yadidaṃ Ānando, gatimantānaṃ, satimantānaṃ, dhitimantānaṃ, upaṭṭhākānaṃ yadidaṃ Ānando” ti³ evaṃ Bhagavatā, “āyasmā Ānando atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusalo” ti⁴ evaṃ Dhammasenāpatinā ca pasatthabhāvānrrūpaṃ attano dhāraṇabalaṃ dassento sattānaṃ sotukāmataṃ janeti “evaṃ me sutāṃ, taṇca kho atthato vā byañjanato vā anūnāmanadhikaṃ, evameva na aññathā daṭṭhabban” ti.

1. Di 1. 188 piṭṭhe.

3. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Am 1. 190 piṭṭhe.

4. Am 2. 177 piṭṭhe.

Mesaddo tīsu atthesu dissati. Tathā hissa “gāthābhigītāṃ me abhojaneyyan”ti-ādīsu¹ mayāti attho. “Sādhu me bhante Bhagavā saṅkhittena dhammaṃ desetū”ti-ādīsu² mayhanti attho. “Dhammadāyādā me bhikkhave bhavathā”ti-ādīsu³ mamāti attho. Idha pana “mayā sutan”ti ca “mama sutan”ti ca atthadvaye yujjati.

Sutanti ayaṃ **sutasaddo** sa-upasaggo anupasaggo ca gamanavissutakilinna-upacitā-nuyogasotaviññeyyasotadvārānusāraviññātādi-anekatthappabhedo. Tathā hissa “senāya pasuto”ti-ādīsu gacchantoti attho. “Sutadhammassa passato”ti-ādīsu⁴ vīssutadhammassāti attho. “Avassutā avassutassā”ti-ādīsu⁵ kilinnākilinnassāti attho. “Tumhehi puññaṃ pasutaṃ anappakan”ti-ādīsu⁶ upacitanti attho. “Ye jhānapasutā dhīrā”ti-ādīsu⁷ jhānānuyuttāti attho. “Diṭṭhaṃ sutāṃ mutan”ti-ādīsu⁸ sotaviññeyyanti attho. “Sutadharo sutasannicayo”ti-ādīsu⁹ sotadvārānusāraviññātadharoti attho. Idha panassa sotadvārānusārena upadhāritanti vā upadhāraṇanti vā attho. Mesaddassa hi mayāti atthe sati “evaṃ mayā sutāṃ, sotadvārānusārena upadhāritan”ti yujjati. Mamāti atthe sati “evaṃ mama sutāṃ, sotadvārānusārena upadhāraṇan”ti yujjati.

Evametesu tīsu padesu **evanti** sotaviññāṇādiviññāṇakiccanidassanaṃ. **Meti** vuttāviññāṇasamaṅgipuggalanidassanaṃ. **Sutanti** assavanabhavapaṭikkhepato anūnānadhikāvīparītaggaḥaṇanidassanaṃ. Tathā **evanti** tassā sotadvārānusārena pavattāya viññāṇavīthiyā nānappakārena ārammaṇe pavattibhāvappakāsaṇaṃ. **Meti** attappakāsaṇaṃ. **Sutanti** dhammappakāsaṇaṃ. Ayañhettha saṅkhepo “nānappakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇavīthiyā mayā na aññaṃ kataṃ, idaṃ pana kataṃ, ayaṃ dhammo suto”ti.

1. Khu 1. 292 piṭṭhe.

2. Saṃ 2. 285 piṭṭhe.

3. Ma 1. 15 piṭṭhe.

4. Khu 1. 88 piṭṭhe.

5. Vī 2. 276 piṭṭhe.

6. Khu 1. 9 piṭṭhe.

7. Khu 1. 40 Dhammapade.

8. Ma 1. 189 piṭṭhe.

9. Ma 1. 277 piṭṭhe.

Tathā **evanti** niddisittabbappakāsanam. **Meti** puggalappakāsanam. **Sutanti** puggalakiccappakāsanam. Idam vuttam hoti—yam suttam niddissāmi, tam mayā evam sutanti.

Tathā **evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañcanagahaṇam hoti, tassa nānākāraniddeso. **Evanti** hi ayam ākārapaññatti. **Meti** katthuniddeso. **Sutanti** visayaniddeso. Ettāvatā nānākārappavattena cittasantānena taṃsamaṅgino kattuvisaye gahaṇasanniṭṭhānam¹ kataṃ hoti.

Atha vā **evanti** puggalakiccaniddeso. **Sutanti** viññāṇakiccaniddeso. **Meti** ubhayakiccayuttapuggalaniddeso. Ayam panettha saṅkhepo—mayā savanakiccaviññāṇasamaṅginā puggalena viññāṇavasena laddhasavanakiccavohārena sutanti.

Tattha **evanti** ca **meti** ca saccikaṭṭhaparamatthavasena avijjamānapaññatti. kiñhettha tam paramatthato atthi, yam evanti vā meti vā niddesaṃ labhetha. **Sutanti** vijjamānapaññatti. Yañhi tam ettha sotena upaladdham, tam paramatthato vijjamānanti. Tathā **evanti** ca **meti** ca tam tam upadāya vattabbato upādāpaññatti. **Sutanti** diṭṭhādīni upanidhāya vattabbato upanidhāpaññatti.

Ettha ca **evanti**vacanena asammohaṃ dīpeti. Na hi sammūlho nānappakārapaṭivedhasamattho hoti. **Sutanti** vacanena sutassa asammosaṃ dīpeti. Yassa hi sutam sammutṭham² hoti, na so kālantarena mayā sutanti paṭijānāti. Iccassa asammohena paññāsiddhi, asammosena pana satisiddhi. Tattha paññāpubbaṅgamāya satiyā byañjanāvadhāraṇasamatthatā, satipubbaṅgamāya paññāya atthapaṭivedhasamatthatā. Tadubhayasamatthatāyogena atthabyañjanasampannassa dhammakosassa anupālanasamatthato dhammabhaṇḍhāgārikattasiddhi.

Aparo nayo—**evanti** vacanena yoniso manasikāram dīpeti ayoniso manasikaroto hi nānappakārapaṭivedhābhāvato. **Sutanti** vacanena avikkhepaṃ dīpeti vikkhittacittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhittacitto puggalo sabbasampattiyā vuccamānopi “na mayā sutam,

1. Kattuvīsayaḡgahaṇasanniṭṭhānam (Ka) 2. Pammutṭham (Sī), pamuṭham (Syā, Ka)

puna bhaṇathā”ti bhaṇati. Yoniso manasikārena cettha attasammāpaṇidhiṃ pubbe ca katapuññataṃ sādheti sammā appaṇihitattassa pubbe akatapuññassa vā tadabhāvato. Avikkhepena saddhammassavanam sappurisūpanissayaṇca sādheti. Na hi vikkhittacitto sotum sakkoti, na ca sappurise anupanissayamānassa savanam atthīti.

Aparo nayo—yasmā “**evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānattabyañjanaggahaṇam hoti, tassanānākāraniddeso”ti vuttam, so ca evam bhaddako ākāro na sammā appaṇihitattano pubbe akatapuññassa vā hoti, tasmā **evanti** iminā bhaddakena ākārena pacchimakakkadvayasampattimattano dīpeti. **Sutanti** savanayogena purimacakkadvayasampattim. Na hi appatirūpadese vasato sappurisūpanissayavirahitassa vā savanam atthi. Iccassa pacchimakakkadvayasiddhiyā āsayasuddhi siddhā hoti, purimacakkadvayasiddhiyā payogasuddhi, tāya ca āsayasuddhiyā adhigamābyattisiddhi, payogasuddhiyā āgamabyattisiddhi. Iti payogāsayasuddhassa āgamādhigasampannassa vacanam aruṇuggaṃ viya sūriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusalakammassa, arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamaṃ bhavitunti ṭhāne¹ nidānam ṭhapento **evam me sutanti**-ādimāha.

Aparo nayo—**evanti** iminā nānappakārapaṭivedhadīpakena vacanena attano atthapaṭibhānapaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ dīpeti. **Sutanti** iminā sotabbabhedapaṭivedhadīpakena dhammaniruttipaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ. **Evanti** ca idam yoniso manasikāradīpakavacanam bhāsamāno “ete mayā dhammā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā”ti dīpesi. **Sutanti** idam savanayogadīpakavacanam bhāsamāno “bahū mayā dhammā sutā dhātā² vacasā paricitā”ti dīpeti. Tadubhayenapi atthabyañjanapāripurim dīpento savane ādaram janeti. Atthabyañjanaparipuṇṇaṇhi dhammam ādarena assuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaram janetvā sakkaccaṃ dhammo sotabboti.

1. Tero (Sī)

2. Dhatā (Sī, Syā)

Evam me sutanti iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgatappaveditaṃ dhammaṃ attano adahanto asappurisabhūmiṃ atikkamati, sāvakattaṃ paṭijānanto sappurisabhūmiṃ okkamati. Tathā asaddhammā cittaṃ vuṭṭhāpeti, saddhamme cittaṃ paṭiṭṭhāpeti. “Kevalaṃ sutamevetam mayā, tasseva pana Bhagavato vacanan”ti dīpento attānaṃ parimoceti, Satthāraṃ apadisati, Jinavacanaṃ appeti, dhammanettiṃ paṭiṭṭhāpeti.

Apica “evam me sutan”ti attanā uppāditabhāvaṃ appaṭijānanto purimavacanaṃ¹ vivaranto “sammukhā paṭiggahitamidaṃ mayā tassa Bhagavato catuvesārajjavīsāradasa dasabaladharassa āsabhaṭṭhānaṭṭhāyino sīhanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhammadīpassa dhammasaraṇassa saddhammavaracakkavattino Sammāsambuddhassa vacanaṃ, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā kattabbā”ti sabbadevamanussānaṃ imasmiṃ dhamme assaddhiyaṃ vināseti, saddhāsampadaṃ uppādetīti. Tenetaṃ vuccati—

“Vināsayati assaddhaṃ, saddhaṃ vaḍḍheti sāsane.
Evam me sutamiccevaṃ, vadaṃ Gotamasāvako”ti.

Ekanti gaṇanaparicchedaniddeso. **Samayanti** paricchinnaniddeso. **Ekam samayanti** aniyamitaparidīpanaṃ. Tattha **samayasaddo**—

Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu.
Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati.

Tathā hissa “appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālaṅca samayaṅca upādāyā”ti evamādīsu² samavāyo attho. “Ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā”ti-ādīsu³ khaṇo. “Uṇhasamayo pariḷāhasamayo”ti-ādīsu⁴ kālo. “Mahāsamayo pavanasmin”ti-ādīsu⁵ samūho. “Samayopi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, Bhagavā kho Sāvattiyaṃ viharati, Bhagavāpi maṃ jānissati ‘Bhaddāli nāma bhikkhu Satthusāsane sikkhāya aparipūrakārī’ti. Ayampi kho

1. Purimasavanaṃ (Sī, Syā)

2. Di 1. 188 piṭṭhe.

3. Aṃ 3. 61 piṭṭhe.

4. Vi 2. 155 piṭṭhe.

5. Dī 2. 203 piṭṭhe.

te Bhaddāli samayo appaṭividdho ahoṣī”ti-ādīsu¹ hetu. “Tena kho pana samayena uggāhamāno paribbājako samaṇamuṇḍikāputto² samayappavādake tindukācīre ekasālake Mallikāya ārāme paṭivasatī”ti-ādīsu³ diṭṭhi.

“Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparayiko.

Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī”ti—

Ādīsu⁴ paṭilābho. “Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā”ti-ādīsu⁵ pahānaṃ. “Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayaṭṭho”ti-ādīsu⁶ paṭivedho. Idha panassa kālo attho. Tena saṃvacchara-
utumāsaddhamāsarattidivapubbaṇhamajjhanhikasāyanhapaṭhamamajjhimapa
cchimayāmamuhuttādīsu kālappabhedabhūtesu samayesu ekaṃ samayanti
dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu saṃvaccharādīsu samayesu yaṃ yaṃ suttaṃ yasmim yasmim saṃvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasabhāge vā vuttaṃ, sabbaṃ taṃ therassa suviditaṃ suvavatthāpitaṃ paññāya. Yasmā pana “evaṃ me suttaṃ asukasāṃvacchare asuka-utumhi asukamāse asukapakkhe asukarattibhāge asukadivababhāge vā”ti evaṃ vutte na sakkā sukhena dhāretuṃ vā uddisitūṃ vā uddisāpetuṃ vā, bahu ca vattabbaṃ hoti, tasmā ekeneva padena tamatthaṃ samodhānetvā “ekaṃ samayan”ti āha.

Ye vā ime gabbhokkantisamayo⁷ jātisamayo saṃvegasamayo abhinikkhamanasamayo dukkarakārikasamayo māravijayasamayo abhisambodhisamayo dīṭṭhadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayoti evamādayo Bhagavato devamanussesu ativiya suppakāsā anekakālappabhedā eva samayā, tesu samayesu desanāsamayasaṅkhātāṃ ekaṃ samayanti dīpeti. Yo cāyaṃ
ñāṇakarūṇākiccasamayesu karūṇākiccasamayo,
attahitaparahitapaṭipattisamayesu

1. Ma 2. 102 piṭṭhe.

3. Ma 2. 214 piṭṭhe.

5. Ma 1. 15 piṭṭhe.

7. Gabbhavokkantisamayo (Ka)

2. Samaṇamuṇḍikāputto (Sī)

4. Saṃ 1. 90 piṭṭhe.

6. Khu 9. 293 Paṭisambhidāmagge.

parahitapaṭipattisamayo, sannipatitānaṃ karaṇīyadvayasamayesu dhammikathāsamayo, desanāpaṭipattisamayesu desanāsamayo, tesupisamayesu aññataraṃ sandhāya “ekaṃ samayan”ti āha.

Kasmā panettha yathā abhidhamme “yasmim samaye kāmāvacaran”ti ca ito aññesu suttapadesu “yasmim samaye bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi”ti ca bhumavacanena niddeso kato, vinaye ca “tena samayena Buddho Bhagavā”ti karaṇavacanena, tathā akatvā “ekaṃ samayan”ti upayogavacanena niddeso katoti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi abhidhamme ito aññesu suttapadesu ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati. Adhikaraṇañhi kālattho samūhattho ca samayo, tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ khaṇasamavāyahetusāṅkhātassa ca samayassa bhāvena tesaṃ bhāvo lakkhīyati. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha bhumavacananiddeso kato.

Vinaye ca hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhipi dubbiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuṇca apekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha karaṇavacanena niddeso kato.

Idha pana aññasmim ca evaṃjālike accantasāmyogattho sambhavati. Yañhi samayaṃ Bhagavā imaṃ aññaṃ vā suttantaṃ desesi, accantameva taṃ samayaṃ karuṇāvihārena vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ idha upayoghavacananiddeso katoti.

Tenetaṃ vuccati—

“Taṃ taṃ atthamapekkhitvā, bhummena karaṇena ca.
Aññatra samayo vutto, upayogena so idhā”ti.

Porāṇa pana vaṇṇayanti—“tasmim samaye”ti vā “tena samayenā”ti vā “ekaṃ samayan”ti¹ vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha

1. Taṃ samayanti (Sī, Syā)

bhumnameva atthoti. Tasmā “ekaṃ samayan”ti vuttepi “ekasmiṃ samaye”ti attho veditabbo.

Bhagavāti garu¹. Garuṃ hi loke “Bhagavā”ti vadanti. Ayañca sabbaguṇavisitṭhatāya sabbasattānaṃ garu, tasmā “Bhagavā”ti veditabbo. Porañhipi vuttaṃ—

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, Bhagavāti vacanamuttamaṃ.
Garu gāravayutto so, Bhagavā tena vuccatī”ti.

Apica—

“Bhagyavā bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā.
“Bhattavā vantagamano, bhavesu Bhagavā tato”ti—

Imissā gāthāya vasenassa padassa vitthārato attho veditabbo. So ca **Visuddhimagge**² Buddhānussatiniddese vuttoyeva.

Ettāvatā cettha **evaṃ me sutanti** vacanena yathāsutaṃ dhammaṃ dassento³ Bhagavato dhammasarīraṃ⁴ paccakkhaṃ karoti. Tena “nayidaṃ atikkantasatthukaṃ pāvacaṇaṃ, ayaṃ vo Satthā”ti Satthu adassanena ukkaṇṭhitaṃ janaṃ samassāseti. **Ekaṃ samayaṃ Bhagavā**ti vacanena tasmīṃ samaye Bhagavato avijjamānabhāvaṃ dassento rūpakāyapariniḃbānaṃ sādheti⁵. Tena “evaṃvidhassa nāma ariyadhammassa desako⁶ dasabaladharo vajrasaṅghātasamānakāyo sopi Bhagavā pariniḃbuto, kena aññena jīvite āsā janetabbā”ti jīvitamadamattaṃ janaṃ saṃvejeti, saddhamme cassa ussāhaṃ janeti. **Evanti** ca bhaṇanto desanāsampattiṃ niddisati. **Me sutanti** sāvakasampattiṃ. **Ekaṃ samayanti** kālasampattiṃ. **Bhagavā**ti desakasampattiṃ.

Sāvattihiyanti evaṃnāmake nagare. Saṃipatthe cetāṃ bhumma vacanaṃ. **Viharatī**ti avisesena iriyāpathadibbabra-ariyavihāresu aññataravihārasamaṅgīparidīpanametaṃ. Idha pana ṭhānagamananisajjāsayanappabhedesu iriyāpathesu

1. Guru (Syā)

2. Visuddhi 1. 203 piṭṭhe.

3. Desento (Sī, Syā)

4. Dhammakāyaṃ (Ka)

5. Sāveti (Sī, Syā)

6. Desetā (Sī, Syā)

aññatara-iriyāpathasamāyogaparidīpanaṃ, tena ʒhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi Bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekaṃ iriyāpathabādhanaṃ aññena iriyāpathena vicchindivā aparipatantaṃ attabhāvaṃ harati pavatteti, tasmā “viharatī”ti vuccati.

Jetavaneti Jetassa rājakumārassa vane. Taṃ hi tena ropitaṃ saṃvaḍḍhitaṃ paripālitaṃ ahosi, tasmā “Jetavanan”ti saṅkhaṃ gataṃ. Tasmim̐ Jetavane. **Anāthapiṇḍikassa ārāmeti** Anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaññāsahiraññaḷipariccāgena Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyātitaṭṭā “Anāthapiṇḍikassa ārāmo”ti saṅkhaṃ gate ārāme. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana papañcasūdanīyā Majjhimaṭṭhakathāya Sabbāsavasuttavaṇṇanāyaṃ¹ vutto.

Tattha siyā—yadi tāva Bhagavā Sāvattiyaṃ viharati, “Jetavane”ti na vattabbaṃ. Atha tattha viharati, “Sāvattiyaṃ”ti na vattabbaṃ. Na hi sakkā ubhayattha ekaṃ samayaṃ viharitunti. Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ.

Nanu avocumha “saṃipatthe bhumma vacanaṃ”ti. Tasmā yathā Gaṅgāyamunādīnaṃ saṃipe goyūthāni carantāni “Gaṅgāyaṃ caranti, Yamunāyaṃ caranti”ti vuccati, evamidhāpi yadidaṃ Sāvattiyaṃ saṃipe Jetavanaṃ, tattha viharanto vuccati “Sāvattiyaṃ viharati Jetavane”ti. Gocaragāmanidassanattamaṃ hissa Sāvattivacanaṃ, pabbajitānurūpanivāsattāṇanidassanattamaṃ sesavacanaṃ.

Aññatarā devatāti nāmagottavasena apākaṭṭā ekā devatāti attho. “Abhiṇātī no bhante Bhagavā ahu ñātaññatarassa² mahesakkhassa yakkhassa saṃkhiṭṭena taṇhāsaṅkhaṃ vimuttiṃ bhāsitaṃ”ti³ ettha pana abhiññāto Sakkopi devarājā “aññataro”ti vutto. “Devatā”ti ca idaṃ devānampi devadhītānampi sādharmaṇa vacanaṃ. Imasmim̐ panatthe devo⁴ adhippeto, so ca kho rūpāvacaraṇaṃ devānaṃ aññataro.

Abhikkantāya rattiyati ettha abhikkanta-saddo khayasundarābhirūpa-abbhānumodanādīsu dissati. Tattha “abhikkantā bhante ratti, nikkhanto paṭhamo

1. Ma-Ṭṭha 1. 62 piṭṭhe.

2. Ahutaṃ yeveva aññatarassa (Sī), ahutaṃ yeveva aññatarassa (Syā)

3. Abhāsithāti (Ka) Ma 1. 322 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

4. Devaputto (Sī)

yāmo, ciranisinno bhikkhusaṅgho, uddisatu bhante Bhagavā bhikkhūnaṃ pātimokkhaṃ”ti evamādīsu¹ khaye dissati. “Ayaṃ imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ abhikkantataro ca paṇītataro cā”ti evamādīsu² sundare.

“Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasaṃ jālaṃ.

Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṃ disā”ti—

Evamādīsu³ abhirūpe. “Abhikkantaṃ bho Gotama, abhikkantaṃ bho Gotamā”ti evamādīsu⁴ abbānumodane. Idha pana khaye. Tena abhikkantāya rattiyā, parikkhīṇāya rattiyāti vuttaṃ hoti. Tatthāyaṃ devaputto majjhimaṃ yamasamanantare āgatoti veditabbo. Niyāmo hi kiresa devatānaṃ yadidaṃ Buddhānaṃ vā Buddhasāvakaṇaṃ vā upaṭṭhānaṃ āgacchantā majjhimaṃ yamasamanantareyeva āgacchanti.

Abhikkantavaṇṇāti idha **abhikkanta**-saddo abhirūpe, **vaṇṇa**-saddo pana chavithutikulavaggakāraṇasaṅghānappamaṇarupāyatanādīsu dissati. Tattha “suvaṇṇavaṇṇosi Bhagavā”ti evamādīsu⁵ chaviyā. “Kadā saññūlhā⁶ pana te gahapati ime samaṇassavaṇṇā”ti evamādīsu⁷ thutiyā. “Catthārome bho Gotama vaṇṇā”ti evamādīsu⁸ kulavagge. “Atha kena nu vaṇṇena, gandhathenoti vuccati”ti evamādīsu⁹ kāraṇe. “Mahantaṃ hatthirājavaṇṇaṃ abhinimminivā”ti evamādīsu¹⁰ saṅghāne. “Tayo pattassa vaṇṇā”ti evamādīsu¹¹ pamāṇe. “Vaṇṇo gandho raso ojā”ti evamādīsu¹² rūpāyatane. So idha chaviyā datṭhabbo. Tena abhikkantavaṇṇā abhirūpacchavi, iṭṭhavaṇṇā manāpavaṇṇāti vuttaṃ hoti. Devatā hi manussalokaṃ āgacchamānā pakatavaṇṇaṃ pakati-iddhiṃ jahitvā oḷarikaṃ attabhāvaṃ katvā atirekavaṇṇaṃ atireka-iddhiṃ māpetvā naṭasamajjādīni gacchantā manussā viya abhisankhatena kāyena āgacchanti. Tattha kāmāvacarā anabhisaṅkhatenapi āganturū sakkonti, rūpāvacarā pana

1. Am 3. 44; Vi 4. 418 piṭṭhesu.

3. Khu 2. 73 Vīmānavatthusmiṃ.

5. Khu 1. 367 piṭṭhe Suttanipāte.

7. Ma 2. 49 piṭṭhe.

10. Saṃ 1. 105 piṭṭhe.

8. Di 3. 67 piṭṭhe.

11. Vi 1. 353 piṭṭhe.

2. Am 1. 414 piṭṭhe.

4. Vi 1. 7 piṭṭhe.

6. Saṃbyulā (Sī), sabyūṇhā (Syā)

9. Saṃ 1. 206 piṭṭhe.

12. Abhi 1. 163 piṭṭhe.

na sakkonti. Tesāṃ hi atisukhumo attabhāvo, na tena iriyāpathakappanam hoti. Tasmā ayaṃ devaputto abhisankhateneva āgato. Tena vuttam “abhikkantavaṇṇā”ti.

Kevalakappanti ettha kevala-saddo

anavasesayebhuyyābhyābyāmissānatirekadalhatthavisamīyogādi-anekattho. Tathā hissa “kevalaparipuṇṇam parisuddham brahmacariyan”ti evamādīsu¹ anavasesattamattho. “Kevalakappā ca aṅgamaghdhā pahūtam khādanīyabhojanīyam ādāya upasaṅkamissanti”ti evamādīsu² yebhūyyatā. “Kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti”ti evamādīsu³ abyāmissatā. “Kevalam saddhāmattakam nūna ayamāyasmā”ti evamādīsu⁴ anatirekatā. “Āyasmato bhante Anuruddhassa Bāhiyo nāma saddhivihāriko kevalakappam saṃghabhedāya t̥hito”ti evamādīsu⁵ dalhatthatā. “Kevali vusitavā uttamapurisoti vuccatī”ti evamādīsu⁶ visamīyogo attho. Idha panassa anavasesattho adhippeto.

Kappa-saddo panāyam

abhisaddahanavohārakālapaññattichedanavikappalesasamantabhāvādi-anekattho. Tathā hissa “okappaniyametaṃ bhoto Gotamassa, yathā taṃ Arahato Sammāsambuddhassā”ti evamādīsu⁷ abhisaddahanamattho. “Anujānāmi bhikkhave pañcahi samaṇakappehi balaṃ paribhuñjitun”ti evamādīsu⁸ vohāro. “Yena sudam niccakappam viharāmi”ti evamādīsu⁹ kālō. “Iccāyasmā kappo”ti evamādīsu¹⁰ paññatti. “Alaṅkato kappitakesamassū”ti evamādīsu¹¹ chedanam. “Kappati dvaṅgulakappo”ti evamādīsu¹² vikappo. “Atthi kappo nipajjitun”ti evamādīsu¹³ lesa. “Kevalakappam veḷuvanam obhāsetvā”ti evamādīsu¹³ samantabhāvo. Idha panassa samantabhāvattho adhippeto. Tasmā **kevalakappam Jetavananti** ettha “anavasesam samantato Jetavanam”ti evamattho dāṭṭhabbo.

1. Vi 1. 1 piṭṭhe.

4. Vi 3. 270 piṭṭhe.

7. Ma 1. 316 piṭṭhe.

10. Khu 2. 100 piṭṭhe.

12. Am 3. 148 piṭṭhe.

2. Vi 3. 36 piṭṭhe.

5. Am 1. 562 piṭṭhe.

8. Vi 4. 244 piṭṭhe.

3. Abhi 2. 142 piṭṭhādīsu.

6. Sam 2. 50 piṭṭhe.

9. Sam 2. 138 piṭṭhe.

11. Vi 4. 491 piṭṭhe.

13. Sam 1. 50 piṭṭhe.

Obhāsetvāti vatthālaṅkārasarīrasamuṭṭhitāya ābhāya pharitvā, candimā viya sūriyo viya ca ekobhāsaṃ ekapajjotaṃ karitvāti attho.

Yenāti bhummatthe karaṇavacanaṃ. **Yena Bhagavā tenupasaṅkamī**ti tasmā “yattha Bhagavā, tattha upasaṅkamī”ti evamettha attho daṭṭhabbo. Yena vā karaṇena Bhagavā devamanussehi upasaṅkamitabbo, tena karaṇena upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Kena ca karaṇena Bhagavā upasaṅkamitabbo? Nānappakāraguṇavisesādhigamādhippāyena, sādupalūpabhogādhippāyena dijagaṇhi niccaphalitamahārukkho viya.

Upasaṅkamīti ca gatāti vuttaṃ hoti. **Upasaṅkamitvā**ti upasaṅkamanapariyosānadīpanaṃ. Atha vā evaṃ gatā tato āsannataraṃ ṭhānaṃ Bhagavato samīpasaṅkhātāṃ gantvātipi vuttaṃ hoti.

Idāni yenatthena loke aggapuggalassa upaṭṭhānaṃ āgatā, taṃ pucchitukāmā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjalim sirasi patiṭṭhapetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. **Ekamantanti** bhāvanapumsakaniddeso “visamaṃ candimasūriyā parivattanti”ti-ādīsu¹ viya. Tasmā yathā ṭhitā ekamantaṃ ṭhitā hoti, tathā aṭṭhāsīti evamettha attho daṭṭhabbo. Bhummatthe vā etaṃ upayogavacanaṃ. **Aṭṭhāsī**ti ṭhānaṃ kappesi. Paṇḍitā hi devamanussā garuṭṭhāniyaṃ upasaṅkamitvā āsanakusalatāya ekamantaṃ tiṭṭhanti, ayañca devo tesāṃ aññataro, tasmā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Kathaṃ ṭhito pana ekamantaṃṭhito hotīti? Chaṭṭhānadose vajjetvā. seyyathidaṃ? Atidūraṃ accāsannaṃ uparivātaṃ unnatappadesaṃ atisammukhaṃ atipacchāti. Atidūre ṭhito hi sace kathetukāmo hoti, uccāsaddena kathetabbaṃ hoti. Accāsanne ṭhito saṃghaṭṭanaṃ karoti. Uparivāte ṭhito sarīragandhena bādhati. Unnatappadese ṭhito agāravaṃ pakāseti. Atisammukhā ṭhito sace daṭṭhukāmo hoti, cakkhunā cakkhuṃ āhacca daṭṭhabbaṃ hoti. Atipacchā ṭhito sace daṭṭhukāmo hoti, gīvaṃ pasāretvā daṭṭhabbaṃ hoti. Tasmā ayampi ete cha ṭhānadose vajjetvā aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ “ekamantaṃ aṭṭhāsī”ti.

1. Am 1. 386 piṭṭhe.

Etadavocāti etaṃ avoca. **Katham** nūti kārāṇapucchā, Bhagavato hi tiṇṇoghabbhāvo dasasahassilokadhātuyā pākaṭo, Tenimissā devatāya tattha kaṅkhā natthi, iminā pana kareṇena “tiṇṇo”ti na jānāti, tena sā taṃ kārāṇaṃ pucchāmānā evamāha.

Mārisāti devatānaṃ piyasamudācāravacanametam, niddukkhāti vuttam hoti. Yadi evaṃ “yadā kho te mārisa saṅkunā saṅku hadaye samāgaccheyya, atha naṃ tvaṃ jāneyyāsi ‘vassasahassaṃ me niraye pccamānassā’ti”¹ idaṃ virujjhati. Na hi nerayikasatto niddukkho nāma hoti. Kiñcāpi na niddukkho, ruḷhīsaddena pana evaṃ vuccati. Pubbe kira paṭhamakappikānaṃ niddukkhaṇaṃ sukhassamappitānaṃ esa vohāro, aparabhāge dukkhaṃ hotu vā mā vā, ruḷhīsaddena ayaṃ vohāro vuccateva nippadumāpi nirudakāpi vā pokkharāṇi pokkharāṇi viya.

Oghamatarīti ettha catthāro oghā kāmogho bhavogho diṭṭhogho avijjoghoti. Tattha pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo kāmogho nāma, rūpārūpabhavesu chandarāgo jhānanikanti ca bhavogho nāma, dvāsaṭṭhi diṭṭhiyā diṭṭhogho nāma, catūsu saccesu aññāṇaṃ avijjogho nāma. Tattha kāmogho aṭṭhasu lobhasahagatesu cittuppādesu uppajjati, bhavogho catūsu diṭṭhigatavippayuttalobhasahagatesu cittuppādesu uppajjati, diṭṭhogho catūsu diṭṭhigatasampayuttesu cittuppādesu uppajjati, avijjogho sabbākusalesu uppajjati.

Sabbopi cesa avahananaṭṭhena² rāsaṭṭhena ca oghoti veditabbo. **Avahananaṭṭhenā**ti adhogamanaṭṭhena. Ayaṃ hi attano vasaṃ gate satte adho gameti, nirayādibhedāya duggatīyaṃyeva nibbatteti, uparibhāvaṃ vā³ nibbānaṃ gantum adento adho tīsu bhavesu catūsu yonīsu pañcasu gatīsu sattasu viññāṇaṭṭhitīsu navasu sattavāsesu ca gametītipi attho. **Rāsaṭṭhenā**ti mahantaṭṭhena. Mahā heso kilesarāsi Avīcito paṭṭhāya yāva Bhavaggā patthaṭo, yadidaṃ pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo nāma. Sesesupi ese va nayo. Evamayaṃ rāsaṭṭhenāpi

1. Ma 1. 413 piṭṭhe.

2. Avahanaṭṭhena (Syā, Ka)

3. Uparibhavañca (Sī, Ka)

oghoti veditabbo. **Atarī**ti imam catubbidhampi ogham kena nu tvaṃ mārisa kāraṇena tiṇṇoti pucchati.

Athassā Bhagavā pañham vissajjento **appatiṭṭham khvāhanti**-ādimāha. Tattha **appatiṭṭhanti** appatiṭṭhahanto. **Anāyūhanti** anāyūhanto, avāyamantoti attho. Iti Bhagavā gulham¹ paṭicchannaṃ katvā pañham kathesi. Devatāpi nam sutvā “bāhirakam tava ogham tarantā nāma thātabbaṭṭhāne tiṭṭhantā taritabbaṭṭhāne āyūhantā taranti, ayam pana² Avīcito yāva Bhavaggā patthaṭam³ kilesogham kilesarāsīm appatiṭṭhahanto anāyūhanto atarinti āha. Kinnu kho etaṃ, katham nu kho etan”ti vimatiṃ pakkhantā⁴ pañhassa attham na aññāsi.

Kiṃ pana Bhagavatā yathā satthā na jānanti, evaṃ kathanatthāya pāramiyo puretvā sabbaññutā paṭividdhāti? Na etadatthāya paṭividdhā, dve pana Bhagavato desanā niggahamukhena ca anuggahamukhena ca. Tattha ye paṇḍitamānino honti aññātepi nātasaññino pañcasatā brāhmaṇapabbajitā viya, tesam mānaniggahattham yathā na jānanti, evaṃ mūlapariyāyādisadisam dhammam deseti. Ayam niggahamukhena desanā. Vuttampi cetam “niggayha niggayhāham ānanda vakkhāmi, pavayha pavayha ānanda vakkhāmi, yo sāro, so thassatī”ti⁵. Ye pana ujukā sikkhākāmā, tesam suviññeyyam katvā ākaṅkheyyasuttādisadisam dhammam deseti, “abhirama Tissa abhirama Tissa ahamovādena ahamanuggahena ahamanusāsaniyā”ti⁶ ca ne⁷ samassāseti. Ayam anuggahamukhena desanā.

Ayam pana devaputto mānatthaddho paṇḍitamānī, evaṃ kirassa ahosi— aham ogham jānāmi, Tathāgatassa oghatiṇṇabhāvaṃ jānāmi, “iminā pana kāraṇena tiṇṇo”ti etthakamttham na jānāmi. Iti mayham nātameva bahu⁸, appam aññātam, tamaham kathitamattameva jānissāmi. Kiṃ hi nāma tam Bhagavā vadeyya, yassāham attham na jāneyyanti⁹. Atha Satthā “ayam kiliṭṭhavattham

1. Guyham (Syā)

4. Vimatipakkhandā (Ka)

7. Jane (Sī), nesam (Ka)

2. Ayam pana evam (Syā)

5. Ma 3. 159 piṭṭhe.

8. Bahum (Sī, Syā)

3. Vitthataṃ (Syā)

6. Sam 2. 89 piṭṭhe.

9. Jānāmīti (Ka)

viya raṅgajātaraṃ abhabbo imaṃ mānaṃ appahāya desanaṃ sampaṭicchitum, mānaniggahaṃ tāvassa katvā puna nīcacittena pucchantassa pakāsessāmi”^{ti} paṭicchannaṃ katvā pañhaṃ kathesi. Sopi nihatamano ahosi, sā cassa nihatamanatā uttaripañhapucchaneneva veditabbā. Tassā pana pañhapucchanassa ayamatto—kathaṃ pana tvaṃ mārisa appatitthaṃ anāyūhaṃ oghamataṃ, yathāhaṃ jānāmi, evaṃ me kathehīti.

Athassa Bhagavā kathento **yadāsvāhanti**-ādimāha. Tattha **yadāsvāhanti** yasmim kāle ahaṃ. Sukāro nipātamattaṃ. Yathā ca ettha, evaṃ sabbapadesu. **Saṃsīdāmi**ti paṭicchannaṃ katvā ataranto tattheva osīdāmi. **Nibbuyhāmi**ti tthātum asakkonto ativattāmi. Iti tthāne ca vāyāme ca dosaṃ disvā atitthanto avāyamanto oghamatarinti evaṃ Bhagavatā pañho kathito. Devatāyapi paṭividdho, na pana pakaṭo, tassa pakaṭīkaraṇatthaṃ¹ satta dukā dassitā. Kilesavasena hi santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, abhisāṅkhāravasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Taṇhādiṭṭhi vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, avasesakilesānañceva abhisāṅkhārānañca vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Taṇhāvasena vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, diṭṭhivasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Sassatadiṭṭhiyā vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, ucchedadiṭṭhiyā āyūhanto nibbuyhati nāma. Olīyanābhīnivesā hi bhavadiṭṭhi, atidhāvanābhīnivesā vibhavadiṭṭhi. Līnavasena vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, uddhaccavasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Tathā kāmasukhallikānuyogavasena santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, attakilamathānuyogavasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Sabbākusalābhisāṅkhāravasena santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, sabbalokiyakusalābhisāṅkhāravasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Vuttampi cetam “seyyathāpi Cunda ye keci akusalā dhammā, sabbe te adhobhāgaṅgamanīyā, ye keci kusalā dhammā, sabbe te uparibhāgaṅgamanīyā”^{ti}².

Imaṃ pañhavissajjanaṃ sutvā devatā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāya tuṭṭhā pasannā attano tuṭṭhiṇca pasādaṇca pakāsayanti **cirassaṃ vatāti** gāthamāha. Tattha **cirassanti** cirassa kālassa accayenāti attho.

1. Pkaṭakaraṇatthaṃ (Syā, Ka)

2. Ma 1. 54 piṭṭhe.

Ayaṃ kira devatā Kassapasammāsambuddhaṃ disvā tassa parinibbānato paṭṭhāya antarā aññaṃ Buddhaṃ na diṭṭhapubbā, tasmā ajja Bhagavantam disvā evamāha. Kiṃ panimāya devatāya ito pubbe Satthā na diṭṭhapubboti. Diṭṭhapubbo vā hotu adiṭṭhapubbo vā¹, dassanaṃ upādāya evaṃ vattum vaṭṭati. **Brāhmaṇanti** bāhitapāpaṃ khīṇāsavabrāhmaṇaṃ. **Parinibbutanti** kilesanibbānena nibbutaṃ. **Loketi** sattaloke. **Visattikanti** rūpādīsu ārammaṇesu āsattavisattatādīhi kāraṇehi visattikā vuccati taṇhā, taṃ visattikaṃ appaṭiṭṭhamānaṃ anāyūhamānaṃ tiṇṇaṃ nittiṇṇaṃ uttiṇṇaṃ cirassaṃ vata khīṇāsavabrāhmaṇaṃ passāmīti attho.

Samanuñño Satthā ahoṣīti tassā² devatāya vacanaṃ citteneva samanumodi, ekajjhāsayo ahosi. **Antaradhāyīti** abhisankhatakāyaṃ jahitvā attano pakati-upādiṇṇakakāyasmiṃyeva ṭhatvā laddhāsā³ laddhapatiṭṭhā hutvā dasabalaṃ gandhehi ca mālehi ca pūjetvā attano bhavanaṃyeva agamāsīti.

Sāratthappakāsinīyā Saṃyuttanikāyaṭṭhakathāya

Oghataraṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Nimokkhasuttavaṇṇanā

2. Idāni dutiyasuttato paṭṭhāya paṭhamamāgatañca uttānatthañca pahāya yaṃ yaṃ anuttānaṃ, taṃ tadeva vaṇṇayissāma⁴. **Jānāsinoti** jānāsi nu. **Nimokkhanti** ādīni maggādīnaṃ nāmāni. Mggena hi sattā kilesabandhanato nimuccanti, tasmā maggo sattānaṃ **nimokkhoti** vutto. Phalakkhaṇe pana te kilesabandhanato pamuttā, tasmā phalaṃ sattānaṃ **pamokkhoti** vuttaṃ. nibbānaṃ patvā sattānaṃ sabbadukkhaṃ viviccati, tasmā nibbānaṃ **vivekoti** vuttaṃ. Sabbāni vā etāni nibbānasseva nāmāni. Nibbānaṃ hi patvā sattā sabbadukkhatto nimuccanti pamuccanti viviccanti, tasmā tadeva “nimokkho pamokkho viveko”ti vuttaṃ. **Jānāmi khvāhanti** jānāmi kho ahaṃ. Avadhāraṇattho.

1. Hotu diṭṭhapubbo vā na vā (Syā)

3. Laddhassādā (Si)

2. Tāya (Si)

4. Vaṇṇayissāmi (Syā, Ka)

khokāro. Ahaṃ jānāmiyeva. Sattānaṃ nimokkhādi jānanatthameva hi mayā samatiṃsa pāramiyo pūretvā sabbaññutaññāṇaṃ paṭividdhanti sīhanādaṃ nadati. Buddhasīhanādaṃ nāma kira etaṃ suttaṃ.

Nandībhavaparikkhayāti nandīmūlakassa kammabhavassa parikkhayena. Nandiyā ca bhavassa cātipi vaṭṭati¹. Tattha hi purimanaye² nandibhavena tividhakammābhisaṅkhāravasena saṅkhārakkhandho gahito, saññāviññāṇehi taṃsampayuttā ca dve khandhā. Tehi pana tīhi khandhehi sampayuttā vedanā tesāṃ gahaṇena gahitāvāti anupādiṇṇakānaṃ catunnaṃ arūpakkkhandhānaṃ appavattivasena sa-upādisesaṃ nibbānaṃ kathitaṃ hoti. **Vedanānaṃ nirodhā upasamāti** upādiṇṇakavedanānaṃ nirodhena ca upasamena ca. Tattha vedanāgahaṇena taṃsampayuttā tayo khandhā gahitāva honti, tesāṃ vatthārammaṇavasena rūpakkkhandhopi. Evaṃ imesaṃ upādiṇṇakānaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ appavattivasena anupādisesaṃ nibbānaṃ kathitaṃ hoti. Dutīyanaye pana nandiggahaṇena saṅkhārakkhandho gahito, bhavaggahanena upapattibhavasāṅkhāto rūpakkkhandho, saññādīhi sarūpeneva tayo khandhā. Evaṃ imesaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ appavattivasena nibbānaṃ kathitaṃ hotīti veditabbaṃ. Imaṃ eva ca nayaṃ Catunīkāyikabhaṇḍikatthero roceti. Iti nibbānavaseneva Bhagavā desanaṃ niṭṭhāpesīti.

Nimokkhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Upanīyasuttavaṇṇanā

3. Tatiye **upanīyatīti** parikkhīyati nirujjhati, upagacchati vā, anupubbena maraṇaṃ upetiṭi attho. Yathā vā gopālena gogaṇo nīyati, evaṃ jarāya maraṇasantikaṃ upanīyatīti attho. **Jīvanti** jīvitindriyaṃ. **Appanti** parittaṃ thokaṃ. Tassa dvihākārehi parittatā veditabbā sarasaparittatāya ca khaṇaparittatāya ca. Sarasaparittatāyapi hi “yo bhikkhave ciraṃ jīvati, so vassasataṃ appaṃ vā bhiyyo”³ vacanato parittaṃ. Khaṇaparittatāyapi. Paramatthato hi atiparitto sattānaṃ jīvitakkhaṇo

1. Vattum vattati (Syā, Ka) 2. Purimanayena (Sī) 3. Dī 2. 3; Saṃ 1. 398 piṭṭhesu.

ekacittappavattimattoyeva. Yathā nāma rathacakkaṃ pavattamānampi ekeneva nemippadesena pavattati, tiṭṭhamānampi ekeneva tiṭṭhati, evamevaṃ ekacittakkhaṇikaṃ sattānaṃ jīvitam, tasmim citte niruddhamatte satto niruddhoti vuccati. Yathāha—atīte cittaṅkhaṇe jīvittha na jīvati na jīvissati, anāgate cittaṅkhaṇe jīvissati na jīvati na jīvittha, paccuppanne cittaṅkhaṇe jīvati na jīvittha na jīvissati.

Jīvitam attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā.

Ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha.

Sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭṭisandhikā.

Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati.

Cittabhaṅgā mato loko, paññatti paramatthiyāti¹.

Jarūpanītassāti jaram upagatassa, jarāya vā maraṇasantikaṃ upanītassa. **Na santi tāṇāti** tāṇam leṇam saraṇam bhavitum samatthā nāma keci² natthi. **Etaṃ bhayanti** etaṃ jīvitindriyassa maraṇūpagamanam, āyuparittatā, jarūpanītassa tāṇābhāvoti tividham bhayaṃ bhayavatthu bhayakāraṇanti attho. **Puññāni kayirātha sukhāvahānī**ti viññū puriso sukhāvahāni sukhadāyakāni puññāni kareyya. Iti devatā rūpāvacarajjhānam sandhāya pubbacetanaṃ aparacetanaṃ muñcacetanaṃ³ gahetvā bahuvacanavasena “puññānī”ti āha, jhānassādam jhānanikantiṃ jhānasukhaṃca gahetvā “sukhāvahānī”ti āha. Tassā kira devatāya sayam dīghāyukaṭṭhāne brahmaloke nibbattatā heṭṭhā kāmāvacaradevesu parittāyukaṭṭhāne cavamāne upapajjamāne ca thullaphusitake⁴ vuṭṭhipātasadise satte disvā etadahosi “ahovatime sattā jhānam bhāvetvā aparihīnajjhānā kalam katvā brahmaloke ekakappadvekkappacatukappa-aṭṭhakappasolasakappadvattiṃsa-kappacatusaṭṭhikappappamāṇam addhānam tiṭṭheyyūn”ti. Tasmā evamāha.

Atha Bhagavā “ayaṃ devatā aniyyānikaṃ vaṭṭakatham kathetī”ti vivaṭṭamassā dassento dutiyaṃ gāthamāha. Tattha **lokāmisanti** dve

1. Khu 7. 32 Mahānidese.

2. Samattho nama koci (Sī)

3. Muñcacetanaṃca aparacetanaṃca (Syā)

4. Bullabusitake (Syā)

lokāmisā pariyāyena ca nippariyāyena ca. Pariyāyena tebhūmakavaṭṭaṃ
lokāmisam, nippariyāyena cattāro paccayā. Idha pariyāyalokāmisam
adhipetaṃ. Nippariyāyalokāmisampi vaṭṭatiyeva. **Santipekkhoti**
nibbānasaṅkhātāṃ accantasantiṃ pekkhanto icchanto patthayantoti.

Upanīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Accentisuttavaṇṇanā

4. Catutthe **accentī**ti atikkamanti. **Kālā**ti purebhattādayo kālā. **Tarayanti**
rattiyoti rattiyō atikkamamānā puggalaṃ maraṇūpagamanāya tarayanti
sīghaṃ sīghaṃ gamayanti. **Varogūṇā**ti pathamamajjhimapacchimavayānaṃ
guṇā, rāsayoti attho. “Anujānāmi bhikkhave ahatānaṃ vatthānaṃ diguṇaṃ
saṅghāṭin”¹ ettha hi paṭhalatṭho guṇatṭho. “Sataguṇā dakkhiṇā
pāṭhikaṅkhitabbā”² ettha ānisaṃsatṭho. “Antaṃ antaguṇaṃ”³ ettha
koṭṭhāsatṭho. “Kayirā mālāguṇe bahū”⁴ ettha rāsatṭho. “Pañca
kāmaguṇā”⁵ ettha bandhanatṭho. Idha pana rāsatṭho guṇatṭho. Tasmā
vayogūṇāti vayorāsayo veditabbā. **Anupubbaṃ jahantī**ti anupaṭipāṭiyā
puggalaṃ jahanti. Majjhimavaye ṭhitaṃ hi paṭhamavayō jahati,
pacchimavaye ṭhitaṃ dve paṭhamamajjhimā jahanti, maraṇakkhaṇe pana
tayopi vayā jahanteva. **Etaṃ bhayanti** etaṃ kālānaṃ atikkamanaṃ,
rattidivānaṃ taritabhāvo, vayogūṇānaṃ jahanabhāvoti tividhaṃ bhayaṃ.
Sesaṃ purimasadisamevāti.

Accentisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 403 piṭṭhe.

2. Ma 3. 298 piṭṭhe.

3. Di 2. 232 piṭṭhādīsu.

4. Khu 1. 21 piṭṭhe.

5. Antaṃ antaguṇaṃ. Kayirā mālāguṇe bahū. Pañca kāmahūṇāti (Syā, Ka)

Dī-Ṭṭha 1. 334; Ma-Ṭṭha 1. 360 piṭṭhesu ca.

5. Katichindasuttavaṇṇanā

5. Pañcame **kati chindeti** chindanto kati chindeyya. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha ca “chinde jahe”ti atthato ekaṃ. Gāthābandhassa pana maṭṭhabbhāvatthaṃ ayaṃ devatā saddapunaruttiṃ vajjayantī evamāha. **Kati saṅgātigoti** kati saṅge atigato, atikkantoti¹ attho. Saṅgātikotipi pāṭho, ayameva attho. **Pañca chindeti** chindanto pañca orambhāgiyaṣaṃyojanāni chindeyya. **Pañca jaheti** jahanto pañcuddhambhāgiyaṣaṃyojanāni jaheyya. Idhāpi chindanañca jahanañca atthato ekameva, Bhagavā pana devatāya āropitavacanānrrūpeneva evamāha. Atha vā pādesu baddhapāsaṣakuno viya pañcorambhāgiyaṣaṃyojanāni heṭṭhā ākaḍḍhamānākārāni honti, tāni anāgāmiṃmaggena chindeyyāti vadati. Hatthehi gahitarukkkhasākhā viya pañcuddhambhāgiyaṣaṃyojanāni upari ākaḍḍhamānākārāni honti, tāni arahattamaggena jaheyyāti vadati. **Pañca cuttari bhāvayeti** etesaṃ saṃyojanānaṃ chindanattāya ceva pahānatthāya ca uttari atirekaṃ viṣesaṃ bhāvento saddhāpañcamāni indriyāni bhāveyyāti attho. **Pañca saṅgātigoti** rāgaṣaṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo māṇasaṅgo diṭṭhiṣaṅgoti ime pañca saṅge atikkanto. **Ughatiṇṇoti vuccatīti** caturoghatiṇṇoti kathiyati. Imāya pana gāthāya pañcindriyāni lokiyaḷokuttarāni kathitānīti.

Katichindasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Jāgarasuttavaṇṇanā

6. Chaṭṭhe **jāgaratanti** jāgarantānaṃ. **Pañca jāgaratanti** viṣajjanagāthāyaṃ pana saddhādīsu pañcasu indriyesu jāgarantesu² pañca nīvaraṇā suttā nāma. Kasmā? Yasmā taṃsamaṅgīpuggalo yattha kattha katthaci nisinno vā ṭhito vā aruṇaṃ utṭhapentopi pamādatāya akusalasamaṅgitāya sutto nāma hoti. Evaṃ suttasu pañcasu nīvaraṇesu pañcindriyāni jāgarāni nāma³.

1. Atīto atikkamantoti (Syā)

2. Jggantesu (Syā)

3. Jāgaranti nāma(Ka), jagganti nāma(Syā)

Kasmā? Yasmā taṃsamaṅgīpuggalo yattha katthaci nipajjitvā niddāyantopi appamādatāya kusalasamaṅgitāya jāgaro nāma hoti. Pañcahi pana nīvaraṇecheva kilesarajam ādiyati gaṇhāti parāmasati. Purimā hi kāmacchandādayo pacchimānam paccayā hontīti pañcahi indriyehi parisujjhatīti ayamatto veditabbo. Idhāpi pañcindriyāni lokiya lokuttarāneva kathitānīti.

Jāgarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Appaṭivīditaṣuttavaṇṇanā

7. Sattame **dhammā**ti catusaccadhammā. **Appaṭivīditā**ti nāṇena appaṭividdhā. **Paravādesū**ti dvāsaṭṭhidiṭṭhigatavādesu. Te hi ito paresam tiṭṭhiyānam vādattā paravādā nāma. **Nīyare**ti attano dhammatāyapi gacchanti, parenapi nīyanti. Tattha sayameva sassatādīni gaṇhantā gacchanti nāma, parassa vacanena tāni gaṇhantā nīyanti nāma. **Kālo tesam pabujjhitunt**i tesam puggalānam pabujjhitum ayaṃ kālo. Lokasmiñhi Buddho uppanno, dhammo desiyati, saṅgho suppaṭipanno, paṭipadā bhaddikā, ime ca pana mahājanā vaṭṭe suttā nappabujjhantīti devatā āha. **Sambhuddhā**ti sammā hetunā kāraṇena Buddhā. Cattāro hi Buddhā Sabbaññubuddho Paccekabuddho catusaccabuddho sutabuddhoti. Tattha samatimsa pāramiyo pūretvā sammāsambodhim patto Sabbaññubuddho nāma. Kappasatasahassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā sayambhutaṃ patto Paccekabuddho nāma. Avasesā khīṇāsavā catusaccabuddhā nāma. Bahussuto sutabuddho nāma. Imasmim atthe tayopi purimā vaṭṭanti. **Sammadaññā**ti¹ sammā hetunā kāraṇena jānitvā. **Caranti visame samanti** visame vā lokasannivāse visame vā sattanikāye visame vā kilesajāte samam carantīti.

Appaṭivīditaṣuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Sammadaññāti (Sī, Syā)

8. Susammutṭhasuttavaṇṇanā

8. Aṭṭhame **susammutṭhā**ti paññāya appaṭividdhabhāveneva sunaṭṭhā¹. Yathā hi dve khettāni kasitvā ekaṃ vapitvā bahudhaññaṃ adhigatassa avāpitakhettato aladdhaṃ sandhāya “bahuṃ me dhaññaṃ naṭṭhan”ti vadanto aladdhameva “naṭṭhan”ti vadati, evamidhāpi appaṭivīditāva² susammutṭhā nāma. **Asammutṭhā**ti paññāya paṭividdhabhāveneva anaṭṭhā³. Sesam purimasadisamevāti.

Susammutṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Mānakāmasuttavaṇṇanā

9. Navame **mānakāmassā**ti mānaṃ kāmentassa icchantassa. **Damoti** evarūpassa puggalassa samādhipakkhiko damo natthīti vadati. “Saccena danto damasā upeto, vedantagū vusitabrahmacariyo”ti⁴ ettha hi indriyaśaṃvaro damoti vutto. “Yadi saccā damā cāgā, khantya bhiyyodha vijjati”ti⁵ ettha paññā. “Dānena damena saṃyamena saccavajjena atthi puññaṃ, atthi puññaṃ āgamo”ti⁶ ettha uposathakammaṃ. “Sakkhissasi kho tvaṃ puṇṇa iminā damūpasamena samannāgato Sunāparantasmim janapade viharitun”ti⁷ ettha adhivāsanakhanti. Imasmim pana sutte damoti samādhipakkhikadhammānaṃ etaṃ nāmaṃ. Tenevāha “na monamatthi asamāhitassā”ti. Tattha **monanti** catumaggaññaṃ, taṃ hi munāṭīti monaṃ, catusaccadhamme jānāṭīti attho. **Maccudheyyassā**ti tebhūmakavaṭṭassa. Tañhi maccuno paṭiṭṭhānaṭṭhena maccudheyyanti vuccati. **Pāraṇti** tasseva pāraṃ nibbānaṃ. **Tareyyā**ti paṭivijjheyya pāpuṇeyya vā. Idaṃ vuttaṃ hoti—eko araṇṇe viharanto pamatto puggalo maccudheyyassa pāraṃ na tareyya na paṭivijjheyya na pāpuṇeyyāti.

Mānaṃ pahāyāti arahattamaggena navavidhamānaṃ pajahitvā. **Susamāhitattoti** upacārappanāsamādhīhi suṭṭu samāhitatto. **Sucetasoti**

1. Sammutṭhā (Syā)

2. Appaṭivīditāya (Syā)

3. Amuṭṭhā (Syā)

4. Saṃ 1. 170 piṭṭhe.

5. Saṃ 1. 217; Khu 1. 307 piṭṭhesu.

6. Saṃ 2. 531 piṭṭhe.

7. Ma 3. 313; Saṃ 2. 287 piṭṭhesu.

ñāṇasampayuttatāya sundaracitto. Ñāṇavippayuttacittena hi sucetasoti na vuccati, tasmā ñāṇasampayuttana sucetaso hutvāti attho. **Sbbadhi** **vippamuttoti** sabbesu khandhāyatanādīsu vippamutto hutvā. **Tareyyāti** ettha tebhūmakavaṭṭaṃ samatikkamanto nibbānaṃ paṭivījjhnto taratīti paṭivedhataṇaṃ nāma vuttaṃ. Iti imāya gāthāya tisso sikkhā kathitā honti. Kthaṃ—māno nāmāyaṃ sīlabhedano¹, tasmā “mānaṃ pahāyā”ti iminā adhisīlasikkhā kathitā hoti. “Susamāhitatto”ti iminā adhiccitasikkhā. “Sucetaso”ti ettha cittena paññā dassitā, tasmā iminā adhipaññāsikkhā kathitā. Adhisīlaṇca nāma sīle sati hoti, adhiccitaṃ citte sati, adhipaññā paññāya sati. Tasmā sīlaṃ nāma pañcapi dasapi sīlāni, pātimokkhasaṃvaro adhisīlaṃ nāmāti veditabbaṃ. Aṭṭha samāpattiyo cittaṃ, vipassanāpādaḥkajjhānaṃ adhiccitaṃ. Kammassakatañāṇaṃ paññā, vipassanā adhipaññā. Anuppannepi hi Buddhuppāde pavattatīti pañcasīlaṃ dasasīlaṃ sīlameva, pātimokkhasaṃvarasīlaṃ Buddhuppādeyeva pavattatīti adhisīlaṃ. Cittapaññāsūpi eseṇa nayo. Apica nibbānaṃ patthayantena samādinnaṃ pañcasīlāpi dasasīlāpi adhisīlameva. Samāpannā aṭṭha samāpattiyopi adhiccitameva. Sabbampi vā lokiyasīlaṃ sīlameva, lokuttaraṃ adhisīlaṃ. Cittapaññāsūpi eseṇa nayoti. Iti imāya gāthāya samodhānetvā tisso sikkhā sakalasāsaṇaṃ kathitaṃ hotīti.

Mānakāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Araññasuttavaṇṇanā

10. Dasame **santānanti** santakilesānaṃ, paṇḍitānaṃ vā. “Santo have sabbhi pavedayanti², dūre santo pakāsanti”ti-ādīsu³ hi paṇḍitāpi santoti vuttā. **Brahmacārinanti** seṭṭhacārīnaṃ maggabrahmacariyavāsaṃ vasantānaṃ. **Kena vaṇṇo pasīdatīti** kena kāraṇena chavivaṇṇo pasīdatīti pucchati. Kasmā panesā evaṃ pucchati? Esā kira vanasaṇḍavāsikā bhummadevatā āraññake bhikkhū pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkante araṇṇaṃ

1. Sīlabhedako (Ka)

2. Khu 6. 136 piṭṭhe jātake.

3. Khu 1. 156 piṭṭhe Dhammapade.

pavisitvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu mūlakammaṭṭhānaṃ¹ gahetvā nisinne passati. Tesañca evaṃ nisinnānaṃ balavacittkekaggatā uppajjati. Tato visabhāgasantati vūpasammati, sabhāgasantati okkamati, cittaṃ pasīdati. Citte pasanne lohitaṃ pasīdati, cittasamuṭṭhānāni upādārūpāni parisuddhāni honti, vaṇṭā pamuttatālaphalassa viya mukhassa vaṇṇo hoti. Taṃ disvā devatā cintesi “sarīravaṇṇo nāmāyaṃ paṇītāni rasasampannāni bhojanāni sukhasamphassāni nivāsanapāvuraṇasayanāni utusukhe tebhūmikādibhede ca pāsāde mālāgandhavilepanādīni ca labhantānaṃ pasīdati, ime pana bhikkhū piṇḍāya caritvā missakabhataṃ bhuñjanti, virālamañcake² vā phalake vā silāya vā sayanāni kappenti, rukkhamūlādīsu vā abbhokāse vā vasanti, kena nu kho kāraṇena etesaṃ vaṇṇo pasīdati”ti. Tasmā pucchi.

Athassā Bhagavā kāraṇaṃ kathento dutiyaṃ gāthaṃ āha. Tattha **atītanti** atīte Asuko nāma rājā dhammiko ahosi, so amhākaṃ paṇīte paccaye adāsi. Ācariyupajjhāyā lābhino ahesuṃ. Atha mayaṃ evarūpāni bhojanāni bhuñjimhā, cīvarāni pārupimhāti evaṃ ekacce paccayabāhullikā viya ime bhikkhū atītaṃ nānusocanti. **Nappajappanti nāgatanti** anāgate dhammiko rājā bhavissati, phītā janapadā bhavissanti, bahūni sappinavanītādīni uppajjissanti, “khādatha bhuñjathā”ti tattha tattha vattāro bhavissanti, tadā mayaṃ evarūpāni bhojanāni bhuñjissāma, cīvarāni pārupissāmāti evaṃ anāgataṃ na patthenti. **Paccuppannenāti** yena kenaci taṅkhaṇe laddhena yāpentī. **Tenāti** tena tividhenāpi kāraṇena.

Evaṃ vaṇṇasampattiṃ dassetvā idāni tasseva vaṇṇassa vināsaṃ dassento anantaraṃ gāthamāha. Tattha **anāhatappajappāyāti** anāgatassa patthanāya. **Etenāti** etena kāraṇadvayena. **Naḷova harito lutoti** yathā harito naḷo lāyitvā uṇhapāsāṇe pakkhitto sussati, evaṃ sussantīti.

Araññasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Naḷavaggo paṭhamo.

1. Lakkhaṇakammaṭṭhānaṃ (Syā)

2. Bidalamañcake (Si), vidalamañcake (Syā), biraṭhamañcake (Kc)

2. Nandanavagga

1. Nandanasuttavaṇṇanā

11. Nandanavaggassa paṭhame **tatrā**ti tasmim ārāme. **Khoti** byañjanasiliṭṭhatāvasena nipātamattam. **Bikkhū āmantesī**ti parisajeṭṭhake bhikkhū jānāpesi. **Bhikkhavoti** tesam āmantanākārādīpanam. **Bhadanteti** pativacanadānam. **Te bhikkhū**ti ye tattha sammukhībhūtā dhammapaṭiggāhakā bhikkhū. **Bhagavato paccassosunti** Bhagavato vacanam pati-assosum, abhimukhā hutvā suñimsu sampaṭicchim sūti attho. **Etadavocā**ti etaṇidāni vattabban “bhūtapubban”ti-ādivacanam avoca. Tattha **tāvatiṃsakāyikā**ti Tāvatiṃsakāye nibbattā. Tāvatiṃsakāyo nāma dutiyadevaloko vuccati. Maghena¹ māṇavena saddhim Macalagāme kālam katvā tattha uppanne tettiṃsa devaputte upādāya kira tassa devalokassa ayaṃ paṇṇatti jātāti vadanti. Yasmā pana sesacakkavālesupi cha kāmāvacaradevalokā atthi. Vuttampi cetam “sahassam Cātumahārājikānam sahassam Tāvatiṃsānan”ti², tasmā nāmapaṇṇattiyevesā tassa devalokassāti veditabbā. Evaṃ hi niddosam padam hoti.

Nandane vaneti ettha tam vanam pavitthe pavitthe nandayati toseti Nandanam. Pañcasu hi maraṇanimittesu uppannesu “sampattim pahāya cavissāmā”ti³ paridevamānā devatā Sakko Devānamindo “mā paridevittha, abhijjanadhammā nāma saṅkhārā natthi”ti ovaditvā tattha pavesāpeti. Tāsam aññāhi devatāhi bāhasu gahetvā pavesitānampi tassa sampattim disvāva maraṇasoko vūpasammati, pītipāmojjameva uppajjati. Atha⁴ tasmim kīlamānā eva uṇhasantatto himapiṇḍo viya vilīyanti, vātāpahatadīpasikhā viya vijjhāyantīti evam yaṃkiñci anto pavittam nandayati tosetiyevāti Nandanam, tasmim Nandane. **Accharāsaṅghaparivutāti accharā**ti devadhītānam nāman, tāsam samūhena parivutā.

Dibbehīti devaloke nibbattehi. **Pañcahi kāmagaṇehī**ti manāpiyarūpasaddagandarasaphoṭṭhabbasāṅkhātehi pañcahi kāmabandhanehi kāmakoṭṭhāsehi

1. Māghena (Ka)

3. Cavissāma cavissāmāti (Sī)

2. Am 3. 303 piṭhe.

4. Tadā (Ka)

vā. **Samappitā**ti upetā. Itaraṃ tassova vevacanaṃ. **Paricārayamānā**ti ramamānā¹, tesu tesu vā rūpādīsu indriyāni sañcārayamānā. **Tāyaṃ velāyanti** tasmim paricāraṇakāle. So panassa devaputtassa adhunā abhinibbattakālo veditabbo. Tassa hi paṭisandhikkhaṇe ya rattasuvaṇṇakkhandho viya virocayamāno tigāvutappamāṇo attabhāvo nibbatti. So dibbavatthanivattho dibbalaṅkārapaṭimaṇḍito dibbamālāvīlepanadharo dibbehi candanacuṇṇehi samaṃ vikiriyaṃ² dibbehi pañcahi kāmagaṇehi ovuto nivuto³ pariyaṇaddho lobgābhibhūto hutvā lobhanissaraṇaṃ nibbānaṃ apassanto āsabhim vācaṃ bhāsanto viya mahāsaddena “na te sukhaṃ pajānanti”ti imaṃ gāthaṃ gāyaṃ⁴ Nandanavane vicari. Tena vuttaṃ “tāyaṃ velāyaṃ imaṃ gāthaṃ abhāsī”ti.

Ye na passanti nandananti ye tatra pañcakāmagaṇānubhavanavasena Nandanavanaṃ na passanti. **Naradevānanti** devanarānaṃ, devapurisaṇanti attho. **Tidasānanti** tikkhattuṃ dasannaṃ. **Yasassinanti** parivārasaṅkhātena yasena sampannānaṃ.

Aññatarā devatāti ekā ariyasāvika devatā. **Pccabhāsī**ti “ayaṃ bhāla devatā imaṃ sampattiṃ niccaṃ acalaṃ maññati, nassā chedanabhedanaviddhamsanadhammataṃ jānāti”ti adhippāyaṃ vivatṭetvā dassenti “na tvaṃ bāle”ti imāya gāthāya pati-abhāsī. **Yathā arahataṃ vacoti** yathā arahantānaṃ vacanaṃ, tathā tvaṃ na jānāsīti. Evaṃ tassā adhippāyaṃ paṭikkhipitvā idāni arahantānaṃ vacanaṃ dassenti **aniccā**ti-ādimāha. Tattha **aniccā vata saṅkhārā**ti sabbe tebhūmakasaṅkhārā hutvā abhāvatthena aniccā. **Uppādavayadhamminoti** uppādavayasabhāvā. **Uppajjitvā nirujjhanti**ti idaṃ purimasseva vevacanaṃ. Yasmā vā uppajjitvā nirujjhanti, tasmā uppādavayadhamminoti. Uppādavayaggahaṇena cettha tadantarā vemajjhaṭṭhānaṃ⁴ gahitameva hoti. **Tesaṃ vūpasamo sukhoti** tesaṃ saṅkhārānaṃ vūpasamasāṅkhātānaṃ nibbānameva sukhaṃ. Idaṃ arahataṃ vacoti.

Nandanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Ramayamānā (Syā)

2. Sammāvikiriyaṃ (Sī), samavikiriyaṃ (Syā)

3. Ophuto niphuto (Syā, Ka)

4. Bhadanantaraṭṭhānaṃ (Sī), tadantaraṃ ṭṭhānaṃ (Syā)

2. Nandatisuttavaṇṇanā

12. Dutiye **nandatī**ti tussati attamano hoti. **Pattimā**ti bahuputto. Tassa hi ekacce puttā kasikammaṃ katvā dhañṇassa koṭṭhe pūrenti, ekacce vaṇijjaṃ katvā hiraññasuvaṇṇaṃ āharanti, ekacce rājānaṃ upaṭṭhahitvā yānavāhanagāmaṇigamādīni labhanti. Atha tesaṃ ānubhāvasaṅkhātā¹ sirim anubhavamānā mātā vā pitā vā nandati. Chaṇadivasādisu vā maṇḍitapasādhite putte sampattiṃ anubhavamāne disvā nandatīti “nandati puttehi puttimā”ti āha. **Gohi tathevā**ti yathā puttimā puttehi, tathā gosāmikopi sampannaṃ gomaṇḍalaṃ disvā gāvo nissāya gorasasampattiṃ anubhavamāno gohi nandati. **Upadhī hi narassa nandanā**ti ettha **upadhī**ti cattāro upadhī kāmūpadhi khandhūpadhi kilesūpadhi abhisāṅkhārūpadhīti. Kāmāpi hi “yaṃ pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ somanassaṃ, yaṃ kāmānaṃ assādo”ti² evaṃ vuttassa sukhassa adhiṭṭhānabhāvato “upadhiyati ettha sukhaṃ”ti iminā vacanatthena upadhīti vuccati. Khandhāpi khandhamūlakassa dukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, kilesāpi apāyadukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, abhisāṅkhārāpi bhavadukkhassa adhiṭṭhānabhāvato. Idha pana kāmūpadhi adhippeto. Pañca hi kāmaguṇā tebhūmikādīpāsāda-
ulārasayana³ vatthālāṅkāraṇāṭakaparivārādivasena paccupaṭṭhitā pītisomanassaṃ upasaṃharamānā naraṃ nandayanti. Tasmā yathā puttā ca gāvo ca, evaṃ imepi upadhī hi⁴ narassa nandanāti veditabbā. **Na hi so nandati yo nirūpadhī**ti yo kāmagaṇasampattirahito daliddo dullabhaḡhāsacchādano, na hi so nandati. Evarūpo manussapeto ca manussa- nerayiko ca kiṃ nandissati Bhagavāti āha.

Idaṃ sutvā Satthā cintesi—“ayaṃ devatā sokavatthumeva Nandavatthum karoti, sokavatthubhāvamassā dīpessāmī”ti phalena phalaṃ pātento viya tāyeva upamāya tassā vādaṃ bhindanto tameva gāthaṃ parivattetvā **socatī**ti āha. Tattha **socati puttehi**ti videsagamanādivasena puttesu naṭṭesupi nassantesupi idāni nassissantīti

1. Anubhāvasambhūtaṃ (Syā)

2. Ma 1. 120 piṭṭhe.

3. ...sayanaseyya (Sī)

4. Imehi upadhīhi (Kha) Ṭikā pana passitabbā.

nāsaṅkīpi socati, tathā matesupi marantesupi corehi rājapurisehi gahitesu vā paccatthikānaṃ hatthaṃ upgatesu vā maraṇasaṅkīpi hutvā socati, rukkhapabbatādīhi patitvā hatthapādādīnaṃ bhedavasena bhinnesupi bhijjantesupi bhedasaṅkīpi hutvā socati. Yathā ca puttehi puttimā, gosāmikopi tatheva navahākārehi gohi socati. **Upadhī hi narassa** socanāti yathā ca puttagāvo¹, evaṃ pañca kāmagaṇopadhīpi²—

“Tassa ce kāmāyānassa, chandaajātassa jantuno.

Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppati”ti³—

Vuttanayena naraṃ socenti. Tasmā narassa socanā sokavatthukamevāti veditabbā. **Na hi so socati, yo nirūpadhīti** yassa pana catubbidhāpete upadhiyo natthi, so nirupadhi Mahākhīṇāsavo kiṃ socissati, na socati devateti.

Nandatisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Natthiputtasamasuttavaṇṇanā

13. Tatiye **natthi puttasaṃ pemaṃ** virūpepi hi attano puttake suvaṇṇabimbakaṃ viya maññanti, mālāguḷe viya sīsādīsu katvā pariharamānā tehi ohaditāpi⁴ omuttikāpi gandhavilepanapatitā viya somanassaṃ āpajjanti. Tenāha “natthi puttasaṃ pemaṃ”ti. Puttapemasamaṃ pemaṃ nāma natthīti vuttaṃ hoti. **Gosamitaṃ dhananti** gohi samaṃ godhanasamaṃ godhanasadiṣaṃ aññaṃ dhanam nāma natthi Bhagavāti āha. **Sūriyasamā ābhāti** sūriyābhāya samā añña ābhā nāma natthīti dasseti. **Samuddaparamāti** ye keci aññe sarā nāma, sabbe te samuddaparamā, samuddo tesam uttamo, samuddasadiṣaṃ aññaṃ udakanidhānaṃ nāma natthi Bhagavāti.

Yasmā pana attapemena samaṃ pemaṃ nāma natthi. Mātāpitādayo⁵ hi chaṭṭetvāpi puttadhītādayo⁶ ca aposetvāpi sattā

1. Puttagohi (Ka)

3. Khu 1. 399 piṭṭhe Suttanipāte.

5. Mātāpitāro (Ka)

2. Pañcakāmagaṇopadhīhi (Sī, Ka)

4. Ohānitāpi (Sī, Syā)

6. Puttadhītāro (Ka)

attānameva posenti. Dhaññena ca samaṃ dhanam nāma natthi. (Yadā hi sattā dubbhikkhā honti)¹, tathārūpe hi kāle hiraññasuvaṇṇādīni gomahimsādīnipi dhaññaggahaṇattham dhaññasāmikānameva santikaṃ gahetvā gacchanti. Paññāya ca samā ābhā nāma natthi. Sūriyādayo hi ekadesaṃyeva obhāsanti, paccuppannameva ca tamam vinodenti. Paññā pana dasasahassimpi lokadhātum ekapajjotam kātum sakkoti, atītaṃsādipaṭicchādakam ca tamam vidhamati. Meghavuṭṭhiyā ca samo saro nāma natthi. Nadīvāpi hotu talākādīni vā, vuṭṭisamo saro nāma natthi. Meghavuṭṭhiyā hi pacchinnāya mahāsamuddo aṅgulipabbatemanamattampi udakam na hoti, vuṭṭhiyā panapavattamānāya yāva ābhassarabhavanāpi ekodakam hoti. Tasmā Bhagavā devatāya paṭigātham vadanto **natthi attasamam** pemanti-ādimāhāti.

Natthiputtasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Khattiyasuttavaṇṇanā

14. Catutthe **khattiyo dvipadanti** dvipadānam rājā seṭṭho. **Komārīti** kumārīkāle gahitā. Ayaṃ sesabhariyānam seṭṭhāti vadati. **Pubbajoti** paṭhamam jāto kāṇo vāpi hotu kuṇi-ādīnam vā aññataro, yo paṭhamam jāto, ayameva putto imissā devatāya vāde seṭṭho nāma hoti. Yasmā pana dvipadādīnam Buddhādayo seṭṭhā, tasmā Bhagavā paṭigātham āha. Tattha kiñcāpi Bhagavā sabbesaṃyeva apadādibhedānam sattānam seṭṭho, uppajjamāno panesa sabbasattaseṭṭho dvipadesuyeva uppajjati, tasmā **Sambuddho dvipadam seṭṭhoti** āha. Dvipadesu uppannassa cassa sabbasattaseṭṭhabhāvo appaṭihatova hoti. **Ājānīyoti** hatthi vā hotu assādīsu aññataro vā, yo kāraṇam jānāti, ayaṃ ājānīyova catuppadānam seṭṭhoti attho. Kūṭakaṇṇarañño guḷavaṇṇa-asso viya. Rājā kira pācīnadvārena nikkhamitvā Cetiyapabbatam gamissāmīti Kalambanadītīram² sampatto, asso tīre ṭhatvā udakam otaritum na icchati, rājā assācariyam āmantetvā

1. () Sī-Syā-potthakesu natthi.

2. Kadambanadītīram (Sī)

“aho vata tayā asso sikkhāpito udakaṃ otarituṃ na icchatī”ti āha. Ācariyo “susikkhāpito deva asso, etassa hi cittaṃ ‘sacāhaṃ udakaṃ otarissāmi, vālaṃ temissati, vāle tinte rañño aṅge udakaṃ pāteyyā”ti, evaṃ tumhākaṃ sarīre udakapātanabhayaena na otarati, vālaṃ gaṇhāpethā”ti āha. Rājā tathā kāresi. Asso vegeva otarivā pāraṃ gato. **Sussūsāti** sussūsamānā. Kumārikāle vā gahitā hotu pacchā vā, surūpā vā virūpā vā, yā sāmikaṃ sussūsati paricarati toseti, sā bhariyānaṃ seṭṭhā. **Assavoti** āsuṇamāno. Jeṭṭho vā hi hotu kaniṭṭho vā, yo mātāpitūnaṃ vacanaṃ suṇāti, sampaṭicchati, ovādaṭṭikaro hoti, ayaṃ puttānaṃ seṭṭho, aññehi sandhicchedakādicorehi puttehi ko attho devateti.

Khattiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Saṇamānasuttavaṇṇanā

15. Pañcame **ṭhite majjhanhiketi** ṭhitamajjhanhike. **Sannisīvesūti** yathā phāsukaṭṭhānaṃ upagantvā sannisinnesu vissamamānesu. Ṭhitamajjhanhikakālo nāmesa sabbasattānaṃ iriyāpathadubbalyakālo. Idha pana pakkhīnaṃyeva vasena dassito. **Saṇatevāti** saṇati viya mahāviraṇaṃ viya muccati¹. Saṇamānameva cettha “saṇatevā”ti vuttaṃ. Tappaṭibhāgaṃ nāmetarṃ. Nidāghasamayasmaṃ hi ṭhitamajjhanhikakāle catuppadagaṇesu ceva pakkhīgāṇesu ca sannisinnesu vātapūritānaṃ susirarukkhānañceva chīddaveṇupabbānañca khandhena khandhaṃ sākāya sākhaṃ saṃghaṭṭayantānaṃ pādapānañca araṇṇamajjhe mahāsaddo uppajjati. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Taṃ bhayaṃ paṭibhāti** manti taṃ evarūpe kāle mahā-araṇṇassa saṇamānaṃ mayhaṃ bhayaṃ hutvā upaṭṭhāti. Dandhapaṇṇā kiresā devatā tasmaṃ khaṇe attano nisajjaphāsukaṃ kathāphāsukaṃ dutiyakaṃ alabhanti evamāha. Yasmā pana tādise kāle piṇḍapātaṭṭikkantassa vivitte araṇṇāyatane kammaṭṭhānaṃ gahetvā nisinnassa bhikkhuno anappakaṃ sukhaṃ uppajjati, yaṃ sandhāya vuttaṃ—

1. Vuccati (St), Muṇcati (Syā)

“Suññāgāraṃ pavittṭhassa, santacittassa bhikkhuno.
Amānusī ratī hoti, sammā dhammaṃ vipassato”¹ ca,
“Purato pacchato vāpi, aparō ce na vijjati.
Atīva phāsu bhavati, ekassa vasato vane”² ca.

Tasmā Bhagavā dutiyaṃ gāthamāha. Tattha **sā rati paṭibhāti manti** yā evarūpe kāle ekakassa³ nisajjā nāma, sā rati mayhaṃ upaṭṭhātīti attho. Sesam tādīsamevāti.

Saṇamānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Niddātandīsuttavaṇṇanā

16. Chaṭṭhe **niddāti** “abhiñānamaham Aggivessana gimhānaṃ pacchime māse niddam okkamitā”⁴ evarūpāya abyākataniddāya pubbabhāgāparabhāgesu sekhaputhujjanānaṃ sasaṅkhārika-akusale citte uppannam thinamiddham. **Tandīti** aticchātātīsītādikālesu⁵ uppannam āgantukaṃ ālasiyaṃ. Vuttampi cetam—tattha katamā tandī, yā tandī tandiyanā tandīmanatā ālasyaṃ ālasyāyanā ālasyāyitattaṃ, ayaṃ vuccati tandīti⁶. **Vijambhitāti** kāyavijambhanā⁷. **Aratīti** akusalapakkhā ukkaṇṭhitatā. **Bhattasammadoti** bhattamucchā bhattakilamatho. Vitthāro pana tesam “tattha katamā vijambhitā, yā kāyassa jambhanā vijambhanā”^{ti} ādinā nayena abhidhamme āgatova. **Etenāti** etena niddādinā upakkilesena upakkiliṭṭho nivāritapātubhāvo. **Nappakāsati** na jotati, na pātubhavatīti attho. **Ariyamaggoti** lokuttaramaggo. **Idhāti** imasmim loke. **Pāṇinanti** sattānaṃ. **Vīriyenāti** maggasahajātavīriyena. **Nam paṇāmetvāti** etaṃ kilesajātānaṃ nīharitvā. **Ariyamaggoti** lokiyalokuttaramaggo. Iti maggeneva upakkilese nīharitvā maggassa visuddhi vuttāti.

Niddātandīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Khu 1. 67 piṭṭhe Dhammapade.

3. Ekekassa (Syā)

6. Abhi 2. 365 piṭṭhe.

4. Ma 1. 316 piṭṭhe.

2. Khu 2. 301 Theragāthāyaṃ.

5. Aticchātātīsītavātādikālesu (Sī)

7. Vijambhitāti kāyavijambhanā (Syā)

7. Dukkarasuttavaṇṇanā

17. Sattame **duttitikkhanti** dukkhamam du-adhivāsiyam. **Abyattenāti** bālena. **Sāmaññanti** samaṇadhammo. Iminā devatā idam dasseti—yam paṇḍitā kulaputtā dasapi vassāni vīsati paṭṭhi vassāni dante abhidantamādhāya¹ jivhāya tālum āhaccapi cetasā cittaṃ abhiniggaṇhitvāpi ekāsanam ekabhattham paṭisevamānā āpāṇakoṭikam brahmacariyam carantā sāmaññam karonti. Tam Bhagavā bālo abyatto kātum na sakkotīti. **Bhahū hi tattha sambādhāti** tasmim sāmaññasaṅkhāte ariyamagge bahū sambādhā maggādhigamāya paṭipannassa pubbabhāge bahū parissayāti dasseti.

Cittam ce na nivārayeti yadi ayoniso uppannam cittaṃ na nivāreyya, kati ahāni sāmaññam careyya, ekadivasampi na careyya. Cittavasiko hi samaṇadhammam kātum na sakkoti. **Pade padeti** ārammaṇe ārammaṇe. Ārammaṇam hi idha padanti adhippetam. Yasmin yasmim hi ārammaṇe kilesa uppajjati, tattha tattha bālo visīdati nāma. Iriyāpathapadampi vaṭṭati. Gamanādisu hi yattha yattha kilesa uppajjati, tattha tattheva visīdati nāma. **Saṅkappānanti** kāmasaṅkappādīnam.

Kummovāti kacchapo viya. **Aṅgānīti** gīvapañcamāni aṅgāni. **Samodahanti** samodahanto, samodahitvā vā. **Manovitakketi** manamhi uppannavitakke. Ettāvatā idam dasseti—yathā kummo soṇḍipañcamāni aṅgāni sake kapāle samodahanto siṅgālassa² otāram na deti, samodahitvā cassa appasayhataṃ āpajjati, evamevaṃ bhikkhu manamhi uppannavitakke sake ārammaṇakapāle samodaham mārassa otāram na deti, samodahitvā cassa appasayhataṃ āpajjatīti. **Anissitoti** taṇhādīṭṭhinissayehi anissito hutvā. **Aheṭṭhayānoti** avihimsamāno. **Parinibbutoti** kilesanibbānena parinibbuto. **Nūpavadeyya kañcīti** yamkiñci puggalam ācāravipatti-ādīsu yāya kāyaci maṅkuṃ kātukāmo hutvā na vadeyya, “kālena vakkhāmi no akālenā”ti-ādayo pana pañca dhamme ajjhataṃ upaṭṭhapetvā ullumpanasabhāvasaṅghitena cittaṃ kārūññataṃ paṭicca vadeyyāti.

Dukkarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Dantehi dantamādhāya (Si)

2. Sigālassa (Sī, Syā)

8. Hirīsuttavaṇṇanā

18. Aṭṭhame **hirīnisedhoti** hiriyā akusale dhamme nisedhetīti hirīnisedho. **Koci lokasmiṃ vijjatīti** koci evarūpo vijjatīti pucchati. **Yo nindam apabodhatīti**¹ yo garham apaharanto bujjhati. **Asso bhadro kasāmivāti** yathā bhadro assājānīyo kasam apaharanto bujjhati, patodacchāyam disvā samvijjhanto viya kasāya attani nipātam na deti, evameva yo bhikkhu bhūtassa dasa-akkosavatthuno attani nipātam adadanto nindam apabodhati apaharanto bujjhati, evarūpo koci khīṇāsavo vijjatīti pucchati. Abhūtakkosena pana parimutto nāma natthi. **Tanuyāti** tanukā, hiriyā akusale dhamme nisedhetvā carantā khīṇāsavā nāma appakāti attho. **Sadā satāti** niccakālam sativapullena samannāgatā. **Antam dukkhassa pappuyyāti** vaṭṭadukkhassa koṭim antabhūtam nibbānam pāpuṇitvā. Sesam vuttanayamevāti.

Hirīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kuṭikāsuttavaṇṇanā

19. Navame **kacci te kuṭikāti** ayaṃ devatā dasa māse antovasanaṭṭhānaṭṭhena mātaram kuṭikam katvā, yathā sakuṇā divasam gocarapasutā rattiṃ kulāvakam allīyanti, evamevaṃ sattā tattha tattha gantvāpi mātugāmassa santikam āgacchanti², ālayavasena bhariyam kulāvakam katvā. Kulapaveṇim santānakaṭṭhena putte santānake katvā, taṇham bandhanam katvā, gāthābandhanena ime pañhe samodhānetvā Bhagavantam pucchi, Bhagavāpissā vissajjento **tagghāti**-ādimāha. Tattha **tagghāti** ekaṃsavacane nipāto. **Natthīti** pahāya pabbajitattā vaṭṭasmiṃ vā puna mātukucchivāsassa dārabharaṇassa puttanibbattiya³ vā abhāvato natthi.

Devatā “mayā sannāham bandhitvā gulhā pañhā pucchitā, ayañca samaṇo pucchi tamatteyeva vissajjesi, jānam nu kho me ajjhāsayaṃ⁴ kathesi,

1. Appabodhetīti (Syā)

3. Puttanipphattiya (Sī)

2. Āgacchantīti (?)

4. Āsayam (Ka)

udāhu ajānaṃ yaṃ vā taṃ vā mukhāruḷhaṃ kathesī”ti cintetvā puna **kintāhanti**-ādimāha. Tattha **kintāhanti** kiṃ te ahaṃ. Athassā Bhagavā ācikkhanto **mātaranti**-ādimāha. **Sāhu teti** gāthāya anumoditvā¹ sampahaṃsitvā Bhagavantaṃ vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā attano devaṭṭhānameva² gatāti.

Kuṭṭikāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Samiddhisuttavaṇṇanā

20. Dasame **tapodārāmeti** tapodassa tattodakassa rahadassa vasena evaṃladdhanāme ārāme. Vebhārapabbatassa kira heṭṭhā bhummaṭṭhakanāgānaṃ pañcayojanasatikaṃ nāgabhavanaṃ devalokasadiṣaṃ maṇimayena³ talena ārāmuyyānehi ca samannāgataṃ. Tattha nāgānaṃ kīḷanaṭṭhāne mahā-udakarahado, tato Tapodā nāma nadi sandati kuthitā uṇhodakā. Ksmā panesā edisā? Rājagahaṃ kira parivāretvā Mahāpetaloko tiṭṭhati, tattha dvinnāṃ Mahālohakumbhinirayānaṃ antarena ayaṃ Tapodā āgacchati, tasmā kuthitā sandati. Vuttampi cetaṃ—

“Yatāyaṃ⁴ bhikkhave Tapodā sandati, so daho acchodako sītodako sātodako setodako suppatittho ramaṇīyo pahūtamacchakacchapo, cakkamattāni ca padumāni pupphanti. Apicāyaṃ bhikkhave Tapodā dvinnāṃ mahānirayānaṃ antarikāya āgacchati, tenāyaṃ Tapodā kuthitā sandatī”ti⁵.

Imassa pana ārāmassa abhimukhaṭṭhāne tato mahā-udakarahado jāto, tassa vasenāyaṃ vihāro “Tapodārāmo”ti vuccati.

Samiddhīti tassa kira therassa attabhāvo samiddho abhirūpo pāsādiko, tasmā “samiddhī”tveva saṅkhaṃ gato. **Gattāni parisīñcituṇi** padhānikatthero esa, balavapaccūse uṭṭāyāsanaṃ sarīraṃ utuṃ gāhāpetvā⁶

1. Anumodetvā (Ka)

3. Nimmalena (Ka)

5. Vi 1. 149 piṭṭhe.

2. Devabhavanameva (Ka)

4. Yatoyaṃ (Sī), ydāyaṃ 1. 149 piṭṭhe.

6. Uṭṭhāya senāsanaṃ utuṃ gāhāpetvā (Syā)

bahi saṭṭhihatthamatte mahācaṅkame aparāparaṃ caṅkamitvā “sedagahitehi gattehi paribhuñjamānaṃ senāsanaṃ kilissatī”ti maññaṃ māno gattāni parisiñcanatthaṃ sarīradhovanatthaṃ upasaṅkami. **Ekacīvaro aṭṭhāsī**ti nivāsanaṃ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ hatthena gahetvā aṭṭhāsī.

Gattāni pubbāpayamānoti gattāni pubbasadisāni vodakāni kurumāno. Allasarīre pārutaṃ hi cīvaraṃ kilissati duggandhaṃ hoti, na cetam vattaṃ. Thero pana vattasampanno, tasmā vatte ṭhitova nhāyitvā pccuttaritvā aṭṭāsī. Tattha idaṃ nhānavattaṃ—dakatiṭṭhaṃ gantvā yattha katthaci¹ cīvarāni nikkhipitvā vegena ṭhitakeneva na otaritabbaṃ, sabbadisā pana oloketvā vivittabhāvaṃ ñatvā khāṇugumbalatādīni vavatthapetvā tikkhattuṃ ukkāsitvā avakuja ṭhitena uttarāsaṅgacīvaraṃ apanetvā pasāretabbaṃ, kāyabandhanaṃ mocetvā cīvarapiṭṭheyeva ṭhapetabbaṃ. Sace udakasāṭikā natthi, udakante ukkuṭikaṃ nisīditvā nivāsanaṃ mocetvā sace sinnaṭṭhānaṃ² atthi, pasāretabbaṃ. No ce atthi, saṃharitvā ṭhapetabbaṃ. Udaṃ otarantena saṅikaṃ nābhippamaṇamattaṃ otaritvā vīciṃ anuṭṭāpentena saddaṃ akarontena nivattitvā āgatadisābhimukhena nimujjitabbaṃ, evaṃ cīvaraṃ rakkhitaṃ hoti. Ummujjantenapi saddaṃ akarontena saṅikaṃ ummujjitvā nhānapariyosāne udakante ukkuṭikena nisīditvā nivāsanaṃ parikkhipitvā utṭhāya supariṃmaṇḍalaṃ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ apārupitvāva ṭhātabbanti.

Theropi tathā nhāyitvā paccuttaritvā vigacchamāna-udaṃ kāyaṃ olokayamāno aṭṭhāsī. Tassa pakatiyāpi pāsādikassa paccūsasamaye sammā pariṇatāhārassa uṇhodakena nhātassa ativiya mukhavaṇṇo virocī³, bandhanā pavuttatālaphalaṃ⁴ viya pabhāsampanno puṇṇacando viya taṅkhaṇvikasitapadumaṃ viya mukhaṃ sassirikaṃ ahosi, sarīravaṇṇopi vipasīdi. Tasmiṃ samaye vanasaṇḍe adhivatthā bhummadevatā pāsādikaṃ bhikkhuṃ olokayamānā samaṇaṃ niggahetuṃ asakkonti kāmāpariṭāhābhībhūtā⁵ hutvā “theraṃ palobhessāmi”ti attabhāvaṃ

1. Yattha vā tattha vā (Syā)

2. Nisinnaṭṭhānaṃ (Syā)

3. Virocati (Ka)

4. Pamuttatālaphalaṃ (Sī, Syā)

5. Kāmūpanitā lobhābhībhūtā (Syā)

uḷārena alaṅkārena alaṅkaritvā saḥassavaṭṭipadīpaṃ pajjalamānā viya candam uṭṭhāpayamānā viya sakalārāmaṃ ekobhāsaṃ katvā theram upasaṅkamitvā avanditvāva vehāse ṭhitā gātham abhāsi. Tena vuttam “atha kho aññatarā devatā -pa- ajjhabhāsī”ti.

Abhutvāti pañca kāmaguṇe aparibhuñjitvā. **Bhikkhasīti** piṇḍāya carasi. **Mā taṃ kālo upaccagāti** ettha kālo nāma pañcakāmaguṇapaṭisevanakkhamo daharayobbanakālo. Jarājiṇṇena hi obhaggena¹ daṇḍaparāyaṇena pavedhamānena kāsasāsābhibhūtena na sakkā kāme paribhuñjitum, iti imaṃ kālam sandhāya devatā “mā taṃ kālo upaccagā”ti āha. Tattha **mā upaccagāti** mā atikkami.

Kālam vohaṃ na jānāmīti ettha voti nipātamattam. **Kālam na jānāmīti** maraṇakālam sandhāya vadati. Sattānañhi—

Jīvitam byādhi kālo ca, dehanikkhepanam gati.

Pañcete jīvalokasmiṃ, animittā na nāyare².

Tattha **jīvitam** tāva “ettakameva, na ito paran”ti vavatthānābhāvato³ animittam. Kalalakālepi hi sattā maranti, abbudapesighana-aḍḍhamāsa-ekamāsadvemāsatemāsacatu-māsapañcamāsa -pa- dasamāsakālepi, kucchito nikkhantasamayepi, tato param vassasatassa antopi bahipi marantiyeva. **Byādhipi** “imināva byādhinā sattā maranti, na aññenā”ti vavatthānābhāvato animitto. Cakkhurogenapi hi sattā maranti sotarogādīnam aññatarenapi. **Kālopi** “imasmiṃ yeva kāle maritabbam, na aññasmiṃ”ti evaṃ vavatthānābhāvato animitto. Pubbaṇhepi hi sattā maranti majjhanhikādīnam aññatarasmimpi. **Dehanikkhepanampi** “idheva mīyamānānam dehena⁴ patitabbam, na aññatthā”ti evaṃ vavatthānābhāvato animittam. Antogāme jātānam hi bahigāmepi attabhāvo patati, bahigāmepi jātānam antogāmepi. Tathā thalajānam jale, jalajānam thaleti anekappakārato vitthāretabbam. **Gatipi** “ito cutena idha nibbattitabban”ti evaṃ vavatthānābhāvato animittā. Devalokato hi cutā manussesupi

1. Obhaggavibhaggena (Ka)

3. Vavatthānābhāvato (Sī, Syā, Ka)

2. Nāyare (Sī)

4. Deham (Ka)

nibbattanti, manussalokato cutā devalokādīnaṃ yattha kатthaci nibbattantīti evaṃ yante yuttagoṇo viya gatipaṇcake¹ loko samparivattati. Tassevaṃ samparivattato “imasmiṃ nāma kāle maraṇaṃ bhavissatī”ti imaṃ maraṇassa kālaṃ vohaṃ na jānāmi.

Channo kālo na dissatīti ayaṃ kālo mayhaṃ paṭicchanno avibhūto na paññāyati. **Tasmāti** yasmā ayaṃ kālo paṭicchanno na paññāyati, tasmā pañca kāmagaṇe abhuttvāva bhikkhāmi. **Mā maṃ kālo upaccagāti** ettha samaṇadhammakaraṇakālaṃ sandhāya “kālo”ti āha. Ayañhi samaṇadhammo nāma pacchime kāle tisso vayosīmā² atikkantena obhaggena daṇḍaparāyaṇena pavedhamānena kāsasāsābhībhūtena na sakkā kātum. Tadā hi na sakkā hoti icchiticchitaṃ Buddhavacanaṃ vā gaṇhitum³, dhutaṅgaṃ vā paribhuñjitum, araññavāsaṃ vā vāsītum, icchiticchitakkhaṇe samāpattim vā samāpajjitum, padabhāṇa⁴ sarabhaññadhammakathā-anumodanādīni vā kātum, taruṇayobbanakāle panetaṃ sabbaṃ sakkā kātunti ayaṃ samaṇadhammakaraṇassa kālo mā maṃ upaccagā, yāva maṃ nātikkamati, tāva kāme abhuttvāva samaṇadhammaṃ karomīti āha.

Pathaviyaṃ paṭiṭṭhahitvāti sā kira devatā “ayaṃ bhikkhu samaṇadhammakaraṇassa kālaṃ nāma katheti, akālaṃ nāma katheti, sahetukaṃ katheti sānisaṃsaṃ”ti ettāvatāva there lajjaṃ paccupaṭṭhāpetvā mahābrahmaṇaṃ viya aggikkhandhaṃ viya ca naṃ maññaṃnā gāravajātā ākāsa oruyha pathaviyaṃ aṭṭhāsi, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Kiñcāpi pathaviyaṃ ṭhitā, yena panatthena āgatā, punapi tameva gahetvā **daharo tvanti**-ādimāha. Tattha **susūti** taruṇo. **Kālakesoti** suṭṭhu kālakeso. **Bhadrenāti** bhaddakena. Ekacco hi daharopi samāno kāṇo vā hoti kuṇi-ādīnaṃ vā aññataro, so bhadrena yobbanena samannāgato nāma na hoti. Yo pana abhirūpl hoti dssanīyo pāsādiko sabbasampattisampanno, yaṃ yadeva alaṅkāraparihāraṃ icchati, tena tena alaṅkato devaputto viya carati, ayaṃ bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Thero ca uttamarūpasampanno, tena naṃ evamāha.

1. Gatipaṇcako (Sī, Syā)

2. Vayasīmā (Syā, Ka)

3. Uggaṇhitum (Sī, Syā)

4. Sarabhāṇa (Sī, Ka)

Anikkīlītāvī kāmesūti kāmesu akīlītakīlo¹ abhuttāvī, akatakāmakīloti attho. **Mā sandiṭṭhikaṃ hitvāti** yebhuyyena hi tā adiṭṭhasaccā avītarāgā aparacittavidūniyo devatā bhikkhū dasapi vassāni vīsatiṃpi -pa- saṭṭhiṃpi vassāni parisuddhaṃ akhaṇḍaṃ brahmacariyaṃ caramāne disvā “ime bhikkhū mānusake pañca kāmagaṇe pahāya dibbe kāme patthayantā samaṇadhammaṃ karonti”ti saññaṃ uppādeti, ayampi tatheva uppādesi. Tasmā mānusake kāme sandiṭṭhike, dibbe ca kālike katvā evamāha.

Na kho ahaṃ āvusoti āvuso ahaṃ sandiṭṭhike kāme hitvā kālike kāme na anudhāvāmi na patthemī na pihemi. **Kālikañca kho ahaṃ āvusoti** ahaṃ kho āvuso kālikaṃ kāmāṃ hitvā sandiṭṭhikaṃ lokuttaradhammaṃ anudhāvāmi. Iti thero cittānantaraṃ aladdhabbatāya dibbepi mānusakepi pañca kāmagaṇe² **kālikāti** akāsi, cittānantaraṃ laddhabbatāya lokuttaradhammaṃ **sandiṭṭhikanti**. Pañcakāmagaṇesu samohitesupi sampannakāmassāpi kāmīno cittānantaraṃ icchicchittārammaṇānubhavanaṃ na sampajjati. Cakkhudvāre iṭṭhārammaṇaṃ anubhavitukāmena hi citta-kārapotthakārārūpakārādayo pakkosāpetvā “idaṃ nāma sajjethā”ti vattabbaṃ hoti, etthantare anekakoṭṭisatasahassāni cittāni uppajjitvā nirujjhanti. Atha pacchā taṃ ārammaṇaṃ sampāpuṇāti. Sesadvāresupi eseva nayo. Sotāpattimaggānantaraṃ pana sotāpatti-phalameva uppajjati, antara³ aññassa cittassa vāro natthi. Sesaphalesupi eseva nayoti.

So tamevatthaṃ gahetvā **kālikā hi āvusoti**-ādimāha. Tattha **kālikāti** vuttanayena samohitasampattināpi kālantare pattabbā. **Bahudukkhāti** pañca kāmagaṇe² nissāya pattabbadukkhassa bahutāya bahudukkhā. Taṃvatthukasseva upāyāsassa bahutāya **bahupāyāsā**. **Ādīnavo ettha bhiyyoti** pañca kāmagaṇe³ nissāya laddhabbasukhato ādīnavo bhiyyo, dukkhameva bahutaranti attho. **Sandiṭṭhiko ayaṃ dhammoti** ayaṃ lokuttaradhammo yena yena adhigato hoti, tena tena parasaddhāya⁴ gantabbataṃ hitvā paccavekkhaṇaṇāṇena sayāṃ

1. Akatakīlo (Sī)

3. Maggassa anantarā (Sī)

2. Kāme (Ka)

4. Paraṃ sandhāya (Syā)

daṭṭhabboti **sandiṭṭhiko**. Attano phaladānaṃ sandhāya nāssa kāloti akālo, akāloyeva **akāliko**. Yo ettha ariyamaggadhammo, so attano pavattisamanantarameva phalaṃ detīti attho. “Ehi passa imaṃ dhamman”ti evaṃ pavattaṃ chipassavidhiṃ arahatīti **ehipassiko**. Ādittaṃ celaṃ vā sīsaṃ vā ajjuhekkhitvāpi bhāvanāvasena attano citte upanayaṃ¹ arahatīti **opaneyyiko**. Sabbehi ugghaṭitaññū-ādīhi viññūhi “bhāvito me maggo, adhigataṃ phalaṃ, sacchikato nirodho”ti attani attani veditabboti **paccattaṃ veditabbo viññūhīti**. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Visuddhimagge² dhammānussatīvaṇṇanāyaṃ vutto.

Idāni sā devatā andho viya rūpavisesaṃ, therena kathitassa atthe ajānantī **kathañca bhikkhūti**-ādimāha. Tattha **kathañcāti** padassa “kathañca bhikkhu kālikā kāmā vuttā Bhagavatā, kathaṃ bahudukkhā, kathaṃ bahupāyāsā”ti evaṃ sabbapadehi sambandho veditabbo.

Navoti aparipuṇṇapañcavasso hi bhikkhu navo nāma hoti, pañcavassato paṭṭhāya majjhimo, dasavassato paṭṭhāya thero. Aparo naro— aparipuṇṇadasavasso navo, dasavassato paṭṭhāya majjhimo, vīsativassato paṭṭhāya thero. Tesaṃ ahaṃ navoti vadati.

Navopi ekacco sattaṭṭhavassakāle pabbajitvā dvādasaterasavassāni sāmaṇerabhāveneva³ atikkanto cirapabbajito hoti, ahaṃ pana acirapabbajitoti vadati. **Imaṃ dhammavinayanti** imaṃ dhammañca vinayañca. Ubhayampetaṃ sāsanasseva nāmaṃ. Dhammena hettha dve piṭakāni vuttāni, vinayena Vinayapiṭakaṃ, iti tīhi piṭakehi pakāsitaṃ paṭipattiṃ adhunā āgatomhīti vadati.

Mahesakkhāhīti mahāparivārāhi. Ekekassa hi devarañño koṭisatampi koṭisahassampi parivāro hoti, te attānaṃ mahante ṭhāne ṭhapetvā Tathāgataṃ passanti. Tattha amhādisānaṃ appesakkhānaṃ mātugāmajātikānaṃ kuto okāsoti dasseti.

1. Upanayanaṃ (Sī), upaneyyaṃ (Syā)

2. Visuddhi 1. 206 piṭṭhe.

3. Sāmaṇerabhāve (Sī)

Mayampi āgaccheyyāmāti idaṃ sā devatā “sacepi cakkavāḷaṃ pūretvā parisā nisinnā hoti, mahatiyā Buddhavīthiyā Satthu santikaṃ gantuṃ labhati”ti nātvā āha. **Puccha bhikkhu puccha bhikkhūti** thirakaraṇavasena āmeditaṃ¹ kataṃ.

Akkheyyasaññinoti ettha “devo manusso gahaṭṭho pabbajito satto puggalo tisso phusso”ti-ādinā nayena akkheyyato sabbesaṃ akkhānānaṃ sabbāsaṃ kathānaṃ vatthubhūtaṃ pañcakkhandhā “akkheyyā”ti vuccanti. “Satto naro poso puggalo itthi puriso”ti evaṃ saññā etesaṃ atthi saññino, akkheyyesveva saññinoti **akkheyyasaññino**, pañcasu khandhesu sattapuggalādisaññinoti attho. **Akkheyyasmim patiṭṭhitāti** pañcasu khandhesu aṭṭhahākārehi patiṭṭhitā. Ratto hi rāgavasena patiṭṭhito hoti, duṭṭho dosavasena, mūḷho mohavasena, parāmaṭṭho diṭṭhivasena, thāmagato anusayavasena, vinibaddho mānavasena, anīṭṭhaṅgato vicikicchavasena, vikkhepagato uddhaccavasena, patiṭṭhito hoti. **Akkheyyaṃ aparīññāyāti** pañcakkhandhe tīhi pariññāhi aparījānitvā. **Yogamāyanti maccuno** yogaṃ payogaṃ pakkhepaṃ upakkhepaṃ upakkamaṃ abbhantaraṃ āgacchanti, maraṇavasam² gacchanti attho. Evamimāya gāthāya kālikā kāmā kathitā.

Pariññāyāti nātapariññā tīraṇapariññā pahānapariññāti imāhi tīhi pariññāhi pariṇānitvā. Tattha katamā **nātapariññā**? Pañcakkhandhe pariṇānāti “ayaṃ rūpakkhandho -pa- ayaṃ viññāṇakkhandho, imāni tesaṃ lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānāni”ti, ayaṃ nātapariññā. Katamā **tīraṇapariññā**? Evaṃ nātaṃ katvā pañcakkhandhe tīreti aniccato dukkhato rogatoti dvācattālīsāya ākārehi, ayaṃ tīraṇapariññā. Katamā **pahānapariññā**? Evaṃ tīrayitvā aggamaḡgena pañcasu khandhesu chandarāgaṃ pajahati, ayaṃ pahānapariññā.

Akkhātāraṃ na maññatīti evaṃ tīhi pariññāhi pañcakkhandhe pariṇānitvā khīṇāsavo bhikkhu akkhātāraṃ puggalaṃ na maññati. **Akkhātāraṃ** kammavasena kāraṇaṃ veditabbaṃ, akkhātābbaṃ kathetabbaṃ puggalaṃ na maññati, na passatīti

1. Āmeḡditaṃ (Sī)

2. Māraṇasam (Sī)

attho. Kinti akkhātabbanti? “Tisso”ti vā “phusso”ti vā evaṃ yena kenaci nāmena vā gottena vā pakāsetabbaṃ. **Taṇhi tassa na hotīti** taṃ tassa khīṇāsavassa na hoti. **Yena naṃ vajjāti** yena naṃ “rāgena ratto”ti vā “dosena duṭṭho”ti vā “mohena mūḷho”ti vāti koci vadeyya, taṃ kāraṇaṃ tassa khīṇāsavassa natthi.

Sace vijānāsi vadehīti sace evarūpaṃ khīṇāsavaṃ jānāsi, “jānāmī”ti vadehi. No ce jānāsi, atha “Na jānāmī”ti vadehi. **Yakkhāti** devataṃ ālapanto āha. Iti imāya gāthāya sandiṭṭhiko navavidho lokuttaradhammo kathito. **Sādhūti** āyācanatthe nipāto.

Yo maññatīti yo attānaṃ “ahaṃ samo”ti vā “viseṣī”ti vā “nihīno”ti vā maññati. Etena “seyyohamasmī”ti-ādayo tayo mānā gahitāva. Tesu gahitesu nava mānā gahitāva honti. **So vivadetha tenāti** so puggalo teneva mānena yena kenaci puggalena saddhim “kena maṃ tvaṃ pāpuṇāsi, kiṃ jātiyā pāpuṇāsi, udāhu gottena, kulapadesena, vaṇṇapokkharatāya, bāhusaccena, dhutaguṇenā”ti evaṃ vivadeyya. Iti imāyapi upaḍḍhagāthāya kālīkā kāmā kathitā.

Tīsu vidhāsūti tīsu mānesu. “Ekavidhena rūpaṅgaho”ti-ādīsu¹ hi koṭṭhāso “vidho”ti vutto. “Kathaṃvidhaṃ sīlavantaṃ vadanti, kathaṃvidhaṃ paññavantaṃ vadanti”ti-ādīsu² ākāro³. “Tisso imā bhikkhave vidhā, katamā tisso. Seyyohamasmīti vidhā, sadiso hamasmīti vidhā, hīno hamasmīti vidhā”ti-ādīsu⁴ māno “vidhā”ti vutto, idhāpi mānova. Tena vuttaṃ “tīsu vidhāsūti tīsu mānesū”ti. **Avikampamānoti** so puggalo etesu saṅkhepato tīsu, vitthārato navasu mānesu na kampati na calati. **Samo viseṣīti na tassa hotīti** tassa pahīnamānassa khīṇāsavassa “ahaṃ sadiso”ti vā “seyyo”ti vā “hīno”ti vā na hotīti dasseti. Pacchimapadaṃ vuttanayameva. Iti imāyapi upaḍḍhagāthāya navavidho sandiṭṭhiko lokuttaradhammo kathito.

1. Abhi 1. 145 piṭṭhe.

3. Sabhāvo (Ka), saṇṭhānaṃ (Abhi-Ṭṭha 1. 343 piṭṭhe.)

2. Saṃ 1. 51 piṭṭhe.

4. Saṃ 3. 52 piṭṭhe.

Pahāsi saṅkhanti “paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti”¹ ti-ādīsu¹ paññā “saṅkhā”² ti āgatā. “Atthi te koci gaṇako vā muddiko vā saṅkhāyako vā, yo pahoti Gaṅgāya vālukaṃ gaṇetun”² ti² ettha gaṇanā. “Saññānidānā hi papañcasaṅkhā”³ ti-ādīsu³ koṭṭhāso. “Yā tesaṃ tesaṃ dhammānaṃ saṅkhā samaññā”⁴ ti⁴ ettha paṇṇatti “saṅkhā”² ti āgatā. Idhāpi ayameva adhippetā. **Pahāsi saṅkhanti** padassa hi ayamevattho—ratto duṭṭho mūlho iti imaṃ paṇṇattim khīṇāsavo pahāsi jahi pajahīti.

Na vimānamajjhagāti navabhedan ti vidhamānaṃ na upagato. Nivāsattthena vā mātukucchi “vimānaṃ”⁵ ti vuccati, taṃ āyatim paṭisandhevasena na upagacchīti⁵ attho. Anāgatatthe atītavacanāṃ. **Acchecchīti** chindi. **Chinnaganthanti** cattāro ganthe chinditvā ṭhitāṃ. **Anīghanti** niddukkhaṃ. **Nirāsanti** nittapaṇaṃ. **Pariyesamānāti** olokayamānā. **Nājjhagamunti** na adhigacchanti na vindanti na passanti. Vattamānatthe atītavacanāṃ. **Idha vā huraṃ vāti** idhaloke vā paraloke vā. **Sabbanivesanesūti** tayo bhavā, catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, navasattāvāsā, iti imesupi sabbesu sattanivesanesu evarūpaṃ khīṇāsavaṃ kāyassa bhedaṃ uppajjamānaṃ vā uppannaṃ vā⁵ na passantīti attho. Imāya gāthāya sandiṭṭhikaṃ lokuttaradhamameva kathesi.

Imaṃca gāthaṃ sutvā sāpi devatā atthaṃ sallakkhesi, teneva kāraṇena **imassa khvāhaṃ bhanteti**-ādimāha. Tattha **pāpaṃ na kayirāti** gāthāya dasakusalakammapathavasena⁶ pi kathetuṃ vaṭṭati aṭṭhaṅgikamaggavasena⁶ pi. Dasakusalakammapathavasena tāva **vacasāti** catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ gahitaṃ. **Manasāti** ti vidhaṃ manosucaritaṃ gahitaṃ. **Kāyena vā kiñcana**⁶ **sabbaloketi** ti vidhaṃ kāyasucaritaṃ gahitaṃ. Ime tāva dasakusalakammapathadhammā honti. **Kāme pahāyāti** iminā pana kāmāluḥhalikānuyogo paṭikkhito. **Satimā sampajānoti** iminā dasakusalakammapathakāraṇaṃ satisampajāññaṃ gahitaṃ. **Dukkhaṃ na sevetha anattasaṃhanti** iminā attakilamathānuyogo paṭisiddho. Iti devatā “ubho ante

1. Saṃ 2. 323, 385 piṭṭhesu.

3. Khu 1. 414 piṭṭhe.

5. Upapajjamānaṃ vā upapannaṃ vā(Syā)

2. Saṃ 2. 545 piṭṭhe.

4. Abhi 1. 256 piṭṭhe.

6. Kiñcanaṃ (Sī, Syā)

vivajjetvā kāraṇehi satisampajaññehi saddhim
dasakusalakammappathadhamme tumhehi kathite ājānāmi Bhagavā”ti vadati.

Aṭṭhaṅgikamaggavasena pana ayaṃ nayo—tasmiṃ kira tṭhāne mahatī
dhammadesanā ahoṣi. Desanāpariyosāne devatā yathātṭhāne tṭhitāva
desanānusārena ñaṇaṃ pesetvā sotāpattiphale paṭiṭṭhāya attanā adhigataṃ
aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ dassenti evamāha. Tattha **vacasā**ti sammāvācā gahitā,
mano pana aṅgaṃ na hotīti **manasā**ti maggasampayuttakaṃ¹ cittaṃ gahitaṃ.
Kāyena vā kiñcana sabbaloketi sammākammanto gahito, ājīvo pana
vācākammantapakkhikattā gahitova hoti. **Satimā**ti iminā
vāyāmasatisamādhayo gahitā. **Sampajā**notipadena
sammādiṭṭhisammāsaṅkappā. **Kāme pahāya, dukkhaṃ na**
sevethātipadadvayena antadvayavajjanaṃ². Iti ime dve ante anupagamma
majjhimaṃ paṭipadaṃ tumhehi kathitaṃ ājānāmi Bhagavāti vatvā
Tathāgataṃ gandhamālādīhi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmiti.

Samiddhisuttavaṇṇanā niṭṭhita.

Nandanavaggo dutiyo.

3. Sattivagga

1. Sattisuttavaṇṇanā

21. Sattivaggassa paṭhame **sattiyā**ti desanāsīsametaṃ, ekatodhārādinaṃ
satthenāti attho. **Omaṭṭho**ti pahato. Cattāro hi pahārā omaṭṭho ummaṭṭho
maṭṭho vimaṭṭhoti. Tattha upari tṭhatvā adhomukhaṃ dinnapahāro omaṭṭho
nāma, heṭṭhā tṭhatvā uddhamukhaṃ³ dinno ummaṭṭho nāma, aggaḷasūci
viya vinivijjhivā gato maṭṭho nāma, seso sabbopi vimaṭṭho nāma. Imasmiṃ
pana tṭhāne omaṭṭho gahito. So hi sabbadāruṇo duruddharasallo duttikiccho
antodoso antopubbalohitova hoti, pubbalohitaṃ anikkhamitvā vaṇamukhaṃ
pariyonandhitvā tiṭṭhati.

1. Maggasampayuttaṃ (Sī)

2. Antadvayavajjaṃ (Sī, Syā)

3. Uparimukhaṃ (Ka)

Pubbalohitaṃ nīharitukāmehi mañcena saddhiṃ bandhitvā adhosiro kātabbo hoti, maraṇaṃ vā maraṇamattaṃ vā dukkhaṃ pāpuṇāti. **Paribbajeti** vihareyya.

Imāya gāthāya kiṃ katheti? Yathā sattiyā omaṭṭho puriso sallubbahanavaṇatikicchanānaṃ atthāya vīriyaṃ ārabhati, payogaṃ karoti parakkamati. Yathā ca ḍayhamāno¹ matthake ādittasīso tassa nibbāpanatthāya vīriyaṃ ārabhati, payogaṃ karoti parakkamati, evameva bhikkhu kāmarāgaṃ pahānāya sato appamatto hutvā vihareyya Bhagavāti kathesi.

Atha Bhagavā cintesi—imāya devatāya upamā tāva dalhaṃ katvā ānītā, atthaṃ pana parittakaṃ gahetvā ṭhitā, punappunaṃ kathentīpi hesā kāmarāgassa vikkhambhanapahānameva katheyya. Yāva ca kāmarāgo maggena na samugghāṭiyati, tāva anubaddhova hoti. Iti tameva opammaṃ gahetvā paṭhamamaggavasena desanaṃ vinivaṭṭetvā desento dutiyaṃ gāthamāha. Tassattho purimānusāreneva veditabboti. . Paṭhamāṃ.

2. Phusatisuttavaṇṇanā

22. Dutiye **nāphusantaṃ phusatīti** kammaṃ aphasantaṃ vipāko na phusati, kammameva vā aphasantaṃ kammaṃ na phusati. Kammaṃ hi nākaroto kariyati². **Phusantañca tato phuseti** kammaṃ phusantaṃ vipāko phusati, kammameva vā phusati. Kammaṃ hi karoto kariyati³. **Tasmā phusantaṃ phusati, appaduṭṭhapadosinanti** yasmā na aphasantaṃ phusati, phusantañca phusati, ayaṃ kammavipākānaṃ dhammatā, tasmā yo “appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassā”ti evaṃ vutto appaduṭṭhapadosī puggalo, taṃ puggalaṃ kammaṃ phusantameva kammaṃ phusati, vipāko vā phusati. So hi parassa upaghātaṃ kāturaṃ sakkoti vā mā vā, attā panānena catūsu apāyesu ṭhapito nāma hoti. Tenāha Bhagavā “tameva bālaṃ pacceti pāpaṃ, sukhumo rajo paṭivātaṃva khitto”ti. . Dutiyaṃ.

1. Dayhamāno (Ka)

2. Nākārako kayirati(Sī), nākaronto kariyati (Ka)

3. Kārako kayirati (Sī)

3. Jaṭāsuttavaṇṇanā

23. Tatiye **antojaṭāti** gāthāyaṃ **jaṭāti** taṇhāya jāliniyā adhivacanaṃ. Sā hi rūpādīsu ārammaṇesu heṭṭhupariyavasena punappunaṃ uppajjanato saṃsibbanatṭhena veḷugumbādīnaṃ sākḥajālasaṅkhātā jaṭā viyāti jaṭā. Sā panesā sakaparikkhāraparaparikkhāresu saka-attabhāvapara-attabhāvesu ajjhakkāyatanabāhirāyatanesu ca uppajjanato **antojaṭā bahijaṭāti** vuccati. Tāya evaṃ uppajjamānāya **jaṭāya jaṭitā pajā**. Yathā nāma veḷujaṭādīhi veḷu-ādayo, evaṃ tāya taṇhājaṭāya sabbāpi ayaṃ sattanikāyasaṅkhātā pajā jaṭitā vinaddhā, saṃsibbitāti attho. Yasmā ca evaṃ jaṭitā, **taṃ taṃ Gotama pucchāmīti** tasmā taṃ pucchāmi. **Gotamāti** Bhagavantaṃ gottena ālapati. **Ko imaṃ vijaṭaye jaṭanti** imaṃ evaṃ tedhātukaṃ jaṭetvā ṭhitam jaṭam ko vijaṭeyya, vijaṭetuṃ ko samatthoti pucchati.

Athassa Bhagavā tamattham viṣajjento **sīle patiṭṭhāyāti**-ādimāha. Tattha **sīle patiṭṭhāyāti** catupārisuddhisīle ṭhatvā. Ettha ca Bhagavā jaṭāvijaṭanaṃ pucchito sīlaṃ ārabhanto na “aṇṇaṃ puṭṭho aṇṇaṃ katheti”ti veditabbo. Jaṭāvijaṭakassa hi patiṭṭhādassanattamettha¹ sīlaṃ kathitam.

Naroti satto. **Sapaṇṇoti** kammajatihetukapaṭisandhipaññāya paṇṇavā. **Cittaṃ paṇṇaṇca bhāvayanti** samādhiñceva vipassanaṇca bhāvayamāno. Cittasīsena hettha aṭṭha samāpattiyo kathitā, paṇṇānāmena vipassanā. **Ātāpīti** vīriyavā. Vīriyaṇhi kilesānaṃ ātāpanaparitāpanatṭhena “ātāpo”ti vuccati, tadassa atthīti ātāpī. **Nipakoti** nepakkaṃ vuccati paṇṇā, tāya samannāgatoti attho. Iminā padena parihāriyapaṇṇaṃ dasseti. **Pārihāriyapaṇṇā** nāma “ayaṃ kālo uddesassa, ayaṃ kālo paripucchāyā”ti-ādinā nayena sabbattha kārāpitā² pariharitabbapaṇṇā. Imasmiṃ hi paṇḥābyākaṇe tikkhattuṃ paṇṇā āgatā. Tattha paṭhamā jātipañṇā, dutiyā vipassanāpaṇṇā, tatiyā sabbakiccapariṇāyikā pārihāriyapaṇṇā.

1. Patiṭṭhaṭṭhenapettha (Sī)

2. Kārāpikā (Sī)

So **imaṃ vijaṭaye jaṭanti** so imehi sīsādīhi samannāgato bhikkhu. Yathā nāma puriso pathaviyaṃ patiṭṭhāya sunisitaṃ satthaṃ ukkhipitvā mahantaṃ veḷugumbaṃ vijaṭeyya, evamevaṃ sīle patiṭṭhāya samādhisilāyaṃ sunesitaṃ vipassanāpaññāsattaṃ vīriyabalapaggahitena pārihāriyapaññāhatthena ukkhipitvā sabbampi taṃ attano santāne patitaṃ¹ taṇhājaṭaṃ vijaṭeyya sañchi ndeyya sampadāleyyāti.

Ettāvatā sekhabhūmiṃ kathetvā idāni jaṭaṃ vijaṭetvā ṭhitaṃ mahākhiṇāsavaṃ dassento **yesanti**-ādimāha. Evaṃ jaṭaṃ vijaṭetvā ṭhitaṃ khīṇāsavaṃ dassetvā puna jaṭāya vijaṭanokāsaṃ dassento **yattha nāmañcāti**-ādimāha. Tattha **nāmanti** cattāro arūpino khandhā. **Paṭighaṃ rūpasaññā cāti** ettha paṭighasaññāvasena kāmabhavo gahito, rūpasaññāvasena rūpabhavo. Tesu dvīsu gahitesu arūpabhavo gahitova hoti bhavasāṅkhepenāti. **Etthesā chijjate jaṭāti** ettha tebhūmakavaṭṭassa pariyādiyanaṭṭhāne esā jaṭā chijjati, nibbānaṃ āgamma chijjati nirujjhatīti ayaṃ attho dassito hoti. . Tatiyaṃ.

4. Manonivāraṇasuttavaṇṇanā

24. Catutthe **yato yatoti** pāpato vā kalyāṇato vā. Ayaṃ kira devatā “yaṃkiñci kusalādibhedāṃ lokiyaṃ vā lokuttaraṃ vā mano, taṃ nivāretabbameva, na uppādetabban”ti evaṃladdhikā. **Sa sabbatoti** so sabbato. Atha Bhagavā “ayaṃ devatā aniyyāṇikakathaṃ katheti, mano nāma nivāretabbampi atthi bhāvetabbampi, vibhajitvā namassā dassessāmī”ti cintetvā dutiyagāthaṃ āha. Tattha **na mano saṃyatattamāgatanti** yaṃ vuttaṃ “na sabbato mano nivāraye”ti, kataraṃ taṃ mano, yaṃ taṃ sabbato na nivāretabbanti ce. Mano saṃyatattaṃ āgataṃ, yaṃ mano yattha saṃyatabhāvaṃ āgataṃ, “dānaṃ dassāmi, sīlaṃ rakkhissāmī”ti-ādinā nayena uppannaṃ, etaṃ mano na nivāretabbam, aññadatthu brūhetabbam vaddhetabbam. **Yato yato ca pāpakanti** yato yato akusalaṃ uppajjati, tato tato ca taṃ nivāretabbanti. . Catutthaṃ.

1. Ṭhitaṃ (Sī)

5. Arahantasuttavaṇṇanā

25. Pañcame **katāvī**ti catūhi maggehi katakicco. **Ahaṃ vadāmī**ti ayaṃ devatā vanasaṇḍavāsini, sā ārañṇakānaṃ bhikkhūnaṃ “ahaṃ bhuñjāmi, ahaṃ nisīdāmi, mama patto, mama cīvaran”ti-ādikathāvohāraṃ sutvā cintesi “ahaṃ ime bhikkhū “khīṇāsavā”ti maññāmi, khīṇāsavānañca nāma evarūpā attupaladdhinissitakathā hoti, na hoti nu kho”ti jānanatthaṃ evaṃ pucchati.

Sāmaññanti lokaniruttiṃ lokavohāraṃ. **Kusaloti** khandhādīsu kusalo. **Vohāramattenā**ti upaladdhinissitakathaṃ hitvā vohārabhedanā akaronto “ahaṃ, mamā”ti vadeyya. “Kandhā bhuñjanti, kandhā nisīdanti, kandhānaṃ patto, kandhānaṃ cīvaran”ti hi vutte vohārabhedo hoti, na koci jānāti. Tasmā evaṃ avatvā lokavohārena voharatīti.

Atha devatā “yadi diṭṭhiyā vasena na vadati, mānavasena nu kho vadatī”ti cintetvā puna **yo hotī**ti pucchi. Tattha **mānaṃ nu khoti** so bhikkhu mānaṃ upagantvā mānavasena vadeyya nu khoti. Atha Bhagavā “ayaṃ devatā khīṇāsavaṃ samānaṃ viya karotī”ti cintetvā “khīṇāsavassa navavidhopi māno pahīno”ti dassento paṇigāthaṃ āha. Tattha **vidhūpitā**ti vidhamitā¹. **Mānaganthassā**ti mānā ca ganthā ca assa. **Maññatanti**² maññanaṃ. Tividhampi taṇhādiṭṭhimānamaññanaṃ so vītivatto, atikkantoti attho. Sesam uttānatthamevāti. . Pañcamam.

6. Pajjotasuttavaṇṇanā

26. Chaṭṭhe **puṭṭhanti** pucchituṃ. **Kathaṃ jānemū**ti kathaṃ jāneyyāma. **Divārattinti** divā ca rattin ca. **Tattha tatthā**ti yattha yattheva³ pajjalito hoti, tattha tattha. **Esā ābhāti** esā Buddhābhā. Katamā pana sāti? Ñāṇāloko vā hotu pīti-āloko vā pasādāloko vā dhammakathā-āloko vā, sabbopi Buddhānaṃ pātubhāvā uppanno āloko **Buddhābhānāma**. Ayaṃ anuttarā sabbasetṭhā asadisāti. . Chaṭṭham.

1. Vidhamisitā (Syā), viddhamisitā (Ka)

2. Mānanti (Sī)

3. Yattha yattha (Ka)

3. Khu 1. 70, 376 piṭhesu.

10. Eṇijaṅghasuttavaṇṇanā

30. Dasame **eṇijaṅghanti** eṇimigassa viya suvaṭṭitajaṅgham. **Kisanti** athūlam samasarīram. Atha vā ātapena milātam mālāgandhavilepanehi anupabrūhitasarīrantipi¹ attho. **Vīranti** vīriyavantam. **Appāhāranti** bhojane mattaññutāya mitāhāram², vikālabhojanapaṭikkhepavasena vā parittāhāram. **Alolupanti** catūsu paccayesu loluppavirahitam. Rasataṇhāpaṭikkhepo vā esa. **Sīhamvekacaram nāganti** ekacaram sīham viya, ekacaram nāgam viya. Gaṇavāsino hi pamattā honti, ekacarā appamattā, tasmā ekacarāva gahitāti. **Paveditāti** pakāsītā kathitā. **Etthāti** etasmiṃ nāmarūpe. Pañcakāmaguṇavasena hi rūpaṃ gahitam, manena nāmam, ubhayehi pana avinibhuttadhamme³ gahetvā pañcakkhandhādivasenapettha bhummaṃ yojetabbanti. . Dasamam.

Sattivaggo tatiyo.

4. Satullapakāyikavagga

1. Sabbhisuttavaṇṇanā

31. Satullapakāyikavaggassa paṭhame **satullapakāyikā**ti satam dhammaṃ samādānavasena ullapetvā sagge nibbattāti satullapakāyikā. Tatridam vatthu—sambahulā kira samuddavāṇijā nāvāya samuddam pakkhandimsu. Tesam khittasaravegena gacchantiyā nāvāya sattame divase samuddamajjhe mahantam uppātitaṃ⁴ pātubhūtam, mahā-ūmiyo⁵ utṭahitvā nāvaṃ udakassa pūrenti. Nāvāya nimujjamānāya mahājano attano attano devatānam nāmāni gahetvā āyācanādīni karonto paridevi. Tesam majjhe eko puriso “atthi nu kho me evarūpe bhaye patiṭṭhā”ti āvajjento attano parisuddhāni saraṇāni ceva sīlāni ca disvā yogī viya pallaṅkam ābhujitvā nisīdi. Tamenam itare abhayakāraṇam pucchimsu. So

1. Supabrūhitasarīrantipi (Sī)

2. Mattāhāram (Sī)

3. Avinimuttadhamme (Sī)

4. Ugghāṭikam (Sī)

5. Mahā-ummiyo (Syā)

tesaṃ kathesi “ambho ahaṃ nāvaṃ abhirūhanadivase bhikkhusaṃghassa dānaṃ datvā saraṇāni ceva sīlāni ca aggahesiṃ, tena me bhayaṃ natthī”ti. Kiṃ pana sāmi etāni aññesampi vattantīti. Āma vattantīti. Tena hi amhākampi dethāti. So te manusse sataṃ sataṃ katvā satta koṭṭhāse akāsi, tato pañcasīlāni adāsi. Tesu paṭhamam jaṅghasataṃ goppakamatte udaye ṭhitaṃ aggahesi, dutiyam jāṇumatte, tatiyam kaṭimatte, catuttham nābhimatte, pañcamam thanamatte, chaṭṭham galappamāṇe, sattamam mukhena loṇodake pavisante aggahesi. So tesaṃ sīlāni datvā “aññaṃ tumhākaṃ paṭisaraṇam natthi, sīlameva āvajjethā”ti ugghosesi. Tāni sattapi jaṅghasatāni tattha kālam katvā āsannakāle gahitasīlam nissāya Tāvatisabhaṇe nibbattimsu, tesaṃ ghaṭāvaseneva vimānāni nibbattimsu. Sabbesaṃ majjhe ācariyassa yojanasatikaṃ suvaṇṇavimānaṃ nibbatti, avasesāni tassa parivārāni hutvā sabbaheṭṭhimam dvādasayojanikaṃ ahosi. Te nibbattakkhaṇeṇeva kammam āvajjentā ācariyam nissāya sampattilābham ṇātvā “gacchāma tāva, Dasabalassa santike amhākaṃ ācariyassa vaṇṇam katheyyāmā”ti majjhimayāmasamanantare Bhagavantaṃ upasaṅkamimsu, tā devatā ācariyassa vaṇṇabhaṇanattam ekekaṃ gātham abhāsimsu.

Tattha **sabbhirevāti** paṇḍitehi sappurisehi eva. Ra-kāro padasandhikaro. **Samāsethāti** saha nisīdeyya. Desanāsīsameva cetam, sabba-iriyāpathe sabbhireva saha kubbeyyāti¹ attho. **Kubbethāti** kareyya. **Santhavanti** mittasanthavam. Taṇhāsanthavo pana na kenaci saddhim kātabbo, mittasanthavo Buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvaṇṇaḥ saha kātabbo. Idam sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Satanti** Buddhādīnaṃ sappurisānaṃ. **Saddhammanti** pañcasīladasasīlacatusatipaṭṭhānādibhedam saddhammam, idha pana pañcasīlam adhippetam. **Seyyo hotīti** vaḍḍhi hoti. **Na pāpiyoti** lāmakam kiñci na hoti. **Nāññatoti** vālikādīhi telādīni viya aññato andhabālato paññā nāma na labbhati, tilādīhi pana telādīni viya aññato andhabālato paññā nāma na labbhati, tilādīhi pana telādīni viya sataṃ dhammam ṇātvā paṇḍitameva sevanto bhajanto labhatīti. **Sokamajjheti** sokavatthūnam sokānugātānam vā sattānam majjhagato na socati

1. Kappeyyāti (Sī, Syā)

Bandhulamallasenāpatissa upāsikā viya, pañcannaṃ corasatānaṃ majjhe
Dhammasenāpatissa saddhivihāriko Saṃkiccasāmaṇero viya ca.

Ñātimajjhe virocātīti nātigaṇamajjhe Saṃkiccatherassa saddhivihāriko
Adhimuttakasāmaṇero viya sobhati. So kira therassa bhāgineyyo hoti, atha
naṃ thero āha “sāmaṇera mahallakosi jāto, gaccha, vassāni pucchitvā ehi,
upasampādessāmi tan”ti. So “sādhū”ti therāṃ vanditvā pattacīvaramādāya
cora-aṭaviyā orabhāge bhaginigāmaṃ gantvā piṇḍāya cari, taṃ bhaginī
disvā vanditvā gehe nisīdāpetvā bhojesi. So katabhattakicco vassāni pucchi.
Sā “ahaṃ na jānāmi, mātā me jānātī”ti āha. Atha so “tiṭṭhatha tumhe, ahaṃ
mātusantikaṃ gamissāmi”ti aṭaviṃ otiṇṇo. Tameṇaṃ dūratova carapuriso¹
disvā corānaṃ ārocesi. Corā “sāmaṇero kireko aṭaviṃ otiṇṇo, gacchatha
naṃ ānethā”ti āṇāpetvā ekacce “Mārema² nan”ti āhaṃsu, ekacce
vissajjemātī³. Sāmaṇero cintesi “ahaṃ sekho sakaraṇīyo, imehi saddhiṃ
mantetvā sotthimattānaṃ karissāmi”ti corajettṭhakaṃ āmantetvā “upamaṃ te
āvuso karissāmi”ti imā gāthā abhāsi—

“Ahu atītamaddhānaṃ, araṇṇasmiṃ brahāvane.

Ceto kūṭāni oḍḍetvā, sasakaṃ⁴ avadhī tadā.

Sasakaṇca mataṃ⁵ disvā, ubbiggā migapakkhino.

Ekarattim apakkāmuṃ, ‘akiccaṃ vattate idha’.

Tatheva samaṇaṃ hantvā, Adhimuttaṃ akiñcanaṃ.

Addhikā nāgamissanti, dhanajāni bhavissatī”ti.

Saccaṃ kho samaṇo āha, Adhimutto akiñcano.

Addhikā nāgamissanti, dhanajāni bhavissati.

Sace paṭipathe disvā, nāroccasasi kassaci.

Tava saccamanurakkhanto, gaccha bhante yathāsukhanti.

1. Corapuriso (Sī, Syā)

2. Māretha (Sī, Ka)

3. Vissajjethātī (Ka)

4. Campakaṃ (Syā), pampakaṃ(Ka)

5. Vadhaṃ (Ka)

So tehi corehi vissajjito gacchanto ñātayopi disvā tesampi na ārocesi.
Atha te anuppatte corā gahetvā viheṭṭhayiṃsu, uraṃ paharitvā
paridevamānaṃ cassa mātaraṃ corā etadavocum—

“Kiṃ te hoti Adhimutto, udare vasiko asi.
Puṭṭhā me amma akkhāhi, kathaṃ jānemu taṃ mayan”ti.
Adhimuttassa ahaṃ mātā, ayañca janako pitā.
Bhaginī bhātaro cāpi, sabbeva idha ñātayo.
Akiccakārī Adhimutto, yaṃ disvā na nivāraye.
Etaṃ kho vattaṃ samaṇānaṃ, ariyānaṃ dhammajīvināṃ.
Saccavādī Adhimutto, yaṃ disvā na nivāraye.
Adhimuttassa suciṇṇena, saccavādissa bhikkhuno.
Sabbeva abhayaṃ pattā, sotthiṃ gacchantu ñātayoti.

Evam te corehi vissajjitā gantvā Adhimuttaṃ āhaṃsu—

“Tava tāta suciṇṇena, saccavādissa bhikkhuno.
Sabbeva abhayaṃ pattā, sotthiṃ paccāgamamhase”ti.

Tepi pañcasatā corā pasādaṃ āpajjitvā Adhimuttassa sāmaṇerassa
santike pabbajiṃsu. So te ādāya upajjhāyassa santikaṃ gantvā paṭhamāṃ
attanā upasampanno pacchā te pañcasate attano antevāsike katvā
upasampādesi. Te Adhimuttatherassa ovāde ṭhitā sabbe aggaphalaṃ
arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Imamatthaṃ gahetvā devatā “sataṃ
saddhammamaññāya, ñātimajjhe virocatī”ti āha.

Sātataṃti satataṃ sukhaṃ vā ciraṃ tiṭṭhantīti vadati. **Sabbāsaṃ voti**
sabbāsaṃ tumhākāṃ. **Pariyāyenā**ti kāraṇena. **Sabbadukkhā pamuccatī**ti na
kevalaṃ seyyova hoti, na ca kevalaṃ paññaṃ labhati, sokamajjhe na socati,
ñātimajjhe virocati, sugatiyaṃ nibbattati, ciraṃ sukhaṃ tiṭṭhati, sakalasmā
pana vaṭṭadukkhāpi muccatīti. . Paṭhamāṃ.

2. Maccharisuttavaṇṇanā

32. Dutiye **maccherā ca pamādā cāti** attasampattinigūhanalakkhaṇena maccherena ceva sativippavāsalaṅkhaṇena pamādena ca. Ekacco hi “idaṃ me dentassa parikkhayaṃ gamissati, mayhaṃ vā gharamānusakānaṃ vā na bhavissatī”ti macchariyena¹ dānaṃ na deti. Ekacco khiḍḍādīpasutattā “dānaṃ dātabban”ti cittampi na uppādeti. **Evam dānaṃ na dīyatīti** evameva yasadāyakaṃ sirīdāyakaṃ sampattidāyakaṃ sukhadāyakaṃ dānaṃ nāma na dīyatīti-ādinā kāraṇaṃ kathesi. **Puññaṃ ākaṅkhamānenāti** pubbacetanādibhedāṃ puññaṃ icchamānena. **Deyyaṃ hoti vijānatāti** atthi dānassa phalanti jānante dātabbamevāti vadati.

Tameva bālaṃ phusatīti taṃyeva bālaṃ idhalokaparalokesu jighacchā ca pipāsā ca phusati anubandhati na vijahati. **Tasmāti** yasmā tameva phusati, tasmā. **Vineyya maccheranti** maccheramalaṃ vinetvā. **Dajjā dānaṃ malābhibhūti** malābhibhū hutvā taṃ maccheramalaṃ abhibhavitvā dānaṃ dadeyya.

Te matesu na mīyantīti adānasīlatāya maraṇena matesu na mīyanti. Yathā hi mato samparivāretvā ṭhapite bahumhipi annapānādimhi “idaṃ imassa hotu, idaṃ imassā”ti utṭhahitvā saṃvibhāgaṃ na karoti, evaṃ adānasīlopīti matakassa ca adānasīlassa ca bhogā samasamā nāma honti. Tena dānasīlā evarūpesu matesu na mīyantīti attho. **Panthānaṃva saha vajam, appasmim ye paveccchantīti** yathā addhānaṃ kantāramaggaṃ saha vajantā pathikā saha vajantānaṃ pathikānaṃ appasmim pātheyye saṃvibhāgaṃ katvā paveccchanti dadantiyeva, evamevaṃ ye pana anamataggaṃ saṃsārakantāraṃ saha vajantā saha vajantānaṃ appasmimpi deyyadhamme saṃvibhāgaṃ katvā dadantiyeva, te matesu na mīyanti.

Esa dhammo sanantanoti esa porāṇako dhammo, sanantanānaṃ vā paṇḍitānaṃ esa dhammoti. **Appasmeketi** appasmim deyyadhamme eke.

1. Maccharena (Ka)

Paveccchantīti dadanti. **Bahuneke na dicchareti** bahunāpi bhogena samannāgatā ekacce na dadanti. **Sahassena samam mitāti** sahasseṇa saddhim mitā, sahasse dānasadisā hoti.

Duranvayoti duranugamano, duppūroti attho. **Dhammam caretī** dasakusalakammapathadhammam carati. **Yopi samuñjakam caretī** yo api khalamaṇḍalādisodhanapalālapoṭhanādivasena¹ samuñjakam carati. **Dārañcaposanti** dārañca posanto. **Dadam appakasminti** appakasmim paṇṇasākamattasmimpi samvibhāgam katvā dadantova so dhammam carati. **Satam sahasānananti** sahasam sahasam katvā gaṇitānam purisānam satam, satahasanti attho. **Sahassayāginanti** bhikkhusahasassa vā yāgo kahāpaṇasahasena vā nibbattito yāgopi sahasayāgo, so etesam atthīti sahasayāgino, tesam sahasayāginam. Etena dasannam vā bhikkhukoṭīnam dasannam vā kahāpaṇakoṭīnam piṇḍapāto dassito hoti. Ye ettakam dadanti, te kalampi nagghanti tathāvidhassāti āha. Yvāyam samuñjakam carantopi dhammam carati, dāram posentopi, appakasmim dadantopi, tathāvidhassa ete sahasayāgino kalampi nagghanti. Yam tena daliddena ekapaṭivīsakamattampi salākabhattamattampi vā dinnam, tassa dānassa sabbesampi tesam dānam kalam nagghatīti. **Kalam** nāma soḷasabhāgopi satabhāgopi sahasabhāgopi. Idha satabhāgo gahito. Yam tena dānam dinnam, tasmim satadhā vibhatte itaresam dasakoṭisahasadānam tato ekakoṭṭhāsampi nagghatīti āha.

Evam Tathāgate dānassa aggham karonte samīpe uthitā devatā cintesi “evam Bhagavā mahantaṃ dānam pādena pavaṭṭetvā ratanasatike viya narake pakkhipanto idaṃ evam parittakam dānam candamaṇḍale paharanto² viya ukkhipati, katham nu kho etaṃ mahapphalataran”ti³ jānanattham gāthāya ajjhabhāsi. Tattha **kenāti** kena kāraṇena. **Mahaggatoti** mahattaṃ gato, vipulassetam vevacanam. **Samena dinnassāti** samena dinnassa dānassa. Athassā Bhagavā dānam vibhajitvā dassento **dadanti heketi**-ādimāha. Tattha **visame nivittāti** visame kāyavacīmanokamme patiṭṭhitā hutvā. **Chetvāti** pothetvā. **Vadhitvāti** māretvā. **Socayitvāti**

1. ...sodhanādivasena (Ka)

2. Pasāranto (Ka)

3. Mahagghataranti (Sī)

paraṃ sokasamappitaṃ katvā. **Assumukhā**ti assumukhasammissā. Paraṃ rodāpetvā dinnadānaṃ hi assumukhadānanti vuccati. **Sadaṇḍā**ti daṇḍena tajjetvā paharivā dinnadakkhiṇā sadaṇḍāti vuccati. **Evanti** nāhaṃ Sammāsambuddhatāya mahādānaṃ gahetvā appaphalaṃ nāma kātuṃ sakkomi parittakadānaṃ vā mahapphalaṃ nāma. Idaṃ pana mahādānaṃ attano uppattiyā aparissuddhatāya evaṃ appaphalaṃ nāma hoti, itaraṃ parittadānaṃ attano uppattiyā parisuddhatāya evaṃ mahapphalaṃ nāmāti imamatthaṃ dassento **evanti**-ādimāhāti. . Dutiyāṃ.

3. Sādhusuttavaṇṇanā

33. Tatiye **udānaṃ udānes**īti udāhāraṃ udāhari. Yathā hi yaṃ telam mānaṃ gahetuṃ na sakkoti vissanditvā gacchati, taṃ avasesakoti¹ vuccati. Yaṃca jalaṃ taḷākaṃ gahetuṃ na sakkoti, ajjhottharivā gacchati, taṃ oghoti vuccati, evamevaṃ yaṃ pītivacanaṃ hadayaṃ gahetuṃ na sakkoti, adhikaṃ hutvā anto asaṇṭhahitvā bahi nikkhamati, taṃ **udānanti** vuccati, evarūpaṃ pītimayaṃ vacanaṃ nicchāresīti attho. **Saddhāyapi sāhu dānanti** kammaṇca kammaphalaṇca saddahitvāpi dinnadānaṃ sāhu laddhakaṃ bhaddakameva. **Āhūti** kathenti. Kathaṃ panetaṃ ubhayaṃ samaṃ nāma hotīti? Jīvitabhīruko hi yujjhituṃ na sakkoti, khayabhīruko dātuṃ na sakkoti. “Jīvitaṇca rakkhissāmi yujjhissāmi cā”ti hi vadanto na yujjhati. Jīvite pana ālayaṃ vissajjetvā “chejjaṃ vā hotu maraṇaṃ vā, gaṇhissāmetaṃ issariyaṃ”ti ussahantova yujjhati. “Bhoge ca rakkhissāmi, dānaṇca dassāmi”ti vadanto na dadāti. Bhogesu pana ālayaṃ vissajjetvā mahādānaṃ dassāmīti ussahantova deti. Evaṃ dānaṇca yuddhaṇca samaṃ hoti. Kiṇca bhiyyo—**appāpi santā bahuke jinantī**ti yathā ca yuddhe appakāpi vīrapurisā bahuke bhīrupurise jinanti, evaṃ saddhādisampanno appakampi dānaṃ dadanto bahumaccheraṃ maddati, bahuṇca dānavipākāṃ adhigacchati. Evampi dānaṇca yuddhaṇca samānaṃ. Tenevāha—

“Appampi ce saddahāno dadāti,
Teneva so hoti sukhī paratthā”ti.

1. Avasekoti (Sī)

Imassa ca panatthassa pakāsanatthaṃ Ekasāṭakabrāhmaṇavatthu ca Aṅkuravatthu ca vitthāretabbaṃ.

Dhammaladdhassāti dhammena samena laddhassa bhogassa dhammaladdhassa ca puggalassa. Ettha puggalo laddhadhammo nāma adhigatadhammo ariyapuggalo. Iti yaṃ dhammaladdhassa bhogassa dānaṃ dhammaladdhassa ariyapuggalassa dīyati, tampi sādhiṭṭhi attho. **Yo dhammaladdhassāti** imasmimpi gāthāpade ayameva attho.

Uṭṭhānavīriyādhigatassāti uṭṭhānena ca vīriyena ca adhigatassa bhogassa.

Vetaraṇinti¹ desanāsīsamattametaṃ. Yamassa pana vetaraṇimpi² Sañjīvakālasuttādayopi ekatimsamahānirayepi sabbasova atikkamitvāti attho.

Viceyya dānanti vicinitvā dinnadānaṃ. Tattha dve vicinā dakkhiṇāvicinanaṃ dakkhiṇeyyavicinanaṃ. Tesu lāmakalāmake paccaye apantvā paṇitapaṇīte vicinitvā tesāṃ dānaṃ dakkhiṇāvicinanaṃ nāma. Vipannasīle ito bahiddhā pañcanavuttipāsaṇḍabhede³ vā dakkhiṇeyye pahāya sīlādiguṇasampannānaṃ sāsane pabbajitānaṃ dānaṃ dakkhiṇeyyavicinanaṃ nāma. Evaṃ dvīhākārehi viceyya dānaṃ. **Sugatappasatthanti** Sugatena vaṇṇitaṃ. Tattha dakkhiṇeyyavicinanaṃ dassento **ye dakkhiṇeyyāti-**ādimāha. **Bijāni vuttāni yathāti** iminā pana dakkhiṇāvicinanaṃ āha. Avipannabījasadisā hi vicinitvā gahitā paṇitapaṇītā deyyadhammāti.

Pāṇesupi sādhu saṃyamoti pāṇesu saṃyatabhāvopi bhaddako. Ayaṃ devatā itarāhi kathitaṃ dānānisamsaṃ atikkamitvā sīlānisamsaṃ kathetumāraddhā. **Aheṭṭhayaṃ caranti** avihimsanto caramāno. **Parūpavādāti** parassa upavādabhayena. **Bhayāti** upavādabhayā. **Dānā ca kho dhammapadaṃ** va seyyoti dānato nibbānasaṅkhātāṃ dhammapadameva seyyo. **Pubbe ca hi pubbatara ca santoti** pubbe ca Kassapabuddhādikāle pubbatara ca Koṇāgamanabuddhādikāle, sabbepi vā ete pubbe ca pubbatara ca santo nāmāti. . Tatiyaṃ.

1. Vettaraṇīti (Ka)

2. Vettaraṇimpi (Ka)

3. Chanavuttipāsaṇḍabhede (Syā)

4. Nasantisuttavaṇṇanā

34. Catutthe **kamanīyā**nīti rūpādīni iṭṭhārammaṇāni. **Apunāgamanam** **anāgantā puriso maccudheyyā**ti tebhūmakavaṭṭasaṅkhātā maccudheyyā apunāgamanasaṅkhātam nibbānam anāgantā. Nibbānam hi sattā na punāgacchanti, tasmā tam apunāgamananti vuccati. Tam kāmesu baddho ca pamatto ca anāgantā nāma hoti, so tam pāpuṇitum na sakkoti, tasmā evamāha. **Chandajanti** taṇhāchandato jātam. **Aghanti** pañcakkhandhadukkham. Dutiyapadam tasseva vevacanam. **Chandavinayā aghavinayoti** taṇhāvinayena pañcakkhandhavinayo. **Aghavinayā dukkhavinayoti** pañcakkhandhavinayena vaṭṭadukkham vinītameva hoti. **Citrā**nīti ārammaṇacittāni. **Saṅkapparāgo**ti saṅkappitarāgo. Evamettha vatthukāmaṃ paṭikkhipitvā kilesakāmo kāmoti vutto. Ayam panattho **pasūrasuttena**¹ vibhāvetabbo. Pasūraparibbājako hi therena “saṅkapparāgo purisassa kāmo”ti vutte—

“Na te kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgañca vadesi kāmam.
Saṅkappayam akusale vitakke,
Bhikkhūpi te hehinti kāmabhogī”ti—

Āha. Atha nam therō avoca—

“Te ce kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgaṃ na vadesi kāmam.
Passanto rūpāni manoramāni,
Satthāpi te hehiti kāmabhogī.
Suṇanto saddāni, ghāyanto gandhāni,
Sāyanto rasāni, phusanto phassāni manoramāni,
Satthāpi te hehiti kāmabhogī”ti.

Athettha dhīrāti atha etesu ārammaṇesu paṇḍitā chandarāgaṃ vinayanti. **Saṃyojanam sabbanti** dasavidhampi saṃyojanam. **Akiñcananti** rāgakiñcanādivirahitam. **Nānupatanti dukkhā**ti vaṭṭadukkhaṃ pana tassa upari na patanti.

1. Khu 1. 407 piṭṭhe Suttanipāte.

Iccāyasmā mogharājāti “pahāsi saṅkhan”ti gātham sutvā tassam¹ parisati anusandhikusalo Mogharājā nāma thero “imissā gāthāya attho na yathānusandhim gato”ti cintetvā yathānusandhim ghaṭento evamāha. Tattha **idha vā huram vāti** idhaloke vā paraloke vā. **Naruttamam atthacaram narānanti** kiñcāpi sabbe khīṇāsavā naruttamā ceva atthacarā ca narānam, thero pana dasabalam sandhāyevamāha. **Ye tam namassanti pasamsiyā teti** yadi tathāvimuttam devamanussā namassanti, atha ye tam Bhagavantam kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te kiṃ pasamsiyā, udāhu apasamsiyāti. **Bhikkhūti** Mogharājattheram ālapati. **Aññāya dhammanti** catusaccadhammam jānitvā. **Saṅgātigā tepi bhavantīti** ye tam kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te catusaccadhammam aññāya vicikiccham pahāya saṅgātigāpi honti, pasamsiyāpi hontīti. . Catuttham.

5. Ujjhānasaññisuttavaṇṇanā

35. Pañcame **ujjhānasaññikā**ti ujjhānasaññi devaloko nāma pāṭiyekko natthi, imā pana devatā Tathāgatassa catupaccayaparibhogam nissāya ujjhāyamānā āgatā. Tāsam kira evam ahosi—“samaṇo Gotamo bhikkhūnam paṃsukūlacīvarapiṇḍiyāloparukkha-mūlasenāsanapūtimuttabhesajjehi santosasseva pariyantakāritam vaṇṇeti, sayam pana pattuṇṇadukūla² khomādīni paṇṭacīvarāni dhāreti, rājāraham uttamam bhojanam bhuñjati, devavimānakappāya gandhakuṭiyā varasayane sayati, sappinavanītādīni bhesajjāni paṭisevati, divasam mahājanassa dhammam deseti, vacanamassa aññato³ gacchati, kiriyā aññato”ti ujjhāyamānā āgamimsu. Tena tāsam dhammasaṅgāhakattherehi “ujjhānasaññikā”ti nāmam gahitam.

Aññathāsantanti aññenākārena bhūtam. **Nikaccā**tinikatiyāvañcanāya, vañcetvā vāti⁴ tattho. **Kitavassevāti** kitavo vuccati sākuṇiko.

1. Tāyam (Sī), tāsampi (Syā), tāsam(Ka)

2. Cinapaṭadukūla (Syā)

3. Amuto (Ka)

4. Vañcetvāti (Sī, Syā)

So hi agumbova samāno sākhaṇṇādipaṭicchādanena gumbavaṇṇaṃ dassetvā upagate moratittirādayo sakuṇe māretvā dārabharaṇaṃ karoti. Iti tassa kitavassa imāya vañcanāya evaṃ vañcetvā sakuṇamaṃsabhojanaṃ viya kuhakassāpi paṃsukūlena attānaṃ paṭicchādetvā kathāchekatāya mahājanaṃ vañcetvā khādamānassa vicarato. **Bhuttaṃ theyyena tassa tanti** sabbopi tassa catupaccayaparibhogo theyyena paribhutto nāmt hotīti devatā Bhagavantaṃ sandhāya vadati. **Parijānanti paṇḍitā**ti ayaṃ kārako vā akārako vāti paṇḍitā jānanti. Iti tā devatā “Tathāgatāpi mayameva paṇḍitā”ti maññamānā evamāhaṃsu.

Atha Bhagavā **mayidanti**-ādimāha. Tattha **yāyaṃ paṭipadā dalhā**ti ayaṃ dhammānudhammapaṭipadā dalhā thirā. Yāya paṭipadāya dhīrā paṇḍitā ārammaṇūpani-jjhānena lakkhaṇūpani-jjhānena cāti dvīhi jhānehi jhāyino mārabandhanā pamuccanti, taṃ¹ paṭipadaṃ bhāsitamattena vā savanamattena vā okkamituṃ paṭipajjituṃ na sakkāti attho. **Na ve dhīrā pakubbantī**ti dhīrā paṇḍitā viditvā lokapariyāyaṃ saṅkhāralokassa udayabbayaṃ ñatvā catusaccadhammañca aññāya kilesanibbānena nibbutā loke visattikaṃ tiṇṇā evaṃ na kubbanti, mayaṃ evarūpani na kathemāti² attho.

Pathaviyaṃ patiṭṭhahitvāti “ayuttaṃ amhehi kataṃ, akārakameva mayaṃ kārakavādena samudācarimhā”ti lajjamānā Mahābrahmani³ viya Bhagavati gāravaṃ paccupaṭṭhapetvā aggikkhandhaṃ viya Bhagavantaṃ durāsadaṃ katvā passamānā ākāśato otarivā bhūmiyaṃ ṭhatvāti attho. **Accayoti aparādho. No bhante accāgamā**ti amhe atikkamma abhibhavitvā pavatto. **Āsādetabbanti** ghaṭṭayitabbaṃ. Tā kira devatā Bhagavantaṃ kāyena vācāyāti dvīhipi ghaṭṭayimṃsu. Tathāgataṃ avanditvā ākāśe patiṭṭhamānā kāyena ghaṭṭayimṃsu, kitavopamaṃ āharitvā nānappakārakaṃ asabbhivādaṃ⁴ vadamānā vācāya ghaṭṭayimṃsu. Tasmā āsādetabbaṃ amaññimhāti āhaṃsu. **Paṭiggaṇhātūti** khamatu. **Āyatim**

1. Tañca (Ka)

2. Na kathentīti (Syā), na karontīti (Ka)

3. Mahābrahmā (Sya), mahabrahme (Ka)

4. Asabbhavācaṃ (Sī)

saṁvarāyāti anāgate saṁvaraṇatthāya¹, puna evarūpassa aparādhassa dosassa akaraṇatthāya.

Sitaṁ pātvākāsīti aggadante dassento pahaṭṭhākāraṁ dassesi. Kasmā? Tā kira devatā na sabhāvena khamāpenti, lokiyamahājanaṅca sadevake loke aggapuggalaṁ Tathāgataṅca ekasadisāṁ karonti. Atha Bhagavā “parato kathāya uppannāya Buddhabalaṁ dīpetvā pacchā khamissāmī”ti sitaṁ pātvākāsi. **Bhiyyoso mattāyā**ti atirekappamaṇena. **Imaṁ gāthaṁ abhā**sīti kupito esa amhākanti maññaṁānā abhāsi.

Na paṭigaṇhatīti na khamati nādhivāseti. **Kopantaroti** abbhantare uppannakopo. **Dosagarū**ti dosaṁ garuṁ katvā ādāya viharanto. **Sa veraṁ paṭimuṇ**catīti so evarūpo gaṇṭhikaṁ paṭimuṇcanto viya taṁ veraṁ attani paṭimuṇcati ṭhapeti, na paṭinissajjati attho. **Accayo ce na vijjethā**ti sace accāyikakammaṁ na bhaveyya. **No cidhāpagataṁ siyā**ti yadi aparādhō nāma na bhaveyya. **Kenīdha kusalo siyā**ti yadi verāni na sammeyyūṁ, kena kāraṇena kusalo bhaveyya.

Kassaccayāti gāthāya kassa atikkamo natthi, kassa aparādhō natthi, ko sammohaṁ nāpajjati, ko niccameva paṇḍito nāmāti attho. Imaṁ kira gāthaṁ bhaṇāpanatthaṁ Bhagavato sitapātukammaṁ. Tasmā idāni devatānaṁ Buddhabalaṁ dīpetvā khamissāmīti **Tathāgatassa Buddhassā**ti-ādimāha. Tattha **Tathāgatassā**ti tathā āgatoti evamādīhi kāraṇehi Tathāgatassa. **Buddhassā**ti catunnaṁ saccānaṁ Buddhattādīhi kāraṇehi vimokkhantikapaṇṇattivāsena evaṁ laddhanāmassa. **Accayaṁ desayantī**nanti yaṁ vuttaṁ tumhehi “accayaṁ desayantīnaṁ -pa- sa veraṁ paṭimuṇcati”ti, taṁ sādhu vuttaṁ, ahaṁ pana taṁ veraṁ nābhinandāmi na patthayāmīti attho. **Paṭiggaṇhāmi voccayanti** tumhākaṁ aparādhaṁ khamāmīti. . Pañcamāṁ.

1. Saṁvaratthāya (Ka)

6. Saddhāsuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe **saddhā dutiyā purisassa hotīti** purisassa devaloke manussaloke ceva nibbānaṃ ca gacchantassa saddhā dutiyā hoti, sahāyakiccaṃ sādheti. **No ce assaddhiyaṃ avatiṭṭhatīti** yadi assaddhiyaṃ na tiṭṭhati. **Yasoti** parivāro. **Kittīti** vaṇṇabhaṇaṇaṃ. **Tatvassa hotīti** tato assa hoti. **Nānupatanti saṅgāti** rāgasaṅgādayo pañca saṅgā na anupatanti. **Pamādamanuyuñjantīti** ye pamādaṃ karonti nibbattenti, te taṃ anuyuñjanti nāma. **Dhanaṃ setṭhaṃva rakkhatīti** muttāmaṇisārādi-uttamadhanāṃ viya rakkhati. **Jhāyantoti** lakkhaṇūpaniyyhānena ārammaṇūpaniyyhānena ca jhāyanto. Tattha **lakkhaṇūpaniyyhānaṃ** nāma vipassanāmaggaṃ phalāni. Vipassanā hi tīṇi lakkhaṇāni upaniyyhāyatīti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ. Maggo vipassanāya āgatakkiccaṃ sādhetīti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ. Phalaṃ tathalakkhaṇaṃ nirodhasaccaṃ upaniyyhāyatīti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ. Aṭṭha samāpattiyo pana kasiṇārammaṇassa upaniyyhāyanato **ārammaṇūpaniyyhānanti** veditabbā. **Paramaṃ** nāma arahattasukhaṃ adhippetanti. . Chaṭṭhaṃ.

7. Samayasuttavaṇṇanā

37. Sattame **sakkesūti** “sakyā vata bho kumārā”¹ti udānaṃ paṭicca sakkāti laddhanāmānaṃ rājakumārānaṃ nivāso ekopi janapado ruḥṇisaddena sakkāti vuccati. Tasmim Sakkesu janapade. **Mahāvaneti** sayamjāte aropime himavantena saddhiṃ ekābaddhe mahati vane. **Sabbehava arahantehīti** imaṃ suttaṃ kathitadivaseyeva patta-arahantehi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā—Sākiyakoliyā hi kira Kapilavatthunagarassa ca Koliyanagarassa ca antare Rohiṇim nāma nadim ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni kārenti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsīnampi kammakārā² sannipatimsu. Tattha Koliyanagaravāsīno āhaṃsu “idaṃ udakaṃ ubhayato āhāriyamānaṃ³ na tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati⁴, amhākaṃ pana sassāni ekena udakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Kapilavatthuvāsīno āhaṃsu “tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayam

1. Dī 1. 87 piṭṭhe.

3. Hariyamānaṃ (Syā, Ka)

2. Kammakārā (Syā)

4. Pahoti (Sī, Ka)

rattasuvaṇṇanīlamaṇikālakahāpaṇe ca gahetvā pacchipasibbakādihatthā na sakkhissāma tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhākaṃpi sassam ekeneva udakena nipphajjissati, idam udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. “Na mayaṃ dassāmā”ti. “Mayampi nadassāmā”ti. Evaṃ katham vaḍḍhetvā eko uttāya ekassa pahāraṃ adāsi, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharitvā rājakulānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā kalaham vaḍḍhayimsu.

Koliyakammakārā vadanti “tumhe Kapilavatthuvāsike gahetvā gajjatha, ye soṇasingālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṃ saṃvasimsu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissanti”ti. Sākiyakammakārā vadanti “tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggaṭṭikā tiracchānā viya kolarukkhe vasisu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissanti”ti. Te gantvā tasmim kamme niyutta-amaccānaṃ kathesuṃ, amaccā rājakulānaṃ kathesuṃ, tato sākiyā “bhaginīhi saddhiṃ saṃvasitakānaṃ thāmaṇca balaṇca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamimsu. Koliyāpi “Kolarukkhavāsīnaṃ thāmaṇca balaṇca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamimsu.

Bhagavāpi rattiya paccūsasamayeva mahākaruṇāsamāpattito uttāya lokaṃ volokento ime evaṃ yuddhasajje nikkhamante addasa. Disvā “mayi gate ayaṃ kalaho vūpasammissati nu kho udāhu no”ti upadhārento “ahametta gantvā kalahavūpasamanattham tīpi jātakāni kathessāmi, tato kalaho vūpasammissati. Atha sāmaggidīpanatthāya dve jātakāni kathetvā **Attadaṇḍasuttaṃ** desessāmi. Desanaṃ sutvā ubhayanagaravāsīnopi aḍḍhatiyāni aḍḍhatiyāni kumārasatāni dassanti, ahaṃ te pabbājessāmi, tadā mahāsamāgamo bhavissati”ti sannitṭhānaṃ akāsi. Tasmā imesu yuddhasajjesu nikkhamantesu kassaci anārocetvā sayameva pattacīvaramādāya gantvā dvinnam senānaṃ antare ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisīdi.

Kapilavatthuvāsīno Bhagavantaṃ disvāva “amhākaṃ nātisetṭho Satthā āgato, diṭṭho nu kho tena amhākaṃ kalahakaraṇabhāvo”ti cintetvā “na kho pana sakkā Bhagavati āgate amhehi parassa sarīre

satthaṃ pātetuṃ, Koliyanagaravāsino amhe hanantu vā bajjhantu vā”ti āvudhāni chaḍḍetvā Bhagavantam vanditvā nisīdimsu. Koliyanagaravāsino pi tatheva cintetvā āvudhāni chaḍḍetvā Bhagavantam vanditvā nisīdimsu.

Bhagavā jānantova “kasmā āgatattha mahārāja”ti pucchi. “Na Bhagavā titthakīlāya, na pabbatakīlāya, na nadīkīlāya, na giridassanattham, imasmiṃ pana ṭhāne saṅgāmaṃ paccupaṭṭhapetvā āgatamhā”ti. Kim nissāya vo kalaho mahārājāti. Udaḥ kim bhanteti. Udaḥ kim agghati mahārājāti. Appaṃ bhanteti. Pathavī nāma kim agghati mahārājāti. Anagghā bhanteti. Khattiyā kim agghantīti. Khattiyā nāma anagghā bhanteti. Appamūlaṃ udaḥ nissāya kimattham anagge khattiye nāsetha mahārāja, kalahe assādo nāma natthi, kalahavasena mahārāja aṭṭhāne veraṃ katvā ekāya rukkhadevatāya kālasīhena saddhiṃ baddhāghāto sakalampi imaṃ kappam anuppattoyevāti vatvā **Phandanajātakam**¹ kathesi. Tato “parapattiyena nāma mahārāja na bhavitabbaṃ. Parapattiyā hutvā hi ekassa sasakassa kathāya tiyojanasahassavittathe Himavante catuppadagaṇā mahāsamuddam pakkhandino ahesuṃ. Tasmā parapattiyena na bhavitabbaṃ”ti vatvā **Pathavī-undriyajātakam**² kathesi. Tato “kadāci mahārāja dubbalopi mahābalassa randham vivaraṃ passati, kadāci mahā balo dubbalassa. Laṭukikāpi hi sakuṇikā hatthināgaṃ ghātesī”ti **Laṭukikajātakam**³ kathesi. Evaṃ kalahavūpasamanatthāya tīṇi jātakāni kathetvā sāmaggiparidīpanatthāya dve jātakāni kathesi. Kathaṃ? Samaggānaṃ hi mahārāja koci otāraṃ nāma passituṃ na sakkotīti vatvā **Rukkhadhammajātakam**⁴ kathesi. Tato “samaggānaṃ mahārāja koci vivaraṃ dassituṃ na sakkhi. Yadā pana aññamaññaṃ vivādamakaṃsu, atha te nesādaputto jīvītā voropetvā ādāya gatoti vivāde assādo nāma natthi”ti vatvā **Vatṭakajātakam**⁵ kathesi. Evaṃ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne **Attadaṇḍasuttam**⁶ kathesi.

Rājāno pasannā “sace Satthā nāgamissa, mayaṃ sahatthā aññamaññaṃ vadhivā Lohitanadiṃ pavattayissāma. Amhākaṃ puttabhātaro ca

1. Khu 5. 259 piṭṭhe.

2. Khu 5. 104 piṭṭhe.

3. Khu 5. 124 piṭṭhe.

4. Khu 5. 17 piṭṭhe.

5. Khu 5. 27 piṭṭhe.

6. Khu 1. 424 piṭṭhe.

gehadvāre na passeyyāma, sāsanapaṭisāsanampi no āharaṇako nābhavissa. Satthāraṃ nissāya no jīvitaṃ laddhaṃ. Sace pana Satthā agāraṃ ajjhāvasissa¹, dīpasahassadvayaparivāraṃ catumahādīparajjamassa hatthagataṃ abhavissa, atirekasahassaṃ kho panassa puttā abhavissamsu, tato khattiyaparivāro avicarissa². Taṃ kho panesa sampattiṃ pahāya nikkhamitvā sambodhiṃ patto. Idānipi khattiyaparivāroyeva vicaratū”ti ubhayanagaravāsino aḍḍhatiyāni aḍḍhatiyāni kumārasatāni adamsu. Bhagavāpi te pabbājetvā Mahāvanaṃ agamāsi. Tesāṃ garugāravena na attano ruciyā pabbajitānaṃ anabhirati uppajji. Purāṇadutiyaikāyopi tesāṃ “ayyaputtā ukkaṇṭhantu, gharāvāso na saṇṭhātī”ti-ādīni vatvā sāsaṇaṃ pesenti. Te ca atirekataraṃ ukkaṇṭhimsu.

Bhagavā āvajjento tesāṃ anabhiratabhāvaṃ ñatvā “ime bhikkhū mādiseṇa Buddhena saddhiṃ ekato vasantā ukkaṇṭhanti, handa nesāṃ kuṇāladahassa vaṇṇaṃ kathetvā tattha netvā anabhiratiṃ vinodemī”ti kuṇāladahassa vaṇṇaṃ kathesi. Te taṃ daṭṭhukāmā ahesuṃ. Daṭṭhukāmattha bhikkhave kuṇāladahanti. Āma Bhagavāti. Yadi evaṃ etha gacchāmāti. Iddhimantānaṃ Bhagavā gamanaṭṭhānaṃ mayaṃ kathaṃ gamissāmāti. Tumhe gantukāmā hotha, ahaṃ mamānubhāvena gahetvā gamissāmāti. Sādhu bhanteti. Bhagavā pañca bhikkhusatāni gahetvā ākāse uppatitvā kuṇāladahe patiṭṭhāya te bhikkhū āha “bhikkhave imasmiṃ kuṇāladahe yesaṃ macchānaṃ nāmaṃ na jānātha mamaṃ pucchathā”ti.

Te pucchimsu, Bhagavā pucchitaṃ pucchitaṃ kathesi. Na kevalaṇca, macchānaṃyeva, tasmīṃ vanasaṇḍe rukkhānampi pabbatapāde dvipadacatuppadasakuṇānampi nāmāni pucchāpetvā kathesi. Atha dvīhi sakuṇehi mukhatuṇḍakena ḍaṃsitvā gahitadaṇḍake nisinno kuṇālasakuṇarājā purato pacchato ubhosu ca passesu sakuṇasaṃghaparivuto āgacchati. Bhikkhū taṃ disvā “esa bhante imesaṃ sakuṇānaṃ rājā bhavissati, parivārā ete etassā”ti maññāmāti. Evametaṃ bhikkhave, ayampi mameva vaṃso mama paveṇīti. Idāni tāva mayaṃ bhante ete sakuṇe passāma. Yaṃ pana

1. Ajjhāvasissati (Ka)

2. Vicarissati (Syā)

Bhagavā “ayampi mameva vaṃso mama pavenī”ti āha, taṃ sotukāmamhāti. Sotukāmattha bhikkhavi. Āma Bhagavāti. Tena hi suṇāthāti tīhi gāthāsatehi maṇḍetvā **Kuṇālajātakaṃ**¹ kathento anabhiratiṃ vinodesi. Desanāpariyosāne sabbepi sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, maggeneva ca nesaṃ iddhipi āgatā. Bhagavā “hotu tāva ettakaṃ tesaṃ bhikkhūnaṃ”ti ākāse uppatitvā Mahāvanameva agamāsi. Tepi bhikkhū gamanakāle Dasabalassa ānubhāvena gantvā āgamanakāle attano ānubhāvena Bhagavantam parivāretvā Mahāvane otariṃsu.

Bhagavā paññattāsane nisīditvā te bhikkhū āmantetvā “etha bhikkhave nisīdatha, uparimaggattayavajjhānaṃ vo kilesānaṃ kammaṭṭhānaṃ kathessāmi”ti kammaṭṭhānaṃ kathesi. Bhikkhū cintayimṃsu “Bhagavā amhākaṃ anabhiratabhāvaṃ ñatvā kuṇāladaḥaṃ netvā anabhiratiṃ vinodesi, tattha sotāpattiphalaṃ pattānaṃ no idāni idha tiṇṇaṃ maggānaṃ kammaṭṭhānaṃ adāsi, na kho pana amhehi ‘sotāpannā mayan’ti vītināmetum vaṭṭati, purisapurisehi² no bhavitum vaṭṭati”ti te Dasabalassa pāde vanditvā utthāya nisīdanaṃ papphoṭetvā visum visum pabbhārarukkhamūlesu nisīdimṃsu.

Bhagavā cintesi “ime bhikkhū pakatiyāpi avissaṭṭhakammaṭṭhānā, laddhupāyassa pana bhikkhuno kilamanakāraṇaṃ nāma natthi. Gacchantā gacchantā ca vipassanaṃ vadḍhetvā³ arahattaṃ patvā⁴ ‘attanā paṭividdhaguṇaṃ ārocessāmi’ti mama santikaṃ āgamiṃsanti. Etesu āgatesu dasasahassacakkavāḷadevatā ekacakkavāḷe sannipatissanti, mahāsamayo bhavissati, vivitte okāse mayā nisīditum vaṭṭati”ti. Tato vivitte okāse Buddhāsaṇaṃ paññāpetvā nisīdi.

Sabbapaṭṭhamam kammaṭṭhānaṃ gahetvā Gatatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. **Tato aparō tato aparoti** pañcasatāpi paduminiyaṃ padumāni viya vikaṣimṃsu. Sabbapaṭṭhamam arahattaṃ pattabhikkhu “Bhagavato ārocessāmi”ti pallaṅkaṃ vinibbhujitvā nisīdanaṃ papphoṭetvā utthāya dasabalābhimukho ahoṣi. **Evam aparopi aparopīti** pañcasatā bhattasālāṃ

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.

2. Paṭṭhapetvā (Sī, Syā)

3. Uttamapurisasadisehi (Sī), purisasadisehi (Syā)

4. Pattā (Syā)

pavisantā viya paṭipāṭiyāva āgamimsu. Paṭhamam āgato vanditvā nisīdanam paññāpetvā ekamantam nisīditvā paṭividdhaguṇam ārocutukāmo “atthi nu kho añño koci, natthi”ti nivattitvā āgatamaggaṃ olokeno aparampi addasa aparampi addasayevāti sabbepe te āgantvā ekamantam nisīditvā ayam imassa harāyamāno na kathesi, ayam imassa harāyamāno na kathesi. Khīṇāsavānam kira dve ākāra honti—“aho vata mayā paṭividdhaguṇam sadevako loko khippameva paṭivijjheyyā”ti cittaṃ uppajjati. Paṭividdhabhāvaṃ pana nidhiladdhapuriso viya na aññassa ārocutukāmā honti.

Evam oṣaṃmatte¹ pana tasmiṃ ariyamaṇḍale pācīnayugandharaparikkhepato abbhā mahikā dhūmo rajo rāhūti imehi upakkileshi vippamuttaṃ Buddhuppādapāṭimaṇḍitassa lokassa rāmaṇeyyakadassanattam pācīnadisāya ukkhittarajataamayamahā-ādāsamaṇḍalam viya nemivaṭṭiyam gahetvā parivattiyamānara-jatacakkasassirikam puṇṇacandamaṇḍalam ullaṅghitvā anilapatham paṭipajjittha. Iti evarūpe khaṇe laye muhutte Bhagavā Sakkesu viharati Kapilavatthusmiṃ Mahāvane mahatā bhikkhusaṃghena saddhiṃ pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi.

Tattha Bhagavāpi Mahāsammatassa vaṃse uppanno, tepi pañcasatā bhikkhū Mahāsammatassa kule uppannā. Bhagavāpi khattiyagabbhe jāto, tepi khattiyagabbhe jātā. Bhagavāpi rājapabbajito, tepi rājapabbajitā. Bhagavāpi setacchattam pahāya hatthagatam cakkavattirajjam nissajjitvā pabbajito, tepi setacchattam pahāya hatthagatāni rajjāni vissajjitvā pabbajitā. Iti Bhagavā parisuddhe okāse parisuddhe rattibhāge sayam parisuddho parisuddhaparivāro vītarāgo vītarāgaparivāro vītadoso vītadosaparivāro vītamoho vītamohaparivāro nittanho nittanhaparivāro nikkilesa nikkilesaparivāro santo santaparivāro danto dantaparivāro mutto muttaparivāro ativiya virocatīti. Vaṇṇabhūmi nāmesā, yattakam sakkoti, tattakam vattabham. Iti ime bhikkhū sandhāya vuttam “pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi”ti.

1. Uṭṭhānamatte (Syā), oṣīdamatte (Dī-Ṭṭha 2. 270 piṭṭhe)

Yebhuyyenāti bahutarā sannipatitā, mandā na sannipatitā asaṇṇī arūpāvacaradevatā samāpannadevatāyo ca¹. Tatrāyaṃ sannipātakamo— Mahāvanassa kira sāmāntā devatā calimsu, “āyāma bho Buddhadassanaṃ nāma bahūpakāraṃ, dhammassavanaṃ bahūpakāraṃ, bhikkhusaṃghadassanaṃ bahūpakāraṃ, āyāma āyāmā”ti mahāsaddaṃ kurumānā āgantvā Bhagavantaṃca tammuḥuttaṃ arahattappattakhīṇāsava ca vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Eteneva upāyena tāsāṃ tāsāṃ saddaṃ sutvā saddantara-aḍḍhagāvutagāvuta-aḍḍhayaḥjanayoḥjanādivasena tiyojanasahassavittthate Himavante, tikkhattuṃ tesatṭhiyā nagarasahassesu, navaṇavutiyā doṇamukhasatasahassesu, chaṇavutiyā paṭṭanakotīsatasaḥassesu, chaṇṇāsāya ratanākaresūti sakalajambudīpe, Pubbavidehe, Aparagoyāne, Uttarakurumhi, dvīsu parittadīpasahassesūti sakalacakkavāle, tato dutiyatatiyacakkavāleti evaṃ dasasahassacakkavālesu devatā sannipatitāti veditabbā. Dasasahassacakkavālaṃ hi idha dasalokadhātuyoti adhippetāṃ. Tena vuttaṃ “dasahi ca lokadhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā hontī”ti.

Evaṃ sannipatitāhi devatāhi sakalacakkavālagabbhaṃ yāva brahmalokaṃ sūciḥhare nirantaraṃ pakkhittasūcihi viya paripuṇṇaṃ hoti. Tattha brahmalokassa evaṃ uccattanaṃ² veditabbaṃ—lohapāsāde kira sattakūṭāgārasamo³ pāsāṇo brahmaloke ṭhatvā adho khitto catūhi māsehi pathaviṃ pāpuṇāti. Evaṃ mahante okāse yathā heṭṭhā ṭhatvā khittāni pupphāni vā dhūmo vā upari gantuṃ, upari vā ṭhatvā khittasāsapā heṭṭhā otarituṃ antaraṃ na labhanti, evaṃ nirantarā devatā ahesuṃ. Yathā kho pana cakkavattiraṇṇo nisinnaṭṭhānaṃ asambādhaṃ hoti, āgatāgatāmahasakkhā khattiyā okāsaṃ labhantiyeva, parato parato pana atisambādhaṃ hoti. Evameva Bhagavato nisinnaṭṭhānaṃ asambādhaṃ, āgatāgatā mahesakkhā devā ca brahmāno ca okāsaṃ labhantiyeva. Api sudāṃ Bhagavato āsannāsannaṭṭhāne⁴ vālagganittudanamatte padese dasapi vīsati pi devā sukhume attabhāve māpetvā aṭṭhaṃsu. Sabbaparato satṭhi satṭhi devatā aṭṭhaṃsu.

1. Asaṇṇārūpāvacaradevatāyeva (Syā)

2. Uccataraṃ (Syā, Ka)

3. Pabbatakūṭāgārasamo (Syā), sattamakūṭāgārasamo (Sī, Ka)

4. Āsannaṭṭhāne (Syā)

Suddhāvāsakāyikānanti suddhāvāsavāsīnaṃ. Suddhāvāsā nāma suddhānaṃ anāgāmikhīṇāsavānaṃ āvāsā pañca brahmalokā. Etadahosi kasmā ahosi? Te kira brahmāno samāpattiṃ samāpajjitvā yathā paricchedena vuṭṭhitā brahmabhavanaṃ oloketā pacchābhatte bhattagehaṃ viya suññataṃ¹ addasaṃsu. Tato “kuhiṃ brahmāno gatā”ti āvajjantā mahāsamāgamaṃ ña tvā “ayaṃ samāgamo mahā, mayaṃ ohīnā, ohīnakānaṃ pana okāso dullabho hoti, tasmā gacchantā atucchahatthā hutvā ekekaṃ gāthaṃ abhisankharitvā gacchāma. Tāya mahāsamāgame ca attano āgatabhāvaṃ jānāpessāma, Dasabalassa ca vaṇṇaṃ bhāsissāmā”ti. Iti tesaṃ samāpattito vuṭṭhāya āvajjitattā etadahosi.

Bhagavato purato pāturahesunti Pāliyaṃ Bhagavato santike abhimukhaṭṭhāneyeva otiṇṇā viya katvā vuttā, na kho panettha evaṃ attho veditabbo. Te pana brahmaloke ṭhitāyeva gāthā abhisankharitvā eko puratthimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ otari, eko dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ, eko pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ, eko uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ otari. Tato puratthimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā nīlakasiṇaṃ samāpajjitvā nīlarasmiyovissajjetvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ maṇivammaṃ² paṭimuñcanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā Buddhavīthi nāma kenaci uttaritum na sakkā, tasmā mahatiyā Buddhavīthiyāva āgantvā Bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Ekamantaṃ ṭhito kho attanā abhisankhataṃ gāthaṃ abhāsi.

Dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā pītakasiṇaṃ samāpajjitvā suvaṇṇapabhaṃ muñcivā dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ suvaṇṇapaṭaṃ pārupanto³ viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā tatheva akāsi. Pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā lohitaasiṇaṃ samāpajjitvā lohitaarasmiyo muñcivā dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ rattavarakambalena parikkhipanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā tatheva akāsi. Uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā odātakasiṇaṃ

1. Suññakaṃ (Sī)

2. Mṇicammaṃ (Syā)

3. Pārupento (Ka)

samāpajjitvā odātarasmiyo vissajjetvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ
sumanakusumapaṭaṇaṃ pārupanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā tattheva
akāsi.

Pāliyaṃ pana **Bhagavato purato pāturahesuṃ. Atha kho tā devatā
Bhagavantam abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsūti** evaṃ ekakkhaṇe viya
purato pātubhāvo ca abhivādetvā ekamantaṃ ṭhitabhāvo ca vutto, so iminā
anukkamena ahosi, ekato katvā pana dassito. Gāthābhāsaṇaṃ pana
Pāliyaṃpi visuṃ visuṃyeva vuttaṃ.

Tattha **mahāsamayoti** mahāsamūho. **Pavanaṃ** vuccati vanasaṇḍo.
Ubhayenapi Bhagavā “imasmiṃ pana vanasaṇḍe ajja mahāsamūho
sannipāto”ti āha. Tato yesaṃ so sannipāto, te dassetuṃ **devakāyā samāgatāti**
āha. Tattha **devakāyāti** devaghaṭā. **Āgatamha imam dhammasamayanti** evaṃ
samāgate devakāye disvā mayampi imam dhammasamūhaṃ āgatā. Kim
kāraṇā? **Dakkhitāye aparājitasamghanti** kenaci aparājitaṃ ajjeva tayo māre
madditvā vijitasamghamaṃ imam aparājitasamghaṃ dassanattāya āgatamhāti
attho. So pana brahmā imam gāthaṃ bhāsivā Bhagavantam abhivādetvā
puratthimacakkavāḷamukhavatṭhiyaṃyeva aṭṭhāsi.

Atha dutiyo vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha **tatra bhikkhavoti**
tasmiṃ sannipātaṭṭhāne bhikkhū. **Samādahamsūti** samādhinā yojesuṃ.
Cittamattano ujukaṃ akamsūti attano citte sabbe vaṅkakuṭilajimhabhāve
haritvā ujukaṃ akarimsu. **Sārathīva nettāni gahetvāti** yathā samappavattesu
sindhavesu odhastapatodo sārathi sabbayottāni gahetvā acodento avārento
tiṭṭhati, evaṃ chaḷaṅgupekkhāya samannāgatā guttadvārā sabbepete
pañcasatā bhikkhū indriyāni rakkhanti paṇḍitā, ete daṭṭhum idhāgatamhā
Bhagavāti, sopi gantvā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Atha tatiyo vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha **chetvā khilanti**
rāgadosamohakhīlaṃ chinditvā. **Palighanti** rāgadosamohapalighameva.
Indakhilanti rāgadosamoha-indakhīlameva. **Ūhacca manejāti** ete taṇhā-ejāya
anejā bhikkhū indakhīlaṃ ūhacca samūhanitvā catūsu disāsu

appaṭihatacārikaṃ caranti. **Suddhā**ti nirupakkilesā. **Vimalā**ti nimmalā. Idaṃ tasseva vevacanāṃ. **Cakkhumatā**ti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena. **Sudantā**ti cakkhutopi dantā sotatopi ghānatopi jivhātopi kāyatopi manatopi dantā. **Susunāgā**ti taruṇanāgā. Tatrāyaṃ vacanatto—chandādīhi na gacchantīti **nāgā**, tena tena maggena pahīne kilese na āgacchantīti nāgā, nānappakāraṃ āguṃ na karontīti nāgā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Mahāniddese¹ vuttanayeneva veditabbo.

Apica—

“Āguṃ na karoti kiñci loke,
Sabbasaṃyoga² visajja bandhanāni.
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattā”ti—

Evamettha attho veditabbo. **Susunāgā**ti susū nāgā, susunāgabhāvasampattiṃ³ pattāti attho. Te evarūpe anuttarena yoggācariyena damite taruṇanāge dassanāya āgatamha Bhagavāti. Sopi gantvā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhāsī.

Atha catuttho vuttanayeneva āgantvā abhāsī. Tattha **gatāseti** nibbematikasaraṇagamanena gatā. Sopi gantvā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhāsīti. . Sattamaṃ.

8. Sakalīkasuttavaṇṇanā

38. Aṭṭhame **maddakucchisminti** evaṃnāmake uyyāne. Tañhi Ajātasattumhi kucchigate tassa mātārā “ayaṃ mayhaṃ kucchigato gabbho rañño sattu bhavissati, kiṃ me iminā”ti gabbhapātanatthaṃ kucchi maddāpitā. Tasmā “Maddakucchi”ti saṅkhaṃ gataṃ. Migānaṃ pana abhayavāsathāya dinnattā **migadāyoti** vuccati.

Tena kho pana samayenāti ettha ayaṃ anupubbikathā—Devadatto hi Ajātasattum nissāya dhanuggahe ca Dhanapālakañca payojetvāpi

1. Khu 7. 155 piṭṭhe. 2. Sabbasaṃyoge (Khu 1. 359 piṭṭhe) Ṭikā pana passitabbā.
3. Nāgabhāvasampattiṃ (Syā)

Tathāgatassa jīvitantarāyaṃ kātuṃ asakkonto “sahattheneva māressāmī”ti Gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā mahantaṃ kūṭāgārappamaṇaṃ silaṃ ukkhipitvā “samaṇo Gotamo cuṇṇavicuṇṇo hotū”ti pavijjhi. Mahāthāmaṃ viya kiresa pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhāreti. Aṭṭhānaṃ kho panetaṃ, yaṃ Buddhānaṃ parūpakkamena jīvitantarāyo bhavyeyyāti taṃ Tathāgatassa sarīrābhīmukhaṃ āgacchantaṃ ākāse aññā silā utṭhahitvā sampāṭicchi. Dvinnāṃ silānaṃ sampahārena mahantā pāsāṇassa sakalikā¹ utṭhahitvā Bhagavato piṭṭhipādapariyantaṃ abhihani, pādo mahāpharasunā pahato viya samuggatalohitena lākhārasamakkhito viya ahosi. Bhagavā uddhaṃ ulloketvā Devadattaṃ etadavoca “bahu tayā moghapurisa apuññaṃ pasutaṃ, yo tvaṃ paduṭṭhacitto vadhakacitto Tathāgatassa lohitaṃ uppādesī”ti. Tatopattihāya Bhagavato aphāsu jātāṃ. Bhikkhū cintayimsu “ayaṃ viharo ujjāṅgalo visamo, bahūnaṃ khattiyādīnañceva pabbajitānañca anokāso”ti. Te Tathāgataṃ mañcasivikāya ādāya maddakucchiṃ nayimsu. Tena vuttaṃ “tena kho pana samayena Bhagavato pādo sakalikāya khato hotī”ti.

Bhusāti balavatiyo. **Sudanti** nipātamattaṃ. **Dukkanti** sukhaṭikkhepo. **Tibbāti** bahalā. **Kharāti** pharusā. **Kaṭukāti** tikhiṇā. **Asātāti** amadhurā. Na tāsū mano appeti, na tā manāṃ appāyanti na vadḍhentīti **amanāpā**. **Sato sampajānoti** vedanādhivāsanasatisa-mpajāññaṃ samannāgato hutvā. **Avihaññaṃ** noti apīṇiyamāno, samparivattasāyitāya vedanānaṃ vasaṃ agacchanto.

Sīhaseyyanti ettha kāmabhogiseyyā petaseyyā sīhaseyyā Tathāgataseyyāti catasso seyyā. Tattha “yebhuyyena bhikkhave kāmabhogī sattā vāmena passena sentī”ti² ayaṃ kāmabhogiseyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇapassena sayāno nāma natthi. “Yebhuyyena bhikkhave petā uttānā sentī”ti² ayaṃ petaseyyā. Appamaṃsalohitattā hi aṭṭhisāṅghāṭajātītā ekena passena sayitūṃ na sakkonti, uttānāva sentī. “Yebhuyyena bhikkhave sīho migarājā naṅguṭṭhaṃ antarasatthimhi anupakkhipitvā dakkhiṇena passena setī”ti² ayaṃ sīhaseyyā.

1. Sakhalikā (Ka)

2. Am 1. 567 piṭṭhe.

Tejussadattā hi sīho migarājā dve purimapāde ekasmiṃ, ‘pacchimapāde ekasmiṃ ṭhāne ṭhapetvā naṅguṭṭhaṃ antarasatthimhi pakkhipitvā purimapādapacchimapādanaṅgu-ṭṭhānaṃ ṭhitokāsaṃ sallakkhetvā dvinnam purimapādānaṃ matthake sīsaṃ ṭhapetvā sayati, divasampi sayitvā pabujjhamāno na utrasanto pabujjhati, sīsaṃ pana ukkhipitvā purimapādādīnaṃ ṭhitokāsaṃ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānaṃ vijahitvā ṭhitaṃ hoti, “nayidaṃ tuyhaṃ jātiyā, na sūrabhāvassa anurūpan”ti anattamano hutvā tatheva sayati, na gocarāya pakkamati. Avijahitvā ṭhite pana “tuyam jātiyā ca sūrabhāvassa ca anurūpamidan”ti haṭṭhatuṭṭho uṭṭhāya sīhaviyambhitaṃ vijambhitvā kesarabhāraṃ vidhunitvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamati. Catutthajjhānaseyyā pana “Tathāgataseyyā”ti vuccati. Tāsu idha sīhaseyyā āgatā. Ayaṃ hi tejussada-iriyāpathattā uttamaseyyā nāma.

Pāde pādanti dakkhiṇapāde vāmapādaṃ. **Accādhāyāti** ati-ādhāya, īsakaṃ atikkamma ṭhapetvā. Gopphakena hi gopphake jāṇunā vā jāṇumhi saṃghaṭṭiyamāne abhiṇhaṃ vedanā uppajjati, cittaṃ ekaggaṃ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā na saṃghaṭṭeti. evaṃ atikkamma ṭhapite vedanā nuppajjati, cittaṃ ekaggaṃ hoti, seyyā phāsu hoti. Tasmā evaṃ nipajji. **Sato sampajānoti** sayanapariggāhakasatisampajāññena samannāgato. “Uṭṭhānasaññā”ti panettha na vuttaṃ, gilānaseyyā hesā Tathāgatassa.

Sattasatāti imasmim̐ sutte sabbāpi tā devatā gilānaseyyaṭṭhānaṃ āgatā. **Udānaṃ udānesīti** gilānaseyyaṃ āgatānaṃ domanassena bhavitabbaṃ siyā. Imāsaṃ pana Tathāgatassa vedanādhivāsaṃ disvā “aho Buddhānaṃ mahānubhāvātā, evarūpāsu nāma vedanāsu vattamānāsu vikāramattampi natthi, sirīsayane alaṅkaritvā ṭhapitasuvaṇṇarūpakaṃ viya anīñjamānena kāyena nipanno, idānissa adhikataṃ mukhavaṇṇo viroceti, ābhāsampanno punṇacando viya sampati vikasitaṃ viya ca aravindaṃ assa mukhaṃ sobhati, kāyepi vaṇṇāyatanam̐ idāni susammaṭṭhakañcanaṃ¹ viya vipasīdati”ti udānaṃ udapādi.

1. Susampahaṭṭhakañcanaṃ (Syā)

Nāgo vata bhoti ettha **bhoti** dhammālapanaṃ. Balavantaṭṭhena **nāgo**. **Nāgavatāti** nāgabhāvena. **Sīho vatāti**-ādīsu asantāsanaṭṭhena **sīho**. Byattaparicayaṭṭhena¹ kāraṇākāraṇajānanena vā **ājāniyo**. Appaṭisamaṭṭhena **nisabho**. Gavasatajeṭṭhako hi usabho, gavasahassajeṭṭhako vasabho, gavasatasahassajeṭṭhako nisabhoti vuccati. Bhagavā pana appaṭisamaṭṭhena āsabhaṃ ṭhānaṃ paṭijānāti. Tenevatthena idha “nisabho”ti vutto. Dhuravāhaṭṭhena **dhorayho**. Nibbisevanaṭṭhena **danto**.

Passāti aniyamitāṇatti. **Samādhinti** arahattaphalasamādhim. **Suvimuttanti** phalavimuttiyā suvimuttaṃ. Rāgānugataṃ pana cittaṃ abhinataṃ nāma hoti, dosānugataṃ apanataṃ. Tadubhayapaṭikkhepena **na cābhinataṃ na cāpanatanti** āha. **Na ca sasaṅkhāraniggayhavāritagatanti**² na sasaṅkhārena sappayogena kilese niggahetvā vāritavataṃ³, kilesānaṃ pana chinnattā vataṃ phalasamādhinā samāhitanti attho. **Atikkamitabbanti** viheṭhetabbaṃ ghaṭṭetabbaṃ⁴. Adassanāti aññāṇā. Aññāṇī hi andhabālova evarūpe Satthari aparajjheyyāti Devadattaṃ ghaṭṭayamānā vadanti.

Pañcavedāti itihāsapañcamānaṃ vedānaṃ dhārakā. **Sataṃ samanti** vassasataṃ. **Tapassīti** tapanissitakā hutvā. **Caranti** carantā. **Na sammāvimuttanti** sacepi evarūpā brāhmaṇā vassasataṃ caranti, cittaṅca nesaṃ sammā vimuttaṃ na hoti. **Hīnattarūpā na pārāṃ gamā teti** hīnattasabhāvā te nibbānaṅgamā na honti. “Hīnattharūpā”tipi paṭho, hīnatthajātikā parihīnatthāti attho. **Taṇhādhipannāti** taṇhāya ajjhotthaṭā. **Vatasīlabaddhāti** ajavata kukkuravatādīhi ca vatehi tādiseheva ca sīlehi baddhā. **Lūkhaṃ tapanti** pañcātapatāpanaṃ⁵ kaṇṭakaseyyādikāṃ tapaṃ. Idāni sā devatā sāsanaṃ niyyānikabhāvaṃ kathenti **na mānakāmassāti**-ādimāha, taṃ vuttatthamevāti. . Atṭhamāṃ.

9. Paṭhamapajjunnadhītusuttavaṇṇanā

39. Navame **Pajjunnassa dhītāti** Pajjunnassa nāma vassavalāhakadevaraṇṇo Cātumahārājikassa dhītā. **Abhivandeti** Bhagavā tumhākaṃ

1. Bhattuparicariyatthena (Sī), byattuparicaraṇaṭṭhena (Tīkā)

2. Sasaṅkhāraniggayhavāritavatanti (Sī, Syā)

3. Vāritvā vataṃ (Syā), vāretvā adhigataṃ (?)

4. Ghaṭṭetabbaṃ (Syā, Ka)

5. Pañcātapatāpanaṃ (Sī), pañcātapatappaṇaṃ (Syā, Ka)

pāde vandāmi. **Cakkhumatā**ti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena Tathāgatena. **Dhammo anubuddhoti** “idaṃ mayā pubbe paresaṃ santike kevalaṃ sutamiyeva āsi”ti vadati. **Sāhaṃ dānī**ti sā ahaṃ idāni. **Sakkhi jānāmī**ti paṭivedhavasena paccakkhameva jānāmi. **Vigarahantā**ti “hīnakkarapadabyañjano”ti vā “aniyyāniko”ti vā evaṃ garahantā. **Roruvanti** dve roruvā dhūmaroruvo ca jālaroruvo ca. Tattha dhūmaroruvo visuṃ hoti, jālsrorivoti pana Avīcimahānirayassevetam nāmaṃ. Tattha hi sattā aggimhi jalante jalante punappunaṃ ravaṃ ravanti, tasmā so “Roruvo”ti vuccati. **Ghoranti** dāruṇaṃ. **Khantiyā upasamena upetā**ti ruccitvā khamāpetvā gahaṇakhantiyā ca rāgādi-upasamena ca upetāti. . Navamaṃ.

10. Dutiyapajjunnadhītusuttavaṇṇanā

40. Dasame **dhammañcā**ti casaddena saṃghaṇca, iti tīṇi ratanāni namassamānā idhāgatāti vadati. **Atthavatī**ti atthavatiyo. **Bahunāpi kho tanti** yaṃ dhammaṃ sā abhāsi, taṃ dhammaṃ bahunāpi pariyāyena ahaṃ vibhajeyyaṃ. **Tādiso dhammoti** tādiso hi ayaṃ Bhagavā dhammo, taṃsaṇṭhito tappaṭibhāgo¹ bahūhi pariyāyehi vibhajitabbayuttakoti dasseti. **Lapayissāmī**ti kathayissāmi. **Yāvata me manasā pariyattanti** yattakaṃ mayā manasā pariyāpuṭaṃ², tassatthaṃ divasaṃ avatvā madhupaṭalaṃ pīlentī viya muhutteneva saṃkhittena kathessāmi. Sesam uttānamevāti. . Dasamaṃ.

Satullapakāyikavaggo catuttho.

5. Ādittavagga

1. Ādittasuttavaṇṇanā

41. Ādittavaggassa paṭhame **jarāya maraṇena cā**ti desanāsīsametaṃ, rāgādihi pana ekādasahi aggīhi loko ādittova. **Dānenā**ti dānacetanāya. **Dinnaṃ hoti sunīhatanti** dānapuññacetanāhi dāyakasseva hoti gharasāmikassa viya nīhatabhaṇḍakaṃ, tenetaṃ vuttaṃ. **Corā**

1. Sappaṭibhāgo (Syā)

2. Pariyāpuṇiṭaṃ(Syā)

harantīti adinne bhoge corāpi haranti rājānopi, aggipi dahati, ṭhapitaṭṭhānēpi nassanti. **Antenā**ti maraṇena. **Sarīraṃ sapariggahanti** sarīrañceva corādīnaṃ vasena avinaṭṭhabhoge ca. **Saggamupetī**ti Vessantaramahārājādayo viya sagge nibbattaṭīti. . Paṭhamam.

2. Kimdadasuttavaṇṇanā

42. Dutiye **annadoti** yasmā atibalavāpi dve tīṇi bhattāni abhuvā uṭṭhātuṃ na sakkoti, bhutvā pana dubbalopi hutvā balasampanno hoti, tasmā “annado balado”ti āha. **Vatthadoti** yasmā surūpopi ducchoḷo vā acoḷo vā virūpo hoti ohīlito duddasiko, vatthacchanno devaputto viya sobhati, tasmā “vatthado hoti vaṇṇado”ti āha. **Yānadoti** hatthiyānādīnaṃ dāyako. Tesu pana

Na hatthiyānaṃ samaṇassa kappati,
Na assayānaṃ, na rathena yātuṃ.
Idaṃca yānaṃ samaṇassa kappati,
Upāhanā rakkhato sīlakhandhanti.

Tasmā chattupāhanakattarayaṭṭhimañcapīṭhānaṃ dāyako, yo ca maggaṃ sodheti, nisseṇim karoti, setuṃ karoti, nāvaṃ paṭiyādeti, sabbopi yānadova hoti. **Sukhado hotī**ti yānassa sukhāvahanato sukhado nāma hoti. **Cakkhudoti** andhakāre cakkhumantānampi rūpadassanābhāvato dīpado cakkhudo nāma hoti, Anuruddhatthero viya dibbacakkhusampadampi labhati.

Sabbadado hotīti sabbesaṃyeva balādīnaṃ dāyako hoti. Dve tayo gāme piṇḍāya caritvā kiñci aladdhā āgatassāpi sītalāya pokkharāṇiyā nhāyitvā patissayaṃ¹ pavisitvā muhuttaṃ mañce nipajjitvā uṭṭhāya nisinnassa hi kāye balam āharitvā pakkhittam viya hoti. Bahi vicarantassa ca kāye vaṇṇāyatanam vātātapehi jhāyati, patissayaṃ pavisitvā dvāram pidhāya muhuttaṃ nipannassa ca visabhāgasantati vūpasammati, sabhāgasantati okkamati, vaṇṇāyatanam āharitvā

1. Upassāyam (Ka)

pakkhitaṃ viya hoti. Bahi vicarantassa pāde kaṇṭako vijjhati, khāṇu paharati, sarīsapādi-parissayo ceva corabhayaṃ ca uppajjati, patissayaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya nipannassa sabbete parissayā na honti, dhammaṃ sajjhāyantaṃ dhammapātisukhaṃ, kammaṭṭhānaṃ manasikarontassa upasamasukhaṃ uppajjati. Tathā bahi vicarantassa ca sedā muccanti, akkhini phandanti, senāsaṇaṃ pavisaṇakkhaṇe kūpe otiṇṇo viya hoti, mañcapīṭhādini na paññāyanti. Muhuttaṃ nisinnassa pana akkhipasādo āharitvā pakkhitto viya hoti, dvāra-kavāṭavātapāna-maṇcapīṭhādini paññāyanti. Tena vuttaṃ “so ca sabbadado hoti, yo dadāti upassayan”ti.

Amataṃdado ca so hotīti paṇītabhojanassa pattaṃ pūrento viya amaraṇadānaṃ nāma deti. **Yo dhammamānusāsātīti** yo dhammaṃ anusāsati, aṭṭhakathaṃ katheti, Pāliṃ vāceti, pucchitapaṇhīṃ vissajjeti, kammaṭṭhānaṃ ācikkhati, dhammassavanaṃ karoti, sabbopesa dhammaṃ anusāsati nāma. Sabbadānānaṃ idāṃ dhammadānameva agganti veditabbaṃ. Vuttampi cetāṃ—

“Sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti,
 Sabbarasaṃ dhammaraso jināti.
 Sabbaratiṃ dhammarati jināti,
 Taṇhakkhayo sabbadukkaṃ jinātī”ti¹. Dutiyaṃ.

3. Annasuttavaṇṇanā

43. Tatiye **abhinandantīti** patthenti. **Bhajatīti** upagacchati, Cittagahapati-sīvalittherādike viya pacchato pacchato anubandhati. **Tasmāti** yasmā idhaloke paraloke ca annadāyakameva anugacchati, tasmā. Sesāṃ uttānamenāti. . Tatiyaṃ.

4. Ekamūlasuttavaṇṇanā

44. Chtutthe **ekamūlanti** avijjā taṇhāya mūlaṃ, taṇhā avijjāya. Idha pana taṇhā adhippetā. Dvīhi sassatucchedadiṭṭhihi āvaṭṭatīti **dvirāvattā**². Sā ca rāgādīhi tīhi malehi **timalā**. Tatrāssā moho

1. Khu 1. 64 piṭṭhe Dhammapade.

2. Dvāvattā (Sī, Syā)

sahajātakotiyaṃ malaṃ hoti, rāgadosā upanissayakotiyaṃ. Pañca pana kāmaguṇā assā pattharaṇaṭṭhānā¹, tesu sā pattharatīti **pañcapattharā**. Sā ca apūraṇiyaṭṭhena **samuddo**. Ajjhattikabāhiresu panesā dvādasāyatanesu āvaṭṭati parivaṭṭatīti **dvādasāvattā**. Apatīṭṭhaṭṭhena pana **pātālōti** vuccatīti. Ekamūlaṃ -pa- pātālaṃ atari isi, uttari samatikkamīti attho. . Catutthaṃ.

5. Anomasuttavaṇṇanā

45. Pañcame **anomanā**manti sabbaguṇasamannāgatattā avekallanāmaṃ, paripūranāmaṃ attho. **Nipuṇatthadassinti** Bhagavā saṇhasukhume khandhantarādayo atthe passatīti nipuṇatthadassī. **Paññādadanti** anvayapaññādhigamāya² paṭipadaṃ kathanavasena paññāya dāyakaṃ. **Kāmālaye asattanti** pañcakāmaguṇālaye alaggaṃ. **Kamamānanti** Bhagavā Mahābodhimaṇḍeveya ariyamaggena gato, na idāni gacchati, atītaṃ pana upādāya idaṃ vuttaṃ. **Mahesinti** mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ esitāraṃ pariyesitāraṃ. . Pañcamaṃ.

6. Accharāsuttavaṇṇanā

46. Chaṭṭhe **accharāgaṇasaṅghuṭṭhanti** ayaṃ kira devaputto Satthusāsane pabbajitvā vattapaṭipattiṃ pūrayamāno pañcavassakāle pavāretvā dvemātikaṃ paguṇaṃ katvā kammākammaṃ uggahetvā cittarucitaṃ³ kammaṭṭhānaṃ uggaṇhitvā sallahukavuttiko araṇñaṃ pavisitvā yo Bhagavatā majjhimayāmo sayanassa koṭṭhāsoti anuññāto, tasmimpi sampatte “pamādassa bhāyāmī”ti mañcakaṃ ukkhipitvā rattiṇca divā ca nirāhāro kammaṭṭhānameva manasākāsi.

Athassa abbhantare satthakavātā uppajjitvā jīvitaṃ pariyādiyimsu. So dhurasmiṃyeva kalamakāsi. Yo hi koci bhikkhu caṅkame caṅkamamāno vā ālambanatthambhaṃ⁴ nissāya ṭhito vā caṅkamakotiyaṃ cīvaraṃ sīse ṭhapetvā nisinno vā nipanno vā parisamajjhe alaṅkatadhammāsane dhammaṃ desento vā kalam karoti, sabbo so dhurasmiṃ

1. Patthanā (Sī), pattharā (Syā)

2. Paññādhigamāya (Sī, Syā)

3. Cittarucikaṃ (Sī)

4. Ālambaṅkkhandhaṃ (Ka)

kālaṃ karoti nāma. Iti ayaṃ caṅkamane kālaṃ katvā upanissayamandatāya āsavakkhayaṃ appatto Tāvatisabhavane mahāvimānadvāre niddāyitvā pabujjhanto viya paṭisandhiṃ aggahesi. Tāvadevassa suvaṇṇatoraṇaṃ viya tigāvuto attabhāvo nibbatti.

Antovimāne sahasamattā accharā taṃ disvā “vimānasāmiko devaputto āgato, ramayissāma¹ nan”ti tūriyāni gahetvā parivārayimsu. Devaputto na tāva cutabhāvaṃ jānāti, pabbajitasaññīyeva accharā oloketvā vihāracārikaṃ āgataṃ mātugāmaṃ disvā lajjī paṃsukūliko viya upari ṭhitam ghanadukūlaṃ ekaṃsaṃ karonto aṃsakūṭaṃ paṭicchādetvā indriyāni okkhipitvā adhomukho aṭṭhāsi. Tassa kāyavikāreneva tā devatā “Samaṇadevaputto ayan”ti ñatvā evamāhaṃsu “ayya devaputta devaloko nāmāyaṃ, na samaṇadhammassa karaṇokāso, sampattim anubhavanokāso”ti. So tatheva aṭṭhāsi. Devatā “na tāvāyaṃ sallakkhetī”ti tūriyāni paggaṇhimsu. So tathāpi anolokentova aṭṭhāsi.

Athassa sabbakāyikaṃ ādāsaṃ purato ṭhapayimsu. So chāyaṃ disvā cutabhāvaṃ ñatvā “na mayā imaṃ ṭhānaṃ patthetvā samaṇadhammo kato, uttamatthaṃ arahattaṃ patthetvā kato”ti sampattiyā vipaṭṭisārī ahosi “suvaṇṇapaṭaṃ² paṭilabhissāmī”ti takkayitvā yuddhaṭṭhānaṃ otiṇṇamallo mūlakamuṭṭhiṃ labhitvā viya. So “ayaṃ saggasampatti nāma sulabhā, Buddhānaṃ pātubhāvo dullabho”ti cintetvā vimānaṃ apavisitvāva asambhinneneva sīlena accharāsaṃghaparivuto Dasabalassa santikaṃ āgamma abhivādetvā ekamantaṃ ṭhito imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **accharāgaṇasaṃghuṭṭhanti** accharāgaṇena gītavāditasaddehi saṃghositaṃ. **Pisācagaṇasevanti** tameva accharāgaṇaṃ pisācagaṇaṃ katvā vadati. **Vananti** Nandanavanaṃ sandhāya vadati. Ayañhi niyāmacittatāya attano garubhāvena³ devagaṇaṃ “devagaṇo”ti vattuṃ na roceti, “pisācagaṇo”ti vadati. Nandanavanaṃ ca “Nandanā”ti avatvā “Mohanā”ti

1. Passissāma (Ka)

2. Suvaṇṇapaṭṭaṃ (Ṭikā)

3. Garugāravana (Sī), garukabhāvena (Syā)

vadati. **Katham yātrā bhavissatī**ti katham niggamanam¹ bhavissati, katham atikkamo bhavissati, arahattassa me padaṭṭhānabhūtam vipassānam ācikkhatha Bhagavāti vadati.

Atha Bhagavā “atisallikhateva² ayaṃ devaputto, kim nu kho idan”ti āvajjento attano sāsane pabbajitabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ accāraddhavīriyatāya kālaṃ katvā devaloke nibbatto, ajjāpissa caṅkamanasmim yeva attabhāvo asambhinnena sīlena āgato”ti cintesi. Buddhā ca akatābhinivesassa ādikammikassa akataparikkammassa antevāsino cittakāro bhittiparikkammam viya “sīlaṃ tāva sodhehi³, samādhiṃ bhāvehi, kammassakatapaññaṃ ujum karohī”ti paṭhamam pubbabhāgappaṭipadam ācikkhanti, kārakassa pana yuttapayuttassa arahattamaggapadaṭṭhānabhūtam saṇhasukhuman suññatāvipassanamyeva ācikkhanti, ayaṃ ca devaputtokārako abhinnasīlo, eko maggo assa⁴ anāgatoti suññatāvipassanam ācikkhanto **ujuko nāmāti-**ādimāha.

Tattha **ujukoti** kāyavaṅkādinam abhāvato aṭṭhaṅgiko maggo ujuko nāma. **Abhayā nāma sā disāti** nibbānam sandhāyāha. Tasmim hi kiñci bhayaṃ natthi, tam vā pattassa bhayaṃ natthīti “abhayā nāma sā disā”ti vuttam. **Ratho akūjanoti** aṭṭhaṅgiko maggova adhippeto. Yathā hi pākātikaratho akkhe vā anabbhañjite atirekesu vā manussesu abhiruḷhesu kūjati⁵ viravati, na evam ariyamaggo. So hi ekappahārena caturāsītiyāpi paṇasahassesu abhiruhantesu na kūjati na viravati. Tasmā “akūjano”ti vutto. **Dhammacakkehi saṃyutoti** kāyikacetasikavīriyasāṅkhātehi dhammacakkehi dhammacakkehi saṃyutto.

Hirīti ettha hiriggahaṇena ottappampi gahitameva hoti. **Tassa apālamboti** yathā bāhirakarathassa rathe ṭhitānam yodhānam apatanatthāya dārumayaṃ apālambanam hoti, evam imassa maggarathassa ajjhatabhiddhāsamuṭṭhānam hirottappam apālambanam. **Satyassa parivāraṇanti** rathassa sīhacammādirivāro viya imassāpi maggarathassa sampayuttā sati parivāraṇam. **Dhammanti**

1. Nikkhamanam (Sī, Syā, Ka)

2. Atisallakkhateva (Syā), atisallekhateva(Ka)

3. Visodhehi (Syā)

4. Cassa (Syā)

5. Kujjati (Syā)

lokuttaramaggaṃ¹. **Sammādiṭṭhipurejavanti** vipassanāsammādiṭṭhipurejavā assa pubbayāyikāti² sammādiṭṭhipurejavo, taṃ sammādiṭṭhipurejavam. Yathā hi paṭhamataram rājapurisehi kāṇakuṇi-ādīnaṃ nīharaṇena magge sodhite pacchā rājā nikkhamati, evamevaṃ³ vipassanāsammādiṭṭhiyā aniccādivasena khandhādīsu sodhitesu pacchā bhūmiladdhavaṭṭaṃ pariṇāmanā maggasammādiṭṭhi uppajjati. Tena vuttaṃ “dhammāhaṃ sārathim brūmi, sammādiṭṭhipurejavan”ti.

Iti Bhagavā desanaṃ niṭṭhāpetvā avasāne cattāri saccāni dīpesi. Desanāpariyosāne devaputto sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Yathā hi rañño bhojanakāle attano mukhappamaṇe⁴ kabaḷe ukkhitte aṅke nisinnō putto attano mukhappamaṇeneva tato kabaḷaṃ karoti, evamevaṃ Bhagavati arahattanikūṭena desanaṃ desentepi sattā attano upanissayānurūpena sotāpattiphalaḍḍhiṃ pāpuṇanti. Ayampi devaputto sotāpattiphalaṃ patvā Bhagavantaṃ gandhādīhi pūjetvā pakkāmiti. . Chaṭṭhaṃ.

7. Vanaropasuttavaṇṇanā

47. Sattame **dhammaṭṭhā sīlasampannā**ti ke dhammaṭṭhā, ke sīlasampannāti pucchati. Bhagavā imaṃ pañhaṃ thāvaravattunā dīpento **ārāmaropā**ti-ādīmāha. Tattha **ārāmaropā**ti pupphārāmaphalārāmaropakā. **Vanaropā**ti sayamjāte aropimavane⁵ sīmaṃ parikkhipitvā cetiyabodhicaṅkamanamaṇḍapakuṭileṇarattiṭṭhānadivāṭṭhānānaṃ kārakā chāyūpage rukkhe ropetvā dadamānāpi vanaropāyeva nāma. **Setukārakā**ti visame setuṃ karonti, udake nāvaṃ paṭiyādentī. **Papanti** pāṇiyadānasālaṃ. **Udapānanti** yamkiñci pokkharanīṭaḷākādim. **Upassayanti** vāsāgāraṃ. “Upāsayan”tipi pāṭho.

Sadā puññaṃ pavaḍḍhatīti na akusalavitakkaṃ vā vitakkentassa niddāyantassa vā pavaḍḍhati. Yadā yadā pana anussarati, tadā tadā tassa vaḍḍhati. Imamatthaṃ sandhāya “sadā puññaṃ pavaḍḍhati”ti vuttaṃ. **Dhammaṭṭhā sīlasampannā**ti tasmiṃ dhamme ṭhitattā tenapi sīlena sampannattā dhammaṭṭhā sīlasampannā. Atha

1. Lokuttaradhammaṃ (Ka)

2. Pubbayāyitāti (Ka)

3. Evameva (Syā)

4. Pamāṇena (Sī, Syā)

5. Aropitavane (Syā)

vā evarūpāni puññāni karontānaṃ dasa kusalā dhammā pūrenti, tesu ʘhitattā dhammaṭṭhā. Teneva ca sīlena sampannattā sīlasampannāti. . Sattamaṃ.

8. Jetavanasuttavaṇṇanā

48. Aṭṭhame **idaṃ hi taṃ Jetavananti** Anāthapiṇḍiko devaputto Jetavanassa ceva Buddhādīnañca vaṇṇabhaṇanattamaṃ āgato¹ evamāha. **Isisaṃghanisevanti** bhikkhusaṃghanisevitaṃ.

Evam paṭhamagāthāya Jetavanassa vaṇṇaṃ kathetvā idāni ariyamaggassa kathento **kammaṃ vijjāti**-ādimāha. Tattha **kammanti** maggacetanā. **Vijjāti** maggapaññā. **Dhammoti** samādhipakkhikā dhammā. **Sīlaṃ jīvitamuttamanti** sīle paṭiṭṭhitassa jīvitaṃ uttamanti dasseti. Atha vā **vijjāti** diṭṭhisāṅkappā. **Dhammoti** vāyāmasatisamādhayo. **Sīlanti** vācākamantaṭjīvā. **Jīvitamuttamanti** etasmiṃ sīle ʘhitassa jīvitaṃ nāma uttamaṃ. **Etena maccā sujjhantīti** etena aṭṭhaṅgikamaggena sattā visujjhanti.

Tasmāti yasmā maggena sujjhanti, na gottadhanehi, tasmā. **Yoniso vicine dhammanti** upāyena samādhipakkhiyadhammaṃ vicineyya. **Evam tattha visujjhatīti** evaṃ tasmiṃ ariyamagge visujjhati. Atha vā **yoniso vicine dhammanti** upāyena pañcakkhandhadhammaṃ vicineyya. **Evam tattha visujjhatīti** evaṃ tesu catūsu saccesu visujjhati.

Idāni Sāriputtattherassa vaṇṇaṃ kathento **Sāriputtovāti**-ādimāha. Tattha **Sāriputtovāti** avadhāraṇavacanā², etehi paññādīhi Sāriputtova seyyoti vadati. **Upasamenāti** kilesa-upasamena. **Pāraṃ gatoti** nibbānaṃ gato. Yo koci nibbānaṃ patto bhikkhu, so **etāvaparamo siyā**, na therena uttaritaro nāma atthīti vadati. Sesam uttānamevāti. . Aṭṭhamaṃ.

9. Maccharisuttavaṇṇanā

49. Navame maccharinoti maccherena samannāgatā. Ekacco hi attano vasaṇaṭṭhāne bhikkhuṃ hattaṃ pasāretvāpi na vandati, aññattha gato

1. Bhagavato (Ka)

2. Avatṭhānavacanāṃ (Syā)

vihāraṃ pavisitvā sakkaccaṃ vanditvā madhurapaṭisaṅghāraṃ karoti
 “bhante amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ nāgacchatha, sampanno padeso, paṭibalā
 mayaṃ ayyānaṃ yāgubhattādīhi upaṭṭhānaṃ kātun”ti. Bhikkhū “saddho
 ayaṃ upāsako”ti yāgubhattādīhi saṅgaṇhanti. Atheko thero tassa gāmaṃ
 gantvā piṇḍāya carati. So taṃ disvā aññena vā gacchati, gharaṃ vā pavisati.
 Sacepi sammukhībhāvaṃ āgacchati, hatthena vanditvā “ayyassa bhikkhaṃ
 detha, ahaṃ ekena kammena gacchāmi”ti pakkamati. Thero sakalagāmaṃ
 caritvā tucchapattova nikkhamati. Idam tāva mudumacchariyaṃ nāma, yena
 samannāgato adāyakopi dāyako viya paññāyati. Idha pana
 thaddhamacchariyaṃ adhippetam, yena samannāgato bhikkhūsu piṇḍāya
 pavittthesu “therā ṭhitā”ti vutte “kiṃ mayham¹ pādā rujjantī”ti-ādīni vatvā
 silāthambho viya khāṇuko viya ca thaddho hutvā tiṭṭhati, sāmīcimpi na
 karoti. **Kadariyā**ti idam maccharinoti padasseva vevacanaṃ. Mudukampi hi
 macchariyaṃ “macchariyaṃ”teva vuccati, thaddham pana kadariyaṃ nāma.
Paribhāsakāti bhikkhū gharadvāre ṭhite disvā “kiṃ tumhe kasitvā āgatā,
 vapitvā, lāyitvā, mayaṃ attanopi na labhāma, kuto tumhākaṃ, siṅghaṃ
 nikkhamathā”ti-ādīhi saṃtājjakā². **Antarāyakarā**ti dāyakassa saggantarāyo,
 paṭiggāhakānaṃ lābhantarāyo, attano upaghātoti imesaṃ antarāyānaṃ
 kārakā.

Samparāyoti paraloko. **Ratī**ti pañcakāmaguṇarati. **Khiḍḍā**ti
 kāyikakhiḍḍādikā tividhā khiḍḍā. **Diṭṭhe dhammesa vipākoti** tasmiṃ
 nibbattabhavane³ diṭṭhe dhamme esa vipāko. **Samparāye ca duggatī**
 “yamalokaṃ upapajjare”ti vutte samparāye⁴ ca duggati.

Vadaññūti bhikkhū gharadvāre ṭhitā kiñcāpi tuṇhīva honti, atthato pana
 “bhikkhaṃ dethā”ti vadanti nāma. Tatra ye “mayaṃ pacāma, ime pana na
 pacanti, pacamāne patvā alabhantā kuhiṃ labhissantī”ti deyyadhammaṃ
 saṃvibhajanti, te vadaññū nāma. **Pakāsantī**ti vimānappabhāya jotanti.
Parasambhatesūti parehi sampiṇḍitesu. **Samparāye ca sugatī**ti “ete

1. Tuyham (Ka)

3. Nibbattaṭṭhāne (Sī,Syā)

2. Saṃtājjitā(Ka)

4. Vutto samparāyo(Syā)

saggā”ti evaṃ vuttasamparāye¹ sugati. Ubhinnampi vā etesaṃ tato cavitvā puna samparāyepi duggatisugatiyeva hotīti². . Navamaṃ.

10. Ghatikārasuttavaṇṇanā

50. Dasame **upapannāseti** nibbattivaseṇa upagatā. **Vimuttāti** avihābrahmalokasmiṃ upapattisamanantameva arahattaphalavimuttiyā vimuttā. **Mānusaṃ dehanti** idha pañcorambhāgiyasaṃyojanāni eva vuttāni. **Dibbayoganti** pañca uddhambhāgiyasaṃyojanāni. **Upaccagunti** atikkamimsu. **Upakoti-ādini** tesāṃ therānaṃ nāmāni. **Kusalī bhāsasī tesanti** “kusalan”ti idaṃ vacanaṃ imassa atthīti **kusalī**, tesāṃ therānaṃ tvaṃ kusalaṃ anavajjaṃ³ bhāsasi, thomesi paṣaṃsasi, paṇḍitosi devaputtāti vadati. **Taṃ te dhammaṃ idhaññāyāti** te therā taṃ dhammaṃ idha tumhākaṃ sāsane jānitvā. **Gambhīranti** gambhīratthaṃ. **Brahmacārī nirāmisoti** nirāmisabrahmacārī nāma anāgāmī, anāgāmī ahosinti attho. **Ahuvāti** ahosi. **Sagāmeyyoti** ekagāmaṃvāsī. Pariyosānagāthā saṅgītikārehi ṭhapitāti. . Dasamaṃ.

Ādittavaggo pañcamaṃ.

6. Jarāvagga

1. Jarāsuttavaṇṇanā

51. Jarāvaggassa paṭhame **sādhūti** laddhakaṃ bhaddakaṃ. **Sīlaṃ yāva jarāti** iminā idaṃ dasseti—yathā muttāmaṇirattavatthādīni⁴ ābharaṇāni taruṇakāleyeva sobhanti, jarājiṇṇakāle tāni dhārento “ayaṃ ajjāpi bhālabhāvaṃ pattheti, ummattako maññe”ti vattabbataṃ āpajjati, na evaṃ sīlaṃ. Sīlañhi niccakālaṃ sobhati. Bālakālepi hi sīlaṃ rakkhantaṃ “kiṃ imassa sīlenā”ti vattāro natthi, majjhimakālepi mahallakakālepīti.

1. Vuttasamparāyo (Sī, Syā)

2. Duggatisugatiyo ca hotīti (Syā)

3. Kusalī anavajjī (Syā, Ka)

4. Muttāmaṇiratanavattādīni (Sī, Syā)

Saddhā sādhu patiṭṭhitāti Hatthāḷavakacittagahapati-ādīnaṃ viya maggena āgatā patiṭṭhitasaddhā nāma sādhu. **Paññā narānaṃ ratananti** ettha cittikataṭṭhādīhi ratanaṃ veditabbaṃ. Vuttaṃ hetam—

“Yadi cittikatanti ratanaṃ, nanu Bhagavā cittikato purisasīho, ye ca loke cittikatā, tesam cittikato Bhagavā. Yadi ratikaranti¹ ratanaṃ, nanu Bhagavā ratikaro purisasīho, tassa vacanena carantā jhānaratisukhena abhiraṃanti. Yadi atulyanti ratanaṃ, nanu Bhagavā atulo² purisasīho. Na hi sakkā tuletum guṇehi guṇapāramim gato. Yadi dullabhanti ratanaṃ, nanu Bhagavā dullabho purisasīho. Yadi anomasattaparibhoganti ratanaṃ, nanu Bhagavā anomo sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena³”ti.

Idha pana dullabhapātubhāvaṭṭhena paññā “ratanan”ti vuttaṃ. **Puññanti** puññacetanā, sā hi arūpattā pariharitum na sakkāti. . Paṭhamam.

2. Ajarasāsuttavaṇṇanā

52. Dutiye **ajarasāti** ajīraṇena, avipattiyāti attho. Sīlam hi avipannameva sādhu hoti, vipannasīlam ācariyupajjhāyādayopi na saṅgaṇhanti, gatagataṭṭhāne niddhamitabbova³ hotīti. . Dutiyaṃ.

3. Mittasuttavaṇṇanā

53. Tatiye **satthoti** saddhimcaro⁴ jaṅghasattho vā sakaṭasattho vā. **Mittanti** roge uppanne pāṭankiyā vā aññena vā yānena haritvā khemantasampāpanena mittam. **Sake ghareti** attano gehe. Tathārūpe roge jāte puttabhariyādayo jigucchanti, mātā pana asucimpi candanaṃ viya maññati. Tasmā sā sake ghare mittam. **Sahāyo atthajātassāti** uppannakiccassa yo tam kiccaṃ vahati nittharati, so kiccesu saha ayanabhāvena sahāyo mittam, surāpānādisahāyā pana na mittā. **Samparāyikanti** samparāyahitam. . Tatiyaṃ.

1. Ratikatanti (Sī)

3. Gatagataṭṭhānena damitabbova (Syā)

2. Atulyo (Syā)

4. Saddhicaro (Syā)

4. Vatthusuttavaṇṇanā

54. Catutthe **puttā vatthūti** mahallakakāle¹ paṭijagganaṭṭhena puttā patiṭṭhā. **Paramoti** aññesaṃ akathetabbassapi guyhassa kathetabbayuttatāya bhariyā paramo sakhā nāma². . Catuttham.

5-7. Paṭhamajanasuttādivaṇṇanā

55-57. Pañcame **vidhāvatīti** parasamuddādigamanavasena ito cito ca vidhāvati. Chaṭṭhe **dukkhāti** vaṭṭadukkhato. Sattame **parāyaṇanti** nipphatti avassayo. . Sattamam.

8. Uppathasuttavaṇṇanā

58. Aṭṭhame **rāgo uppathoti** sugatiñca nibbānañca gacchantassa amaggo. **Rattindivakkhayoti** rattidivehi, rattidivesu vā khīyati³. **Itthī malanti** sesaṃ bāhiramalaṃ bhasmakhārādīhi⁴ dhovivā sakkā sodhetum, mātugāmamalena duṭṭho pana na sakkā suddho nāma kātunti itthī “malan”ti vuttā. **Etthāti** ettha itthiyaṃ pajā sajjati. **Tapoti** indriyaṃvaradhutaṅgaguṇavīriyadukkarakārikānaṃ nāmaṃ, idha pana ṭhapetvā dukkarakārikaṃ sabbāpi kilesasantāpikā paṭipadā vaṭṭati. **Brahmacariyanti** methunavirati. . Aṭṭhamam.

9. Dutiyasuttavaṇṇanā

59. Navame **kissa cābhiratoti** kismiṃ abhirato. **Dutiyāti** sugatiñceva nibbānañca gacchantassa dutiyikā⁵. **Paññā cemaṃ pasāsati** paññā etaṃ purisaṃ “idaṃ karohi, idaṃ mākarī”ti anusāsati. . Navamam.

10. Kavisuttavaṇṇanā

60. Dasame **chando nidānanti** gāyatti-ādiko chando gāthānaṃ nidānaṃ. Pubbapaṭṭhāpanagāthā⁶ ārabhanto hi “kataracchandena hotū”ti⁷

1. Mahallakabhāvakāle (Syā)

2. Paramā sakhā nāmāti (Syā), paramāsakhā nāma (Ka)

3. Rattīhi divehi ca khiyati (Syā)

4. Osaṇdhārādīhi (Syā), usakhārādīhi (Ka)

6. Pubbavuṭṭhānaṃ pana gātham (Syā), pubbavuṭṭhāpanagāthā(Ka)

5. Dutiyakā (Syā)

7. Hotīti (Sī)

ārabhati. **Viyañjananti** jananaṃ. Akkharaṃ hi padaṃ janeti, padaṃ gāthaṃ janeti, gāthā atthaṃ pakāseti. **Nāmasannissitā**ti samuddādi paṇṇattinissitā. Gāthā ārabhanto hi samuddaṃ vā pathaviṃ vā yaṃ kiñci nāmaṃ nissayitvā¹ ārabhati. **Āsayoti** patiṭṭhā. Kavito hi gāthā pavattanti, so tasmaṃ patiṭṭhā hoti. . Dasamaṃ.

Jarāvaggo chaṭṭho.

7. Addhavagga

1. Nāmasuttavaṇṇanā

61. Addhavaggassa² paṭhame **nāmaṃ sabbaṃ addhabhavī**³ti nāmaṃ sabbaṃ abhibhavati anupatati. Opapātikena vā hi kittimena vā nāmena⁴ mutto satto vā saṅkhāro vā natthi. Yassapi hi rukkhassa vā pāsāṇassa vā “idaṃ nāma nāma”ti na jānanti, anāmakotveva tassa nāmaṃ hoti. . Paṭhamam.

2-3. Cittasuttādivaṇṇanā

62-63. Dutiye **sabbeva vasamanvagū**ti ye cittassa vasaṃ gacchanti, tesameva anavasesapariyādānametaṃ. Tatiyepi ese va nayo. . Tatiyam.

4-5. Saṃyojanasuttādivaṇṇanā

64.65. Catutthe **kiṃsu saṃyojanoti** kiṃsaṃyojano kiṃbandhano. **Vicāraṇanti** vicaraṇāpādāni. Bahuvacane ekavacanaṃ kataṃ. **Vitakkassa** **vicāraṇanti** vitakko tassa pādā. Pañcamepi ese va nayo. . Pañcamam.

6. Attahatasuttavaṇṇanā

66. Chaṭṭhe **kenassubbhāhatoti** kena abbhāhato. Su-kāro nipātamattaṃ. **Icchādhūpāyitoti**⁵ icchāya āditto. . Chaṭṭham.

1. Sannissitvāva (Syā)

2. Anvavaggassa (Sī), andhavaggassa (Syā), anvabhūvaggassa (Ka)

3. Anvabhavī (Sī), andhabhavī (Syā)

4. Opāpatikena bāhirakittimena nāmena (Syā)

5. Icchādhūmayitoti (Sī, Syā)

7-9. Udditasuttādivaṇṇanā

67-69. Sattame **taṇhāya raḍḍī**ti taṇhāya ullaṅghito. Cakkhuñhi taṇhārajjunā āvunitvā rūpanāgadante udditam, sotādīni saddādīsūti taṇhāya uddito loko. **Maccunā pihito**ti anantare attabhāve kataṃ kammaṃ na dūraṃ ekacittantaraṃ, balavatiyā pana māraṇantikavedanāya pabbatena viya otthaṭṭā sattā taṃ na bujjhantīti “maccunā pihito loko”ti vuttaṃ. Atṭhame sveva pañho devatāya heṭṭhupariyāyavasena pucchito. Navame sabbam uttānameva. . Navamaṃ.

10. Lokasuttavaṇṇanā

70. Dasame **kismim loko samuppannoti** kismim uppanne loko uppannoti pucchati¹. **Chasūti** chasu ajjhattikesu āyatanesu uppannesu uppannoti vuccati. **Chasu kubbatīti** tesuyeve chasu santhavaṃ karoti. **Upādāyāti** tāniyeve ca upādāya āgamma paṭicca pavattati. **Vihaññatīti** tesuyeve chasu vihaññati pīḷiyati. Iti ajjhattikāyatanavasena ayaṃ pañho āgato, ajjhattikabāhirānaṃ pana vasena āharitum vaṭṭati. Chasu hi ajjhattikāyatanesu uppannesu ayaṃ uppanno nāma hoti, chasu bāhiresu santhavaṃ karoti, channaṃ ajjhattikānaṃ upādāya chasu bāhiresu vihaññatīti. . Dasamaṃ.

Addhavaggo sattamo.

8. Chetvāvagga

1. Chetvāsuttavaṇṇanā

71. Chetvāvaggassa² paṭhame **chetvāti**³ vadhitvā. **Sukhaṃ setīti** kodhapariḷāhena aparidayhamānattā sukhaṃ sayati. **Na socatīti** kodhavināsa⁴ vinaṭṭhadomanassattā na socati. **Visamūlassāti**

1. Vuccati (Sī, Syā)

2. Jhatvāvaggassa (Sī), ghatvāvaggassa(Syā)

3. Jhatvāti(Sī), ghatvāti (Syā)

4. Kopachedanena (Ka)

dukkhavipākassa. **Madhuraggassāti** kuddhassa paṭikujjhivā, akkuṭṭhassa¹ paccakkositvā, pahaṭassa ca paṭipaharivā sukhaṃ uppajjati, taṃ sandhāya madhuraggoti vutto. Imasmim hi ṭhāne pariyosānaṃ agganti vuttaṃ. **Ariyāti** Buddhādayo. . Paṭhamam.

2. Rathasuttavaṇṇanā

72. Dutiye paññāyati etenāti **paññānaṃ**. **Dhajo rathassāti** mahantasmim hi saṅgāmasīse dūratova dhajam disvā “asukarañño nāma ayaṃ ratho”ti ratho pākaṭo hoti. Tena vuttaṃ “dhajo rathassa paññāṇan”ti. **Aggi**pi dūratova dhūmena paññāyati. Coḷaraṭṭhaṃ paṇḍuraṭṭhanti evaṃ **raṭṭhampi** raññā paññāyati. Cakkavattirañño dhītāpi pana **itthi** “asukassa nāma bhariyā”ti bhattāraṃ patvāva² paññāyati. Tasmā **dhūmo paññāṇamagginoti-**ādi vuttaṃ. . Dutiyaṃ.

3. Vittasuttavaṇṇanā

73. Tatiye **saddhīdha vittanti** yasmā saddho saddhāya muttamaṇi-ādīnapi vittāni labhati, tissopi kulasampadā, cha kāmasaggāni, nava brahmaloke patvā pariyosāne Amatamahānibbānadassanampi labhati, tasmā maṇimuttādīhi vittehi saddhāvittameva seṭṭhaṃ. **Dhammoti** dasakusalakammapatho. **Sukhamāvahatīti** sabbampi sāsavānāsavaṃ asaṃkiliṭṭhasukhaṃ āvahati. **Sādutaranti** lokasmim loṇambilādīnaṃ sabbarasānaṃ saccameva madhuratarāṃ. Saccasmim hi ṭhitā sīghavegaṃ nadimpi nivattenti, visampi nimmaddenti, aggimpi paṭibāhanti, devampi vassāpenti, tasmā taṃ sabbarasānaṃ madhurataranti vuttaṃ. **Paññājīvim jīvitamāhu seṭṭhanti** yo paññājīvī gahaṭṭho samāno pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāya salākabhaddādiṇi paṭṭhapetvā paññāya jīvati, pabbajito vā pana dhammena uppanne paccaye “idamatthan”ti paccavekkhitvā paribhuñjanto kammatthānaṃ ādāya vipassanaṃ paṭṭhapetvā ariyaphalādhigamavasena paññāya jīvati, taṃ paññājīvim puggalaṃ seṭṭhaṃ jīvitaṃ jīvātīti āhu. . Tatiyaṃ.

1. Akkosassa (Ka)

2. Bhattarāva (Syā)

4. Vuṭṭhisuttavaṇṇanā

74. Catutthe **bijanti** uppatantānaṃ sattavidhaṃ dhaññabijaṃ seṭṭhaṃ. Tasmim̐ hi uggate janapado khemo hoti subhikkho. **Nipatatanti** nipatantānaṃ meghavuṭṭhi seṭṭhā. Meghavuṭṭhiyaṃ hi sati vividhāni sassāni uppajjanti, janapadā phitā honti khemā subhikkhā. **Pavajamānānanti** jaṅgamānaṃ¹ padasā caramānānaṃ gāvo seṭṭhā. Tā nissāya hi sattā pañca gorase paribhuñjamānā sukhaṃ viharanti. **Pavadatanti** rājakulamajjhādīsu vadantānaṃ putto varo. So hi mātāpitūnaṃ anattāhavaṃ na vadati.

Vijjā uppatataṃ seṭṭhāti purimapañhe kira sutvā samīpe ʾhitā ekā devatā “devate kasmā tvaṃ etaṃ pañhaṃ dasabalaṃ pucchasi, ahaṃ te kathessāmi”ti atthano khantiyā laddhiyā pañhaṃ kathesi. Atha naṃ itarā devatā āha “yāva padhaṃsī vadesi devate² yāva pagabbhā mukharā, ahaṃ Buddhaṃ Bhagavantaṃ pucchāmi, tvaṃ mayhaṃ kasmā kathesi”ti nivattetvā tadeva pañhaṃ Dasabalaṃ pucchi. Athassā Satthā vissajjento **vijjā uppatatanti**-ādimāha. Tattha **vijjāti** catumaggavijjā. Sā hi uppatamānā³ sabbākusaladhamme samugghātetī. Tasmā “uppatataṃ seṭṭhā”ti vuttā. **Avijjāti** vaṭṭamūlakamahā-avijjā. Sā hi nipatantānaṃ osīdantānaṃ varā. **Pavajamānānanti** padasā caramānānaṃ jaṅgamānaṃ anomapuññakkhettabhūto saṃgho varo. Tañhi tattha tattha disvā pasannacittā sattā sotthim̐ pāpuṇanti. **Buddhoti** yādiso putto vā hotu añño vā, yesaṃ kesañci vadamānānaṃ Buddho varo. Tassa hi dhammadesanaṃ āgamma anekasatasahassānaṃ pāṇānaṃ bandhanamokkho hotīti. . Catutthaṃ.

5. Bhītāsuttavaṇṇanā

75. Pañcame **kiṃsūda bhītāti** kiṃ bhītā. **Maggo canekāyatanappavuttoti** aṭṭhatim̐ sārammaṇavasena anekehi kāraṇehi kathito. Evaṃ sante kissa bhītā hutvā ayaṃ janatā dvāsāṭṭhi diṭṭhiyo aggahesīti vadati. **Bhūripaṇṇāti** bahupaṇṇa ussannapaṇṇa. **Paralokaṃ na bhāyeti** imasmā lokā paraṃ lokāṃ gacchanto na bhāyeyya. **Paṇidhāyāti** ʾthapetvā.

1. Jaṅgamamānānaṃ (Syā) 2. Yāva dhaṃsī devate (Syā) 3. Uppajjamānā (Syā)

Bahvannapānaṃ gharamāvasantoti Anāthapiṇḍikādayo viya bahvannapāne ghare vasanto. **Saṃvibhāgīti** accharāya gahitampi nakhena phāletvā parassa datvāva bhuñjanasilo. **Vadaññūti** vuttatthameva.

Idāni gāthāya aṅgāni uddharitvā dassetabbāni. “Vācan”ti hi iminā cattāri vacīsucaritāni gahitāni, “manenā”tipadena tīṇi manosucaritāni, “kāyenā”tipadena tīṇi kāyasucaritāni. Iti ime dasa kusalakammapathā pubbasuddhi-aṅgaṃ nāma¹. **Bahvannapānaṃ gharamāvasantoti** iminā yañña-upakkarho gahito. **Saddho**ti ekamaṅgaṃ, **mudūti** ekaṃ, **saṃvibhāgīti** ekaṃ, **vadaññūti** ekaṃ. Iti imāni cattāri aṅgāni sandhāya “etesu dhammesu ṭhito catūsū”ti āha.

Aparopi pariyāyo—vācanti-ādīni tīṇi aṅgāni, bahvannapānanti iminā yañña-upakkarhova gahito, saddho mudū saṃvibhāgī vadaññūti ekaṃ aṅgaṃ. Aparo dukanayo nāma hoti. “Vācaṃ manañcāti idamekaṃ aṅgaṃ, “kāyena pāpāni akubbamāno bahvannapānaṃ gharamāvasanto”ti ekaṃ, “saddho mudū”ti ekaṃ, “saṃvibhāgī vadaññū”ti ekaṃ. Etesu catūsu dhammesu ṭhito dhamme ṭhito nāma hoti. So ito paralokaṃ gacchanto na bhāyati. . Pañcamam.

6. Najīratissuttavaṇṇanā

76. Chaṭṭhe **nāmagottaṃ na jīratīti** atītabuddhānaṃ yāvajjadivasā nāmagottaṃ kathiyati, tasmā na jīratīti vuccati. Porāṇā pana² “addhāne gacchante na paññāyissati, jīraṇasabhāvo³ pana na hotiyevā”ti vadanti. **Ālasyanti** ālasiyaṃ, yena ṭhitatṭhāne ṭhitova, nisinnatṭhāne nisinnova hoti, telepi uttarante ṭhitiṃ⁴ na karoti. **Pamādoti** niddāya vā kilesavasena vā pamādo. **Anuṭṭhānanti** kammamasāya kammakaraṇavīriyābhāvo. **Asaṃyamoti** sīlasaññaṃābhāvo vissatṭhācārātā. **Niddāti** soppabahulatā. Tāya gacchantopi ṭhitopi nisinnopi niddāyati, pageva nipanno. **Tandīti** aticchātādivasena āgantukālasiyaṃ. **Te chiddeti** tāni cha chiddāni vivarāni.

1. Pubbasuddhi-aṅgā nāma (Syā) 2. Porāṇanāmassa (Ka) 3. Jīraṇasabhāvaṃ (Syā)

4. Telepi uttarante uṭṭhitiṃ (Sī), kesepi uttarante tinte (Syā)

Sabbasoti sabbākārena. **Tanti** nipātamattam. **Vivajjayeti** vajjeyya jaheyya. . Chaṭṭham.

7. Issariyasuttavaṇṇanā

77. Sattame **satthamalanti** malaggahitasattham. **Kimso harantam vārentī**ti kam harantam nisedhenti. **Vasoti** āṇāpavattanam. **Itthī**ti avossajjanīyabhaṇḍattā “itthī bhaṇḍānamuttamam, varabhaṇḍan”ti āha. Atha vā sabbepi bodhisattā ca cakkavattino ca mātukucchiyaṃyeva nibbantantīti “itthī bhaṇḍānamuttaman”ti āha. **Kodho satthamalanti** kodho malaggahitasatthasadiṣo, paññāsathassa vā malanti satthamalam. **Abbudanti** vināsakāraṇam, corā lokasmiṃ vināsakāti attho. **Harantoti** salākabhaddādīni gahetvā gacchanto. Salākabhaddādīni hi paṭṭhapitakāleyeva manussehi pariccattāni. Tesam tāni haranto samaṇo piyo hoti, anāharante puññahānīm nissāya vipphaṇṇasārino honti. . Sattamam.

8. Kāmasuttavaṇṇanā

78. Aṭṭhame **attānam na dade**ti parassadāsam katvā attānam na dadeyya ṭhapetvā sabbabodhisatteti vuttam. **Na pariccajēti** sīhabyagghādīnam na pariccajeyya sabbabodhisatte ṭhapetvāyevāti vuttam. **Kalyāṇanti** saṇham mudukam. **Pāpikanti** pharisaṃ vācam. . Aṭṭhamam.

9. Pātheyyasuttavaṇṇanā

79. Navame **saddhā bandhati pātheyyanti** saddham uppādetvā dānam deti, sīlam rakkhati, uposathakammam karoti, tenetam vuttam. **Sirīti** issariyam. **Āsayoti** vasanaṭṭhānam. Issariye hi abhimukhībhūte thalatopi jalatopi bhogā āgacchantiyeva. Tenetam vuttam. **Parikassatīti** parikaḍḍhati. . Navamam.

10. Pajjotasuttavaṇṇanā

80. Dasame **pajjototi** padīpo viya hoti. **Jāgaroti** Jāgarabrāhmaṇo¹ viya hoti. **Gāvo kamme sajīvānanti** kammena saha

1. Jāgarikabrāhmaṇo (Syā)

jīvantānaṃ gāvova kamme kammasaḥāyā kammadutiyakā nāma honti,
gomaṇḍalehi saddhiṃ kasikammādāni nipphajjanti. **Sītassa iriyāpatho** sītaṃ
assa sattakāyassa iriyāpatho jīvitavutti. **Sītanti** naṅgalaṃ. Yassa hi
naṅgalehi¹ khettaṃ appamattakampi kaṭṭhaṃ na hoti, so kathaṃ jīvissatīti²
vadati. . Dasamaṃ.

11. Araṇasuttavaṇṇanā

81. Ekādasame **araṇāti** nikkilesā. **Vusitanti** vusitavāso. **Bhojissiyanti**
adāsabhāvo. **Samaṇāti** khīṇāsavasamaṇā. Te hi ekantena araṇā nāma.
Vusitaṃ na nassatīti tesāṃ ariyamaggavāso na nassati. **Parijānantīti**
puthujjanakalyāṇakato paṭṭhāya sekha³ lokiyalokuttarāya pariññāya
parijānanti. **Bhojissiyanti** khīṇāsavasamaṇānaṃyeva niccaṃ bhujiṣṣabhāvo
nāma. **Vandantīti** pabbajitadivasato paṭṭhāya vandanti. **Paṭiṭṭhitanti** sīle
paṭiṭṭhitaṃ. **Samaṇīdhāti** samaṇaṃ idha. **Jātihīnanti** api caṇḍalakulā
pabbajitaṃ. **Khattiyāti** na kevalaṃ khattiyāva, devāpi sīlasampannaṃ
samaṇaṃ vandantiyevāti. . Ekādasamaṃ.

Chetvāvaggo aṭṭhamo.

Iti Sāratthappakāsiniyā Saṃyuttanikāyaṭṭhakathāya

Devatāsaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Naṅgalena (Sī, Syā)

2. Jivissāmīti (Syā, Ka)

3. Sekhāya (Sī)

2. Devaputtasamyutta

1. Paṭhamavagga

1. Paṭhamakassapasuttavaṇṇanā

82. Devaputtasamyuttassapaṭhame **deva putt**otidevānaṃ hi aṅke nibbattā purisā devaputtā nāma, itthiyo devadhītarō nāma honti. Nāmaवासena apākaṭṭhāva “aṇṇatarā devatā”ti vuccati, pākaṭṭho “itthannāmo dovaputto”ti. Tasmā heṭṭhā “aṇṇatarā devatā”ti vatvā idha “devaputto”ti vuttaṃ. **Anusāsanti** anusīṭṭhiṃ. Ayaṃ kira devaputto Bhagavatā sambodhito sattame vasse yamakapāṭihāriyaṃ katvā tidasapure vassaṃ upagamma abhidhammaṃ desentena jhānavibhaṅge “bhikkhūti samaṇṇāya bhikkhu, paṭiṇṇāya bhikkhū”ti¹ evaṃ bhikkhuniddesaṃ kathiyamānaṃ assosi. “Evaṃ vitakketha, mā evaṃ vitakkayittha, evaṃ manasikarotha, mā evaṃ manasākattha, idaṃ pajahatha, idaṃ upasampajja viharathā”ti² evarūpaṃ pana bhikkhu-ovādaṃ bhikkhu-anusāsanaṃ na assosi. So taṃ sandhāya “bhikkhuṃ Bhagavā pakāsesi, no ca bhikkhuno anusāsaṃ”ti āha.

Tena hīti yasmā mayā bhikkhuno anusīṭṭhi na pakāsitāti vadasi, tasmā. **Taṇṇevettha paṭibhātūti** tuyhevesā anusīṭṭhipakāsanā upaṭṭhātūti. Yo hi paṇhaṃ kathetukāmo hoti, na ca sakkoti sabbaṇṇutaṇṇāṇena saddhiṃ saṃsanditvā kathetuṃ. Yo vā na kathetukāmo hoti, sakkoti pana kathetuṃ. Yo vā neva kathetukāmo hoti, kathetuṃ na ca sakkoti. Sabbesampi tesaṃ Bhagavā paṇhaṃ bhāraṃ na karoti. Ayaṃ pana devaputto kathetukāmo ceva, sakkoti ca kathetuṃ. Tasmā tasseva bhāraṃ karonto Bhagavā evamāha. Sopi paṇhaṃ kathesi.

Tattha **subhāsita**ssa **sikkhethā**ti subhāsitaṃ sikkheyya, catusaccanissitaṃ dasakathāvatthunissitaṃ sattatimsabodhipakkhiyanissitaṃ catubbidhaṃ vacīsucaritameva sikkheyya. **Samaṇūpāsana**ssa **cāti** samaṇehi upāsitaḥ³

1. Abhi 2. 254 piṭṭhe.

2. Vi 1. 9 piṭṭhe.

3. Upāsevitabbaṃ (Syā)

samaṇūpāsanaṃ nāma aṭṭhatimsabhedam kammaṭṭhānaṃ, tampi sikkheyya bhāveyyāti attho. Bahussutānaṃ vā bhikkhūnaṃ upāsanaṃpi¹ samaṇūpāsanaṃ, tampi “kiṃ bhante kusalan”ti-ādinā pañhapucchanena paññāvuddhattham sikkheyya. **Cittavūpasamassa cāti** aṭṭhasamāpattivaseṇa cittavūpasamaṃ sikkheyya. Iti devaputtena tisso sikkhā kathitā honti. Purimapadena hi adhisīlasikkhā kathitā, dutiyapadena adhipaññāsikkhā, cittavūpasamena adhicittasikkhāti evaṃ imāya gāthāya sakalampi sāsanaṃ pakāsitameva hoti. . Paṭhamam.

2. Dutiyakassapasuttavaṇṇanā

83. Dutīye **jhāyī**ti dvīhi jhānehi jhāyī. **Vimuttacittoti** kammaṭṭhānavimuttiyā vimuttacitto. **Hadayassānupattinti** arahattaṃ. **Lokassā**tisaṅkhāralokassa. **Anissitoti** taṇhādiṭṭhihi anissito, taṇhādiṭṭhiyo vā anissito. **Tadānisamsoti** arahattānisamsa. Idam vuttam hoti— arahattānisamsa bhikkhu arahattaṃ patthento jhāyī bhaveyya, suvimuttacitto bhaveyya, lokassa udayabbayaṃ natvā anissito bhaveyya. Tantidhammo pana imasmim sāsane pubbabhāgoti². . Dutiyam.

3-4. Māghasuttādivaṇṇanā

84-85. Tatiye **Māghoti** Sakkassetam nāmaṃ. Sveva vattena³ aññe abhibhavitvā devissariyam pattoti **vatrabhū**, vatranāmakam vā Asuraṃ abhibhavatīti vatrabhū. Catuttham vuttatthameva. . Catuttham.

5. Dāmalisuttavaṇṇanā

86. Pañcame **na tenāsīsate bhavaṃ**ti tena kāraṇena yaṃ kiñci bhavaṃ na pattheti. Āyatapaggaho⁴ nāmesa devaputto, khīṇāsavassa kiccavosaṇaṃ natthi. Khīṇāsavena hi ādito arahattappattiyā vīriyam

1. Upasaṅkamanam (Syā, Ka)

3. Vatena (Ṭīkā)

2. Sabbapubbabhāgoti (Sī, Syā)

4. Āyatapaggaho (Sī), āyatapaggāho (Syā)

kataṃ, aparabhāge mayā arahattaṃ pattanti mā tuṇhī bhavatu¹, tatheva vīriyaṃ daḷhaṃ karotu parakkamatūti cintetvā evamāha.

Atha Bhagavā “ayaṃ devaputto khīṇāsavassa kiccavosaṇaṃ akathento mama **sāsanam** aniyyānikaṃ katheti, kiccavosaṇamassa kathessāmi”ti² cintetvā **natthi kiccanti**-ādimāha. Tīsu kira piṭakesu ayaṃ gāthā asaṃkiṇṇā. Bhagavatā hi aññattha vīriyassa doso nāma dassito natthi. Idha pana imaṃ devaputtaṃ paṭibāhitvā “khīṇāsavena pubbabhāge āsavakkhayatthāya araṇṇe vasantena kammaṭṭhānaṃ ādāya vīriyaṃ kataṃ, aparabhāge sace icchatī, karotu, no ce icchatī, yathāsukhaṃ viharatū”ti khīṇāsavassa kiccavosaṇadassanatthaṃ evamāha. Tattha **gādhanti** patiṭṭhaṃ. . Pañcamaṃ.

6. Kāmadassuttavaṇṇanā

87. Chaṭṭhe **dukkaranti** ayaṃ kira devaputto pubbayogāvacaro bahalakilesatāya sappayogena kilese vikkhambhento samaṇadhammaṃ katvā pubbūpanissayamandatāya ariyabhūmiṃ appatvāva kālaṃ katvā devaloke nibbatto, so “Tathāgatassa santikaṃ gantvā dukkarabhāvaṃ ārocessāmi”ti āgantvā evamāha. Tattha **dukkaranti** dasapi vassāni -pa-saṭṭhipi yadetaṃ ekantaparissuddhassa samaṇadhammassa karaṇaṃ nāma, taṃ dukkaraṃ. **Sekhāti** satta sekhā. **Sīlasamāhitāti** sīlena samāhitā samupetā. **Ṭhitattāti** patiṭṭhitasabhāvā³. Evaṃ pucchitapaṇhaṃ vissajjetvā idāni uparipaṇhasamuṭṭhāpanatthaṃ **anagāriyupetassāti**-ādimāha. Tattha **anagāriyupetassāti** anagāriyaṃ niggehabhāvaṃ upetassa. Sattabhūmikepi hi pāsāde vasanto bhikkhu vuḍḍhatarena āgantvā “mayhaṃ idaṃ pāpuṇātī”ti vutte pattacīvaraṃ ādāya nikkhamateva. Tasmā “anagāriyupeto”ti vuccati. **Tuṭṭhīti** catupaccayasantoso. **Bhāvanāyāti** cittavūpasamabhāvanāya.

Te chetvā maccuno jālanti ye rattindivaṃ indriyūpasame ratā, te dussamādahaṃ cittaṃ samādahanti. Ye ca samāhitacittā, te catupaccayasantosāṃ pūrentā na kilamanti. Ye santuṭṭhā, te sīlaṃ pūrentā na

1. Bhava, taṃ (Syā)

2. Dassissāmīti (Syā)

3. Ṭhitasabhāvā (Syā)

kilamanti. Ye sīle paṭiṭṭhitā satta sekḥā, te ariyā maccuno jālasaṅkhātāṃ kilesajālaṃ chinditvā gacchanti. **Duggamoti** saccametaṃ bhante, ye indriyūpasame ratā, te dussamādaham samādahanti -pa-. Ye sīle paṭiṭṭhitā, te maccuno jālaṃ chinditvā gacchanti, kiṃ na gacchissanti, ayaṃ pana duggamo Bhagavā visamo maggoti āha. Tattha kiñcāpi ariyamaggo neva duggamo na visamo, pubbabhāgapapaṭipadāya panassa bahū parissayā honti. Tasmā evaṃ vutto. **Avamsirāti** nāṇasirena adhosirā hutvā papatanti. Ariyamaggaṃ ārohituṃ asamatthatāyeva ca te¹ anariyamagge papatantīti ca vuccanti. **Ariyānaṃ samo maggoti** sveva maggo ariyānaṃ samo hoti. **Visame samāti** visamepi sattakāye samāyeva. . Chaṭṭhaṃ.

7. Pañcālacaṇḍasuttavaṇṇanā

88. Sattame **sambādheti** nīvaraṇasambādhaṃ kāmagaṇasambādhaṃ dve sambādha. Tesu idha nīvaraṇasambādhaṃ adhippetāṃ. **Okāsanti** jhānassetāṃ nāmaṃ. **Paṭilīnanisabhoti** paṭilīnasetṭho. Pṭilīno nāma pahīnamāno vuccati. Yathāha—“kathaṇca bhikkhave bhikkhu paṭilīno hoti. Idha bhikkhave bhikkhuṃ asmimāno pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṃkato āyahim anuppādadhammo”². **Paccalatthaṃsūti** paṭilābhimsu. **Sammā teti**³ ye nibbānapattiyā satim paṭilābhimsu, te lokuttarasamādhināpi susamāhitāti missakajjhānaṃ kathitaṃ. . Sattamaṃ.

8. Tāyanasuttavaṇṇanā

89. Aṭṭhame **purāṇatitthakaroti** pubbe titthakaro. Ettha ca titthaṃ nāma dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo, titthakaro nāma tāsāṃ uppādako satthā. Seyyathidaṃ? Nando vaccho⁴ kiso saṅkicco. Puraṇādayo pana titthiyā nāma. Ayaṃ pana diṭṭhiṃ uppādetvā kathaṃ sagge nibbattoti? Kammavāditāya. Esa kira uposathabhaddāni adāsi, anāthānaṃ vattaṃ paṭṭhapesi, patissaye akāsi, pokkharāṇiyo khaṇāpesi, aññampi bahuṃ kalyāṇaṃ akāsi. So tassa nissandena sagge nibbatto,

1. Asamatthabhāvato (Sī), asamatthatāya cete (Ka)

2. Am 1. 350; Khu 7. 172 piṭṭhesu.

3. Susamāhitāti (Sī)

4. Maccho (Syā, Ka)

sāsanassa pana niyyānikabhāvaṃ jānāti¹. So Tathāgatassa santikaṃ gantvā sāsanānucchavikā vīriyappaṭisaṃyuttā gāthā vakkhāmīti āgantvā **chinda sotanti**-ādimāha.

Tattha **chindāti** aniyamita-āṇatti. **Sotanti** taṇhāsotaṃ.

Parakkammāti parakkamitvā vīriyaṃ katvā. **Kāmeti** kilesakāmepe vatthukāmepe. **Panudāti** nīhara. **Ekattanti** jhānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—kāme ajahitvā muni jhānaṃ na upapajjati, na paṭilabhatīti attho. **Kayirā ce kayirāthenanti** yadi vīriyaṃ kareyya, kareyyātha, taṃ vīriyaṃ na osakkeyya. **Daḷhamenaṃ parakkameti** daḷhaṃ enaṃ kareyya. **Sithilo hi paribbājoti** sithilagahitā pabbajjā. **Bhiyyo ākirate rajanti** atirekaṃ upari kilesarajaṃ ākirati. **Akataṃ dukkaṭaṃ seyyoti** dukkaṭaṃ akatameva seyyo. **Yaṃ kiñcīti** na kevalaṃ dukkaṭaṃ katvā katasāmaññaṃeva, aññaṃpi yaṃ kiñci sithilaṃ kataṃ evarūpameva hoti. **Saṅkiliṭṭhanti** dukkarakārikavataṃ². Imasmiṃ hi sāsane paccayahetu samādinnaḍḍhutaṅgavataṃ saṅkiliṭṭhameva. **Saṅkassaranti** saṅkāya saritaṃ, “idampi iminā kataṃ bhavissati, idampi iminā”ti evaṃ āsaṅkitaparisaṅkitaṃ. **Ādibrahmacariyikāti** maggabrahmacariyassa ādibhūtā pubbapadhaṇabhūtā. . Aṭṭhamāṃ.

9. Candimasuttavaṇṇanā

90. Navame **candimāti** Candavimānavāsī devaputto. **Sabbadhīti** sabbesu khandha-āyatanādīsu. **Lokānukampakāti** tuyhampi etassapi tādīsā eva. **Santaramānovāti** turito viya. **Pamuñcasīti** atītattthe vattamānavacanaṃ. . Navamaṃ.

10. Sūriyasuttavaṇṇanā

91. Dasame **sūriyoti** Sūriyavimānavāsī devaputto. **Andhakāreti** cakkhuviññāṇuppatkinivāraṇena andhabhāvakaṇaṇe. Virocatīti **verocano**³. **Maṇḍalīti** maṇḍalasaṇṭhāno. **Mā rāhu gilī caramantalikkheti** antalikkhe caraṃ sūriyaṃ rāhu mā gilīti vadati. Kiṃ panesa taṃ

1. Najanāti (Syā)

2. Dukkarakārikādivataṃ (Sī), dukkarakārikavattaṃ (Syā)

3. Verocanoti virocano (Syā)

gilatīti. Āma gilati. Rāhussa hi attabhāvo mahā, uccattanena aṭṭhayojanasatādhikāni cattāri yojanasahassāni, bāhantaramassa dvādasayojanasatāni, bahalattena¹ cha yojanasatāni, sīsam nava yojanasatam, nalāṭam tiyojanasatam, bhamukantaram paṇṇāsayojanam, mukham dviyojanasatam, ghānam tiyojanasatam, mukhādhānam² tiyojanasatagambhīram, hatthatalapādatalāni puthulato dviyojanasatāni³. Aṅgulipabbāni paṇṇāsa yojanāni. So candimasūriye⁴ virocāmāne disvā issāpakato tesam gamanavīthim otarivā mukham vivarivā tiṭṭhati. Candavimānam sūriyavimānam vā tiyojanasatike mahānarake pakkhittam viya hoti. Vimāne adhivattā devatā maraṇabhayatajjitā ekappahāreneva viravanti. So pana vimānam kadāci hatthena chādeti, kadāci hanukassa hetṭhā pakkhipati, kadāci jivhāya parimajjati, kadāci avagaṇḍakārakam bhuñjanto viya kapolantare ṭhapeti. Vegam pana vāretum⁵ na sakkoti. Sace vāressāmīti⁶ gaṇḍakam katvā tiṭṭheyya, matthakam tassa bhinditvā nikkhameyya, akaḍḍhitvā vā nam onameyya. Tasmā vimānena saheva gacchati. **Pajam mamanti** candimasūriyā kira dvepi devaputtā Mahāsamayasuttakathanadivase sotāpattiphalaṃ pattā. Tena Bhagavā “pajam maman”ti āha, putto mama esoti attho. . Dasamam.

Paṭhamo vaggo.

2. Anāthapiṇḍikavagga

1. Candimasasuttavaṇṇanā

92. Dutiyavaggassa paṭhame **kacchevā**ti kacche viya⁷. **Kaccheti** pabbatakacchepi nadīkacchepi⁸. **Ekodinipakā**ti ekaggacittā⁹ ceva paññānepakkena ca samannāgatā. **Satā**ti satimanto. Idam vuttam hoti—ye jhānāni

-
1. Bahalantena (Ka)	2. Mukhadvāram (Sī)	3. Puthutalā dviyojanasatā (Syā)
4. Candasūriye (Sī)	5. Dhāretum (Syā)	6. Dhāressāmīti (Syā)
7. Kuñjevāti kuñje viya (Ka)		
8. Kaccho hi pabbatakacchopi nadīkacchopi (Sī), kacchopi pabbatakacchopinadīkacchopi (Syā)		
9. Ekaggacittena (Syā)		

labhitvā ekodī nipakā satā viharanti, te amakase pabbatakacce vā nadīkacce vā magā viya sotthim gamissantīti. **Pāraṇti** nibbānaṃ. **Ambujoti** maccho. **Raṇaṇjahāti** kilesaṇjahā. Yepi jhānāni labhitvā appamattā kilese jahanti, te suttajālaṃ¹ bhinditvā macchā viya nibbānaṃ gamissantīti vuttaṃ hoti. . Paṭhamāṃ.

2. Veṇḍusuttavaṇṇanā

93. Dutiye **Veṇḍūti**² tassa devaputtassa nāmaṃ. **Payirupāsīyāti** payirupāsivā. **Anusikkhareti** sikkhanti. **Sitṭhipadeti** anusitṭhipade³. **Kāle te appamajjantāti** kāle te appamādaṃ karontā. . Dutiyaṃ.

3. Dīghalaṭṭhisuttavaṇṇanā

94. Tatiye **Dīghalaṭṭhīti** devaloke sabbe samappamāṇā tigāvutikāva honti, manussaloke panassa dīghattabhāvatāya evaṃnāmaṃ ahosi. So puññāni katvā devaloke nibbattopi tatheva paññāyi. . Tatiyaṃ.

4. Nandanasuttavaṇṇanā

95. Catutthe **Gotamāti** Bhagavantaṃ gottena ālapati. **Anāvaṭṭanti**⁴ Tathāgatassa hi sabbaññutaññāṇaṃ pesentassa rukkho vā pabbato vā āvaritum samattho nāma natthi. Tenāha “anāvaṭṭan”ti. Iti Tathāgataṃ thometvā devaloke abhisankhatapañhaṃ pucchanto **kathamvidhanti-**ādimāha. Tattha **dukkhamaticca iriyatīti** dukkhaṃ atikkamitvā viharati. **Sīlavāti** lokiya lokuttarena sīlena samannāgato khīṇāsavo. **Paññādayopi** missakāyeva veditabbā. **Pujayanti** gandhapupphādīhi pūjenti. . Catutthaṃ.

5-6. Candanasuttādivaṇṇanā

96-97. Pañcame **appatiṭṭhe anālambeti** heṭṭhā apatiṭṭhe upari anālambane⁵. **Susamāhitoti** appanāyapi upacārenapi suṭṭhu

1. Suttamaya jālaṃ (Syā)

3. Sattipadeti anusatthipade (Sī), satthapadeti anusitṭhipade (Syā)

4. Anāvaṭṭanti (Syā)

2. Veṇḍoti (Syā)

5. Anālambeti (Syā)

samāhito. **Pahitattoti** pesitatto. **Nandīrāgaparikkhī**noti parikkhīṇanandīrāgo. Nandīrāgo nāma tayo kammābhisāṅkhārā. Iti imāya gāthāya kāmasaññāgahaṇena pañcorambhāgiyaśaṃyojanāni, rūpaśaṃyojanagahaṇena pañca uddhambhāgiyaśaṃyojanāni, nandīrāgena tayo kammābhisāṅkhārā gahitā. Evaṃ yassa dasa śaṃyojanāni tayo ca kammābhisāṅkhārā pahīnā, so gambhīre mahoghe na sīdatīti. Kāmasaññāya vā kāmabhavo, rūpaśaṃyojanena rūpabhavo gahito, tesāṃ gahaṇena arūpabhavo gahitova, nandīrāgena tayo kammābhisāṅkhārā gahitāti evaṃ yassa tīsu bhavesu tayo saṅkhārā natthi, so gambhīre na sīdatītipi dasseti. Chaṭṭhaṃ vuttatthameva. . Chaṭṭhaṃ.

7. Subrahmasuttavaṇṇanā

98. Sattame **Subrahmā**ti so kira devaputto accharāsaṅghaparivuto Nandanakīlikam¹ gantvā Pāricchattakamūle paññattāsane nisīdi. Taṃ pañcasatā devadhītarō parivāretvā nisinnā, pañcasatā rukkhāṃ abhiruḷhā. Nanu ca devatānaṃ cittavasena yojanasatikopi rukkho onamitvā hatthaṃ āgacchati, kasmā tā abhiruḷhāti. Khiddāpasutatāya. Abhiruyha pana madhurassarena gāyitvā gāyitvā pupphāni pātentī, tāni gahetvā itaro ekatovaṇṭikamālādivasena ganthenti. Atha rukkhāṃ abhiruḷhā upacchedakakammavasena ekappahāreneva kālaṃ katvā Avīcimhi nibbattā mahādukkhāṃ anubhavanti.

Atha kāle gacchante devaputto “imāsaṃ neva saddo suyyati, na pupphāni pātentī, kahaṃ nu kho gatā”ti āvajjento niraye nibbattabhāvaṃ disvā piyavattukasokena ruppamāno cintesi “etā tāva yathākammēna gatā, mayhaṃ āyusaṅkhāro kittako”ti. So “sattame divase mayāpi avasesāhi pañcasatāhi saddhīm kālaṃ katvā tattheva nibbattitabban”ti disvā balavatarena sokena ruppi. So “imaṃ mayhaṃ sokaṃ sadevake loke aññatra Tathāgatā niddhamitum² samattho nāma natthī”ti cintetvā Satthu santikaṃ gantvā **niccaṃ utrastanti** gāthamāha.

1. Nandanavanakīlitam (Ka)

2. Nibbāpetum (Sī, Syā)

Tattha **idanti** attano cittaṃ dasseti. Dutiyapadaṃ purimasseva vevacanaṃ. **Niccanti** ca padassa devaloke nibbattakālato paṭṭhāyāti attho na gahetabbo, sokuppattikālato pana paṭṭhāya niccanti veditabbaṃ.

Anuppannesu kicchesūti ito sattāhaccayena yāni dukkhāni uppajjissanti, tesu. **Atho uppatitesu cāti** yāni pañcasatānaṃ accharānaṃ niraye nibbattānaṃ diṭṭhāni, tesu cāti evaṃ imesu uppannānuppannesu dukkhesu niccaṃ mama uttaraṃ cittaṃ, abbhantare ḍayhamāno viya homi Bhagavāti dasseti.

Nāññatra bojjhā tapasāti¹ bojghaṅgabhāvanañca tapoguṇaṅca aññatra muñcitvā² sotthiṃ na passāmīti attho. **Sabbanissaggāti** nibbānato. Ettha kiñcāpi bojghaṅgabhāvanā paṭhamāṃ gahitā, indriyaśaṃvaro pacchā, atthato pana indriyaśaṃvarova paṭhamāṃ veditabbo. Indriyaśaṃvare hi gahite catupārisuddhisīlaṃ gahitaṃ hoti. Tasmīṃ patiṭṭhito bhikkhu nissayamuttako dhutaṅgasāṅkhātāṃ tapoguṇaṃ samādāya araññaṃ pavisitvā kammaṭṭhānaṃ bhāvento saha vipassanāya bojghaṅge bhāveti. Tassa ariyamaggo yaṃ nibbānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjati, so “sabbanissaggo”ti Bhagavā catusaccavasena desanaṃ vinivattesi. Devaputto desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahīti. . Sattamaṃ.

8-10. Kakudhasuttādivaṇṇanā

99-101. Aṭṭhame **Kakudho devaputtoti** ayaṃ kira Kolanagare Mahāmogallānattherassa upaṭṭhākaputto daharakāleyeva therassa santike vasanto jhānaṃ nibbattetvā kālaṅkato brahmaloke uppajji. Tatrāpi naṃ Kakudho brahmātveva sañjānanti. **Nandasīti** tussasi. **Kim laddhāti** tuṭṭhi nāma kiñci manāpaṃ labhitvā hoti, tasmā evamāha. **Kim jīyitthāti** yassa³ hi kiñci manāpaṃ cīvarādivatthu jiṇṇaṃ⁴ hoti, so socati, tasmā evamāha. **Aratī nābhikīratīti** ukkaṇṭhitā nābhibhavati. **Aghajātassāti** dukkhajātassa, vaḍḍadukkhe ṭhitassāti attho. **Nandījātassāti** jātataṇhassa. **Aghanti** evarūpassa hi vaṭṭadukkhaṃ āgatameva

1. Bojjhaṅgatapasā (Sī, Syā), bojghaṅgatapā (Ka) 2. Muñcitvā aññatra (Syā) 3. Yo (Sī)

4. Cīvarādivatthu jiṇṇo (Sī), cīrādivatthum jivo (Syā)

hoti. “Dukkhī sukhāṃ patthayati”ti hi vuttaṃ. Iti aghajātassa nandī hoti, sukhavipariṇāmena¹ dukkhāṃ āgatamevāti nandījātassa aghāṃ hoti. Navamaṃ vuttatthameva. Dasame Ānandattherassa anumānabuddhiyā ānubhāvappakāsanatthāṃ **aññataroti** āha. . Dasamaṃ.

Dutiyo vaggo.

3. Nānātitthiyavagga

1-2. Sivasuttādivaṇṇanā

102-103. Tatiyavaggassa paṭhamāṃ vuttatthameva. Dutiye **paṭikaccevāti** paṭhamāṃyeva. **Akkhacchinnovajjhāyatīti** akkhacchinno avajjhāyati, balavacintanaṃ² cinteti. Dutiya-gāthāya **akkhacchinnovāti** akkhacchinno viya. . Dutiyaṃ.

3-4. Serīsuttādivaṇṇanā

104-105. Tatiye **dāyako**ti dānasīlo. **Dānapatīti** yaṃ dānaṃ demi, tassa pati hutvā demi, na dāso na sahāyo. Yo hi attanā madhuraṃ bhuñjati, paresaṃ amadhuraṃ deti, so dānasaṅkhātassa deyyadhammassa dāso hutvā deti. Yo yaṃ attanā bhuñjati, tadeva deti, so sahāyo hutvā deti. Yo pana attanā yena tena yāpeti, paresaṃ madhuraṃ deti, so pati jeṭṭhako sāmi hutvā deti. Ahaṃ “tādiso ahosin”ti vadati.

Catūsu dvāresūti tassa kira rañño Sindhavaratṭhaṃ Sodhivākaratṭhanti³ dve ratṭhāni ahesuṃ, nagaraṃ Roruvaṃ nāma. Tassa ekekasmim dvāre devasikaṃ sata-sahassaṃ uppajjati, antonagare vinicchayatṭhāne sata-sahassaṃ. So bahuhiraññasuvaṇṇaṃ rāsibhūtaṃ disvā kammassakataññaṃ uppādetvā catūsu

1. Sukhapariṇāme pana (Syā)

2. Balavacittaṃ (Syā)

3. Sovīrakaratṭhanti (Syā), Sodhikaratṭhanti (Ka)

dvāresu dānasālāyo kāretvā tasmim̐ tasmim̐ dvāre uṭṭhita-āyena¹ dānaṃ dethāti amacce ṭhapesi. Tenāha “catūsu dvāresu dānaṃ dīyitthā”ti.

Samaṇabrāhmaṇakapaṇaddhikavanibbakayācakānanti ettha **samaṇāti** pabbajjūpagatā. **Brāhmaṇāti** bhovādino. Samitapāpabāhitapāpe² pana samaṇabrāhmaṇe esa nālattha. **Kapaṇāti** duggatā daliddamanussā kāṇakuṇi-ādayo. **Addhikāti** pathāvino. **Vanibbakāti** ye “iṭṭhaṃ dinnam̐, kantaṃ, manāpaṃ, kālena, anavajjaṃ dinnam̐, dadaṃ cittaṃ pasādeyya, gacchatu bhavaṃ brahmalokaṃ”ti-ādinā nayena dānassa vaṇṇaṃ thomayamānā vicaranti. **Yācakāti** ye “pasatamattaṃ detha, sarāvamattaṃ dethā”ti-ādīni ca vatvā yācamānā vicaranti. **Itthāgārassa dānaṃ dīyitthāti** paṭhamadvārassa laddhattā tattha uppajjanakasatasahassee aññampi dhanam̐ pakkhipitvā rañño amacce hāretvā attano amacce ṭhāpetvā raññā dinnadānato rājittithiyo mahantataraṃ dānaṃ adamsu. Taṃ sandhāyevamāha. **Mama dānaṃ paṭikkamīti** yaṃ mama dānaṃ tattha dīyittha, taṃ paṭinivatti. Sesadvāresupi eseṇa nayo. **Kocīti** katthaci. **Dīgharattanti** asītivassasahasāni. Ettakaṃ kira kālaṃ tassa rañño dānaṃ dīyittha. Catutthaṃ vuttatthameva. . Catutthaṃ.

5. Jantusuttavaṇṇanā

106. Pañcame **Kosalesu viharantīti** Bhagavato santike kammaṭṭhānaṃ gaḥetvā tattha gantvā viharanti. **Uddhatāti** akappiye kappiyasaññitāya ca kappiye akappiyasaññitāya ca anavajje sāvajjasaññitāya ca sāvajje anavajjasaññitāya ca uddhaccapakatikā hutvā. **Unnaḷāti** uggatanaḷā, uṭṭhitatucchamānāti vuttaṃ hoti. **Capalāti** pattacīvaramaṇḍanādinā cāpallena yuttā. **Mukharāti** mukhakharā, kharavacanāti vuttaṃ hoti. **Vikiṇṇavācāti** asaṃyatavacanā, divasampi niratthakavacanapalāpino. **Muṭṭhassatinoti** natṭhassatino³ sativirahitā, idha kataṃ ettha pamussanti. **Asampajānāti** nippaññā. **Asamāhitāti** appanā-upacārasamādhirahitā,

1. Uṭṭhitadāyena (Syā)

2. ...vāhitapāpe (Syā)

3. Natṭhasatī (Syā)

caṇḍasote baddhanāvāsadisā. **Vibbhantacittā**ti anavaṭṭhitacittā, panthāruḷhabālamigasadisā¹. **Pākatindriyā**ti saṁvarābhāvena gihikāle viya vivaṭa-indriyā.

Jantūti evaṁnāmakō devaputto. **Tadahuposatheti** tasmim ahu uposathe, uposathadivaseti attho. **Pannaraseti** cātuddasikādipaṭikkhepo. **Upasaṅkamī**ti codanattāya upagato. So kira cintesi “ime bhikkhū Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā nikkhantā, idāni pamattā viharanti, na kho panete pāṭiyekkaṁ nisinnaṭṭhāne codiyamānā kathaṁ gaṇhissanti, samāgamanakāle codissāmī”ti uposathadivase tesaṁ sannipatitabhāvaṁ ñatvā upasaṅkami. **Gāthāhi ajjhabhāsī**ti sabbesaṁ majjhe ṭhatvā gāthā² abhāsī.

Tattha yasmā guṇakathāya saddhim nigguṇassa aguṇo pākaṭo hoti, tasmā guṇaṁ tāva kathento **sukhajīvino pure āsunti**-ādimāha. Tattha **sukhajīvino pure āsunti** pubbe bhikkhū supposā subharā ahesuṁ, uccanīcakulesu sapadānaṁ caritvā laddhena missakapiṇḍena yāpesunti adhippāyena evamāha. **Anicchā**ti nittañhā hutvā.

Evaṁ porāṇakabhikkhūnaṁ vaṇṇaṁ kathetvā idāni tesaṁ avaṇṇaṁ kathento **dupposanti**-ādimāha. Tattha **gāme gāmaṇikā viyāti** yathā gāme gāmaḥkūṭā nānappakārakena janaṁ piḷetvā khīradadhitaṇḍulādīni āharāpetvā bhuñjanti, evaṁ tumhepi anesanāya ṭhitā tumhākaṁ jīvitaṁ kappethāti adhippāyena vadati. **Nipajjantī**ti uddesaparipucchāmanasikārehi anattikā hutvā sayanamhi hatthapāde vissajjetvā nipajjanti. **Parāgāresūti** paragehesu, kulasuṇhādīsūti attho. **Mucchitā**ti kilesamucchāya mucchitā.

Ekacceti vattabbayuttakeyeva. **Apaviddhā**ti chaḍḍitakā. **Anāthā**ti apatiṭṭhā. **Petā**ti susāne chaḍḍitā kālaṅkatamanussā. Yathā hi susāne chaḍḍitā nānāsakuṇādīhi khajjanti, ñātakāpi nesaṁ nāthakiccaṁ

1. Panthāruḷhavālamigasadisā (Sī), pathāruḷhābālamigasadisā (Syā) 2. Gāthāhi (Syā)

na karonti, na rakkhanti na gopayanti, evamevaṃ evarūpāpi
ācariyupajjhāyādīnaṃ santikā ovādānusāsaniṃ na labhanti apaviddhā
anāthā, yathā petā, tatheva honti. . Pañcamam.

6. Rohitassasuttavaṇṇanā

107. Chaṭṭhe **yatthā**ti cakkavāḷalokassa ekokāse bhummaṃ. **Na cavati na upapajjati**ti idaṃ aparāparaṃ cutipaṭisandhivasena gahitaṃ. **Gamanenā**ti padagamanena. **Nāhaṃ taṃ lokassa antanti** Satthā saṅkhāralokassa antaṃ sandhāya vadati. **Ñāteyyanti**-ādīsu ñātabbaṃ, daṭṭhabbaṃ, pattabbanti attho.

Iti devaputtena cakkavāḷalokassa anto pucchito, Satthārā saṅkhāralokassa kathito. So pana attano pañhena saddhiṃ Satthu byākaraṇaṃ sameti saññāya paṃsanto¹ **acchariyanti**-ādimāha.

Daḷhadhammāti² daḷhadhanu, uttamappamāṇena dhanunā samannāgato. **Dhanuggahoti** dhanu-ācariyo. **Susikkhitoti** dasa dvādasa vassāni dhanusippaṃ sikkhito. **Katahatthoti** usabhappamāṇepi vālaggaṃ vijjhitaṃ samatthabhāvena katahattho. **Katūpāsanoti** katasarakkhepo dassitasippo. **Asanenā**ti kaṇḍena. **Atipāteyyā**ti atikkameyya. Yāvata so tālacchāyaṃ atikkameyya, tāvatā kālena ekacakkavāḷaṃ atikkamāmīti attano javasampattiṃ dasseti.

Puratthimā samuddā pacchimoti yathā puratthimasamuddā pacchimasamuddo dūre, evaṃ me dūre padavītiḥāro ahoṣīti vadati. So kira pācīnacakkavāḷamukhavaḷamukhavatṭiyaṃ ṭhīto pādaṃ pasāretvā pacchima-cakkavāḷamukhavatṭiyaṃ³ akkamati, puna dutiyaṃ pādaṃ pasāretvā paracakkavāḷamukhavatṭiyaṃ akkamati. **Ichchāgatanti** icchā eva. **Aññatrevā**ti nippapañcataṃ dasseti. Bhikkhācārakāle kiresa nāgalatādantakaṭṭhaṃ khāditvā Anotatte mukhaṃ dhovivā kāle sampatte Uttarakurumhi piṇḍāya caritvā cakkavāḷamukhavatṭiyaṃ nisinnā bhattakiccaṃ karoti, tattha muhuttaṃ vissamivā puna javati. **Vassasatāyukoti** tadā dīghāyukakālo hoti, ayaṃ pana

1. Sampahamsanto (Syā)

2. Daḷhadhammoti (Sī, Syā)

3. ...mukhavatṭiṃ (Syā)

vassasatāvasiṭṭhe āyumi gamanaṃ ārabhi. **Vassasatajīvīti** taṃ vassasataṃ anantarāyena jīvanto. **Antarāva kālaṅkatoti** cakkavāḷalokassa antaṃ appatvā antarāva mato. So pana tattha kālaṃ katvāpi āgantvā imasmiṃ yeva cakkavāḷe nibbatti. **Appatvāti** saṅkhāralokassa antaṃ appatvā. **Dukkhassāti** vaṭṭadukkhassa. **Antakiriyanti** pariyantakaraṇaṃ. **Kalevareti** attabhāve. **Sasaññimhi samanaketi** sasaññe sacitte. **Lokanti** dukkhasaccaṃ. **Lokasamudayanti** samudayasaccaṃ. **Lokanirodhanti** nirodhasaccaṃ. **Paṭipadanti** maggasaccaṃ. Iti “nāhaṃ āvuso imāni cattāri saccāni tiṇakaṭṭhādīsu paññapemi, imasmiṃ pana cātumahābhūṭike kāyasmiṃyeva paññapemi”ti dasseti. **Samitāvīti** samitapāpo. **Nāsīsati**ti na pattheti. . Chaṭṭhaṃ. Sattamaṭṭhamāni vuttatthāneva.

9. Susimasuttavaṇṇanā

110. Navame **tuyhampi no Ānanda Sāriputto ruccatīti** Satthā therassa vaṇṇaṃ kathetukāmo, vaṇṇo ca nāmesa visabhāgapuggalassa santike kathetuṃ na vaṭṭati. Tassa santike kathito hi matthakaṃ na pāpuṇāti. So hi “asuko nāma bhikkhu sīlavā”ti vutte “kiṃ tassa sīlaṃ, gorūpasīlo so, kiṃ tayā añño sīlavā na diṭṭhapubbo”ti vā, “paññāvā”ti vutte “kiṃ pañño so, kiṃ tayā añño paññāvā na diṭṭhapubbo”ti vā ādini vatvā vaṇṇakathāya antarāyaṃ karoti. Ānandatthero pana Sāriputtattherassa sabhāgo, paṇītāni¹ labhitvā therassa deti, attano upaṭṭhākadārake pabbājetvā therassa santike upajjhaṃ gaṇhāpeti, upasampādeti. Sāriputtattheropi Ānandattherassa tatheva karoti. Kiṃ kārāṇā? Aññamaññaṃssa guṇesu pasīditvā². Ānandatthero hi “amhākaṃ jeṭṭhabhātiko ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ satahassaṇca kappe³ pāramiyo pūretvā soḷasavidhaṃ paññaṃ paṭivijjhitvā Dhammasenāpatiṭṭhāne ṭhito”ti therassa guṇesu pasīditvāva therāṃ mamāyati. Sāriputtattheropi “Sammāsambuddhassa mayā kattabbaṃ mukhodakadānādikiccaṃ sabbaṃ Ānando karoti, Ānandaṃ nissāya ahaṃ icchicchitaṃ samāpattim samāpajjitum labhāmi”ti āyasmato⁴ Ānandassa

1. Paṇītānicīvarādīni (Syā)

2. Pasīditvāva mamāyanti (Sī, Ka)

3. Kappaṃ (Syā)

4. Tassāyasmato (Sī)

guṇesu pasīditvāva taṃ mamāyati. Tasmā Bhagavā Sāriputtattherassa vaṇṇaṃ kathetukāmo Ānandattherassa santike kathetuṃ āraddho.

Tattha **tuyhampī**ti sampiṇḍanattho¹ pi-kāro. Idaṃ vuttaṃ hoti—Ānanda Sāriputtassa ācāro gocaro vihāro abhikkamo paṭikkamo ālokitavilokitaṃ samīñjitapasāraṇaṃ mayhaṃ ruccati, Asīmahātherānaṃ ruccati, sadevakassa lokassa ruccati, tuyhampi ruccatīti.

Tato thero sāṭakantare laddhokāso balavamallo viya tuṭṭhamānaso hutvā “Satthā mayhaṃ piyasahāyassa vaṇṇaṃ kathāpitukāmo, labhissāmi no ajja dīpadhajabhūtaṃ mahājamburaṃ vidhunanto viya valāhakantarato candaraṃ nīharitvā dassento viya Sāriputtattherassa vaṇṇaṃ kathetun”ti cintetvā paṭhamataraṃ tāva catūhi padehi puggalapalāpe² haranto **kassa hi nāma bhante abālassāti**-ādimāha. Bālo hi bālatāya, duṭṭho dosatāya, mūḷho mohena, vipallatthacitto ummattako cittavipallāsena vaṇṇaṃ “vaṇṇo”ti vā avaṇṇaṃ “avaṇṇo”ti vā “ayaṃ Buddho, ayaṃ sāvako”ti vā na jānāti, abālādayo pana³ jānanti, tasmā **abālassāti**-ādimāha. **Na rucceyyāti** bālādīnāmyeva hi so na rucceyya, na aññassa kassaci⁴ na rucceyya.

Evam puggalapalāpe haritvā idāni soḷasahi padehi yathābhūtaṃ vaṇṇaṃ kathento **paṇḍito bhanteti**-ādimāha. Tattha **paṇḍitoti** paṇḍiccena samannāgato, catūsu kosallesu ṭhitassetam nāmaṃ. Vuttaṃ hetam—“yato kho Ānanda bhikkhu dhātukusalo ca hoti āyatanakusalo ca paṭiccasamuppādakusalo ca ṭhānāṭṭhānakusalo ca, ettāvataṃ kho Ānanda ‘paṇḍito bhikkhū’ti alaṃ vacanāyā”ti⁵. **Mahāpaññoti**-ādīsu mahāpaññādīhi samannāgatoti attho. Tatridaṃ mahāpaññādīnaṃ nānattham⁶—katamā **mahāpaññā**? Mahante sīlakkhandhe pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahante samādhikkhandhe, paññākkhandhe, vimuttikkhandhe, vimuttiñāṇadassanakkhandhe pariggaṇhātīti mahāpaññā. Mahantāni ṭhānāṭṭhānāni, mahāvihārasamāpattiyo, mahantāni ariyasaccāni, mahante satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, mahantāni indriyāni, balāni, bojjhaṅgāni,

1. Sampiṇḍanatthe (Syā) 2. Puggalapalāse (Ka) 3. Nāma (Syā) 4. Kassa (Syā)

5. Ma 3. 107 piṭṭhe.

6. Khu 9. 371 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

mahante ariyamagge, mahantāni sāmāññaphalāni, mahā-abhiññāyo, mahantaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ pariggaṇhātīti mahāpaññā.

Sā pana therassa devorohanaṃ katvā Saṅkassanagaradvāre ṭhiteṇa Satthārā puthujjanapaṇcake¹ pañhe pucchite taṃ vissajjentaṃ pākāṭa jātā.

Katamā **puthupaññā**? Puthu nānākhandhesu ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā, puthu nānādhātūsu, puthu nānā-āyatanesu, puthu nānāpaṭiccasamuppādesu, puthunānāsuññatamanupalabbhesu, puthu nānā-atthesu, dhammesu, niruttisu, paṭibhānesu, puthu nānāsīlakkhandhesu, puthu nānāsamādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhesu, puthu nānāṭhānāṭṭhānesu, puthu nānāvihārasamāpattisu, puthu nānā-ariyasaccesu, puthu nānāsatipaṭṭhānesu, sammappadhānesu, iddhipādesu, indriyesu, balesu, bojjhaṅgesu, puthu nānā-ariyamaggesu, sāmāññaphalesu, abhiññāsu, puthu nānājanasādhāraṇe dhamme² samatikkamma paramatthe nibbāne ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā.

Katamā **hāsapaññā**? Idhekacco hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo sīlaṃ paripūreti, indriyasamvaraṃ paripūreti, bhojane mattaññutaṃ, jāgariyānuyogaṃ, sīlakkhandhaṃ, samādhikkhandhaṃ, paññākkhandhaṃ, vimuttikkhandhaṃ, vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ paripūretīti hāsapaññā. Hāsabahulo pāmojjabahulo ṭhānāṭṭhānaṃ³ paṭivijjhatīti hāsapaññā. Hāsabahulo vihārasamāpattiyo paripūretīti hāsapaññā. Hāsabahulo ariyasaccāni paṭivijjhati⁴. Satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, indriyāni, balāni, bojjhaṅgāni, ariyamaggaṃ bhāvetīti hāsapaññā. Hāsabahulo sāmāññaphalāni sacchikaroti, abhiññāyo paṭivijjhatīti hāsapaññā, hāsabahulo vedatuṭṭhipāmojjabahulo paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikarotīti hāsapaññā.

Thero ca Sarado nāma tāpaso hutvā Anomadassissa Bhagavato pādamaṇḍale aggasāvaka-paṭṭhanaṃ paṭṭhapesi⁵, taṃkālaṃ paṭṭhāya hāsabahulo sīlaparipūraṇādīni akāsiṃti hāsapaññā⁶.

1. Puthujjanādike paṇcake (Sī)

2. Ṭhānāṭṭhānāni (Syā)

3. Pṭthesi (Sī, Syā)

4. Sādhāraṇe sīladhamme (Sī)

5. Paṭivijjhatīti hāsapaññā (Syā)

6. Hāsapaññā (Syā)

Katamā **javanapaññā**? Yaṃkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ -pa-yaṃ dūre santike vā, sabbaṃ rūpaṃ aniccato khippaṃ javatīti javanapaññā. Dukkhatō khippaṃ, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Yā kāci vedanā -pa-. Yā kāci saññā, ye keci saṅdhārā, yaṃkiñci viññāṇaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ -pa-. Sabbaṃ viññāṇaṃ aniccato, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Cakkhu -pa- jarāmarāṇaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ aniccato, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ aniccaṃ khayaṭṭhena, dukkhaṃ bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā rūpanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā. Vedanā, saññā, saṅkhārā, viññāṇaṃ, cakkhu -pa- jarāmarāṇaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ aniccaṃ khayaṭṭhena -pa- vibhūtaṃ katvā jarāmarāṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ -pa- viññāṇaṃ. Cakkhu -pa- jarāmarāṇaṃ aniccaṃ saṅkhataṃ paṭiccasamuppannaṃ khayadhammaṃ vayadhammaṃ virāgadhammaṃ nirodhadhammanti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā jarāmarāṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā.

Katamā **tikkhapaññā**? Khippaṃ kilese chindatīti tikkhapaññā. Uppannaṃ kāmavitakkaṃ nādhivāseti, uppannaṃ byāpādavitakkaṃ, uppannaṃ vihiṃ sāvitaṅkaṃ, uppannuppanne pāpake akusale dhamme, uppannaṃ rāgaṃ, dosaṃ, mohaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ, makkhaṃ, paḷāsaṃ, issaṃ, macchariyaṃ, māyaṃ, sāṭheyyaṃ, thambhaṃ, sārambhaṃ, mānaṃ, atimānaṃ, maḍaṃ, pamādaṃ, sabbe kilese, sabbe duccharite, sabbe abhisāṅkhāre sabbe bhavagāmikamme nādhivāseti pajahati vinodeti, byantīkaroti, anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Ekasmim āsane cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmāññaphalāni, catasso ca paṭisambhidāyo, cha ca abhiññāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāyāti tikkhapaññā.

Thero ca bhāgineyyassa Dīghanakhaparibbājakassa Vedanāpariggahasutte desiyamāne ṭhitakova sabbakilese chinditvā sāvakaṇāpāramiṇāṇaṃ paṭividdhakālato paṭṭhāya tikkhapañño nāma jāto. Tenāha “tikkhapañño bhante āyasmā Sāriputto”ti.

Katamā **nibbedhikapāññā**? Idhekacco sabbasaṅkhāresu ubbegabahulo hoti uttāsabahulo ukkaṇṭhanabahulo aratibahulo anabhiratibahulo bahimukho na ramati sabbasaṅkhāresu, anibbiddhapubbaṃ appadālitaṃ pubbaṃ lobhakkhandhaṃ nibbijjhati padāletīti nibbedhikapāññā. Anibbiddhapubbaṃ appadālitaṃ pubbaṃ dosakkhandhaṃ, mohakkhandhaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ -pa- sabbe bhavagāmikamme nibbijjhati padāletīti nibbedhikapāññā.

Appicchoti santagūṇanigūhanatā, paccayaapaṭiggahaṇe ca mattaññutā, etaṃ appicchalakkaṇanti¹ iminā lakkaṇena samannāgato. **Santuṭṭhoti** catūsu paccayesu yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsārappasantosoti imehi tīhi santosehi samannāgato. **Pavivittoti** kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiraṭānaṃ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ, upadhiviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatānanti imesaṃ tiṇṇaṃ vivekānaṃ lābhī. **Asaṃsaṭṭhoti** dassanaśaṃsaggo savanaśaṃsaggo samullapanasāṃsaggo paribhogasāṃsaggo kāyasāṃsaggoti imehi pañcahi saṃsaggehi virahito. Ayañca pañcavidho saṃsaggo rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi upāsakehi upāsikāhi bhikkhūhi bhikkhunīhīti aṭṭhahi puggalehi saddhiṃ jāyati, so sabbopi therassa natthīti asaṃsaṭṭho.

Āraddhavīriyoti paggaḥitavīriyo paripuṇṇavīriyo. Tattha āraddhavīriyo bhikkhu gamane uppannakilesassa ṭhānaṃ pāpuṇitum na deti, ṭhāne uppannassa nisajjaṃ, nisajjāya uppannassa seyyaṃ² pāpuṇitum na deti, tasmim tasmim iriyāpathe uppannaṃ tattha tattheva niggaṇhāti. Thero pana catucattālīsa vassāni mañce piṭṭhiṃ na pasāreti. Taṃ sandhāya “āraddhavīriyo”ti āha. **Vattāti** odhunanavattā. Bhikkhūnaṃ ajjhācāraṃ disvā “ajja kathessāmi, sve kathessāmi”ti kathāvavatthānaṃ³ na karoti, tasmim tasmim yeva ṭhāne ovadati anusāsati attho.

Vacanakkhamoti vacanaṃ khamati. Eko hi parassa ovādaṃ deti, sayāṃ pana añña ovadiyamāno kujjhati. Thero pana parassapi ovādaṃ deti,

1. Appicchatālakkhaṇanti (Ka)

2. Sayanaṃ (Sī, Syā)

3. Tiṇavatthāraṃ (Syā)

sayam ovadiyamānopi sirasā sampaṭicchati. Ekadivasam kira Sāriputtattheram sattavassiko sāmaṇero “bhante Sāriputta tumhākaṃ nivāsanakaṇṇo olambati”ti āha. Thero kiñci avatvāva ekamantaṃ gantvā parimaṇḍalam nivāsetvā āgama “ettakaṃ vaṭṭati ācariyā”ti añjalim paggayha aṭṭhāsi.

“Tadahu pabbajito santo, jātiyā sattavassiko.

Sopi maṃ anusāseyya, sampaṭicchāmi matthake”ti¹—

āha.

Codakoti vatthusmim otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vītikkamaṃ disvā “āvuso bhikkhunā nāma evaṃ nivāsetabbaṃ, evaṃ pārupitabbaṃ, evaṃ gantabbaṃ, evaṃ ṭhātabbaṃ, evaṃ nisīditabbaṃ, evaṃ khāditabbaṃ, evaṃ bhuñjitabbaṃ”ti tantivasena anusitṭhim deti.

Pāpagarahīti “pāpapuggale na passe, na tesam vacanaṃ suṇe, tehi saddhim ekacakkavāḷepi na vaseyyaṃ.

Mā me kadāci pāpiccho, kusīto hīnavīriyo.

Appassuto anādaro, sameto ahu katthaci”ti²—

Evaṃ pāpapuggalepi garahati, “samaṇena nāma rāgavasikena dosamohavasikena na hotabbaṃ, uppanno rāgo doso moho pahātabbo”ti evaṃ pāpadhammepi garahatīti dvīhi kāraṇehi “pāpagarahī bhante āyasmā Sāriputto”ti vadati.

Evaṃ āyasmatā Ānandena soḷasahi padehi therassa yathābhūtavaṇṇappakāsane kate “kiṃ Ānando attano piyasahāyassa vaṇṇaṃ kathetuṃ na labhati, kathetu kiṃ pana tena kathitaṃ tatheva hoti, kiṃ so sabbaññū”ti koci pāpapuggalo vattuṃ mā labhatūti³ Satthā taṃ vaṇṇabhaṇanaṃ akuppaṃ sabbaññubhāsitaṃ karonto jīnamuddikāya lañchanto **evametanti**-ādimāha.

1. Khu 11. 382 piṭṭhe Milindapañhe.

2. Samantā katthaci ahūti (Sī, Syā) Khu 3. 33 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

3. Mā labhīti (Sī, Syā)

Evam Tathāgatena ca Ānandattherena ca mahātherassa¹ vaṇṇe kathiyamāne bhūmaṭṭhakā devatā² utthahitvā eteheva soḷasahi padehi vaṇṇam kathayimsu, tato ākāsaṭṭhakadevatā sītavalāhakā uṇhavalāhakā Cātumahārājikāti yāva Akaniṭṭhabrahmalokā devatā utthahitvā eteheva soḷasahi padehi vaṇṇam kathayimsu. Etenupāyena ekacakkavāḷam ādim katvā dasasu cakkavāḷasahassesu devatā utthahitvā kathayimsu. Athāyasmato Sāriputtassa saddhivihāriko Susīmo devaputto cintesi “imā devatā³ attano attano nakkhattakīḷam pahāya tattha tattha gantvā⁴ mayham upajjhāyasseeva vaṇṇam kathenti, gacchāmi Tathāgatassa santikaṃ, gantvā etadeva vaṇṇabhaṇaṇam devatābhāsitaṃ karomī”ti, so tathā akāsi. Taṃ dassetuṃ **atha kho Susīmoti**-ādi vuttaṃ.

Uccāvacāti aññesu ṭhānesu paṇītaṃ uccaṃ vuccati, hīnaṃ avacaṃ. Idha pana uccāvacāti nānāvidhā vaṇṇanibhā⁵. Tassā kira devaparisāya nīlaṭṭhānaṃ atinīlaṃ, pītakaṭṭhānaṃ atipītakaṃ, lohitaṭṭhānaṃ atilohitaṃ, odātaṭṭhānaṃ accodātanti catubbidhā vaṇṇanibhā pātubhavi. Teneva **seyyathāpi nāmāti** catasso upamā āgatā. Tattha **subhoti** sundaro. **Jātimāti** jātisampanno. **Suparikammakatoti** dhovanādiparikammena suṭṭhu parikammakato. **Paṇḍukambale nikkhittoti** rattakambale ṭhapito. **Evamevanti** rattakambale nikkhittamaṇi viya sabbā ekappahāreneva virocituṃ āradhdhā. **Nikkhanti** atirekapañcasuvaṇṇena katapiḷandhanaṃ. Tañhi ghaṭṭanamajjanakkhamarṃ hoti. **Jambonadanti** mahājambusākhāya pavattanadiyaṃ nibbattaṃ, mahājambubphalarase vā pathaviyaṃ pavittthe suvaṇṇaṅkurā utthahanti, tena suvaṇṇena katapiḷandhanantipi attho. **Dakkhakammāraputta-ukkāmukhasukusalasampahaṭṭhanti** sukusalena kammāraputtena ukkāmuḷhe pacitvā sampahaṭṭham. Dhātuvibhaṅge⁶ akatabhaṇḍam gahitaṃ, idha pana katabhaṇḍam.

Viddheti dūrībhūte. **Deveti** ākāse. **Nabham abbhussakkamānoti** ākāsaṃ abhilaṅghanto. Iminā taruṇasūriyabhāvo dassito.

1. Mahāsāvakassa (Sī, Syā) 2. Nāgā (Syā) 3. Ime devaputtā (Syā) 4. Ṭhatvā (Syā)
5. Vaṇṇā ca vaṇṇanibhā (Syā) 6. Ma 3. 286 piṭṭhe.

Soratoti soraccena samannāgato. **Dantoti** nibbisevano. **Satthuvaṇṇābhatoti** Satthārā ābhatavaṇṇo. Satthā hi aṭṭhapaṇṇasamajjhe nisīditvā “sevatha bhikkhave Sāriputtamoggallāne”¹ti-ādinā¹ nayena therassa vaṇṇaṃ āharīti therō ābhatavaṇṇo nāma hoti. **Kālaṃ kaṅkhatīti** parinibbānakālaṃ pattheti. Khīṇāsavo hi neva maraṇaṃ abhinandati, na jīvitaṃ pattheti, dīvasasaṅkhepaṃ² vetanaṃ gahetvā³ ṭhitapuriso viya kālaṃ pana pattheti, olokeno tiṭṭhatīti attho. Tenevāha—

“Nābhinandāmi maraṇaṃ, nābhinandāmi jīvitaṃ.

Kālaṇca paṭikaṅkhāmi, nibbisam bhatako yathā”⁴ti⁴. . Navamaṃ.

10. Nānātiṭṭhiyasāvakasuttavaṇṇanā

111. Dasame **nānātiṭṭhiyasāvakāti** te kira kammavādino ahesuṃ, tasmā dānādāni puñṇāni katvā sagge nibbattā, te “attano attano Satthari pasādena nibbattamhā”¹ti saññino hutvā “gacchāma Dasabalassa santike ṭhatvā amhākaṃ Satthārānaṃ vaṇṇaṃ kathessāmā”²ti āgantvā paccekagāthāhi kathayimṃsu. Tattha **chinditamāriteti** chindite ca mārite ca. **Hatajānīsūti** pothane ca dhanajānīsū ca. **Puñṇaṃ vā panāti** attano puñṇampi na samanupassati, saṅkhepato puñṇāpuñṇānaṃ vipāko natthīti vadati. **Sa ve viśāsamañcikkhīti** so “evaṃ katapāpānampi katapuñṇānampi vipāko natthī”³ti vadanto sattānaṃ viśāsaṃ avassayaṃ patiṭṭhaṃ ācikkhati, tasmā mānaṃ vandanaṃ pūjanaṃ arahatīti vadati.

Tapojigucchāyāti kāyakilamathatapena pāpajigucchana.

Susaṃvutattoti samannāgato pihito vā. **Jegucchīti** tapena pāpajigucchako.

Nipakoti paṇḍito. **Cātuyāmasusaṃvutoti** cātuyāmena susaṃvuto. Cātuyāmo nāma sabbavāriyārīto ca hoti sabbavāriyutto ca sabbavāridhuto ca sabbavāriphuṭo cāti ime cattāro koṭṭhāsā. Tattha **sabbavāriyārītōti** vāritasabba-udako, paṭikkhittasabbasītodakoti attho. So kira sītodake sattasaññī

1. Ma 3. 291 piṭṭhe.

3. Gantvā (Syā)

2. Divase divase (Sī)

4. Khu 2. 345 piṭṭhe.

hoti, tasmā taṃ na valaṇṇeti. **Sabbavāriyuttoti** sabbena pāpavāraṇena yutto. **Sabbavāridhutoti** sabbena pāpavāraṇena dhutapāpo. **Sabbavāriphuṭoti** sabbena pāpavāraṇena phuṭṭho. **Diṭṭhaṃ sutañca ācikkhanti** diṭṭhaṃ “diṭṭhaṃ me”ti sutam “sutam me”ti ācikkhanto, na niguhanto. **Na hi nūna kibbisīti** evarūpo Satthā kibbisakārako nāma na hoti.

Nānātitthiyeti so kira nānātitthiyānaṃyeva upaṭṭhāko, tasmā te ārabha vadati. **Pakudhako kātiyānoti** Pakudho¹ Kaccāyano. **Nigaṇṭhoti** Nāṭaputto. **Makkhalipūraṇaseti** Makkhali ca Pūraṇo ca. **Sāmaññappattāti** samaṇadhamme koṭṭippattā. **Na hi nūna teti** sappurisehi na dūre, teyeva loke sappurisāti vadati. **Paccabhāsīti** “ayaṃ ākoṭako imesaṃ nagganissirikānaṃ Dasabalassa santike ṭhatvā vaṇṇaṃ kathetīti tesam avaṇṇaṃ kathessāmī”ti pati-abhāsīti.

Tattha **sahācaritenāti** saha caritamattena. **Chavo sigāloti** lāmaḥ kālasiḡālo. **Kotthukoti** tasseva vevacanaṃ. **Saṅkassarācāroti** āsaṅkitasamācāro. **Na sataṃ sarikkhoti** paṇḍitānaṃ sappurisānaṃ sadiso na hoti, kiṃ tvaṃ kālasiḡālasadise titthiye sīhe karosīti.

Anvāvisitvāti “ayaṃ evarūpānaṃ Satthārānaṃ avaṇṇaṃ katheti, teneva naṃ mukhena vaṇṇaṃ kathāpessāmī”ti cintetvā tassa sarīre anu-āvisi adhimucci, evaṃ anvāvisitvā. **Āyuttāti** tapojigucchane yuttapayuttā. **Pālayaṃ pavivekiyanti** pavivekaṃ pālayantā. Te kira “nhāpitapavivekaṃ pālessāmā”ti sayam kese luṇcanti, “cīvarapavivekaṃ pālessāmā”ti naggā vicaranti, piṇḍapātapavivekaṃ pālessāmā”ti sunakhā viya bhūmiyaṃ vā bhuñjanti hatthesu vā, “senāsanapavivekaṃ pālessāmā”ti kaṇṭakaseyyādīni kappenti. **Rūpe nivīṭṭhāti** taṇhādiṭṭhīhi rūpe patiṭṭhitā. **Devalokābhinandinoti** devalokapatthanakāmā². **Mātiyāti** maccā, te ve maccā³ paralokatthāya sammā anusāsantīti vadati.

1. Pakuddho (Syā) 2. Devalokapatthanakā (Sī, Syā) 3. Teva macce (Syā), te (Sī)

Iti viditvāti “ayaṃ paṭhamam etesaṃ avaṇṇam kathetvā idāni vaṇṇam katheti, ko nu kho eso”ti āvajjento jānitvāva. **Ye canta likkhasmim pabhāsavaṇṇā**ti ye antalikkhe candobhāsasūriyobhāsasāṇjhārāga-indadhanutārakarūpānam pabhāsavaṇṇā. **Sabbeva te teti** sabbeva te tayā. **Namucī**ti māraṃ ālapati. **Āmisamva macchānam vadhāya khittā**ti yathā macchānam vadhatthāya baḷisalaggam āmisam khipati, evam tayā pasamsamānena ete rūpā sattānam vadhāya khittāti vadati.

Mānavagāmiyoti ayaṃ kira devaputto Buddhupaṭṭhāko. **Rājagahīyānanti** Rājagahapabbatānam. **Setoti** Kelāso. **Aghagāminanti** ākāśagāmīnam. **Udadhinanti** udakanidhānānam. Idaṃ vuttam hoti—yathā rājagahīyānam pabbatānam Vipulo seṭṭho, Himavantapabbatānam Kelāso, ākāśagāmīnam ādicco, udakanidhānānam samuddo, nakkhattānam cando, evam sadevakassa lokassa Buddhō seṭṭhoti. . Dasamam.

Tatiyo vaggo.

Devaputtasaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Kosalasamyutta

1. Paṭhamavagga

1. Daharasuttavaṇṇanā

112. Kosalasamyuttassa paṭhame **Bhagavatā saddhiṃ sammodīti** yathā khamanīyādīni pucchanto Bhagavā tena, evaṃ sopi Bhagavatā saddhiṃ samappavattamodo ahosi. Sītodakaṃ viya uṇhodakena sammoditaṃ ekībhāvaṃ agamāsi. Yāya ca “kacci bho Gotama khamanīyaṃ, kacci yāpanīyaṃ, kacci bhoto Gotamassa sāvakānañca¹ appābādhaṃ appātankaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāro”ti-ādikāya kathāya sammodi, taṃ pītipāmojjasaṅkhātasammodajananato sammodituṃ yuttabhāvato ca **sammodanīyaṃ**, atthabyañjanamadhuratāya cirampi kālaṃ sāretuṃ nirantaraṃ pavattetuṃ araharūpato saritabbabhāvato ca **sāraṇīyaṃ**. Suyyamānasukhato ca sammodanīyaṃ, anussariyamānasukhato sāraṇīyaṃ. Tathā byañjanaparisuddhatāya sammodanīyaṃ, atthaparisuddhatāya sāraṇīyanti evaṃ anekehi pariyāyehi sammodanīyaṃ kathaṃ sāraṇīyaṃ vītisāretvā pariyosāpetvā niṭṭhapetvā ito pubbe Tathāgatassa adiṭṭhattā guṇāguṇavasena gambhīrabhāvaṃ vā uttānabhāvaṃ vā ajānanto ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinno kho yaṃ ovaṭṭikasāraṃ katvā āgato lokanissaraṇabhavokkantipaṇhaṃ Satthu Sammāsambuddhataṃ pucchituṃ **bhavampi noti-ādimāha**.

Tattha **bhavampi**ti pi-kāro sampiṇḍanatthe nipāto, tena ca cha Satthāre sampiṇḍeti. Yathā pūraṇādayo “Sammāsambuddhamhā”ti paṭijānanti, evaṃ bhavampi nu paṭijānātīti attho. Idaṃ pana rājā na attano laddhiyā, loke mahājanena gahitapaṭiññāvasena pucchati. Atha Bhagavā Buddhasīhanādaṃ nadanto **yaṃ hi taṃ mahārājāti-ādimāha**. Tattha **ahaṃ hi mahārājāti** anuttaraṃ sabbaseṭṭhaṃ sabbaññutaññāṇasaṅkhātaṃ sammāsambodhiṃ ahaṃ abhisambuddhoti attho. **Samaṇabrāhmaṇāti**

1. Gotamasāvakānañca (Sī, Syā)

pabbajjūpagamanena samaṇā, jātivasena brahmaṇā. **Saṅghinoti**-ādīsu pabbajitasamūhasaṅkhāto Saṅgho etesaṃ atthīti **saṅghino**. Sveva gaṇo etesaṃ atthīti **gaṇino**. Ācārasikkhāpanavasena tassa gaṇassa ācariyāti **gaṇācariyā**. **Ñātāti** paññātā pākaṭā. “Appicchā santuṭṭhā appicchatāya vatthampina nivāsentī”ti evaṃ samuggato yaso etesaṃ atthīti **yasassino**. **Titthakarāti** laddhikarā. **Sādhusammataī** “santo sappurisā”ti evaṃ sammatā. **Bahujanassāti** assutavato andhabālaputhujjanassa. **Pūraṇoti**-ādīni tesāṃ nāmagottāni. **Pūraṇoti** hi nāameva. Tathā **makkhalīti**. So pana gosālāya jātattā **gosālōti** vutto. **Nāṭaputtoti** Nāṭassa putto. **Belatṭhaputtoti** Belatṭhassa putto. **Kaccāyanoti** Pakudhassa gottam. Kesakambalassa dhāraṇato **Ajito Kesakambalōti** vutto.

Tepi mayāti kappakolāhalaṃ Buddhakolāhalaṃ cakkavattikolāhalanti tīṇi kolāhalāni. Tattha “vassasatasahassamatthakekappuṭṭhānaṃ bhavissatī”ti kappakolāhalaṃ nāma hoti, “ito vassasatasahassamatthake loko vinassissati, mettaṃ mārisā bhāvētha, karuṇaṃ muditaṃ upekkhaṇaṃ”ti manussappathe devatā ghosentiyo vicaranti. “Vassasahassamatthake pana Buddho uppajjissatī”ti Buddhakolāhalaṃ nāma hoti, “ito vassasahassamatthake Buddho uppajjitvā dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipannena saṅgharatanena parivārito dhammaṃ desento vicarissatī”ti devatā ugghosenti. “Vassasatamatthake pana cakkavattī uppajjissatī”ti cakkavattikolāhalaṃ nāma hoti, “ito vassasatamatthake sattaratanasampanno catuddīpissaro sahassa¹ puttaparivāro vehāsaṅgamo cakkavattirājā uppajjissatī”ti devatā ugghosenti.

Imesu tīsu kolāhalesu ime cha Satthāro Buddhakolāhalaṃ sutvā ācariye payirupāsivā cintāmaṇivijjādīni uggaṇhitvā “mayāṃ Buddhamhā”ti paṭiññaṃ katvā mahājanaparivutā janapadaṃ vicarantā anupubbena Sāvattiyaṃ pattā. Tesāṃ upaṭṭhākā rājānaṃ upasaṅkamtivā “mahārāja Pūraṇo Kassapo -pa- Ajito Kesakambalo Buddho kira sabbaññū kirā”ti ārocesuṃ. Rājā “tumaheva ne nimantetvā ānethā”ti

1. Parosahassa (Syā)

āha. Te gantvā tehi “rājā vo nimanteti, rañño gehe bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vuttā gantum na ussahanti¹, punappunam vuccamānā upaṭṭhākānam cittānurakkhaṇatthāya adhvāsetvā sabbe ekatova agamaṃsu. Rājā āsanāni paññāpetvā “nisīdantū”ti āha. Nigguṇānam² attabhāve rājusmā nāma pharati, te mahārahesu āsanesu nisīditum asakkontā phalakesu ceva bhūmiyaṃ ca nisīdimsu.

Rājā “ettakeneva natthi tesam anto sukkadhammo”ti vatvā āhāraṃ adatvāva tālato patitaṃ muggarena pothento viya “tumhe Buddhā, na Buddhā”ti pañhaṃ pucchi. Te cintayimsu “sace ‘Buddhamhā’ti vakkhāma, rājā Buddhavisaye pañhaṃ pucchitvā kathetum asakkonte ‘tumhe mayaṃ Buddhāti mahājanam vañcetvā āhiṇḍathā’ti jivhampi chindāpeyya, aññampi anattam kareyyā”ti sakapaṭiññāya eva “na mayaṃ Buddhā”ti vadimsu. Atha ne rājā gehato nikaḍḍhāpesi. Te rājagharato nikkhante upaṭṭhākā pucchimsu “kiṃ ācariyā rājā tumhe pañhaṃ pucchitvā sakkārasammānam akāsi”ti. Rājā “Buddhā tumhe”ti pucchi, tato mayaṃ “sace ayaṃ rājā Buddhavisaye pañhaṃ kathiyamānam ajānanto amhesu manam padossesi, bahum apuññam pasavissati”ti rañño anukampāya “na mayaṃ Buddhā”ti vadimhā, mayaṃ pana Buddhā eva, amhākaṃ Buddhabhāvo udakena dhovitvāpi haritum na sakkāti. Iti bahiddhā “Buddhamhā”ti āhaṃsu, rañño santike “na mayaṃ Buddhā”ti vadim sūti, idam gahetvā rājā evamāha. Tattha **kiṃ pana bhavam Gotamo daharo ceva jātiyā, navo ca pabbajjāyāti** idam attano paṭiññam gahetvā vadati. Tattha **kinti** paṭikkhepavacanam. Ete jātimahallakā ca cirapabbajitā ca “Buddhamhā”ti na paṭijānanti, bhavam Gotamo jātiyā ca daharo pabbajjāya ca navo kiṃ paṭijānāti, mā paṭijānāhīti attho.

Na uññātabbāti na avajānitabbā. **Na paribhotabbāti** na paribhavitabbā. **Katame cattāro**ti kathetukamyatāpucchā. **Khattiyoti** rājakumāro. **Uragoti** āsīviso. **Aggīti** aggiyeva. **Bhikkhūti** imasmim pana pade desanākusalatāya attānam abbhantaram katvā sīlavantaṃ pabbajitaṃ dasseti.

1. Na ussahantā (Ka)

2. Nigaṇṭhānam (Syā)

Ettha ca daharaṃ rājakumāraṃ disvā ukkamitvā maggaṃ adento pārupanaṃ anapanento nisinnāsanato anuṭṭhahanto hatthipiṭṭhādīhi anotaranto heṭṭhā katvā maññaṇavasena aññaṃpi evarūpaṃ anācāraṃ karonto khattiyaṃ avajānāti nāma. “Bhaddako vatāyaṃ rājakumāro mahākaṇḍo¹ mahodaro kiṃ nāma yaṃkiñci corūpaddavaṃ vūpasametum yattha katthaci ṭhāne rajjaṃ anusāsituṃ sakkhissatī”ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Añjanisalākamattampi āsīvisapotakaṃ kaṇṇādīsu piḷandhanto aṇhulimpi jivhampi ḍaṃsāpento uragaṃ avajānāti nāma. “Bhaddako vatāyaṃ āsīviso udakadeḍḍubho viya kiṃ nāma kiñcadeva ḍaṃsituṃ kassacideva kāye visaṃ pharituṃ sakkhissatī”ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Khajjopanakamattampi aggim gahetvā hatthena kīlanto bhaṇḍukkhalikāya khipanto cūḷāya vā sayanapiṭṭhasātakapasibbakādīsu vā ṭhapento² aggim avajānāti nāma. “Bhaddako vatāyaṃ aggi kataraṃ nu kho yāgubhattaṃ pacissati, kataraṃ macchamaṃsaṃ, kassa sītaṃ vinodessatī”ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Daharasāmaṇerampi pana disvā ukkamitvā maggaṃ adentoti rājakumāre vuttaṃ anācāraṃ karonto bhikkhum avajānāti nāma. “Bhaddako vatāyaṃ sāmaṇero mahākaṇṭho mahodaro yaṃkiñci Buddhavacanaṃ uggahetuṃ yaṃkiñci araṇñaṃ ajjhegāhetvā vasituṃ sakkhissati, saṃghattherakāle manāpo bhavissatī”ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Taṃ sabbampi na kātābbanti dassento **na uññātabbo na paribhotabboti āha.**

Etadavocāti etaṃ gāthābandhaṃ avoca. Gāthā ca nāmetā tadatthadīpanāpi honti visesatthadīpanāpi, tatrimā tadatthampi visesatthampi dīpentiyeva. Tattha **khattiyanti** khetṭānaṃ adhipatiṃ. Vuttaṃ hetaraṃ “khetṭānaṃ adhipatīti kho Vāseṭṭha ‘khattiyo khattiyo’ tveva dutiyaṃ akkharaṃ upanibbattaṃ”ti³. **Jātisampannanti** tāyeva khattiyajātiyā jātisampannaṃ. **Abhijātanti** tīṇi kulāni atikkamitvā jātaṃ.

Ṭhānaṃ hīti kāraṇaṃ vijjati. **Manujindoti** manussajettako. **Rājadaṇḍenāti** rañño uddhaṭadaṇḍena, so appako nāma na hoti, dasasahassavīsatisahassappamāṇo hotiyeva. **Tasmim pakkamate**

1. Mahākaṇḍo (Sī), mahāgaṇḍo (Syā)

2. Khipanto (Syā)

3. Dī 3. 77 piṭṭhe.

bhusanti tasmim puggale balava-upakkamaṃ upakkamati. **Rakkhaṃ jīvitamattanoti** attano jīvitam rakkhamāno taṃ khattiyaṃ parivajjeyya na ghaṭṭeyya.

Uccāvacehīhi nānāvidhehi. **Vaṇṇehī**ti saṇṭhānehi. Yena yena¹ hi vaṇṇena caranto gocaraṃ labhati, yadi sappavaṇṇena, yadi deḍḍubhavaṇṇena, yadi dhamanivaṇṇena, antamaso kalandakavaṇṇenapi caratiyeva. **Āsajjā**ti patvā. **Bālanti** yena bālena ghaṭṭito, taṃ bālaṃ naraṃ vā nāriṃ vā ḍaṃseyya.

Pahūtabhakkhanti bahubhakkhaṃ. Aggissa hi abhakkhaṃ nāma natthi. **Jālinanti** jālavantaṃ. **Pāvakanti** agginṃ. Pāvagantipi pāṭho. **Kaṇhavattaninti** vattanīti maggo, ²agginā gatamaggo² kaṇho hoti kāḷako, tasmā “kaṇhavattani”ti vuccati.

Mahā hutvānāti mahanto hutvā. Aggi hi ekadā yāvabrahmalokappamāṇopi hoti. **Jāyanti tattha pārohā**ti tattha agginā daḍḍhavane pārohā jāyanti. Pārohāti tiṇarukkhādayo vuccanti. Te hi agginā daḍḍhaṭṭhāne mūlamattepi avasiṭṭhe pādato rohanti jāyanti vaḍḍhanti, tasmā “pārohā”ti vuccanti. Puna rohanatthena vā **pārohā**. **Ahorattānamaccayeti** rattindivānaṃ atikkame. Nidāghepi deve vuṭṭhamatte jāyanti.

Bhikkhu ḍahati tejasāti ettha akkosantaṃ paccakkosanto bhaṇḍantaṃ paṭibhaṇḍanto paharantaṃ paṭipaharanto bhikkhu nāma kiñci bhikkhutejasā ḍahituṃ na sakkoti. Yo pana akkosantaṃ na paccakkosati, bhaṇḍantaṃ na paṭibhaṇḍati, paharantaṃ na paṭipaharati, tasmim vipphaṭṭipanno tassa sīlatejena ḍayhati. Tenevetaṃ vuttaṃ. **Na tassa puttā pasavoti** tassa puttadhītaropi gomahimsakukkuṭasūkarādayo pasavopi³ na bhavanti, vinassantīti attho. **Dāyādā vindare dhananti** tassa dāyādāpi dhanam na vindanti. **Tālāvatthū bhavanti** teti te bhikkhutejasā daḍḍhā vatthumattāvasiṭṭho matthakacchinnatālo viya bhavanti, puttadhītādivasena na vaḍḍhantīti attho.

1. Yena kenaci (Syā)

2-2. So (Ka)

3. Sabbepi (Syā)

Tasmāti yasmā samaṇatejena daḍḍhā matthakacchinnatālo viya aviruḷhidhammā bhavanti, tasmā. **Sammadeva samācareti** sammā samācareyya. Sammā samācarantena pana kiṃ kātabbanti? Khattiyaṃ tāva nissāya laddhabbaṃ gāmanigamayānavāhanādi-ānisaṃsaṃ, uragaṃ nissāya tassa kīḷāpanena laddhabbaṃ vatthahiraññasuvaṇṇādi-ānisaṃsaṃ, aggim nissāya tassānubhāvena patabbaṃ yāgubhattapacanasītavinodanādi-ānisaṃsaṃ, bhikkhuṃ nissāya tassa vasena patabbaṃ asutasavanasutapariyodapanasaggamaggādhigamādi-ānisaṃsaṃ sampassamānena “ete nissāya pubbe vuttappakāro ādīnavo atthi, kiṃ imehi”ti na sabbaso¹ pahātabbā². Issariyatthikena pana vuttappakāraṃ avajānanañca paribhavanañca akatvā pubbuṭṭhāyipacchānipātītādīhi upāyehi khattiyakumāro tosetabbo, evaṃ tato issariyaṃ adhigamissati. Ahituṇḍikena urage vissāsaṃ akatvā nāgavijjaṃ parivattetvā ajapadena daṇḍena gīvāya gahetvā visaharena mūlena dāṭhā dhovitvā peḷayaṃ pakkhipitvā kīḷāpentena caritabbā. Evaṃ taṃ nissāya ghāsacchādanādīni labhissati. Yāgupacanādīni kattukāmena aggim vissāseṇa bhaṇḍukkhaliḷkādīsū apakkhipitvā hatthehi anāmasantena gomayacuṇṇādīhi jāletvā yāgupacanādīni kattabbāni, evaṃ taṃ nissāya ānisaṃsaṃ labhissati. Asutasavanādīni patthayantenapi bhikkhuṃ ativissāseṇa vejjakammanavakammādīsū³ ayojetvā catūhi paccayehi sakkaccaṃ upaṭṭhātabbo, evaṃ taṃ nissāya asutapubbaṃ Buddhavacanaṃ asutapubbaṃ pañhāvinicchayaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ tisso kulasampattiyo⁴ cha kāmasaggāni nava ca brahmaloke patvā amatamahānibbānadassanampi labhissatīti imamatthaṃ sandhāya **sammadeva samācareti** āha.

Etadavocāti dhammadesanaṃ sutvā pasanno pasādaṃ āvikaronto etaṃ “abhikkantaṃ”ti-ādivacanaṃ avoca. Tattha **abhikkantanti** abhikantaṃ⁵ atīṭṭhaṃ atimanāpaṃ, atisundaranti attho. Ettha ekena abhikkantasaddena desanaṃ thometi “abhikkantaṃ bhante yadidaṃ Bhagavato dhammadesanā”ti. Ekena

1. Na sabbasova (Sī, Syā)

2. Pahātabbo (Syā)

3. Vejjakammadūtakammādīsū (Sī), vejjakammadūtakammanavakammādīsū (Syā)

4. Kusalasampattiyo (Sī, Syā)

5. Atikantaṃ (Syā)

attano pasādaṃ “abhikkantaṃ bhante yadidaṃ Bhagavato dhammadesanaṃ āgama mama pasādo”ti.

Tato paraṃ catūhi upamāhi desanaṃyeva thometi. Tattha **nikkujjanti** adhomukhaṭṭhapitaṃ, heṭṭhāmukhaṭṭhitaṃ vā. **Ukkujjeyyāti** uparimukhaṃ kareyya. **Paṭicchannanti** tiṇapaṇṇādichāditā¹. **Vivareyyāti** ugghāṭeyya. **Mūlhassāti** disāmūlhassa. **Maggam ācikkheyyāti** hatthe gahetvā “esa maggo”ti vadeyya. **Andhakāreti** kālapakkhacātuddasī-aḍḍharattaghaṇavanasaṇḍameghapaṭalehi caturaṅge tame². Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā koci nikkujjitaṃ ukkujjeyya, evaṃ saddhammavimukhaṃ asaddhamme patitaṃ maṃ asaddhammā vuṭṭhāpentena, yathā paṭicchannaṃ vivareyya, evaṃ Kassapassa Bhagavato sāsanaṃtaradhānā pabhuti micchādiṭṭhigahanapaṭicchannaṃ sāsanaṃ vivarantena, yathā mūlhassa maggaṃ ācikkheyya, evaṃ kummaggamicchāmaggaṇipannassa me saggamokkhamaggaṃ āvikarontena, yathā andhakāre telapajjotaṃ dhāreyya, evaṃ mohandhakāre nimuggassa³ me Buddhādiratanarūpāni apassato tappaṭicchādakamohandhakāraviddhaṃsakadesanāpajjotaṃ dhārentena⁴ mayhaṃ Bhagavatā etehi pariyāyehi pakāsītattā anekapariyāyena dhammo pakāsītoti.

Evaṃ desanaṃ thometvā imāya desanāya ratanattaye pasannacitto pasannākāraṃ karonto **esāhanti**-ādimāha. Tattha **esāhanti** eso ahaṃ. **Bhagavantaṃ saraṇaṃ gacchāmi dhammañca bhikkhusaṃghaṇcāti** Bhagavantañca dhammañca bhikkhusaṃghaṇcāti imaṃ ratanattayaṃ saraṇaṃ gacchāmi. **Upāsakaṃ maṃ bhante Bhagavā dhāretūti** maṃ Bhagavā “upāsako ayan”ti evaṃ dhāretu, jānātūti attho. **Ajjataggeti** ajjataṃ ādim katvā. Ajjadaggeti vā pāṭho, da-kāro padasandhikaro, ajja aggaṃ katvāti attho. **Pāṇupetanti** pāṇehi upetaṃ. Yāva me jīvitaṃ pavattati, tāva upetaṃ anaññasatthukaṃ tīhi saraṇagamanehi saraṇaṃ gataṃ upāsakaṃ kappiyakāraṃ maṃ Bhagavā dhāretūti ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya Sāmaññaphalasutte sabbākārena vuttoti. . Paṭhamam.

1. Tiṇādichāditam (Syā), tiṇapaṇṇādīhi chāditam (Ka)

3. Mohandhakāranimuggassa (Sī, Ka)

2. Caturaṅgatamasi (Ka)

4. ...pajjotadhāraṇena (Ka)

2. Purisasuttavaṇṇanā

113. Dutīye **abhivādetvā**ti purimasutte saraṇagatatā idha abhivādesi. **Ajjhattanti** niyakajjhataṃ, attano santāne uppajjantīti attho. **Lobhādīsu** lubbhanalakkhaṇo lobho, dussanalakkhaṇo doso, muyhanalakkhaṇo mohoti. **Himsantīti** viheṭhenti nāsenti vināsenti. **Attasambhūtāti** attani sambhūtā. **Tacasāraṃva samphalanti**¹ yathā tacasāraṃ veḷum vā naḷaṃ vā attano phalaṃ himsati vināseti, evaṃ himsanti vināsenti. . Dutīyaṃ.

3. Jarāmarasuttavaṇṇanā

114. Tatiye **aññatra jarāmarañā**ti jarāmarañato mutto nāma atthīti pucchati. **Khattiyamahāsālā**ti khattiyamahāsālā nāma mahāsārappattā khattiyā. Yesaṃ hi khattiyānaṃ heṭṭhimantena koṭisataṃ nidhānagataṃ hoti, tayo kahāpaṇakumbhā valañjanatthāya gehamajjhe rāsīṃ katvā ṭhapitā honti, te **khattiyamahāsālā** nāma. Yesaṃ brāhmaṇānaṃ asītikoṭidhanaṃ nihitaṃ hoti, diyaḍḍho kahāpaṇakumbho valañjanatthāya gehamajjhe rāsīṃ katvā ṭhapito hoti, te **brāhmaṇamahāsālā** nāma. Yesaṃ gahapatīnaṃ cattālīsakoṭidhanaṃ nihitaṃ hoti, kahāpaṇakumbho valañjanatthāya gehamajjhe rāsīṃ katvā ṭhapito hoti, te **gahapatimahāsālā** nāma.

Addhāti issarā. Nidhānagatatadhanassa² mahantatāya **mahaddhanā**. Suvāṇṇarajatabhājanādīnaṃ upabhogabhaṇḍānaṃ mahantatāya **mahābhogā**. Anidhānagatassa jātārūparajatassa pahūtātāya **pahūtajātārūparajatā**. Vittūpakaraṇassa tuṭṭhikaraṇassa³ pahūtātāya **pahūtavittūpakaraṇā**. Godhanādīnaṃca sattavidhadhaññānaṃca pahūtātāya **pahūtadhanadhaññā**. **Tesampi jātānaṃ natthi aññatra jarāmarañā**ti tesampi evaṃ issarānaṃ jātānaṃ nibbattānaṃ natthi aññatra jarāmarañā, jātattāyeva jarāmarañato makkho nāma natthi, antojaramaraṇe⁴eva teti⁴.

1. Vamsaphalanti (Syā)

3. Tuṭṭhikāraṇassa (Syā)

2. Nidhānagatassa (Syā)

4. Hoti (Sī)

Arahantoti-ādīsu ārakā kilesehīti arahanto. Khīṇā etesaṃ cattāro āsavāti **khīṇāsavā**. Brahmācariyavāsaṃ vuṭṭhā pariniṭṭhitavāsāti **vusitavanto**. Catūhi maggehi karaṇīyaṃ etesaṃ katanti **katakarāṇīyā**. Khandhabhāro kilesabhāro abhisankhārabhāro kāmaguṇabhāroti ime ohitā bhārā etesanti **ohitabhārā**. Anuppatto arahattasankhāto sako attho etesanti **anuppattasadatthā**. Dasavidhampi parikkhīṇaṃ bhavasamyojanaṃ etesanti **parikkhīṇabhavasamyojanā**. Sammā karaṇehi jānitvā vimuttāti **sammadaññāvimuttā**. Maggapaññāya catusaccadhammaṃ ñatvā phalavimuttiyā vimuttāti attho. **Bhedanadhammoti** bhijjanasabhāvo. **Nikkhepanadhammoti**¹ nikkhipitabbasabhāvo. Khīṇāsavassa hi ajjiraṇadhammopi atthi, ārammaṇato paṭividdhaṃ nibbānaṃ, taṃ hi² na jīrati. Idha panassa jīraṇadhammaṃ dassento evamāha. Atthupattiko kirassa suttassa nikkhepo. Sivikasālāya nisīditvā kathitanti vadanti. Tattha Bhagavā citrāṇi rathayānādīni disvā diṭṭhameva upamaṃ katvā “jīranti ve rājarathā”ti gāthamāha.

Tattha **jīrantīti** jaraṃ pāpuṇanti. **Rājarathāti** rañño abhirūhanarathā. **Sucittāti** suvaṇṇarajatādīhi suṭṭhu cittitā³. **Atho sarīrampi jaraṃ upetīti** evarūpesu anupādiṇṇakesu sārādārumayesu rathesu jīrantesu imasmiṃ ajjhattike upādiṇṇake maṃsalohitādimaye sarīre kiṃ vattabbaṃ, sarīrampi jaraṃ upetiyeṇāti attho. **Santo have sabbhi pavedayantīti** santo sabbhīhi⁴ saddhiṃ sataṃ dhammo na jaraṃ upetīti evaṃ pavedayanti. Sataṃ dhammo nāma nibbānaṃ, taṃ na jīrati, ajaraṃ amatanti⁵ evaṃ kathentīti attho. Yasmā vā nibbānaṃ āgamma sīdanasabhāvā kilesā bhijjanti, tasmā taṃ sabbhīti vuccati. Iti purimāpadassa karaṇaṃ dassento “santo have sabbhi pavedayantī”ti āha. Idaṃ hi vuttaṃ hoti—sataṃ dhammo na jaraṃ upeti, tasmā⁶ santo sabbhi pavedayanti, ajaraṃ nibbānaṃ sataṃ dhammoti ācikkhantīti attho. Sundārādhivacanaṃ vā etaṃ sabbhīti. Yaṃ sabbhidhammabhūtaṃ nibbānaṃ santo pavedayanti kathayanti, so sataṃ Dhammo na jaraṃ upetītipi attho. . Tatiyaṃ.

1. Nikkhepanasabhāvoti (Syā)

2. Tampi (Ka)

3. Cittā (Syā)

4. Sabbhi (Syā)

5. Amaranti (Syā)

6. Kasmā (Syā)

4. Piyasuttavaṇṇanā

115. Catutthe **rahogatassāti** rahasi gatassa. **Paṭisallīnassāti** nilīnassa ekībhūtaṃ. **Evametaṃ mahārājāti** idha¹ Bhagavā imaṃ suttaṃ sabbaññubhāsitaṃ karonto āha. **Antakenādhīpannassāti** maraṇena ajjhotthaṭṭassa. . Catutthaṃ.

5. Attarakkhitassuttavaṇṇanā

116. Pañcame **hatthikāyoti** hatthighaṭṭa². Seseupi eseva nayo. **Samvaroti** pidahanaṃ. **Sādhu sabbattha samvaroti** iminā kammaṭṭhabhedam apattassa kammaṭṭhaṃ samvaraṃ dasseti. **Lajjīti** hirimā. Lajjigahaṇena cettha ottappampi gahitameva hoti. . Pañcamaṃ.

6. Appakasuttavaṇṇanā

117. Chaṭṭhe **ulāre ulāretipaṇṇite** ca bahuke ca. **Majjintīti** mānamajjanena majjanti. **Atisāraṇti** atikkamaṃ. **Kūṭanti** pāsaṃ. **Pacchāsanti** pacchā tesam. . Chaṭṭhaṃ.

7. Aḍḍakaraṇasuttavaṇṇanā

118. Sattame **kāmahetūti** kāmamūlakaṃ. **Kāmanidānaṇti** kāmappaccayā. **Kāmaḍḍhikaraṇanti** kāmakāraṇā. Sabbāni hetāni aññaṃaññavevacanāneva. **Bhadramukhoti** sundaramukho. Ekadivasaṃ kira rājā aḍḍakaraṇe³ nisīdi. Tattha paṭhamataraṃ laṇṇaṃ gahetvā nisinnā amaccā assāmikepi sāmike karimsu. Rājā taṃ ṇatvā “mayhaṃ tāva pathavissarassa sammukhāpete evaṃ karonti, parammukhā kiṃ nāma na karissanti, paññāyissati dāni Viṭaṭṭubho⁴ senāpati sakena rajjena, kiṃ mayhaṃ evarūpehi laṇṇakhādakehi musāvādīhi saddhim ekaṭṭhāni nisajjāyā”ti cintesi. Tasmā evamāha. **Khippaṃva oḍḍanti** kuminaṃ viya oḍḍitaṃ. Yathā macchā oḍḍitaṃ kuminaṃ pavisaṇtā na jānanti, enaṃ satta kilesakāmena vatthukāmaṃ vītikkamantā na jānantīti attho. . Sattamaṃ.

1. Iti (Sī)

2. Hatthighaṭṭo (Ka)

3. Atthakaraṇe (Sī, Syā)

4. Viṭaṭṭa bho (Sī), Viḍḍabho (Syā)

8. Mallikāsuttavaṇṇanā

119. Aṭṭhame **atthi nu kho te Malliketi** kasmā pucchati? Ayaṃ kira Mallikā duggatamālākārassa dhītā, ekadivasam āpaṇato pūvaṃ gahetvā “mālārāmaṃ gantvāva khādissāmī”ti gacchantī paṭipathe bhikkhusaṃghaparivāraṃ Bhagavantam bhikkhācāraṃ pavisantaṃ disvā pasannacittā taṃ Bhagavato adāsi, Satthā nisīdanākāraṃ dassesi. Ānandatthero cīvaraṃ paññāpetvā adāsi. Bhagavā tattha nisīditvā taṃ pūvaṃ paribhuñjitvā mukhaṃ vikkhāletvā sitaṃ pātvākāsi. Thero “imissā bhante ko vipāko bhavissatī”ti pucchi. Ānanda ajjesā¹ Tathāgatassa paṭhamabhojanaṃ adāsi, ajjeva Kosalarañño aggamahesī bhavissatīti. Taṃdivasameva ca rājā Kāsīgāme bhāgineyyena yuddhena² parājito palāyitvā nagaraṃ āgacchanto mālārāmaṃ pavisitvā balakāyassa āgamaṇaṃ āgamesi. Tassa sā vattaṃ akāsi. So tāya vatte³ pasīditvā taṃ antepuraṃ atihārāpetvā taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

Athekadivasam cintesi “mayā imissā duggatakulassa dhītuyā mahantaṃ issariyaṃ dinnam, yaṃnūnāhaṃ imaṃ puccheyyaṃ ‘ko te piyo’ti. Sā ‘tvaṃ me mahārāja piyo’ti vatvā puna maṃ pucchissati, athassāhaṃ ‘mayhampi tvaṃyeva piyā’ti vakkhāmī”ti. Iti so aññamaññaṃ vissāsaṇaṇatthaṃ sammodanīyaṃ kathaṃ kathento pucchati. Sā pana devī paṇḍitā Buddhupaṭṭhāyikā dhammupaṭṭhāyikā saṃghupaṭṭhāyikā mahāpaññā⁴, tasmā evaṃ cintesi “nāyaṃ pañho rañño mukhaṃ oloketvā kathetabbo”ti. Sā saraseneva kathetvā rājānaṃ pucchi. Rājā tāya sarasena kathitattā nivattitum alabhanto sayampi daraseneva kathetvā “sakāraṇaṃ idaṃ, Tathāgatassa naṃ ārocessāmī”ti gantvā Bhagavato ārocesi. **Nevajjhagāti** nādhigacchati. **Evaṃ piyo puthu attā paresanti** yathā ekassa attā piyo, evaṃ paresaṃ puthusattānampi⁵ attā piyoti attho. . Aṭṭhamam.

1. Ajjeva (Syā)

2. Yuddhe (Syā)

3. Katavatte (Syā)

4. Mahāpuññā (Syā, Ka)

5. Puthuttānaṃ (Syā)

9. Yaññasuttavaṇṇanā

120. Navame **thūṇūpanītānī**ti thūṇaṃ upaṇtāni, thūṇāya baddhāni honti. **Parikammāni karontī**ti ettāvataṃ tehi bhikkhūhi rañño¹ āradhayañño Tathāgatassa ārocito. Kasmā pana raññā ayaṃ yañño āradho? Dussupinapaṭighātāya. Ekadivasaṃ kira rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nagaraṃ anusaṅcaranto vātapānaṃ vivaritvā olokayamānaṃ ekaṃ itthiṃ disvā tassā paṭibaddhacitto tatova paṇinivattitvā antepuraṃ pavisitvā ekassa purisassa tamatthaṃ ārocetvā “gaccha tassā sassāmikabhāvaṃ vā assāmikabhāvaṃ vā jānāhi”ti pesesi. So gantvā² pucchi. Sā “eso me sāmiko āpaṇe nisinno”ti dassesi. Rājapuriso rañño tamatthaṃ ācikkhi, rājā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā “maṃ upaṭṭhahā”ti āha. Nāhaṃ deva upaṭṭhahitum³ jānāmīti ca vutte “upaṭṭhānaṃ nāma na ācariyassa santike uggahetabban”ti balakkārena āvudhaphalakaṃ gāhāpetvā upaṭṭhākaṃ akāsi. Upaṭṭhahitvā gehaṃ gatamattameva ca naṃ puna pakkosāpetvā “upaṭṭhākena nāma rañño vacanaṃ kattabbaṃ, gaccha ito yojanamatte⁴ amhākaṃ sīsadhovanapokkharāṇi atthi, tato aruṇamattikaṇca lohituppalamālaṇca gaṇhitvā ehi. Sace ajjeva nāgacchasi, rājadaṇḍaṃ karissāmi”ti vatvā pesesi. So rājabhayena nikkhamitvā gato.

Rājāpi tasmiṃ gate dovārikaṃ pakkosāpitvā “ajja sāyanheyeva dvāraṃ pidahitvā ‘ahaṃ rājadūto’ti vā ‘uparajadūto’ti vā bbaṇaṇtānampi mā vivarī”ti āha. So puriso mattikaṇca uppālāni ca gahetvā dvāre pihitamatte⁵ āgantvā bahuṃ vadantopi dvāraṃ alabhitvā parissayabhayena Jetavanaṃ gato. Rājāpi rāgapariḷāhena⁶ abhibhūto kāle nisīdati, kāle tiṭṭhati, kāli nipaṇṇati, sanniṭṭhānaṃ⁷ alabhanto yattha katthaci nisinnakova makkaṭṭaniddāya niddāyati.

1. Raññā (Syā)

2. Taṃ gantvā (Syā)

3. Upaṭṭhātum (Sī, Syā)

4. Yojanamagge (Syā), yojanamattake (Ka)

5. Pidahitamatte (Sī)

6. Balavapariṭṭhāhena (Sī, Syā)

7. Nisinnaṭṭhānaṃ (Sī)

Pubbe ca¹ tasmiṃyeva nagare cattāro seṭṭhiputtā paradārikakammaṃ² katvā Nandopanandāya nāma Lohakumbhiyā nibbattiṃsu. Te pheṇuddehakaṃ paccamānā tiṃsavassasahassāni heṭṭhā gacchantā kumbhiyā talam pāpuṇanti, tiṃsavassasahassāni upari gacchantā matthakaṃ pāpuṇanti. Te taṃ divasaṃ ālokaṃ oloketvā attano dukkaṭabhayena ekekaṃ gātham vattukāmā vattum asakkontā ekekaṃ akkhameva āhaṃsu. Eko sa-kāraṃ, eko so-kāraṃ, eko na-kāraṃ, eko du-kāraṃ āha. Rājā tesam nerayikasattānaṃ saddaṃ sutakālato paṭṭhāya sukhaṃ avindamānova tanhrattāvasesaṃ vītināmesi.

Aruṇe utṭhite purohito āgantvā taṃ sukhasēyyaṃ pucchi. So “kuto me ācariya sukhaṃ”ti vatvā “supine evarūpe sadde assosiṃ”ti ācikkhi. Brahmaṇo “imassa rañño iminā supinena vuḍḍhi vā hāni vā natthi, apica kho pana yaṃ imassa gehe atthimtaṃ samaṇassa Gotamassa hoti, Gotamasāvakaṇaṃ hoti, brāhmaṇā kiñci na labhanti, brāhmaṇaṇaṃ bhikkhaṃ³ uppādessāmi”ti “bhāriyo ayaṃ mahārāja supino tisu jānīsu ekā paññāyati, rajjantarāyo vā bhavissati jīvitantarāyo vā, devo vā na vassissati”ti āha. Kathaṃ sotthi bhavēyya ācariyāti. Mantetvā nātum sakkā mahārājāti. Gacchatha ācariyehi saddhiṃ mantetvā amhākaṃ sotthiṃ karoṭhāti.

So Sivikasālāyaṃ brāhmaṇe sannipātetvā tamatthaṃ ārocetvā “visum visum gantvā evaṃ vadathā”ti tayo vagge akāsi. Brāhmaṇā pavisitvā rājānaṃ sukhasēyyaṃ pucchiṃsu. Rājā purohitassa kathitaniyāmeneva kathetvā “kathaṃ sotthi bhavēyyā”ti pucchi. Mahābrāhmaṇā “sabbapañcasataṃ⁴ yaññaṃ yajitvā etassa kammaṃ sotthi bhavēyya, evaṃ mahārāja ācariyā kathenti”ti āhaṃsu. Rājā tesam sutvā anabhinanditvā appaṭikkositvā tuṇhī ahosi. Atha dutiyavaggabrāhmaṇāpi āgantvā tatheva kathesum. Tathā tatiyavaggabrāhmaṇāpi. Atha rājā “yaññaṃ karontū”ti āṇāpesi. Tato paṭṭhāya brāhmaṇā usabhādayo paṇe āgarāpesum, nagare mahāsaddo

1. Pubbepi (Syā)

2. Paradāraṇakammaṃ (Sī), paradāraṇakammaṃ (Syā)

3. Bhakkhaṃ (Syā)

4. Sabbapañcapañcasataṃ (Syā)

udapādi. Taṃ pavattim̐ ñatvā Mallikā rājānaṃ Tathāgatassa santikaṃ pesesi. So gantvā Bhagavantaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Bhagavā “handa kuto nu tvaṃ mahārāja āgacchasi divādivassā”ti āha. Rājā “ajja me bhante supinake¹ cattāro saddā sutā, sohaṃ brāhmaṇe pucchim̐, brāhmaṇā ‘bhāriyo mahārāja supino, sabbapañcasataṃ yaññaṃ yajitvā paṭikammaṃ karomāti āraddhā’ti” āha². Kinti te mahārāja saddā sutāti. So yathāsutaṃ ārocesi. Atha naṃ Bhagavā āha—pubbe mahārāja imasmim̐ yeva nagare cattāro seṭṭhiputtā paradārikā hutvā Nandopanandāya Lohakumbhiyā nibbattā saṭṭhivassasahassamatthake uggacchimsu³.

Tattha eko—

“Saṭṭhivassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.

Niraye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissatī”ti⁴—

Imaṃ gāthaṃ vattukāmo ahosi. Duttiyo—

“Sohaṃ nūna ito gantvā, yonim̐ laddhāna mānusiṃ.

Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahun”ti⁴—

Imaṃ. Tattiyo—

“Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati.

Tadā⁵ hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā”ti⁴—

Imaṃ. Catuttho—

“Dujjīvitamajjivimhā, ye sante na dadamhase.

Vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano”ti⁴—

Imaṃ. Te imā gāthā vattuṃ asakkontā ekekaṃ akkharaṃ vatvā tattheva nimuggā. Iti mahārāja te nerayikasattā yathākammena niraviṃsu. Tassa saddassa sutapaccayā tuyhaṃ hāni vā vuḍḍhi vā natthi. Ettakānaṃ pana pasūnaṃ ghātanakammaṃ nāma bhāriyanti nirayabhayena tajjetvā

1. Supinakā (Ka)

2. Āhaṃsu (Syā)

3. Ummujjimsu (Syā), uppajjimsu (Ka)

4. Khu 2. 216; Khu 5. 100 piṭṭhe Jātake.

5. Tathā (Syā)

dhammakathaṃ kathesi. Rājā Dasabale pasīditvā “muñcāmi, nesaṃ jīvitam dadāmi, haritāni ceva tiṇāni khādantu¹, sītalāni ca pānīyāni pivantu, sīto ca nesaṃ vāto upavāyatu”ti vatvā “gacchatha hāretvā”ti manusse āṇāpesi. Te gantvā brāhmaṇe palāpetvā taṃ pāṇasaṅghaṃ bandhanato mocetvā nagare dhammabheriṃ carāpesuṃ.

Atha rājā Dasabalassa santike nisinno āha “bhante ekaratti nāma tiyāmā hoti, mayhaṃ pana ajja dve rattiyo ekato ghaṭitā viya ahesun”ti. Sopi puriso tattheva nisinno āha “bhante yojanaṃ nāma catugāvutaṃ hoti, mayhaṃ pana ajja dve yojanāni ekato katāni viya ahesun”ti. Atha Bhagavā “jāgarassa tāva rattiya dīghabhāvo pākaṭo, santassa yojanassa dīghabhāvo pākaṭo, vaṭṭapatitassa pana bālaputhujjanassa anamataggasaṃsāravaṭṭaṃ ekantadīghamevā”ti rājānañca tañca purisaṃ nerayikasatte ca ārabha Dhammapade imariṃ gāthaṃ abhāsi—

“Dīghā jāgarato ratti, dīghaṃ santassa yojanaṃ.

Dīgho bālāna saṃsāro, saddhammaṃ avijānatan”ti².

Gāthāpariyosāne so itthisāmiko puriso sotāpattiphale patiṭṭhahi.
Etamatthaṃ veditvāti etaṃ kāraṇaṃ jānitvā.

Assamedhanti-ādīsu porāṇarājakāle kira sassamedhaṃ purisamedhaṃ sammāpāsaṃ vācāpeyyanti cattāri saṅghavattthūni ahesuṃ, yehi rājāno lokaṃ saṅgaṇhiṃsu. Tattha nipphannaśassato dasamabhāgaggahaṇaṃ **sassamedhaṃ** nāma, sassasampādane medhāvitāti attho. Mahāyodhānaṃ chamāsikaṃ bhatta³ vetanānuppādānaṃ **purisamedhaṃ** nāma, purisaśaṅgaṇhane medhāvitāti attho. Daliddamanussānaṃ hatthato⁴ lekhaṃ gahetvā tiṇi vassāni vināva vaḍḍhiyā saḥassadvisahassamattadhanānuppādānaṃ **sammāpāsaṃ** nāma. Tañhi sammā manusse pāseti, hadaye bandhitvā viya ṭhapeti, tasmā sammāpāsanti vuccati. “Tāta mātulā”ti-ādinā nayena saṅghavācābhaṇaṇaṃ vācāpeyyaṃ nāma, piyavācāti attho. Evaṃ catūhi saṅghavattthūhi saṅghaṭṭhaṃ

1. Dadantu (Syā)

3. Chamāsikabhati (Syā)

2. Khu 1. 22 piṭṭhe.

4. Potthake (Ka)

iddhañceva hoti phītañca pahūta-annapānaṃ khemaṃ nirabbudaṃ, manussā mudā modamānā ure putte naccantā apārutagharadvārā¹ viharanti. Idaṃ gharadvāresu aggaḷānaṃ abhāvato **niraggalanti** vuccati. Ayaṃ porāṇikā pavenī.

Aparabhāge pana Okkākarājakāle brāhmaṇā imāni cattāri saṅghavattthūni imaṇca raṭṭhasampattiṃ parivattetvā uddhammūlakam katvā assamedham purisamedhanti-ādike pañca yaññe nāma akaṃsu. Tesu assamettha medhanti vadhantīti **assamedho**. Dvīhi pariyaññehi yajitabbassa ekavīsatiyūpassa ekasmiṃ majjhimadivaseyeva sattanavutipaṇcapasusataghātabhimsanassa ṭhapetvā bhūmiṇca purise ca avasesasabbavibhavadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Purisamettha medhantīti **purisamedho**. Catūhi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Sammamettha pāsenti **sammāpāso**. Divase divase sammam² khipitvā tassa patitokāse vedim katvā saṃhārimahi yūpādīhi sarassatinadiyā nimuggokāsato pabhuti paṭilomaṃ gacchantena yajitabbassa satrayāgassetam adhivacanaṃ. Vājettha pivantīti **vājapeyyo**. Ekena pariyaññena sattarasahi pasūhi yajitabbassa beluvayūpassa sattarasakadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Natthi ettha aggaḷāti **niraggaḷo**. Navahi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā ca purisehi ca assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa sabbamedhapariyāyanāmassa assamedhavikappassevetam adhivacanaṃ. **Mahārambhāti** mahākiccā mahākaraṇīyā. **Sammaggaṭāti** sammāpaṭipannā Buddhādayo. **Nirārambhāti** appatthā appakiccā. **Yajanti anukulanti** anukulesu yajanti, yaṃ niccabhattādi pubbapurisehi paṭṭhapitam, tam aparāparam anupacchinnattā manussā dadantīti attho. . Navamaṃ.

10. Bandhanasuttavaṇṇanā

121. Dasame **idha bhante raññāti** idaṃ te bhikkhū tesu manussesu Ānandattherassa sukatakāraṇam³ ārocentā ārocesum. Rañño kira Sakkena Kusarājassa dinno atṭhavaṅko maṇi paveniyā āgato. Rājā alaṅkaraṇakāle tam maṇim āharathāti āha. Manussā

1. Apārutagharā (Syā, Ka)

2. Yugacchiggale pavesanadaṇḍasaṅkhātam sammam (Syā)

3. Sukāraṇam (Sī)

“ṭhapitaṭṭhāne na passāmā”ti ārocesum. Rājā antogharacārino “maṇim pariyesitvā dethā”ti bandhāpesi. Ānandatthero te disvā maṇipaṭisāmakānaṃ¹ ekam upāyaṃ ācikkhi. Te rañño ārocesum. Rājā “paṇḍito thero, therassa vacanaṃ karoṭhā”ti. Paṭisāmakamanussā rājaṅgaṇe udakacāṭim ṭhapetvā sāṇiyā parikkhipāpetvā te manusse āhaṃsu “sāṭakam pārupitvā ettha gantvā hattham otārethā”ti. Maṇicoro cintesi “rājabhaṇḍam vissajjetum vā valañjetum vā na sakkā”ti. So geham gantvā maṇim upakacchake ṭhapetvā sāṭakam pārupitvā āgamma udakacāṭiyam pakkhipitvā pakkāmi. Mahājane paṭikkante rājamanussā cāṭiyam hattham otāretvā maṇim disvā āharitvā rañño adamsu. “Ānandattherena kira dassitanayena maṇi diṭṭho”ti mahājano kolāhalaṃ akāsi. Te bhikkhū taṃ kāraṇaṃ Tathāgatassa ārocentā imaṃ pavattiṃ ārocesum. Satthā “anacchariyam bhikkhave, yaṃ Ānando manussānaṃ hatthāruḷhamaṇim āharāpeyya, yattha pubbe paṇḍitā attano ñāṇe ṭhatvā ahetukapaṭisandhiyam nibbattānaṃ tiracchānagatānampi hatthāruḷham bhaṇḍam āharāpetvā rañño adamsū”ti vatvā—

“Ukkaṭṭhe sūramicchanti, mantīsu akutūhalaṃ.

Piyaṅca annapānamhi, atthe jāte ca paṇḍitaṃ”ti²—

Mahāsārajātakam kathesi.

Na taṃ dalhanti taṃ bandhanaṃ thiranti na kathenti. **Yadāyasanti** yaṃ ayasā kataṃ. **Sārattarattā**ti suṭṭhu rattarattā, sārattena vā rattā sārattarattā, sāraṃ idanti maññaṇāya³ rattāti attho. **Apekkhāti** ālayo nikanti. **Āhūti** kathenti. **Ohārinanti** catūsu apāyesu ākaḍḍhanakam. **Sithilanti** na āyasādibandhanaṃ viya iriyāpatham nivāretvā ṭhitaṃ. Tena hi bandhanena buddhā paradesampi gacchantiyeva. **Duppamuñcanti** aññatra lokuttaraññāṇena muñcituṃ asakkuṇeyyanti. . Dasamaṃ.

Paṭhamo vaggo.

1. Sāṇiyā parikkhipāpetvā paṭisāmakānaṃ (Syā)

2. Khu 5. 22 piṭṭhe Jātake.

3. Maññaṃānā (Sī)

2. Dutiyavagga

1. Sattajaṭṭilasuttavaṇṇanā

122. Dutiyavaggassa paṭhame **Pubbārāme Migāramātupāsādeti** Pubbārāmasaṅkhātte vihāre Migāramātuyā¹ pāsāde. Tatrāyaṃ anupubbikathā—atīte sataśahassakappamatthake ekā upāsikā Padumuttaraṃ Bhagavantaṃ nimantetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sataśahassadānaṃ datvā Bhagavato pādamūle nipajjitvā “anāgate tumhādisassa Buddhassa aggupaṭṭhāyikā homi”ti patthanaṃ akāsi. Sā kappasataśahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā amhākaṃ Bhagavato kāle Bhaddiyanagare Meṇḍakaputtassa Dhanañcayaseṭṭhino² gehe Sumanadeviyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Jātakāle cassā Visākhāti nāmaṃ akaṃsu. Sā yadā Bhagavā Bhaddiyanagaraṃ agamāsi, tadā pañcahi dārikāsatehi saddhiṃ Bhagavato paccuggamaṃ gatā paṭhamadassanaṃhiyeva sotāpannā ahoṣi. Aparabhāge Sāvattiyaṃ Migāraseṭṭhiputtassa Puṇṇavaḍḍhanakumārassa gehaṃ gatā. Tattha naṃ Migāraseṭṭhi mātiṭṭhāne³ ṭhapesi, tasmā Migāramātāti vuccati. Tāya kārite pāsāde.

Bahi dvārakoṭṭhaketi pāsādadvārakoṭṭhakassa bahi, na vihāradvārakoṭṭhakassa. So kira pāsādo lohapāsādo viya samantā catudvārakoṭṭhakayuttana pākārena parikkhitto. Tesu pācīnadvārakoṭṭhakassa bahi pāsādacchāyāyaṃ pācīnalokadhātum olokento paññatte varabuddhāsane nisinno hoti.

Parūḷhakacchanakhalomāti parūḷhakacchā parūḷhanakhā parūḷhalomā, kacchādīsu dīghalomā dīghanakhā cāti attho. **Khārividhanti** vividhakhārīm nānappakāraṃ pabbajitaparikkhārabhaṇḍakaṃ. **Avidūre atikkamantī**ti avidūramaggena nagaraṃ pavisanti. **Rājāhaṃ bhanteti** ahaṃ bhante rājā Pasenadi Kosalo, mayhaṃ nāmaṃ tumhe jānāthāti. Kasmā pana rājā loka aggapuggalassa santike nisinno evarūpānaṃ naggabhogganissirikānaṃ añjalim paggaṇhātīti. Saṅgaṇhanatthāya. Evaṃ hissa ahoṣi “sacāhaṃ ettakampi etesaṃ na

1. Migāramātā (Syā)

2. Dhanañjayaseṭṭhino (Sī, Syā)

3. Mātuṭṭhāne (Sī)

karissāmi, ‘mayam puttadāram pahāya etassatthāya dubbhojanadukkhaseyyādīni anubhoma, ayam amhākam añjalimattampi na karotī’ti attanā diṭṭham sutam paṭicchādetvā na katheyyum, evam kate pana anigūhitvā kathessanti’ti. Tasmā evamakāsi. Apica Satthu ajjhāsayaajānanattham evamakāsi.

Kāsikacandananti saṇhacandanam. **Mālāgandhavilepananti** vaṇṇagandhatthāya¹ mālam, sugandhabhāvatthāya gandham, vaṇṇagandhatthāya vilepanaṇca dhārentena.

Saṁvāsenāti saḥavāsenā. **Sīlam veditabbanti** ayam susīlo vā dussīlo vāti saṁvasantena upasaṅkamantena jānitabbo. **Taṇca kho dīghena addhunā na ittaranti** taṇca sīlam dīghena kālena veditabban, na ittarena. Dvīhatīhañhi saṁyatākāro ca saṁvutindriyākāro ca na sakkā dassetuṁ. **Manasikarotāti** sīlamassa pariggahessāmīti manasikarontena paccavekkhanteneva sakkā jānitum, na itarena. **Paññavatāti** tampi sappaññeneva paṇḍitena. Bālo hi manasikarontopi jānitum na sakkoti.

Saṁvohārenāti kathanena.

“Yo hi koci manussesu, vohāram upajīvati.

Evam Vaseṭṭha jānāhi, vāṇijo so na brāhmaṇo”ti²—

Ettha hi byavahāro vohāro nāma. “Cattāro ariyavohārā cattāro anariyavohārā”ti³ ettha cetanā. “Saṅkhā samaññā paññatti vohāro”ti⁴ ettha paññatti. “Vohāramattena so vohareyyā”ti⁵ ettha kathā vohāro. Idhāpi esova adhippeto. Ekaccassa hi sammukhā kathā parammukhāya kathāya na sameti parammukhā kathā ca sammukhāya kathāya, tathā purimakathā ca pacchimakathāya, pacchimakathā ca purimakathāya. So kathenteneva sakkā jānitum “asuci eso puggalo”ti. Sucisīlassa pana purimam pacchimena, pacchimaṇca purimena sameti, sammukhākathitam parammukhākathitena, parammukhākathitaṇca sammukhākathitena, tasmā kathentena sakkā sucibhāvo jānitunti pakāsento evamāha.

1. Vaṇṇagahaṇatthāya (Sī)

2. Ma 2. 409 piṭṭhe.

3. Dī 3. 193 piṭṭhe.

4. Abhi 1. 256 piṭṭhe.

5. Saṁ 1. 14 piṭṭhe.

Thāmoti ñāṇathāmo. Yassa hi ñāṇathāmo natthi, so uppannesu upaddavesu gahetabbaggahaṇaṃ kattabbakiccaṃ apassanto advāragharaṃ pavittṭho viya carati. Tenāha **āpadāsu kho mahārāja thāmo veditabboti**. **Sākacchāyāti** saṃkathāya. Duppaññaṃ hi kathā uduke geṇḍu¹ viya uppalavati, paññavato kathentassa paṭibhānaṃ anantaraṃ² hoti. Udaḁvipphanditeneva hi maccho khuddako vā mahanto vāti ñāyati. **Ocarakāti** heṭṭhācarakā. **Carā**³ hi pabbatamatthakena carantāpi heṭṭhācarakāva honti. **Ocaritvāti** avacaritvā vīmaṃsitvā, taṃ taṃ pavattim ñatvāti attho. **Rajojallanti** rajaṇca jallaṇca. **Vaṇṇarūpenāti** vaṇṇasaṇṭhānena. **Ittaradassanenaṭi** laḁukadassanena. **Viyañjanenaṭi** parikkhārabhaṇḁakena. **Patirūpako mattikākunḁalovāti** suvaṇṇakunḁalapatirūpako mattikākunḁalova. **Lohaḁḁhamāsoti** lohaḁḁhamāsako⁴. . Paṭhamam.

2. Pañcarājasuttavaṇṇanā

123. Dutie **rūpātinīlapitādibhedam rūpārammaṇam**. **Kāmānam agganti** etaṃ kāmānam uttamaṃ seṭṭhanti rūpagaruko āha. Sesesupi eseva nayo. **Yatoti yadā**. **Manāpapariyantanti** manāpanipphattikaṃ manāpakotikaṃ. Tattha dve manāpāni puggalamanāpaṃ sammutimanāpaṇca. Puggalamanāpaṃ nāma yaṃ ekassa puggalassa iṭṭhaṃ kantaṃ hoti, tadeva aññaṃsa aniṭṭhaṃ akantaṃ. Paccantavāsīnaṃhi gaṇḁuppadāpi iṭṭhā honti kantā manāpā, Majjhimaḁasavāsīnaṃ atijegucchā. Tesaṇca moramaṃsādīni iṭṭhāni honti, itaresaṃ tāni atijegucchāni. Iḁam puggalamanāpaṃ. Itaraṃ sammutimanāpaṃ.

Iṭṭhāniṭṭhārammaṇaṃ nāma loke paṭivibhattaṃ natthi, vibhajitvā pana dassetabbaṃ. Vibhajantena ca na ati-issaraṇaṃ Mahāsammatamahāsudassanadhammāsokādīnaṃ vasena vibhajitabbaṃ. Tesaṃhi dibbakappampi ārammaṇaṃ amanāpaṃ upaṭṭhāti. Atiduggatānaṃ dullabhannaṇapānānaṃ vasenapi na vibhajitabbaṃ. Tesaṃ hi kaṇājakabhattasitthānapi pūtimaṃsassa rasopi atimadhuro amatasadiso hoti. Majjhimānaṃ pana gaṇaka⁵ Mahāmattaseṭṭhi kuṭumbikavāṇijādīnaṃ

1. Geṇḁuko (Syā)

2. Anantaṃ (Ka)

3. Corā (Sī), cārā (Syā)

4. Lohamāsako (Sī, Syā)

5. Gaṇika (Syā)

kālena iṭṭhaṃ kālena aniṭṭhaṃ labhamānānaṃ vasena vibhajitabbaṃ. Tañca panetaṃ ārammaṇaṃ javanaṃ paricchinditum na sakkoti. Javanaṃ hi iṭṭhepi rajjati aniṭṭhepi, iṭṭhepi dussati aniṭṭhepi. Ekantato pana vipākacittam iṭṭhāniṭṭhaṃ paricchindati. Kiñcāpi hi micchādiṭṭhikā Buddhaṃ vā¹ saṃghaṃ vā mahācetiyaḍḍini vā ulārāni ārammaṇāni disvā akkhīni pidahanti domanassaṃ āpajjanti, dhammasaddaṃ sutvā kaṇṇe thakenti, cakkhuviññāṇasotaviññāṇāni² pana tesaṃ kusalavipākāneva honti. Kiñcāpi gūthasūkarādayo gūthagandhaṃ ghāyitvā khāditum labhissāmāti somanassajāta honti, gūthadassane pana nesaṃ cakkhuviññāṇaṃ, tassa gandhaghāyane ghānaviññāṇaṃ, rasasāyane jivhāviññāṇaṃ akusalavipākameva hoti. Bhagavā pana puggalamanāpataṃ sandhāya **te ca mahārāja rūpāti**-ādimāha.

Candanaṅgalikoti³ idaṃ tassa upāsakassa nāmaṃ. **Paṭibhāti maṃ Bhagavāti** Bhagavā mayhaṃ ekaṃ kāraṇaṃ upaṭṭhāti paññāyati. Tassa te pañca⁴ rājāno āmuttamaṇikuṇḍale sajjitāya āpānabhūmiyā nisinnavaseneva⁵ mahatā rājānubhāvena paramena issariyavibhāvena āgantvāpi Dasabalassa santike thitakālato paṭṭhāya divā padīpe viya udakābhisitte aṅgāre viya sūriyuṭṭhāne khajjopanake viya ca hatappabhe hatasobhe taṃ Tathāgatañca tehi sataguṇena sahasaguṇena virocamānaṃ disvā “mahantā vata bho Buddhā nāmā”ti paṭibhānaṃ udapādi. Tasmā evamāha.

Kokanadanti padumassevetāṃ vevacanaṃ. **Pātoti** kālasseva. **Siyāti** bhaveyya. **Avītagandhanti** avigatagandhaṃ. **Aṅgīrasanti** Sammāsambuddhaṃ. Bhagavato hi aṅgato rasmiyo⁶ nikkhamanti, tasmā aṅgīrasoti vuccati. Yathā kokanadasaṅkhātāṃ padumaṃ pātova phullaṃ avītagandhaṃ⁷ siyā, evameva Bhagavantaṃ aṅgīrasaṃ tapantaṃ ādiccamiva antalikkhe virocamānaṃ passāti ayamettha saṅkhepattho. **Bhagavantaṃ acchādesīti** Bhagavato adāsīti attho. Lokavohārato panettha īdisaṃ vacanaṃ hoti. So kira upāsako “ete Tathāgatassa guṇesu pasīditvā mayhaṃ pañca

1. Sambuddhaṃvā (Sī), Buddhaṃ vā dhammaṃ vā (Syā)

2. Cakkhuviññāṇāpādini (Ka)

3. Candanaṅgaliyo (Syā)

4. Tassa te ca (Sī), Tassa pañca (Syā)

5. Sanniveseneva (Syā)

6. Raṃsiyo (Syā)

7. Avītagandhaṃ sugandhaṃ (Syā)

uttarāsaṅge denti, ahampi te¹ Bhagavatova dassāmi”ti cintetvā adāsi. .
Dutiyam.

3. Doṇapākasuttavaṇṇanā

124. Tatiye **doṇapākakuranti** doṇapākaṃ kuraṃ, doṇassa taṇḍulānaṃ pakkabhataṃ tadupiyañca sūpabyañjanaṃ bhuñjatīti attho. **Bhuttāvīti** pubbe bhattasammadaṃ vinodetvā muhuttaṃ vissamitvā Buddhupaṭṭhānaṃ gacchati, taṃdivasaṃ pana bhuñjanto’va Dasabalaṃ saritvā hatthe dhovitvā agamāsi. **Mahassāsīti** tassa gacchato balavā bhattapariḷāho udapādi, tasmā mahantehi assāsehi assasati, gattatopi’ssa sedabindūni muccanti, tamenam ubhosu passesu ṭhatvā yamakatālavaṇḍehi bījanti, Buddhagāravena pana nipajjitum na ussahatīti idaṃ sandhāya “mahassāsī”ti vuttaṃ. **Imaṃ gāthaṃ abhāsīti** “rājā bhojane amattaññutāya kilamati, phāsu vihāraṃ dānissa karissāmi”ti cintetvā abhāsi. **Manujassāti** sattassa. **Kahāpaṇasatanti** pātarāse paṇṇasaṃ sāyamāse paṇṇasanti evaṃ kahāpaṇasataṃ. **Pariyāpuṇitvāti** Rañña saddhiṃ thokaṃ gantvā “imaṃ maṅgala-asim kassa dhammi mahārājā”ti. “Asukassa nāma dehi”ti² so taṃ asim datvā³ Dasabalassa santikaṃ āgamma vanditvā ṭhitako’va “gāthaṃ vadatha bho Gotamā”ti vatvā Bhagavato vuttaṃ pariyāpuṇitvāti attho.

Bhattābhihāre sudam bhāsatiti kathaṃ bhāsati? Bhagavatā anusitṭhinyāmena. Bhagavā hi naṃ evaṃ anusāsi “māṇava imaṃ gāthaṃ naṭo viya pattapattaṭṭhāne mā avaca, Rañño bhuñjanaṭṭhāne ṭhatvā paṭhamapiṇḍādīsupi avatvā vosānapiṇḍe gahite vadeyyāti, Rājā sutvā’va bhattapiṇḍaṃ chaḍḍessati, atha rañño hatthesu dhotesu pātim⁴ apantvā sitthāni gaṇetvā tadupiyam byañjanaṃ ṇatvā punadivase tāvatake taṇḍule hāreyyāsi, pātarāse ca vatvā sāyamāse mā vadeyyāsi”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā taṃdivasaṃ rañño pātarāsaṃ bhutvā gatattā sāyamāse Bhagavato⁵ anusitṭhinyāmena gāthaṃ

1. Ahaṃ etc (Syā)

2. Asukassa nāmāti vutte (Syā)

3. Aññassa datvā (Sī), datvā nivattitvā (Syā)

4. Cāḷim (Syā)

5. Bhagavatā(Sī)

abhāsi. Rājā Dasabalassa vacanaṃ saritvā bhattapiṇḍaṃ pātiyaṃyeva chaḍḍesi. Rañño hatthesu dholesu pātiṃ apanetvā sitthāni gaṇetvā tadupiyaṃ byañjanaṃ ñatvā punadivase tattake taṇḍule harimsu.

Nāḷikodanaparamatāya saṇṭhāsīti so kira māṇavo divase divase Tathāgatassa santikaṃ gacchati, Dasabalassa vissāsiko ahosi. Atha naṃ ekadivasaṃ pucchi “rājā kittakaṃ bhuñjati”ti. So “nāḷikodanan”ti āha. “Vaṭṭissati ettāvata, purisabhāgo esa, ito paṭṭhāya gāthaṃ mā vadi”ti. Iti Rājā tatth’eva saṇṭhāsi. **Diṭṭhadhammikenā ceva atthena samparāyikenā cāti** ettha sallikhitasarīratā diṭṭhadhammikatto nāma, sīlaṃ samparāyikattho. Bhojane mattaññutā hi sīlaṅgaṃ nāma hotīti. . Tatiyaṃ.

4. Paṭhamasaṅgāmasuttavaṇṇanā

125. Catutthe **Vedehiputtoti vedehīti** paṇḍitādhivacanametaṃ, Paṇḍititthiyā puttoti attho. **Caturaṅgininti** hatthi-assarathapattisaṅkhātehi catūhi aṅgehi samannāgataṃ. **Sannayhitvāti** cammapaṭimuñcanādīhi sannāhaṃ kāretvā. **Saṅgāmesunti** yujjhimṃsu. Kena kāraṇena? Mahākosalaraññā kira Bimbisārassa dhītaraṃ dentena dvinnāṃ rajjānaṃ antare satasahassuṭṭhāno Kāsīgāmo nāma dhītu dinno. Ajātasattunā ca pitari mārite mātāpissa rañño viyogasokena nacirasseva matā. Tato rājā Pasenadi Kosalo “Ajātasattunā mātāpitaro mārītā, mayhaṃ pitu santako gāmo”ti tassatthāya aḍḍaṃ karoti. Ajātasattupi “mayhaṃ mātu santako”ti tassa gāmassatthāya dvepi mātulabhāgineyyā yujjhimṃsu.

Pāpā Devadattādayo mittā assāti **pāpamitto**. Teyevassa sahāyāti **pāpasahāyo**. Tesvevassa cittaṃ ninnāṃ sampavaṅkanti **pāpasampavaṅko**. Pasenadissa Sāriputtattherādīnaṃ vasena kalyāṇamittādītā vedotabbā. **Dukkhaṃ setīti** jītāni hatthi-ādīni anusocanto dukkhaṃ sayissati¹. Idaṃ Bhagavā puna tassa jayakāraṇaṃ disvā āha. **Jayaṃ veraṃ pasavatīti** jinanto veraṃ pasavati, veripuggalaṃ² labhati. . Catuttham.

1. Sayati (Ka)

2. Veripuggale (Sī, Syā)

5. Dutiyasaṅgāmasuttavaṇṇanā

126. Pañcame **abbhuyyāsīti** parājaye garahappatto “ārāmaṃ gantvā bhikkhūnaṃ kathāsallāpaṃ suṇāthā”ti rattibhāge Buddharakkhiteṇa nāma vuḍḍhapabbajiteṇa dhammarakkhitassa vuḍḍhapabbajitassa “sace rājā imaṃca upāyaṃ katvā gaccheyya, puna jineyyā”ti vuttajayakāraṇaṃ sutvā abhi-uyyāsi.

Yāvassa upakappatīti yāva tassa upakappati sayhaṃ hoti. **Yadā caññeti** yadā aññe. **Vilumpantīti** taṃ vilumpitvā ʈhitapuggalaṃ vilumpanti. **Viluppatīti** vilumpiyati. **Ṭhānaṃ hi maññatīti** “kāraṇaṃ”ti hi maññati. **Yadāti** yasmaṃ kāle. **Jetāraṃ labhate jayanti** jayanto puggalo pacchā jetāraṃpi labhati. **Rosetāraṇti** ghaṭṭetāraṃ. **Rosakoti** ghaṭṭako. **Kammavivaṭṭenāti** kamma pariṇāmena, tassa vilumpanakamassa vipākadānena. **So vilutto viluppatīti** so vilumpako vilumpiyati. . Pañcamaṃ.

6. Mallikāsuttavaṇṇanā

127. Chaṭṭhe **upasaṅkamīti** Mallikāya deviyā gabbhavuṭṭhānakāle sūtigharaṃ¹ paṭijaggāpetvā ārakkaṃ datvā upasaṅkami. **Anattamano ahoṣīti** “duggatakulassa me dhītu mahantaṃ issariyaṃ dinnāṃ, sace puttaṃ alabhiṣṣa, mahantaṃ sakkāraṃ adhigamissa², tato dāni parihīnā”ti anattamano ahoṣi. **Seyyāti** dandhapaññasmā elamūgaputtato ekaccā itthīyeva seyyā. **Posāti** posehi. **Janādhipāti** janādhibhuṃ rājānaṃ³ ālapati. **Sassudevāti** sassusasuradevatā. **Disampatīti** disājeṭṭhaka. **Tādisā subhagiyāti**⁴ tādisāya subharyāya. . Chaṭṭhaṃ.

7. Appamādasuttavaṇṇanā

128. Sattame **samadhiggayhāti** samadhiggaṇhitvā, ādiyitvāti attho. **Appamādoti** kārāpaka-appamādo. **Samodhānanti** samavadhānaṃ upakkhepaṃ. **Evameva khoti** hatthipadaṃ viya hi kārāpaka-appamādo, sesapadajātāni viya avasesā catubhūmakā⁵ kusaladhammā. Te hatthipade sesapadāni

1. Pasūtigharaṃ(Syā)

3. Janābhibhuṃ rājānaṃ (Sī), Janādhiparājānaṃ (Syā)

4. Subharyāti (Syā)

2. Addhā gamissa (Syā)

5. Catūbhūmikā (Syā)

viya appamāde samodhānaṃ gacchanti, appamādassa anto parivattanti. Yathā ca hatthipadaṃ sesapadānaṃ aggamaṃ seṭṭhaṃ¹, evaṃ appamādo sesadhammānanti dasseti. Mahaggatalokuttaradhammānampi hesa paṭilābhakaṭṭhena lokiyopi samāno aggova hoti.

Appamādaṃ pasaṃsantiti “etāni āyu-ādīni patthayantena appamādova kātabbo”ti appamādameva pasaṃsanti. Yasmā vā puññakiriyāsu paṇḍitā appamādaṃ pasaṃsanti, tasmā āyu-ādīni patthayantena appamādova kātabboti attho. **Atthābhisamayā**ti atthapaṭilābhā. . Sattamaṃ.

8. Kalyāṇamittasuttavaṇṇanā

129. Aṭṭhame **so ca kho kalyāṇamittassā**ti so cāyaṃ dhammo kalyāṇamittasseva svākkhāto nāma hoti, na pāpamittassāti. Kiñcāpi hi dhammo sabbesampi svākkhātova, kalyāṇamittassa pana sussūsantassa saddahantassa atthaṃ pūreti bhesajjaṃ viya vaḷaṇjantassa na itarassāti. Tenetaṃ vuttaṃ. **Dhammoti** cettha desanāddhammo veditabbo.

Upaḍḍhamidanti thero kira rahogato cintesi “ayaṃ samaṇadhammo nāma ovādake anusāsake kalyāṇamitte sati paccattapurisakāre ṭhitassa sampajjati, upaḍḍhaṃ kalyāṇamittato hoti, upaḍḍhaṃ paccattapurisakārato”ti. Athassa etadahosi “ahaṃ padesañāṇe ṭhito nippadesaṃ cintetuṃ na sakkomi, Satthāraṃ pucchitvā nikkāṅkho bhavissāmi”ti. Tasmā Satthāraṃ upasaṅkamitvā evamāha.

Brahmacariyassāti ariyamaggassa. **Yadidaṃ kalyāṇamittatā**ti yā esā kalyāṇamittatā nāma, sā upaḍḍhaṃ, tato upaḍḍhaṃ āgacchatīti attho. Iti therena “upaḍḍhupaḍḍhā sammādiṭṭhi-ādayo kalyāṇamittato āgacchanti, upaḍḍhupaḍḍhā paccattapurisakārato”ti vuttaṃ. Kiñcāpi therassa ayaṃ manoratho, yathā pana bahūhi silāthambhe ussāpīte “ettakaṃ ṭhānaṃ asukena ussāpitaṃ, ettakaṃ asukenā”ti vinibbhogo natthi, yathā ca mātāpitaro nissāya uppannesu puttesu² “ettakaṃ mātito nibbattaṃ, ettakaṃ pitito”ti vinibbhogo natthi, evaṃ idhāpi. Avinibbhogadhammo hesa, “ettakaṃ

1. Seṭṭhaṃ mahantaṃ (Syā)

2. Uppanne putte (Syā)

sammādiṭṭhi-ādīnaṃ kalyāṇamittato nibbattaṃ, ettakaṃ paccattapurisakārato”ti na sakkā laddhuṃ, kalyāṇamittatāya pana upaḍḍhaguṇo labbhatīti¹ therassa ajjhāsayena **upaḍḍham** nāma jātaṃ, sakalaguṇo paṭilabbhatīti Bhagavato ajjhāsayena **sakalam** nāma jātaṃ. **Kalyāṇamittatā**ti cetaṃ pubbabhāgapaṭilābhaṅgaṃ² nāmāti gahitaṃ. Atthato kalyāṇamittaṃ nissāya laddhā sīlasamādhivipassanāvasena cattāro khandhā. Saṅkhārakkhandhotipi vadantiyeva.

Mā hevaṃ Ānandāti Ānanda mā evaṃ abhaṇi, bahussuto tvaṃ sekhaṇḍisaṃbhidappatto aṭṭha vare gahetvā maṃ upaṭṭhahasi, catūhi acchariyabbhutaḍḍhammehi samannāgato, tādissassa evaṃ kathetum na vaṭṭati. **Sakalameva hidaṃ Ānanda brahmacariyaṃ, yadidaṃ kalyāṇamittatā**ti idaṃ Bhagavā “cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā sabbaṃ kalyāṇamittamūlakameva hoti”ti³ sandhāyāha. Idāni vacībhedeneva kāraṇaṃ dassento **kalyāṇamittassetanti**-ādīmāha. Tattha **pāṭikaṅkhanti** pāṭikaṅkhitabbaṃ, avassambhāvīti attho.

Idhāti imasmiṃ sāsane. **Sammādiṭṭhaṃ bhāvetīti**-ādīsu aṭṭhannaṃ ādipadānaṃyeva tāva ayaṃ saṅkhepavaṇṇanā—sammā dassanalakkhaṇā sammādiṭṭhi. Sammā abhiniropanalakkhaṇo sammāsaṅkappo. Sammā pariggahaṇalakkhaṇā sammāvācā. Sammā samuṭṭhāpanalakkhaṇo sammākammanto. Sammā vodāpanalakkhaṇo sammā-ājīvo. Sammā paggahalakkhaṇo sammāvāyāmo. Sammā upaṭṭhānalakkhaṇā sammāsaṭi. Sammā samādhānalakkhaṇo sammāsamādhī. Tesu ekekassa tīṇi kiccāni honti. Seyyathidaṃ? Sammādiṭṭhi tāva aññehipi attano paccanīkakilesehi saddhiṃ micchādiṭṭhiṃ pajahati, nirodhaṃ ārammaṇaṃ karoti, sampayuttadhamme ca passati tappaṭicchādakamohavidhamanavasena⁴ asammohato. Sammāsaṅkappādayopi tatheva micchāsaṅkappādīni ca pajahanti, nirodhaṇca ārammaṇaṃ karonti. Visesto panettha sammādiṭṭhi saha-jātadhamme sammā dasseti, sammāsaṅkappo saha-jātadhamme abhiniropeti, sammāvācā sammā pariggaṇhāti, sammākammanto

1. Upaḍḍhaguṇe labhatīti (Ka)

3. Hoti taṃ (Ka)

2. Pubbabhāgapāṭilābhaṃ (Syā)

4. ...viddhaṃsanavasena (Sī)

sammā samuṭṭhāpeti, sammā-ājīvo sammā vodāpeti, sammāvāyāmo sammā paggaṇhāti, sammāsati sammā upaṭṭhāpeti, sammāsamādhi sammā dahati.

Apicesā sammādiṭṭhi nāma pubbabhāge nānākhaṇā nānārammaṇā hoti, maggakāle¹ ekakkhaṇā ekārammaṇā. Kiccato pana sammādiṭṭhi dukkhe ñāṇanti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Sammāsaṅkappādayopi pubbabhāge nānākhaṇā nānārammaṇā honti, maggakāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Tesu sammāsaṅkappo kiccato nekkhammasaṅkappoti-ādīni tiṇi nāmāni labhati. Sammāvācādayo tayo viratīyopi honti cetanāyopi, maggakkhaṇe pana viratīyova. Sammāvāyāmo sammāsati idampi dvayaṃ kiccato sammappadhanasatiṭṭhānavasena cattāri nāmāni labhati, sammāsamādhi pana pubbabhāgepi maggakkhaṇepi sammāsamādhiyeva.

Evam tāva “sammādiṭṭhin”ti-ādīnā nayena vuttānaṃ aṭṭhannaṃ ādipadānaṃyeva atthavaṇṇanaṃ ñatvā idāni **bhāveti vivekanissitanti**-ādīsu evaṃ ñātabbā. **Bhāneti**ti vaḍḍheti, attano cittasantāne punappanaṃ janeti, abhinibbattetīti attho. **Vivekanissitanti** vivekaṃ nissitaṃ, viveke vā nissitanti vivekanissitaṃ. **Vivekoti** vivittatā. Vivittatā cāyaṃ tadaṅgaviveko vikkhambhana, samuccheda, paṭippassaddhi, nissaraṇavivekoti pañcavidho. evametasmīṃ pañcavidhe viveke. **Vivekanissitanti** tadaṅgavivekanissitaṃ samucchedaṇvivekanissitaṃ nissaraṇavivekanissitaṃca sammādiṭṭhiṃ bhāvetīti ayamattho veditabbo. Yathā hi ayaṃ² ariyamaggabhāvanānuyutto yogī vipassanākkhaṇe kiccato tadaṅgavivekanissitaṃ, ajjhāsayato nissaraṇavivekanissitaṃ, maggakāle pana kiccato samucchedaṇvivekanissitaṃ, ārammaṇato nissaraṇavivekanissitaṃ, maggakāle pana kiccato samucchedaṇvivekanissitaṃ, ārammaṇato nissaraṇavivekanissitaṃ sammādiṭṭhiṃ bhāveti. Esa nayo **virāganissitā**disu. Vivekatthā eva hi virāgādayo.

Kevalañcetta vossaggo duvidho pariccāgavossaggo ca pakkhandanavossaggo cāti. Tattha **pariccāgavossaggoti** vipassanākkhaṇe ca tadaṅgavasena, maggakkhaṇe ca samucchedaṇvasena kilesappahānaṃ. **Pakkhandanavossaggoti** vipassanākkhaṇe tanninnabhāvena, maggakkhaṇe pana ārammaṇakaraṇena nibbānapakkhandanaṃ. Tadubhayampi imasmīṃ lokiya-

1. Maggakkhaṇe (Ka)

2. Yathā cāyaṃ (Sī), tathāyaṃ (Syā)

lokuttaramissake atthavaṇṇanānaye vaṭṭati. Tathā hi ayaṃ sammādiṭṭhi yathāvuttena pakārena kilese ca pariccajati, nibbānaṃ pakkhandati.

Vossaggapariṇāmiti iminā pana sakalena vacanena vossaggatthaṃ pariṇamantaṃ pariṇataṃ, paripaccantaṃ¹ paripakkaṇcāti idaṃ vuttaṃ hoti. Ayaṃ hi ariyamaggabhāvanānuyutto bhikkhu yathā sammādiṭṭhi kilesapariccāgavossaggatthaṃ nibbānapakkhandanavossaggatthaṃ paripaccati, yathā ca paripakkā hoti, tathā naṃ bhāvetīti. Esa nayo sesamaggaṅgesu.

Āgammāti ārabha sandhāya paṭicca. **Jātidhammā**ti jātisabhāvā jātipakatikā. **Tasmā**ti yasmā sakalo ariyamaggopi kalyāṇamittaṃ nissāya labbhati, tasmā. **Handā**ti vavassaggatthe² nipāto. **Appamādaṃ pasamsantī**ti appamādaṃ vaṇṇayanti, tasmā appamādo kātabbo. **Atthābhisamayā**ti atthapaṭilābhā. . Aṭṭhamā.

9. Paṭhama-aputtakasuttavaṇṇanā

130. Navame **divā divassā**ti divasassa divā, majjhanhikasamayeti attho. **Sāpateyyanti** dhanāṃ. **Ko pana vādo rūpiyassā**ti suvaṇṇarajatatambalohakāḷalohaphālakacchapakādibhedassa ghanakatassa³ ceva paribhogabhājanādibhedassa ca rūpiyabhaṇḍassa pana ko⁴ vādo, “ettakaṃ nāmā”ti kā paricchedakathāti attho. **Kaṇājakanti** sakunḍakabhattaṃ. **Bilaṅgadutiya**ti kaṇḍikadutiyaṃ. **Sāṇanti** sāṇavākamayaṃ. **Tipakkhavasana**ti tīṇi khaṇḍāni dvīsu ṭhānesu sibbitvā katanivāsaṃ.

Asappurisoti lāmakapuriso. **Uddhaggikanti**-ādīsu uparūparibhūmīsu phaladānavasena uddhaṃ aggamassāti **uddhaggikā**. Saggassa hitā tatrūpapattijananatoti **sovaggikā**. Nibbattaṭṭhānesu⁵ sukho vipāko assāti **sukhavipākā**. Suṭṭhu aggānaṃ dibbavaṇṇādīnaṃ visesānaṃ nibbattanato **saggasaṃvattanikā**. Evarūpaṃ dakkhiṇadānaṃ na paṭiṭṭhapetīti.

Sātodakāti madhurodakā. **Setodakā**ti vīcīnaṃ bhinnaṭṭhāne udakassa setatāya setodakā. **Supatitthā**ti sundaratitthā. **Tam**

1. Paccantaṃ (Syā, Ka)

2. Vacasāyatthe (Ka)

3. Ghanakassa (Sī)

4. Kopana (Syā)

5. Nibbattanibbattaṭṭhānesu (Syā)

janoti yena udakena sātodakā, taṃ udakaṃ jano bhājanāni pūretvā neva hareyya. **Na yathāpaccayaṃ vā kareyyāti** yaṃ yaṃ udakena udakakiccaṃ kātabbāṃ, taṃ taṃ na kareyya. **Tadapeyyamānanti** taṃ apeyyamānaṃ. **Kiccakaro ca hotīti** attanā kattabbakiccakaro ceva kusalakiccakaro ca, bhuñjati ca, kammante ca payojeti, dānañca detīti attho. . Navamaṃ.

10. Dutiya-aputtakasuttavaṇṇanā

131. Dasame **piṇḍapātena paṭipādesīti** piṇḍapātena saddhiṃ saṃyojesi, piṇḍapātaṃ adāsīti attho. **Pakkāmīti** kenacideva rājupaṭṭhānādinā kiccena gato. **Pacchā vippaṭisārī ahoṣīti** so kira aññesupi divasesu taṃ paccekasambuddhaṃ passati, dātuṃ panassa cittaṃ na uppajjati. Tasmiṃ pana divase yaṃ Padumavatideviyā tatiyaputto Taggarasikhī Paccekabuddho Gandhamādanapabbate phalasamāpattisukhena vītināmetvā pubbaṇhasamaye vuṭṭhāya Anotattadahe mukhaṃ dhovitvā manosilātale nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā pattacīvaramādāya abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā iddhiyā vehāsaṃ abbhuggantvā nagaradvāre oruyha cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya nagaravāsīnaṃ gharadvāresu saḥassabhaṇḍikaṃ ṭhapento viya pāsādikehi abhikkantādīhi anupubbena seṭṭhino gharadvāraṃ sampatto. Taṃdivasañca seṭṭhi pātova utṭhāya paṇītabhojanaṃ bhuñjitvā gharadvārakoṭṭhake āsanaṃ paññāpetvā dantantarāni sodhento nisinno hoti. So Paccekabuddhaṃ disvā taṃdivasaṃ pāto bhutvā nisinnattā dānacittaṃ uppādetvā bhariyaṃ pakkosāpetvā “imassa samaṇassa piṇḍapātaṃ dehi”ti vatvā pakkāmi.

Seṭṭhibhariyā cintesi “mayā ettakena kālena imassa ‘dethā’ti vacanaṃ na sutapubbaṃ, dāpentopi ca ajja na yassa vā tassa vā dāpeti, vītarāgadosamohassa vantakilesassa ohitabhārassa Paccekabuddhassa dāpeti, yaṃ vā taṃ vā adatvā paṇītaṃ piṇḍapātaṃ dassāmi”ti gharā nikkhamma Paccekabuddhaṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā pattaṃ ādāya antonivesane paññattāsane nisīdāpetvā supārisuddhehi sālitaṇḍulehi bhattaṃ sampādetvā tadanurūpaṃ khādanīyaṃ byañjanaṃ supeyyaṃca sallakkhetvā pattaṃ pūretvā bahi gandhehi samalaṅkaritvā¹ Paccekabuddhassa

1. Alaṅkaritvā (Sī, Syā)

hatthesu paṭiṭṭhapetvā vandi. Paccekabuddho “aññesampi Paccekabuddhānaṃ saṅghaṃ karissāmi”ti aparibhuñjitvāva anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sopi kho seṭṭhi bāhirato āgacchanto Paccekabuddhaṃ disvā mayaṃ “tumhākaṃ piṇḍapātaṃ dethā”ti vatvā pakkantā, api vo laddhoti. Āma seṭṭhi laddhoti. “Passāmi”ti gīvaṃ ukkhipitvā olokesi. Athassa piṇḍapātagandho uttṭhahitvā nāsāpuṭaṃ pahari. So cittaṃ saṃyametuṃ asakkonto pacchā vippaṭisārī ahoṣīti.

Varametanti-ādi vippaṭisārassa uppannākāradassanaṃ. **Bhātu ca pana ekaputtakaṃ sāpateyyassa kāraṇā jīvita voropesīti** tadā kirassa avibhatteyeva kuṭumba mātapitaro ca jeṭṭhabhātā ca kālamakaṃsu. So bhātujāyāya saddhimyeva saṃvāsaṃ kappesi. Bhātu panassa eko putto hoti, taṃ vīthiyā kīlantaṃ manussā vadanti “ayaṃ dāso ayaṃ dāsī idaṃ yānaṃ idaṃ dhanam tava santakan”ti. So tesam kathaṃ gahetvā “ayaṃ dāso¹ mayhaṃ santakan”ti-ādini katheti.

Athassa cūlapitā cintesi “ayaṃ dārako idāneva evaṃ kathesi, mahallakakāle kuṭumbaṃ majjhe bhindāpeyya², idānevassa kattabbaṃ karissāmi”ti ekadivasam vāsīm ādāya “ehi putta araṇṇaṃ gacchāma”ti taṃ araṇṇaṃ netvā viravantaṃ viravantaṃ māretvā āvāṇe pakkhipitvā paṃsunā paṭicchādesi. Idaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Sattakkhattunti** sattavāre. Pubbapacchimacetanāvasena cettha attho vedītabbo. Ekapiṇḍapātadānasmiṃhi ekāva cetanā dve paṭisandhiyo na deti, pubbapacchi macetanāhi panesa sattakkhattuṃ sagge, sattakkhattuṃ seṭṭhikule nibbatto. **Purāṇanti** paccekasambuddhassa dinnapiṇḍapātacetanākammaṃ.

Pariggahanti pariggahitavattu. **Anujīvinoti** ekaṃ mahākulaṃ nissāya paṇṇāsampi saṭṭhipi kulāni jīvanti, te manusse sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Sabbaṃ nādāya gantabbanti** sabbametaṃ na ādiyitvā gantabbaṃ. **Sabbaṃ nikkhippagāminanti**³ sabbametaṃ nikkhippasabhāvaṃ⁴, pariccajitabbasabhāvamevāti attho. . Dasamaṃ.

Dutiyo vaggo.

1. Ayaṃ dāsī (Sī, Syā)

2. Chindāpeyya (Syā)

3. Nikkhippagāmiyanti (Sī), nikkhepagāminanti (Syā)

4. Nikkhepasabhāvaṃ (Syā)

3. Tatiyavagga

1. Puggalasuttavaṇṇanā

132. Tatiyavaggassa paṭhame “nīce kule paccājāto”ti-ādikena tamena yuttoti **tamo**. Kāyaduccaritādīhi puna nirayatamūpagamanato **tamaparāyaṇo**. Iti ubhayenapi khandhatamova kathito hoti. “Ucce kule paccājāto”ti-ādikena jotinā yuttato **joti**, ālokībhūtoti¹ vuttaṃ hoti. Kāyasucaritādīhi puna saggūpapattijotibhāvūpagamanato **jotiparāyaṇo**. Iminā nayena itarepi dve veditabbā.

Venakuleti vilīvakārakule. **Nesādakuleti** migaluddakādīnaṃ kule. **Rathakārakuleti** cammakārakule. **Pukkusakuleti** pupphachaddakakule. **Kasiravuttiketi** dukkhavuttike. **Dubbaṇṇoti** paṃsupisācako viya jhāmakhāṇuvaṇṇo. **Duddasikoti** vijātamātuyāpi amanāpadassano. **Okotimakoti** lakuṇḍako². **Kāṇoti** ekakkhikāṇo vā ubhayakkhikāṇo vā. **Kuṇṇīti** ekahatthakuṇī vā ubhayahatthakuṇī vā. **Khañjoti** ekapādakhañjo vā ubhayapādakhañjo vā. **Pakkhahatoti** hatapakkho pīṭhasappī. **Padīpeyyassāti** telakapallakādino padīpa-upakaraṇassa. **Evaṃ kho mahārājāti** ettha eko puggalo bahiddhā ālokaṃ adisvā mātukucchismiṃ yeva kālāṃ katvā apāyesu nibbattanto sakalaṃ kappampi saṃsarati, sopi tamotamaparāyaṇova. So pana kuhakapuggalo bhaveyya. Kuhakassa hi evarūpā nibbatti hotīti vuttaṃ.

Ettha ca “nīce kule paccājāto hoti caṇḍālakule vā”ti-ādīhi āgamanavipatti ceva pubbuppannapaccayavipatti ca dassitā. **Daliddeti**-ādīhi pavattapaccayavipatti. **Kasiravuttiketi**-ādīhi ājīvupāyavipatti.

1. Ālokabhūtoti (Syā)

2. Lakuṇṭako (Sī)

Dubbaṇṇoti-ādīhi attabhāvaṇipatti. **Bavhābādhoti**-ādīhi dukkhakāraṇasamāyogo. **Na lābhīti**-ādīhi sukhakāraṇavipatti ceva upabhogavipatti ca. **Kāyena duccharitanti**-ādīhi tamaparāyaṇabhāvassa kāraṇasamāyogo. **Kāyassa bhedaṭi**-ādīhi samparāyikatamūpagamo. Sukkapakkho vuttapaṭipakkhanayena vedītabbo.

Akkosatīti dasahi akkosavatthūhi akkosati. **Paribhāsati** “kasmā tiṭṭhatha, kiṃ tumhehi amhākaṃ kasikammādīni katāni”ti-ādīhi paribhavavacanehi paribhāsati. **Rosakoti** ghaṭṭako¹. **Abyaggamanasoti** ekaggacitto. . Paṭhamam.

2. Ayyikāsuttavaṇṇanā

133. Dutiye **jiṇṇāti** jarājiṇṇā. **Vuḍḍhāti** vayovuḍḍhā. **Mahallikāti** jātimahallikā. **Addhagatāti** addham cirakālaṃ² atikkantā. **Vayo-anuppattāti** pacchimavayaṃ sampattā. **Piyā manāpāti** rañño kira mātari matāya ayyikā mātutṭhāne ṭhatvā paṭijaggi, tenassa ayyikāya balavapemaṃ uppajji. Tasmā evamāha. **Hatthiratanenāti** satasahassagghanako³ hatthī satasahassagghanakena alaṅkārena alaṅkato hatthiratanam nāma. **Assaratanepe** eseva nayo. **Gāmaropī** satasahassuṭṭhānakagāmo. **Sabbāni tāni bhedanadhammāni** tesu hi kiñci kariyamānameva⁴ bhijjati, kiñci katapariyositaṃ cakkato anapanītameva, kiñci apanetvā bhūmiyaṃ ṭhapitamattaṃ, kiñci tato param, evameva sattesupi koci paṭisandhim gahetvā marati, koci mūḷhagabbhāya mātari mātukucchito anikkhantova, koci nikkhantamatto, koci tato paranti. Tasmā evamāha. Tatiye sabbam uttānameva. . Tatiyam.

4. Issattasuttavaṇṇanā

135. Catutthassa aṭṭhupattiko nikkhepo. Bhagavato kira paṭhamabodhiyaṃ mahālābhasakkāro udapādi bhikkhusaṅghassa ca. Titthiyā hatalābhasakkārā hutvā kulesu evaṃ kathentā vicaranti—“samaṇo

1. Rosetīti ghaḍḍeti (Sī, Syā)

3. Satasahassagghaniko (Syā)

2. Dīghakālaṃ (Syā)

4. Kayiramānameva (Syā)

Gotamo evamāha ‘mayhameva dānaṃ dātabbaṃ, na aññesaṃ dānaṃ dātabbaṃ. Mayhameva sāvakaṇaṃ dānaṃ dātabbaṃ, na aññesaṃ sāvakaṇaṃ dānaṃ dātabbaṃ. Mayhameva dinnāṃ mahapphalaṃ, na aññesaṃ dinnāṃ mahapphalaṃ. Mayhameva sāvakaṇaṃ dinnāṃ mahapphalaṃ, na aññesaṃ sāvakaṇaṃ dinnāṃ mahapphalaṃ’ti, yuttaṃ nu kho sayampi bhikkhācāranissitena paresaṃ bhikkhācāranissitānaṃ catunnaṃ paccayānaṃ antarāyaṃ kātuṃ, ayuttaṃ karoti ananucchavikaṃ”ti. Sā kathā pattharamānā rājakulaṃ sampattā. Rājā sutvā cintesi “aṭṭhānametaṃ yaṃ Tathāgato paresaṃ lābhantarāyaṃ kareyya, ete Tathāgatassa alābhāya ayasāya parisakkanti. Sacāhaṃ idheva ṭhatvā ‘mā evaṃ avocuttha, na Satthā evaṃ kathetī”ti vadeyyaṃ, evaṃ sā kathā nijjhattim¹ na gaccheyya, imassa mahājanassa sannipatitakāleyeva naṃ nijjhāpessāmī”ti² ekaṃ chaṇadivasāṃ āgamento tuṇhī ahoṣi.

Aparena samayena mahāchaṇe sampatte “ayaṃ imassa kālo”ti nagare bherim carāpesi—“saddhā vā assaddhā vā sammādiṭṭhikā vā micchādiṭṭhikā vā geharakkhake dārake vā mātugāme vā ṭhapetvā avasesā ye vihāraṃ nāgacchanti, paññāsaṃdaṇḍo”ti. Sayampi pātova nhatvā katapātarāso sabbābharaṇapaṭimaṇḍito mahatā balakāyena saddhim vihāraṃ agamāsi. Gacchanto ca cintesi—“Bhagavā tumhe kira evaṃ vadatha ‘mayhameva dānaṃ dātabbaṃ -pa- na aññesaṃ sāvakaṇaṃ dinnāṃ mahapphalaṃ’ti evaṃ pucchitum ayuttaṃ, pañhameva pucchissāmi, pañhaṃ kathento ca me³ Bhagavā avasāne titthiyānaṃ vādaṃ bhañjissatī”ti⁴. So pañhaṃ pucchanto **kattha nu kho bhante dānaṃ dātabbanti āha. Yatthāti** yasmim puggale cittaṃ pasīdati, tamim dātabbaṃ, tassa vā dātabbanti attho.

Evaṃ vutte rājā yehi manussehi titthiyānaṃ vacanaṃ ārocitaṃ, te olokesi. Te raññā olokitamattāva maṅkubhūtā adhomukhā pādaṅguṭṭhakena bhūmim lekhamānā aṭṭhaṃsu. Rājā “ekapadeneva bhante hatā titthiyā”ti mahājanaṃ sāvento mahāsaddena abhāsi. Evañca pana⁵ bhāsivā “Bhagavā cittaṃ nāma Nigaṇṭhācelakaparibbājakādīsu yattha katthaci

1. Niruddhaṃ (Sī), nijjhaggiṃ (Syā)

2. Nirujjhāpessāmīti (Sī), nijjhattim labhissāmīti (Ka)

4. Bhajjissatīti (Syā)

3. Kathentova (Sī)

5. Evaṃ vacanaṃ (Syā)

pasīdati, kattha pana bhante dinnam mahapphalan”ti pucchi. **Aññam kho etanti** “mahārāja aññam tayā paṭhamam pucchitam, aññam pacchā, sallakkhehi etaṃ, pañhākathanam pana mayham bhāro”ti vatvā **sīlavato khoti**-ādimāha. Tattha **idha tyassāti** idha te assa. **Samupabyūḥhoti** rāsibhūto. **Asikkhitoti** dhanusippe asikkhito. **Akatahatthoti** muṭṭhibandhādivasena asampāditaattho. **Akatayoggoti** tiṇapuñjamattikāpuñjādīsu akataparicayo. **Akatūpāsānoti** rājarājamahāmattānam adassitasarakkhepo. **Chambhīti** pavedhitakāyo.

Kāmacchando pahīnoti-ādīsu arahattamaggena kāmacchando pahīno hoti, anāgāmmimaggena byāpādo, arahattamaggeneva thinamiddham, tathā uddhaccaṃ¹, tatiyeneva kukkucçaṃ, paṭhamamaggena vicikicchā pahīnā hoti. **Asekkhena sīlakkhandhenāti** asekkhassa sīlakkhandho asekkho sīlakkhandho nāma. Esa nayo sabbattha. Ettha ca purimehi catūhi padehi lokiyalokuttarasīlasamādhīpaññāvimuttiyo kathitā. Vimuttiñāṇadassanam paccavekkhaṇaṇānam hoti, taṃ lokiyameva.

Issatthanti² ussippam. **Balavīriyanti** ettha balaṃ nāma vāyodhātu, **vīriyam** kāyikacetasikavīriyameva. **Bhareti** bhareyya. **Nāsūram jātipaccayāti** “ayaṃ jātisampanno”ti evaṃ jātikāraṇā asūram na bhareyya.

Khantisoraccanti ettha **khantīti** adhivāsanakhanti, **soraccanti** arahattam. **Dhammāti** ete dve dhammā. **Assameti** āvasathe. **Vivaneti** araṇṇaṭṭhāne, nirudake araṇṇe caturassapokkharāṇi-ādīni kārayeti attho. **Duggeti** visamaṭṭhāne. **Saṅkamanānīti** paṇṇāsahatthasatṭhihatthāni samokiṇṇaparisuddhavālikāni saṅkamanāni kareyya.

Idāni etesu araṇṇāsenāsanesu vasantānam bhikkhūnam bhikkhācāravattam ācikkhanto **annaṃ pānanti**-ādimāha. Tattha **senāsanānīti** mañcapīṭhādīni. **Vippasannenāti** khīṇāsavassa dentopi sakaṅkhena kilesamalinena citthena adatvā vippasanneneva cittena dadeyya. **Thanayanti** gajjanto. **Satakkakūti** satasikharo, anekakūṭoti attho. **Abhisāṅkhaccāti** abhisāṅkharitvā samodhānetvā rāsim katvā.

1. Uddhaccaṃ dutiyena (Sī)

2. Issatthanti (Sī), issaṭṭhanti (Syā)

Āmodamānoti tuṭṭhamānasō hutvā. **Pakiretī**ti dānagge vicirati, pakiranto viya vā dānaṃ deti. **Puññadhārā**ti anekadānacetanāmayā puññadhārā. **Dātāraṃ abhivassatī**ti yathā ākāse samuṭṭhitameghato nikkhantā udakadhārā pathaviṃ sinehayantī tementī kiledayantī abhivassati, evameva ayampi dāyakassa abbhantare uppannā puññadhārā tameva dātāraṃ anto sineheti pūreti abhisandeti. Tena vuttaṃ “dātāraṃ abhivassatī”ti. . Catutthaṃ.

5. Pabbatūpamasuttavaṇṇanā

136. Pañcame **buddhāvasittānanti** khattiyābhisekena muddhani avasittānaṃ katābhisekānaṃ. **Kāmagedhapariyuṭṭhitānanti** kāmesu gedhena pariyuṭṭhitānaṃ abhibhūtānaṃ. **Janapadatthāvariyaṭṭhānanti** janapade thirabhāvappattānaṃ. **Rājakaraṇīyānī**ti rājakammāni rājūhi kattabbakiccāni. **Tesu khvāhanti** tesu ahaṃ. **Ussukkamāpannoti** byāpāraṃ āpanno. Esa kira rājā divasassa tikkhattuṃ Bhagavato upaṭṭhānaṃ gacchati, antarāgamanāni bahūnipi honti. Tassa nibaddhaṃ gacchato balakāyo mahāpi hoti appopi. Athekadivasam pañcasatā corā cintayimsu¹ “ayaṃ rājā avelāya appena balena samaṇassa Gotamassa upaṭṭhānaṃ gacchati, antarāmagge naṃ gahetvā rājānaṃ gaṇhissāmā”ti. Te andhavane nilīyimsu. Rājāno ca nāma mahāpuññā honti. Atha tesameva abbhantarato eko puriso nikkhamitvā rañño ārocesi. Rājā mahantaṃ balakāyaṃ ādāya andhavanam parivāretvā te sabbe gahetvā andhavanato yāva nagaradvārā maggassa ubhosu passesu yathā aññamaññaṃ cakkhunā cakkhuṃ upanibandhitvā olokenti, evaṃ āsannāni sūlāni ropāpetvā sūlesu uttāsesi. Idaṃ sandhāya evamāha.

Atha Satthā cintesi “sacāhaṃ vakkhāmi ‘mahārāja mādisse nāma Sammasambuddhe dhuravihāre vasante tayā evarūpaṃ dāruṇaṃ kammaṃ kataṃ, ayuttaṃ te katan’ti, athāyaṃ rājā maṅku hutvā santhambhitaṃ² na sakuṇeyya, pariyaṇena dhammaṃ kathentasseva me sallakkhessatī”ti dhammadesanaṃ

1. Mantayimsu (Sī)

2. Saṅkhambhitaṃ (Syā), saṅṭhambhitaṃ (Ka)

ārabhanto **taṃ kiṃ maññasīti**-ādimāha. Tattha **saddhātiko**ti saddhātabbo, yassa tvaṃ vacanaṃ saddahasīti attho. **Paccayiko**ti tasseva vevacanaṃ, yassa vacanaṃ pattiyāyasīti¹ attho. **Abbhasamanti** ākāsasamaṃ. **Nippothento āgacchatīti** pathavitalato yāva Akaniṭṭhabrahmalokā sabbe satte saṇhakaraṇīyaṃ tiṇacuṇṇaṃ viya karonto pisanto² āgacchati.

Aññatra dhammacariyāyāti ṭhapetvā dhammacariyaṃ aññaṃ kātappaṃ natthi, dasakusalakamma pathasāṅkhātā dhammacariyāva kattabbā bhanteti. **Samacariyādīni** tasseva vevacanaṇi. **Āro**cemīti ācikkhāmi. **Paṭi**vedayāmiṃti jānāpemi. **Adhi**vattatīti ajjhottharati. **Ha**tthiyuddhānīti Nāḷāgirisadisē hemakappane nāge abhiruyha yujjhitaḥḥayuddhāni³. **Ga**tīti nipphatti. **Vi**sayoti okāso, samatthabhāvo vā. Na hi sakkā tehi jarāmarāṇaṃ paṭibāhituṃ. **Ma**ntino mahāmaṭṭatīti mantasampannā Mahosadhanidhurapaṇḍitādisadisā mahā-amaccā. **Bhū**migatanti Mahālohakumbhiyo pūretvā bhūmiyaṃ ṭhapitaṃ. **Vehā**saṭṭhanti cammapasibbake pūretvā tulāsaṅghāṭadīsu laggetvā ceva niyyuhādīsu ca pūretvā ṭhapitaṃ. **Upa**lāpetunti aññaṃaññaṃ bhindituṃ. Yathā dve janā ekena maggena na gacchanti, evaṃ kātuṃ.

Nabhaṃ āgaccāti ākāsaṃ pūretvā. **Evaṃ** jarā ca maccu cāti idha⁴ dveyeva pabbatā gahitā, rājovāde pana “jarā āgacchati sabbayobbanāṃ vilumpamānā”ti evaṃ jarā marāṇaṃ byādhi vipattīti cattāropete āgatāva. **Ta**smāti yasmā hatthiyuddhādīhi jarāmarāṇaṃ jinituṃ na sakkā, tasmā. **Sa**ddhaṃ nivesayeti saddhaṃ niveseyya patiṭṭhāpeyyāti. . Pañcamaṃ.

Tatiyo vaggo.

Kosalasaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paṭiyāyasīti (Syā)

3. Yujjhitaḥḥayuttāni (Syā, Ka)

2. Pimsanto (Syā)

4. Ime (Sī), idha pana (Ka)

4. Mārasaṃyutta

1. Paṭhamavagga

1. Tapokammasuttavaṇṇanā

137. Mārasaṃyuttassa paṭhame **Uruvelāyaṃ viharatīti** Paṭividdhasabbaññaññaṇo Uruvelagāmaṃ upanissāya viharati. **Paṭhamābhisambuddhoti** abhisambuddho hutvā paṭhamam antosattāhasmimyeva¹. **Dukkarakārikāyāti** chabbassāni katāya dukkarakārikāya. **Māro pāpimāti** attano visayaṃ atikkamituṃ paṭipanne satte māretīti **māro**. Pāpe niyojeti, sayam vā pāpe niyuttoti **pāpimā**. Aññānipissa kaṇho, adhipati², vasavattī, antako, namuci, pamattabandhūti-ādīni bahūni nāmāni, idha pana nāmadvayameva gahitaṃ. **Upasaṅkamīti** “ayaṃ samaṇo Gotamo ‘muttosmī’ti maññati³, amuttabhāvamassa kathessāmī”ti cintetvā upasaṅkami.

Tapokammā apakkammāti tapokammato apakkamitvā. **Aparaddhoti** “dūre tvaṃ suddhimaggā”ti vadati. **Amaram tapanti** amaratapam⁴ amarabhāvattāya kataṃ lūkhatapam, attakilamathānuyogo. **Sabbānatthāvaham hotīti** “sabbaṃ tapam mayham atthāvaham na bhavati”ti⁵ ñatvā. **Phiyārittamva dhammanīti** araṇṇe thale phiyārittam viya. Idam vuttam hoti—yathā araṇṇe thale nāvaṃ ṭhapetvā bhaṇḍassa pūretvā mahājanā abhirūhitvā⁶ phiyārittam gahetvā saṅkaḍḍheyyum ceva uppīleyyum ca⁷, so mahājanassa vāyāmo ekaṅguladvaṅgulamattampi nāvāya gamanaṃ asādhento niratthako bhavēyya anattāhavo, evameva aham “sabbaṃ amaram tapam anattāhavam hoti”ti ñatvā vissajjesinti.

1. Antosattasattāhasmimyeva (Sī, Syā)

2. Pajāpati (?)

3. Paññapeti (Syā)

4. Amaraṇatapam (Sī)

5. Na bhavissatīti (Syā)

6. Mahājano abhiruḷho (Sī), mahājane abhiruḷhe (Syā)

7. Ākaḍḍheyya ceva uppīleyya ca (Sī)

Idāni taṃ amaraṃ tapaṃ pahāya yena maggena Buddho jāto, taṃ dassento **sīlanti**-ādimāha. Tattha **sīlanti** vacanena sammāvācākammantājīvā gahitā, **samādhinā** sammāvāyāmasatisamādhayo, **paññāya** sammādiṭṭhisāṅkappā. **Maggaṃ bodhāya bhāvayanti** imaṃ aṭṭhaṅgikameva ariyamaggaṃ bodhatthāya bhāvayanto. Ettha ca **bodhāyāti** maggatthāya. Yathā hi yāgutthāya yāgumeva pacanti, pūvatthāya pūvameva pacanti, na aññaṃ kiñci karonti, evaṃ maggameva maggatthāya bhāveti. Tenāha “maggaṃ bodhāya bhāvayan”ti. **Paramaṃ suddhinti** arahattaṃ. **Nihatoti** tvaṃ mayā nihato parājito. . Paṭhamam.

2. Hatthirājavaṇṇasuttavaṇṇanā

138. Dutiye **rattandhakāratimisāyanti** rattim¹ andhabbhāvakārake mahātame caturaṅge tamasi. **Abbhokāse nisinno hotīti** Gandhakuṭito nikkhamitvā caṅkamanakoṭiyam pāsāṇaphalake mahācīvaraṃ sīse ṭhapetvā padhānaṃ pariggaṇhamāno nisinno hoti.

Nanu ca Tathāgatassa abhāvito vā maggo, appahinā vā kilesā, appaṭividdham vā akuppaṃ, asacchikato vā nirodho natthi, kasmā evamakāsīti? Anāgate kulaputtānaṃ aṅkusatthaṃ. “Anāgate hi kulaputtā mayā gatamaggaṃ āvajjitvā abbhokāsavāsaṃ vasitabbaṃ maññaṃ mānā padhānakammaṃ karissanti”ti sampassamāno Satthā evamakāsi. **Mahāti** mahanto. **Ariṭṭhakoti** kāḷako. **Maṇīti** pāsāṇo. **Evamassa sīsaṃ hotīti** evarūpaṃ tassa kāḷavaṇṇaṃ kūṭāgārappamāṇaṃ mahāpāsāṇasadisaṃ sīsaṃ hoti.

Subhāsubhanti dīghamaddhānaṃ saṃsaranto sundarāsundaraṃ vaṇṇaṃ katvā āgatosīti vadati. Atha vā **saṃsaranti** saṃsaranto āgacchanto. **Dīghamaddhānanti** Vasavattiṭṭhānato yāva Uruvelāya² dīghamaggaṃ, pure bodhāya vā chabbassāni dukkarakārikasamayasaṅkhātā dīghakālaṃ. **Vaṇṇaṃ katvā subhāsubhanti** sundaraṅca asundaraṅca nānappakāraṃ vaṇṇaṃ katvā anekaṃvāraṃ mama santikaṃ āgatosīti attho. So kira vaṇṇo nāma natthi,

1. Ratti (Sī)

2. Uruvelā (Ka)

yena vaṇṇena māro vibhimsakatthāya Bhagavato santikaṃ na āgatapubbo.
Tena taṃ Bhagavā evamāha. **Alaṃ te tenāti** alaṃ tuyhaṃ etena māravibhim
sākāradassanabyāpārena. . Dutiyam.

3. Subhasuttavaṇṇanā

139. Tatiye **susamvutāti** supihitā. **Na te māravasānugāti** mātā te tuyhaṃ
vasānugā na honti. **Na te mārassa baddhagūti** te tuyhaṃ mārassa baddhacarā
sissā antevāsikā na honti. . Tatiyam.

4. Paṭhamamārapāsasuttavaṇṇanā

140. Catutthe **yoniso manasikārāti** upāyamanasikārena. **Yoniso**
sammappadhānāti upāyavīriyena kāraṇavīriyena. **Vimuttīti**
arahattaphalavimutti. **Ajjhabhāsīti** “ayaṃ attanā vīriyaṃ katvā arahattaṃ
patvāpi na tussati, idāni aññesampi ‘pāpuṇāthā’ti ussāhaṃ karoti,
paṭibāhessāmi nan”ti cintetvā abhāsī.

Mārapāsenāti kilesapāsenā. **Ye dibbā ye ca mānūsāti** ye
dibbā kāmaguṇasaṅkhātā mānūsā kāmaguṇasaṅkhātā ca mārapāsā nāma
atthi, sabbehi tehi tvaṃ baddhoti vadati. **Mārabandhanabaddhoti**
mārabandhanena baddho, mārabandhane vā baddho. **Na me samaṇa**
mokkhasīti samaṇa tvaṃ mama visayato na muccissasi. . Catuttham.

5. Dutiyamārapāsasuttavaṇṇanā

141. Pañcame **muttāhanti** mutto ahaṃ. Purimaṃ suttaṃ antovasse
vuttaṃ, idaṃ pana pavāretvā vuṭṭhavassakāle. **Cārikanti**
anupubbagamanacārikaṃ. (Pavāretvā)¹ divase divase² yojanaparamaṃ
gacchantā carathāti vadati. **Mā ekena dveti** ekamaggena dve janā mā
agamittha. Evañhi gatesu ekasmiṃ dhammaṃ desente ekena tuṇhībhūtena
ṭhātabbaṃ hoti. Tasmā evamāha.

Ādikalyāṇanti-ādimhi kalyāṇaṃ sundaraṃ bhaddakaṃ. Tatthā
majjha³pariyosānesu. Ādimajjhapariyosānañca nāmetaṃ sāsanassa ca
desanāya

1. () natthi Sī-Syā-potthakesu.

2. Divasaṃ (Sī, Syā)

3. Majjhima (Syā)

ca vasena duvidham. Tattha sāsanassa sīlaṃ ādi, samathavipassanāmaggā majjham, phalanibbānāni pariyosānaṃ. Sīlasamādhayo vā ādi, vipassanāmaggā majjham, phalanibbānāni pariyosānaṃ. Sīlasamādhivipassanā vā ādi, maggo majjham, phalanibbānāni pariyosānaṃ. Desanāya pana catuppadikāya gāthāya tāva paṭhamapādo ādi, dutiyatatiyā majjham, catuttho pariyosānaṃ. Pañcapadachappadānaṃ paṭhamapādo ādi, avasānapādo pariyosānaṃ, avasesā majjham. Ekānusandhikasuttassa nidānaṃ ādi, “idamavocā”ti pariyosānaṃ, sesaṃ majjham. Anekānusandhikassa majjhe bahūpi anusandhi majjhameva, nidānaṃ ādi, “idamavocā”ti pariyosānaṃ.

Sāttanti sāttakaṃ katvā desetha. **Sabyañjananti** byañjanehi ceva padehi ca paripūraṃ katvā desetha. **Kevalaparipuṇṇanti** sakalaparipuṇṇaṃ. **Parisuddhanti** nirupakkilesaṃ. **Brahmacariyanti** sikkhattayasaṅghaṃ sāsanabrahmacariyaṃ. **Pakāsethāti** āvikarotha.

Apparajakkhajātikāti paññācakkhumhi appakilesarajasabhavā, dukūlasāṇiyā paṭicchannā viya catuppadikagāthāpariyosāne arahattaṃ pattuṃ samatthā¹ santīti attho. **Assavanatāti** assavanatāya. **Parihāyantīti** alābhaparihāṇiyā dhammato parihāyanti. **Senānigamoti** paṭhamakappikānaṃ senāya nivīṭṭhokāse patiṭṭhitagāmo, Sujātāya vā pitu Senānī nāma nigamo. **Tenupasaṅkamissāmīti** nāhaṃ tumhe uyyojetvā pariveṇādīni kāretvā upaṭṭhākādīhi paricariyamāno viharissāmi, tiṇṇaṃ pana jaṭilānaṃ aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā dhammameva desetum upasaṅkamissāmīti. **Tenupasaṅkamīti** “ayaṃ samaṇo Gotamo mahāyuddhaṃ vicārento viya ‘mā ekena dve agamittha, dhammaṃ desethā’ti saṭṭhi jane uyyojeti, imasmiṃ pana ekasmimpi dhammaṃ desente mayhaṃ cittassādaṃ natthi, evaṃ bahūsu desentesu kuto bhavissati, paṭibhāmi nan”ti cintetvā upasaṅkami. . Pañcamaṃ.

6. Sappasuttavaṇṇanā

142. Chatṭhe **soṇḍikākilañjanti** surākāraṇānaṃ piṭṭhapattharaṇakakilañjaṃ. **Kosalikā**² **kaṃsapātīti**³ Kosalarañño rathacakkappamaṇā

1. Arahattapattasamatthā sattā (Sī, Syā) 2. Kosalakā (Ka) 3. Kaṃsacāṭīti (Syā)

paribhogapāti. **Gaḷaḷāyanti** gajjante. **Kammāraggariyāti** kammāruddhanapaṇāḷiyā. **Dhamamānāyāti** bhastavātena¹ pūriyamānāya. **Iti veditvāti** “samaṇo Gotamo padhānamanuyutto sukhena nisinno, ghaṭṭayissāmi nan”ti vuttappakāraṃ attabhāvaṃ māpetvā niyāmbhūmiyaṃ² ito cito ca sañcarantaṃ³ vijjulatālokena disvā “ko nu kho eso satto”ti āvajjento “Māro ayan”ti evaṃ veditvā.

Suññagehānīti suññāgārāni. **Seyyāti** seyyatthāya, ṭhassāmi caṅkamissāmi nisīdissāmi nipajjissāmīti etadatthāya yo suññāgārāni sevātīti attho. **So muni attasaññatoti** so Buddhamuni hatthapādakukkuccābhāvena saṃyatattabhāvo. **Vossajja careyya tattha soti** so tasmiṃ attabhāve ālayaṃ nikantiṃ vossajjitvā pahāya careyya. **Patirūpaṃ hi tathāvidhassa tanti** tādissassa taṃsaṇṭhitassa Buddhamunino taṃ attabhāve nikantiṃ vossajjitvā caraṇaṃ nāma patirūpaṃ yuttaṃ anucchavikaṃ.

Carakāti sīhabyagghādikā dañcaraṇasattā. **Bheravāti** saviññāṇaka-aviññāṇakabheravā. Tattha saviññāṇakā sīhabyagghādayo, aviññāṇakā rattibhāge khāṇuvammikādayo. Tepi hi tasmiṃ kāle yakkhā viya upaṭṭhahanti, rajjuvallyādīni sabbāni sappā viya upaṭṭhahanti. **Tatthāti** tesu bheravesu suññāgāragato Buddhamuni lomacalanamattakampi⁴ na karoti.

Idāni aṭṭhānaparikappaṃ dassento **nabhaṃ phaleyyāti** ādimāha. Tattha **phaleyyāti** kākapadaṃ viya hīrahīraso phaleyya. **Caleyyāti** pokkharapatte vātāhato udakabindu viya caleyya. **Sallampi ce urasi pakappayeyyunti** tikhīṇasattisallaṃ cepi urasmiṃ cārayeyyum⁵. **Upadhīsūti** khandhūpadhīsu. **Tāṇaṃ na karontīti** tikhīṇe salle⁶ urasmiṃ cāriyamāne⁷ bhayena gumbantarakandarādīni⁸ pavisantā tāṇaṃ karonti nāma. Buddhā pana samucchinnasabbabhayā evarūpaṃ tāṇaṃ nāma na karonti. . Chatṭhaṃ.

1. Tassā vātena (Sī)

2. Saṃsarantaṃ (Saṃ)

3. Dhāreyyūṃ (Syā)

4. Dhārayamāne (Syā)

5. Padhānabhūmiyaṃ (Sī)

6. Lomahaṃsanamattakampi (Syā)

7. Saṃsarantaṃ (Sī)

8. Guyhantarakuṇṭantarādīni (Syā)

7. Supatisuttavaṇṇanā

143. Sattame **pāde pakkhāletvā**ti utugāhāpanattham dhovitvā. Buddhānam pana sarīre rajojallam na upalimpati, udakampi pokkharapatte pakkhittam viya vivatṭitvā gacchati. Apica kho dhotapādake gehe pāde dhovitvā pavisanam pabbajitānam vattam. Tattha Buddhānam vattabhedo nāma natthi, vattasīse pana ṭhatvā dhovanti. Sace hi Tathāgato neva nhāyeyya, na pāde dhomeyya, “nāyam manusso”ti vadeyyum. Tasmā manussakiriyaṃ amuñcanto dhovati. **Sato sampajānoti** soppapariggāhakena satisampajāññena samannāgato. **Upasaṅkamīti** samaṇo Gotamo sabbarattim abbhokāse caṅkamitvā Gandhakuṭim pavisitvā niddāyati, ativiya sukhasayito bhavissati, ghaṭṭayissāmi nanti cintetvā upasaṅkami.

Kim soppasīti kim supasi, kim soppam nāmidam tavāti vadati. **Kim nu soppasīti** kasmā nu supasi. **Dubbhago**¹ **viyāti** mato viya visaññi viya ca. **Suññamagāranti** suññam me gharam laddhanti soppasīti vadati. **Sūriye uggateti** sūriyamhi utṭhite. Idāni hi aññe bhikkhū sammajjanti, pāṇiyam upaṭṭhapenti, bhikkhācāragamanasajjā bhavanti, tvaṃ kasmā soppasiyeva.

Jālinīti tayo bhava ajjhottharitvā ṭhitena “ajjhakkassupādāya aṭṭhārasaṇhāvicarītāni”ti-ādinā² tena tena attano koṭṭhāsabhūtena jālena jālinī. **Visattikāti** rūpādisu tattha tattha visattatāya³ visamūlatāya visaparibhogatāya ca visattikā. **Kuhiñcinetaveti** katthaci nehum. **Sabbūpadhi**⁴ **parikkhayāti** sabbesam khandhakilesābhisāṅkhārakāmaguṇabhedānam upadhīnam parikkhayā. **Kim tavettha mārāti** māra tuyham kim ettha, kasmā tvaṃ uṇhayāguyam nilīyitum asakkontī khuddakamakkhikā viya antanteneva ujjhāyanto āhiṇḍasīti. . Sattamam.

8. Nandatisuttavaṇṇanā

144. Aṭṭhamam Devatāsaṃyutte vuttatthameva. . Aṭṭhamam.

1. Dubbhato (Syā)

3. Vissajjatāya (Syā)

2. Abhi 2. 362 piṭṭhe.

4. Sabbūpadhīnam (Sī, Syā)

9. Paṭhama-āyusuttavaṇṇanā

145. Navame **appam̐ vā bhiyyoti** bhiyyo jīvanto aparaṁ vassasataṁ jīvitum̐ na sakkoti, paṇṇāsaṁ vā saṭṭhi vā vassāni jīvati. **Ajjhabhāsīti** samaṇo Gotamo “manussānaṁ appamāyū”ti katheti, dīghabhāvamassa kathessāmīti paccanīkasātātāya abhibhavitvā¹ abhāsi.

Na nam̐ hīleti taṁ āyum̐ “appakamidan”ti na hīleyya. **Khīramattovāti** yathā daharo kumāro uttānaseyyako khīraṁ pivitvā dukūlacumbaṭake nipanno asaṇṇī viya niddāyati, kassaci āyum̐ appam̐ vā dīgham̐ vāti na cinteti, evaṁ sappuriso. **Careyyādittasīsovāti** āyum̐ parittanti ñatvā pajjalitasīso viya careyya. . Navamaṁ.

10. Dutiya-āyusuttavaṇṇanā

146. Dasame **nemīva rathakubbaranti** yathā divasaṁ gacchantassa rathassa cakkanemi kubbaraṁ anupariyāyati na vijahati, evaṁ āyu anupariyāyātīti. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo.

2. Dutiyavagga

1. Pāsāṇasuttavaṇṇanā

147. Dutiyavaggassa paṭhame **nisinnoti** pubbe vuttanayeneva padhānaṁ pariggaṇhanto nisinno. Māropissa sukhanisinnabhāvaṁ ñatvā ghaṭṭayissāmīti upasaṅkamanto. **Padālesīti**² pabbatapiṭṭhe ṭhatvā pavijjhi. Pāsāṇā nirantarā aññamaññaṁ abhihanantā patanti. **Kevalanti** sakalaṁ. **Sabbanti** tasseva vevacanaṁ. . Paṭhamaṁ.

2. Kinnusīhasuttavaṇṇanā

148. Dutīye **vicakkhukammāyāti** parisāya paññācakkhum̐³ vināsetukamyatāya. Buddhānaṁ panesa paññācakkhum̐ vināsetum̐ na sakkoti, parisāya

1. Adhibhavitvā (Ka)

2. Paggaḷesīti (Syā)

3. Paññāya paññācakkhum̐ (Syā)

bheravārammaṇaṃ sāvento vā dassento vā sakkoti. **Vijitāvī nu maññasīti** kiṃ nu tvaṃ “vijitavijayo ahan”ti maññasī, mā evaṃ maññi, natthi te jayo. **Parisāsūti** aṭṭhasu parisāsu. **Balappattāti** dasabalappattā. . Dutiyāṃ.

3. Sakalikasuttavaṇṇanā

149. Tatiye **mandiyā nūti**¹ mandabhāvena momūhabhāvena. **Udāhu kaveyyamattoti** udāhu yathā kavi kabbam² cintento tena kabbakaraṇena matto sayati, evaṃ sayasi. **Sampacurāti** bahavo. **Kimidaṃ soppase vāti** kasmā idaṃ soppaṃ soppasiyeva. **Atthaṃ sameccāti** atthaṃ samāgantvā pāpuṇitvā. Mayhaṃ hi asaṅgaho nāma saṅgahavipanno³ vā attho natthi. **Sallanti** tikhiṇaṃ sattisallaṃ. **Jaggaṃ na saṅketi**⁴ yathā ekacco sīhapathādīsu jagganto saṅkati, tathā ahaṃ jaggantopi na saṅkāmi. **Napi bheṃi sottunti** yathā ekacco sīhapathādīsuyeva supitum bhāyati, evaṃ ahaṃ supitumpi na bhāyāmi. **Nānutapanti māmanti** yathā ācariyassa vā antevāsikassa vā aphāsuke jāte uddesaparipucchāya ṭhitattā antevāsim⁵ rattindivā⁶ atikkamantā anutapanti⁷, evaṃ maṃ nānutapanti. Na hi mayyaṃ kiñci apariniṭṭhitakammaṃ nāma atthi. Tenevāha “hāniṃ na passāmi kuhiñci loke”ti. . Tatiyaṃ.

4. Patirūpasuttavaṇṇanā

150. Catutthe **anurodhavirodhesūti** rāgapatighesu. **Mā sajjittho**⁸ **tadācaranti** evaṃ⁹ dhammakathaṃ ācaranto mā laggi. Dhammakathaṃ kathentassa hi ekacce sādhuṅkāraṃ dadanti, tesu rāgo uppajjati. Ekacce asakkaccaṃ suṇanti, tesu paṭigho uppajjati. Iti dhammakathiko anurodhavirodhesu sajjati nāma. Tvaṃ evaṃ mā sajjitthoti vadati. **Yadaññamanusāsātīti** yaṃ aññaṃ anusāsati, taṃ. Sambuddho hitānukampī hitena anupakampati. Yasmā ca

1. Mandiyā nusesīti (Syā)

2. Asaṅgato nāma saṅgatavipanno (Syā)

3. Antevāsiko (Syā)

4. Anutapati (Syā)

5. Mā sajjittha (Syā)

6. Kathitabbaṃ (Syā)

7. Na saṅkemīti (Syā)

8. Ratti vā divā vā (Ka)

9. Etaṃ (Syā)

hitānukampī, tasmā anurodhavirodhehi vippamutto Tathāgatoti. .
Catuttham.

5. Mānasasuttavaṇṇanā

151. Pañcame ākāse carante pi bandhatīti **antalikkhacaro**. Pāsoti
rāgapāso. **Mānasoti** manasampayutto. . Pañcamam.

6. Pattasuttavaṇṇanā

152. Chaṭṭhe **pañcannam upādānakkhandhānam upādāyāti** pañca
upādānakkhandhe ādiyitvā, sabhāvasāmaññalakkhaṇavasena nānappakārato
vibhajitvā dassento. **Sandassetīti** khandhānam sabhāvalakkhaṇādini dasseti.
Samādapetīti gaṇhāpeti. **Samuttejetīti** samādānamhi ussāham janeti.
Sampahamsetīti paṭividdhaguṇena vodāpeti jotāpeti. **Aṭṭhim katvāti** atthikam
katvā, “ayam no adhigantabbo attho”ti evam sallakkhetvā tāya desanāya
atthikā hutvā. **Manasi katvāti** citte ṭhapetvā. **Sabbacetasa¹** samannāharitvāti
sabbena tena kammakāracittena samannāharitvā. **Ohitasotāti** ṭhapitasotā.
Abbhokāse nikkhattāti otāpanatthāya ṭhapitā.

Rūpam vedayitam saññāti ete rūpādayo tayo khandhā². **Yañca**
saṅkhatanti iminā saṅkhārakkhandho gahito. **Evam tattha virajjatīti** “eso
aham na homi, etaṃ mayham na hoti”ti passanto evam tesu³ khandhesu
virajjati. **Khemattanti** khemābhūtam⁴ attabhāvam. Iminā phalakkhaṇam⁵
dasseti. **Anvesanti** bhavayonigatiṭṭhitisattāvāsasaṅkhātesu sabbaṭṭhānesu
pariyesamānā. **Nājjhagāti** na passīti. . Chaṭṭham.

7. Chaphassāyatanasuttavaṇṇanā

153. Sattame **phassāyatanānanti** sañjāṭisamosaraṇaṭṭhena chadvārikassa
phassassa āyatanānam. **Bhayabheravaṃ saddanti** meghadundubhi-
asanipātasaddasadisam bhayaajanakam saddam. **Pathavī maññe undrīyatīti**
ayam mahāpathavī

1. Sabbacetaso (Sī, Syā)

2. Khandhe (Sī, Syā, Ṭikā)

3. Tesu (Ka)

4. Khemabhūtam (Ka)

5. Phalalakkhaṇam (Sī)

paṭapaṭasaddaṃ kurumānā viya ahosi. **Ettha loko vimucchitoti**¹ etesu chasu ārammaṇesu loko adhimucchito. **Māradheyyanti** mārasa ṭhānabhūtaṃ tebhūmakavaṭṭaṃ. . Sattamaṃ.

8. Piṇḍasuttavaṇṇanā

154. Aṭṭhame **pāhunakāni bhavanti**ti tathārūpe nakkhatte tattha tattha pesetabbāni pāhunakāni bhavanti, āgantukapaṇṇākārādānāni vā. Sayamcaraṇadivase² samavayaajātigottā kumārakā tato tato sannipatanti. Kumārikāyopi attano attano vibhavānurūpena alaṅkatā taḥaṃ taḥaṃ vicaranti. Tatra kumārikāyopi yathārucitānaṃ kumārakānaṃ paṇṇākāraṃ pesenti, kumārakāpi kumārikānaṃ aññasmiṃ asati antamaso mālāguḷenapi parikkhipanti. **Anvāviṭṭhāti** anu āviṭṭhā. Taṃdivasaṃ kira pañcasatā kumārikāyo uyyānakīlaṃ gacchantiyo paṭipathe Satthāraṃ disvā chaṇapūvaṃ³ dadeyyuṃ, Satthā tāsāṃ dānānumodanattamaṃ pakiṇṇakadhammadesanaṃ deseyya, desanāpariyosāne sabbāpi sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhaheyyuṃ, māro tāsāṃ sampattiyā antarāyaṃ karissāmīti anvāvisi. Pāliyaṃ pana **mā samaṇo Gotamo piṇḍamalattathāti** ettakaṃyeva vuttanti.

Kim pana Satthā mārāvaṭṭanaṃ ajānitvā pavīṭṭhoti. Āma ajānitvā. Kasmā? Anāvajjanatāya. Buddhānaṃ hi “asukaṭṭhāne bhattaṃ labhissāma, na labhissāmā”ti āvajjanaṃ ananucchavikaṃ. Pavīṭṭho pana manussānaṃ upacārabhedāṃ disvā “kim idan”ti āvajjento ñatvā “āmisatthaṃ mārāvaṭṭanaṃ bhindituṃ ananucchavikan”ti abhinditvāva nikkhanto.

Upasaṅkamīti amittavijayena viya tuṭṭho sakalagāme kaṭacchumattampi bhattaṃ alabhitvā gāmato nikkhamantaṃ Bhagavantaṃ gāmiyamanussavesena upasaṅkami. **Tathāhaṃ karissāmīti** idaṃ so musā bhāsati. Evaṃ kirassa ahosi “mayā evaṃ vutte pana pavisissati, atha naṃ gāmadārakā ‘sakalagāme caritvā kaṭacchubhikkhampi alabhitvā gāmato nikkhamma puna

1. Dhimucchitoti (Sī)

2. Sayam jānitvā chaṇadivaso kireso (Sī) sayamcaraṇadivaso kira so(Syā)

3. Mandapuvaṃ (Syā)

paviṭṭhosi'ti-ādini vatvā uppaṇḍessanti'ti. Bhagavā pana “sacāyaṃ maṃ evaṃ viheṭṭhessati, muddhamasseva sattadhā phalissati'ti tasmim̐ anukampāya apavisitvā gāthādvayamāha.

Tattha **pasavīti** janesi nipphādesi. **Āsajjāti** āsādetvā ghaṭṭetvā. **Na me pāpaṃ vipaccatīti** mama pāpaṃ na paccati. **Nippphalaṃ etanti** kiṃ nu tvaṃ evaṃ maññasi, mā evaṃ maññi¹, atthi tayā katassa pāpassa phalanti dīpeti. **Kiñcananti** maddituṃ samatthaṃ rāgakiñcanādi kilesajātaṃ. **Ābhassarā yathāti** yathā ābhassarā devā sappītikajjhānena yāpentā pītibhakkhā nāma honti, evaṃ bhavissāmāti. . Aṭṭhamāṃ.

9. Kassakasuttavaṇṇanā

155. Navame **nibbānapaṭisaṃyuttāyāti** nibbānaṃ apadisitvā pavattāya. **Haṭaḥaṭakesoti** purimakese pacchato, pacchimakese purato, vāmapassakese dakkhiṇato, dakkhiṇapassakese vāmato pharitvā pharitvā² vippakiṇṇakeso. **Mama cakkhusamphassaviññāṇāyatananti** cakkhuviññāṇena sampayutto cakkhusamphassopi viññāṇāyatanampi mamevāti. Ettha ca cakkhusamphassena viññāṇasampayuttakā dhammā gahitā, viññāṇāyatanena sabbānipi cakkhudvāre uppannāni āvajjanādiviññāṇāni. Sotadvārādīsupi eseve nayo. Manodvāre pana **manoti** sāvajjanakaṃ bhavaṅgacittaṃ. **Dhammāti** ārammaṇadhammā. **Manosamphassoti** sāvajjanena bhavaṅgena sampayuttaphasso. **Viññāṇāyatananti** javanacittaṃ tadārammaṇampi vaṭṭati.

Taveva pāpima cakkhūti yaṃ loke timirakācādihi upaddutaṃ anekarogāyatanam̐ upakkavipakkaṃ³ antamaso kāṇacakkhupi, sabbam̐ taṃ taveva bhavatu. Rūpādīsupi eseve nayo.

Yaṃ vadantīti yaṃ bhaṇḍakaṃ “mama idan”ti vadanti. **Ye vadanti mamanti cāti** ye ca puggalā “maman”ti vadanti. **Ettha ce te mano atthīti** etesu ca ṭhānesu yadi cittaṃ atthi. **Na me samaṇa makkhasītisamaṇamayham̐** visayato na muccissasi. **Yaṃ vadantīti** yaṃ bhaṇḍakaṃ vadanti, na taṃ mayham̐. **Ye vadantīti** yepi puggalā evaṃ vadanti, na te aham̐. **Na me maggampi dakkhasīti** bhavayonigati-ādīsu mayham̐ gatamaggampi na passasi. . Navamam̐.

1. Maññasi (Syā)

2. Pasāritvā pasāritvā (Syā), haritvā (Syā)

3. Opakkavipakkaṃ (Sī)

10. Rajjasuttavaṇṇanā

156. Dasame **ahanam aghātayanti** ahanantena aghātayantena. **Ajinam ajāpayanti** parassa dhanajānīm akarontena akārāpentena. **Asocam asocāpayanti** asocantena asocāpayantena. Iti Bhagavā adhammikaṛājūnam rajje vijite daṇḍakarapīlite manusse disvā kārūṇavasena evam cintesi. **Upasaṅkamīti** “samaṇo Gotamo ‘sakkā nu kho rajjam kāretun’ti cintesi, rajjam kāretukāmo bhavissati, rajjañca nāmetam pamādaṭṭhānam, rajjam kārente sakkā otāram labhitum, gacchāmi ussāhamassa janessāmī”ti cintetvā upasaṅkami. **Iddhipādāti** ijghanakakoṭṭhāsā. **Bhāvitāti** vadḍhitā. **Bahulīkatāti** punappunam katā. **Yānikatāti** yuttayānam viya katā. **Vatthukatāti** patiṭṭhaṭṭhena vatthukatā. **Anuṭṭhitāti** avijahitā niccānubaddhā. **Paricitāti** sātaccakiriyāya supericitā katā issāsassa avirādhitavedhihattho viya. **Susamāraddhāti** suṭṭhu samāraddhā paripuṇṇabhāvanā. **Adhimucceyyāti** cinteyya.

Pabbatassāti pabbato bhaveyya. **Dvittāvāti** tiṭṭhatu eko pabbato, dvikkhattumpi tāva mahanto suvaṇṇapabbato ekassa nālam, na pariyattoti attho. **Iti vidvā samañcareti** evam jānanto samam careyya. **Yatonidānanti** dukkham nāma pañcakāmaguṇanidānam, tam yatonidānam hoti¹, evam yo adakkhi. **Katham nameyyāti** so jantu tesu dukkhassa nidānabhūnesu kāmesu kena kāraṇena nameyya. **Upadhim viditvāti** kāmaguṇa-upadhim “saṅgo eso, lagganametan”ti evam viditvā. **Tasseva jantu vinayāya sikkheti** tasseva upadhisso vinayāya sikkheyya. . Dasamam.

Dutiyo vaggo.

3. Tatiyavagga

1. Sambahulasuttavaṇṇanā

157. Tatiyavaggassa paṭhame **jaṭaṇḍuvenāti** jaṭacumbaṭakena². **Ajinakkhipanivatthoti** sakhuram ajinacammam ekam nivattho ekam pāruto.

1. Hotīti (Syā)

2. Jaṭacumbiṭena (Syā)

Udumbaradaṇḍanti appicchabhāvappakāsanattham īsakam vaṅkam udumbaradaṇḍam gahetvā. **Etadavocāti** lokebrāhmaṇassavacanam nāma sussūsanti, brāhmaṇesupi pabbajitassa, pabbajitesupi mahallakassāti mahallakabrāhmaṇassa pabbajitavesam gahetvā padhānabhūmiyam kammam karonte te bhikkhū¹ upasaṅkamitvā hattham ukkhipitvā etaṃ “daharā bhavanto”ti-ādivacanam avoca. **Okampetvāti** hanukena uram² paharanto adhonatam katvā. **Jivham nillāletvāti** kabaramahājivham nīharitvā uddhamadho ubhayapassesu ca lāletvā³. **Tivisākhanti** tisākham. **Nalāṭikanti** bhakuṭim, nalāṭe uṭṭhitam valittayanti attho. **Pakkāmīti** tumhe jānantānam vacanam akatvā attanova tele paccissathāti⁴ vatvā ekaṃ maggam gahetvā gato. . Paṭhamam.

2. Samiddhisuttavaṇṇanā

158. Dutiye **lābhā vata me, suladdham vata meti** evarūpassa Satthu ceva dhammassa ca sabrahmacārīnaṃca laddhattā mayham lābhā mayham suladdhant. So kirāyasmā pacchā mūlakammaṭṭhānam sammāsītva “arahattam gahessāmī”ti pāsādikam tāva kammaṭṭhānam gahetvā Buddhadhammasaṃhagagūṇe āvajjetvā cittakallatam uppādetvā cittam hāsetvā tosetvā nisinno. Tenassa evamahosi. **Upasaṅkamīti** “ayam samiddhi bhikkhu pāsādikam kammaṭṭhānam gahetvā nisinnasadiṣo, yāva mūlakammaṭṭhānam gahetvā arahattam na gaṇhāti, tāvassa antarāyam karissāmī”ti upasaṅkami. **Gacchatvanti** Satthā sakalajambudīpaṃ olokento “tasminīyeva ṭhāne tassa kammaṭṭhānam sappāyam bhavissatī”ti addasa, tasmā evamāha. **Satipaṇṇā ca me Buddhāti** mayā⁵ sati ca paṇṇā ca ñātā. **Karassu⁶ rūpānīti** bahūnīpi vibhīmsakārahāni rūpāni⁷ karassu. **Neva maṃ byādhayissasīti** maṃ neva vedhayissasi na kampassesi. . Dutiyaṃ.

1. Bhikkhū (Ka)

3. Palāpetvā (Syā), cāletvā (Ka)

5. Yā mayham (Ka)

7. Vibhīmsakakarāni rūpāni (Sī), vibhīmsakarūpāni (Ka)

2. Udaram (Syā)

4. Leṇe pavisathāti (Ka)

6. Kāmaṃ karassu (Syā)

3. Godhikasuttavaṇṇanā

159. Tatiye **Isigilipasseti** Isigilissa nāma pabbatassa passe. **Kālasilāyanti** kālavaṇṇāya silāyaṃ. **Sāmayikaṃ**¹ cetivimuttinti appitappitakkhaṇe² paccanīkadhammehi vimuccati, ārammaṇe ca adhimuccatīti lokiyasamāpatti sāmayikā cetovimutti nāma. **Phusīti** paṭilabhi. **Parihāyīti** kasmā yāva chaṭṭhaṃ parihāyi? Sābādhattā. Therassa kira vātapittasemhavasena anusāyiko ābādhō atthi, tena samādhissa sappāye upakāradhamme pūretuṃ na sakkoti, appitappitāya samāpattiyā parihāyati.

Yaṃnūnāhaṃ satthaṃ āhareyyanti so kira cintesi, yasmā parihīnajjhānassa hīnajjhānassa kālaṅkaroto anibaddhā gati hoti, aparihīnajjhānassa nibaddhā gati hoti, brahmaloke nibbattati, tasmā satthaṃ āharitukāmo ahosi. **Upasaṅkamīti** “ayaṃ samaṇo satthaṃ āharitukāmo, satthāharaṇaṃ nāmetaṃ kāye ca jīvite ca anapekkhassa hoti, yo evaṃ kāye ca jīvite ca anapekkho hoti, so mūlakammaṭṭhānaṃ sammasitvā arahattampi gahetuṃ samattho hoti, mayā pana paṭibāhitopi esa na oramissati, Satthārā paṭibāhito oramissati”ti therassa atthakāmo viya hutvā yena Bhagavā tenupasaṅkami.

Jalāti jalamāna³. **Pāde vandāmi cakkhumāti** pañcahi cakkhūhi cakkhuma tava pāde vandāmi. **Jutindharāti** ānubhāvadhara. **Appattamānasoti** appatta-arahatto. **Sekhoti** sīlādīni sikkhamāno sakaraṇīyo. **Jane sutāti** jane vissuta. **Satthaṃ āharitaṃ hotīti** thero kira “kiṃ mayhaṃ iminā jīvitenā”ti uttāno nipajjitvā satthena galanāliṃ chindi, dukkhā vedanā uppajjimsu. Thero vedanaṃ vikkhambhetvā taṃyeva vedanaṃ pariggahetvā satīṃ upaṭṭhapetvā mūlakammaṭṭhānaṃ sammasanto arahattaṃ patvā samasīsī hutvā parinibbāyi. **Samasīsī** nāma tividho hoti iriyāpathasamasīsī rogasamasīsī jīvitasamasīsīti.

1. Sāmāyikaṃ (Syā)

2. Appitakkhaṇe (Syā)

3. Jalanti jalamānaṃ (Sī, Syā)

Tattha yo ṭhānādīsu iriyāpathesu aññataram adhiṭṭhāya “imaṃ akopetvā arahattaṃ pāpuṇissāmi”ti vipassanaṃ paṭṭhabeti, athassa arahattappatti ca iriyāpathakopanañca ekappahārenea hoti. Ayaṃ **iriyāpathasamasī** nāma. Yo pana cakkhurogādīsu aññatarasmim sati “ito anuṭṭhitova arahattaṃ pāpuṇissāmi”ti vipassanaṃ paṭṭhabeti, athassa arahattappatti ca rogato vuṭṭhānañca ekappahārenea hoti. Ayaṃ **rogasamasī** nāma. Keci pana tasmim yeva iriyāpathe tasmiñca roge parinibbānavasenettha samasītaṃ paññāpenti. Yassa pana āsavakkhaya ca jīvitakkhaya ca ekappahārenea hoti. Ayaṃ **jīvitasamasī** nāma. Vuttampi cetam “yassa puggalassa apubbaṃ acarimaṃ āsavapariyādānañca hoti jīvitapariyādānañca, ayaṃ vuccati puggalo samasī”ti¹.

Ettha ca pavattisīsaṃ kilesasīsanti dve sīsāni. Tattha **pavattisīsaṃ** nāma jīvitindriyaṃ, **kilesasīsaṃ** nāma avijjā. Tesu jīvitindriyaṃ cuticittaṃ khepeti, avijjā maggacittaṃ. Dvinnam cittānaṃ ekato uppādo natthi. Maggānantaram pana phalaṃ, phalānantaram bhavaṅgaṃ, bhavaṅgato vuṭṭhāya paccavekkhaṇaṃ, taṃ paripuṇṇaṃ vā hoti aparipuṇṇaṃ vā. Tikhiṇena asinā sīse chijjantepi hi eko vā dve vā paccavekkhaṇavārā² avassaṃ uppajjantiyeva, cittānaṃ pana lahuparivattitāya āsavakkhaya ca jīvitapariyādānañca ekakkhaṇe viya paññāyati.

Samūlaṃ taṇhamabbuyhāti avijjāmūlena samūlakam taṇham arahattamaggena uppāṭetvā. **Parinibbutoti** anupādisesanibbānena parinibbuto.

Vivattakkhandhanti parivattakkhandham³. **Semānanti**⁴ uttānaṃ hutvā sayitaṃ hoti⁵. Thero pana kiñcāpi uttānako sayito, tathāpissa dakkhiṇenapassena paricetasayanattā sīsaṃ dakkhiṇatova parivattitvā ṭhitaṃ. **Dhūmāyitattanti** dhūmāyitabhāvaṃ. Tasmim hi khaṇe dhūmavalāhakā viya timiravalāhakā viya ca uṭṭhahimsu. **Viññāṇaṃ samanvesatīti** paṭisandhicittaṃ pariyesati. **Appatiṭṭhitenāti** paṭisandhiviññāṇena appatiṭṭhitenā, appatiṭṭhitakāraṇāti attho. **Beluvapaṇḍuvīnanti** beluvapakkaṃ viya paṇḍuvaṇṇaṃ suvaṇṇamahāvīṇaṃ. **Ādāyāti** kacche ṭhapetvā. **Upasaṅkamīti** “Godhikattherassa nibbattaṭṭhānaṃ

1. Abhi 3. 116 piṭṭhe.

2. Paccavekkhaṇā (Ka)

3. Parivaṭṭakkhandham (Sī)

4. Soppamānanti (Sī), Seyyamānanti (Syā)

5. Sayati (Syā)

na jānāmi, samaṇaṃ Gotamaṃ pucchitvā nikkāṅkho bhavissāmī”ti khuddakadāra-kavaṇṇī¹ hutvā upasaṅkami. **Nādhigacchāmī**ti na passāmi. **Sokaparetassā**ti sokena phuṭṭhassa. **Abhassathā**ti pādapiṭṭhiyaṃ patitā. . Tatiyaṃ.

4. Sattavassānubandhasuttavaṇṇanā

160. Catutthe **satta vassānī**ti pure bodhiyā chabbassāni, bodhito pacchā ekaṃ vassaṃ. **Otārāpekkhoti** “sace samaṇassa Gotamassa kāyadvārādīsu kiñcideva ananucchavikaṃ passāmi, codessāmi nan”ti evaṃ vivaraṃ² apekkhamāno. **Alabhamā**noti rathareṇumattampi³ avakkhalitaṃ apassanto. Tenāha—

“Satta vassāni Bhagavataṃ, anubandhiṃ padāpadaṃ.

Ohāraṃ nādhigacchissāṃ, Sambuddhassa satīmato”ti⁴.

Upasaṅkamīti “ajja samaṇaṃ Gotamaṃ atigahetvā gamisāmī”ti⁵ upasaṅkami.

Jhāyasīti jhāyanto avajjhāyanto⁶ nisinnosīti vadati. **Vittaṃ nu jīnoti** sataṃ vā sahaṣsaṃ vā jītosīti nu. **Āguraṃ nu gāmasminti** kiṃ nu antogāme pamāṇātikkantaṃ pāpakammaṃ akāsi, yena aññesaṃ mukhaṃ oloketuṃ avisahanto araññe vicarasi. **Sakkhinti** mittabhāvaṃ.

Palikhāyāti khaṇitvā. **Bhavalobhajappanti** bhavalobhasaṅkhātaṃ taṇhaṃ. **Anāsavo jhāyāmī**ti nittaṇho hutvā dvīhi jhānehi jhāyāmi. Pamattabandhūti māraṃ ālapati. So hi yekeci loke pamattā, tesāṃ bandhu.

Sace maggaṃ anubuddhanti yadi tayā maggo anubuddho. **Apehī**ti apayāhi. **Amaccudheyyanti** maccuno anokāsabhūtaṃ nibbānaṃ. **Pāragāminoti** yepi pāraṃ gatā, tepi pāragāmino. Yepi pāraṃ gacchissanti, yepi pāraṃ gantukāmā, tepi pāragāmino.

1. Khuddakadāra-kavaṇṇo (Syā)

2. Ciraṃ (Syā)

3. Rajareṇumattampi (Syā)

4. Khu 1. 343 piṭṭhe Suttanipāte.

5. Atigahetvā āgamiṣṣāmīti (Sī), abhivādetvā āgamiṣṣāmīti (Syā)

6. Apajjhāyanto (Sī)

Visūkāyikānīti māraṇvisūkāni. **Visevitānī**ti viruddhasevitāni, “appamāyu manussānaṃ, accayanti ahorattā”ti vutte “dīghamāyu manussānaṃ, nāccayanti ahorattā”ti-ādīni paṭilomakāraṇāni. **Vipphanditānī**¹ tamhi tamhi kāle hatthirājavaṇṇasappavaṇṇādiddassanāni. **Nibbejanīyā**ti ukkaṇṭhanīyā.

Anupariyagāti-ādīsu kiñcāpi atītavacanāṃ kataṃ, attho pana vikappavasena veditabbo. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā medavaṇṇaṃ pāsāṇaṃ vāyaso disvā “api nāmettha² muduṃ vindeyyāma, api assādo siyā”ti anuparigaccheyya, atha so tattha assādaṃ alabhivāva vāyaso etto apakkameyya, tato pāsāṇā apagaccheyya, evaṃ mayampi so kāko viya selaṃ Gotamaṃ āsajja assādaṃ vā santhavaṃ vā alabhantā Gotamā³ nibbinditvā apagacchāma. . Catutthaṃ.

5. Māradhītusuttavaṇṇanā

161. Pañcame **abhāsivā**ti ettha a-kāro nipātamattaṃ, bhāsivāti attho. Abhāsayitvātipi⁴ pāṭho. **Upasaṅkamimsū**ti “gopālakadāraṇaṃ viya daṇḍakena bhūmiṃ lekhaṃ datvā ativiya dummano hutvā nisinno, ‘kinnu kho kāraṇaṃ’ti pucchitvā jānissāmā”ti upasaṅkamimsu.

Socasīticintesi. **Ārañña**miva **kuñjaranti** yathā araṇṇato pesitagaṇikārahathhiniyo⁵ araṇṇakaṃ kuñjaraṃ itthikuttadassanena palobhetvā bandhitvā ānanti, evaṃ ānāyissāma. **Māradheyyanti** tebhūmakavaṭṭaṃ.

Upasaṅkamimsūti “tunhe thokaṃ adhivāsetha, mayaṃ taṃ ānessāmā”ti pitaraṃ samassāsetvā upasaṅkamimsu. **Uccāvacā**ti nānāvidhā. **Ekasataṃ ekasatanti** ekekaṃ sataṃ sataṃ katvā. **Kumārivaṇṇasatanti** iminā nayena kumāri-attabhāvānaṃ sataṃ.

1. Vipphanditāni kānici kānicīti (Sī, Ka)

2. Gotamaṃ (Syā, Ka)

3. Araññaṃ tosetvā pesitā gaṇikāhatthhiniyo (Sī)

2. Apettha (Syā)

4. Bhāsivātipi pāṭho (Syā)

Atthassa pattim hadayassa santintidvīhipi padehi arahattameva kathesi. **Senanti** kilesasenam. Sā hi piyarūpasātarūpā nāma. **Ekohaṃ jhāyanti** eko ahaṃ jhāyanto. **Sukhamanubodhinti** arahattasukhaṃ anubujjhiṃ. Idam vuttaṃ hoti—piyarūpaṃ sātarūpaṃ senaṃ jinitvā ahaṃ eko jhāyanto “atthassa pattim hadayassa santin”ti saṅkhaṃ gataṃ arahattasukhaṃ anubujjhiṃ, tasmā janena mittasanthavaṃ na karomi, teneva ca me kāraṇena kenaci saddhiṃ sakkhī na sampajjatīti.

Kathaṃvihārībahuloti katamena viharena bahulaṃ viharanto. **Aladdhāti** alabhitvā. **Yoti** nipātamattaṃ. Idam vuttaṃ hoti—katamena jhānena bahulaṃ jhāyantaṃ taṃ puggalaṃ kāmasaññā alabhitvāva paribāhirā¹ hontīti.

Passaddhakāyoti catutthajjhānena assāsapassāsakāyassa passaddhattā passaddhakāyo. **Suvimuttacittoti** arahattaphalavimuttiyā suṭṭhu vimuttacitto. **Asaṅkharānoti** tayo kammābhisaṅkhāre anabhisaṅkharonto. **Anokoti** anālayo. **Aññāya dhammanti** catusaccadhammaṃ jānitvā. **Avitakkajhāyīti** avitakkena catutthajjhānena jhāyanto. **Na kuppātīti**—ādisu dosena na kuppāti, rāgena na sarati, mohena na thīno. Imesu tīsu mūlakilesesu gahitesu diyaḍḍhakilesasahassaṃ gahitameva hoti. Paṭhamapadena vā byāpādanīvaraṇaṃ gahitaṃ, dutiyena kāmaccchandanivaraṇaṃ, tatiyena thinaṃ ādiṃ katvā sesanīvaraṇāni. Iti iminā nīvaraṇappahānena khīṇāsavaṃ dasseti.

Pañcoghatinnoti pañcadvārikaṃ kilesogaṃ tiṇṇo. **Chaṭṭhanti** manodvārikampi chaṭṭhaṃ kilesogaṃ atari. Pañcogaggahaṇena vā pañcorambhāgiyāni saṃyojanāni, chaṭṭhaggahaṇena pañcuddhambhāgiyāni veditabbāni. **Gaṇasaṃghacārīti** gaṇeca saṃghe ca caratīti Satthā gaṇasaṃghacārī nāma. **Addhā carissantīti** aññepi saddhā² bahujanā ekaṃsena carissanti. **Ayanti** ayaṃ Satthā. **Anokoti** anālayo.

1. Paribāhirā aparikkhārā (Syā)

2. Addhā aññepi (Sī)

Acchejja nessatīti acchinditvā nayissati, maccurājassa hatthato acchinditvā nibbānapāram nayissatīti vuttam hoti. **Nayamānānanti** nayamānesu.

Selaṃva sirasūhacca, pātāle gādhamesathāti mahantam kūṭāgarappamāṇam silam sīse ṭhapetvā pātāle patiṭṭhagavesanam viya. **Khāṇumva urasāsajjā**ti urasi khāṇum paharitvā viya. **Apethā**ti apagacchatha. Imasmiṃ ṭhāne saṅgītikārā “idamavocā”ti desanam niṭṭhapetvā **daddallamānā**ti gātham āhaṃsu. Tattha **daddallamānā**ti ativiya jalamānā sobhamānā. **Āgañchunti** āgatā. **Panudī**ti nīhari. **Tūlam bhaṭṭhamva mālutoti** yathā phalato bhaṭṭham simbalitūlam vā poṭakitūlam vā vāto panudati nīharati, evam panudīti. . Pañcamam.

Tatiyo vaggo.

Mārasamyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhikkhunīsamyutta

1. Ālavikāsuttavaṇṇanā

162. Bhikkhunīsamyuttassa paṭhame **ālavikā**ti Ālavīyaṃ jātā
Āḷavinagaratoyeva ca nikkhamma pabbajitā. **Andhavananti**
Kassapasammāsambuddhassa cetiye navakammatthāta dhanāṃ samādapetvā
āgacchantassa Yasodharassa nāma dhammabhāṇakassa ariyapuggalassa
akkhīni uppāṭetvā tattheva akkhibhedappattehi pañcahi corasatehi nivutthattā
tato paṭṭhāya “Andhavanan”ti saṅkham gataṃ vanāṃ. Taṃ kira sāvatthito
dakkhiṇapasse gāvutamatte hoti rājārakkhāya guttaṃ. Tattha pavivekakāmā
bhikkhū ca bhikkhuniyo ca gacchanti. Tasmā ayampi kāyavivekatthini¹ yena
taṃ vanāṃ, tenupasaṅkami. **Nissaraṇanti** nibbānaṃ. **Paññāyāti**
paccavekkhaṇañāṇena. **Na tvaṃ jānāsi taṃ padanti** tvaṃ etaṃ
nibbānapadaṃ vā nibbānagāmimaggapadaṃ vā na jānāsi. **Sattisūlūpamā**ti
vinivijjhanatthena sattisūlasadisā. **Khandhāsaṃ adhikuṭṭanā**ti khandhā tesāṃ
adhikuṭṭanabhaṇḍikā. . Paṭhamāṃ.

2. Somāsuttavaṇṇanā

163. Dutīye **ṭhānanti** arahattaṃ. **Durabhisambhavanti** duppasahaṃ.
Dvaṅgulapaññāyāti parittapaññāya. Yasmā vā dvīhi aṅgulehi kappāsavaṭṭiṃ
gahetvā suttaṃ kantanti, tasmā itthi “dvaṅgulapaññā”ti vuccati. **Ñāṇamhi**
vattamānamhīti phalasamāpattiñāṇe pavattamāne. **Dhammaṃ vipassatoti**
catusaccadhammaṃ vipassantassa, pubbabhāge vā vipassanāya
ārammaṇabhūtaṃ khandhapañcakameva. **Kiñci vā pana aññasmī**ti aññaṃ vā
kiñci “ahaṃ asmī”ti taṇhāmānadiṭṭhivasena yassa siyā. . Dutīyaṃ.

3. Kisāgotamīsuttavaṇṇanā

164. Tatiye **Kisāgotamī**ti appamaṃsalohitatāya kisā, Gotamīti panassā
nāmaṃ. Pubbe kira Sāvatthiyaṃ ekasmiṃ kule² asītikoṭṭidhanaṃ sabbaṃ
aṅgārāva jātāṃ³. Kuṭumbiko “aṅgārājātāni⁴

1. Ālavikā vivekatthikini (Syā), kayavivekatthikini (Ka)

3. Aṅgārāva jātāṃ (Syā)

2. Kulaghare (Sī, Syā)

4. Aṅgārā jātāti (Ka)

anīharitvā¹ “avassam koci puññavā bhavissati, tassa puññena puna pākātikam bhavissati”ti suvaṇṇahiraññassa cāṭiyo pūretvā āpaṇe ṭhapetvā samīpe nisīdi. Athekā duggatakulassa dhītā “aḍḍhamāsakam gahetvā dārusākam āharissāmī”ti vīthim gatā tam disvā kuṭumbikam āha “āpaṇe tāva dhanam ettakam, gehe kittakam bhavissati”ti. Kim disvā amma evam kathesīti. Imam hiraññasuvaṇṇanti. So “puññavatī esā bhavissati”ti tassā vasanaṭṭhānam pucchitvā āpaṇe bhaṇḍam paṭisāmetvā tassā mātāpitaro upasaṅkamitvā evamāha “amhākam gehe vayappatto dārako atthi, tassetam dārikam dethā”ti. Kim sāmi duggatehi saddhim kelīm karosīti. Mittasanthavo nāma duggatehipi saddhim hoti, detha nam, kuṭumbasāminī bhavissatīti nam gahetvā gharam ānesi². Sā samvāsamanvāya puttam vijātā. Putto padasā āhiṇḍanakāle kālamakāsi. Sā duggatakule uppajjitvā mahākulam gantvāpi “puttavināsam pattāmhī”ti uppannabalavasokā puttassa sarīrakiccam vāretvā tam matakaḷevaram ādāya nagare vippalapantī carati.

Ekadivasam mahatiyā Buddhavīthiyā Dasabalassa santikam gantvā “puttassa me arogabhāvatthāha bhesajjam detha Bhagavā”ti āha. Gaccha Sāvattim āhiṇḍitvā yasmiṃ gehe matapubbo natthi, tato siddhatthakam āhara, puttassa te bhesajjam bhavissatīti. Sā nagaram pavisitvā dhuragehato paṭṭhāya Bhagavatā vuttanayena gantvā siddhatthakam yācantī ghare ghare “kuto tvaṃ evarūpaṃ gharam passissasi”ti vuttā katipayāni gehāni āhiṇḍitvā “sabbesampi kirāyam dhammatā, na mayham puttassevā”ti sālāyam chavam chaḍḍetvā pabbajjam yāci. Satthā “imam pabbājetū”ti bhikkhuni-upassayaṃ pesesi. Sā khuraggeyeva arahattam pāpuṇi. Imam therim sandhāya “atha kho Kisāgotamī”ti vuttam.

Ekamāsīti ekā āsi. **Rudammukhīti** rudamānamukhī viya. **Accantam mataputtāmhīti** ettha antam atītam accantam, bhāvanapumsakametaṃ. Idam vuttam hoti—yathā puttamaraṇam antam atītam hoti, evam mataputtā aham, idāni mama puna puttamaraṇam nāma natthi. **Purisā etadantikāti** purisāpi me

1. Āharitvā (Sī)

2. Abhinesī (Sī), atiharati (Ka)

etadantikāva. Yo me puttamaṇassa anto, purisānampi me esevanto, abhabbā ahaṃ idāni purisaṃ gavesitunti. **Sabbattha vihatā nandīti** sabbesu khandhāyatanadhātubha-vayonigatiṭṭhitinivāsesu mama taṇhānandī vihatā. **Tamokkhandhoti** avijjākhandho. **Padālitoti** ñāṇena bhinno. . Tatiyaṃ.

4. Vijayāsuttavaṇṇanā

165. Catutthe **pañcaṅgikenāti** ātataṃ vitataṃ ātatavitataṃ ghaṇaṃ susiranti evaṃ pañcaṅgasamannāgatena. **Niyyātayāmi tuyhevāti** sabbe tuyhaṃyeva demi. **Nāhaṃ tenatthikāti** nāhaṃ tena atthikā. **Pūtikāyenāti** suvaṇṇavaṇṇopi kāyo niccaṃ uggharitaṇṇapaggharitaṭṭhena pūtikāyova, tasmā evamāha. **Bhīdanenāti** bhijjanasabhāvena. **Pabhaṅgunāti** cuṇṇavicuṇṇaṃ āpajjanadhammena. **Aṭṭiyāmīti** aṭṭā pīlitaṃ homi. **Harāyāmīti** lajjāmi. **Santā samāpattīti** aṭṭhavidhā lokiyasamāpatti ārammaṇasantatāya aṅasantatāya ca santāti vuttā. **Sabbatthāti** sabbesu rūpārūpabhavesu, tesāṃ dvinnāṃ bhavānaṃ gahitattā gahite kāmabhava aṭṭhasu ca samāpattīsūti etesu sabbesu ṭhānesu mayhaṃ avijjātamo vihatoti vadati. . Catutthaṃ.

5. Uppalavaṇṇāsuttavaṇṇanā

166. Pañcame **supupphitaganti** aggato paṭṭhāya suttu pupphitaṃ sālārakkhaṃ. **Na catthi te dutiyā vaṇṇadhātūti** tava vaṇṇadhātusadisā dutiyā vaṇṇadhātu natthi, tayā sadisā aññā bhikkhunī natthīti vadati. **Idhāgatā tādīsikā bhaveyyunti** yathā tvaṃ idhāgatā kiñci santhavaṃ vā sinehaṃ vā na labhasi, evamevaṃ tepi tayāva sadisā bhaveyyuṃ. **Pakhumantarikāyanti** dvinnāṃ akkhīnaṃ majjhe nāsavaṃsepi tiṭṭhantiṃ maṃ na passasi. **Vasībhūtamhīti** vasībhūtā asmi. . Pañcamaṃ.

6. Cālāsuttavaṇṇanā

167. Chaṭṭhe **ko nu taṃ idamādapayīti** ko nu mandabuddhi bālo taṃ evaṃ gāhāpesi. **Pariklesanti** aññampi nānappakāraṃ upaddavaṃ. Idāni yaṃ māro

āha “ko nu taṃ idamādapayī”ti, taṃ maddantī “na maṃ andhabālo ādapesi, loke pana aggapuggalo Satthā dhammaṃ desesī”ti dassetuṃ **Buddhoti-**ādimāha. Tattha **sacce nivesayīti** paramatthasacce nibbāne nivesesi. **Nirodhaṃ appajānantāti** nirodhasaccaṃ ajānantā. . Chatṭhaṃ.

7. Upacālāsuttavaṇṇanā

168. Sattame **enti māravasam punāti** punappunaṃ maraṇamāraḷakilesamāra-devaputtamārānaṃ vasaṃ āgacchanti. **Padhūpitoti** santāpito. **Agati yattha mārassāti** yattha tuyhaṃ mārassa agati. **Tatthāti** tasmim nibbāne. . Sattamaṃ.

8. Sīsupacālāsuttavaṇṇanā

169. Aṭṭhame **samaṇī viya dissasīti** samaṇisadisā dissasi. **Kimiva carasi momūhāti** kimkāraṇā momūhā viya carasi. **Ito bahiddhāti** imamhā sāsanā bahi. Pāsaṃ ḍentīti¹ **pāsaṇḍā**, sattānaṃ cittesu diṭṭhipāsaṃ khipantīti attho. Sāsanaṃ pana pāse moceti, tasmā pāsaṇḍoti na vuccati, ito bahiddhāyeva pāsaṇḍā honti. **Pasīdantīti** saṃsīdanti lagganti.

Idāni “kaṃ nu uddissa muṇḍāsī”ti pañhaṃ kathentī **atthi Sakyakule jātoti**-ādimāha. Tattha **sabbābhibhūti** sabbāni khandhāyatanadhātubhavayonigati-ādīni abhibhavitvā ṭhito. Maraṇamārādayo nudi nīharīti **māranudo**. **Sabbatthamaṇājitoti** sabbesu rāgādīsu vā mārayuddhe vā ajito. **Sabbattha muttoti** sabbesu khandhādīsu mutto. **Asitoti** taṇhādiṭṭhinissayena anissito. **Sabbakammakkhayaṃ pattoti** sabbakammakkhayaṣaṅkhātāṃ arahattaṃ patto. **Upadhisāṅkhayeti** upadhisāṅkhayaṣaṅkhāte nibbāne āramaṇato vimutto. . Aṭṭhamaṃ.

9. Selāsuttavaṇṇanā

170. Navame **kenidaṃ pakatanti** kena idaṃ kataṃ. **Bimbanti** attabhāvaṃ sandhāya vadati. **Aghanti** dukkhapatiṭṭhānattā attabhāvameva vadati. **Hetubhaṅgāti** hetunirodhena paccayavekallena. . Navamaṃ,

1. Odḍentīti (Sī)

10. Vajirāsuttavaṇṇanā

171. Dasame **nayidha sattupalabbhatīti** imasmiṃ suddhasaṅkhārapuñje paramatthato satto nāma na upalabbhati. **Khandhesu santesūti** pañcasu khandhesu vijjamānesu tena tenākārena vavatthitesu. **Sammutīti** sattoti samaññāmattameva hoti. **Dukkham** pañcakkhandhadukkham. **Nāññatra dukkhāti** ṭhapetvā dukkham añño¹ neva sambhoti na nirujjhatīti. .
Dasamaṃ.

Bhikkhunīsaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Aññaṃ (Sī)

6. Brahmasaṃyutta

1. Paṭhamavagga

1. Brahmāyācanasuttavaṇṇanā

172. Brahmasaṃyuttassa paṭhame **parivitaṅko udapādīti** sabbabuddhānaṃ āciṇṇasamāciṇṇo ayaṃ cetaso vitakko udapādi. Kadā udapādīti? Buddhabhūtaṃ aṭṭhame sattāhe Rājāyatanamūle Sakkena Devānamindena ābhataṃ dantakaṭṭhaṇca osadhaharītakaṇca khāditvā mukhaṃ dhovivā catūhi lokapālehi upanīte paccagghe selamayapatte Tapussabhallikānaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā puna paccāgantvā Ajapālanigrodhe nisinnamattassa.

Adhigatoti paṭividdho. Dhammoti catusaccadhammo. **Gambhīroti** uttānapaṭikkhepavacanametam. **Duddasoti** gambhīrattāva duddaso dukkhena daṭṭhabbo, na sakkā sukhena daṭṭhum. Duddasattāva **duranubodho** dukkhena avabujjhitabbo, na sakkā sukhena avabujjhitum. **Santoti** nibbuto. **Paṇītoti** atappako. Idam dvayaṃ lokuttarameva sandhāya vuttam. **Atakkāvacaroti** takkena avacaritabbo ogāhitabbo na hoti, nāṇeneva avacaritabbo. **Nipuṇoti** saṇho. **Paṇḍitavedanīyoti** sammāpaṭipadam paṭipannehi paṇḍitehi veditabbo. **Ālayarāmāti** sattā pañcasu kāmaguṇesu allīyanti, tasmā te **ālayāti** vuccanti. Aṭṭhasatatanhāvicarītāni vā allīyanti, tasmāpi ālayāti vuccanti. Tehi ālayehi ramantīti **ālayarāmā**. Ālayesu ratāti **ālayaratā**. Ālayesu suṭṭhu muditāti **ālayasammuditā**. Yatheva hi susajjitam pupphaphalabharitarukkhādisampannam uyyānam pavittṭho rājā tāya tāya sampattiyā ramati, sammudito āmoditapamodito¹ hoti, na ukkaṇṭhati, sāyampi nikkhamitum na icchatī, evamimehipi kāmālayatanhālayehi sattā ramanti, saṃsāraṇaṭṭhe sammuditā anukkaṇṭhitā vasanti. Tena tesam Bhagavā duvidham ālayam uyyānabhūmim viya dassento “ālayarāmā”ti-ādimāha.

Tattha **yadidanti** nipāto, tassa ṭhānam sandhāya “yaṃ idan”ti, paṭiccasamuppādam sandhāya “yo ayan”ti evamattho daṭṭhabbo. **Idappaccayatāpaṭiccasamuppādoti**

1. Āmoditasammodito (Ka)

imesaṃ paccayā idappaccayā, idappaccayā eva idappaccayatā,
 idappaccayatā casā paṭiccasamuppādocāti **idappaccayatāpaṭiccasamuppādo**.
 Saṅkhārādipaccayānaṃ etaṃ adhivacanaṃ. **Sabbasaṅkhārasamathoti**-ādi
 sabbaṃ nibbānameva. Yasmā hi taṃ āgama sabbasaṅkhāravipphanditāni
 samanti vūpasammanti, tasmā **sabbasaṅkhārasamathoti** vuccati. Yasmā ca
 taṃ āgama sabbe upadhayo paṭinissatṭhā honti, sabbā taṇhā khīyanti,
 sabbe kilesarāgāvirajjanti, sabbaṃ dukkhaṃ nirujjhati, tasmā
sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhākkhayo virāgo nirodhoti vuccati. Yā pana sē
 taṇhā bhavena bhavaṃ, phalena vā saddhiṃ kammaṃ vinati saṃsibbatīti
 katvā **vānanti** vuccati, tato nikkhantaṃ vānatoti **nibbānaṃ**. **So mama**
kilamathoti yā ajānantānaṃ desanā nāma, so mama kilamatho assa, sā
 mama vihesā assāti attho. Kāyakilamatho ceva kāyavihesā ca assāti vuttaṃ
 hoti. Citte pana ubhayampetaṃ Buddhānaṃ natthi. **Apissūti** anubrūhanatthe
 nipāto, so “na kevalaṃ ayaṃ parivittakko udapādi, imāpi gāthā
 paṭibhaṃsū”ti dīpeti. **Anacchariyāti** anu-acchariyā. **Paṭibhaṃsūti**
 paṭibhānasaṅkhātassa nāṇassa gocarā ahesuṃ, parivittakayitabbaṃ
 pāpuṇṇiṃsu.

Kicchenaṭi dukkhena, na dukkhāya paṭipadāya¹. Buddhānaṃ hi
 cattāropi maggā sukhaṭipadāva honti. Pāramīpūraṇakāle pana
 sarāgasadosasamohasseva sato āgatāgatānaṃ yācakānaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ
 sīsaṃ kantitvā galalohitaṃ nīharitvā su-añjitaṃ akkhini uppāṭetvā
 kulavaṃsappadīpaṃ puttaṃ manāpacārininṃ bhariyanti evamādīni dentassa
 aññāni ca khantivādisadisesu attabhāvesu chejjabhejjādīni pāpuṇṇantassa
 āgamaṇīyapaṭipadaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Halanti** ettha **ha**-kāro
 nipātamatto, alanti attho. **Pakāsītuntī** desitum, evaṃ kicchena adhigatassa
 alaṃ desitum, pariyaṭtaṃ desitum, ko attho desitenāti vuttaṃ hoti.
Rāgadosaparetehiti rāgadosaphuṭṭhehi rāgadosānugatehi vā.

Paṭisotagāminti niccādīnaṃ paṭisotaṃ “aniccaṃ dukkhamanattā
 asubhaṃ”ti evaṃ gataṃ catusaccadhammaṃ. **Rāgarattāti** kāmarāgena
 bhavarāgena diṭṭhirāgena ca rattā. **Na dakkhantīti** aniccaṃ dukkhamanattā
 asubhanti iminā sabhāvena na

1. Kicchenaṭi dukkhāya paṭipadāya (Sī, Syā)

passissanti, te apassante ko sakkhissati evaṃ gāhāpetuṃ. **Tamokhandhena āvuṭṭati** avijjārāsinaṃ ajjhotthaṭṭhā.

Appossukkatāyāti nirussukkabhāvena, adesetukāmatāyāti attho. Kasmā panassa evaṃ cittaṃ nami, nanu esa “mutto mocessāmi, tiṇṇo tāressāmi,

Kim me aññāta-vesena, dhammaṃ sacchikatenidha.

Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, tārayissaṃ sadevakan”¹—

Patthanam katvā pāramiyo pūretvā sabbaññutaṃ pattoti? Saccametaṃ, tadevaṃ paccavekkhaṇānubhāvena panassa evaṃ cittaṃ nami. Tassa hi sabbaññutaṃ patvā sattānaṃ kilesagahanataṃ, dhammassa ca gambhīrataṃ paccavekkhantassa sattānaṃ kilesagahanatā ca dhammagambhīratā ca sabbākārena pākāṭā jātā, athassa “ime sattā kaṇḍiyyapuṇṇā lābu viya, takkabharitā cāṭi viya, vasātelapītapilotikā viya, añjanamakkhitahatto viya ca kilesabharitā atisaṃkiliṭṭhā rāgarattā dosaduṭṭhā mohamuḷhā, te kim nāma paṭivijjhissanti”²ti cintayato kilesagahanapaccavekkhaṇānubhāvenāpi evaṃ cittaṃ nami.

“Ayañca dhammo pathavīsandhāraka-udakakkhandho viya gambhīro, pabbatena paṭicchādetvā ṭhapito sāsapo viya duddaso, satadhā bhinnassa vālassa koṭiyā koṭipāṭipādanaṃ viya duranubodho, nanu mayā hi imaṃ dhammaṃ paṭivijjhitaṃ vāyamantena adinnaṃ dānaṃ nāma natthi, arakkhitaṃ sīlaṃ nāma natthi, aparipūrītā kāci pāramī nāma natthi, tassa me nirussāhaṃ viya mārabalaṃ vidhamantassāpi pathavī na kampittha, paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussārantassāpi na kampittha, majjhimayāme dibbacakkuṃ visodhentassāpi na kampittha, pacchimayāme pana paṭiccasamuppādaṃ paṭivijjhantasseva me dasasahassilokadhātu kampittha. Iti mādisenāpi tikkhaññāṇena kicchenevāyaṃ dhammo paṭividdho, taṃ lokiyamahājanā kathaṃ paṭivijjhissanti”³ti dhammagambhīrapaccavekkhaṇānubhāvenāpi evaṃ cittaṃ namīti veditabbaṃ.

Apica brahmunā yācite desetukāmatāyapissa evaṃ cittaṃ nami. Jānāti hi Bhagavā “mama appossukkatāya citte namamāne maṃ mahābrahmā

1. Khu 4. 310 piṭṭhe thokaṃ visadisam.

dhammadesanaṃ yācissati, ime ca sattā brahmagarukā, te ‘Satthā kira dhammaṃ na desetukāmo ahosi, atha naṃ mahābrahmā yācitvā desāpesi, santo vata bho dhammo, paṇīto vata bho dhammo’ti maññaṃ mānā sussūsissanti”ti. Idampissa kāraṇaṃ paṭicca appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanaṃ yāti vedītabbaṃ.

Sahampatissāti so kira Kassapassa Bhagavato sāsane Sahako nāma thero paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā paṭhamajjhānabhūmiyaṃ kappāyukabrahmā hutvā nibbatto, tatra naṃ “Sahampatibrahmā”ti paṭisañjānanti, taṃ sandhāyāha “brahmuno Sahampatissā”ti. **Nassati vata bhoti** so kira imaṃ saddaṃ tathā nicchāresi, yathā dasasahassilokadhātubrahmāno sutvā sabbe sannipatiṃsu. **Yatra hi nāmāti** yasmim nāma loke. **Purato pāturahosīti** tehi dasahi brahmasahashehi saddhiṃ pāturahosi. **Apparajakkhajātikāti** paññāmaye akkhiṃhi appaṃ parittaṃ rāgadosamoharajaṃ etesaṃ evaṃsabhāvāti **apparajakkhajātikā**. **Assavanatāti** assavanatāya. **Bhavissantīti** purimabuddhesu dasapuññakiriyavasena katādhikārā paripākagatā padumāni viya sūriyarasmiṃsamphassaṃ, dhammadesanaṃ yeva ākaṅkhamānā catuppadikagāthāvasāne ariyabhūmiṃ okkamanārahā na eko, na dve, anekasatasahassā dhammassa aññātāro bhavissantīti dasseti.

Pāturahosīti pātubhavi. **Samalehi cintitoti** samalehi chahi Satthārehi cintito. Te hi puretaraṃ uppajjitvā sakalajambudīpe kaṇṭake pattharamānā viya, visaṃ siṅcamānā viya ca samalaṃ micchādīṭṭhidhammaṃ desayīṃsu. **Apāpuretanti** vivara etaṃ. **Amatassa dvāranti** amatassa nibbānassa dvārabhūtaṃ ariyamaggaṃ. **Suṇantu dhammaṃ vimalenānubuddhanti** ime sattā rāgādimalānaṃ abhāvato vimalena Sammāsambuddhena anubuddhaṃ catusaccadhammaṃ suṇantu tāva Bhagavāti yācati.

Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhitoti selamaye ekagghane pabbatamuddhani yathāṭṭhitova¹. Na hi tassa ṭhitassa dassanattamaṃ gīvukkhīpanapasāraṇādikiccaṃ atthi. **Tathūpamanti** tappaṭibhāgaṃ selapabbatūpamaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho—yathā selapabbatamuddhani ṭhitova cakkhumā puriso samantato janataṃ

1. Ṭhito ca (Syā)

passeyya, tathā tvampi Sumedha sundarapañña sabbaññutaññāṇena samantacakkhu Bhagavā dhammamayaṃ pāsādamāruya sayāṃ apetasoko sokāvatiṇṇaṃ jātijarābhibhūtaṃ¹ janataṃ avekkhassu² upadhāraya upaparikkha. Ayaṃ panettha adhippāyo—yathā hi pabbatapāde samantā mahantaṃ khettaṃ katvā tattha kedārapālīsu kuṭikāyo katvā rattiṃ aggaṃ jāleyyūṃ, caturaṅgasamannāgatañca andhakāraṃ assa, atha tassa pabbatassa matthake ṭhatvā cakkhumato purisassa bhūmiṃ olokayato neva khettaṃ na kedārapālīyo na kuṭīyo na tattha sayitamanussā paññāyeyyūṃ. Kuṭikāsu pana aggijālāmattakameva paññāyeyya, evaṃ dhammapāsādaṃ āruya sattanikāyaṃ olokayato Tathāgatassa ye te akatakalāyāṇā satta, te ekavīhāre dakkhiṇajāṇupasse nisinnāpi Buddhacakkhussa āpāthaṃ nāgacchanti, rattiṃ khittā sarā viya honti. Ye pana katakalāyāṇā veneyyapuggalā, te evassa dūrepi ṭhitā āpāthaṃ āgacchanti so agga viya Himavantapabbato viya ca. Vuttampi cetāṃ—

“Dūre santo pakāśenti, Himavantova pabbato.

Asantettha na dissanti, rattiṃ khittā yathā sarā”ti³.

Ajjhesananti yācanaṃ. **Buddhacakkhunā**ti indriyaparopariyattañāṇena ca āsayānusayañāṇena ca. Imesaṃ hi dvinnāṃ ñāṇānaṃ “Buddhacakkhū”ti nāmaṃ, sabbaññutaññāṇassa “samantacakkhū”ti, tiṇṇaṃ maggañāṇānaṃ “dhammacakkhū”ti. **Apparajakkheti**—ādīsu yesaṃ vuttanayeneva paññācakkhumhi rāgādirajaṃ appaṃ, te **apparajakkhā**. Yesaṃ taṃ mahantaṃ, te **mahārajakkhā**. Yesaṃ saddhādīni indriyāni tikkhāni, te **tikkhindriyā**. Yesaṃ tāni mudūni, te **mudhindriyā**. Yesaṃ teyeva saddhādayo ākāraṃ dundarā, te **svākārā**. Ye kathitakāraṇaṃ sallakkhenti, sukhena sakkā honti viññāpetuṃ, te **suviññāpayā**. Ye paralokañceva vajjañca bhayato passanti, te **paralokavajjabhayadassāvino** nāma.

Ayaṃ panettha Pāli—“saddo puggalo apparajakkho, assaddho puggalo mahārajakkho. Āraddhavīriyo, kusīto. Upaṭṭhitassati, muṭṭhassati.

1. Jātijarābhibhūtaṃ ca (Syā)

2. Apekkhassu (Syā)

3. Khu 1. 56 piṭṭhe.

Samāhito, asamāhito. Paññavā, duppañño puggalo mahārajakkho. Tathā saddho puggalo tikkhindriyo -pa-. Paññavā puggalo paralokavajjabhayadassāvī, duppañño puggalo na paralokavajjabhayadassāvī. Lokoti khandhaloko, āyatanaloko, dhātuloko, sampattibhavaloko, sampattisambhavaloko, vipattibhavaloko, vipattisambhavaloko, eko loko sabbe sattā āharaṭṭhitikā. Dve lokā nāmañca rūpañca. Tayo lokā tisso vedanā. Cattāro lokā cattāro āhārā. Pañca lokā pañcupādānakkhandhā. Cha lokā cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā satta viññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā aṭṭha lokadhammā. Nava lokā nava sattāvāsā. Dasa lokā dasāyatanāni. Dvādasa lokā dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo. Vajjanti sabbe kilesā vajjā, sabbe duccharitā vajjā, sabbe abhisāṅkhārā vajjā, sabbe bhavagāmikammā vajjā, iti imasmiñca loke imasmiñca vajje tibbā bhayasaññā paccupaṭṭhitā hoti, seyyathāpi ukkhittāsike vadhake. Imehi paññāsāya ākārehi imāni pañcendriyāni jānāti passati aññāsi paṭivijjhi. Idam Tathāgatassa indriyaparopariyatte ñāṇaṃ”ti¹.

Uppaliniyanti uppalavane. Itaresupi eseva nayo. **Antonimuggaposīnī** yāni anto nimuggāneva posiyanti. **Udakaṃ accuggamma ṭhitānī** udakaṃ atikkamitvā ṭhitāni. Tattha yāni accuggamma ṭhitāni, tāni sūriyarasmisamphassaṃ āgamayamānāni ṭhitāni ajjapupphanakāni. Yāni pana samodakaṃ ṭhitāni, tāni sve pupphanakāni. Yāni udakānuggatāni antonimuggaposīni, tāni tatiyadivase pupphanakāni. Udakā pana anuggatāni aññānīpi saroga-uppalādīni² nāma atthi, yāni neva pupphissanti, macchakacchapabhakkhāneva bhavissanti, tāni pālīm nāruḷhāni. Āharitvā pana dīpetabbānī dīpitāni. Yatheva hi tāni catubbidhāni pupphāni, evamevaṃ ugghaṭṭitaññū vipaṇcitaññū neyyo padaparamoti cattāro puggalā.

Tattha “yassa puggalassa saha udāhaṭṭavelāya dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo **ugghaṭṭitaññū**. Yassa puggalassa saṅkhittena

1. Khu 9. 116 piṭṭhe.

2. Saroja-uppalādīni (Syā)

bhāsitassa vitthārena atthe vibhajiyamāne dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo **vipañcitaññū**. Yassa puggalassa uddesato paripucchato yoniso manasikaroto kalyāṇamitte sevato bhajato payirupāsato anupubbena dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo **neyyo**. Yassa puggalassa bahumpi suṇato bahumpi bhaṇato bahumpi dhārayato bahumpi vācayato na tāya jātiyā dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo **padaparamo**”¹. Tattha Bhagavā uppalavanādisadisam dasasahassilokadhātum olokeno “ajja pupphanakāni viya ugghaṭitaññū, sve pupphanakāni viya vipañcitaññū, tatiyadivase pupphanakāni viya neyyo, macchakacchapabhakkhāni pupphāni viya padaparamo”ti addasa. Passanto ca “ettakā apparajakkhā, ettakā mahārajakkhā, tatrāpi ettakā ugghaṭitaññū”ti evaṃ sabbākāratova addasa.

Tattha tiṇṇaṃ puggalānaṃ imasmiṃ yeva attabhāve Bhagavato dhammadesanā atthaṃ sādheti. Padaparamānaṃ anāgatattāya vāsanā² hoti. Atha Bhagavā imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ atthāvahaṃ dhammadesanaṃ veditvā desetukamyataṃ uppādetvā pana sabbepi tisu bhavesu satte bhabbābhabbavasenadve koṭṭhāse akāsi. Ye sandhāya vuttaṃ “katame sattā abhabbā, ye te sattākammāvaraṇena samannāgatā kilesāvaraṇena samannāgatā vipākāvaraṇena samannāgatā assaddhā acchandikā duppaññā abhabbā niyāmaṃ okkamitum kusalesu dhammesu sammattaṃ, ime te sattā abhabbā. Katame sattā bhabbā, ye te sattā na kammāvaraṇena -pa- ime te sattā bhabbā”ti³. Tattha sabbepi abhabbapuggale pahāya bhabbapuggaleyeva ñāṇena pariggahetvā “ettakā rāgacaritā ettakā dosamohacaritā vitakkasaddhābuddhacaritā”ti chakoṭṭhāse akāsi. Evaṃ katvā dhammaṃ desessāmīti cintesi.

Paccabhāsīti pati-abhāsi. **Apārutāti** vivaṭā. **Amatassa dvārāti** arīyamaggo. So hi amatasāṅkhātassa nibbānassa dvāraṃ, so mayā vivaritvā ṭhapitoti dasseti. **Pamuñcantu saddhanti** sabbe attano saddhaṃ

1. Abhi 3. 147 piṭṭhe.

2. Anāgate vāsanattāya (Dī-Ṭṭha 2. 60; Ma-Ṭṭha 2. 86 piṭṭhesu) Ṭṭikā pana passitabbā.

3. Abhi 2. 355; Khu 9. 119 piṭṭhesu.

pamuñcantu vissajjentu. Pacchimapadadvaye ayamatto—ahañhi attano paṇaṇaṃ suppaṇṇatitampi imaṃ paṇiṇaṃ uttamaṃ dhammaṃ kāyavācākilaṃ mathasaṇṇi hutvā na bhāsim. Idāni pana sabbo jano saddhābhājanāṃ upanetu, pūressāmi tesaṃ saṅkappanti.

Antaradhāyīti Sattāhāṃ gandhamālādīhi pūjetvā antarahito, sakatṭhānameva gatoti attho. Gate ca pana tasmim Bhagavā “kassa nu kho ahaṃ paṭhamāṃ dhammaṃ deseyyaṃ”ti Ālārudakāṇaṃ kālaṇkatābhāvaṃ, pañcavaggiyānaṃ bahūpakārahāvaṃ ṇatvā tesaṃ dhammaṃ desetukāmo Bārāṇasiyaṃ Isipatanaṃ gantvā dhammacakkaṃ pavattesīti. . Paṭhamāṃ.

2. Gāravasuttavaṇṇanā

173. Dutiye **udapādīti** ayaṃ vitakko pañcame sattāhe udapādi.
Agāravoti aññasmiṃ gāravarahito, kañci garuṭṭhāne aṭṭhapetvāti attho.
Appatissoṭi patissayarahito, kañci jeṭṭhakaṭṭhāne aṭṭhepetvāti attho.

Sadevaketi-ādīsu saddhim devehi **sadevake**. Devaggahaṇena cettha mārabrahmesu gahitesupi māro nāma Vasavattī sabbesaṃ upari vasaṃ vatteti, brahmā nāma mahānubhāvo ekaṅguliyaṃ ekasmiṃ cakkavālasahassee ālokaṃ pharati. Dvīhi dvīsu -pa- dasahi aṅgulihi dasasupi cakkavālasahassee ālokaṃ pharati, so iminā sīlasampannataroti vattum mā labhatūti¹ **samārake sabrahmaketi** visuṃ vuttaṃ. Tathā samaṇā nāma ekanikāyādivasena bahussutā sīlavanto paṇḍitā, brāhmaṇāpi vatthuvijjādivasena bahussutā paṇḍitā, te iminā sīlasampannatarāti vattum mā labhantūti **sassamaṇabrāhmaṇiṇiṃ pajāyāti** vuttaṃ. **Sadevamanussāyāti** idaṃ pana nippadesato dassanattāṃ gahitameva gahetvā vuttaṃ. Apicettha purimāni tīṇi padāni lokavasena vuttāni, pacchimāni dve pajāvasena. Sīlasampannataranti sīlena sampannataraṃ, adhikataranti attho. Sesesupi eseṇa nayo. Ettha ca sīlādayo cattāro dhammā lokiyalokuttarā kathitā, vimuttiñāṇadassanaṃ lokiyameva. Paccavekkhaṇaṇaṃ hetuṃ.

1. Labhantūti (Sī)

Pāturahosīti “ayaṃ Satthā Avīcīto yāva Bhavaggā sīlādīhi attanā¹ adhikatarāṃ apassanto ‘mayā paṭividdhaṃ navalokuttaradhamameva sakkatvā garuṃ katvā upanissāya viharissāmī’ti cinteti, kāraṇaṃ Bhagavā cinteti, atthaṃ vuḍḍhivisesaṃ² cinteti, gacchāmiṣsa ussāhaṃ jaṇessāmī”ti cintetvā purato pākaṭo ahosi, abhimukhe aṭṭhāsīti attho.

Viharanti cāti ettha yo vadeyya “viharantīti vacanato paccuppannēpi bahū Buddhā”ti, so “Bhagavāpi bhante etarahi Arahaṃ Sammāsambuddho”ti iminā vacanena paṭibāhitabbo.

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati.

Sadevakasmim lokasmim, natthi me paṭipuggalo”ti³—

ādīhi cassa suttehi aññesaṃ Buddhānaṃ abhāvo dīpetabbo.

Tasmāti yasmā sabbepe Buddhā saddhammagaruno, tasmā.

Mahattamabhikaṅkhatāti mahantabhāvaṃ patthayamānena. **Saraṃ Buddhāna** sāsananti Buddhānaṃ sāsaṇaṃ sarantena. . Dutiyaṃ.

3. Brahmadevasuttavaṇṇanā

174. Tatiye **ekoti** ṭhānādīsu iriyāpathesu ekako, ekavīhārīti attho. **Vūpakatṭhoti** kāyena vūpakatṭho nissaṭo. **Appamattoti** satiyā avippavāse ṭhito. **Ātāpīti** vīriyātāpena samannāgato. **Pahitattoti** pesitatto. **Kulaputtāti** ācāra-kulaputtā. **Sammadevāti** na iṇaṭṭā na bhayaṭṭā na jīvitapakatā hutvā, yathā vā tathā vā pabbajitāpi ye anulomapaṭipadaṃ pūrenti, te sammadeva agārasmā anagāriyaṃ pabbajanti nāma. **Brahmacariyapariyosānanti** maggabrahmacariyassa pariyosānabhūtaṃ ariyaphalaṃ. **Diṭṭheva dhammeti** imasmimyeva attabhāve. **Sayaṃ abhiññā sacchikatvāti** sāmaṃ jānitvā paccakkhaṃ katvā. **Upasampajjāti** paṭilabhitvā sampādetvā vihāsi. Evaṃ viharanto ca **khīṇā jāti -pa-** **abbhaññāsīti**. Etenassa paccavekkhaṇabhūmi dassitā.

1. Attano (Syā)

2. Atthavuḍḍhivisesaṃ (Sī), atthavisesaṃ (Syā), atthaṃ vuḍḍhiṃ visesaṃ (Ṭikā)

3. Vi 3. 12; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

Katamā panassa jāti khīṇā, kathaṇca naṃ abbhaññāsīti? Vuccate, na tāvassa atītā jāti khīṇā pubbeva khīṇattā, na anāgatā tattha vāyāmābhāvato, na paccuppannāvijjamānattā. Maggassa pana abhāvitattā yā uppajjeyya ekacatupañcavokā-rabhavesu ekacatupañcakkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṃ āpajjanena khīṇā, taṃ so maggabhāvanāya pahīnakilese paccavekkhitvā “kilesābhāve vijjamānampi kammaṃ āyatim appaṭisandhikaṃ hoti”ti jānanto jānāti.

Vusitanti vutthaṃ parivutthaṃ, kataṃ caritaṃ niṭṭhāpitanti attho. **Brahmacariyanti** maggabrahmacariyaṃ. **Kataṃ karaṇīyanti** catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchi kiriyabhāvanāvasena soḷasavidhampi kiccaṃ niṭṭhāpitanti attho. **Nāparam itthattāyāti** idāni puna itthabhāvāya evaṃ soḷasakiccabhāvāya, kilesakkhayāya vā katamaggabhāvanā natthīti. Atha vā **itthattāyāti** itthattabhāvato, imasmā evaṃpakārā idāni vattamānakkhandhasantānā aparaṃ khandhasantānaṃ natthi, ime pana pañcakkhandhā pariññātā tiṭṭhanti chinnaṃ rūkko viyāti abbhaññāsi. **Aññataroti** eko. **Arahatanti** arahantānaṃ, Bhagavato sāvakaṇaṃ arahataṃ abbhantaro ahosi.

Sapadānanti sapadānacāraṃ, sampattagharaṃ anukkamma paṭipāṭiyā caranto. **Upasaṅkamīti** upasaṅkamanto. Mātā panassa puttaṃ disvāva gharā nikkhamma pattaṃ gahetvā antonivesanaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpesi.

Āhutiṃ niccaṃ paggaṇhātīti niccakāle āhutipiṇḍaṃ paggaṇhāti. Taṃdivasaṃ pana tasmiṃ ghare bhūtabalikammaṃ hoti. Sabbagehaṃ haritupalittaṃ vippakiṇṇalājaṃ vanamālaparikkhittaṃ ussitaḍḍhajapaṭākaṃ tattha tattha puṇṇaghare ṭhapetvā daṇḍadīpikā¹ jāletvā gandhacuṇṇamālādīhi alaṅkataṃ, samantato sañchādiyamānā dhūmakatacchu² ahosi. Sāpi brāhmaṇī kālasseva vuṭṭhāya soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāyitvā sabbālaṅkārena attabhāvaṃ alaṅkari. Sā tasmiṃ samaye mahākhīṇāsavaṃ nisīdāpetvā yāgu uḷuṅkamattampi adatvā “mahābrahmaṇaṃ bhojessāmi”ti suvaṇṇapāṭiyaṃ

1. Daṇḍadīpakāni (Syā)

2. Sañchādiyamānadhūmakatacchu (Sī), sandhāriyamānā dhūmakapacchi (Syā)

pāyāsam¹ pūretvā sappimadhusakkharādīhi yojetvā nivesanassa pacchābhāge haritupalittabhāvādīhi alaṅkatā bhūtapīṭhikā atthi, sā taṃ pātim ādāya tattha gantvā catūsu koṇesu majjhe ca ekekaṃ pāyāsapiṇḍaṃ ṭhapetvā ekaṃ piṇḍaṃ hatthena gahetvā yāva kapparā sappinā paggharantena pathaviyaṃ jāṇumaṇḍalaṃ patiṭṭhāpetvā “bhuñjatu bhavaṃ mahābrahmā, sāyatu bhavaṃ mahābrahmā, tappetu bhavaṃ mahābrahmā”ti vadamānā brahmānaṃ bhojeti.

Etadahosīti mahākhīṇāsavassa silagandhaṃ chadevaloke ajjhottharivā brahmalokaṃ upagataṃ ghāyamānassa etaṃ ahosi. **Samvejeyyanti** codeyyaṃ, sammāpaṭipattiyaṃ yojeyyaṃ. Ayaṃ hi evarūpaṃ aggadakkhiṇeyyaṃ mahākhīṇāsavaṃ nisīdāpetvā yāgu-ūḷunkamattampi adatvā “mahābrahmaṃ bhojessāmī”ti tulaṃ pahāya hatthena tulayanti viya, bheriṃ pahāya kucchiṃ vādentī viya, aggiṃ pahāya khajjopanakaṃ dhamamānā viya bhūtabaliṃ kurumānā āhiṇḍati, gacchāmiṣṣā micchādassanaṃ bhinditvā apāyamaggato uddharitvā yathā asītikoṭṭidhanaṃ Buddhasāsane vippakiritvā saggamaggaṃ ārohati, tathā karomīti vuttaṃ hoti.

Dūre itoti imamhā ṭhānā dūre brahmaloko. Tato² hi kūṭāgāramattā silā pātītā ekena ahorattena atṭhacattālīsajojanasahassāni khepayamānā catūhi māsehi pathaviyaṃ patiṭṭhaheyya, sabbahetṭhimopi brahmaloko evaṃ dūre. **Yassāhutinti** yassa brahmuno āhutiṃ paggaṇhāsi, tassa brahmaloko dūreti attho. **Brahmapathanti** ettha brahmapatho nāma cattāri kusalajjhānāni, vipākajjhānāni pana nesaṃ jīvitapatho nāma, taṃ brahmapathaṃ ajānantī tvaṃ kiṃ jappasi vippalapasi. Brahmāno hi sappītikajjhānena yāpenti, na etaṃ tiṇabījāni pakkhipitvā randhaṃ goyūsaṃ khādanti, mā akāraṇā kilamasīti.

Evaṃ vatvā puna³ so mahābrahmā añjaliṃ paggayha avakujjo hutvā therāṃ upadisanto **eso hi to brāhmaṇi brahmadevoti**-ādimāha. Tattha **nirūpadhikoti** kilesābhisāṅkhārakāmaguṇopadhīhi virahito. **Atidevapattoti** devānaṃ atidevabhāvaṃ brahmānaṃ atibrahmabhāvaṃ patto.

1. Suvaṇṇacāṭim pāyāsassa (Syā)

2. Brahmalokato (Sī, Syā)

3. Pana (Ka)

Anaññāposīti ṭhapetvā imaṃ attabhāvaṃ aññassa attabhāvassa vā puttadārassa vā aposanatāya anaññāposī.

Āhuneyyoti āhunapiṇḍaṃ¹ paṭiggahetum yutto. **Vedagūti** catumaggasaṅkhātehi vedehi dukkhassantaṃ gato. **Bhāvitattoti** attānaṃ bhāvetvā vaḍḍhetvā ṭhito. **Anūpalittoti** taṇhādīhi lepehi² alitto. **Ghāsesanaṃ iriyatīti** āhārapariyesanaṃ carati.

Na tassa pacchā na puratthamatthīti pacchā vuccati atītaṃ, purattham vuccati anāgataṃ, atītānāgatesu khandhesu chandarāgavirahitassa pacchā vā purattham vā natthīti vadati. **Santoti**-ādīsu rāgādisantaṭāya santo. Kodhadhūmavigamā **vidhūmo**, dukkhābhāvā **anīgho**, kattaradaṇḍādīni gahetvā vicarantopi vadhakacetanāya abhāvā **nikkhittadaṇḍo**. **Tasathāvaresūti** ettha pana puthujjanā tasā nāma, khīṇāsavā thāvarā nāma. Satta pana sekhā tasāti vattum na sakkā, thāvarā na honti, bhajamānā pana thāvarapakkhameva bhajanti. **So tyāhutinti** so te āhutim.

Visenibhūtoti kilesasenāya viseno jāto. **Anejoti** nittañho. **Susīloti** khīṇāsavasīlena susīlo. **Suvimuttacittoti** phalavimuttiyā suṭṭhu vimuttacitto. **Oghatiṇṇanti** cattāro oghe tiṇṇaṃ. Ettakena kathāmaggena brahmā therassa vaṇṇaṃ kathento āyatane brāhmaṇim niyojesi. Avasānagāthā pana saṅgītikārehi ṭhapitā. **Patitṭhapesi dakkhiṇanti** catupaccayadakkhiṇaṃ patitṭhapesi. **Sukhamāyatikanti** sukhāyatikaṃ āyatim sukhavipākaṃ, sukhāvahanti attho. . Tatiyaṃ.

4. Bakabrahmasuttavaṇṇanā

175. Catutthe **pāpakaṃ diṭṭhigatanti** lāmikā sassatadiṭṭhi. **Idaṃ niccanti** idaṃ saha kāyena³ brahmaṭṭhānaṃ aniccaṃ “niccan”ti vadati. Dhuvādīni tasseva vevacanāni. Tattha **dhuvanti** thiraṃ. **Sassatanti** sadā vijjamānaṃ. **Kevalanti** akhaṇḍaṃ sakalaṃ. **Acavanadhammanti** acavanasabhāvaṃ. **Idaṃ hi na jāyatīti**-ādīsu imasmiṃ ṭhāne koci jāyanako vā jīyanako vā mīyanako vā

1. Āhunapiṇḍaṃ pāhunapiṇḍaṃ (Syā)

2. Kilesehi (Sī)

3. Sahokāsena (Syā)

cavanako vā upapajjanako vā natthi, taṃ sandhāya vadati. **Ito ca panaññanti** ito sahakāyā¹ brahmaṭṭhānā uttari aññaṃ nissaraṇaṃ nāma natthīti evamassa thāmagatā sassatadiṭṭhi uppannā hoti. Evaṃvādī ca pana so upari tisso jhānabhūmiyo cattāro magge cattāri phalāni nibbānanti sabbaṃ paṭibāhati. Kadā panassa sā diṭṭhi uppannāti? Paṭhamajjhānabhūmiyaṃ nibbattakāle. Dutiyajjhānabhūmiyanti eke.

Tatrāyaṃ anupubbikathā—heṭṭhupapattiko kiresa brahmā anuppanno Buddhuppāde² isipabbajjaṃ pabbajitvā kaṣiṇaparikkamaṃ katvā samāpattiyo nibbattetvā aparihīnajjhāno kālāṃ katvā catutthajjhānabhūmiyaṃ Vehapphalabrahmaloke pañcakappasatikāṃ āyuraṃ gahetvā nibbatti. Tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā heṭṭhupapattikaṃ katvā tatiyajjhānaṃ paṇītaṃ bhāvetvā Subhakiṇhabrahmaloke catusaṭṭhikappaṃ āyuraṃ gahetvā nibbatti. Tattha dutiyajjhānaṃ bhāvetvā Ābhassare aṭṭha kappe āyuraṃ gahetvā nibbatti. Tattha paṭhamajjhānaṃ bhāvetvā paṭhamajjhānabhūmiyaṃ kappāyuko hutvā nibbatti. So paṭhamakāle attanā katakammaṇa nibbattaṭṭhānaṇca aññāsi, kāle pana gacchante gacchante ubhayaṃ pamussitvā sassatadiṭṭhiṃ uppādesi.

Avijjāgatoti avijjāya gato samannāgato aññāṇī andhībhūto. **Yatra hi nāmāti** yo nāma. **Vakkhatīti** bhaṇati. “Yatrā”ti nipātayogena pana anāgatavacanāṃ kataṃ.

Evaṃ vutte so brahmā yathā nāma maggacoro³ dve tayo pahāre adhivāsento sahāye anācikkhitvāpi uttari pahāraṃ pahariyamāno “asuko ca asuko ca mayhaṃ sahāyo”ti ācikkhati, evameva Bhagavatā santajjiyamāno satim labhitvā “Bhagavā mayhaṃ padānupadaṃ pekkhanto maṃ nippīlitukāmo”ti bhūto attano sahāye ācikkhanto **dvāsattatīti** ādimāha. Tassattho—bho Gotama mayaṃ dvāsattati janā **puññakammā** tena puññakammena idha nibbattā, **vasavattino** sayāṃ aññesaṃ vase avattitvā pare attano vase vattema, jātiṇca jaraṇca atītā, ayaṃ no vedehi gatattā “vedagū”ti saṅkhaṃ gatā Bhagavā antimā brahmupapatti. **Asmābhijappanti janā anekāti** anekajānā

1. Sahokāsā (Syā)

2. Buddhē (Sī)

3. Magge coro (Sī, Syā, Ka)

amhe abhijappanti. “Ayaṃ kho bhavaṃ brahmā mahābrahmā abhibhū anabhibhūto aññadattthudaso Vasavattī issaro kattā nimmātā seṭṭho sajitā vasī pitā bhūtabhabyānan”ti evaṃ patthenti pihentīti.

Atha naṃ Bhagavā **appaṃ hi etanti**-ādimāha. Tattha **etanti** yaṃ tvaṃ idha tava āyuraṃ “dīghaṃ”ti maññasi, etaṃ appaṃ parittakaṃ. **Sataṃ sahasānaṃ nirabbudānanti** nirabbudagaṇāya satahasānanirabbudānaṃ. **Āyuraṃ pajānāmīti** “idāni tava avasiṭṭhaṃ ettakaṃ āyū”ti ahaṃ jānāmi. **Anantadassī Bhagavāhamasmīti** Bhagavā tumhe “ahaṃ anantadassī jāti-ādīni upātivatto”ti vadatha. **Kiṃ me purāṇanti** yadi tvaṃ anantadassī, evaṃ sante idaṃ me ācikkha, kiṃ mayhaṃ purāṇaṃ. **Vatasīlavattanti** sīlameva vuccati. **Yamahaṃ vijaññāti** yaṃ ahaṃ tayā kathitaṃ jāneyyaṃ. Taṃ me ācikkhāti vadati.

Idānissa ācikkhanto Bhagavā **yaṃ tvaṃ apāyesīti**-ādimāha. Tatrāyaṃ adhippāyo—pubbe kiresa kulaghare nibbattitvā kāmesu ādīnavaṃ disvā “jātijarāmarāṇassa antaṃ karissāmī”ti nikkhamma isipabbajjaṃ pabbajitvā samāpattiyo nibbattetvā abhiññāpādakajjhānassa lābhī hutvā Gaṅgātīre paṇṇasālaṃ kāretvā jhānaratiyā vītināmeti. Tadā ca kālenakālaṃ sattāvāhā pañcahi sakaṭasatehi marukantāraṃ paṭipajjanti. Marukantāre pana divā na sakkā gantuṃ, rattiṃ gamaṇaṃ hoti. Atha purimasakaṭassa aggayuge yuttabalibaddā gacchantā gacchantā nivattitvā āgataṃ aggābhimukhā ahesuṃ, sabbasakaṭāni tatheva nivattitvā aruṇe uggate nivattitabhāvaṃ jānimsu. Tesaṃ tadā kantāraṃ atikkamanadivaso ahosi, sabbaṃ dārudakaṃ parikkhīṇaṃ. Tasmā “natthi dāni amhākaṃ jīvitaṃ”ti cintetvā goṇe cakkesu bandhitvā manussā sakaṭacchāyaṃ pavisitvā nipajjimsu.

Tāpasopi kālasseva paṇṇasālato nikkhamitvā paṇṇasāladvāre nisinno Gaṅgaṃ olokayamāno addasa Gaṅgaṃ mahatā udakoghena pūriyamānaṃ pavattitamaṇikkhandhaṃ viya āgacchantā, disvā cintesi “atthi nu kho imasmiṃ loke evarūpassa madhurodakassa alābhena kilissamānā¹ sattā”ti. So evaṃ āvajjento marukantāre taṃ satthaṃ disvā “ime sattā² mā nassantū”ti “ito cito ca mahā-udakakkhandho chijjitvā

1. Piṭṭiyamānā (Sī)

2. Satthā (Sī)

marukantāre Satthābhimukho gacchatū”ti abhiññācittena adhiṭṭhāsi. Saha cittuppadena mātikāruḷhaṃ viya udakaṃ tattha agamāsi. Manussā udakasaddena vuṭṭhāya udakaṃ disvā haṭṭhatuṭṭhā nhāyitvā pivitvā goṇepi pāyetvā sotthinā icchitaṭṭhānaṃ agamaṃsu. Satthā taṃ brahmuno pubbakammaṃ dassento paṭhamāṃ gāthamāha. Tattha **apāyesīti** pāyesi. A-kāro nipātamattam. **Gammanīti** gimhe. **Sampareteti** gimhātapena phuṭṭhe anugate.

Aparasmimpi samaye tāpaso Gaṅgātīre paṇṇasālaṃ māpetvā araṇṇagāmakāṃ nissāya vasati. Tena ca samayena corā taṃ gāmaṃ paharitvā hatthasāraṃ gahetvā gāviyo ca karamare ca gahetvā gacchanti. Gāvopi sunakhāpi manussāpi mahāviraṇaṃ viravanti. Tāpaso taṃ saddaṃ sutvā “kinnu kho etan”ti āvajjento “manussānaṃ bhayaṃ uppannaṃ”ti ñatvā “mayi passante ime sattā mā nassantū”ti abhiññāpādakajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya abhiññācittena corānaṃ paṭipathe caturaṅgininṃ senaṃ māpesi. Kammasajjā āgacchantā corā disvā “rājā maññe āgato”ti vilopaṃ chaḍḍetvā pakkamaṃsu. Tāpaso “yaṃ yassa santakaṃ, taṃ tasseva hotū”ti adhiṭṭhāsi, taṃ tattheva ahosi. Mahājano sotthibhāvaṃ pāpuṇi. Satthā idampi tassa pubbakammaṃ dassento dutiyaṃ gāthamāha. Tattha **eṇikūlasminti** Gaṅgātīre. **Gayhakaṃ nīyamānanti** gahetvā nīyamānaṃ, karamaṃ nīyamānantipi attho.

Puna ekasmiṃ samaye uparigaṅgāvāsikaṃ ekaṃ kulāṃ heṭṭhāgaṅgāvāsikena kulena saddhiṃ mittasanthavaṃ katvā nāvāsaṅghātaṃ bandhitvā bahuṃ khādanīyañceva bhojanīyañca gandhamālādīni ca āropetvā Gaṅgāsotena āgacchati. Manussā khādamānā bhuñjamānā naccantā gāyantā devavimānena gacchantā viya balavasomanassā¹ ahesuṃ. Gaṅgeyyako nāgo disvā kupito “ime mayi saññampi na karonti, idāni ne samuddameva pāpessāmi”ti mahantaṃ attabhāvaṃ māpetvā udakaṃ dvidhā bhinditvā uṭṭhāya phaṇaṃ katvā susukāraṃ² karonto aṭṭhāsi. Mahājano disvā bhīto vissaramakāsi³. Tāpaso paṇṇasālāyaṃ nisinno sutvā “ime gāyantā naccantā somanassajātā āgacchanti, idāni pana bhayaravaṃ raviṃsu, kinnu kho”ti

1. Balavasomanassajāta (Syā)

2. Sūsūkāraṃ (Sī), sussukāraṃ (Syā)

3. Viravamakāsi (Sī)

āvajjento nāgarājaṃ disvā “mayi passante sattā mā nassantū”ti abhiññāpādakajjhānaṃ samāpajjitvā attabhāvaṃ pajahitvā supaṇṇavaṇṇaṃ māpetvā nāgarājassa dassesi. Nāgarājā bhīto phaṇaṃ saṃharitvā udakaṃ pavittṭho, mahājano sotthibhavaṃ pāpuṇi. Satthā idampi tassa pubbakammaṃ dassento tatiyaṃ gāthamāha. Tattha **luddenā**ti dāruṇena. **Manussakamyā**ti manussakāmatāya, manusse viheṭṭhetukāmatāyāti attho.

Aparasmimpi samaye esa isipabbajjaṃ pabbajitvā Kesavo nāma tāpaso ahosi. Tema samayena amhākaṃ Bodhisatto Kappo nāma māṇavo kesavassa baddhacaro antevāsiko hutvā ācariyassa kimkārapaṇissāvī manāpacārī buddhisampanno atthacaro ahosi. Kesavo tena vinā vasitum na sakkoti, taṃ nissāyeva jīvikaṃ kappesi. Satthā idampi tassa pubbakammaṃ dassento catutthaṃ gāthamāha.

Tattha **baddhacaroti** antevāsiko, so pana jeṭṭhantevāsiko ahosi. **Sambuddhimantaṃ vatinaṃ amaññīti** “sammā buddhimā vatasampanno ayan”ti evaṃ maññamāno kappo tava antevāsiko ahosiṃ ahaṃ so tena samayenāti dasseti. **Aññepi¹ jānāsīti** na kevalaṃ mayhaṃ āyumeva, aññepi¹ tvaṃ jānāsiyeva. **Tathā hi Buddhoti** tathā hi tvaṃ Buddho, yasmā Buddho, tasmā jānāsīti attho. **Tathā hi tyāyaṃ jalitānubhāvoti** yasmā ca tvaṃ Buddho, tasmā te ayaṃ jalito ānubhāvo. **Obhāsayaṃ tiṭṭhatīti** sabbaṃ brahmalokaṃ obhāsayaṃ tiṭṭhati. . Catutthaṃ.

5. Aññatarabrahmasuttavaṇṇanā

176. Pañcame **tejodhātuṃ samāpajjitvā**ti tejokasiṇaparikammaṃ katvā padakajjhānato vuṭṭhāya “sarīrato jālā nikkhamantū”ti adhiṭṭhahanto adhiṭṭhānacittānubhāvena sakalasarīrato jālā nikkhamanti, evaṃ tejodhātuṃ samāpanno nāma hoti, tathā samāpajjitvā. **Tasmīṃ brahmaloketi** kasmā thero tattha agamāsi? Therassa kira tejodhātuṃ samāpajjitvā tassa brahmuno upari nisinnaṃ Tathāhataṃ disvā

1. Aññampi (Sī)

“aṭṭhivedhī ayaṃ puggalo, mayāpettha gantabban”ti ahosi, tasmā agamāsi. Sesānaṃ gamanepi eseṇa nayo. So hi¹ brahmā Tathāgatassa ceṇa Tathāgatasāvakānaṃ ānubhāvaṃ adisvā abhabbo vinayaṃ upagantum, tena so sannipāto ahosi. Tattha Tathāgatassa sarīrato uggatajalā sakalabrahmalokaṃ atikkamitvā ajaṭākāse pakkhandā, tā ca pana chabbaṇṇā ahesum, Tathāgatassa sāvakanāṃ ābhā pakativanṇāva.

Passasi vītivattantanti imasmim brahmaloke aññabrahmasarīravimānālāṅkāradīnaṃ pabhā atikkamamānaṃ Buddhassa Bhagavato pabhassaraṃ pabhaṃ passasīti pucchati. **Na me mārisa sā diṭṭhīti** yā mesā “idhāgantum samattho añño samaṇo vā brāhmaṇo vā natthi”ti pure diṭṭhi, natthi me sā. **Kathaṃ vajjanti** kena kāraṇena vadeyyaṃ. **Niccomhi sassatoti** imassa kira brahmuno laddhidiṭṭhi sassatadiṭṭhi cāti dve diṭṭhiyo, tatrāssa² Tathāgatañceva Tathāgatasāvake ca passato laddhidiṭṭhi pahīnā. Bhagavā panettha mahantaṃ dhammadesanaṃ desesi, brahmā desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Itissa maggena sassatadiṭṭhi pahīnā, tasmā evamāha.

Brahmapārisajjanti brahmapāricārikaṃ. Therānañhi bhaṇḍagāhakaharā viya brahmānampi pārisajjā brahmāno nāma honti. **Tenupasaṅkamāti** kasmā therasseva santikaṃ pesesi? There kirassa tattakeneva kathāsallāpena vissāso udapādi, tasmā tasseva santikaṃ pesesi. **Aññepīti** yathā tumhe cattāro janā, kinu kho evarūpā aññepi atthi, udāhu tumhe cattāro eva³ mahiddhikāti. **Tevijjāti** pubbenivāsadibbacakkhu-āsavakkhayasaṅkhātāhi tihi vijjāhi samannāgatā. **Iddhipattāti** iddhividhañāṇaṃ pattā. **Cetopariyāyakovidāti** paresaṃ cittācāre⁴ kusalā. Evamettha pañca abhiññāpi sarūpena vuttā. Dibbasotaṃ pana tāsāṃ vasena āgatameva hoti. **Bahūti** evarūpā chaḷabhiññā Buddhasāvakā bahū gaṇanapathaṃ atikkantā, sakalaṃ Jambudīpaṃ kāsāvapajjotaṃ katvā vicarantīti. . Pañcamaṃ.

1. Sopi (Syā)

3. Evaṃ (Syā)

2. Tatrāyaṃ (Syā)

4. Cittavāre (Syā)

6. Brahmālokaṣuttavaṇṇanā

177. Chaṭṭhe **paccekam dvārabāhanti** ekeko ekekaṃ dvārabāhaṃ nissāya dvārapālā viya aṭṭhaṃsu. **Iddhoti** jhānasukhena samiddho. **Phītoti** abhiññāpupphēhi supupphito. **Anadhivāsentoti** asahanto. **Etadavocāti** etesaṃ nimmitabrāhmānaṃ majjhe nisinna etaṃ “passasi me”ti-ādivacanaṃ avoca.

Tayo supaṇṇāti gāthāya **pañcasatāti** satapadaṃ rūpavasena vā pantivasena vā yojetabbaṃ. Rūpavasena tāva **tayo supaṇṇāti** tīṇi supaṇṇarūpasatāni. **Caturo ca haṃsāti** cattāri haṃsarūpasatāni. **Byagghīnisā pañcasatāti** byagghasadisā ekacce migā byagghīnisā nāma, tesāṃ byagghīnisārūpakānaṃ pañcasatāni, pantivasena **tayo supaṇṇāti** tīṇi supaṇṇapantisatāni, **caturo haṃsāti** cattāri haṃsapantisatāni. **Byagghīnisā pañcasatāti** pañca byagghīnisā pantisatāni. **Jhāyīnoti** jhāyissa mayhaṃ vimāne ayaṃ vibhūṭīti dasseti. **Obhāsayanti** obhāsayamānaṃ. **Uttarassaṃ disāyanti** taṃ kira kanakavimānaṃ¹ tesāṃ mahābrahmānaṃ ṭhitatṭhānato uttaradisāyaṃ hoti, tasmā evamāha. Ayaṃ panassa adhippāyo—evarūpe kanakavimāne vasanto ahaṃ kassa aññassa upaṭṭhānaṃ gamissāmīti. **Rūpe raṇaṃ disvāti** rūpaṃhi jātijarābhaṅgasāṅkhātāṃ dosaṃ disvā. **Sadā pavedhitanti** sītādīhi ca niccaṃ pavedhitaṃ calitaṃ ghaṭṭitaṃ rūpaṃ disvā. **Tasmā na rūpe ramatī sumedhoti** yasmā rūpe raṇaṃ passati, sadā pavedhitaṃca rūpaṃ passati, tasmā Sumedho sundarapañño so Sattā rūpe na ramatīti. . Chaṭṭhaṃ.

7. Kokālikasuttavaṇṇanā

178. Sattame **appameyyaṃ paminantoti** appameyyaṃ khīṇāsavapuggalaṃ “ettakaṃ sīlaṃ, ettako samādhi, ettakā paññā”ti evaṃ minanto. **Kodha vidvā vikappayeti** ko idha vidvā medhāvī vikappeyya, khīṇāsavova khīṇāsavaṃ minanto kappeyyāti dīpeti. **Nivutaṃ taṃ maññeti** yo pana puthujjano taṃ pametuṃ ārabhati, taṃ nivutaṃ avakujjapaññaṃ maññāmīti. .Sattamaṃ.

1. Kanakamahavimānaṃ (Syā)

8. Katamodakatissasuttavaṇṇanā

179. Aṭṭhame **akissavanti** kissavā vuccati paññā, nippaññoti attho. .
Aṭṭhamam.

9. Turūbrahmasuttavaṇṇanā

180. Navame **ābādhikoti** “sāsapamattīhi pīlakāhī”ti-ādinā nayena anantarasutte āgatenā ābādhena ābādhiko. **Bālḥagilānoti** adhimattagilāno. **Turūti** Kokālikassa upajjhāyo Turutthero nāma anāgāmiphalaṃ patvā brahmaloke nibbatto. So bhūmaṭṭhakadevatā ādim katvā “ayuttaṃ Kokālikena kataṃ aggasāvake antimavatthunā abbhācikkhantena”ti paramparāya brahmalokasampattaṃ Kokāsikassa pāpakammaṃ sutvā “mā mayhaṃ passantasseva varāko nassi, ovaḍissāmi naṃ thesesu cittapasādatthāyā”ti āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. Taṃ sandhāya vuttaṃ “Turū paccekabrahmā”ti. **Pesalāti** piyasīlā. **Kosi tvaṃ āvusoti** nipannakova kabarakkhīni ummīletvā evamāha. **Passa yāvañca teti** passa yattakaṃ tayā aparaddhaṃ, attano nalāṇe mahāgaṇḍaṃ apassanto sāsapamattāya pīlakāya maṃ codetabbaṃ maññasīti āha.

Atha naṃ “adīṭṭhippatto ayaṃ varāko, gilaviso viya kassaci vacanaṃ na karisatī”ti ṇatvā **purisassa hīti**-ādimāha. Tattha **kuṭṭhārīti** kuṭṭhārisadisā pharusā vācā. **Chindatīti** kusalamūlasaṅkhāte mūleyeva nikantati. **Nindiyanti** ninditabbaṃ dussīlapuggalaṃ. **Pasaṃsatīti** uttamatthe sambhāvetvā khīṇāsavoti vadati. **Taṃ vā nindati yo pasaṃsiyoti** yo vā pasaṃsitabbo khīṇāsavo, taṃ antimavatthunā codento “dussīlo ayan”ti vadati. **Vicināti mukhena so kalinti** so taṃ aparādhāṃ mukhena vicināti nāma. **Kalinā tenāti** tena aparādhena sukhaṃ na vindati. Nindiyapasaṃsāya hi pasaṃsiyanindāya ca samakova vipāko.

Sabbassāpi sahāpi attanāti sabbena sakenapi attanāpi saddhim yo akkhesu dhanaparājayo nāma, ayaṃ appamattako aparādhō.

Yo sugatesūti yo pana sammaggatesu puggalesu cittaṃ padusseyya, ayaṃ cittapadosova tato kalito mahantataro¹ kali.

Idāni tassa mahantatarabhāvaṃ dassetto **sataṃ saḥassānanti**-ādimāha. Tattha **sataṃ saḥassānanti** nirabbudagaṇanāya sataḥassāṇaṃ. **Chattimsatīti** aparāni chattimsati nirabbudāni. **Pañca cāti** abbudagaṇanāya pañca abbudāni. **Yamariyagarahīti** yaṃ ariye garahanto nirayaṃ upapajjati, tattha ettakaṃ āyuppamāṇanti. . Navamaṃ.

10. Kokālikasuttavaṇṇanā

181. Dasame **Kokāliko bhikkhu yena Bhagavā tenupasaṅkamīti** ko ayaṃ Kokāliko, kasmā ca upasaṅkami? Ayaṃ kira Kokālikaraṭṭhe Kokālikanagare Kokālikaseṭṭhissa putto pabbajitvā pitarā kārāpīte vihare paṭivasati Cūlakokālikoti nāmena, na Devadattassa sisso. So hi brāhmaṇaputto Mahākokāliko nāma. Bhagavati pana Sāvatthiyaṃ viharante dve aggasāvakā pañcamattehi bhikkhusatehi saddhiṃ janapadacārikaṃ caramānā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya vivekāvāsaṃ vasitukāmā te bhikkhū uyyojetvā attano pattacīvaramādāya tasmīṃ janapade taṃ nagaraṃ patvā taṃ vihāraṃ agamaṃsu. Tattha nesaṃ Kokāliko vattaṃ dasseti. Te tena saddhiṃ sammoditvā “āvuso mayaṃ idha temāsaṃ vasissāma, mā kassaci ārocehī”ti paṭiññaṃ gahetvā vasīṃsu. Vasitvā pavāraṇādivase pavāretvā “gacchāma mayaṃ āvuso”ti Kokālikaṃ āpucchīṃsu. Kokāliko “ajjekadivasāṃ āvuso vasitvā sve gamissathā”ti vatvā dutiyadivase nagaraṃ pavisitvā manusse āmantesi “āvuso tumhe aggasāvake idhāgantvā vasamānepi na jānātha, na ne koci paccayenāpi nimanteti”ti. Nagaravāsino “kahaṃ bhante therā, kasmā no na ārocayitthā”ti. Kiṃ āvuso ārocitena, kiṃ na passatha dve bhikkhū therāsane nisīdante, ete aggasāvakāti. Te khippaṃ sannipatitvā sappiphaṇitādīni ceva cīvaradussāni ca saṃharīṃsu.

1. Mahattataro (Ka)

Kokāliko cintesi “paramappicchā aggasāvaka payuttavācāya uppannaṃ lābhaṃ na sādīyissanti, asādīyanta ‘āvāsikassa dethā’ ti vakkhanti” ti taṃ taṃ lābhaṃ gāhāpetvā therānaṃ santikaṃ agamāsi. Therā disvāva “ime paccayā neva amhākaṃ, na Kokālikassa kappanti” ti paṭikkhipitvā pakkamiṃsu. Kokāliko “kathaṃ hi nāma attanā agaṇhanta mayhampi adāpetvā pakkamissanti” ti āghātaṃ uppādesi. Tepi Bhagavato santikaṃ gantvā Bhagavantaṃ vanditvā puna attano parisā ādāya janapadacārikaṃ carantā anupubbena tasmim raṭṭhe tameva nagaraṃ paccāgamimṃsu. Nāgarā there sañjānitvā saha parikkhārehi dānaṃ sajjitvā nagaramajjhe maṇḍapaṃ katvā dānaṃ adaṃsu, therānaṃca parikkhāre upanāmesuṃ. Therā Bhikkhusaṅghassa niyyādayimṃsu. Taṃ disvā Kokāliko cintesi “ime pubbe appicchā ahesuṃ, idāni pāpicchā jātā, pubbe pi appicchasantuṭṭhapavivittasadisā maññe” ti there upasaṅkamitvā “āvuso tumhe pubbe appicchā viya, idāni pana pāpabhikkhū jātā” ti vatvā “mūlaṭṭhāneyeva nesāṃ paṭiṭṭhaṃ bhindissāmi” ti taramānarūpo nikkhamitvā Sāvattiṃ gantvā yena Bhagavā tenupasaṅkami. Ayameva Kokāliko iminā ca kāraṇena upasaṅkamīti veditabbo.

Bhagavā taṃ turitaturitaṃ āgacchantāṃ disvāva āvajjento aññāsi “ayaṃ aggasāvake akkositukāmo āgato” ti. “Sakkā nu kho paṭisedhetuṃ” ti ca āvajjento “na sakkā paṭisedhetuṃ, thesū aparajjhivā kālāṅkato¹ ekaṃsena Padumaniraye nibbattissati” ti disvā “Sāriputtamoggallānēpi nāma² garahantaṃ sutvā na nisedheti” ti vādamocanattaṃ ariyūpavādassa ca mahāsāvajjabhāvadassanattaṃ **mā hevanti** tikkhattuṃ paṭisedhesi. Tattha **mā hevanti** mā evaṃ abhaṇi. **Saddhāyikoti** saddhāya ākaro³ pasādāvaho, saddhātabbavacano vā. **Paccayikoti** pattiyaṃyātabbavacano.

Pakkāmīti kammānubhāvena codiyamāno pakkāmi. Okāsakataṃ hi kammaṃ na sakkā paṭibāhituṃ, taṃ tassa tattha ṭhātuṃ na adāsi. **Acirapakkantassāti** pakkantassa sato na cireneva. **Sabbo kāyo**

1. Āgato (Sī, Syā)

2. Nāma param (Sī), aparaṃ (Ka)

3. Āgamakaro (Sī, Syā) Am-Ṭṭha 3 Dasakanipātavaṇṇanāyaṃ ca.

phuṭo ahosīti kesaggaṃattampi okāsaṃ avajjetvā sakalasarīraṃ aṭṭhīni bhinditvā uggatāhi pīlakāhi ajjhotthaṭaṃ ahosi. Yasmā pana Buddhānubhāvena tathārūpaṃ kammaṃ Buddhānaṃ sammukhībhave vipākaṃ na deti, dassanūpacāre vijahitamatte deti, tasmā tassa acirapakkantassa pīlakā uṭṭhāhimṃsu. **Kalāyamattiyoti** caṇakamattiyō¹.

Beluvasalāṭukamattiyoti taruṇabeluvamattiyō. (**Billamattiyoti** mahābeluvamattiyō.)² **Pabhijjimsūti** bhijjimsu. Tāsu bhinnāsu sakalasarīraṃ panasapakkaṃ viya ahosi. So pakkena gattena Jetavanadvārakoṭṭhake visagilito maccho viya kadalipattesu sayi. Atha dhammassavanatthaṃ āgatāgatā manussā “dhi Kokālika, dhi Kokālika ayuttamakāsi, attanoyeva mukhaṃ nissāya anayabyasanaṃ patto”ti āhaṃsu. Tesāṃ sutvā ārakkhadevatā dhi-kāraṃ akaṃsu. Ārakkhadevatānaṃ ākāsadevatāti iminā upāyena yāva Akaniṭṭhabhavanā ekadhikāro udapādi. Athassa upajjhāyo āgantvā ovādaṃ agaṇhantaṃ ṇatvā garahitvā pakkāmi.

Kālamakāsīti upajjhāye pakkante kālamakāsi. **Padumaṃ nirayanti** pāṭiyekko Padumanirayo nāma natthi, Avīcimahānirayamhiyeva pana padumagaṇanāya paccitabbe ekasmiṃ ṭhāne nibbatti.

Vīsatikhārikoti Māgadhakena patthena cattāro patthā Kosalaraṭṭhe ekaapattho hoti, tena patthena cattāro pattā āḷhakaṃ, cattāri āḷhakāni doṇaṃ, catudoṇā mānikā, catumānikā khārī, tāya khāriyā vīsatikhāriko. **Tilavāhoti** Māgadhakānaṃ sukhumatilānaṃ tilasakaṭaṃ. **Abbudo nirayoti** Abbudo nāma pāṭiyekko nirayo natthi, Avīcimhiyeva pana abbudagaṇanāya paccitabbaṭṭhānassetāṃ nāmaṃ. **Nirabbudā**disupi eseva nayo.

Vassagaṇanāpi panettha evaṃ veditabbā—yatheva hi sataṃ satasahassāni koṭi hoti, evaṃ sataṃ satasahassakoṭiyo pakoṭi nāma hoti, sataṃ satasahassapakoṭiyo koṭipakoṭi nāma, sataṃ

1. Valākamattiyō (Syā), calākamattiyō (Ka)

2. (Billmattiyoti taruṇaveḷuggamattiyō) (Ka). Si-Syā potthakesu pana idaṃ vacanaṃ na dissati.

satasahassakoṭipakoṭiyo nahutaṃ, sataṃ satasahassanahutāni ninnahutaṃ,
sataṃ satasahassaninnahutāni ekaṃ abbudaṃ, tato vīsatiḡuṇaṃ nirabbudaṃ.
Eseva nayo sabbatthāti. . Dasamaṃ.

Paṭhamo vaggo.

2. Dutiyavagga

1. Sanaṅkumārasuttavaṇṇanā

182. Dutiyavaggassa paṭhame **sappinīṭṭireti** Sappinīnāmikāya nadiyā tīre.
Sanaṅkumāroti so kira Pañcasikhakumārakakāle jhānaṃ bhāvetvā
brahmaloke nibbatto kumārakavaṇṇeneva vicarati, tena naṃ “kumāro”ti
sañcānanti, porāṇakattā pana “Sanaṅkumāro”ti vuccati. **Janetasminti**
janitasmiṃ, pajāyāti attho. **Ye gottapaṭisārīnoti** ye janetasmiṃ gottāṃ
paṭisaranti, tesu loke gottapaṭisārīsu khattiyo seṭṭho. **Vijjācaraṇasampannoti**
Bhayabheravasuttapariyāyena¹ pubbenivāsādīhi vā tīhi,
Ambaṭṭhasuttapariyāyena² vipassanāñāṇaṃ manomayiddhi cha abhiññāyoti
imāhi vā aṭṭhahi vijjāhi, sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvārataḡ bhojane
mattaññutā jāgariyānuyogo satta saddhammā cattāri rūpāvacarajjhānānīti
evaṃ pannarasadhammabhedena caraṇena ca samannāgato. **So seṭṭho**
devamānuseti so khīṇāsavabrāhmaṇo devesu ca manussesu ca seṭṭho
uttamoti. . Paṭhamāṃ.

2. Devadattasuttavaṇṇanā

183. Dutīe **acirapakkanteti** saṃghaṃ bhinditvā nacirasseva Veḷuvanato
Gayāsisaṃ gate. **Assatarinti** gadrabhassa vaḷavāya jātāṃ. . Dutiyāṃ.

1. Ma 1. 26 piṭṭhe.

2. Dī 1. 93 piṭṭhe.

3. Andhakavindasuttavaṇṇanā

184. Tatiye **Andhakavindanti** evaṃnāmakam gāmaṃ. **Upasaṅkamīti** “Satthā idānipi vīriyaṃ karoti padhānamanuyuñjati, gacchāmiṣṣa santike ṭhatvā sāsanaṇucchavikam vīriyapaṭisaṃyuttaṃ gātham vakkhāmi”¹ti upasaṅkami.

Pantānīti janataṃ atikkamitvā manussānaṃ anupacāre ṭhitāni. **Saṃyojanavippamokkhāti** tāni ca senāsanaṇi sevamāno na cīvarādīnaṃ atthāya seveyya, atha kho dasasaṃyojanavippamokkhatthāya careyya. **Samghe vaseti** tesu senāsanesu ratiṃ alabhanto upaṭṭhākādīnaṃ cittānurakkhaṇattham gadrabhapiṭṭhe rajaṃ viya uppatanto araṇṇe acaritvā¹ saṃghamajjhe vaseyya. **Rakkhitatto satīmāti** tattha ca vasanto sagavacaṇḍo goṇo viya sabrahmacārino avijjhanto aghaṭṭento rakkhitatto satipaṭṭhānaparāyaṇo hutvā vaseyya.

Idāni saṃghe vasamānassa bhikkhuno bhikkhācāravattaṃ ācikkhano **kulākulanti**-ādimāha. Tattha **piṇḍikāya carantoti** piṇḍatthāya caramāno. **Sevetha pantāni senāsanaṇīti** saṃghamajjham otaritvā vasamānopi dhurapariveṇe tālanāḷikera-ādīni ropetvā upaṭṭhākādisaṃsaṭṭho na vaseyya, cittakallataṃ pana janetvā cittaṃ hāsetvā tosetvā puna pantasenāsane vaseyyāti araṇṇasseva vaṇṇaṃ katheti. **Bhayāti** vaṭṭabhayato. **Abhayeti** nibbāne. Vimuttoti adhimutto hutvā vaseyya.

Yattha bheravāti yasmim ṭhāne bhayaajanakā saviññāṇakā sīhabyagghādayo, aviññāṇakā rattibhāge khāṇuvalli-ādayo bahū atthi. **Sarīsapāti** dīghajātikādisarīsapā. **Nisīdi tattha bhikkhūti** tādise ṭhāne bhikkhu nisinno. Iminā idaṃ dīpeti—Bhagavā yathā tumhe etarahi tatratṭhakabheravārammaṇāni ceva sarīsape ca vijjunicchāraṇādīni ca amanasikatvā nisinnā, evamevaṃ padhānamanuyuttā bhikkhū nisīdantīti.

Jātu me diṭṭhanti ekaṃsena mayā diṭṭham. **Na yidaṃ itihīti** hanti idaṃ itiha itihāti na takkahetu vā nayahetu vā piṭakasampadānena

1. Avasitvā (Syā)

vā ahaṃ vadāmi. **Ekasmim brahmacariyasminti** ekāya dhammadesanāya. Dhammadesanā hi idha brahmacariyanti adhippetā. **Maccuhāyinenti** maraṇapariccāgināṃ khīṇāsavānaṃ.

Dasā ca dasadhā dasāti ettha **dasāti** daseva, **dasadhā dasāti** satam, aññe ca dasuttaraṃ sekhasataṃ passāmīti vadati. **Sotasamāpannāti** maggasotaṃ samāpannā. **Atiracchānagāminoti** desanāmettaṃ¹, avinipātadhammāti attho. **Saṅkhātum nopi sakkomīti** musāvādadbhayaena ettakā nāma puññabhāgino sattāti gaṇetum na sakkomīti bahuṃ brahmadhammadesanaṃ sandhāya evamāha. . Tatiyaṃ.

4. Aruṇavatīsuttavaṇṇanā

185. Catutthe **Abhibhūsambhavanti** Abhibhū ca Sambhavo ca. Tesu Abhibhūthero Sāriputtatthero viya paññāya aggo, Sambhavatthero Mahāmoggallāno viya samādhinā aggo. **Ujjhāyantīti** avajjhāyanti, lāmakato vā cintenti. **Khiyyantīti** kinnāmettaṃ kinnāmetanti aññamaññaṃ kathenti. **Vipācentīti** vitthārayanta² punappunaṃ kathenti. **Heṭṭhimena upaḍḍhakāyenāti** nābhito paṭṭhāya heṭṭhimakāyena. Pāḷiyaṃ ettakameva āgataṃ. Thero pana “pakativāṇṇaṃ vijahitvā nāgavaṇṇaṃ gahetvā dasseti, supaṇṇavaṇṇaṃ gahetvā vā dasseti”ti-ādinā³ nayena āgataṃ anekappakāraṃ iddhivikubbanāṃ dassesi. **Imā gāthāyo abhāsīti** thero kira cintesi “kathaṃ desitā nu kho dhammadesanā sabbesaṃ piyā assa manāpā”ti. Tato āvajjento “sabbepi pāsaṇḍā sabbe devamanussā attano attano samaye purisakāraṃ vaṇṇayanti, vīriyassa avaṇṇavādī nāma natthi, vīriyapaṭisaṃyuttaṃ katvā desessāmi, evaṃ ayaṃ dhammadesanā sabbesaṃ piyā bhavissati manāpā”ti ñatvā tīsu piṭakesu vicinitvā imā gāthā abhāsī.

Tattha **ārambhathāti** ārambhavīriyaṃ karotha. **Nikkamathāti** nikkamavīriyaṃ karotha. **Yuñjathāti** payogaṃ karotha parakkamatha. **Maccuno senanti** maccuno senā nāma kilesasenā, taṃ dhunātha. **Jātisaraṃsāranti**

1. Desanāsīsametaṃ (Syā)

2. Vitthārayanti (Syā)

3. Khu 9. 388 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

jātiṇca saṃsāraṇca, jātiṣaṅkhātāṃ vā saṃsāraṃ. **Dukkhassantaṃ karissatī**ti vaṭṭadukkhassa paricchedaṃ karissati. Kiṃ pana katvā thero saḥassilokadhātum viññāpesīti? Nīlakaṣiṇaṃ tāva samāpajjitvā sabbattha ālokaṭṭhāne andhakāraṃ phari, odātakasiṇaṃ samāpajjitvā andhakāraṭṭhāne obhāsaṃ. Tato “kimidaṃ andhakāraṇ”ti sattānaṃ ābhoge uppanne ālokaṃ dassesi. Ālokaṭṭhāne ālokakiccaṃ natti, “kimāloko ayaṇ”ti vicinantānaṃ attānaṃ dassesi. Atha tesaṃ theroti vadantānaṃ imā gāthāyo abhāsi, sabbe oṣaṭṭhāya parisāya majjhe nisīditvā dhammaṃ desentassa viya saddaṃ suṇiṃsu. Atthopi nesaṃ pākaṭo ahosi. . Catutthaṃ.

5. Parinibbānasuttavaṇṇanā

186. Pañcame **upavattane Mallānaṃ sālavaneti** yatheva hi Kadambanadītīrato rājamātuvihāradvārena Thūpārāmaṃ gantabbaṃ hoti, evaṃ Hiraññavatīkāya nāma nadiyā pārimatīrato sālavanaṃ uyyānaṃ. Yathā Anurādhapurassa Thūpārāmo, evaṃ taṃ Kusinārāya hoti. Yathā Thūpārāmato dakkhiṇadvārena nagaraṃ pavisanamaggo pācīnamukho gantvā uttarena nivattati, evaṃ uyyānato sālapanā pācīnamukhā gantvā uttarena nivattā. Tasmā taṃ “upavattanaṃ”ti vuccati. Tasmīṃ upavattane Mallānaṃ sālavane. **Antarena yamakasālānanti** mūlakhandhaviṭṭapapattehi aññamaññaṃ saṃsibbitvā ṭhitasālānaṃ antarīkāya. **Appamādena sampādeṭhā**ti sati-avippavāseṇa kattabbakiccāni sampādayatha. Iti Bhagavā yathā nāma maraṇamañce nipanno mahaddhano kuṭumbiko puttānaṃ dhanasāraṃ ācikkheyya, evamevaṃ parinibbānamañce nipanno pañcacattālīsa vassāni dinnāni ovādaṃ sabbāni ekasmiṃ appamādapadeyeva pakkhipitvā abhāsi. **Ayaṃ Tathāgatassa pacchimā vācā**ti idaṃ pana saṅgītikārānaṃ vacanaṃ.

Ito paraṃ yaṃ parinibbānaparikkammaṃ katvā Bhagavā parinibbuto, taṃ dassetuṃ **atha kho Bhagavā paṭhamā jhānanti**-ādi vuttaṃ. Tattha saññāvedayitanirodhaṃ samāpanne Bhagavati assāsapassāsānaṃ appavattiṃ disvā “parinibbuto Satthā”ti saññāya devamanussā ekappahārena viraviṃsu, Ānandattheropi “parinibbuto nu kho bhante Anuruddha Bhagavā”ti

theraṃ pucchi. Thero “na kho āvuso Ānanda Tathāgato parinibbuto, apica saññāvedayitanirodhaṃ samāpanno”ti āha. Kathaṃ pana so aññāsi? Thero kira Satthārā saddhimyeva taṃ taṃ samāpattiṃ samāpajjanto yāva nevasaññānāsaññāyatanavutṭhānaṃ, tāva gantvā “idāni Bhagavā nirodhaṃ samāpanno, antonirodhe ca kālaṃkiriya nāma natthi”ti aññāsi.

Atha kho Bhagavā saññāvedayitanirodhasamāpattito vutṭhahitvā nevasaññānāsaññāyatanāṃ samāpajji -pa- tatiyajjhānā vutṭhahitvā catutthaṃjhānaṃ samāpajjīti ettha pana Bhagavā catuvīsatiyā ṭhānesu paṭhamāṃ jhānaṃ samāpajji, terasasu ṭhānesu duttiyāṃ jhānaṃ, tathā tatiyāṃ, pannarasasu ṭhānesu catutthaṃ jhānaṃ samāpajji. Kathaṃ? Dasasu asubhesu dvattiṃ sākāre aṭṭhasu kaṣiṇesu mettākaraṇāmuditesu ānāpāne paricchedākāseti imesu tāva catuvīsatiyā ṭhānesu paṭhamāṃ jhānaṃ samāpajji. Ṭhapetvā pana dvattiṃ sākāraṇa dasa ca asubhāni sesesu terasasu duttiyāṃ jhānaṃ. Tesuyeve tatiyāṃ jhānaṃ samāpajji. Aṭṭhasu pana kaṣiṇesu upekkhābrahmavihāre ānāpāne paricchedākāse catūsu arūpesūti imesu pannarasasu ṭhānesu catutthaṃ jhānaṃ samāpajji. Ayampi ca saṅkhepakathāva. Nibbānapuraṃ pavisanto pana Bhagavā Dhammassāmi sabbāpi catuvīsati koṭi sata saḥassa saṅkhā¹ samāpattiyo pavisitvā videsaṃ gacchanto ñāti janaṃ āliṅgetvā viya sabbasamāpattisukhaṃ anubhavitvā pavitṭho.

Catutthajjhānā vutṭhahitvā samanantarā Bhagavā parinibbāyīti ettha ca jhānasamanantaraṃ paccavekkhaṇasamanantaranti dve samanantarāni. Catutthajjhānā vutṭhāya bhavaṅgaṃ otiṇṇassa tattheva parinibbānaṃ **jhānasamanantaraṃ** nāma, catutthajjhānā vutṭhahitvā puna jhānaṅgāni paccavekkhitvā bhavaṅgaṃ otiṇṇassa tattheva parinibbānaṃ **paccavekkhaṇasamanantaraṃ** nāma. Imāni dvepi samanantarāneva. Bhagavā pana jhānaṃ samāpajjitvā jhānā vutṭhāya jhānaṅgāni paccavekkhitvā bhavaṅgacittena abyākatena dukkhasaccena parinibbāyi. Ye hi keci Buddhā vā Paccekabuddhā vā ariyasāvaka vā antamaso kunthakipillikaṃ upādāya sabbe bhavaṅgacitteneva abyākatena dukkhasaccena kālaṃ karonti.

1. ...sahassasaṅkhātā (Sī, Syā)

Bhūtāti sattā. **Appaṭipuggaloti** paṭibhāgapuggalavirahito. **Balappattoti** dasavidhaṃ ñāṇabalaṃ patto. **Uppādavayadhamminoti** uppādavayasabhāvā. **Tesaṃ vūpasamoti** tesaṃ saṅkhārānaṃ vūpasamo. **Sukhoti** asaṅkhataṃ nibbānameva sukhanti attho. **Tadāsīti** “saha parinibbānā mahābhūmicālo ahoṣī”¹ti evaṃ mahāparinibbāne¹ vuttaṃ bhūmicālaṃ sandhāyāha. So hi lomahaṃsanako ca bhiṃsanako ca āsi. **Sabbākāravarūpeteti** sabbākāravaraguṇūpete². **Nāhu assāsapassāsoti** na jāto assāsapassāso. **Anejoti** taṇhāsaṅkhātāya ejāya abhāvena anejo. **Santimārabbhāti** anupādisesaṃ nibbānaṃ ārabba paṭicca sandhāya. **Cakkhumāti** pañcahi cakkhūhi cakkhumā. **Parinibbutoti** khandhapaṇinibbānena parinibbuto. **Asallīnenāti** anallīnena asaṅkuṭitena³ suvikasiteneva cittena. **Vedanaṃ ajjhavāsayaṭi** vedanaṃ adhivāsesi, na vedanānuvattī hutvā ito cito samparivatti. **Vimokkhoti** kenaci dhammena anāvaraṇavimokkho sabbaso apaññattibhāvūpagamo pajjotanibbānasadisso jātoti. . Pañcamaṃ.

Dutiyo vaggo.

Brahmasaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Dī 2. 128 piṭṭhe.

2. Sabbavarakāraṇūpete (Sī, Syā) Dī-Ṭṭha 2. 187 piṭṭhe ca, Ṭikā pana passitabbā.

3. Asaṅkucitena (Sī)

7. Brahmanasamyutta

1. Arahantavagga

1. Dhanañjānīsuttavaṇṇanā

187. Brāhmaṇasamyuttassa¹ paṭhame **dhanañjānī**ti dhanañjānigottā. Ukkatthagottā kiresā. Sesabrāhmaṇā kira² brahmuno mukhato jātā, dhanañjānigottā matthakaṃ bhinditvā nikkhantāti tesam laddhi. **Udānaṃ udānesī**ti kasmā udānesi? So kira brāhmaṇo micchādiṭṭhiko “Buddho dhammo saṃgho”ti vutte kaṇṇe pidahati, thaddho khadirakhāṇusadiso. Brāhmaṇī pana sotāpannā ariyasāvikā. Brāhmaṇo dānaṃ dento pañcasatānaṃ brāhmaṇānaṃ appodakaṃ pāyāsam deti, brāhmaṇī Buddhappamukhassa saṃghassa nānārasabhojanaṃ. Brāhmaṇassa dānadivase brāhmaṇī tassa vasavattitāya pahīnamaccheratāya³ ca sahatthā parivisati. Brāhmaṇiyā pana dānadivase brahmaṇo pātova gharā nikkhamitvā palāyati. Athekadivasaṃ brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhiṃ asammantetvā⁴ pañcasate brāhmaṇe nimantetvā brāhmaṇim āha “sve bhoti amhākaṃ ghare pañcasatā brāhmaṇā bhuñjissanti”ti. Mayā kiṃ kātappaṃ brāhmaṇāti. Tayā aññaṃ kiñci kātappaṃ natthi, sabbaṃ pacanaparivesanaṃ aññaṃ karissanti, yaṃ pana tvaṃ tṭhitāpi nisinnāpi khipitvāpi ukkāsitvāpi⁵ “namo Buddhassā”ti tassa muṇḍakassa samaṇakassa namakkāraṃ karosi, taṃ sve ekadivasaṃmattaṃ mā akāsi. Taṃ hi sutvā brāhmaṇā anattamanā honti, mā maṃ brāhmaṇehi bhindasīti. Tvaṃ brāhmaṇehi vā bhijja devehi vā, ahaṃ pana Satthāraṃ anussaritvā na sakkomi anamassamānā saṇṭhātunti. Bhoti kulasatike⁶ gāme gāmadvārampi tāva pidahitum vāyamanti, tvaṃ dvīhaṅgulehi pidahitappaṃ mukhaṃ brāhmaṇānaṃ bhojanakālamattaṃ pidahitum na sakkosīti. Evaṃ punappunaṃ kathetvāpi so nivāretum⁷ asakkonto ussīsaṃ tṭhitānaṃ maṇḍalaggakhaggaṃ gahetvā “bhoti sace sve brāhmaṇesu nisinnesu

1. Arahantavaggassa (Syā)

3. Bāhramaccheratāya (Ka)

5. Kāsītāpi (Sī, Ka)

7. Sinchena vāretum (Syā)

2. Hi (Ka)

4. Mantetvā (Sī), āmantetvā (Syā)

6. Kulasantake (Sī, Ka)

taṃ muṇḍasamaṇakaṃ namassasi, iminā taṃ khaggena pādatalato paṭṭhāya yāva kesamatthakā kaḷīraṃ viya koṭṭetvā rāsiṃ karissāmi”ti imaṃ gāthaṃ abhāsi—

“Iminā maṇḍalaggena¹, pādato yāva matthakā.

Kaḷīramiva chejjāmi, yadi micchaṃ na kāhasi.

Sace Buddhoti bhaṇasi, sace dhammoti bhāsasi.

Sace saṃghoti kittesi, jīvantī me nivesane”ti.

Ariyasāvikā pana pathavī viya duppakampā, Sineru viya dupparivattiyā. Sā tena naṃ evamāha—

“Sace me aṅgamaṅgāni, kāmaṃ chejjasi brāhmaṇa.

Nevāhaṃ viramissāmi, Buddhasettṭhassa sāsana.

Nāhaṃ okkā varadharā, sakkā rodhayitum jinā.

Dhītāhaṃ Buddhasettṭhassa, chinda vā maṃ vadhassu vā”ti.

Evam dhanañjānigajjitaṃ nāma² gajjantī³ pañca gāthāsātāni abhāsi. Brāhmaṇo brāhmaṇiṃ parāmasitum vā paharitum vā asakkonto “bhoti yaṃ te ruccati, taṃ karohī”ti vatvā khaggaṃ sayane khipi. Punadivase gehaṃ haritupalittāṃ kārāpetvā lājāpuṇṇaghaṭamālāgandhādīhi tattha tattha alaṅkārapetā pañcannaṃ brāhmaṇasātānaṃ navasappisakkharamadhuyuttaṃ⁴ appodakapāyāsaṃ paṭiyādāpetvā kālaṃ ārocāpesi.

Brāhmaṇīpi pātova gandhodakena sayāṃ nhāyitvā saḥassagghanaṃ aḥatavatthaṃ nivāsetvā pañcasatagghanaṃ ekaṃsaṃ katvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā suvaṇṇakaṭacchum gahetvā bhattagge brāhmaṇe parivisaṃsāna tehi saddhiṃ ekapantiyaṃ nisinnassa tassa brāhmaṇassa bhattaṃ upasaṃharantī dunnikkhitte dārubhaṇḍe pakkhali. Pakkhalanaghaṭṭanāya dukkhā vedanā uppajji. Tasmiṃ samaye Dasabalaṃ sari. Satisampannatāya pana pāyāsapātiṃ⁵ achaddetvā saṇikaṃ otāretvā bhūmiyaṃ saṇṭhapetvā pañcannaṃ brāhmaṇasātānaṃ majjhe sirasi añjalim ṭhapetvā yena Veluvanaṃ, tenañjalim paṇāmetvā imaṃ udānaṃ udānesi.

1. Iminā pana khaggana (Syā) 2. Dhanañjānigajjitaṃ nāma (Syā) 3. Tajjantī (Syā)

4. Navasappisakkharamadhuhāṇitayuttaṃ (Sī),

navanītasappisakkharamadthurayuttaṃ (Syā)

5. Pāyāsacāṭim (Syā)

Tasmiṃ ca samaye tesu brāhmaṇesu keci bhuttā¹ honti, keci bhuñjamānā, keci hatthe otāritamattā, kesañci bhojanam purato ṭhapitamattam hoti. Te tam saddam sutvāva Sinerumattena muggarena sīse pahaṭā viya kaṇṇesu sūlena viddhā viya dukkhadomanassam paṭisamvediyamānā “iminā aññaladdhikena mayam gharam pavesitā”ti kujjhitvā hatthe² piṇḍam chaḍḍetvā mukhena gahitam niṭṭhubhitvā³ dhanum disvā kākā viya brāhmaṇam akkosamānā disāvidisā pakkamimsu. Brāhmaṇo evam bhijjitvā gacchante brāhmaṇe disvā brāhmaṇim sīsato paṭṭhāya oloketvā “idameva bhayam sampassamānā mayam hiyyo paṭṭhāya bhotim yācantā na labhimhā”ti nānappakārehi brāhmaṇim akkositvā etaṃ “evamevam panā”ti-ādivacanam avoca.

Upasaṅkamīti “samaṇo Gotamo gāmanigamaratṭhapūjito, na sakkā gantvā yaṃ vā tam vā vatvā santajjetum, ekameva nam pañham pucchissāmī”ti gacchantova “kim su chetvā”ti gātham abhisāṅkharitvā “sace ‘asukassa nāma vadham rocemī’ti vakkhati, atha nam ‘ye tuyham na ruccanti, te māretukāmosi, lokavadhāya uppanno, kim tuyham samaṇabhāvenā’ti niggahessāmi. Sace ‘na kassaci vadham rocemī’ti vakkhati, atha nam ‘tvam rāgādīnampi vadham na icchasi, kasmā samaṇo hutvā āhiṇḍasi’ti niggahessāmi. Iti imam ubhatokoṭikam pañham samaṇo Gotamo neva gilitum na uggilitum sakkhissatī”ti cintetvā upasaṅkami. **Sammodīti** attano paṇḍitatāya kuddhabhāvam adassetvā madhurakatham kathento sammodi. Pañho Devatāsaṃyutte kathito. Sesampi heṭṭhā vitthāritamevāti. . Paṭhamam.

2. Akkosasuttavaṇṇanā

188. Dutiye **Akkosakabhāradvājoti** Bhāradvājova so, pañcamattehi pana gāthāsatehi Tathāgataṃ akkosanto āgatoti “Akkosakabhāradvājoti”ti tassa saṅgītikārehi nāmaṃ gahitam. **Kupito anattamanoti** “samaṇena Gotamena mayham jeṭṭhakabhātaram

1. Bhuttāvino (Sī)

2. Hattena (Syā)

3. Nuṭṭhubhitvā (Sī), nuṭṭhuhitvā (Ka)

pabbājentena jāni katā, pakkho bhinno”ti kodhena kupito domanassena ca anattamano hutvāti attho. **Akkosatīti** “corosi, bālosi, mūḷhosi, thenosi, oṭṭhosi, meṇḍosi, goṇosi, gadrabhosi, tiracchānagatosi, nerayikosi”¹ti¹ dasahi akkosavatthūhi akkosati. **Paribhāsati** “hotu muṇḍakasamaṇaka, ‘adaṇḍo ahan’ti karosi, idāni te rājakulaṃ gantvā daṇḍaṃ āropessāmi”ti-ādīni vadanto paribhāsati nāma.

Sambhuñjati ekato bhuñjati. **Vītiharati** katassa paṭikāraṃ karoti. **Bhagavantaṃ kho Gotamanti** kasmā evamāha? “Tavevetam brāhmaṇa, tavevetam brāhmaṇā”ti kirassa sutvā “isayo nāma kupitā samaṇaṃ² denti kisavacchādayo viyā”ti anussavavasena “sapati maṃ naññe samaṇo Gotamo”ti bhayaṃ³ uppajji. Tasmā evamāha.

Dantassāti nibbisevanasa. **Tādinoti** tādilakkhaṇaṃ pattassa. **Tasseva tena pāpiyoti** tasseva puggalassa tena kodhena pāpaṃ hoti. **Sato upasammatīti** satiyā samannāgato hutvā adhivāseti . **Ubhinnaṃ tikicchantaṇanti** ubhinnaṃ tikicchantaṃ⁴. Ayameva vā pāṭho. Yo puggalo sato upasammati, ubhinnaṃ matthaṃ carati tikicchati sādheti, taṃ puggalaṃ janā bāloti maññanti. Kīdisā janā? **Ye dhammassa akovidā**⁵. **Dhammassāti** pañcakkhandhadhammassa vā catusaccadhammassa vā. **Akovidāti** tasmiṃ dhamme akusalā andhabālaputhujjanā. . Dutiyaṃ.

3. Asurindakasuttavaṇṇanā

189. Tatiye **Asurindakabhāradvājoti** Akkosakabhāradvājassa kaniṭṭho. **Kupitoti** teneva kāraṇena kuddho. **Jayañcevassa taṃ hotīti** asseva taṃ jayaṃ hoti, so jayo hotīti attho. Katamassāti? Yā titikkhā vijānato adhivāsanāya guṇaṃ vijānantassa titikkhā adhivāsanā, ayaṃ tassa vijānatova jayo.

1. Nerayikosi, tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ pāṭikaṅkhāti (Syā)

2. Sāpaṃ (Sī, Syā)

4. Tikicchataṃ (Syā)

3. Mahabbhayaṃ (Sī), sāpabhayaṃ (Syā)

5. Akovidāti (Syā)

Bālo pana pharusam bhaṇanto “mayham jayo”ti kevalam jayam maññati. .
Tatiyam.

4. Bilaṅgīkasuttavaṇṇanā

190. Catutthe **Bilaṅgikabhāradvājoti** Bhāradvājova so, nānappakāram
pana suddhañca sambhārayuttañca kañjikam kāretvā vikkiṇāpento
bahudhanam saṅkharīti¹ “Bilaṅgikabhāradvājo”ti tassa Saṅgītikārehi nāmaṃ
gahitam. **Tuṇhībhūtoti** “tayo me jeṭṭhakabhātaro iminā pabbājita”ti ativiya
kuddho kiñci vattum asakkonto tuṇhībhūto aṭṭhāsi. Gāthā pana
Devatāsaṃyutte kathitāva. . Catuttham.

5. Ahimsakasuttavaṇṇanā

191. Pañcame **Ahimsakabhāradvājoti** Bhāradvājovesa,
Ahimsakapañham pana pucchi, tenassetam saṅgītikārehi nāmaṃ gahitam.
Nāmena vā esa Ahimsako, gottena Bhāradvājo. **Ahimsakāhanti**² Ahimsako
aham, iti me bhavam Gotamo jānātūti āha. **Tathā cassāti** tathā ce assa,
bhaveyyāsīti attho. **Na himsatīti** na viheṭṭheti na dukkhāpeti. . Pañcamam.

6. Jaṭāsuttavaṇṇanā

192. Chaṭṭhe **Jaṭābhāradvājoti** Bhāradvājovesa, jaṭāpañhassa pana
pucchitattā saṅgītikārehi evam vutto. Sesam Devatāsaṃyutte kathitameva. .
Chaṭṭham.

7. Suddhikasuttavaṇṇanā

193. Sattame **Suddhikabhāradvājoti** ayampi bhāradvājova,
suddhikapañhassa pana pucchitattā saṅgītikārehi evam vutto. **Sīlavāpi**
tapokaranti sīlasampannopi tapokammaṃ karonto. **Vijjācaraṇasampannoti**
ettha vijjāti tayo vedā. **Caraṇanti** gottacaraṇam. **So sujjhati na aññā itarā**
pajāti so tevijjo brāhmaṇo sujjhati, ayam pana aññā

1. Saṅgharīti (Syā)

2. Ahimsakvāhanti (Sī) Ṭikāyam ca.

nāmikā¹ pajā na sujġhatīti vadati. **Bahumpi palapaṃ jappanti** bahumpi palapaṃ jappanto, “brāhmaṇova sujġhatī”ti evaṃ vacanasahassampi bhaṇantoti attho. **Antokasambūti** anto kilesapūṭisabhāvena pūṭiko. **Saṃkiliṭṭhoti** kiliṭṭhehi kāyakammādīhi samannāgato. . Sattamaṃ.

8. Aggikasuttavaṇṇanā

194. Aṭṭhame **Aggikabharadvājoti** ayampi Bhāradvājova, aggiparicaraṇavasena panassa saṅgītikārehi etaṃ nāmaṃ gahitaṃ. **Sannihito hotīti** saṃyojito hoti. **Aṭṭhāsīti** kasmā tattha aṭṭhāsī? Bhagavā kira paccūsasamaye lokaṃ olovento imaṃ brahmaṇaṃ disvā cintesi “ayaṃ brāhmaṇo evarūpaṃ aggapāyāsaṃ gahetvā ‘mahābrahmānaṃ bhojemī’²ti aggimhi jhāpento aphalaṃ karoti apāyamaggaṃ okkamati, imaṃ laddhiṃ avissajjanto apāyapūrakova bhavissati, gacchāmiṣṣa Dhammadesanāya, micchādīṭṭhiṃ bhinditvā pabbājetvā cattāro magge ceva cattāri ca phalāni demī”ti, tasmā pubbaṇhasamaye Rājagahaṃ pavisitvā tattha aṭṭhāsī.

Tīhi vijjāhīti tīhi vedehi. **Jātimāti** yāva sattamā pitāmahayugā parisuddhāya jātiyā samannāgato. **Sutavā bahūti** bahū nānappakāre ganthe sutavā. **Somaṃ bhuñjeyyāti** so tevijjo brāhmaṇo imaṃ pāyāsaṃ bhuñjituṃ yutto, tumhākaṃ panesa pāyāso ayuttoti vadati.

Vedīti pubbenivāsañāṇena jāni³ paṭivijjhi. **Saggāpāyanti** dibbena cakkhunā saggampi apāyampi passati. **Jātikkhayanti** arahattaṃ. **Abhiññāvositoti** jānitvā vositavosāno. **Brāhmaṇo bhavanti** Avīcīto yāva Bhavaggā bhotā Gotamena sadiso jātisampanno khīṇāsavabrāmaṇo natthi, bhavaṃyeva brāhmaṇoti.

Evañca pana vatvā suvaṇṇapātiṃ pūretvā Dasabalassa pāyāsaṃ upanamesi. Satthā uppattiṃ dīpetvā bhojanaṃ paṭikkhipanto **gāthābhigītaṃ meti-ādimāha**. Tattha **gāthā bhigītanti** gāthāhi abhigītaṃ. **Abhojaneyyanti**

1. Aññānamigā (Ka)

2. Bhojessāmīti (Sī)

3. Jātiṃ (Sī)

abhuñjitabbaṃ¹. Idaṃ vuttaṃ hoti—tvaṃ brāhmaṇa mayhaṃ ettakaṃ kālāṃ bhikkhācāravattena ṭhitassa kaṭacchumattampi dātum nāsakkhi, idāni pana mayā tuyhaṃ kilanjamhi tile vitthārentena viya sabbe Buddhaguṇā pakāsītā, iti gāyanena gāyitvā laddhaṃ viya idaṃ bhojanaṃ hoti, tasmā idaṃ gāthābhigītāṃ me abhojaneyyanti. **Sampassataṃ brāhmaṇa nesa dhammoti** brāhmaṇa atthañca dhammañca sampassantānaṃ “evarūpaṃ bhojanaṃ bhuñjitabbaṃ”ti esa dhammo na hoti. Sudhābhojanampi **gāthābhigītāṃ panudanti Buddhā**, gāthāhi gāyitvā laddhaṃ Buddhā niharantiyeva. **Dhamme sati brāhmaṇa vuttiresāti** brāhmaṇa dhamme sati dhammaṃ apekkhitvā dhamme patiṭṭhāya jīvitāṃ kappentānaṃ eṣā vutti ayaṃ ājīvo—evarūpaṃ niharitvā dhammaladdhameva bhuñjitabbanti.

Atha brāhmaṇo cintesi—ahaṃ pubbe samaṇassa Gotamassa guṇe vā aguṇe vā na jānāmi, idāni pañassāhaṃ guṇe ñatvā mama gehe asīlakoṭimattaṃ dhanāṃ sāsane vippakiritukāmo jāto, ayañca “mayā dinnapaccayā akappiyā”ti vadati, appiṭiggayho ahaṃ samaṇena Gotamenāti. Atha Bhagavā sabbaññūtaññānaṃ pesetvā tassa cittācāraṃ vīmaṃsanto “ayaṃ sabbepe attanā dinnapaccaye ‘akappiyā’ti² sallakkheti. Yaṃ hi bhojanaṃ ārabba kathā uppannā, etadeva na vaṭṭati, sesā niddosā”ti brāhmaṇassa catunnaṃ paccayānaṃ dānadvāraṃ dassento **aññena cāti-**ādimāha. Tattha **kukkuccavūpasantanti** hatthakukkuccādīnaṃ³ vasena vūpasantakukkuccaṃ. **Annena pānenāti** desanāmettametaṃ. Ayaṃ panattho—aññehi tayā “pariccajissāmī”ti sallakkhitehi cīvarādīhi paccayehi upaṭṭhahassu. **Khettaṃ hi taṃ puññaapekkhassa hotīti** etaṃ⁴ Tathāgatasāsaṇaṃ nāma puññaapekkhassa puññatthikassa tuyhaṃ⁵ appepi bīje bahusassaphaladāyakaṃ sukhettaṃ viya paṭiyattaṃ hoti. . Atṭhamam.

9. Sundarikasuttavaṇṇanā

195. Navame **Sundarikabhāradvājoti** Sundarikāya nadiyā tīre aggijuhaṇena evaṃladdhanāmo. **Sundarikāyāti** evaṃnāmikāya nadiyā.

1. Na bhuñjitabbaṃ (Syā, Ka)

3. Akukkuccādīnaṃ (Sī)

5. Na tuyhaṃyeva (Sī), tuyhaṃyeva (Ka)

2. Akappiyeti (Syā, Ka)

4. Evaṃ (Sī, Syā)

Aggim juhatīti āhutiṃ pakkhipanena jāleti. **Aggihuttaṃ paricaratī**ti agyāyatanam sammajjanupalepanabalikammādinā payirupāsati. **Ko nu kho imaṃ habyasesaṃ bhuñjeyyā**ti so kira brāhmaṇo aggimhi hutāvasesaṃ pāyāsaṃ disvā cintesi “aggimhi tāva pakkhittapāyāso mahābrahmunā bhutto, ayaṃ pana avaseso atthi, taṃ yadi brahmuno mukhato jātassa brāhmaṇassa dadeyyaṃ, evaṃ me pitarā saha puttapi santappito bhaveyya, suvisodhito cassa brahmalokagāmimaggo”¹. So brāhmaṇassa dassanattham uṭṭhāyāsanaṃ catuddisā anuvilokesi “ko nu kho imaṃ habyasesaṃ bhuñjeyyā”ti.

Rukkhamūleti tasmim vanasaṇḍe jeṭṭhakarukkhasa mūle. **Sasīsaṃ pārūtaṃ nisinnanti** saha sīsena pārutakāyaṃ nisinnaṃ. Kasmā pana Bhagavā tattha nisīdi? Bhagavā kira paccūsasamaye lokaṃ olokeno imaṃ brāhmaṇaṃ disvā cintesi—ayaṃ brāhmaṇo evarūpaṃ aggapāyāsaṃ gahetvā “mahābrahmānaṃ bhojemi”ti aggimhi jhāpento aphalaṃ karoti -pa- cattāro magge ceva cattāri ca phalāni demīti. Tasmā kālasseva vuṭṭhāya sarīrapaṭijagganaṃ katvā pattacīvaraṃ ādāya gantvā vuttanayena tasmim rukkhamūle nisīdi. Atha kasmā sasīsaṃ pārupīti? Himapātassa ca sītavātassa ca paṭibāhaṇattham, paṭibalova etaṃ Tathāgato adhivāsesuṃ. Sace pana apārupitvā nisīdeyya, brāhmaṇo dūrayova sañjānitvā nivatteyya, evaṃ sati kathā nappavatteyya. Iti Bhagavā “brāhmaṇe āgate sīsaṃ vivarissāmi, atha maṃ so disvā kathāṃ pavattessati, tassāhaṃ kathānusārena dhammaṃ desessāmi”ti kathāpavattanattham evamakāsi.

Upasaṅkamīti brāhmaṇo “ayaṃ sasīsaṃ pārupitvā sabbarattim padhānamanuyutto, imassa dakkhiṇodakaṃ datvā imaṃ habyasesaṃ dassāmi”ti brāhmaṇasaññī hutvā upasaṅkami. **Muṇḍo ayaṃ bhavaṃ, muṇḍako ayaṃ bhavanti** sīse vivaritamatte nīcakesantaṃ disvā “muṇḍo”²ti āha. Tato suṭṭhutaṃ olokeno pavattamattampi sikhaṃ adisvā hīlento “muṇḍko”ti āha. **Tatovāti** yatthaṭhito addasa, tamhāva padesā. **Muṇḍāpi hīti** kenaci kāraṇena muṇḍitasīsāpi honti.

1. Brahmalokamaggoti (Syā)

2. Taṃ so muṇḍoti (Syā)

Mā jātiṃ pucchāti yadi dānassa mahapphalataṃ paccāsīsasi, jātiṃ mā puccha. Akāraṇaṃ hi dakkhiṇeyyabhāvassa jāti. **Caranañca pucchāti** apica kho sīlādiguṇabhedam caranaṃ puccha. Etaṃ hi dakkhiṇeyyabhāvassa kāraṇaṃ. Idānissa tamatthaṃ vibhāvento **kaṭṭhā have jāyati jātavedoti-** ādimāha. Tatrāyaṃ adhippāyo—idha kaṭṭhā aggi jāyati, na ca so sālādikaṭṭhā jātova aggikiccaṃ karoti, sāpāna¹ doṇi-ādikaṭṭhā jāto na karoti, attano pana acciyādiguṇasampattiyā yato vā tato vā jāto karotiyeva. Evaṃ na brāhmaṇakulādīsu jātova dakkhiṇeyyo hoti, caṇḍalakulādīsu jāto na hoti, apica kho nīcakulinopi uccakulinopi khīṇāsavamuni dhitiṃ hirīnisedho ājānīyo hoti, imāya dhitihipamokkhāya guṇasampattiyā jātiṃ uttamadakkhiyyo hoti. So hi dhitiyā guṇe dhāreti, hiriyā dose nisedhetīti. Apicettha **munīti** monadhammena samannāgato. **Dhitiṃ** vīriyavā. **Ājānīyoti** kāraṇa kāraṇajānanako². **Hirīnisedhoti** hiriyā pāpāni nisedhetvā ṭhito.

Saccena dantoti paramatthasaccena danto. **Damasā upetoti** indriyadāmena upeto. **Vedantagūti** catunnaṃ maggavedānaṃ antaṃ, catūhi vā maggavedehi kilesānaṃ antaṃ gato. **Vusitabrahmacariyoti** maggabrahmacariyavāsaṃ vuttho. **Yaññōpanītoti** upanītayañño paṭiyādītayañño ca. **Tamupavhayethāti** yena yañño paṭiyādito, so taṃ paramatthabrāhmaṇaṃ avhayeyya. “Indamavhayāma, somamavhayāma, varuṇamavayāma, īsānamavhayāma, yāmamavhayāmā”ti idaṃ pana avhānaṃ niratthakaṃ. **Kālenāti** avhayanto ca “kālo bhante niṭṭhitaṃ bhattan”ti antomajjhanhikakāleyeva taṃ upavhayeyya. **So juhati dakkhiṇeyyeti** yo evaṃ kāle khīṇāsavaṃ āmantetvā tattha catupaccayadakkhiṇaṃ paṭiṭṭhapesi, so dakkhiṇeyyejuhati nāma, na acetane aggimhi pakkipanto.

Iti brāhmaṇo Bhagavato kathaṃ suṇanto pasīditvā idāni attano pasādaṃ āvikaronto **addhā suyitṭhanti**-ādimāha. Tassattho—addhā mama yidaṃ idāni suyitṭhañca suhutañca bhavissati, pubbepana aggimhi jhāpitaṃ niratthakaṃ ahoṣīti. **Añño janoti** “ahaṃ brāhmaṇo, ahaṃ brāhmaṇo”ti

1. Pāsāṇa (Sī, Syā)

2. Kāraṇaṃ jānanto (Syā)

vadanto andhabālaputhujjano. **Habyasesanti** hutasesaṃ. **Bhuñjatu bhavanti-**
ādi purimasutte vuttanayeneva veditabbaṃ.

Na khvāhanti na kho ahaṃ. Kasmā panevamāhāti? Tasmim kira
bhojane upaḥaṭamatteva “Satthā bhuñjissatī”ti saññāya catūsu mahādīpesu
dvīsu parittadīpasahassesu devatā pupphaphalādīni ceva
sappinavanītatelamadhuphāṇitādīni ca ādāya madhupaṭalaṃ pīletvā madhum
gaṇhantiyo viya dibbānubhāvena nibbattitojameva gahetvā pakkhipimsu.
Tena taṃ sukhumattaṃ gataṃ, manussānañca oḷārikaṃ vatthūti tesam tāva
oḷārikavatthutāya sammā pariṇāmaṃ na ghacchati. Goyūse pana tilabījāni¹
pakkhipitvā pakkattā oḷārikamissakaṃ jātaṃ, devānañca sukhumaṃ vatthūti
tesam sukhumavatthutāya sammā pariṇāmaṃ na gacchati.
Sukkhavipassakakhīṇāsavassāpi kucchiyaṃ na pariṇamati.
Aṭṭhasamāpattilābhīkhīṇāsavassa pana samāpattibalena pariṇāmeyya.
Bhagavato pana pākatikeneva kammajatejena pariṇāmeyya.

Appahariteti aharite. Sace hi garitesu tiṇesu pakkhipeyya,
siniddhapāyāsena tiṇāni pūṭīni bhaveyyuṃ. Buddhā ca
Bhūtagāmasikkhāpadaṃ na vītikkamanti, tasmā evamāha. Yattha pana
galappamāṇāni mahātiṇāni, tādise ṭhāne pakkhipitum vaṭṭati. **Appāṇaketi**
sappāṇakasmim hi parittake udaye pakkhitte pāṇakā maranti, tasmā
evamāha. Yaṃ pana gambhīraṃ mahā-udakaṃ hoti, pātisatepi pātisahassepī
pakkhitte na āluṭati, tathārūpe udaye vaṭṭati. **Opilāpesīti** suvaṇṇapātiyā
saddhimyeva nimujjāpesi. **Cicciṭāyati** ciṭciṭāyatīti evarūpaṃ saddaṃ karoti.
Kim panesa pāyāsassa ānubhāvo, udāhu Tathāgatassāti? Tathāgatassa. Ayaṃ
hi brāhmaṇo taṃ pāyāsaṃ opilāpetvā ummaggaṃ āruyha Satthu santikaṃ
anāgantvāva gaccheyya, atha Bhagavā “ettakaṃ acchariyaṃ disvā mama
santikaṃ āgamissati, athassāhaṃ dhammadesanāya micchādīṭṭhigahaṇaṃ
bhinditvā sāsane otāretvā amatapānaṃ pāyessāmī”ti adhiṭṭhānabalena²
evamakāsi.

1. Tiṇi bijāni (Syā)

2. Adhiṭṭhānavasena (Sī)

Dāru samādahānoti dāruṃ jhāpayamāno. **Bahiddhā hi etanti** etaṃ dārujjhāpanaṃ nāma ariyadhammato bahiddhā. Yadi etena suddhi bhaveyya, ye davaḍāhakādayo¹ bahūni dārūni jhāpenti, te paṭhamataram sujjeheyym. **Kusalāti** khandhādīsu kusalā. **Ajjhattamevujjalayāmi jotinti** niyakajjhatte attano santānasmiṃ yeva ñāṇajotiṃ jālemi. **Niccagginīti** āvajjanapaṭibaddhena sabbaññutaññāṇena niccaṃ pajjalitaggi. **Niccasamāhitattoti** niccaṃ sammā ṭhapitacitto. **Brahmacariyaṃ carāmīti** Bodhimaṇḍe caritaṃ brahmacariyaṃ gahetvā evaṃ vadati.

Māno hi te brāhmaṇa khāribhāroti yathā khāribhāro khandhena vayhamāno² upari ṭhitopi akkantaṭṭhane pathaviyā saddhiṃ phuseti, evameva jātigottakulādini mānavatthūni nissāya ussāpito mānopi tattha tattha issaṃ uppādentō catūsu apāyesu saṃsīdāpeti. Tenāha “māno hi te brāhmaṇa khāribhāro”ti. **Kodho dhumoti** tava ñāṇagissa upakkilesaṭṭhena kodho dhumo. Tena hi te upakkiliṭṭho ñāṇaggi na virocāti. **Bhasmani mosavajjanti** nirojaṭṭhena³ musāvādo chārikā nāma. Yathā hi chārikāya paṭicchanno aggi na joteti, Evaṃ te musāvādena paṭicchannaṃ ñāṇanti dasseti. **Jivhā sujāti** yathā tuyhaṃ suvaṇṇarajatalohakaṭṭhamattikāsu aññataramayā yāgayajanatthāya⁴ sujā hoti, evaṃ mayhaṃ dhammayāgaṃ yajanatthāya pahūtajivhā sujāti vadati. **Hadayaṃ jotiṭṭhānanti** yathā tuyhaṃ nadītiṇe jotiṭṭhānaṃ, evaṃ mayhaṃ dhammayāgassa yajanaṭṭhānatthena sattānaṃ hadayaṃ jotiṭṭhānaṃ. **Attāti** cittaṃ.

Dhammo rahadoti yathā tvaṃ aggaṃ paricaritvā dhūmachārikasedakiliṭṭhasarīro sundarikaṃ nadiṃ otaritvā nhāyasi, evaṃ mayhaṃ sundarikāsadisena bāhirena rahadena attho natthi, aṭṭhaṅgikamaggadhammo pana mayhaṃ rahado, tatrāhaṃ pāṇasatampi pāṇasahassampi caturāsītipāṇasahassānipi ekappahārena nhāpemi. **Sīlatitthoti** tassa pana me dhammarahadassa catupārisuddhisīlaṃ titthanti dasseti. **Anāviloti** yathā tuyhaṃ sundarikā nadī catūhi pañcahi ekato nhāyantehi heṭṭhupariyavālikā āluḷā

1. Chavaḍāhakādayo (Sī)

2. Vuyhamāno (Sī, Syā)

3. Nijotaṭṭhena (Ka)

4. Aññatarā mahāyāgaṃ yajanatthāya (Sī)

hoti, na evaṃ mayhaṃ rahado, anekasatasahassesupi pāṇesu otaritvā
nhāyantesu so anāvalo vippasannova hoti. **Sabbhi satam pasatthoti** paṇḍitehi
paṇḍitānaṃ pasattho. Uttamatthena vā so sabbhīti vuccati, paṇḍitehi
pasatthattā satam pasattho. **Taranti pāranti** nibbānapāraṃ gacchanti.

Idāni ariyamaggarahadassa aṅgāni uddharitvā dassento **saccaṃ dhammoti**-ādimāha. Tattha **saccanti** vacīsaccaṃ. **Dhammoti** iminā
diṭṭhisāṅkappavāyāmasatisamādhayo dasseti. **Saṃyamoti** iminā
kammantājīvā gahitā. **Saccanti** vā iminā maggasaccaṃ gahitaṃ. Sā atthato
sammādiṭṭhi. Vuttaṃ hetam “sammādiṭṭhi maggo ceva hetu cā”¹.
Sammādiṭṭhiyā pana gahitāya taggatikattā sammāsāṅkappo gahitova hoti.
Dhammoti iminā vāyāmasatisamādhayo. **Saṃyamoti** iminā
vācākamantājīvā². Ivampi aṭṭhaṅgiko maggo dassito hoti. Atha vā **saccanti**
paramatthasaccaṃ, taṃ atthato nibbānaṃ. **Dhammoti** padena diṭṭhi saṅkappo
vāyāmo sati samādhīti pañcaṅgāni gahitāni. **Saṃyamoti** vācā kammanto
ājīvoti tīni. Evampi aṭṭhaṅgiko maggo dassito hoti. Brahmacariyanti etaṃ
brahmacariyaṃ nāma. **Majjhe sitāti** sassatucchede vajjetvā majjhe nissitā.
Brahmapattīti seṭṭhapattī. **Sa tujjuhūtesu namo karohīti** ettha ta-kāro
padasandhikaro, sa tvaṃ ujubhūtesu namo karohīti ettha ta-kāro
padasandhikaro, sa tvaṃ urubhūtesu khīṇāsavesu namo karohīti attho.
Tamahaṃ naraṃ dhammasārīti brūmīti yo evaṃ paṭipajjati, tamahaṃ
puggalaṃ “dhammasārī eso dhammasāriyā paṭicchanno”³ ca
“kusaladhammehi akusaladhamme sāretvā ṭhito”^{ti} vāti vadāmīti. .
Navamaṃ.

10. Bahudhītarasuttavaṇṇanā

196. Dasame **aññatarasmim vanasaṇḍeti** paccūsasamaye lokam
olokento tassa brāhmaṇassa arahattassa upanissayaṃ disvā “gacchāmiṃsa
saṅgahaṃ karissāmī”^{ti} gantvā tasmim vanasaṇḍe viharati. **Naṭṭhā hontīti**
kasitvā vissatṭhā aṭavimukhā caramānā brāhmaṇe bhuñjitum gate palātā
honti. **Pallaṅkanti** samantato ūrubaddhāsanaṃ. **Ābhujitvāti**

1. Abhi 1. 212 piṭṭhe.

2. Vācākamantājīvāti (Syā)

3. Paṭipannoti (Syā)

bandhitvā. **Ujum kāyam paṇidhāyāti** uparimaṃ sarīraṃ ujukaṃ ṭhapetvā atthārasa piṭṭhikaṇṭake koṭiyā koṭim paṭipādetvā. **Parimukhaṃ satim upaṭṭhapetvāti** kammaṭṭhānābhimukhaṃ satim ṭhapayitvā, mukhasamīpe vā katvāti attho. Teneva vibhaṅge vuttaṃ “ayaṃ sati upaṭṭhitā hoti sūpaṭṭhitā nāsikagge vā mukhanimitte vā, tena vuccati parimukhaṃ satim upaṭṭhapetvā”ti¹. Atha vā “**parīti** pariggahaṭṭho. **Mukhanti** niyyānaṭṭho. **Satīti** upaṭṭhānaṭṭho. Tena vuccati parimukhaṃ satim upaṭṭhapetvā”ti evaṃ paṭisambhidāyaṃ² vuttanayenapettha attho daṭṭhabbo. Tatrāyaṃ saṅkhepo “pariggahitaniyyānaṃ satim katvā”ti. Evaṃ nisīdanto ca pana chabbaṇṇā ghanabuddharasmiyo vissajjetvā nisīdi. **Upasaṅkamīti** domanassābhībhūto āhiṇḍanto “sukhena vatāyaṃ samaṇo³ nisinno”ti cintetvā upasaṅkami.

Ajjasatthim na dissantīti ajja chadivasamattakā paṭṭhāya na dissanti. **Pāpakāti** lāmakā tilakhāṇukā. Tena kira tilakhette vapite tadaheva devo vassitvā tile paṃsumhi osīdāpesi, pupphaṃ vā phalaṃ vā gahetum nāsakkhimsu. Yepi vaḍḍhimsu, tesā upari pāṇakā patitvā paṇṇāni khādimsu, ekapaṇṇadupaṇṇā khāṇukā avasissimsu. Brāhmaṇo khettaṃ oloketum gato te disvā “vaḍḍhiyā me tilā gahitā, tepi naṭṭhā”ti domanassajāto ahosi, taṃ gahetvā imaṃ gāthamāha.

Ussolīkāyāti ussāhena kaṇṇanaṅguṭṭhādīni ukkhipitvā vicarantā⁴ uppatanti. Tassa kira anupubbena bhogesu parikkhīṇesu pakkhipitabbassa abhāvena tucchakoṭṭhā ahesum. Tassa ito cito ca sattahi gharehi āgatā mūsikā te tucchakoṭṭhe⁵ pavisitvā uyyānakīlaṃ kīlantā viya naccanti, taṃ gahetvā evamāha.

Uppātakehi sañchannoti uppātakapāṇakehi sañchanno. Tassa kira brāhmaṇassa sayanattāya santhataṃ tiṇapaṇṇasanthāraṃ koci antarantarā paṭijagganto natthi. So divasaṃ araṇṇe kammaṃ katvā sāyaṃ āgantvā tasmim nipajjati. Athassa uppātakapāṇakā sarīraṃ ekacchannaṃ karontā khādanti, taṃ gahetvā evamāha.

1. Abhi 2. 261 piṭṭhe jhānavibhaṅge.

3. Samaṇo Gotamo (Syā)

4. Viravantā (Sī)

2. Khu 9. 174 piṭṭhe.

5. Tucchakoṭṭhāni (Ka)

Vidhavāti matapatikā. Yāva kira tassa brāhmaṇassa gehe vibhavamattā¹ ahosi, tāva tā vidhavāpi hutvā patikulesu vasitum labhimsu. Yadā pana so niddhano jāto, tadā tā “pitugharam² gacchathā”ti sassusasurādīhi nikkaddhitā tato tasseva gharam āgantvā vasantiyo brāhmaṇassa bhojanakāle “gacchatha ayyakena saddhim bhuñjathā”ti putte pesenti, tehi pātiyaṃ hatthesu otāritesu brāhmaṇo hatthassa okāsaṃ na labhati. Taṃ gahetvā imaṃ gāthamāha.

Piṅgalāti kaḷārapīṅgalā. **Tilakāhatā**ti kāḷasetādivaṇṇehi tilakehi āhatagattā. **Sottaṃ pādena bodhetī**ti niddaṃ okkantaṃ pādena paharitvā pabodheti. Ayaṃ kira brāhmaṇo mūsikasaddena ubbālho uppātakehi ca khajjamāno sabbarattim niddaṃ alabhitvā paccūsakāle niddāyati. Atha naṃ akkhīsu nimmilitamattesveva “kiṃ karosi brāhmaṇa, pacchā ca pubbe ca gahitassa iṇassa vaḍḍhi matthakaṃ pattā, satta dhītaro posetabbā, idāni iṇāyikā āgantvā gehaṃ parivāressanti, gaccha kammaṃ karohī”ti pādena paharitvā pabodheti. Taṃ gahetvā imaṃ gāthamāha.

Iṇāyikāti yesaṃ anena hatthato iṇaṃ gahitaṃ. So kira kassaci hatthato ekaṃ kahāpaṇaṃ kassaci dve kassaci dasa -pa- kassaci satanti evaṃ bahūnaṃ gatthato iṇaṃ aggahesi, te divā brāhmaṇaṃ apassantā “gehato taṃ nikkhantameva gaṇhissāmā”ti balavapaccūse gantvā codenti. Taṃ gahetvā imaṃ gāthamāha.

Bhagavā tena brāhmaṇena imāhi sattahi gāthāhi dukkhe kathite “yaṃ yaṃ brāhmaṇa tayā dukkhaṃ kathitaṃ, sabbametaṃ mayhaṃ natthī”ti dassento paṭigāthāhi brāhmaṇassa dhammadesanaṃ vaḍḍhesi. Brāhmaṇo tā gāthā sutvā Bhagavati pasanno saraṇesu patitthāya pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Taṃ dassetuṃ **evaṃ vutte bhāradvājagottoti**-ādi vuttaṃ. Tattha **alatthā**ti labhi.

Taṅca pana brāhmaṇaṃ Bhagavā pabbājetvā ādāya Jetavanaṃ gantvā punadivase tena therena pacchāsamaṇena Kosalarañño gehadvāraṃ

1. Vibhavappattā (Ka)

2. Mātāpitugharam (Sī)

agamāsi. Rājā “Satthā āgato”ti sutvā pāsādā oruyya vanditvā hatthato pattam gahetvā Tathāgataṃ uparipāsādaṃ āropetvā varāsane nisīdāpetvā gandhodakena pāde dhovitvā satapākatelena makkhetvā yāguṃ āharāpetvā rajatadaṇḍaṃ suvaṇṇakaṭacchum gahetvā Satthu upanāmesi. Satthā pattam pidahi. Rājā Tathāgatassa pādesu patitvā “sace me bhante doso atthi, khamathā”ti āha. Natthi mahārājāti. Atha kasmā yāguṃ na gaṇhathāti. Palibodho atthi mahārājāti. Kim pana bhante yāguṃ agaṇhanteheva labhitabbo esa palibodho, paṭibalo ahaṃ palibodhaṃ dātum¹, gaṇhatha² bhanteti. Satthā aggahesi. Mahallakattheropi dīgharattaṃ chāto yāvadattaṃ yāguṃ pivi. Rājā khādanīyabhojanīyaṃ datvā bhattakiccāvasāne Bhagavantaṃ vanditvā āha—“Bhagavā tumhe paveṇiyā āgate Okkākavaṃse uppajjitvā cakkavattisirim pahāya pabbajitvā loke aggataṃ patto, ko nāma bhante tumhākaṃ palibodho”ti. Mahārāja etassa mahallakattherassa palibodho amhākaṃ palibodhasadisovāti.

Rājā theram vanditvā “ko bhante tumhākaṃ palibodho”ti pucchi. Iṇapalibodho mahārājāti. Kittako bhanteti. Gaṇehi mahārājāti. Rañño “ekam dve sataṃ sahasan”ti gaṇentassa aṅguliyo nappahonti. Athekaṃ purisaṃ pakkositvā “gaccha bhaṇe nagare bherim carāpehi ‘sabbe bahudhītikabrāhmaṇassa iṇāyikā rājaṅgaṇe sannipatantū’ti”. Manussā bherim sutvā sannipatimsu. Rājā tesam hatthato paṇṇāni āharāpetvā sabbesaṃ anūnaṃ dhanamadāsi. Tattha suvaṇṇameva satahassagghanaṃ ahoṣi. Puna rājā pucchi “aññopi atthi bhante palibodho”ti. Iṇaṃ nāma mahārāja datvā muccitum sakkā, etā pana satta dārikā mahāpalibodhā mayhanti. Rājā yānāni pesetvā tassa dhītaro āharāpetvā attano dhītaro katvā taṃ taṃ kulagharaṃ pesetvā “aññopi bhante atthi palibodho”ti pucchi. Brāhmaṇī mahārājāti. Rājā yānaṃ pesetvā tassa brāhmaṇim āharāpetvā ayyikaṭṭhāne ṭhapetvā puna pucchi “aññopi bhante atthi palibodho”ti.

1. Kātum (Syā)

2. Yāguṃ gaṇhatha (Syā)

Natthi mahārājāti vutte rājāpi cīvaradussāni dāpetvā “bhante mamasantakaṃ tumhākaṃ bhikkhubhāvaṃ jānāthā”ti āha. Āma mahārājāti. Atha naṃ rājā āha “bhante cīvarapiṇḍapātādayopi sabbe paccayā amhākaṃ santakā bhavissanti, tumhe Tathāgatassa manaṃ gahetvā samaṇadhammaṃ karothā”ti. Thero tatheva appamatto samaṇadhammaṃ karonto nacirasseva āsavakkhayaṃ pattoti. . Dasamaṃ.

Paṭhamo vaggo¹.

2. Upāsakavagga

1. Kasibhāradvājasuttavaṇṇanā

197. Dutiyavaggassa² paṭhame **Magadhesūti** evaṃnāmake janapade. **Dakkhiṇāgirisminti** Rājagahaṃ parivāretvā ṭhitassa girino dakkhiṇabhāge janapado atthi, tasmīṃ janapade, tattha vihārassāpi tadeva nāmaṃ. **Ekanālāyaṃ brāhmaṇagāmeti** Ekanālāti tassa gāmassa nāmaṃ. Brāhmaṇa panettha sambahulā paṭivasanti, brāhmaṇabhogo eva vā so³. Tasmā “Brāhmaṇagāmo”ti vuccati.

Tena kho pana samayenāti yaṃ samayaṃ Bhagavā Magadharaṭṭhe Ekanālāṃ brāhmaṇagāmaṃ upanissāya Dakkhiṇagirimahāvihāre brāhmaṇassa indriyaparipākaṃ āgamayamāno viharati, tena samayena. **Kasibhāradvājassāti** so brāhmaṇo kasim nissāya jīvati, bhāradvājoti cassa gottam. **Pañcamattānīti** pañca pamāṇāni, anūnāni anadhikāni pañcanaṅgalasatānīti vuttaṃ hoti. **Payuttānīti** yojitāni, balibaddānaṃ khandhesu ṭhapetvā yuge yottehi yojitānīti attho.

Vappakāleti vappanakāle bījanikkhepasamaye. Tattha dve vappāni kalalavappaṇca paṃsuvappaṇca. Paṃsuvappaṃ idha adhippetam, taṇca kho paṭhamadivase maṅgalavappaṃ. Tatthāyaṃ upakaraṇasampadā—tīṇi balibaddasahassāni upaṭṭhāpitāni honti, sabbesaṃ suvaṇṇamayāni siṅgāni paṭimukkāni, rajatamayā khurā,

1. Arahantavaggo (Syā)

2. Upāsakavaggassa (Syā)

3. Brāhmaṇabhogova heso (Ka)

sabbe setamālāhi ceva gandhapañcaṅgulīhi ca alaṅkatā paripuṇṇapañcaṅgā¹
 sabbalakkhaṇasampannā, ekacce kāḷā añjanavaṇṇā², ekacce setā
 phalikavaṇṇā³, ekacce rattā pavāḷavaṇṇā, ekacce kammāsā
 masāragallavaṇṇā. Evaṃ pañcasatā kassakā sabbe ahatasetavattā
 gandhamālālaṅkatā dakkhiṇa-aṃsakūṭesu patiṭṭhitapupphacumbaṭakā
 haritālamanoṣilālañjanujjalagattā⁴ dasa dasa naṅgalā ekekagumbā hutvā
 gacchanti. Naṅgalānaṃ sīsaṅca yugaṅca patodā ca suvaṇṇakhacitā.
 Paṭhamanaṅgale aṭṭha balibaddhā yuttā, sesesu cattāro cattāro, avasesā
 kilantaparivattanatthaṃ ānītā. Ekekagumbe ekekabījasakaṭaṃ ekeko kasati,
 ekeko vappati.

Brāhmaṇo pana pageva massukammaṃ kārāpetvā nhāyivā
 sugandhagandhehi vilitto pañcasatagghanakaṃ vatthaṃ nivāsetvā
 saḥassagghanakaṃ ekaṃsaṃ karitvā ekekissā aṅguliyaṃ dve dveti vīsati
 aṅgulimuddikāyo kaṇṇesu sīhakuṇḍalāni sīse brahmaveṭṭhanaṃ paṭimuñcitvā
 suvaṇṇamālāṃ kaṇṭhe katvā brāhmaṇagaṇaparivuto kammantaṃ vosāsati.
 Athassa brāhmaṇī anekasatabhājanesu pāyāsāṃ pacāpetvā mahāsakaṭesu
 āropetvā gandhodakena nhāyivā sabbālaṅkāravibhūsitā
 brāhmaṇīgaṇaparivutā kammantaṃ agamāsi. Gehampissa haritupalittāṃ
 vipṭakīṇṇalājaṃ puṇṇaghaṭakadalidhajapaṭākāhi alaṅkataṃ
 gandhapupphādīhi sukatabalikammaṃ, khettaṅca tesu tesu ṭhānesu
 samussitaddhajapaṭākāṃ ahosi. Parijanakammakārehi saddhiṃ oṣaṭaparisā
 adḍhateyyasahassā ahosi, sabbe ahatavattā, sabbesaṃ pāyāsabhojanaṃ eva
 paṭiyattāṃ.

Atha brāhmaṇo suvaṇṇapātiṃ dhovāpetvā pāyāsassa pūretvā
 sappimadhuphāṇitehi abhisāṅkharitvā naṅgalabalikammaṃ kārāpesi.
 Brāhmaṇī pañcannaṃ kassakasatānaṃ suvaṇṇarajatakaṃsatambalohamayāni
 bhājanāni dāpetvā suvaṇṇakaṭacchum gahetvā pāyāsena parivisanti
 gacchati⁵. Brāhmaṇo pana balikammaṃ kāretvā rattabandhikāyo⁶
 upāhanāyo ārohitvā rattasuvaṇṇadaṇḍakaṃ gahetvā “idha pāyāsāṃ detha,
 idha

1. Paripuṇṇaṅgapaccaṅgā (Sī)

3. Balākavaṇṇā (Sī), balāhakavaṇṇā (Syā)

5. Parivisati (Ka)

2. Ajinavaṇṇā (Ka)

4. ...añjanujjalagattā (Ṭikā)

6. Rattabaddhakāyo (Syā)

sappiṃ detha, idha sakkharaṃ dethā”ti vosāsamāno vicarati. Ayaṃ tāva kammante pavatti.

Vihāre pana yattha yattha Buddhā vasanti, tattha tattha nesaṃ devasikaṃ pañca kiccāni bhavanti. Seyyathidaṃ? Purebhattakiccaṃ pacchābhattakiccaṃ purimayāmakiccaṃ majjhimayāmakiccaṃ pacchimayāmakiccanti.

Tatridaṃ purebhattakiccaṃ—Bhagavā hi pātova utthāya upaṭṭhākānuggahatthaṃ sarīraphāsukatthañca mukhadhovanādi-parikammaṃ katvā yāva bhikkhācāraṇelā, tāva vivittāsane vītināmetvā bhikkhācāraṇelāya nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya kadāci ekako, kadāci bhikkhusaṃghaparivuto gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi. Seyyathidaṃ? Piṇḍāya pavisato Lokanāthassa purato purato gantvā mudugatiyo vātā¹ pathaviṃ sodhenti, valāhakā udakaphusitāni muñcantā magge reṇuṃ vūpasametvā upari vitānaṃ hutvā tiṭṭhanti, apare vātā pupphāni upaharitvā² magge okiranti. Unnatā bhūmippadesā onamanti, onatā unnamanti. Pādanikkhepasamaye samāva bhūmi hoti, sukhasamphassāni padumapupphāni vā pāde sampaṭicchanti. Indakhīlassa anto ṭhapitamatte dakkhiṇapāde sarīrā chabbaṇṇarasmiyo nikkhamitvā suvaṇṇarasasiñcanāni³ viya citrapaṭaparikkhittāni viya ca pāsādakūṭagārādīni karontiyo⁴ ito cito ca vidhāvanti. Hatthi-assavihaṅgādayo sakasakaṭṭhānesu ṭhitāyeva madhurenākārena saddaṃ karonti, tathā bherivīṇādīni tūriyāni manussānañca kāyūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti “ajja Bhagavā idha piṇḍāya pavitṭho”ti. Te sunivatthā supārutā gandhapupphādīni ādāya gharā nikkhamitvā antaravīthiṃ paṭipajjitvā Bhagavantaṃ gandhapupphādīhi sakkaccaṃ pūjetvā vanditvā “amhākaṃ bhante dasa bhikkhū, amhākaṃ vīsati, amhākaṃ bhikkhusataṃ dethā”ti yācitvā Bhagavatopi pattamā gahetvā āsanaṃ paññāpetvā sakkaccaṃ paṇḍapātena paṭimānenti.

1. Mudugatavātā (Syā)

3. Suvaṇṇarasapiṇṇarāni (Sī, Syā)

2. Upari haritvā (Syā)

4. Alaṅkarontiyo (Ka)

Bhagavā katabhattakicco tesam santānāni oloketvā tathā dhammam deseti, yathā keci saraṇagamane paṭiṭṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotāpattisakadāgāmi-anāgāmiphalaṇam aññatarasmiṃ, keci pabbajitvā aggaphale arahatteti. Evaṃ mahājanam anuggahetvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāram gacchati. Tattha gandhamaṇḍalamāle paññattavarabuddhāsane nisīdati bhikkhūnam bhattakiccapariyosānam āgamayamāno. Tato bhikkhūnam bhattakiccapariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nivedeti. Atha Bhagavā Gandhakuṭim pavisati. Idam tāva **purebhattakiccam**.

Atha Bhagavā evam katapurebhattakicco Gandhakuṭiyā upaṭṭhāne nisīditvā pāde pakkhāletvā pādapiṭṭhe ṭhatvā bhikkhusamgham ovadati “bhikkhave appamādena sampādettha, dullabho Buddhuppādo lokasmiṃ, dullabho manussattapaṭilābho, dullabhā saddhāsampatti¹, dullabhā pabbajjā, dullabham saddhammassavanan”ti. Tattha keci Bhagavantam kammaṭṭhānam pucchanti. Bhagavā tesam cariyānurūpam kammaṭṭhānam deti. Tato sabbepi Bhagavantam vanditvā attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni gacchanti, keci araṇṇam, keci rukkhamūlam, keci pabbatādīnam aññataram, keci Cātumahārājikabhavanam -pa- keci Vasavattibavananti. Tato Bhagavā Gandhakuṭim pavisitvā sace ākaṅkhati, dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttam sīhaseyam kappeti. Atha samassāsita kāyo uṭṭhahitvā dutiyabhāge lokam voloketi. Tatiyabhāge yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā upanissāya viharati, tattha mahājano purebhattam dānam datvā pacchābhattam sunivattho supāruto gandhapupphādini ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampattaparisāya anurūpena pāṭihāriyena gantvā dhammasabhāyam paññattavarabuddhāsane nisajja dhammam deseti kālayuttam samayayuttam. Atha kālam veditvā parisam uyyojeti, manussā Bhagavantam vanditvā pakkamanti. Idam **pacchābhattakiccam**.

So evam niṭṭhitapacchābhattakicco sace gattāni osiñcitukāmo hoti, Buddhāsanaṃ vuṭṭhāya nhānakoṭṭhakaṃ pavisitvā upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni ñatun gāhāpeti. Upaṭṭhākopi Buddhāsanaṃ ānetvā papphoṭetvā Gandhakuṭipariveṇe paññāpeti. Bhagavā surattadupaṭṭam² nivāsetvā kāyabandhanam bandhitvā uttarāsaṅgam katvā tattha āgantvā

1. Saddhāsampadā (Ka), sampatti (Dī-Ṭṭha 1. 47 piṭṭhe) 2. Rattadupaṭṭam (Sī, Syā)

nisīdati ekakova muhuttaṃ paṭisallīno. Atha bhikkhū tato tato āgamma Bhagavato upaṭṭhānaṃ gacchanti. Tattha ekacce pañhaṃ pucchanti, ekacce kammaṭṭhānaṃ, ekacce dhammassavanaṃ yācanti. Bhagavā tesāṃ adhippāyaṃ sampādentō purimayāmaṃ vītināmeti. Idam **purimayāmakiccaṃ**.

Purimayāmakiccapariyosāne pana bhikkhūsu Bhagavantaṃ vanditvā pakkamantesu sakaladasasahassilokadhātudevatāyo okāsaṃ labhamānā Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti yathābhisāṅkhatam antamaso caturakkharampi. Bhagavā tāsāṃ tāsāṃ devatānaṃ pañhaṃ vissajjento majjhimayāmaṃ vītināmeti. Idam **majjhimayāmakiccaṃ**.

Pacchimayāmaṃ pana tayo koṭṭhāse katvā purebhattato paṭṭhāya nisajjāpīlitassa sarīrassa kilāsubhāvamocanattaṃ ekaṃ koṭṭhāsaṃ caṅkamaṇa vītināmeti. Dutiyakoṭṭhāse Gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sato sampajāno sīhaseyyaṃ kappeti. Tatiyakōṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purimabuddhānaṃ santike dānasīlādivasena katādhikārapuggaladassanattaṃ Buddhacakkhunā lokaṃ oloketi. Idam **pacchimayāmakiccaṃ**.

Tadāpi evaṃ olokeno Kasibhāradvājaṃ brāhmaṇaṃ arahattassa upanissayasampannaṃ disvā “tattha mayi gate kathā pavattissati, kathāvasāne dhammadesanaṃ suttvā eso brāhmaṇo saputtadāro tīsu saraṇesu paṭiṭṭhaya asītikōṭṭidhanaṃ mama sāsane vippakiritvā aparabhāge nikkhamma pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇissatī”ti ñatvā tattha gantvā kathaṃ samuṭṭhāpetvā dhammaṃ desesi. Etamatthaṃ dassetuṃ **atha kho Bhagavāti-**ādi vuttaṃ.

Tattha **pubbaṇhasamayanti** bhummatthe upayogavacanaṃ, pubbaṇhasamayeti attho. **Nivāsetvāti** paridahitvā. Vihārācīvaraparivattanavasenetam vuttaṃ. **Pattacīvaramādāyāti** pattaṃ hatthehi, cīvaraṃ kāyena ādiyitvā, sampañcchitvā dhāretvāti attho. Bhagavato kira piṇḍāya pavisitukāmassa bhamaro viya vikasitapadumadvayamajjhaṃ, indanīlamaṇivaṇṇaselayapatto hatthadvayamajjhaṃ āgacchati. Tam evamāgataṃ pattaṃ hatthehi sampañcchitvā cīvaraṇa parimaṇḍalaṃ pārutaṃ kāyena dhāretvāti vuttaṃ hoti.

Tenupasaṅkamīti yena maggena kammanto gantabbo, tena ekakova upasaṅkami. Kasmā pana naṃ bhikkhū nānubandhiṃ sūti? Yadā hi Bhagavā ekakova katthaci gantukāmo hoti, yāva bhikkhācāraṇelā¹ dvāraṃ pidahitvā Antogandhakuṭiyāṃ nisīdati. Bhikkhū tāya saññāya jānanti “ajja Bhagavā ekakova piṇḍāya caritukāmo, addhā kañci eva² vinetabbapuggalaṃ addassā”ti. Te attano pattacīvaraṃ gahetvā Gandhakuṭiṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhācāraṃ gacchanti. Tadā ca Bhagavā evamakāsi, tasmā bhikkhū nānubandhimsūti.

Parivesanā vattatīti tesāṃ suvaṇṇabhājanādīni gahetvā nisinnānaṃ pañcasatānaṃ kassakānaṃ parivisanā vippakatā hoti. **Ekamantaṃ aṭṭhāsīti** yattha ṭhitāṃ brāhmaṇo passati, tathārūpe dassanūpacāre kathāsavanaphāsuke uccaṭṭhāne aṭṭhāsi. Thatvā ca³ rajatasuvaṇṇarasapiṇḍjaraṃ candimasūriyānaṃ pabhaṃ atirocamānaṃ samantato sarīrapabhaṃ muñci, yāya ajjhotthaṭṭhā brāhmaṇassa kammantasālābhittirukkhakasitamattikapīṇḍādayo suvaṇṇamayā viya ahesuṃ. Atha manussā bhuñjantā ca kasantā ca sabbakiccāni pahāya asīti-anubyañjanaparivāraṃ dvattimsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ sarīraṃ byāmapabhāparikkhepavibhūsitāṃ bāhuyugalaṃ jaṅgamaṃ viya⁴ padumasaraṃ, rasmijālasamujjalitatārāgaṇamiva gagaṇatalaṃ, vijjulatāvinaddhamiva ca kanakasikharaṃ⁵ siriyā jalamānaṃ Sammāsambuddhaṃ ekamantaṃ ṭhitāṃ disvā hatthapāde dhovitvā añjaliṃ paggayha samparivāretvā aṭṭhaṃsu. Evaṃ tehi samparivāritaṃ addasā kho Kasibbāradvājo brāhmaṇo Bhagavantaṃ piṇḍāya ṭhitāṃ, disvāna Bhagavantaṃ etadavoca **ahaṃ kho samaṇa kasāmi ca vapāmi cāti**.

Kasmā paṇāyaṃ evamāha, kiṃ samantapāsādiḷe pasādanīye uttamadamathasamathanuppattepi Tathāgate appasādena, udāhu aḍḍhatiyānaṃ janasaḥassānaṃ pāyāsaṃ paṭiyādetvāpi kaṭacchubhikkhāya maccherenāti? Ubhayathāpi no, Bhagavato paṇassa dassanena atittāṃ nikkhattakammantaṃ janaṃ disvā “kammabhāṅgaṃ me kātuṃ āgato”ti anattamanatā ahoṣi,

1. Bhikkhācāraṇelāya (Syā)

2. Ekaṃ (Syā)

3. Gantvā (Syā)

4. Sassīrikataradassanaṃ jaṅgamamiva (Sī)

5. Kanakagirisikharaṃ (Sī), pavarakanakasikharaṃ (Syā)

tasmā evamāha. Bhagavato ca lakkhaṇasampattiṃ disvā “sacāyaṃ kammante appayojayissa, sakalajambudīpe manussānaṃ sīse cūḷāmaṇi viya abhavissa, ko nāmassa attho na sampajjissati, evamevaṃ alasaṭāya kammante appayojetvā vappamaṅgalādīsu piṇḍāya caratī”tipissa anattamanatā ahosi. Tenāha “ahaṃ kho samaṇa kasāmi ca vapāmi ca, kasitvā ca vapiṭvā ca bhuñjāmi”ti.

Ayaṃ kirassa adhippāyo—mayhampi tāva kammantā na byāpajjanti, na camhi yathā tvaṃ evaṃ lakkhaṇasampanno, tvampi kasitvā ca vapiṭvā ca bhuñjassu, ko te attho na sampajjeyya evaṃ lakkhaṇasampannassāti. Apicāyaṃ assosi “Sakyaṛājakule kira kumāro uppanno, so cakkavattirajjaṃ pahāya pabbajito”ti. Tasmā idāni “ayaṃ so”ti ñatvā “Cakkavattirajjaṃ pahāya kilantosī”ti upārambhaṃ āropento evamāha. Apica tikkhapaṇṇo esa brāhmaṇo, na Bhagavantaṃ apasādentō bhaṇati, Bhagavato pana rūpasampattiṃ disvā puññasampattiṃ sambhāvayamāno kathāpavattanatthampi evamāha. Atha Bhagavā veneyyavasena sadevake loke aggakassakavappakabhāvaṃ attano dassento **ahampi kho brāhmaṇāti-**ādimāha.

Atha brāhmaṇo cintesi—“ayaṃ samaṇo ‘ahampi kasāmi ca vapāmi cā’ti bhaṇati, na cassa oḷārikāni yuganaṅgalādīni kasibhaṇḍāni passāmi, kiṃ nu kho musā bhaṇatī”ti Bhagavantaṃ pādatalato paṭṭhāya yāva kesaggā¹ olokayamāno āṅgavijjāya katādhikārattā dvattiṃsavaralakkhaṇasampattimassa ñatvā “aṭṭhānametaṃ, yaṃ evarūpo musā bhaṇeyyā”ti sañjātabahumāno Bhagavati samaṇavādaṃ pahāya gottena Bhagavantaṃ samudācaramāno **na kho pana mayaṃ passāma bho Gotamassāti-**ādimāha. Bhagavā pana yasmā pubbadhammasabhāgatāya kathanāṃ nāma Buddhānaṃ ānubhāvo, tasmā Buddhānubhāvaṃ dīpento **saddhā bījanti-**ādimāha.

Kā panettha pubbadhammasabhāgatā, nanu brāhmaṇena Bhagavā naṅgalādikasisambhārasamāyogaṃ puṭṭho apucchitassa² bījassa sabhāgatāya āha “saddhā bījan”ti, evaṇca satī kathāpi ananusandhikā hoti. Na hi Buddhānaṃ

1. Kesantā (Syā)

2. Atha ca pana apucchitassa (Sī)

anānūsandhikakathā nāma atthi, napi pubbadhammassa asabhāgatāya kathenti¹. Evaṃ panettha anusandhi veditabbā—brāhmaṇena hi Bhagavā yuganaṅgalādikasisambhāravasena kasim pucchito, so tassa anukampāya “idaṃ apucchitaṃ”ti aparihāpetvā samulaṃ sa-upakāraṃ sasambhāraṃ saphalaṃ kasim paññāpetuṃ mūlato paṭṭhāya dassento “saddhā bījaṃ”ti-ādimāha. Tattha bījaṃ kasiyā mūlaṃ tasmim sati kattabbato, asati akattabbato, tappamāṇena ca kattabbato. Bīje hi sati kasim karonti, na asati. Bījappamāṇena ca kusalā kassakā khettaṃ kasanti, na ūnaṃ “mā no sassam parihaṃ”ti, na adhikaṃ “mā no mogho vāyāmo aho”ti. Yasmā ca bījameva mūlaṃ, tasmā Bhagavā mūlato paṭṭhāya kasisambhāraṃ dassento tassa brāhmaṇassa kasiyā pubbadhammassa bījassa sabhāgatāya attano kasiyā pubbadhammaṃ dassento āha “saddhā bījaṃ”ti. Evamettha pubbadhammasabhāgatāpi veditabbā.

Pucchitaṃyeva vatvā apucchitaṃ pacchā kiṃ na vuttanti ce? Tassa upakārabhāvato ca dhammasambandhasamatthabhāvato ca. Ayaṃ hi brāhmaṇo paññavā, micchādiṭṭhikule² pana jātattā saddhārahito, saddhārahito ca paññavā paresaṃ saddhāya attano avisaye apaṭipajjamāno visesaṃ nādhigacchati, kilesakālūssiyaparāmaṭṭhāpi³ cassa dubbalā saddhā balavatiyā paññāya sahasā vattamānā atthasiddhiṃ na karoti hatthinā saddhiṃ ekadhure yutto goṇo viya. Itissa saddhā upakārikāti taṃ brāhmaṇaṃ saddhāya paṭiṭṭhāpentena pacchāpi vattabbo ayamatto desanākusalatāya pubbe vutto. Bījassa ca upakārikā vuṭṭhi, sā tadanantaraṃyeva vuccamānā samatthā hoti. Evaṃ dhammasambandhasamatthabhāvato pacchāpi vattabbo ayamatto, añño ca evarūpo īsāyottādi pubbe vuttoti veditabbo.

Tattha sampasādalakkhaṇā saddhā, okappanalakkhaṇā vā. **Bījanti** pañcavidhaṃ bījaṃ mūlabījaṃ khandhabījaṃ phalubījaṃ aggabījaṃ bījabījameva pañcamanti. Taṃ sabbampi viruhaṇaṭṭhena bījanteva⁴ saṅkhaṃ gacchati.

1. Kathentīti (?)

2. Aññataramicchādiṭṭhikule (Syā)

3. Kilesakālūssiyāpagatamattā sampasādamattalakkhaṇāpi (Syā)

4. Bījabījantveva (Sya)

Tattha yathā brāhmaṇassa kasiyā mūlabhūtaṃ bījaṃ dve kiccāni karoti, heṭṭhā mūlena patiṭṭhāti, upari aṅkuram uṭṭhāpeti, evaṃ Bhagavato kasiyā mūlabhūtā saddhā heṭṭhā sīlamūlena patiṭṭhāti, upari samathavipassanaṅkuram uṭṭhāpeti. Yathā ca taṃ mūlena pathavirasam āporasam gahetvā nālena dhaññaparipākagahaṇattham vaḍḍhati, evamayaṃ sīlamūlena samathavipassanārasam gahetvā ariyamaggaṇālena ariyaphaladhaññaparipākagahaṇattham vaḍḍhati. Yathā ca taṃ subhūmiyaṃ patiṭṭhahitvā mūlaṅkurapaṇṇanāḷakaṇḍapasavehi, vuddhiṃ virūḷiṃ vepullam patvā khīram janetvā anekasāliphalaḷabharitam sālīsisaṃ nipphādeti, evamesā cittasantāne patiṭṭhahitvā chahi visuddhiṃ vuddhiṃ virūḷiṃ vepullam patvā nāṇadassanavisuddhikhīram janetvā anekapaṭisambhidābhiññābharitam¹ arahattaphalam nipphādeti. Tena vuttaṃ “saddhā bījaṃ”ti.

Kasmā pana aññesu paropaññāsāya kusalaḍḍhammesu ekato uppajjamānesu saddhāva “bījaṃ”ti vuttāti ce? Bījakiccakaraṇato. Yathā hi tesu viññāṇaṃyeva vijānanakiccaṃ karoti, evaṃ saddhā bījakiccaṃ. Sā ca sabbakusalānaṃ mūlabhūtā. Yathāha “saddhājāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati -pa- paññāya ca naṃ ativijjha passaṭi”ti².

Akusalaḍḍhamme ceva kāyañca tapasīti **tapo**. Indriyaṃvaravīriyadhutaṅgaduḥkarakārikānaṃ etaṃ adhivacanam, idha pana indriyaṃvarado adhippeto. **Vuṭṭhīti** vassavuṭṭhi vātavuṭṭhīti-ādi anekavidhā, idha vassavuṭṭhi adhippetā. Yathā hi brāhmaṇassa vassavuṭṭhisamanuggahitaṃ bījaṃ bījamūlakañca sassam viruhati na milāyati nipphattiṃ gacchati, evaṃ Bhagavato indriyaṃvarasamanuggahitā saddhā, saddhāmūlā ca sīlādayo dhammā viruhanti na milāyanti nipphattiṃ gacchanti. Tenāha “tapo vuṭṭhi”ti.

Paññā meti ettha vutto me-saddo purimaḍḍhesu yojetabbo “saddhā me bījaṃ, tapo me vuṭṭhi”ti. Tena kiṃ dīpeti? Yathā brāhmaṇa tayā vapite khetto sace vuṭṭhi atthi, iccetaṃ kusalam. No ce atthi, udakampi tāva dātabbam hoti. Tathā mayā hiri-īse paññāyuganaṅgale manoyottena ekābaddhe kate vīriyabalābadde yojetvā satipācanena vijjhivā attano cittasantānakhettaṃ saddhābīje

1. Anekapaṭisambhidāṇaḷabharitam (Syā)

2. Ma 2. 145, 385 piṭṭhesu.

vapite vuṭṭhiyā abhāvo nāma natthi, ayaṃ pana me niccakālaṃ
indriyasamvaratapo vuṭṭhīti.

Paññāti kāmāvacarādibhedato anekavidhā, idha pana saha vipassanāya
maggapaññā adhippetā. **Yuganaṅgalanti** yugañca naṅgalañca yuganaṅgalaṃ.
Yathā hi brāhmaṇassa yuganaṅgalaṃ, evaṃ Bhagavato duvidhāpi vipassanā
paññā ca. Tattha yathā yugaṃ īsāya upanissāyaṃ hoti, purato¹ ca
īsābaddhaṃ hoti, yottānaṃ nissayaṃ hoti, balībaddhānaṃ ekato gamanaṃ
dhāreti², evaṃ paññā hirippamukhānaṃ dhammānaṃ upanissayā hoti.
Yathāha “paññuttarā sabbe kusalā dhammā”ti³ ca, “paññā hi seṭṭhā kusalā
vadanti, nakkhattarājāriya tārakānaṃ”ti⁴ ca. Kusalānaṃ dhammānaṃ
pubbaṅgamaṭṭhena purato ca hoti. Yathāha “sīlaṃ sirī cāpi⁵ satañca
dhammo, anvāyikā paññavato bhavanti”ti⁴. Hirivipayogena anuppattito
pana īsābaddhā hoti. Manosaṅkhātassa samādhivyottassa nissayapaccayato
yottānaṃ nissayā hoti. Accāraddhātīlīnabhāvapaṭisedhanato
vīriyabalībaddhānaṃ ekato gamanaṃ dhāreti, yathā ca naṅgalaṃ phālayuttaṃ
kasanakāle pathavighanaṃ bhindati, mūlasantānakāni padāleti, evaṃ
satiyuttā paññā vipassanākāle dhammānaṃ
santatisamūhakkiccarammaṇaḥanaṃ bhindati, sabbakilesamūlasantānakāni
padāleti. Sā ca kho lokuttarāva, itarā pana lokikāpi siyā. Tenāha “paññā me
yuganaṅgalaṃ”ti.

Hiriyati pāpakehi dhammehīti **hirī**. Taggahaṇena tāya avipayuttaṃ
ottappampi gahitameva hoti. **Īsā**ti yuganaṅgalasandhārikā rukkhalaṭṭhi.
Yathā hi brāhmaṇassa īsā yuganaṅgalaṃ dhāreti, evaṃ Bhagavatopi hirī
lokiyalokuttarapaññāsaṅkhātāṃ yuganaṅgalaṃ dhāreti hiri-abhāve paññāya
abhāvato. Yathā ca īsāpaṭibaddhayuganaṅgalaṃ kiccakaraṃ hoti acalaṃ
asithilaṃ, evaṃ hiripaṭibaddhā ca paññā kiccakārī hoti acalā asithilā
abbokiṇṇā ahirikena. Tenāha “hirī īsā”ti. Munātīti mano, cittassetāṃ nāmaṃ
. Idha pana manosīsenā taṃsampayutto samādhi adhippeto. **Yottanti**
rajjubandhanaṃ. Taṃ tividhaṃ īsāya saha

1. Dhurato (Ka)

2. Vāreti (Ka)

3. Aṃ 3. 153, 341 piṭṭhesu.

4. Khu 6. 10 piṭṭhe Jātake.

5. Sīlaṃ hiriñcāpi (Sī)

yugassa bandhanam, yugena saha balībaddānam bandhanam, sārathinā saha balībaddānam ekābandhananti. Tattha yathā brāhmaṇassa yottam īsāyugabalībaddhe ekābaddhe katvā sakakicce paṭipādeti, evaṃ Bhagavato samādhi sabbeva te hiripaṇṇāvīriyadhamme ekārammaṇe avikkhepasabhāvena bandhitvā sakakicce paṭipādeti. Tenāha “mano yottan”ti.

Cirakatādimattham saratīti **sati**. Phāletīti **phālo**. Pājenti etenāti **pājanam**. Tam ima “pācanan”ti vuttam. Patodassetam nāmam. Phālo ca pācanaṇca phālapācanam. Yathā hi brāhmaṇassa phasapācanam, evaṃ Bhagavato vipassanāsampayuttā maggasampayuttā ca sati. Tattha yathā phālo naṅgalaṃ anurakkhati, purato cassa gacchati, evaṃ sati kusalākusalānam¹ dhammānam gatiyo samanvesamānā ārammaṇe vā upaṭṭhāpayamānā paṇṇānaṅgalaṃ rakkhati. Tenevesā “satārakkhena cetassa viharatī”ti-ādīsu² viya ārakkhāti vuttā. Appamussanavasena cassā purato hoti. Satiparicite hi dhamme paṇṇā pajānāti, no pamuṭṭhe. Yathā ca pācanam balībaddānam vijjhanabhayaṃ dassentam saṃsīditum na deti, uppathagamanam vāreti, evaṃ sati vīriyabalībaddānam apāyabhayaṃ dassentī kosajjasamśīdanam na deti, kāmaguṇasaṅkhāte agocare cāram nivāretvā kammaṭṭhāne niyojenti uppathagamanam vāreti. Tenāha “sati me phālapācanan”ti.

Kāyaguttoti tividhena kāyasucaritena gutto. **Vacīguttoti** catubbidhena vacīsucaritena gutto. Ettāvataṃ pātimokkhasamvarasīlam vuttam. **Āhāre udare yatoti** ettha āhāramukhena sabbapaccayānam gahitattā catubbidhepi paccaye yato saṃyato nirupakkilesoti attho. Iminā ājīvapārisuddhisīlam vuttam. **Udare yatoti** udare yato saṃyato mitabhojī, āhāre mattaṇṇūti vuttam hoti. Iminā bhojane mattaṇṇūtāmukhena paccayapaṭisevanasīlam vuttam. Tena kiṃ dīpeti? Yathā tvaṃ brāhmaṇa bijaṃ vāpitvā³ sassaparipālanattham kaṇṭakavatim vā rukkhavatim vā pākāraparikkhepaṃ vā karosi, tena te gomahimsamigagaṇā pavesam alabhantā sassam na vilumpanti, evamahampi tam saddhābijaṃ vāpitvā nānappakārakusalasassaparipālanattham kāyavacī-āhāraguttimayaṃ tividham parikkhepaṃ

1. Kusalānam (Syā)

2. Am 3. 280 piṭṭhe atthato samānam.

3. Ṭhapetvā (Syā)

karomi, tena me rāgādi-akusaladhammagomahimsamigagaṇā pavesam
alabhantā nānappakārakam kusalasassam na vilumpantīti.

Saccam karomi niddānanti ettha dvīhākārehi avisaṁvādanam **saccam**.
Niddānanti chedanam lunanam uppāṭanam. Karaṇatthe cetam¹
upayogavacanam veditabbam. Ayaṁ hettha attho “saccena karomi
niddānan”ti. Kim² vuttam hoti—yathā tvaṁ bāhiram kasim katvā
sassadūsakānam tiṇānam hatthena vā asitena vā niddānam karosi, evaṁ
ahampi ajjhattikam kasim katvā kusalasassadūsakānam visaṁvādanatiṇānam
saccena niddānam karomīti. Yathābhūtaṇānam vā ettha **saccanti** veditabbam.
Tena attasaññādīnam tiṇānam niddānam karomīti dasseti. Atha vā
niddānanti chedakam lāvakam uppāṭakanti attho. Yathā tvaṁ dāsam vā
kammakaram vā niddānam karosi, “niddehi tiṇānī”ti tiṇānam chedakam
lāvakam uppāṭakam karosi, evamaham saccam karomīti dsseti, atha vā
saccanti diṭṭhisaccam. Tamaham niddānam karomi, chinditabbam
lunitabbam uppāṭetabbam karomīti. Iti imesu dvīsu vikappesu
upayogenevattho yujjati.

Soraccam me pamocananti ettha yaṁ taṁ “kāyiko avītikkamo vācasiko
avītikkamo”ti sīlameva “soraccan”ti vuttam, na taṁ adhippetam.
“Kāyagutto”ti-ādinā hi taṁ vuttameva. Arahattaphalam pana adhippetam.
Taṁ hi sundare nibbāne ratattā “soraccan”ti vuccati. **Pamocananti**
yogavissajjanam. Idam vuttam hoti—yathā tava pamocanam punapi sāyanhe
vā dutiyadivase vā anāgatasamvacchare vā yojetabbato appamocanameva
hoti, na mama evam. Na hi mama antarā mocanam nāma atthi. Aham hi
Dīpaṅkaradasabalakālato paṭṭhāya paññānaṅgale vīriyabalībadde yojetvā
kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni mahākasim kasanto tāva na
muñcim, yāva na sammāsambodhim abhisambujjim. Yadā ca me sabbam
taṁ kalam khepetvā bodhimūle aparājitapallanke nisinnassa
sabbaguṇaparivāram arahattaphalam udapādi, tadā mayā³ taṁ
sabbussukkapaṭippassaddhiyā pamuttam, na dāni puna yojetabbam
bhavissatīti. Etamattham sandhāyāha “soraccam me pamocanan”ti.

1. Karaṇavacane cetam (Syā)

2. Idam (Syā)

3. Mayham (Ka)

Vīriyaṃ me dhuradhorayhanti ettha **vīriyanti** kāyikacetasiko vīriyārambho. **Dhuradhorayhanti** dhurāyaṃ dhorayhaṃ, dhurāvahanti attho. Yathā hi brāhmaṇassa dhurāyaṃ dhorayhākaḍḍhitaṃ naṅgalaṃ bhūmighanaṃ bhindati, mūlasantānakāni ca padāleti, evaṃ Bhagavato vīriyākaḍḍhitaṃ paññānaṅgalaṃ yathāvuttaṃ ghaṇaṃ bhindati, kilesasantānakāni ca padāleti. Tenāha “vīriyaṃ me dhuradhorayyan”ti. Atha vā purimadhurāvahattā dhurā, mūladhurāvahattā dhorayhā, dhurā ca dhorayhā ca dhuradhorayhā. Iti yathā brāhmaṇassa ekekasmim naṅgale catubalībaddapabhedanā dhuradhorayhaṃ vahantaṃ uppannuppannaṃ tiṇamūlaghātāñceva sassasampattiñca sādheti, evaṃ Bhagavato catusammappadhānavīriyabhedanā dhuradhorayhaṃ vahantaṃ uppannuppannaṃ akusalaghātāñceva kusalasampattiñca sādheti. Tenāha “vīriyaṃ me dhuradhorayhan”ti.

Yogakkhemādhivāhananti ettha yogehi khemattā nibbānaṃ yogakkhemaṃ nāma, taṃ adhikicca vāhīyati, abhimukhaṃ vā vāhīyatīti adhivāhanaṃ, yogakkhemassa adhivāhanaṃ yogakkhemādhivāhananti. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā tava dhuradhorayhaṃ puratthimādīsu aññataradisābhimukhaṃ vāhīyati, tathā mama dhuradhorayhaṃ nibbānābhimukhaṃ vāhīyatīti. Evaṃ vāhīyamānaṃva **gacchati anivattantaṃ**. Yathā tava naṅgalaṃ vahantaṃ dhuradhorayhaṃ khettaḷaṃ patvā puna nivattati, evaṃ anivattantaṃ dīpaṅkarakālato na paṭṭhāya gacchateva. Yasmā vā tena tena maggena pahīnā kilesā na punappunaṃ pahātabbā honti, yathā tava naṅgalena chinnāni tiṇāni puna aparasmim samaye chinditabbāni honti, tasmāpi evaṃ paṭṭhamamaggavasena dīṭṭhekaṭṭhe kilese, dutiyavasena oḷārike, tatiyavasena aṇusahagate, catutthavasena sabbakilese pajahantaṃ gacchati anivattantaṃ. Atha vā **gacchati anivattanti** nivattanarahitaṃ hutvā gacchatīti attho. **Tanti** taṃ dhuradhorayhaṃ. Evamettha attho veditabbo. Evaṃ gacchantañca yathā tava dhuradhorayhaṃ na taṃ ṭhānaṃ gacchati, yattha gantvā kassako asoko virajo hutvā na socati. Etaṃ pana taṃ ṭhānaṃ gacchati, **yattha gantvā na socati**. Yattha satipācanena etaṃ vīriyadhuradhorayhaṃ codento gantvā mādiso¹ kassako asoko virajo hutvā na socati, taṃ sabbasokasallasamugghātabhūtaṃ nibbānaṃ nāma asaṅkhataṃ ṭhānaṃ gacchatīti.

1. Tādiso (Ka), yadi so (Sī)

Idāni nigamanam karonto **evamesā kasīti** gāthamāha. Tassāyam saṅkhepattho—assa¹ brāhmaṇa esā saddhābījā tapovuṭṭhiyā anuggahitā kasī paññāmayam yuganaṅgalaṃ hirimayaṅca īsam manomayena yottena ekābaddham katvā paññānaṅgalena² satiphālam ākoṭetvā satipācanaṅgahetvā kāyavacī-āhāraguttiyā gopetvā saccam niddānam katvā soraccapamocanam vīriyadhuraḥhorayham yogakkhemābhimukham anivattantam vāhantena kaṭṭhā kasī kamma-pariyosānam catubbidham sāmāññaphalam pāpitā³, **sā hoti amatapphalā**, sā esā kasī amatapphalā hoti. Amataṃ vuccati nibbānam, nibbānānisamsā hotīti attho. Sā kho panesā kasī na mamevekassa amatapphalā hoti, atha kho yo koci khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā etaṃ kasim kasati, so sabbopi etaṃ kasitvāna sabbadukkhā pamuccatīti.

Evam Bhagavā brāhmaṇassa arahattanikūṭena nibbāna-pariyosānam katvā desanam niṭṭhāpesi. Tato brāhmaṇo gambhīrattham desanam sutvā “mama kasiphalam bhuñjitvā punapi divaseyeva chāto hoti, imassa pana kasī amatapphalā, tassa phalam bhuñjitvā sabbadukkhā pamuccatī”ti ñatvā pasanno pasannākāram karonto **bhuñjatu bhavam Gotamoti**-ādimāha. Taṃ sabbam tato paraṅca vuttatthamevāti. . Paṭhamam.

2. Udayasuttavaṇṇanā

198. Dutīye **odanena pūresīti** attano atthāya sampāditena sūpabyañjanena odanena pūretvā adāsi. Bhagavā kira paccūsasamaye lokam olokontova taṃ brāhmaṇam disvā pātova sarīrapaṭijagganam katvā Gandhakuṭim pavisitvā dvāram pidhāya nisinno tassa bhojanam upasamhariyamānam disvā ekakova pattam aṃsakūṭe laggetvā Gandhakuṭito nikkhamma nagaradvāre pattam nīharitvā antonagaram pavisitvā paṭipāṭiyā gacchanto brāhmaṇassa dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Brāhmaṇo Bhagavantam disvā attano sajjitam bhojanam adāsi. Taṃ sandhāyetam vuttam. **Dutiyampīti** dutiyadiyasepi. **Tatīyampīti** tatīyadivasepi. Tāni kira tīnī divasāni

1. Passa (Sī, Syā)

2. Paññānaṅgale (Sī)

3. Vāpitā (Syā, Ka)

nirantaram brāhmaṇassa gharadvāram gacchantassa Bhagavato antarā añño koci uṭṭhāya pattam gahetum samattho nāma nāhosi, mahājano olokontova aṭṭhāsi.

Etadavocāti brāhmaṇo tīṇi divasāni pattam pūretvā dentopi na saddhāya adāsi, “gharadvāram āgantvā ṭhitassa pabbajitassa bhikkhāmattampi adatvā bhuñjati”ti upārambhabhayena adāsi. Dadanto ca dve divasāni datvā kiñci avatvāva nivatto. Bhagavāpi kiñci avatvāva pakkanto. Tatiyadivase pana adhivāsetum asakkonto etaṃ “pakaṭṭhako”ti-ādivacanam avoca. Bhagavāpi etaṃ vacanam nicchārāpanatthameva yāva tatiyamagamāsi. Tatha **pakaṭṭhakoti** rasagiddho.

Punappunam ceva vapanti bījanti Satthā brāhmaṇassa vacanam sutvā “brāhmaṇa tvarṇ tīṇi divasāni piṇḍapātam datvā osakkasi, punappunam kātabbā nāma lokasmiṃ soḷasa dhammā”ti vatvā te dhamme dassetum imam desanam ārabhi. Tattha **punappunam ceva vapantīti** ekasmiṃ sassavāre vuttam. “Alamettāvata”ti anosakkitvā aparāparesupi sassavāresu ca vapantiyeva. **Punappunam vassatīti** na ekadivasam vassitvā tiṭṭhati, punappunadivasesupi punappunasamvacchaesupi vassatiyeva, evam janapadā iddhā honti. Etenupāyena sabbattha nayo veditabbo.

Yācakāti imasmiṃ pade Satthā desanākusalatāya attānampi pakkhipitvā dasseti. **Khīranikāti** khīrakāra¹ godohakā. Na hi te ekavārameva thanam añchanti, punappunam añchantā dhenum duhantīti attho. **Kilamati phandati cāti** ayam satto tena iriyāpathena kilamati ceva phandati ca. **Gabbhanti** soṇasiṅgālādīnampi tiracchānagatānam kucchiṃ. **Sivathikanti** susānam, matam matam sattam tattha punappunam harantīti attho. **Maggañca laddhā apunabbhavāyāti** apunabbhavāya maggo nāma nibbānam, tam labhitvāti attho.

Evam vutteti evam Bhagavatā antaravīthiyam ṭhatvāva soḷasa punappunadhamme² desentena vutte. **Etadavocāti** desanāpariyosāne pasanno

1. Khīrakāraṇā (Sī, Syā)

2. Soḷasavidham punappunadhammam (Sī)

saddham puttaḍāramittanātivaggena Bhagavato pāde vanditvā etaṃ
“abhikkantaṃ bho”ti-ādivacanaṃ avoca. . Dutiyāṃ.

3. Devahitasuttavaṇṇanā

199. Tatiye **vātehī**ti udaravātehi. Bhagavato kira chabbassāni dukkarakārikaṃ karontassa pasatamuggayūsādīni¹ āhārayato dubbhojanena ceva dukkhaseyyāya ca udaravāto kuppi. Aparabhāge sambodhiṃ patvā paṇītabhojanaṃ bhuñjantassāpi antaranāra so ābādhō attānaṃ dassetiyeva. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Upaṭṭhāko hotī**ti paṭhamabodhiyaṃ anibaddhupaṭṭhākakāle upaṭṭhāko hoti. Tasmīṃ kira kāle Satthu asītimahātheresu upaṭṭhāko abhūtapubbo nāma natthi. Nāgasamālo Upavāno Sunakkhatto Cundo samaṇuddeso Sāgato bodhi Meghiyoti ime pana Pāḷiyaṃ āgataupaṭṭhākā. Imasmīṃ pana kāle Upavānatthero pātova uṭṭhāya pariveṇasammajjanaṃ dantaḷaṭṭhadānaṃ nhānodakapariyādanāṃ pattacīvaraṃ gahetvā anugamananti sabbaṃ Bhagavato upaṭṭhānamakāsi. **Upasaṅkamī**ti paṭhamabodhiyaṃ kira vīsati vassāni niddhūmaṃ² araṇṇameva hoti, bhikkhusaṃghassa udakāṭāpanampi na Bhagavatā anuññātaṃ. So ca brāhmaṇo uddhanapāḷiṃ bandhāpetvā mahācāṭiyo³ uddhanamāropetvā uṇhodakaṃ kāretvā nhānīyacunṇādihi saddhiṃ taṃ vikkiṇanto jīvikaṃ kappeti. Nhāyitukāmā tattha gantvā mūlaṃ datvā nhāyitvā gandhe⁴ vilimpitvā mālaṃ piḷandhitvā pakkamanti. Tasmā thero tattha upasaṅkami.

Kim patthayānoti kim icchānto. **Kim esanti** kim gavesanto. **Pūjito pūjaneyyā**nanti idaṃ thero Dasabasassa vaṇṇaṃ kathetumārabhi. Gilānabhesajjatthaṃ gatenā kira gilānassa vaṇṇo kathetabboti vattametaṃ. Vaṇṇaṃ hi sutvā manussā sakkaccaṃ bhesajjaṃ dātabbaṃ mañṇanti. Sappāyabhesajjaṃ laddhā gilāno khippameva vuṭṭhāti. Kathentena ca jhānavimokkhasamāpattimaggaphalāni ārabba kathetuṃ na vaṭṭati. “Sīlavā lajjī kukkuccako bahussuto āgamadharo vaṃsānurakkhako”ti evaṃ pana āgamanīyapaṭipadaṃyeva kathetuṃ vaṭṭati. **Pūjaneyyā**nanti asītimahātherā sadevakena

1. Pasatapasaṭaṃ muggayūsādīni (Syā)

3. Mahāpāṭiyo (Syā)

2. Nibaddaṃ (Sī)

4. Gandhehi (Syā)

lokena pūjetabbāti pūjaneyyā. Teyeve sakkātabbāti **sakkareyyā**. Tesāmyeva apaciti kātabbāti **apaceyyā**. Bhagavā tesāṃ pūjito sakkato apacito ca, iccassa taṃ guṇaṃ pakāseṇa thero evamāha. **Hātaveti** harituṃ.

Phāṇitassa ca puṭanti mahantaṃ nicchārikaṃ guḷapiṇḍaṃ. So kira “kiṃ samaṇassa Gotamassa aphāsukaṃ”ti pucchitvā “udaravāto”ti sutvā “tena hi mayamettha bhesajjaṃ jānāma, ito thokena ukakena udakena idaṃ phāṇitaṃ āloḷetvā nhānapariyosāne pātuṃ detha, iti uṇhodakena bahi parisedo¹ bhavissati, iminā antoti evaṃ samaṇassa Gotamassa phāsukaṃ bhavissati”ti vatvā therassa patte pakkhipitvā adāsi.

Upasaṅkamīti tasmiṃ kira ābādhe paṭippassaddhe “devahitena Tathāgatassa bhesajjaṃ dinnāṃ, teneva rogo vūpasanto, aho dānaṃ paramadānaṃ brāhmaṇassā”ti kathā vitthārikā jātā. Taṃ sutvā kittikāmo brāhmaṇo “ettakenapi tāva me ayaṃ kittisaddo abbhuggato”ti somanassajāto attanā katabhāvaṃ jānāpetukāmo tāvatakeneva² dasabale vissāsaṃ āpajjitvā upasaṅkami.

Dajjāti dadeyya. **Kathaṃ hi yajamānassāti** kena kāraṇena yajantassa. **Ijjhatīti** samijjhati mahapphalo hoti. **Yovedīti** yo avedi aññāsi, viditaṃ pākaṭamakāsi “yoveti”tipi pāṭho, yo aveti jānātīti attho. **Passatīti** dibbacakkhunā passati. **Jātikkhayanti** arahattaṃ. **Abhiññāvositoti** jānitvā vosito vosānaṃ katakiccataṃ patto. **Evaṃ hi yajamānassāti** iminā khīṇāsava yajanākārena yajantassa. . Tatiyaṃ.

4. Mahāsālasuttavaṇṇanā

200. Catutthe **lūkho lūkhapāvuraṇoti**³ jiṇṇo jiṇṇapāvuraṇo⁴.

Upasaṅkamīti kasmā upasaṅkami? Tassa kira ghare aṭṭhasatasahassadhaṇaṃ ahosi. So catunnaṃ puttānaṃ āvāhaṃ katvā cattāri satasahassāni

1. Sarīrasedo (Ka)

2. Tāvadeva (Syā)

3. Lūkhapāvuraṇoti (Sī, Syā)

4. Jiṇṇapāvuraṇo (Sī, Syā)

adāsi. Athassa brāhmaṇiyā kālaṅkatāya puttā sammantayimṣu “sace aññaṃ brāhmaṇiṃ ānessati, tassā kucchiyaṃ nibbattavasena kulaṃ bhijjissati. Handa naṃ mayaṃ saṅgaṇhāmā”ti. Te cattāropi paṇitehi ghāsacchādanādīhi upaṭṭhahantā hatthapādasambādīni karontā saṅgaṇhitvā ekadivasaṃ divā niddāyitvā vuṭṭhitassa hatthapāde sambāhamānā pāṭiyekkaṃ gharāvāse ādīnavaṃ vatvā “mayaṃ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṃ upaṭṭhahissāma, sesadhanampi no dethā”ti yācimṣu. Brāhmaṇo puna ekekassa satasahassaṃ satasahassaṃ datvā attano nivatthapārūpanamattaṃ ṭhapetvā sabbaṃ upabhogaparibhogaṃ cattāro koṭṭhāse katvā niyyādesi. Taṃ jeṭṭhaputto katipāhaṃ upaṭṭhahi.

Atha naṃ ekadivasaṃ nhatvā āgacchantāṃ dvārakoṭṭhake ṭhatvā suṇhā evamāha “kiṃ tayā jeṭṭhaputtassa sataṃ vā sahassaṃ vā atirekaṃ dinnamatthi, nanu sabbesaṃ dve dve satasahassāni dinnāni, kiṃ sesaputtānaṃ gharassa maggaṃ na jānāsī”ti. So “nassa¹ vasalī”ti kujjhitvā aññaṃsa gharaṃ agamāsi, tatopi katipāhaccayena imināva upāyena palāpito aññaṃsati evaṃ ekagharepi pavesanaṃ alabhamāno paṇḍaraṅgapabbajjaṃ pabbajitvā bhikkhāya caranto kālānamaccayena jarājijjho dubbhojanadukkhaseyyāhi milātasarīro bhikkhācārato² āgamma pīṭhakāya nipanno niddaṃ okkamitvā vuṭṭhāya nisinno attānaṃ oloketvā puttesu paṭiṭṭhaṃ apassanto cintesi “samaṇo kira Gotamo abbhākuṭiko uttānamukho suhasambhāso paṭisanthāraṃ kusalo, sakkā samaṇaṃ Gotamaṃ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṃ labhituṃ”ti nivāsanapāvuraṇaṃ³ saṇṭhapetvā bhikkhābhājanamādāya yena Bhagavā tenupasaṅkami.

Dārehi saṃpuccha gharā nikkhāmentīti sabbaṃ mama santakaṃ gahetvā mayhaṃ niddhanabhāvaṃ ñatvā attano bhariyāhi saddhim mantayitvā maṃ gharā nikkadḍhāpentī.

Nandissanti nandijāto tuṭṭho pamudito ahoṣiṃ. **Bhavamicchisanti** vuḍḍhiṃ patthayimī. **Sāva vārenti sūkaranti** yathā sunakhā vaggavaggā hutvā

1. Vinassa (Syā)

2. Bhikkhāya caranto (Sī, Ka)

3. Nivāsanapārūpanaṃ (Sī, Syā)

bhussantā bhussantā¹ sūkaraṃ vārenti, punappunam mahāravaṃ ravāpentī, evaṃ dārehi saddhiṃ maṃ bahuṃ vatvā viravantam palāpentī² attho.

Asantāti asappurisā. **Jammā**ti lāmakā. **Bhāsare**ti bhāsanti. **Puttarūpenā**ti puttevesena. **Vayogatanti** tayo vaye gataṃ atikkantaṃ pacchimavaye ʘhitaṃ maṃ. **Jahantī**ti pariccajanti.

Nibbhogoti nipparibhogo. **Khādanā apanīyatī**ti asso hi yāvadeva taruṇo hoti jvasampanno, tāvassa nānārasaṃ khādanam dadanti, jiṇṇam nibbhogaṃ tato apanenti antimavaye taṃ vattaṃ³ na labhati, gāvīhi saddhiṃ aṭaviyaṃ sukkhatiṇāni khādanto carati⁴. Yathā so asso, eva jiṇṇakāle viluttasabbadhanattā nibbhogo mādisopi bālakānaṃ pitā thero paragaresu bhikkhati.

Yañceti nipāto. Idaṃ vuttaṃ hoti—ye mama puttā anassavā appatissā avasavattino, tehi daṇḍova kira seyyo sundarataroti. Idānissa seyyabhāvaṃ dassetuṃ **caṇḍampi goṇanti**-ādi vuttaṃ.

Pure hotīti agгато hoti, taṃ purato katvā gantuṃ sukhaṃ hotīti attho. **Gādhamedhatī**ti udakaṃ otaraṇakāle gambhīre udake patiṭṭhaṃ labhati.

Pariyāpūṇitvāti uggaṇhitvā vācuggatā katvā. **Sannisinnesū**ti tathārūpe brāhmaṇānaṃ samāgamadivase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitesu puttesu taṃ sabhaṃ ogāhetvā brāhmaṇānaṃ majjhe mahārahe āsane nisinnesu. **Abhāsī**ti “ayaṃ me kālo”ti sabhāya majjhe pavisitvā hatthaṃ ukkhipitvā “bho ahaṃ tumhākaṃ gāthā bhāsītukāmo, bhāsīte⁵ suṇissathā”tivatvā “bhāsa⁶ brāhmaṇa suṇomā”ti vutto ʘhitakova abhāsi. Tena ca samayena manussānaṃ vattaṃ hoti “yo mātāpitūnaṃ santakaṃ khādanto mātāpitāro na poseti, so māretabbo”ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitupādesu nipatitvā “jīvitaṃ no tāta dehī”ti yācīṃsu. So pituhadayassa puttānaṃ muduttā “mā me bho bālake vināsayittha, posissanti maṃ”ti āha.

1. Bhassantā bhassantā (Ka)

3. Vuttiṃ (Sī)

5. Bhāsāmi vo (Syā)

2. Palāpesunti (Sī, Ka)

4. Sukkhatiṇāni khādanti (Ka)

6. Bhāsa bhāsa (Syā)

Athassa putte manussā āhaṃsu “sace bho ajja paṭṭhāya pitaraṃ na sammā paṭijaggissatha, ghāteṣṣāma vo”ti. Te bhītā gharaṃ netvā paṭijaggiṃsu. Taṃ dassetuṃ **atha kho naṃ brāhmaṇamahāsālanti**-ādi vuttaṃ. Tattha **netvāti** pīṭhe¹ nisīdāpetvā sayāṃ ukkhipitvā nayiṃsu. **Nhāpetvāti** sarīraṃ telena abbhañjitvā ubbaṭṭetvā gandhacunṇādīhi nhāpesuṃ. Brāhmaṇiyopi pakkosāpetvā “ajja paṭṭhāya amhākaṃ pitaraṃ sammā paṭijaggatha, sace pamādaṃ āpajjissatha, gharato vo nikkaddhissāmā”ti vatvā paṇītabhojanaṃ² bhojesuṃ.

Brāhmaṇo subhojanañca sukhaseyyañca āgama katipāhaccayena³ sañjātabalo pīṇitindriyo attabhāvaṃ oloketvā “ayaṃ me sampatti samaṇaṃ Gotamaṃ nissāya laddhā”ti paṇṇākāraṃ ādāya Bhagavato santikaṃ agamāsi. Taṃ dassetuṃ **atha kho soti**-ādi vuttaṃ. Tattha **etadavocāti** dussayugaṃ pādamūle ṭhapetvā etaṃ avoca. Saraṇagamanāvasāne cāpi Bhagavantaṃ evamāha “bho Gotama mayhaṃ puttehi cattāri dhurabhattāni dinnāni, tato ahaṃ dve tumhākaṃ dammi, dve sayāṃ paribhuñjissāmī”ti. Kalyāṇaṃ brāhmaṇa, pāṭiyekkaṃ pana mā niyyādehi, amhākaṃ ruccanaṭṭhānameva gamissāmāti. “Evaṃ bho”ti kho brāhmaṇo Bhagavantaṃ vanditvā gharaṃ gantvā putte āmantesi “tātā samaṇo Gotamo mayhaṃ sahāyo, tassa dve dhurabhattāni dinnāni, tumhe tasmim sampatte mā pamajjathā”ti. Sādhu tātāti. Punadivase Bhagavā pubbaṇhasamayā pattaṇṇavarāṃ ādāya jeṭṭhaputtassa nivesanadvāraṃ gato. So Satthāraṃ disvāva hatthato pattaṃ gahetvā gharaṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā paṇītabhojanamadāsi. Satthā punadivase itarassa, punadivase itarassāti paṭipāṭiyā sabbesaṃ gharāni agamāsi. Sabbe tatheva sakkāraṃ akaṃsu.

Athekadivasāṃ jeṭṭhaputtassa ghare maṅgalaṃ paccupaṭṭhitaṃ. So pitaraṃ āha “tātā kassa maṅgalaṃ demā”ti. Amhe aññaṃ na jānāma, nanu samaṇo Gotamo mayhaṃ sahāyoti. Tena hi tumhe pañcahi bhikkhusatehi saddhim svātanāya samaṇaṃ Gotamaṃ nimantethāti. Brāhmaṇo tatthā

1. Pīṭṭhe āsane (Sī)

2. Paṇītabhojanchi (Ka)

3. Katipāhamyeva (Syā), katipāhasseva (Ka)

akāsi. Bhagavā adhivāsetvā punadivase bhikkhusaṃghaparivuto tassa gehadvāraṃ agamāsi. So haritupalittam sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitam geham Satthāraṃ pavesetvā Buddhappamukham bhikkhusaṃgham paññattāsanesu nisīdāpetvā appodakapāyāsanceva khajjakavikatiṇca adāsi.

Antarabhattasmim yeva brāhmaṇassa cattāropi puttā Satthu santike nisīditvā āhamso “bho Gotama mayam amhākaṃ pitaram paṭijaggāma nappamajjāma, passathassa attabhāvan”ti. Satthā “kalyāṇam vo kataṃ, mātāpituposakaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ āciṇṇameva”ti vatvā Mahānāgajātakam¹ nāma kathetvā cattāri saccāni dīpetvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne brāhmaṇo saddhim catūhi ca puttehi catūhi ca suṇhāhi desanānusārena ñāṇam pesetvā sotāpattiphale paṭiṭṭhito. Tato paṭṭhāya Satthā na sabbakālaṃ tesam geham agamāsīti. . Catuttham.

5. Mānatthaddhasuttavaṇṇanā

201. Pañcame **mānatthaddhoti** vātabharitabhastā viya mānena thaddho. **Ācariyanti** sippuggahaṇakāle ācariyo anabhivādentassa sipparā na deti, aññasmiṃ pana kāle tam na abhivādeti, atthibhāvampissa na jānāti. **Nāyaṃ samaṇoti** evaṃ kirassa ahosi “yasmā ayaṃ samaṇo mādise jātisampannabrāhmaṇe sampatte paṭisanthāramattampi na karoti, tasmā na kiñci jānāti”ti.

Abbhutavittajātāti abhūtapubbāya² tuṭṭhiyā samannāgatā. **Kesu cassāti** kesu bhaveyya. **Kyassāti** ke assa puggalassa. **Apacitā assūti** apacitīm dassetum yuttā bhaveyyum. **Arahanteti** imāya gāthāya desanākusalattā attānaṃ antokatvā pūjaneyyaṃ dasseti. . Pañcamam.

6. Paccanīkasuttavaṇṇanā

202. Chaṭṭhe “sabbam setan”ti vutte “sabbam kaṇhan”ti-ādinā nayena paccanīkaṃ karontassevassa sātaṃ sukhaṃ hotīti **paccanīkasāto**.

1. Khu 5. 226; Khu 4. 399 piṭṭhesu.

2. Abhūtapubbāya bhūtāya (Sī, Syā)

Yo ca vineyya sārambhanti yo karaṇuttariyalakkhaṇaṃ sārambhaṃ vinetvā suṇātīti attho. . Chaṭṭhaṃ.

7. Navakammikasuttavaṇṇanā

203. Sattame **Navakammikabhāradvājoti** so kira araṇṇe rukkhaṃ chindāpetvā tattheva pāsādakūṭāgārādīni yojetvā nagaraṃ āharitvā vikkiṇāti, iti navakammaṃ nissāya jīvātīti navakammiko, gottena Bhāradvājoti **Navakammikabhāradvājo**. **Disvānassa etadagosīti** chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisinnaṃ Bhagavantaṃ disvāna assa etaṃ ahosi. **Vanasminti** imasmiṃ vanasaṇḍe. **Ucchinnamūlaṃ me vananti** mayhaṃ kilesavanaṃ ucchinnamūlaṃ. **Nibbanathoti** nikkilesavano. **Eko rameti** ekako abhiraṃmāmi. **Aratim vippahāyāti** pantasenāsanesu ceva bhāvanāya ca ukkaṇṭhitaṃ jahitvā. . Sattamaṃ.

8. Kaṭṭhahārasuttavaṇṇanā

204. Aṭṭhame **antevāsikāti** veyyāvaccam katvā sippuggaṇṇanakā dhammantevāsikā. **Nisinnanti** chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisinnaṃ. **Gambhīrarūpeti** gambhīrasabhāve.

Bahubheraveti tatratṭhakasaviññāṇaka-aviññāṇakabheravehi bahubherave. **Vigāhiyāti** anupavisitvā. **Aniñjamānenāti**-ādīni kāyavisesanāni, evarūpena kāyenāti attho. **Sucārurūpaṃ vatāti** atisundaraṃ vata jhānaṃ jhāyasīti vadati.

Vanavassito munīti vanaṃ avassito Buddhamuni. **Idanti** idaṃ tumhākaṃ evaṃ vane nisinnakāraṇaṃ mayhaṃ accherarūpaṃ paṭibhāti. **Pīṭimanoti** tuṭṭhacitto. **Vane vaseti** vanamhi vasi.

Maññāmahanti maññāmi ahaṃ. **Lokādhīpatisahabyatanti** lokādhīpatimahābrahmunā sahabhāvaṃ. **Ākaṅkhamānoti** icchamāno. **Tidivaṃ anuttaranti** idaṃ brahmalokameva sandhāyāha. **Kasmā bhavaṃ vijānamaraṇṇamassitoti** ahaṃ tāva brahmalokaṃ ākaṅkhamānoti maññāmi. Yadi evaṃ na hoti, atha me ācikkha, kasmā bhavanti pucchati. **Brahmapattiyāti**

seṭṭhapattiyā. Idha idaṃ tapo kasmā karosīti aparenapi ākārena pucchati.

Kaṅkhāti taṇhā. **Abhinandanā**ti abhinandanavasena taṇhāva vuttā. **Anekadhātūsū**ti anekasabhāvesu ārammaṇesu. **Puthū**ti nānappakārā taṇhā sesakilesā vā. **Sadāsita**ti niccakālaṃ avassitā¹. **Aññāṇamūlappabhavā**ti avijjāmūlā hutvā jātā. **Pajappitā**ti taṇhāva “idampi mayhaṃ, ikampi mayhaṃ”ti pajappāpanavasena pajappitā nāmāti vuttā. **Sabbā mayā byantikātā**ti sabbā taṇhā mayā aggamaggena vigatantā nirantā katā. **Samūlikā**ti saddhiṃ aññāṇamūlena.

Anūpayoti anupagamano. **Sabbesu dhammesu visuddhadassanoti** iminā sabbaññutaññāṇaṃ dīpeti. **Sambodhimanuttaranti** arahattaṃ sandhāyāha. **Sivanti** seṭṭhaṃ. **Jhāyāmī**ti dvīhi jhānehi jhāyāmi. **Visāradoti** vigatasārajjō. . **Aṭṭhamam.**

9. Mātuposakasuttavaṇṇanā

205. Navame **peccā**ti ito paṭigantvā. . Navamaṃ.

10. Bhikkhakasuttavaṇṇanā

206. Dasame **idhā**ti imasmim bhikkhubhāve. **Vissam dhammanti** duggandhaṃ akusaladhammaṃ. **Bāhitvā**² aggamaggena jahitvā. **Saṅkhāyā**ti ñāṇena. **Save bhikkhūti vuccatī**ti so ve bhinnakilesattā bhikkhu nāma vuccati. . Dasamaṃ.

11. Saṅgāravasuttavaṇṇanā

207. Ekādasame **paccetī**ti icchatī pattheti. **Sādhu bhanteti** āyācamāno āha. Therassa kiresa gihisahāyo, tasmā thero “ayaṃ varāko maṃ sahāyaṃ labhitvāpi micchādīṭṭhiṃ gahetvā mā apāyapūraṃ aho”ti āyācati. Apicesa mahāparivāro,

1. Vase avassitā (Syā)

2. Vāhetvāti (Syā)

tasmim pasanne pañcakulasatāni¹ anuvattissantīti maññamānopi āyācati.
Atthavasanti atthānisaṃsaṃ atthakāraṇaṃ. **Pāpanti** paṇātipātādi-akusalaṃ.
Pavāhemīti galappamāṇaṃ udakaṃ otarivā pavāhemi palāpemi.
Dhammoti gāthā vuttatthāva. . Ekādasamaṃ.

12. Khomadussasuttavaṇṇanā

208. Dvādasame **khomadussarū nāmāti** khomadussānaṃ ussannattā evaṃladdhanāmaṃ. **Sabhāyanti** sālāyaṃ. **Phusāyatīti** phusitāni muñcati vassati. Satthā kira taṃ sabhaṃ upasaṅkamitukāmo “mayi evamevaṃ upasaṅkamante aphāsukadhātukaṃ hoti, ekaṃ kāraṇaṃ paṭicca upasaṅkamissāmi”ti adhiṭṭhānavasena vuṭṭhiṃ uppādesi. **Sabhāddhammanti** sukhanisinne kira asaṅcāletvā ekapassena pavisaṇaṃ tesarū sabhāddhammo nāma, na mahājanaṃ cāletvā ujukameva pavisaṇaṃ. Bhagavā ca ujukameva āgacchati, tena te kupitā Bhagavantaṃ hīlentā “ke ca muṇḍakā samaṇakā, ke ca sabhāddhammaṃ jānissantī”ti āhaṃsu. **Santoti** paṇḍitā sappurisā. **Pahāyāti** ete rāgādayo jahitvā rāgādivinayāya dhammaṃ bhaṇanti, tasmā te santo nāmāti. . Dvādasamaṃ.

Upāsakavaggo dutiyo.

Brāhmaṇasaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pañcakulasatāni ca (Sī), pañcakulasatāni sāsanaṃ (Syā), pañcakulasatānimaṃ (Ka)

8. Vaṅgīśasaṃyutta

1. Nikkhaṇṭasuttavaṇṇanā

209. Vaṅgīśasaṃyuttassa paṭhame **aggāḷave cetiyeti** Āḷaviyaṃ aggaḇetiye. Anuppanne Buddhhe Aggāḷava¹ Gotamakādīni yakkhaṇāgādīnaṃ bhavaṇāni² cetiyāni ahesuṃ. Uppanne Buddhhe tāni apanetvā maṇussa vihare karimsu. Tesāṃ tāneva nāmāni jātāni. **Nigrodhakappenā**ti nigrodharukkhamaḷavāsinaṃ Kappaṭṭherena. **Ohiyyakoti** ohīnako. **Vihārapālo**ti so kira tadā avassiko hoti paṭṭacīvaraḡgaḡaṇe akovido. Atha naṃ therā bhikkhū “āvuso imāni chaṭṭupaḡhaṇakattaṛayaṭṭhi-ādīni oloḡento nisīdā”ti vihararakkhaḡaṃ kaṭvā piṇḡāya paṇisimsu. Tena vuttaṃ “vihārapālo”ti. **Samalaṇkaritvā**ti attano vibhavaṇurūpeṇa alaṇkāreṇa alaṇkaritvā. **Cittaṃ anuddhaṃsetī**ti kuṣalaḡittaṃ viddhaṃseti viṇāseti. **Taṃ kutettha labbhā**ti etaṣmiṃ rāge uppanne taṃ kāraṇaṃ kuto labbhā. **Yaṃ me paro**ti yena me kāraṇeṇa añño puḡḡalo vā dhammo vā anaḡhiraṭiṃ viṇodeṭvā idāneva aḡhiraṭiṃ uppādeyya, ācariyupaḡjḡhāyāpi maṃ vihare ohāya ḡatā.

Agārasmāti agārato nikkhaṇṭaṃ. **Anagāriyanti** paḡḡajjaṃ upaḡatanti attho. **Kaṇḡhatoti** kaṇḡhapakkhato mārapakkhato ādhāvanti. **Uggaḡuttā**ti uggaṭānaṃ puttā maḡesaḡkhā rājaṇṇaḡbhūtā. **Daḷḡhadhamminoti** daḷḡadhaṇuno, utṭamaḡḡamaṇaṃ ācariyaḡdhaṇuṃ dhārayamaṇā. **Saḡassaṃ apaḷāyinaṇi** ye te saṃantā sareḡi paṛikireyyuṃ, tesāṃ apaḷāyīnaṃ saṇkhaṃ daṣṣento “saḡassaṇ”ti āha. **Etato**³ **bḡhiyyoti** etaṣmā saḡassa atireḡataṛā. **Neva maṃ byādhayissaṇṭī**ti maṃ cāleṭuṃ na saḡkḡhissaṇṭi. **Dhamme saḡhi paṭiṭṭḡhitaṇi** anaḡhiraṭiṃ viṇodeṭvā aḡhiraṭiṃ uppādaṇasaṃatṭhe saḡe sāsaṇadhamme paṭiṭṭḡhitaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—issāsaṣaḡasse tāva saṃantā sareḡi paṛikiraṇte siḡkhito puriso daṇḡakaṃ ḡaḡetvā saḡbe sare saṛīre apaṭamaṇe aṇṭarāva paḡaṛitvā paḡaḡaḡe paṭeti.

1. Āḷavaka (Ka)

2. Bhavaṇāni aṇeḡāni (Syā)

3. Ettato (Sī), ettakā (Syā)

Tattha ekopi issāso dve sare ekato na khipati, imā pana itthiyo rūpārammaṇādivasena pañca pañca sare ekato khipanti. Evaṃ khipantiyo etā sacepi atirekasahassā honti, neva maṃ cāletuṃ sakkhissantīti.

Sakkhī hi me sutam etanti mayā hi sammukhā etam sutam.
Nibbānagamanam magganti vipassanam sandhāyāha. So hi nibbānassa pubbabhāgamaggo, līngavipallāsena na “maggan”ti āha. **Tattha meti** tasmim me attano taruṇavipassanāsānkhāte nibbānagamanamagge¹ mano nirato.
Pāpimāti kilesam ālapati. **Maccūtipi** tameva ālapati. **Na me maggampi dakkhasīti** yathā me bhavayoni-ādīsu gatamaggampi na passasi, tathā karissāmīti. . Paṭhamam.

2. Aratīsuttavaṇṇanā

210. Dutīye **nikkhamatīti** vihārā nikkhamati. **Aparajju vā kāleti** dutiyadivase vā bhikkhācārakāle. Vihāragaruko kiresa thero. **Aratīñca ratīñcāti** sāsane aratim kāmaguṇesu ca ratim. **Sabbaso gahasitañca vitakkanti** pañcakāmaguṇagehanissitam pāpavitakkañca sabbākārena pahāya. **Vanathanti** kilesamahāvanam. **Kuhiñcāti** kismiñci ārammaṇe. **Nibbanathoti** nikkilesavano. **Aratoti** taṇhāratirahito.

Pathaviñca vehāsanti pathaviṭṭhitañca itthipurisavatthālānkarādivaṇṇam, vehāsaṭṭhakañca candasūriyobhāsādi. **Rūpagatanti** rūpameva. **Jagatogadhanti** jagatiyā ogadham, antopathaviyam nāgabhavanagatanti attho. **Parijīyatīti** parijīrati. **Sabbamaniccanti** sabbam tam aniccam. Ayam therassa mahāvipassanāti vadanti. **Evaṃ tamaccāti** evam samāgantvā. **Caranti mutattāti** viññātattabhāvā viharanti.

Upadhīsūti khandhakilesābhisānkhāresu. **Gadhitāti** giddhā. **Diṭṭhasuteti** cakkhunā diṭṭhe rūpe, sotena sute sadde. **Paṭighe ca mute cāti** ettha paṭighapadena gandharasā gahitā, mutapadena phoṭṭhabbārammaṇam. **Yo ettha na limpatīti** yo etesu pañcakāmaguṇesu taṇhādiṭṭhilepehi² na limpati.

Atha saṭṭhinissitā savitakkā, puthū janatāya adhammā nivīṭṭhāti atha cha-ārammaṇanissitā puthū adhammavitakkā janatāya nivīṭṭhāti attho.

1. Nibbānādhigame magge (Sī, Ka)

2. Taṇhādiṭṭhikilesehi (Syā)

Na ca vaggagatassa kuhiñcīti tesam vasena na katthaci kilesavaggagato¹ bhaveyya. **No pana duṭṭhullabhāṇīti** duṭṭhullavacanabhāṇīpi na siyā. **Sa bhikkhūti** so evaṃvidho bhikkhu nāma hoti.

Dabboti dabbajātiko paṇḍito. **Cirarattasamāhitoti** dīgharattaṃ samāhitacitto. **Nipakoti** nepakkena samannāgato pariṇatapaṇṇo. **Apihālūti** nittaṇho. **Santaṃ padanti** nibbānaṃ. **Ajjhagamā munīti** adhigato muni. **Paṭicca parinibbuto kaṅkhati kālanti** nibbānaṃ paṭicca kilesaparinibbānena parinibbuto parinibbānakālaṃ āgameti. . Dutiyaṃ.

3. Pesalasuttavaṇṇanā

211. Tatiye **atimaññatīti** “kiṃ ime mahallakā, na etesaṃ Pālī, na Aṭṭhakathā, na padabyañjanamadhuratā, amhākaṃ pana Pālīpi Aṭṭhakathāpi nayasatena nayasahassena upaṭṭhātī”ti atikkamitvā maññati. **Gotamāti** Gotamabuddhasāvakaṭṭā attānaṃ ālapati. **Mānapathanti** mānārammaṇaṇceva mānasahabhuno ca dhamme. **Vippaṭisārīhuvāti** vippaṭisārī ahuvā, ahosīti attho. **Maggajinoti** maggena jitakilesa. **Kittiṇca sukhañcāti** vaṇṇabhaṇaṇaṇca kāyikacetasikasukhaṇca. **Akhilodha padhānavāti** akhilo idha padhānavā vīriyasampanno. **Visuddhoti** visuddho bhaveyya. **Asesanti** nissesam navavidham. **Vijjāyantakaroti** vijjāya kilesānaṃ antakaro. **Samitāvīti** rāgādīnaṃ samitatāya samitāvī. . Tatiyaṃ.

4. Ānandasuttavaṇṇanā

212. Catutthe **rāgoti** āyasmā Ānando mahāpuṇṇo sambhāvito, taṃ rājarājamahāmattādayo nimantetvā antonivesane nisīdāpenti. Sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitāpi itthiyo theram upasaṅkamitvā vanditvā tālavaṇṇena bījenti², upanisīditvā paṇham pucchanti dhammaṃ suṇanti. Tattha āyasmato Vaṅṅisassa navapabbajitassa ārammaṇaṃ pariggahetuṃ asakkontassa itthirūpārammaṇe rāgo cittaṃ anuddhamseti. So saddhāpabbajitattā³ ujujātiko kulaputto “ayaṃ me rāgo vaḍḍhitvā diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ

1. Kilesavaṭṭagato (Syā)

2. Tālavaṇṇena vijenti (Syā)

3. Saddhāya pabbajitattā (Syā)

nāseyyā”ti cintetvā anantaram nisinnova therassa attānaṃ āvikaronto **kāmarāgenāti**-ādimāha.

Tattha **nibbāpananti** rāganibbānakāraṇaṃ. **Vipariyesāti** vipallāsenā. **Subham rāgūpasañhanti** rāgaṭṭhāniyaṃ iṭṭhārammaṇaṃ. **Parato passāti** aniccato passa. **Mā ca attatoti** attato mā passa. **Kāyagatā tyatthūti** kāyagatā te atthu. **Animittaṇca bhāvehīti** niccādīnaṃ nimittānaṃ ugghāṭitattā vipassanā animittā nāma, taṃ bhāvehīti vadati. **Mānābhisamayāti** mānassa dassanābhisamayā ceva pahānābhisamayā ca. **Upasantoti** rāgādisantatāya upasanto. . Catuttham.

5. Subhāsitasuttavaṇṇanā

213. Pañcame **aṅgehīti** kāraṇehi, avayavehi vā. Musāvādāveramaṇi-ādīni hi cattāri subhāsitaṇṇāyā kāraṇāni, saccavacanādayo cattāro avayavā. Kāraṇatthe ca aṅgasadde¹ “catūhī”ti nissakkavacanāṃ hoti, avayavatthe karaṇavacanāṃ. **Samannāgatāti** samanū-āgatā pavattā yuttā ca. **Vācāti** samullapanavācā, yā “vācā girā byappatho”ti² ca, “nelā kaṇṇasukhā”ti³ ca āgatā. “Yā pana vācāya ce kataṃ kamman”ti evaṃ viññattica, “yā catūhi vacīduccaritehi ārati -pa-. Ayaṃ vuccati sammāvācā”ti⁴ evaṃ virati ca, “pharusavācā bhikkhave āsevita bhāvitā bahulīkatā nirayasamvattanikā hoti”ti⁵ evaṃ cetanā ca vācāti āgatā, na sā idha adhippetā. Kasmā? abhāsitaḥ. **Subhāsītāti** suṭṭhu bhāsītā. Tenassā atthāvahataṃ dīpeti. **No dubbhāsītāti** na duṭṭhu bhāsītā. Tenassā anattāvahanapahānataṃ dīpeti. **Anavajjāti** rāgādivajjarahitā. Imināssā kāraṇasuddhiṃ catudosābhāvaṇca dīpeti. **Ananuvajjāti** anuvādavimuttā. Imināssā sabbākārasampattiṃ dīpeti. **Viññūnanti** paṇḍitānaṃ. Tena nindāpasamsāsu bālā appamāṇāti dīpeti.

1. Aṅgasaddo (Sī)

2. Abhi 1. 168 piṭṭhe.

3. Dī 1. 4 piṭṭhe.

4. Abhi 2. 113 piṭṭhe.

5. Am 3. 78 piṭṭhe.

Subhāsitaṃyeva bhāsatiti puggalādhiṭṭhānāya desanāya catūsu vācaṅgesu aññataraniddosavacanametam¹. **No dubbhāsitaṃ** tasseva vācaṅgassa paṭipakkhabhāsanānivāraṇam. **No dubbhāsitaṃ** iminā micchāvācappahānam dīpeti. **Subhāsitaṃ** iminā pahīnamicchāvācena bhāsitaḥavacanalakkaṇam. Aṅgaparidīparidīpanattham panettha abhāsitaḥbam pubbe avatvā bhāsitaḥbamevāha. Esa nayo **dhammaṃyevāti-**ādīsipi. Ettha ca paṭhamena piṣuṇadosarahitam samaggakaraṇam vacanam vuttam, dutiyena samphappalāpadosarahitam dhammato anapetaṃ mantāvacanam², itarehi dvīhi pharusālikarahitāni piyasaccavacanāni. **Imehi khoti-**ādinā tāni aṅgānipaccakkhato dassento tam vācam nigameti. Yaṅca aññe paṭiññādihi avayavehi, nāmādihi padehi, liṅgavacanavibhattikālakārasampattihi ca samannāgataṃ musāvādādivācampi subhāsitaṃ maññanti, tam paṭisedheti. Avayavādisamannāgatāpi hi tathārūpī vācā dubbhāsitāva hoti attano ca paresaṅca anattāhāvaḥattā. Imehi pana catūhaṅgehi samannāgatā saccepi milakkhu³ bhāsāpariyāpannā ghaṭaceṭikāgītikapariyāpannāpi⁴ hoti, tathāpi subhāsitāva lokiyalokuttarahitasukhāvaḥattā. Tathā hi maggapasse sassam rakkhantiyā Sihaḷaceṭikāya⁵ Sihaḷakeneva jātijarāmarāyuttaṃ gītikaṃ gāyantiyā saddam sutvā maggaṃ gacchantā saṭṭhimattā vipassakā bhikkhū arahattaṃ pāpuṇimsu. Tathā Tisso nāma āraddhavipassako bhikkhu padumasarasamīpena gacchanto padumasare padumāni bhañjitvā—

“Pātova phullitakokanadam⁶,
Sūriyālokena bhijjīyate⁷.
Evaṃ manussattaṃ gatā sattā,
Jarābhivegena maddiyanti”ti—

Imam gītikaṃ gāyantiyā ceṭikāya sutvā arahattaṃ patto.

Buddhantarepi aññataro puriso sattahi puttehi saddhim aṭavito āgamma aññatarāya itthiyā musalena taṇḍule koṭṭentiya—

1. Aññatarassa niddesavacanametam(Sī), aññataraṅganiddesavacanametam (Syā)

2. Mattāvacanam (Sī, Syā)

4. Ghaṭapetikāgītaka... (Syā)

6. Phullitakokanadam (Ka)

3. Milakkha (Sī, Syā)

5. Sihaḷapetikāya (Syā)

7. Tajjīyate (Sī), maddiyate (Syā)

“Jarāya parimadditaṃ etaṃ, milātachavichammanissitaṃ.

Maraṇena bhijjati etaṃ, maccussa ghāsamāmisāṃ.

Kimīnaṃ ālayaṃ etaṃ, nānakuṇapena pūritaṃ.

Asucissa bhājanaṃ etaṃ, kadalikkhandhasamaṃ idan”ti—

Imaṃ gītikaṃ sutvā paccavekkhanto saha puttehi paccekabodhiṃ patto.

Evaṃ imehi catūhi aṅgehi samannāgatā vācā sacepi

milakkhubhāsāpariyāpannā ghaṭaceṭṭikāgītikapariyāpannāpi hoti, tathāpi

subhāsītāti veditabbā. Subhāsītattā eva ca anavajjā ca ananuvajjā ca

viññūnaṃ atthathhikānaṃ atthapaṭisaraṇānaṃ, no byañjanapaṭisaraṇānanti.

Sārubbhāti anucchavikāhi. **Abhitthavā**ti pasamsi. **Na tāpayeti** vipaṭisārena na tāpeyya na vibādheyya¹. **Pareti** parehi bhindanto nābhibhaveyya na bādheyya. Iti imāya gāthāya apisuṇavācāvasena Bhagavantāṃ thometi. **Paṭinanditā**ti piyāyitā. **Yaṃ anādāyā**ti yaṃ vācaṃ bhāsanto paresaṃ pāpāni appiyāni pharusavacanāni anādāya atthabyañjanamadhuraṃ piyameva bhāsati, taṃ vācaṃ bhāseyyāti piyavācāvasena abhitthavi.

Amatāti sādhubhāvena amatasadisā. Vuttampi hetāṃ “saccaṃ have sādutaraṃ rasānaṃ”ti². Nibbānāmatapaccayattā vā amatā. **Esa dhammo sanantanoti** yā ayaṃ saccavācā nāma, esa porāṇo dhammo cariyā paveṇī. Idameva hi porāṇānaṃ āciṇṇaṃ, na te alikaṃ bhāsimsu. Tenevāha **sacce atthe ca dhamme ca, āhu santo paṭiṭṭhitā**ti.

Tattha sacce paṭiṭṭhitattāva attano ca paresaṃca atthe paṭiṭṭhitā, atthe paṭiṭṭhitattā eva dhamme paṭiṭṭhitā hontīti veditabbā. Saccavisesanameva vā etaṃ. Idaṃ hi vuttaṃ hoti—sacce paṭiṭṭhitā, kīdise? Atthe ca dhamme ca, yaṃ paresaṃ atthato anapetattā atthaṃ anuparodhakaraṃ³, dhammato anapetattā dhammaṃ dhammikameva atthaṃ sādhetīti. Iti imāya gāthāya saccavacanavasena abhitthavi.

1. Na viheṭheyya (Sī, Syā) 2. Saṃ 1. 216 piṭṭhe. 3. Atthānuparodhakaraṃ (Syā)

Khemanti abhayaṃ nirupaddavaṃ. Kena kāraṇenāti ce. **Nibbānapattiya dukkhassanta kiriyāya**, yasmā kisesanibbānaṃ pāpeti, vaṭṭadukkhassa ca antakiriyāya saṃvattatīti attho. Atha vā yaṃ Buddho nibbānapattiya dukkhassantakiriyāyāti dvinnāṃ nibbānadhātūnaṃ atthāya kemamaggappakāsanato¹ khemaṃ vācaṃ bhāsati, **sā ve vācānamuttamāti** sā vācā sabbavācānaṃ seṭṭhāti evamettha attho daṭṭhabbo. Iti imāya gāthāya mantāvacanavasena Bhagavantaṃ abhithhavanto arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhapesīti . Pañcamāṃ.

6. Sāriputtasuttavaṇṇanā

214. Chaṭṭhe **poriyāti** akkharādi paripuṇṇāya. **Vissatṭhāyāti** avibaddhāya apalibuddhāya. Dhammasenāpatissa hi kathentassa pittādīnaṃ vasena apalibuddhavacanāṃ hoti, ayadaṇḍena pahatakaṃsatālato saddo viya niccharati. **Anelagalāyāti** anelāya agalāya niddosāya ceva akkhalitapadabyañjanāya ca. Therassa hi kathayato padaṃ vā byañjanaṃ vā na parihāyati. **Atthassa viññāpaniyāti** atthassa viññāpanasamatthāya. **Bhikkhunanti** bhikkhūnaṃ.

Samkhittenapīti “cattārimāni āvuso ariyasaccāni. Katamāni cattāri. Dukkhaṃ ariyasaccaṃ -pa-. Imāni kho āvuso cattāri ariyasaccāni, tasmātiha āvuso idaṃ dukkhaṃ ariyasaccanti yogo karaṇīyo”² evaṃ samkhittenapi deseti. **Vitthārenapīti** “katamaṃ āvuso dukkhaṃ ariyasaccan”³ ti-ādinā³ nayena tāneva vibhajanto vitthārenapi bhāsati. Khandhādidesanāsūpi eseṇa nayo. **Sālikāyiva nigghosoti** yathā madhuraṃ ambapakkaṃ sāyitvā pakkhehi vātaṃ⁴ datvā madhurassaraṃ nicchārentiyā sālikasakuṇiyā nigghoso, evaṃ therassa dhammaṃ kathentassa madhuro nigghoso hoti. **Paṭibhānaṃ udīrayīti** samuddato ūmiyo⁵ viya anantaṃ paṭibhānaṃ uṭṭhahati. **Odahantīti** odahantī⁶. . Chaṭṭhaṃ.

1. Khemassa maggassa pakāsanato (Syā)

3. Ma 2. 242; Ma 3. 292 piṭṭhesu.

5. Ummiyo (Syā)

2. Saṃ 3. 318 piṭṭhe tannissitapāli.

4. Tālaṃ (Syā)

6. Odahanti te (Syā)

7. Pavāraṇāsuttavaṇṇanā

215. Sattame **tadahūti** tasmiṃ ahu, tasmiṃ divaseti attho. Upavasanti etthāti **uposatho**. Upavasantīti ca sīlena vā anasanena vā upetā hutvā vasantīti attho. So panesa uposathadivaso aṭṭhamicātuddasīpannarasibhedena tividho, tasmā sesadvayanivāraṇattham **pannaraseti** vuttam. **Pavāraṇāyāti** vassamvuṭṭhapavāraṇāya. Visuddhipavāraṇātipi etissāva nāmam. **Nisinno hotīti** sāyanhasamaye sampattaparisāya kālayuttam dhammam desetvā udakakoṭṭhake gattāni parisīñcitvā nivatthanivāsano ekaṃsam Sugatamahācīvaram katvā majjhimatthambham nissāya paññatte varabuddhāsane puratthimadisāya uṭṭhahato candamaṇḍalassa sirim siriyā abhibhavamāno nisinno hoti. **Tuṇhībhūtam tuṇhībhūtaṃ**¹ yato yato anuviloketi, tato tato tuṇhībhūtameva. Tattha hi ekabhikkhussāpi hatthakukkucam vā pādakukkucam vā natthi, sabbe niravā santena iriyāpathena nisīdimsu. **Anuviloketvāti** dissamānapañcapasādehi nettehi anuviloketvā. **Handāti** vossaggatthe nipāto. **Na ca me kiñci garahathāti** ettha **na ca kiñcīti** pucchanatthe na-kāro. Kim me kiñci garahatha, yadi garahatha, vadatha, icchāpemi² vo vattunti attho³. **Kāyikam vā vācasikam vāti** iminā kāyavacīdvārāneva pavāreti, na manodvāram, kasmā? Apākaṭattā. Kāyavacīdvāresu hi doso pākaṭo hoti, na manodvāre. Ikamañce sayatopi hi “kim cintesi”ti pucchitvā cittācāram⁴ jānāti. Iti manodvāram apākaṭattā na pavāreti, no aparisuddhattā. Bodhisattabhūtasāpi hi tassa bhūridattachaddantasaṅkhapālādhamma-pālādikāle manodvāram parisuddham, idānettha vattabbameva natthi.

Etadavocāti Dhammasenāpatiṭṭhāne ṭhitattā bhikkhusamghassa bhāram vahanto etaṃ avoca. **Na kho mayam bhanteti** bhante mayam Bhagavato na kiñci garahāma. **Kāyikam vā vācasikam vāti** idaṃ catunnam arakkhiyatan sandhāya thero āha. Bhagavato hi cattāri arakkhiyāni. Yathāha—

1. Tuṇhībhūtaṃ (Syā, Ka)

2. Icchāmi (Ka)

3. Vattumhīti atto (Syā)

4. Cittavāram (Syā)

“Cattārimāni bhikkhave Tathāgatassa arakkhiyāni. Katamāni cattāri. Parisuddhakāyasamācāro bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa kāyaduccaritaṃ, yaṃ Tathāgato rakkheyya ‘mā me idaṃ paro aññāsī’ti. Parisuddhavadīsamācāro bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa vadīduccaritaṃ, yaṃ Tathāgato rakkheyya ‘mā me idaṃ paro aññāsī’ti. Parisuddhamanosamācāro bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa manoduccaritaṃ, yaṃ Tathāgato rakkheyya ‘mā me idaṃ paro aññāsī’ti. Parisuddhājīvo bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa micchā-ājīvo, yaṃ Tathāgato rakkheyya ‘mā me idaṃ paro aññāsī’ti”¹.

Idāni Bhagavato yathābhūtaguṇe kathento **Bhagavā hi bhanteti-** ādimāha. Tattha **anuppannassāti** Kassapasammāsambuddhato paṭṭhāya aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā anuppāditapubbassa. **Asañjātassāti** idaṃ anuppannavevacanameva. **Anakkhātassāti** aññena adesitassa. **Pacchā samannāgatāti** paṭhamagatassa Bhagavato pacchā samanū-āgatā. Iti thero yasmā sabbepi Bhagavato silādayo guṇā arahattamaggameva nissāya āgatā, tasmā arahattamaggameva nissāya guṇaṃ kathesi. Tena sabbaguṇā kathitāva honti. **Ahañca kho bhanteti** idaṃ thero sadevake loke aggapuggalassa attano ceva saṃghassa ca kāyikavācasikaṃ pavārento āha.

Pitarā pavattitanti cakkavattimhi kālaṅkate vā pabbajite vā sattāhaccayena cakkam antaradhāyati, tato dasavidham dvādasavidham cakkavattivattaṃ pūretvā nisinnassa puttassa aññaṃ pātubhavati, taṃ so pavatteti. Ratanamayattā pana sadisaṭṭhena² tadeva vattaṃ katvā “pitarā pavattitan”ti vuttaṃ. Yasmā vā so “appossukko tvaṃ deva hohi, ahamanusāsissāmī”ti āha, tasmā pitarā pavattitaṃ āṇācakkam anuppavatteti nāma. **Sammadeva anuppavattesi** sammā nayena hetunā kāraṇeneva anuppavattesi. Bhagavā hi catusaccadhammaṃ katheti, thero tameva anukatheti, tasmā evamāha. **Ubhatobhāgavimuttāti** dvīhi bhāgehi

1. Am 2. 459 piṭṭhe thokaṃ visadisam.

2. Sadisattena (Ka)

vimuttā, arūpāvacarasamāpattiya rūpakāyato vimuttā, aggamaggena nāmakāyatoti. **Paññāvimuttā**ti paññāya vimuttā tevijjādibhāvaṃ appattā khīṇāsavā.

Visuddhiyāti visuddhatthāya. **Samyojanabandhanacchidā**ti samyojanasaṅkhāte ceva bandhanasaṅkhāte ca kilese chinditvā ṭhitā. **Vijitasāṅgāmanti** vijitarāgadosamohasaṅgāmaṃ, mārabalassa vijitattāpi vijitasāṅgāmaṃ. **Satthavāhanti** aṭṭhaṅgikamaggarathe āropetvā veneyyasatthaṃ vāheti saṃsārakantāraṃ uttāretīti Bhagavā satthavāho, taṃ satthavāhaṃ. **Palāpoti** antotuccho dussilo. **Ādiccabandhunanti**-ādiccabandhuṃ Satthāraṃ Dasabalaṃ vandāmīti vadati.
. Sattamaṃ.

8. Parosahassasuttavaṇṇanā

216. Aṭṭhame **parosahassanti** atirekasahassaṃ. **Akutobhayanti** nibbāne kutoci bhayaṃ natthi, nibbānappattassa vā kutoci bhayaṃ natthīti nibbānaṃ akutobhayaṃ nāma. **Isīnaṃ isisattamoti** Vipassito paṭṭhāya isīnaṃ sattamako isi.

Kiṃ nu te Vaṅgīsāti idaṃ Bhagavā atthupattivasena āha. Saṃghamajjhe kira kathā udapādi “Vaṅgīsathero vissatṭhavatto, neva uddese, na paripucchāya, na yonisomanasikāre kammaṃ karoti, gāthā bandhanto cuṇṇiyapadāni karonto vicaratī”ti. Atha Bhagavā cintesi “ime bhikkhū Vaṅgīsassa paṭibhānasampattiṃ na jānanti, cintetvā cintetvā vadatīti maññanti, paṭibhānasampattimassa jānāpessāmī”ti cintetvā “kiṃ nu te Vaṅgīsā”ti-ādimāha.

Ummaggapathanti¹ anekāni kilesummujjanasatāni, vaṭṭapathattā pana pathanti² vuttaṃ. **Pabhiṇṇa khilānī**ti rāgakhilādīni pañca bhinditvā carasi. **Taṃ passathā**ti taṃ evaṃ abhibhuyya bhinditvā carantaṃ Buddhaṃ passatha. **Bandhapamuñcakaranti** bandhanamocanakaraṃ. **Asitanti** anissitaṃ. **Bhāgaso pavibhajanti** satipaṭṭhānādikoṭṭhāsavasena dhammaṃ vibhajantaṃ. Pavibhajjāti vā pāṭho, aṅgapaccaṅgakoṭṭhāsavasena vibhajitvā vibhajitvā passathāti attho.

1. Ummaggasatanti (Syā)

2. Satanti (Syā)

Oghassāti caturoghassa. **Anekavihitanti** satipaṭṭhānādivasena anekavidhaṃ. **Tasmim ca**¹ **amate akkhātetī** tasmim tena akkhāte amate. **Dhammaddasāti** dhammassa passitāro². **Ṭhitā asamhārāti** asamhāriyā hutvā patiṭṭhitā.

Ativijjhāti ativijjhivā. **Sabbatṭhitinanti** sabbesaṃ diṭṭhiṭṭhānānaṃ viññāṇaṭṭhitīnaṃ vā. **Atikkamamaddasāti** atikkamabhūtaṃ nibbānamaddasa³. **Agganti** uttamadhammaṃ. Aggeti vā pāṭho, paṭhamataranti attho. **Dasaddhānanti** pañcannaṃ, aggadhammaṃ pañcavaggiyānaṃ, agge vā pañcavaggiyānaṃ dhammaṃ desesīti attho. **Tasmāti** yasmā esa dhammo sudesitoti jānantena ca pamādo na kātabbo, tasmā. **Anusikkheti** tisso sikkhā sikkheyya. . Aṭṭhamāṃ.

9. Koṇḍaññasuttavaṇṇanā

217. Navame **Aññāsikoṇḍañño**⁴ paṭhamāṃ dhammassa aññātattā evaṃgahitaṇāmo thero. **Sucirassevāti** kīvacirassa? Dvādasannaṃ saṃvaccharānaṃ. Ettakaṃ kālāṃ kattha vihāsīti. Chaddantabhavane Mandākinipokkharāṇiyā tīre Paccekabuddhānaṃ vasanaṭṭhāne. Kasmā? Vihāragarutāya. So hi paññavā⁵ mahāsāvako. Yatheva Bhagavato, evamassa dasasahassacakkavāle devamanussānaṃ abbhantare guṇā patthaṭṭhāva. Devamanussā Tathāgatassa santikaṃ gantvā gandhamālādīhi pūjāṃ katvā “aggadhammaṃ paṭividdhasāvako”ti anantaraṃ therāṃ upasaṅkamitvā pūjenti. Santikaṃ āgatānaṃ nāma tathārūpā dhammakathā vā paṭisanthāro vā kātabbo hoti. Thero ca vihāragaruko, tenassa so papañco viya upaṭṭhāti. Iti vihāragarutāya tattha gantvā vihāsi.

Aparampi kārāṇaṃ—bhikkhācāraṇelāyaṃ tāva sabbasāvakā vassaggena gacchanti. Dhammadesanākāle pana majjhataṭṭhāne alaṅkatabuddhāsanamhi Satthari nisinne dakkhiṇaṭṭhapasse Dhammasenāpati, vāmahatṭhapasse Mahāmoggallānatthero nisīdati, tesāṃ piṭṭhibhāge Aññāsikoṇḍañnattherassa āsanaṃ paññāpentī. Sesā bhikkhū taṃ parivāretvā nisīdanti. Dve aggasāvakā aggadhammapaṭividdhattā ca mahallakattā ca there sagāravā therāṃ

1. Tasmim te (Sī), tasmim ce (Syā, Ka)

3. Nibbānamaddasaṃ (Sī)

4. Aññākoṇḍañño (Sī, Syā), Aññātaṇḍañño (Ka)

2. Passitā rocitā (Sī)

5. Puññavā (Syā)

mahābrahmaṇṇaṃ viya aggikkhandhaṃ viya āsivisaṃ viya ca maññaṃ mānā dhurāsane nisīdantā ottappanti harāyanti. Thero cintesi “imehi dhurāsanatthāya kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ pāramiyo pūritā, te idāni dhurāsane nisīdantā mama ottappanti harāyanti, phāsuvihāraṃ nesaṃ karissāmi”ti. So patirūpe kāle Tathāgataṃ upasaṅkamitvā “icchāmaṃ bhante janapade vāsitaṃ”ti āha, Satthā anujāni.

Thero senāsanaṃ saṃsāmetvā pattacīvaramādāya Chaddantabhavane Mandākinitīraṃ gato. Pubbe Paccekabuddhānaṃ pāricariyāya kataparicayā aṭṭhasahassā hatthināgā therāṃ disvāva “amhākaṃ puññakkhettaṃ āgataṃ”ti nakhehi caṅkamaṇaṃ nittiṇaṃ katvā āvaraṇasākhā haritvā therassa vasanaṭṭhānaṃ paṭijaggitvā vattaṃ katvā sabbe sannipatitvā mantayimsu “sace hi mayaṃ ‘ayaṃ therassa kattabbaṃ karissati, ayaṃ karissatī’ti paṭipajjissāma¹, thero bahuñātikagāmaṃ gato viya yathādhoteva pattaṇa gamissati, vārena naṃ paṭijaggissāma, ekassa pana vāre patte sesehipi nappamajjitabbaṃ”ti vāraṃ ṭhapayimsu. Vārikaṇāgo pātova therassa mukhodakaṇca dantakaṭṭhaṇca ṭhapeti, vattaṃ karoti.

Mandākinipokkharāṇī nāma cesā paṇṇāsayaṇā hoti. Tassā pañcavīsatiyojanamatte ṭhāne sevālo vā paṇakaṃ vā natthi, phalikavaṇṇaṃ udakameva hoti. Tato paraṃ pana kaṭippamāṇe udae aḍḍhayaṇavittataṃ sesapadumavanaṃ paṇṇāsayaṇaṃ saraṃ parikkhipitvā ṭhitaṃ. Tadanantaraṃ tāva mahantameva rattapadumavanaṃ, tadanantaraṃ rattakumudavanaṃ, tadanantaraṃ setakumudavanaṃ, tadanantaraṃ nīluppalavanaṃ, tadanantaraṃ rattuppalavanaṃ, tadanantaraṃ sugandharattasālivaṇaṃ, tadanantaraṃ eḷālukaḷābukumbhaṇḍādīni madhurasāni valliphalāni, tadanantaraṃ aḍḍhayaṇavittthārameva ucchuvanaṃ, tattha pūgarukkhakkhandhappamāṇā ucchū, tasanantaraṃ kadalivaṇaṃ, yato duve pakkāni khādantā kilamanti, tadanantaraṃ cāṭippamāṇaphalaṃ panasavanaṃ, tadanantaraṃ jambuvanaṃ, tadanantaraṃ ambavanaṃ, tadanantaraṃ kapittthavananti. Saṅkhepato tasmim dahe khāditabbayuttakaṃ phalaṃ nāma natthīti na vattabbaṃ. Kusumānaṃ pupphanasamaye vāto reṇuvaṭṭim utthāpetvā paduminipattesu ṭhapeti, tattha udakaphusitāni patanti. Tato ādiccapākena paccitvā pakkapayoghanikā² viya tiṭṭhati, etaṃ pokkharamadhu

1. Paṭijaggissāma (Sī), pariccajissāma (Syā)

2. Pakka-ayoghaṭikā (Sī, Syā)

nāma, taṃ therassa āharitvā denti. Muḷālaṃ naṅgalasīsamattaṃ hoti, tampi āharitvā denti. Bhisam mahābheripokkharappamāṇaṃ hoti, tassa ekasmiṃ pabbe pādaghaṭakappamāṇaṃ khīraṃ hoti, taṃ āharitvā denti. Pokkharatṭhīni madhusakkharāya yojetvā denti. Ucchuṃ pāsāṇapiṭṭhe ṭhapetvā pādena akkamanti. Tato raso paggharitvā soṇḍi-āvāṇe pūretvā¹ ādiccapākena paccitvā khīrapāsāṇapiṇḍo viya tiṭṭhati, taṃ āharitvā denti. Panasakadali-ambapakkādīsu kathāva natthi.

Kelāsapabbate Nāgadatto² nāma devaputto vasati. Thero kālena kālaṃ tassa vimānadvāraṃ gacchati. So navasappipokkharamadhucunṇayuttassa nirudakapāyāsassa pattam pūretvā deti. So kira Kassapabuddhakāle vīsativassasahassāni sugandhasappinā khīrasalākaṃ adāsi. Tenassetam bhojanaṃ uppajjati. Evaṃ thero dvādasa vassāni vasitvā attano āyusaṅkhāraṃ olokento parikkhīṇabhāvaṃ ñatvā “kattha parinibbāyissāmī”ti cintetvā “hatthināgehi maṃ dvādasa vassāni upaṭṭhahantehi dukkaraṃ kataṃ, Satthāraṃ anujānāpetvā etesaṃyeva santike parinibbāhissāmī”ti ākāseṇa Bhagavato santikaṃ agamāsi. Tena vuttam “sucirasseva yena Bhagavā tenupasaṅkami”ti.

Nāmañcāti kasmā nāmaṃ sāveti? therañhi keci sañjānanti, keci na sañjānanti. Tattha thero cintesi “ye maṃ ajānantā ‘ko esa paṇḍarasīso obhaggo gopānasivaṅko mahallako Satthārā saddhiṃ paṭisanthāraṃ karotī’ti cittam padūsessanti, te apāyapūrakā bhavissanti. Ye pana maṃ jānantā ‘dasasahassacakkavāle Satthā viya paññāto pākaṭo mahāsāvako’ti cittam pasādessanti, te saggūpagā bhavissanti”ti sattānaṃ apāyamaggaṃ pidahitvā saggamaggaṃ vivaranto nāmaṃ sāveti.

BuddhānuBuddhoti paṭhamam Satthā³ catthāri saccāni bujjhi, pacchā thero, tasmā Buddhānubuddhoti vuccati. **Tibbanikkamoti** bālābhavīriyo. **Vivekānanti** tiṇṇam vivekānaṃ. **Tevijjo, cetopariyāyakovidoti** chasu abhiññāsu catasso vadati. Itarā dve kiñcāpi na vuttā, thero pana chaḷabhiññova. Imissā ca gāthāya pariyosāne parisā sannisīdi.

1. Pūreti (Syā)

2. Nāgadanto (Syā)

3. Satthā paṭhamam (Sī), Buddho paṭhamam (Syā)

Parisāya sannisinnabhāvaṃ ñatvā therō Satthārā saddhiṃ paṭisanthāraṃ
katvā “parikkhīṇā me bhante āyusaṅkhārā, parinibbāyissāmī”ti
parinibbānakālaṃ anujānāpesi. Kattha parinibbāyissasi Koṇḍañṇāti.
Upaṭṭhākehi me bhante hatthināgehi dukkaraṃ kataṃ, tesaṃ santiketi.
Satthā anujāni.

Therō Dasabalaṃ padakkhiṇaṃ katvā “pubbaṃ taṃ me bhante
paṭhamadassanaṃ, idaṃ pacchimadassanaṃ”ti paridevante mahājane
Satthāraṃ vanditvā nikkhamitvā dvārakoṭṭhake ṭhito “mā socittha mā
paridevittha, Buddhā vā hontu Buddhasāvaka vā, uppannā saṅkhārā
abhijjanakā nāma natthī”ti mahājanaṃ ovaditvā passantasseva mahājanassa
vehāsaṃ abbhuggamma Mandākinitīre otaritvā pokkharaṇiyaṃ nhatvā
nivatthanivāsano katuttarāsaṅgo senāsanaṃ saṃsāmetvā phalasamāpattiyā
tayo yāme vītināmetvā balavapaccūsasamaye parinibbāyi. Therassa
sahaparinibbānā Himavati sabbarukkhā pupphehi ca phalehi ca onatavinatā
ahesuṃ. Vārikanāgo therassa vattaṃ katvā khādanīyaphalāni āharitvā
caṅkamanakoṭiyaṃ aṭṭhāsi. So yāva sūriyuggamaṇā therassa nikkhamanaṃ
apassanto “kinnu kho etaṃ, pubbe ayyo pātova caṅkamati mukhaṃ dhovati,
ajja pana paṇṇasālatopi na nikkhamatī”ti kuṭidvāraṃ kampetvā¹ olokeno
theraṃ nisinnakameva disvā hatthaṃ pasāretvā parāmasitvā assāsapassāse
pariyesanto tesaṃ appavattibhāvaṃ ñatvā “parinibbuto therō”ti soṇḍaṃ
mukhe pakkhipitvā mahāravaṃ viravi. Sakalahimavanto ekaninnādo ahosi.
Aṭṭhanāgasahassāni sannipatitvā therāṃ jeṭṭhakanāgassa kumbhe nisīdāpetvā
supupphitarukkhāsākhā gahetvā parivāretvā sakalahimavantaṃ anuvicaritvā
sakaṭṭhānameva āgatā.

Sakko Vissakammaṃ² āmantesi “tāta amhākaṃ jeṭṭhabhātā parinibbuto,
sakkāraṃ karissāma, navayojanikaṃ sabbaratanamayaṃ kūṭāgāraṃ
māpehī”ti. So tathā katvā therāṃ tattha nipajjāpetvā³ hatthināgānaṃ adāsi.
Te kūṭāgāraṃ ukkhigāraṃ ukkhipitvā tiyojanasahassaṃ Himavantaṃ
punappunaṃ

1. Vivaritvā (Sī, Ka)

2. Vissukammaṃ (Syā), Visukammaṃ (Ka)

3. Nisajjāpetvā (Syā)

āvijjhimsu¹. Tesam hatthato ākāsaṭṭhakā devā gahetvā sādhuḷḷitaṃ kīḷimsu. Tato vassavalāhakā sītaḷalāhakā uṇḥavalāhakā² Cātumahārājikā Tāvatisīti etenupāyena yāvabrahmalokā kūṭāgāraṃ agamāsi, pana brahmāno devānanti anupubbena hatthināgānaṃyeva kūṭāgāraṃ adaṃsu. Ekekā devatā caturaṅgulamattaṃ candanaghaṭikaṃ āhari, citako navayojaniko ahosi. Kūṭāgāraṃ citakaṃ āropayimsu. Pañca bhikkhusatāni ākāsenāgantvā sabbarattin sajjhāyamaṃsu. Anuruddhatthero dhammaṃ kathesi, bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Punadivase aruṇuggamanavelāyameva citakaṃ nibbāpetvā sumanamakuḷavaṇṇānaṃ dhātūnaṃ parisāvanaṃ pūretvā Bhagavati nikkhamitvā Veḷuvanavihārakoṭṭhakaṃ sampatte āharitvā Satthu hatthe ṭhappayimsu. Satthā dhātuparisāvaṇṇaṃ gahetvā pathaviyā hatthaṃ pasāresi, mahāpathaviṃ bhinditvā rajatabubbuḷasadisāṃ cetiyaṃ nikkhami. Satthā sahatthena cetiye dhātuyo nidhesi. Ajjāpi kira taṃ cetiyaṃ dharatiyevāti. . Navamaṃ.

10. Moggallānasuttavaṇṇanā

218. Dasame **samannesatī**³ pariyesati paccavekkhati. **Nagassā**ti pabbatassa. **Muninti** Buddhamuniṃ. **Dukkhassa pāragunti** dukkhapāraṃ gataṃ. **Samannesanti**⁴ samannesanto. **Evam sabbaṅgasampannanti** evaṃ sabbaṅgasampannaṃ. **Anekākārasampannanti** anekehi guṇehi samannāgataṃ. . Dasamaṃ.

11. Gaggarāsuttavaṇṇanā

219. Ekādasame **tyāssudanti** te assudaṃ. Assudanti nipātamattaṃ. **Vaṇṇenāti** sarīravaṇṇena. **Yasasāti**⁵ parivārena. **Vigatamalova bhāṇumāti** vigatamalo ādicco viya. . Ekādasamaṃ.

12. Vaṅgīsasuttavaṇṇanā

220. Dvādasame **āyasmāti** piyavacanaṃ. **Vaṅgīsoti** tassa therassa nāmaṃ. So kira pubbe Padumuttarakāle paṭibhānasampannaṃ sāvakaṃ dītvā

1. Anuvijjhimsu (Sī)

4. Samanvesanti (Syā)

2. Sītabalāhakā vātabalāhakā (Syā)

3. Samanvesatīti (Syā)

5. Yasenāti (Sī, Syā)

dānaṃ datvā patthanam katvā kappasatasahassam pāramiyo pūretvā amhākaṃ Bhagavato kāle sakalajambudīpe vādakāmatāya jambusākham pariharitvā¹ ekena paribbājakena saddhim vādam katvā vāde jayaparājayānubhāvena teneva paribbājakena saddhim saṃvāsam kappetvā vasamānāya ekissā paribbājikāya kucchimhi nibbatto vayan āgamma mātito pañcavādasatāni, pitito pañcavādasatānīti vādasahassam uggaṇhitvā vicarati. Ekañca vijjam jānāti, yaṃ vijjam parijappitvā matānam sīsam aṅguliya paharitvā “asukaṭṭhāne nibbatto”ti jānāti. So anupubbena gāmanigamādīsu vicaranto pañcahi māṇavakasatehi saddhim Sāvattim anuppatto nagaradvāre sālāya nisīdati.

Tadā ca nagaravāsino purebhattam dānam datvā pacchābhattam suddhuttarāsaṅgā gandhamālādīhatthā dhammassavanāya vihāram gacchanti. Māṇavo disvā “kaḥam gacchathā”ti pucchi. Te “Dasabalassa santikaṃ dhammassavanāya”ti āhaṃsu. Sopi saparivāro tehi saddhim gantvā paṭisanthāram katvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ Bhagavā āha “Vaṅgīsa bhaddakaṃ kira sipparā jānāsī”ti. “Bho Gotama ahaṃ bahusipparā jānāmi, tumhe kataram sandhāya vadathā”ti. Chavadūsakasippanti². Āma bho Gotamāti. Athassa Bhagavā attano ānubhāvena niraye nibbattassa sīsam dassetvā “Vaṅgīsa ayaṃ kaḥam nibbatto”ti pucchi. So mantam jappitvā aṅguliya paharitvā “niraye”ti āha. “Sādhu Vaṅgīsa sukathitan”ti devaloke nibbattassa sīsam dassesi. Tampi so tatheva byākāsi. Athassa khīṇāsavassa sīsam dassesi. So punappunam mantam parivattetvāpi aṅguliya paharitvāpi nibbattaṭṭhānam na passati.

Atha naṃ Bhagavā “kilamasi Vaṅgīsā”ti āha. Āma bho Gotamāti. Punappunam upadhārehīti. Tathā karontopi adisvā “tumhe bho gotama jānāthā”ti āha. Āma Vaṅgīsa maṃ nissāya cesa gato³, ahamassa gatim jānāmīti. Mantena jānāsī bho Gotamāti. Āma Vaṅgīsa ekena manteneva jānāmīti. Bho Gotama mayham mantena imam mantam dethāti. Amūliko Vaṅgīsa mayham mantoti. Detha bho Gotamāti.

1. Parikkhipitvā (Syā)

2. Chavarūpakasippanti (Sī, Syā)

3. Maṃ nissāya cesa bhavo (Sī), anissāyeva sukato (Syā)

Na sakkā mayhaṃ santike apabbajitassa dātunti. So antevāsike āmantesi “tātā samaṇo Gotamo atirekasippaṃ jānāti, ahaṃ imassa santike pabbajitvā sippaṃ gaṇhāmi, tato Sakalajambudīpe amhehi bahutaraṃ jānanto nāma na bhavissati. Tumhe yāva ahaṃ āgacchāmi, tāva anukkaṇṭhitvā vicarathā”ti te uyyojetvā “pabbājetha¹ man”ti āha. Satthā Nigrodhakappaṃ paṭipādesi. Thero taṃ attano vasaṇaṭṭhānaṃ netvā pabbājesi. So pabbajitvā Satthu santikaṃ āgamma vanditvā ṭhito “sippaṃ dethā”ti yāci. Vaṅḡsa tumhe sippaṃ gaṇhantā aloṇabhojanathaṇḍilaseyyādīhi parikammaṃ katvā gaṇhatha, imassāpi sippassa parikammaṃ atthi, taṃ tāva karohīti . Sādhū bhanteti. Athassa Satthā dvattiṃsākāraṃ kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. So taṃ anulomapaṭilomaṃ manasikaronto vipassanaṃ vaḍḍhetvā anukkamena arahattaṃ pāpuṇi.

Vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedīti evaṃ arahattaṃ patvā vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedento. **Kāveyyamattāti** kāveyyena kabbakaraṇena mattā. **Khandhāyatanadhātuyoti** imāni khandhādīni pakāsento dhammaṃ desesi. **Ye niyāmagataddasāti** ye niyāmagatā ceva niyāmadassā ca. **Svāgatanti** su-āgamaṇaṃ. **Iddhipattomhīti** iminā iddhividhaññāṇaṃ gahitaṃ. **Cetopariyāyakovidoti** iminā citopariyaññāṇaṃ. Dibbasotaṃ pana avuttampi gahitameva hoti. Evaṃ cha-abhiññāpatto eso mahāsāvakoti veditabbo. . Dvādasamaṃ.

Vaṅḡsasamaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vanasaṃyutta

1. Vivekasuttavaṇṇanā

221. Vanasaṃyuttassa paṭhame **Kosalesu viharatīti** Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā tassa janapadassa sulabbabhikkhatāya tattha gantvā viharati. **Samvejetukāmāti** vivekaṃ paṭipajjāpetukāmā. **Vivekakāmoti** tayo viveke patthayanto. **Niccharatī bahiddhāti** bāhiresu puthuttārammaṇesu carati. **Jano janasminti** tvaṃ jano aññasmim̐ jane chandarāgaṃ vinayassu. **Pajahāsīti** pajaha. **Bhavāsīti** bhava. **Sataṃ taṃ sārāyāmaseti**¹ satimantaṃ paṇḍitaṃ taṃ mayampi sārāyāma², sataṃ vā dhammaṃ mayam̐ taṃ sārāyāmāti³ attho. **Pātālarajoti** appaṭiṭṭhaṭṭhena pātālasaṅkhāto kilesarajo. **Mā taṃ kāmarajoti** ayaṃ kāmarāgarajo taṃ mā avahari, apāyameva mā netūti attho. **Paṃsukunthitoti**⁴ paṃsumakkhito. **Vidhunanti** vidhunanto. **Sitaṃ rajanti** sarīralaggaṃ rajaṃ. **Samvegamaṇāpādīti** devatāpi nāma maṃ evaṃ sāretīti⁵ vivekamāpanno, uttamavīriyaṃ vā paggayha paramavivekaṃ maggameva paṭipannoti.
. Paṭhamam̐.

2. Upaṭṭhānasuttavaṇṇanā

222. Dutiye **supatīti** ayaṃ kira khīṇāsavo, so dūre bhikkhācāragāmaṃ gantvā āgato paṇṇasālāya pattacīvaraṃ paṭisāmetvā avidūre jātassaraṃ otaritvā gattāni utum̐ gāhāpetvā divāṭṭhānaṃ sammajjitvā tattha nīcamañcakaṃ paññāpetvā niddaṃ anokkamantovanipanno. Khīṇāsavassāpi hi kāyadaratho hotiyevāti tassa vinodanattamaṃ, taṃ sandhāya supatīti vuttaṃ. **Ajjhabhāsīti** “ayaṃ bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā divā supati, divāsoppaṇa nāmetaṃ vaḍḍhitaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ nāseti”ti maññamānā “codessāmi nan”ti cintetvā abhāsi.

Āturassāti jarāturo rogāturo kilesāturoti tayo aturā, tesu kilesāturaṃ sandhāyevamāha. **Sallaviddhassāti**

1. Sādayāmaseti (Sī)

2. Sādayāma (Sī)

3. Sādayāmāti (Sī)

4. Paṃsukunḍitoti (Sī, Syā)

5. Sāvetīti (Sī, Ka)

savisena sattisallena viya avijjāvisaviṭṭhena¹ taṇhāsallena hadaye viddhassa. **Ruppatoti** ghaṭṭiyamānassa.

Idānissa kāmesu ādīnavam kathayanti **aniccāti**-ādimāha. Tattha **asitanti** taṇhādiṭṭhinissayena anissitam. **Kasmā pabbajitam tapeti** evarūpaṃ khīṇāsavaṃ divāsoppari na tapati, tādisaṃ pana kasmā na tapessatīti vadati. Therasseva vā etaṃ vacanaṃ, tasmā ayamettha attho—baddhesu² muttam asitam mādisaṃ Khīṇāsavapabbajitam kasmā divāsoppari tape, na tapessatīti³. Sesagāthāsupi eseva nayo. Devatāya hi vacanapakkhe “evarūpaṃ khīṇāsavapabbajitam divāsoppari na tapati, tādisaṃ pana kasmā na tapessati, tapessatiyevā”ti attho. therassa vacanapakkhe “evarūpaṃ mādisaṃ khīṇāsavapabbajitam kasmā divāsoppari tape, na tapatiyevā”ti attho. Ayaṃ panettha anuttānapadavaṇṇanā. **Vinayāti** vinayena. **Samatikkamāti** vaṭṭamūlikāya avijjāya samatikkamena. **Tam nāṇanti** tam catusaccañāṇaṃ. **Paramodānanti**⁴ paramaparisuddham. **Pabbajitanti** evarūpena nāṇena samannāgataṃ pabbajitam. **Vijjāyāti** catutthamaggavijjāya. **Āraddhavīriyanti** paggahitavīriyaṃ paripuṇṇavīriyaṃ. . Dutiyam.

3. Kassapagottasuttavaṇṇanā

223. Tatiye **chetanti**⁵ ekaṃ migaluddakaṃ. **Ovadatīti**⁶ so kira migaluddako pātova bhuñjitvā “mige vadhissāmī”ti araññaṃ pavittṭho ekaṃ rohitamigaṃ disvā “sattiyā naṃ paharissāmī”ti anubandhamāno therassa paṭhamasutte vuttanayeneva divāvihāraṃ nisinnassa avidūrena pakkamati. Atha naṃ thero “upāsaka pāṇātipāto nāmesa apāyasaṃvattaniko appāyukasaṃvattaniko, sakkā aññenapi kasivaṇijjādikammena dārabharaṇaṃ kātuṃ, mā evarūpaṃ kakkhalakammaṃ karohī”ti āha. Sopi “Mahāpaṃsukūlikatthero kathetī”ti gāravena ṭhatvā sotuṃ āraddho. Athassa sotukāmataṃ janessāmīti thero aṅguṭṭhakaṃ jālāpesi. So akkhīhipi passati, kaṇṇehipi suṇāti, cittam panassa

1. Avijjāvisadiddhena (Sī)

2. Khandhesu (Sī), bandhesu (Ka)

3. Divāsoppari tapessatīti (Sī), divātoppaṃ tape na tapaṭīti (Syā)

4. Paramavodānanti (Sī), paramodātanti (Syā)

5. Cetanti (Sī)

6. Ovadīti (Syā)

“asukaṭṭhānaṃ migo gato bhavissati, asukatitthaṃ otiṇṇo, tattha naṃ gantvā ghātetvā yāvadicchakaṃ maṃsaṃ khāditvā sesaṃ kājenādāya gantvā puttake tosessāmi”ti evaṃ migasseva anupadaṃ dhāvati. Evaṃ vikkhittacittassa dhammaṃ desentaṃ therāṃ sandhāya vuttaṃ “ovadatī”ti. **Ajjhabhāsī**ti “ayaṃ thero adāruṃ tacchanta viya akhette vappanto viya attanopi kammaṃ nāseti, etassāpi, codessāmi naṃ”ti abhāsī.

Appapaññanti nippaññaṃ. **Acetasanti** kāraṇajānanasamatthena cittaṇa rahitaṃ. **Mandovā**ti andhabālo viya. **Suṇātī**ti tava dhammakathaṃ suṇāti. **Na vijānātī**ti atthamassa na jānāti. **Āloketī**ti tava puthujjanika-iddhiyā jalantaṃ aṅguṭṭhakaṃ āloketi. **Na passatī**ti ettha “neva telaṃ na vaṭṭi na dīpakapallikā, therassa pana ānubhāvenāyaṃ jalatī”ti imaṃ kāraṇaṃ na passati. **Dasa pajjoteti** dasasu aṅgulisu dasa paḍīpe. **Rūpānī**ti kāraṇarūpāni. **Cakkhū**ti paññācakkhu. **Samvegamāpādī**ti kiṃ me imināti vīriyaṃ paggayha paramavivekaṃ arahattamaggaṃ paṭipajji. . Tatiyaṃ.

4. Sambahulasuttavaṇṇanā

224. Catutthe **sambahulā**ti bahū suttantikā ābhidhammikā vinayadharā ca. **Viharantī**ti Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā viharanti. **Pakkamimsū**ti te kira tasmiṃ janapade aññataraṃ gāmaṃ upasaṅkamante disvā manussā pasannacittā āsanāsālāya kojavattharaṇādīni paññāpetvā yāgukhajjakāni datvā upanīsidimsu. Mahāthero ekaṃ dhammakathikaṃ “dhammaṃ kathehi”ti āha. So cittaṃ dhammakathaṃ kathesi. Manussā pasīditvā bhojanavelāyaṃ paṇītabhojanaṃ adāmsu. Mahāthero manuññaṃ bhattānumodanamakāsi. Manussā bhiyyoso mattāya pasannā “idheva bhante temāsaṃ vasathā”ti paṭiññaṃ kāretvā gamanāgamanasampanne ṭhāne senāsanāni kāretvā catūhi paccayehi upaṭṭhahimsu. Mahāthero vassūpanāyikadivase bhikkhū ovadi “āvuso tumhehi garukassa Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahitaṃ, Buddhāpātubhāvo nāma dullabho, māsassa aṭṭha divase dhammassavanaṃ katvā gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya appamattā viharathā”ti. Te tato paṭṭhāya yuñjanti ghaṭenti. Kadāci sabbarattikaṃ¹

1. Sabbarattim (Sī)

dhammassāvanam karonti, kadāci pañham viṣṣajjenti, kadāci padhānam karonti. Tesam dhammassavanadivase dhammam kathentānamyeva aruṇo uggacchati. Pañhāvissajjanadivase byatto bhikkhu pañham pucchati, paṇḍito viṣṣajjettīti pucchana viṣṣajjanam karontānamyeva. Padhānadivase sūriyatthaṅgamane gaṇḍim paharitvāva caṅkamaṃ otaritvā padhānam karontānamyeva. Te evaṃ vassam vassitvā pavāretvā pakkamimsu. Tam sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Paridevamānāti** “idāni tathārūpaṃ madhuraṃ dhammassavanam pañhākathanam kuto labhissāmī”ti-ādini vatvā rodamānā.

Khāyatīti paññāyati upaṭṭhāti. **Kometi** kham ime. **Vajjibhūmiyāti** Vajjiraṭṭhābhīmukhā gatā. **Magā viyāti** yathā magā tasmim tasmim pabbatapāde vā vanasaṇḍe vā vicarantā “idaṃ amhākaṃ mātusantakaṃ pitusantakaṃ paveṇi-āgatan”ti agahetvā yattheva nesaṃ gocaraphāsutā ca hoti paripanthābhāvo ca, tattha vicaranti. Evaṃ aniketā agehā bhikkhavopi “ayaṃ āvuso amhākaṃ ācariyupajjhāyānam santako paveṇi-āgato”ti agahetvā yattheva nesaṃ utusappāyam bhojanasappāyam puggalasappāyam senāsanasappāyam¹ dhammassavanasappāyañca sulabham hoti, tattha viharanti. . Catuttham.

5. Ānandasuttavaṇṇanā

225. Pañcame **Ānandoti** Dhammabhaṇḍāgārikatthero. **Ativelanti** atikkantaṃ velam. **Gihisaññattibahuloti** rattiñca divā ca bahukālam gihi saññāpayanto. Bhagavati hi parinibbute Mahākassapaṭṭhāro theram āha “āvuso mayam Rājagahe vassam upagantvā dhammam saṅgāyissāma, gaccha tvaṃ araṇṇam pavisitvā uparimaggattayatthāya vāyāmaṃ karohī”ti. So Bhagavato pattacīvaramādāya Kosalarattham gantvā ekasmiṃ araṇṇāvāse vasitvā punadivase ekaṃ gāmaṃ pāvīsi. Manussā theram disvā “bhante Ānanda tumhe pubbe Satthārā saddhim āgacchatha, ajja ekakāva āgatā, kham Satthāram ṭhapetvā āgatattha, idāni kassa pattacīvaram gahetvā vicaratha, kassa mukhodakaṃ dantakaṭṭham detha, pariveṇam sammajjatha, vattapaṭivattam karoṭhā”ti bahum vatvā paridevimsu. Thero “mā āvuso socittha,

1. Senāsanasappāyam puggalasappāyam (Syā)

mā paridevitta, aniccā saṅkhārā”ti-ādīni vatvā te saññāpetvā bhattakiccāvasāne¹vasanaṭṭhānameva gacchati. Manussā sāyampi tattha gantvā tatheva paridevanti. Theropi tatheva ovadati. Tam sandhāyetam vuttam. **Ajjhabhāsī**ti “ayaṃ thero bhikkhusaṅghassa katham sutvā ‘samaṇadhammam karissāmī’ti araṇṇam pavisitvā idāni gihī saññāpento viharati, Satthusāsanaṃ asaṅgahitapuppharāsi viya ṭhitam, dhammasaṅgamaṃ na karoti, codessāmi nan”ti cintetvā abhāsi.

Pasakkiyāti pavisitvā. **Hadayasmim opiyāti** kiccato ca ārammaṇato ca hadayamhi pakkhipitvā. “Nibbānaṃ pāpuṇissāmī”ti vīriyaṃ karonto nibbānaṃ kiccato hadayamhi opeti nāma, nibbānārammaṇaṃ pana samāpattiṃ appetvā nisīdanto ārammaṇato. Tadubhayampi sandhāyesā bhāsati. **Jhāyāti** dvīhi jhānehi jhāyiko bhava. **Bilībilīkāti**² ayaṃ gihīhi saddhim bilībilīkathā³. . Pañcamaṃ.

6. Anuruddhasuttavaṇṇanā

226. Chatṭhe **purāṇadutiyaikāti** anantare attabhāve aggamaheṣī. **Sobhasī**ti pubbepe sobhasi, idānapi sobhasi. **Duggatāti** na gatiduggatiyā⁴ duggatā. Tā hi sugatiyaṃ ṭhitā sampattiṃ anubhavanti, paṭipattiduggatiyā pana duggatā. Tato cutā hi tā nirayepi upapajjantīti duggatā. **Patitṭhitāti** sakkāyasmim hi patiṭṭhahanto aṭṭhahi kāraṇehi patiṭṭhāti—ratto rāgavasena patiṭṭhāti, duṭṭho dosavasena, mūlho mohavasena, vinibaddho mānavasena, parāmaṭṭho diṭṭhivasena, thāmagato anusayavasena, anitṭhaṅgato vicikicchāvasena, vikkhepagato uddhaccavasena patiṭṭhāti. Tāpi evaṃ⁵ patiṭṭhitāva. **Naradevānanti** devanarānaṃ.

Natthi dānīti sā kira devadhītā there balavasinehā ahosi, paṭigantum nāsakkehi. Kālena āgantvā pariveṇaṃ sammajjati, mukhodakaṃ dantakaṭṭhaṃ pāṇiyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhapeti. Thero anāvajjanena paribhuṇjati. Ekasmim divase therassa jīṇṇacīvarassa coḷakabhikkhaṃ carato saṅkārakūṭe dibbadussaṃ ṭhapetvā pakkāmi. Thero tam disvā ukkhipitvā olokeno

1. Katabhattakicco (Syā)

2. Pīlīpīlīkāti (Syā)

3. Pīlīpīlīkathā (Syā)

4. Paṭipattiduggatiyā (Sī, Ka)

5. Evaṃ (Sī)

dussantaṃ¹ disvā “dussametan”ti ñatvā “alam ettāvata”ti aggahesi. Tenevassa cīvaraṃ niṭṭhāsī. Atha dve aggasāvaka Anuruddhatthero cāti tayo janā cīvaraṃ karimsu. Satthā sūcim yojetvā adāsī. Niṭṭhitacīvarassa piṇḍāya carato devatā piṇḍapātaṃ samādapeti. Sā kālena ekikā, kālena attadutiya therassa santikaṃ āgacchati. Tadā pana attatatiyā āgantvā divāṭṭhāne theram upasaṅkamitvā “mayam manāpakāyikā nāma manasā icchiticchitarūpaṃ māpema”ti āha. Thero “etā evaṃ vadanti, vīmaṃsissāmi, sabbā nīlakā hontū”ti cintesi. Tā therassa manam ñatvā sabbāva nīlavaṇṇā ahesum, evaṃ pītalohita-odātavaṇṇāti. Tato cintayimsu “thero amhākaṃ dassanaṃ assādeti”ti tā samajjam kātum āraddhā, ekāpi gāyi, ekāpi nacci, ekāpi accharaṃ pahari. Thero indriyāni okkhipi. Tato “na amhākaṃ dassanaṃ thero assādeti”ti ñatvā sineham vā santhavaṃ vā alabhamānā nibbinditvā gantumāraddhā. Thero tāsam gamanabhāvaṃ ñatvā “mā punappunaṃ āgacchimsū”ti arahattaṃ byākaronto imaṃ gāthamāha. Tattha **vikkhīṇoti** khīṇo. **Jātiṃsaṃsāro**ti tattha tattha jātiṃsaṅkhāto saṃsāro. . Chaṭṭham.

7. Nāgadattasuttavaṇṇanā

227. Sattame **atikālenā**ti sabbarattim niddāyitvā balavapaccūse koṭisammañjaniyā² thokaṃ sammajjitvā mukhaṃ dhovitvā yāgubhikkhāya pātova pavisati. **Atidivāti** yāgum ādāya āsanasālaṃ gantvā pivitvā ekasmiṃ ṭhāne nipanno niddāyitvā “manussānaṃ bhojanavelāya paṇitaṃ bhikkhaṃ labhissāmi”ti upakaṭṭhe³ majjhanhike uṭṭhāya dhammakaraṇena⁴ udakaṃ gahetvā akkhīni pamajjitvā piṇḍāya caritvā yāvadattaṃ bhuñjitvā majjhanhike vītivatte paṭikkamati. **Divā ca āgantvāti** atikāle pavitṭhena nāma aññehi bhikkhūhi paṭhamataraṃ āgantabbaṃ hoti, tvaṃ pana ativiya divā āgantvā gatāsīti⁵ attho. **Bhāyāmi nāgadattanti** taṃ Nāgadattaṃ ahaṃ bhāyāmi. **Suppagabbhanti** suṭṭhu pagabbhaṃ **Kulesūti** khattiyakulādi-upaṭṭhākakulesu. . Sattamaṃ.

1. Pāsantaṃ (Syā)

2. Koṭisammajjaniyā (Sī, Syā)

3. Upagate (Syā)

4. Dhammakarakena (Sī)

5. Gatosīti (Sī), ahosīti (Syā)

8. Kulagharanīsuttavaṇṇanā

228. Aṭṭhame **ajjhogālhappattoti** ogāhappatto. So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā taṃ vanasaṇḍaṃ pavisitvā dutiyadivase gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi pāsādikehi abhikkantādīhi. Aññataraṃ kulaṃ tassa iriyāpathe pasīditvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā piṇḍapātaṃ adāsi. Bhattānumodanaṃ puna sutvā atirekataraṃ pasīditvā “bhante niccakālaṃ idheva bhikkhaṃ gaṇhathā”ti nimantesi. Thero adhivāsetvā tesāṃ āhāraṃ paribhuñjamāno vīriyaṃ paggayha ghaṭento arahattaṃ patvā cintesi “bahūpakāraṃ me etaṃ kulaṃ, aññattha gantvā kiṃ karissāmi”ti phalasamāpattisukhaṃ anubhavanto tattheva vasi. **Ajjhabhāsīti** sā kira therassa khīṇāsavabhāvaṃ ajānantī cintesi “ayaṃ thero neva aññaṃ gāmaṃ gacchati, na aññaṃ gharaṃ, na rukkhamaṭṭhā-āsanaśālādīsu nisīdati, niccakālaṃ gharaṃ pavisitvāva nisīdati, ubhopete ogādhappattā paṭigādhappattā, kadāci esa imaṃ kulaṃ dūseyya, codessāmi na”ti. Tasmā abhāsi.

Sanṭhāneti nagaradvārassa āsanne¹ manussānaṃ bhaṇḍakaṃ otāretvā vissamanaṭṭhāne. **Sanḡammāti** samāgantvā. **Mantentīti** kathenti. **Mañca tañcāti** mañca kathenti tañca kathenti. **Kimantaranti** kiṃ kārāṇaṃ. **Bahū hi saddā paccūhāti** bahukā ete lokasmiṃ paṭilomasaddā. **Na tenāti** tena kārāṇena, tena vā tapassinā na maṅku hotabbaṃ. **Na hi tenāti** na hi tena parehi vuttavacanena satto kilissati, attanā katena pana pāpakammeneva kilissatīti dasseti. **Vātamigo yathāti** yathā vane vātamigo vāteritānaṃ paṇṇādīnaṃ saddena paritassati, evaṃ yo² saddaparittāsī hotīti attho. **Nāssa sampajjate vatanti** tassa lahucittassa vataṃ³ na sampajjati. Thero pana khīṇāsavattā sampannavatoti veditabbo. . Aṭṭhamāṃ.

9. Vajjiputtasuttavaṇṇanā

229. Navame **Vajjiputtakoti** Vajjiraṭṭhe Rājaputto chattaṃ pahāya pabbajito. **Sabbaratticāroti** kattikanakkhattaṃ ghosetvā sakalanagaraṃ

1. Āsanne ṭhāne (Sī)

2. So (Syā)

3. Vattaṃ (Syā)

dhajapaṭākādīhi paṭimaṇḍetvā pavattito sabbaratticāro. Idam hi nakkhattam yāva Cātumahārājikehi ekābaddham hoti.

Tūriyatālitaṭṭavāditanigghosāsaddanti bheri-āditūriyānam tāḷitānam vīṇādīnañca vādītānam nigghosāsaddam. **Abhāsīti** Vesāliyam kira satta rājasahassāni sattasatāni satta ca rājāno, tattakāva tesam uparājāsenāpati-ādayo, tesu alaṅkatapaṭiyattesu nakkhattakīlanatthāya vīthim otiṇṇesu saṭṭhihatthe mahācaṅkame caṅkamamāno nabhassa majjhe ṭhitam candam disvā caṅkamakoṭiyam phalakam nissāya ṭhito abhāsī. **Apaviddhamva vanasmim**¹ **dārukanti** vatthaveṭṭhanālaṅkārahitattā vane chaḍḍitadārukam viya jātam. **Pāpiyoti** lāmakataro amhehi añño koci atthi. **Pihayantīti** thero ārañṇiko paṃsukūliko piṇḍapātiko sapadānacāriko appiccho santuṭṭhoti bahū tuyham patthayantīti attho. **Saggagāminanti** saggam gacchantānam gatānampi. . Navamam.

10. Sajjhāyasuttavaṇṇanā

230. Dasame **yaṃ sudanti** nipātamattam. **Sajjhāyabahuloti** nissaraṇapariyattivasena sajjhāyanato bahutaram kālam sajjhāyanto. So kira ācariyassa divaṭṭhānam sammajjitvā ācariyam udikkhanto tiṭṭhati. Atha nam āgacchantam disvāva paccuggantvā pattacīvaram paṭiggahetvā paññattāsane nisinnassa tālavaṇṭavātam datvā pāṇiyam āpucchitvā pāde dhovitvā telam makkhetvā vanditvā ṭhito uddesam gahetvā yāva sūriyatthaṅgamā sajjhāyam karoti. So nhānakotṭhake udakam upaṭṭhapetvā aṅgārapalle aggim karoti. Ācariyassa nhatvā āgatassa pādesu udakam puñchitvā piṭṭhiparikamman kathā vanditvā uddesam gahetvā paṭhamayāme sajjhāyam katvā majjhimayāme sarīram samassāsetvā pacchimayāme² uddesam gahetvā yāva aruṇuggamanā sajjhāyam katvā niruddhasaddam khayato³ sammasati. Tato sesam upādāyarūpaṃ bhūtarūpaṃ nāmarūpanti pañcasu khandhesu vipassanam vaddhetvā arahattam pāpuṇi. **Appossukkoti** uddesaggahane ca sajjhāyakaraṇiye ca nirussukko. **Saṅkasāyatīti** yassa dāni atthāya aham sajjhāyam kareyyam, so me attho

1. Vanasi (Syā)

2. Pacchimayāme utṭhāya (Syā)

3. Udayavayato (Sī, Ka)

matthakam patto. Kim me idāni sajjhāyenāti phalasamāpattisukhena kālaṃ ativatteti. **Ajjhabhāsī**ti “kinnu kho assa therassa aphāsukam jātam, udāhussa ācariyassa, kena nu kho kāraṇena pubbe viya madhurassarena na sajjhāyati”ti āgantvā santike ʔhitā abhāsi.

Dhammapadānīti idha sabbampi Buddhavacanam adhippetam. **Nādhīyasī**ti na sajjhāyasi. Nādiyasīti vā pāṭho, na gaṇhāsīti attho. **Pasamsanti** dhammabhāṇako pasamsam labhati, ābhidhammiko suttantiko vinayadharotissa pasamsitā bhavanti. **Virāgenā**ti ariyamaggena. **Aññāyā**ti jānitvā. **Nikkhepananti** tassa diṭṭhasutādino vissajjanam santo vadantīti dīpeti, na Buddhavacanassa¹. Ettāvata “thero Buddhavacanam na vissajjāpeti”ti na niccakālam sajjhāyanteneva² bhavitabbam, sajjhāyitvā pana “ettakassāham atthassa vā dhammassa vā ādhāro bhavituṃ samattho”ti ñatvā vaṭṭadukkhassa antakiriyāya paṭipajjitabbam. . Dasamam.

11. Akusalavitakkasuttavaṇṇanā

231. Ekādasame **akusale vitakke**ti kāmavitakkādayo tayo mahānitakke. **Ayoniso manasikārā**ti anupāyamanasikārena. **Soti so tvaṃ. Ayoniso paṭinissajjā**ti etam anupāyamanasikāram vajjehi. **Satthāra**nti imāya gāthāya pāsādikakammaṭṭhānam katheti. **Pītisukhamasamsayanti** ekamseneva balavapītiṇca sukhaṇca adhigamissasi. . Ekādasamam.

12. Majjhanhikasuttavaṇṇanā

232. Dvādasame yaṃ vattabbam, taṃ Devatāsamyutte Nandanavagge vuttameva. . Dvādasamam.

13. Pākatindriyasuttavaṇṇanā

233. Terasamam Devaputtasamyutte Jantudevaputtasutte vitthāritameva. . Terasamam.

1. Na buddhassa (Syā)

2. Sajjhāyanakeneva (Syā)

14. Gandhatthenasuttavaṇṇanā

234. Cuddasame **ajjhabhāsī**ti taṃ bhikkhuṃ nāle gahetvā padumaṃ siṅghamānaṃ¹ disvāva “ayaṃ bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ araṇṇaṃ pavittṭho gandhārammaṇaṃ upanijjhāyati, svāyaṃ ajja upasiṅghaṃ² svepi punasivasepi upasiṅghissati, evamassa sā gandhataṇhā vaḍḍhitvā diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ nāsessati, mā mayi passantiyā nassatu, codessāmi naṃ”ti upasaṅkamitvā abhāsi.

Ekaṅgametaṃ theyyānanti thenitabbānaṃ rūpārammaṇādīnaṃ pañcakoṭṭhāsānaṃ idaṃ ekaṅgaṃ, ekakoṭṭhāsoti attho. **Na haramīti** na gahetvā gacchāmi. **Ārāti** dūre, nāle gahetvā nāmetvā dūre ṭhito upasiṅghamīti vadati. **Vaṇṇenāti** kāraṇena.

Yvāyanti yo ayaṃ. Tasmim kira devatāya saddhim kathenteyeva eko tāpaso otaritvā bhisakhananādīni kātuṃ āraddho, taṃ sandhāyevamāha. **Ākiṇṇakammantoti** evaṃ aparisuddhakammanto. Akhīṇakammantotipi³ pāṭho, kakkhaḷakammantoti attho. **Na vuccatīti** gandhacoroti vā pupphacoroti vā kasmā na vuccati.

Ākiṇṇaluddoti bahupāpo gāḷhapāpo vā, tasmā na vuccati. **Dhāticelaṃva makkhitoti** yathā dhātiyā nivatthakiliṭṭhavatthaṃ uccārapassāvapaṃsumasikaddamādīhi makkhitaṃ, evamevaṃ rāgadosādīhi makkhito. **Arahāmi vattaveti** arahāmi vattum. Devatāya codanā kira Sugatānusiṭṭhisadisā, na taṃ lāmakā hīnādhimuttikā micchāpaṭiṇṇakapuggalā labhanti. Tasmim pana attabhāve maggaphalānaṃ bhabbarūpā puggalā taṃ labhanti, tasmā evamāha.

Sucigavesinoti sucīni sīlasamādhiñāṇāni gavesantassa. **Abbhāmatamvāti** valāhakakūṭamattaṃ viya. **Jānāsīti** suddho ayanti jānāsi. **Vajjāsīti** vadeyyāsi. **Neva taṃ upajīvāmāti**⁴ devatā kira cintesi “ayaṃ bhikkhu atthi me hitakāmā devatā, sā maṃ codessati

1. Ghāyamānaṃ (Sī)

2. Upasiṅghitvā (Syā), upasiṅghi (Ka)

3. Akkhīṇakammantotipi (Sī)

4. Upajīvāmīti (Sī, Syā)

sāressatīti pamādampi anuyuñjeyya, nāssa vacanaṃ sampaṭicchissāmī”ti.
 Tasmā evamāha. **Tvamevā**ti tvaṃyeva. **Jāneyyā**ti jāneyyāsi. **Yenā**ti yena
 kammena sugatim gaccheyyāsi, taṃ kammaṃ tvaṃyeva jāneyyāsīti. .
 Cuddasamaṃ.

Vanasamyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Yakkhasamyutta

1. Indakasuttavaṇṇanā

235. Yakkhasamyuttassa paṭhame **Indakassā**ti Indakūṭanivāsino yakkhassa. Yakkhato hi Kūṭena, Kūṭato ca yakkhena nāmaṃ laddhaṃ. **Rūpaṃ na jīvanti vadantī**ti yadi Buddhā rūpaṃ jīvanti na vadanti, yadi rūpaṃ satto puggaloti evaṃ na vadantīti attho. **Kathaṃ nvayanti** kathaṃ nu ayaṃ. **Kutassa aṭṭhiyakapiṇḍametī**ti assa sattassa aṭṭhiyakapiṇḍaṇca kuto āgacchati. Ettha ca aṭṭhiggahaṇena tīṇi aṭṭhisatāni, yakapiṇḍaggahaṇena nava maṃsapesisatāni gahitāni. Yadi rūpaṃ na jīvo, athassa imāni ca aṭṭhīni imā ca maṃsapesiyo kuto āgacchantīti pucchati. **Kathaṃ nvayaṃ sajjati gabbharasminti**¹ kena nu kāraṇena ayaṃ satto mātukucchismiṃ sajjati laggati tiṭṭhatīti². Puggalavādī kiresa yakkho, “ekappahāreneva satto mātukucchismiṃ nibbattatī”ti gahetvā gabbhaseyyakasattassa mātā macchamaṃsādāni khādāti, sabbāni ekarattivāsenā pacitvā pheṇaṃ³ viya vilīyanti. Yadi rūpaṃ satto na bhaveyya, evameva vilīyeyyāti laddhiyā evamāha. Athassa Bhagavā “na mātukucchismiṃ ekappahāreneva nibbattati, anupubbena pana vaḍḍhatī”ti dassento **paṭhamāṃ kalalāṃ hotī**ti-ādimāha. Tattha **paṭhamanti** paṭhamena paṭisandhiviññāṇena saddhiṃ Tissoti vā Phussoti vā nāmaṃ natthi, atha kho tīhi jāti-uṇṇaṃsūhi katasuttagge saṇṭhitatelabinduppamāṇaṃ kalalāṃ hoti, yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Tilatelassa yathā bindu, sappimaṇḍo anāvilo.

Evaṃ vaṇṇappaṭibhāgaṃ, kalalāṃ sampavuccatī”ti.

Kalalā hoti abbudanti tasmā kalalā sattāhaccayena maṃsadhovana-udakavaṇṇaṃ abbudaṃ nāma hoti, kalalanti nāmaṃ antaradhāyati. Vuttampi cetam—

“Sattāhaṃ kalalāṃ hoti, paripakkaṃ samūhataṃ.

Vivaṭṭamānaṃ tabbhāvaṃ⁴, abbudaṃ nāma jāyatī”ti.

1. Gabbhasminti (Syā)

3. Pheṇuṃ (Syā)

2. Nibbattatīti (Syā)

4. Taṃ bhāvaṃ (Sī, Syā)

Abbudā jāyate pesīti tasmāpi abbudā sattāhaccayena vilīnatipusadisā kesi nāma sañjāyati. Sā maricaphāṇitena dīpetabbā. Gāmadārikā¹ hi supakkāni maricāni gahetvā sāṭakante bhaṇḍikam katvā pīletvā maṇḍam ādāya kapāle pakkhipitvā ātape ṭhapenti, tam sukkhamānam sabbabhāgehi muccati. Evarūpā pesi hoti, abbudanti nāmam antaradhāyati. Vuttampi cetam—

“Sattāham abbudam hoti, paripakkam samūhatam.
Vivaṭṭamānam tabbhāvam, pesi nāma pajāyati”ti².

Pesi nibbattatī ghanoti tato pesito sattāhaccayena kukkuṭaṇḍasaṇṭhāno ghano nāma māmsapiṇḍo nibbattati, pesīti nāmam antaradhāyati. Vuttampi cetam—

“Sattāham pesi bhavati, paripakkam samūhatam.
Vivaṭṭamānam tabbhāvam, ghanoti nāma jāyati.

Yathā kukkuṭiyā aṇḍam, samantā parimaṇḍalam.
Evam ghanassa saṇṭhānam, nibbattam kammaṇaccayā”ti.

Ghanā pasākhā³ jāyantīti pañcame sattāhe dvinnam hatthapādānam sisassa catthāya pañca pīlakā jāyanti, yam sandhāyetaṃ vuttam “pañcame bhikkhave sattāhe pañca pīlakā saṇṭhahanti kammato”ti.

Ito param chaṭṭhasattamādīni sattāhāni atikkamma desanam saṅkhipitvā dvācattālīse⁴ sattāhe pariṇatakālam gahetvā dassento kesāti-ādimāha. Tattha **kesā lomā nakhāpi cāti⁵** dvācattālīse sattāhe etāni jāyanti.

Tena so tattha yāpetīti tassa hi nābhito utṭhito nālo mātu udarapaṭalena ekābaddho hoti, so uppaladaṇḍako viya chiddo, tena āhāraraso saṃsaritvā āhārasamuṭṭhānarūpaṃ samuṭṭhāpeti. Evam so dasa māse yāpeti.

Mātukucchi gato naroti mātuyā tirokucchigato, kucchiyā abbhantaragatoti attho. Iti

1. Gāmadārikā (Sī, Syā)

2. Pesi nāma ca jāyatīti (Sī), pesi ca nāma jāyatīti (Syā)

3. Ghanā ca sākha (Syā)

4. Dvācattālīsame (Ka)

5. Nakhāni cāti (Sī, Syā)

Bhagavā “evaṃ kho yakkha ayaṃ satto anupubbena mātukucchiyaṃ vaḍḍhati, na ekappahāreneva nibbattatī”ti dasseti. . Paṭhamam.

2. Sakkanāmasuttavaṇṇanā

236. Dutīye **Sakkanāmakoti** evaṃnāmakoti eko yakkho, so¹ kira mārapakkhikayakkho. **Vippamuttassāti** tīhi bhavēhi vippamuttassa. **Yadaññanti** yaṃ aññaṃ. **Vaṇṇenāti** kāraṇena. **Sarivāsoti** ekato vāso, sakkhidhammo mittadhammoti attho. **Sappaññoti** supañño Sambuddho. . Dutiyam.

3. Sūcilomasuttavaṇṇanā

237. Tatiye **gayāyanti** Gayāgāme, Gayāya avidūre nivṛṭṭhagāmaṃ upanissāyāti attho. **Ṭaṅkitamañceti** dīghamañce pādamajjhe² vijjhivā aṭaniyo pavesetvā katamañce. Tassa “idaṃ upari, idaṃ heṭṭhā”ti natthi, parivattetvā atthatopi tādisova hoti, taṃ devaṭṭhāne ṭhapenti. Catunnaṃ pāsāṇaṇaṃ upari pāsāṇaṃ attharivā katagehampi “ṭaṅkitamañco”ti³ vuccati. **Sūcilomassāti** kathinasūcisadisalomassa. So kira Kassapassa Bhagavato sāsane pabbajitvā dūraṭṭhānato āgato sedamalaggahitena gattena supaññattaṃ Saṃghikamañcaṃ anādarena apaccattharivā nipajji, tassa parisuddhasīlassa taṃ kammaṃ suddhavatthe kālakam viya ahosi. So tasmim attabhāve viṣesaṃ nibbattetum asakkonto kālaṅkatvā Gayāgāmadvāre saṅkāraṭṭhāne yakkho hutvā nibbatti. Nibbattamattasseva cassa sakalasarīraṃ kathinasūcīhi gavicchivijjhitam⁴ viya jātam.

Athekadivasam Bhagavā paccūsasamaye lokam olovento tam yakkham paṭhamāvajjanasseva⁵ āpātham āgataṃ disvā “ayaṃ ekaṃ Buddhantaram mahādukkham anubhavi, kinu khvāssa maṃ āgamma sotthikāraṇam bhaveyyā”ti

1. Eso (Ka)

3. Katageham piṭhaṅkitamañcoti (Ka)

5. Paṭhamāvajjantasseva (Ka)

2. Dīghamañcapāde majjhe (Syā)

4. Āvijjhitam (Sī), gavaccitam(Syā)

āvajjento paṭhamamaggassa upanissayaṃ addasa. Athassa saṅghaṃ kātukāmo surattadupaṭṭam¹ nivāsetvā Sugatamahācīvaraṃ pārupitvā devavimānakappaṃ Gandhakuṭṭim pahāya hatthigavāssamanussakukkurādikuṇapaduggandhaṃ saṅkāraṭṭhānaṃ gantvā tattha Mahāgandhakuṭṭiyaṃ viya nisīdi. Taṃ sandhāya vuttaṃ “sūcilomassa yakkhassa bhavane”ti.

Kharoti suṃsumārapitṭhi viya chadaniṭṭhakāhi visamacchadanapiṭṭhi viya ca kharasarīro. So kira Kassapasammāsambuddhakāle sīlasampanno upāsako ekadivase vihāre cittattharaṇādīhi atthatāya² bhūmiyā saṅghike attharaṇe attano uttarāsaṅgaṃ apaccattharivā nipajji. Saṅghikaṃ telaṃ abhājetvā³ attano hatthehi sarīraṃ makkhesītipi vadanti. So tena kammena sagge nibbattitum asakkonto tasseva gāmassa dvāre saṅkāraṭṭhāne yakkho⁴ hutvā nibbatti. Nibbattamattassa cassa sakalasarīraṃ vuttappakāraṃ ahosi. Te ubhopi sahāyā jātā. Iti kharassa kharabhāvo veditabbo.

Avidūre atikkamantīti gocaraṃ pariyesantā samāgamaṭṭhānaṃ vā gacchantā āsanne ṭhāne gacchanti. Tesu Sūcilomo Sattthāraṃ na passati, Kharalomo⁵ paṭhamataraṃ disvā Sūcilomaṃ yakkhaṃ etadavoca “**eso samaṇo**”ti, samma esa tava bhavanaṃ pavisitvā nisinno eko samaṇoti. **Neso samaṇo, samaṇako esoti** so kira yo maṃ passitvā bhīto palāyati, taṃ samaṇakoti vadati. Yo na bhāyati, taṃ samaṇoti. Tasmā “ayaṃ maṃ disvā bhīto palāyissatī”ti maññamāno evamāha.

Kāyaṃ upanāmesīti bheravarūpaṃ nimminivā mahāmukhaṃ vivaritvā sakalasarīre lomāni utthāpetvā kāyaṃ upanāmesi. **Apanāmesīti** ratanasatikāṃ suvaṇṇagghanikāṃ⁶ viya thokaṃ apānāmesi. **Pāpakoti** lāmako amanuñño. So gūthaṃ viya aggi viya kaṇhasappo viya ca parivajjetabbo, na iminā suvaṇṇavaṇṇena sarīrena sampatiṇchitabbo. Evaṃ vutte pana sūcilomo “pāpako kira me samphasso”ti kuddho **pañhaṃ taṃ samaṇāti**-ādimāha. **Cittāṃ vā te khipissāmīti** yesaṃhi amanussā

1. Rattadupaṭṭam (Sī, Syā, Ka)

3. Bhājetvā (Syā)

5. Kharo (Syā)

2. Santhatāya (Sī, Syā)

4. Saṅkārayakkho (Sī, Syā)

6. Suvaṇṇagghikaṃ (Sī), suvaṇṇagghiyaṃ (Syā)

cittam khipitukāmā honti, tesam setamukham nīlodaram surattahatthapādam mahāsīsam pajjalitanettaṃ bheravam vā attabhāvam nimminivā dassenti, bheravam vā saddam sāventi¹, kathentānamyeva vā mukhe hattham pakkipitvā hadayam maddanti, tena te sattā ummattakā honti khittacittā. Tam sandhāyevamāha. **Pāragāṅgāyāti** dvīsu pādesu gahetvā tam āvinche tvā² yathā na punāgacchasi, evam pāram vā Gaṅgāya khipissāmīti vadati. **Sadevaketi**-ādi vuttatthameva. **Puccha yadākaṅkhasīti** yamkiñci ākaṅkhasi, tam sabbam puccha, asesam te byākarissāmīti sabbaññupavāraṇam pavāreti.

Kutonidānāti kiṇnidānā, kimpaccayāti attho. **Kumārakā dhaṅkamivossajantīti**³ yathā kumārakā kākam gahetvā ossajanti khipanti, evam pāpavitakkā kuto samuṭṭhāya cittam ossajantīti pucchati.

Itonidānāti ayaṃ attabhāvo nidānam etesanti itonidānā. **Itojāti** ito attabhāvato jātā. **Ito samuṭṭhāya manovitakkāti** yathā dīghasuttakena pāde baddham kākam kumārakā tassa suttapariyantam aṅguliyaṃ veṭhetvā ossajanti, so dūram gantvāpi puna tesam pādamūleyeva patati, evameva ito attabhāvato samuṭṭhāya pāpavitakkā cittam ossajanti.

Snehajāti taṇhāsinehato jātā. **Attasambhūtāti** attani sambhūtā. **Nigrodhasseva khandhajāti** nigrodhakhandhe jātā pārohā viya. **Puthūti** bahū anekappakārā pāpavitakkā taṃsāmpayuttakilesā ca. **Visattāti** laggā⁴ laggitā. **Kāmesūti** vatthukāmesu. **Māluvāva vitatā vaneti** yathā vane māluvā latā yaṃ rukkham nissāya jāyati, tam mūlato yāva aggā, aggato yāva mūlā punappunam saṃsibbitvā ajjhottharivā otatavitakā⁵ tiṭṭhati. Evam vatthukāmesu puthū kilesakāmā visattā, puthū vā sattā tehi kilesakāmehi vatthukāmesu visattā. **Ye nam pajānantīti** ye⁶ “attasambhūtā”ti etta vuttam attabhavam jānanti.

1. Vādenti (Syā)

2. Āvijjhitvā (Sī, Syā)

3. Dhaṅkamivossajantīti (Syā)

4. Sattā laggā (Syā)

5. Otthatā vitthatā (Syā)

6. Ye nam (Sī), ye ca (Syā)

Yatonidānanti yaṃ nidānamassa attabhāvassa, tañca jānanti. **Te naṃ vinodentīti** te evaṃ attabhāvasaṅkhātassa dukkhasaccassa nidānabhūtaṃ samudayasaccaṃ maggasaccena vinodenti¹. **Te duttaranti** te samudayasaccaṃ nīharantā idaṃ duttaraṃ kilesoghaṃ taranti.

Atiṇṇapubbanti anamatagge saṃsāre supinantepi² na tiṇṇapubbaṃ.

Apunabbhavāyāti apunabbhavasāṅkhātassa nirodhasaccassatthāya. Iti imāya gāthāya cattāri saccāni³ pakāsento arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhapesi. Desanāvasāne Sūcilomo tasmimyeva padese ṭhito desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhito. Sotāpannā ca nāma na kiliṭṭhattabhāve tiṭṭhantīti saha phalapaṭilābhenassa sarīre setakaṇḍupīlakasūciyo sabbā patitā. So dibbavatthanivattho dibbavaradukūluttarāsaṅgo dibbaveṭhanaveṭhito dibbābharanagandhamālādharo suvaṇṇavaṇṇo hutvā bhummadevatāparihāraṃ paṭilabhīti. . Tatiyaṃ.

4. Maṇibhaddasuttavaṇṇanā

238. Catutthe **sukhamedhatīti** sukhaṃ paṭilabhāti. **Suve seyyoti** suve suve seyyo, niccameva seyyoti attho. **Verā na parimuccatīti** ahaṃ satimāti ettakena verato na muccati. **Yassāti** yassa arahato. **Ahimsāyāti** karuṇāya ceva karuṇāpubbabhāge ca. **Mettaṃsoti** so mettañceva mettāpubbabhāgañca bhāveti. Atha vā **aṃsoti** koṭṭhāso vuccati. Mettā aṃso etassāti mettaṃso. Idaṃ vuttaṃ hoti—yassa arahato sabbakālaṃ ahim sāya rato mano, yassa ca sabbabhūtesu mettākoṭṭhāso atthi, tassa kenaci puggalena saddhiṃ veraṃ nāma natthi yakkhāti. . Catutthaṃ.

5. Sānusuttavaṇṇanā

239. Pañcame **yakkhena gahito hotīti** so kira tassā upāsikāya ekaputtako. Atha naṃ sā daharakāleyeva pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya silavā ahosi vattasampanno,

1. Vinodenti nīharanti (Syā)

2. Supinantenāpi (Sī), supinantarepi (Syā)

3. Ariyasaccāni (Syā)

ācariyupajjhāya-āgantukādīnaṃ vattaṃ katameva hoti, māsassa aṭṭhamīdivase pāto vuṭṭhāya udakamālake udakaṃ upaṭṭhāpetvā dhammassavanaggaṃ sammajjitvā dīpaṃ jāletvā madhurassarena dhammassavanaṃ ghoseti. Bhikkhū tassa thāmaṃ ñatvā “sarabhāṇaṃ¹ bhaṇa sāmaṇerā”ti ajjhesanti. So “mayhaṃ hadayavāto rujati, kāso vā bādhati”ti kiñci paccāhāraṃ akatvā dhammāsanaṃ abhiruhitvā ākāsagaṅgaṃ otārento viya sarabhāṇaṃ vatvā otaranto “mayhaṃ mātāpitūnampi imasmim sarabhāṇe patti”ti vadati. Tassa manussā mātāpitaro pattiya dinnabhāvaṃ na jānanti. Anantarattabhāve panassa mātā yakkhinī jātā, sā devatāhi saddhim āgatā dhammaṃ sutvā “sāmaṇerena dinnapattiṃ anumodāmi tātā”ti vadati. Sīlasampannā ca nāma bhikkhū sadevakassa lokassa piyā hontīti tasmim sāmaṇere devatā salajjā sagāravā mahābrahmaṃ viya aggikkhandhaṃ viya ca naṃ maññanti. Sāmaṇere gāravena taṃ yakkhiniṃ garuṃ katvā passanti. Dhammassavanayakkhasamāgamādīsu “Sānumātā sānumātā”ti yakkhiniyā aggāsanaṃ aggodakaṃ aggaṇḍaṃ denti. Mahesakkhāpi yakkhā taṃ disvā maggā okkamanti, āsanā vuṭṭhahanti.

Atha kho sāmaṇero vuḍḍhimanvāya paripakkindriyo anabhiratipīlito anabhiratiṃ vinodetuṃ asakkonto parūlhakesanakho kiliṭṭhanivāsanapārurupano kassaci anārocetvā pattacīvaramādāya ekakova mātu gharaṃ² gato. Upāsikā puttaṃ disvā vanditvā āha “tāta tvaṃ pubbe ācariyupajjhāyehi vā daharasāmaṇerehi vā saddhim idhāgacchasi, kasmā ekakova ajja āgato”ti. So ukkaṇṭhitabhāvaṃ ārocesi. Saddhā upāsikā nānappakārena gharāvāse ādinavaṃ dassetvā puttaṃ ovadamānāpi taṃ saññāpetuṃ asakkontī “appeva nāma attano dhammatāyapi sallakkhessatī”ti anuyojetvāva “tiṭṭha tātā, yāva te yāgubhattaṃ sampāдеми, yāguṃ pivitvā katabhattakiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmi”ti vatvā āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutteneva yāgukhajjakaṃ sampādetvā adāsi. Tato “bhattaṃ sampādessāmi”ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati. Tasmim samaye sā yakkhinī “kahaṃ nu kho sāmaṇero kiñci bhikkhāhāraṃ

1. Padabhāṇaṃ (Syā)

2. Mātu gharadvāraṃ (Syā)

labhati, udāhu no”ti āvajjamānā tassa vibbhamitukāmatāya nisinnabhāvaṃ
ñatvā “mā heva kho me devatānaṃ antare lajjaṃ uppādeyya, gacchāmi
vibbhamane antarāyaṃ karomī”ti āgantvā sarīre adhimuccitvā gīvaṃ
parivattetvā bhūmiyaṃ pātesi. So akkhīhi viparivattehi kheḷena
paggharantena bhūmiyaṃ vipphandati. Tena vuttaṃ “yakkhena gahito
hotī”ti.

Abhāsīti upāsikā puttassa taṃ vippakāraṃ disvā vegena gantvā puttam
ālīngetvā ūrusu nipajjāpesi. Sakalagāmaṃvāsino āgantvā balikammādīni
karonti. Upāsikā paridevamānā imā gāthāyo abhāsi.

Pāṭihāriyapakkhañcāti manussā “aṭṭhamī-uposathassa paccuggamaṇaṇca
anuggamaṇaṇca karissāmā”ti sattamiyāpi navamiyāpi uposathaṅgāni
samādiyanti, cātuddasīpannarasīnaṃ paccuggamanānuggamaṇaṃ karontā
terasīyāpi pāṭipadehi samādiyanti, “vassāvāsassa anuggamaṇaṃ karissāmā”ti
dvinnāṃ pavāraṇānaṃ antare aḍḍhamāsaṃ nibaddhuposathikā bhavanti.
Idaṃ sandhāya vuttaṃ “pāṭihāriyapakkhañcā”ti. **Aṭṭhaṅgasusamāgatanti**
aṭṭhaṅgehi suṭṭhu samāgataṃ, sampayuttanti attho. **Brahmacariyanti**
seṭṭhacariyaṃ. **Na te hi yakkhā kilāntī**ti na te gahetvā yakkhā kilāmenti.

Puna **cātuddasinti** imāya gāthāya sāmaṇerassa kāye adhimuttā yakkhīni
āha. **Āvi vā yadī vā rahoti** kassaci sammukhe vā parammukhe vā.

Pamutyatthīti pamutti atti. **Uppaccāpī**ti uppatitvāpi. Sacepi sakuṇo viya
uppatitvā palāyasi, tathāpi te makkho natthīti vadati. Evaṇca pana vatvā
sāmaṇeraṃ muñci. Sāmaṇero akkhīni ummīlesi, mātā kese pakiriya
assasanti passasanti rodanti. So “amanussena gahitomhi”ti na jānāti. Olokento
pana “ahaṃ pubbe pīṭhe nisinno, mātā me avidūre nisiditvā taṇḍule dhovati,
idāni panamhi bhūmiyaṃ nisinno, mātāpi me assasanti passasanti rodanti,
sakalagāmaṃvāsīnopi sannipatitā, kinu kho etan”ti nipannakova **matam vā**
ammāti gāthamāha.

Kāme cajitvānāti duvidhepi kāme pahāya. **Punarāgacchateti** vibbhamanavasena āgacchati. **Puna jīvaṃ mato hi soti** uppabbajitvā puna jīvantopi so matakova, tasmā tampi rodantīti vadati.

Idānissa gharāvāse ādīnavam dassentī **kukkuḷāti**-ādimāha. Tattha **kukkuḷāti** gharāvāso kira uṇhaṭṭhena kukkuḷā nāma hoti. **Kassa ujjhāpayāmaseti** “abhidhāvatha, bhaddam te hotū”ti evam vatvā “yaṃ tvaṃ vibbhamitukāmo yakkhena pāpito, imam vippakāram kassa mayaṃ ujjhāpayāma nijjhāpayāma ārocayāmā”ti vadati. **Puna dayhitumicchasīti**-ādittagharato nīhaṭṭhaṇḍam¹ viya gharā nīharitvā Buddhasāsane pabbajito² pana mahāḍāhasadise gharāvāse dayhitum icchasīti attho. So mātari kathentiya kathentiya sallakkhetvā hirottappam paṭilabhitvā “natthi mayham gihibhāvena attho”ti āha. Athassa mātā “sādhu tātā”ti tuṭṭhā paṇītabhojanam bhojetvā “kati vassosi tātā”ti pucchi. Paripuṇṇavassomhi upāsiketi. “Tena hi tātā upasampadam karohi”ti cīvarasātake adāsi. So ticīvaram kārāpetvā upasampanno Buddhavacanam uggaṇhanto Tepiṭako hutvā sīlādīnam āgataṭṭhāne tam tam pūrento nacirasseva arahattam patvā mahādhammakathiko hutvā vīsavassasatam ṭhatvā sakalajambudīpam khobhetvā parinibbāyi. . Pañcamam.

6. Piyaṅkarasuttavaṇṇanā

240. Chaṭṭhe **jetavaneti** Jetavanassa paccante Kosambakakuṭi nāma³ atthi, tattha viharati. **Dhammapadānīti** idha pāṭiyekkam saṅgham āruḷhā chabbīsativaggā tanti adhippetā. Tatrā thero tasmim samaye antovihāre nisinno madhurassarena sarabhaññaṃ katvā Appamādavaggaṃ bhāsati. **Evam tosesīti** sā kira puttam piyaṅkaram aṅkenādāya Jetavanassa pacchimabhagato paṭṭhāya gocaram pariyesantī anupubbena nagarābhimukhī hutvā uccārapassāvakheḷasiṅghāṇikadubbhojanāni pariyesamānā therassa vasanaṭṭhānam patvā madhurassaram assosi. Tassā so saddo chavi-ādīni⁴

1. Nibbhatam bhaṇḍam (Syā)

3. Kosambakuṭikā nāma (Sī, Syā)

2. Pabbajitvā (Syā)

4. Chavicammādīni (Syā)

chetvā aṭṭhimiñjaṃ āhacca hadayaṅgamanīyo hutvā aṭṭhāsi. Athassā gocarapariyesane cittampi na uppajji, ohitasotā Dhammameva suṇanti ṭhitā. Yakkhadārakassa pana daharatāya Dhammassavane cittaṃ natthi. So jighacchāya pīlitattā “kasmā ammā gatagataṭṭhāne khāṇuko viya tiṭṭhasi, na mayhaṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā pariyesasī”ti punappunaṃ mātaraṃ codeti. Sā “Dhammassavanassa me antarāyaṃ karotī”ti puttakaṃ “mā saddaṃ kari piyaṅkarā”ti evaṃ tosesi. Tattha **mā saddaṃ karīti** saddaṃ mā kari.

Pānesu cāti gāthāya sā attano dhammatāya samādiṇṇaṃ pañcasīlaṃ dasseti. Tattha **saṃyamāmaseti** saṃyamāma saṃyatā homa. Iminā pāṇātipātā virati gahitā, dutiyapadena musāvādā virati, tatiyapadena sesā tisso viratiyo. **Api muccema pisācayoniyāti** api nāma yakkhaloke uppannāni pañca verāni pahāya yoniso paṭipajjitvā imāya chātakadubbhikkhāya pisācayakkhayoniyā muccema tātāti vadati. . Chaṭṭhaṃ.

7. Punabbasusuttavaṇṇanā

241. Sattame **tena kho pana samayenāti** katarasamayena? Sūriyassa atthaṅgamanasamayena. Tadā kira Bhagavā pacchābhatte mahājanassa dhammaṃ desetvā mahājanaṃ uyyojetvā nhānakoṭṭhake nhatvā Gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane puratthimalokadhātum olokayamāno nisīdi. Athekacārikadvicārikādayo paṃsukūlikapiṇḍapātikabhikkhū attano attano vasanaṭṭhānehi¹ nikkhamitvā āgamma Dasabalaṃ vanditvā rattasāṇiyā parikkhipamānā viya nisīdīmsu. Atha nesaṃ ajjhāsayaṃ viditvā Satthā nibbānapaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ² kathesi.

Evaṃ tosesīti sā kira dhītaraṃ aṅkenādāya puttaṃ aṅguliya gahetvā Jetavanapiṭṭhiyaṃ pākāraparikkhepasamīpe uccārapassāvakeḷasiṅghāṇikaṃ pariyesamānā anupubbena Jetavanadvārakoṭṭhakaṃ sampattā. Bhagavato ca “Ānanda pattaṃ āhara, cīvaraṃ āhāra, vighāsādānaṃ dānaṃ dehī”ti kathentassa saddo samantā dvādasahatthamattameva gaṇhāti. Dhammaṃ

1. Divāṭṭhānavasanaṭṭhānehi (Syā)

2. Dhammikathaṃ (Syā)

desentassa sacepi cakkavālapariyantam katvā parisā nisīdati, yathāparisaṃ gacchati, bahiparisāya ekaṅgulimattampi na niggacchati “mā akāraṇā madhurasaddo nassī”ti. Tatrāyaṃ yakkhinī bahiparisāya ʒhitā saddamṇa suṇāti, dvārakoṭṭhake ʒhitāya panassā mahatiyā Buddhavīthiyā abhimukhe ʒhitā Gandhakuṭi paññāyi. Sā nivāte dīpasikhā viya Buddhagāravena hatthakukkuccādirahitam niccalaṃ parisam disvā “nūna mettha¹ kiñci bhājanīyabhaṇḍam² bhavissati, yato aham sappitelamadhuphāṇitādīsu kiñcideva pattato vā hatthato vā paggharantaṃ bhūmiyaṃ vā pana patitaṃ labhissāmi”ti antovihāraṃ pāvīsi. Dvārakoṭṭhake avaruddhakānaṃ nivāraṇatthāya ʒhitā ārakkhadevatā yakkhiniyā upanissāyaṃ disvā na nivāresi. Tassā saha parisāya ekībhāvagamanena madhurassaro chavi-ādīni chinditvā aṭṭhimiṇjaṃ āhacca aṭṭhāsi. Taṃ dhammassavanatthāya niccalaṃ ʒhitaṃ purimanayeneva puttakā codayimsu. Sā “dhammassavanassa me antarāyaṃ karonti”ti puttake **tuṇhī uttarike hohīti** evaṃ tosesi.

Tattha **yāvāti** yāva dhammaṃ suṇāmi, tāva tuṇhī hohīti³ attho. **Sabbaganthappamocananti** nibbānaṃ āgamma sabbe ganthā pamuccanti, tasmā taṃ sabbaganthappamocananti vuccati. **Ativelāti** velātikkaṇṭā pamāṇātikkaṇṭā. **Piyāyanāti** magganā patthanā. **Tato piyataranti** yā yaṃ assa dhammassa magganā patthanā, idaṃ mayhaṃ tato piyataranti attho. Piyatarāti vā pāṭho. **Pāṇinanti** yathā pāṇīnaṃ dukkhā moceti. Ke mocetīti. Pāṇineti āharitvā vattabbaṃ . **Yaṃ dhammaṃ abhisambudhanti** yaṃ dhammaṃ Bhagavā abhisambuddho. **Tuṇhībhūtāyamuttarāti** na kevalaṃ ahameva, yaṃ me bhaginī uttarāpi tuṇhībhūtāti vadati⁴. **Saddhammassa anaññāyāti** amma mayaṃ pubbepi imaṃ saddhammameva ajānitvā idāni idaṃ khuppipāsādidukkhāṃ anubhavantaṃ dukkhāṃ carāma viharāma⁵.

Cakkhumāti pañcahi cakkhūhi cakkhumā. Dhammaṃ desentoyeva Bhagavā parisam sallakkhayamāno tassā yakkhiniyā ceva yakkhadārakassa ca sotāpattiṭṭhalassa upanissāyaṃ disvā desanaṃ vinivaṭṭetvā catusaccakathaṃ dīpeti, taṃ sutvā tasmīyeva dese ʒhitā yakkhinī saddhim

1. Nūna cettha (Syā)

2. Bhaṇḍabhājanīyaṃ (Syā)

3. Hothāti (Sī, Syā)

4. Tuṇhībhūtā tiṭṭhati (Sī)

5. Dukkhaṃ carāmase dukkhaṃ viharāma (Syā)

puttena sotāpattiṭṭhale patiṭṭhitā. Dhītuyāpi panassā upanissayo atthi, atidaharattā pana desanāṃ sampaṭicchitum nāsakkhi.

Idāni sā yakkhinī puttassa anumodanaṃ karontī **sādhū kho paṇḍito nāmāti**-ādimāha. **Ajjāhamhi samuggatāti** ahamhi¹ ajja vaṭṭato uggatā samuggatā, sāsane vā uggatā samuggatā, tvampi sukhī hohīti. **Diṭṭhānīti** mayā ca tayā ca diṭṭhāni. **Uttarāpi suṇātu meti** “amhākaṃ catusaccapaṭivedhabhāvaṃ dhītā me uttarāpi suṇātu”ti vadati. Saha saccapaṭivedheneva sāpi sūcilomo viya sabbaṃ setakaṇḍukacchu-ādibhāvaṃ² pahāya dibbasampattiṃ paṭilabhati saddhiṃ puttena. Dhītā panassā yathā nāma loke mātāpitūhi issariye laddhe puttānampi taṃ hoti, evaṃ mātu ānubhāveneva sampattaṃ labhi. Tato paṭṭhāya ca sā saddhiṃ puttakehi Gandhakuṭṭisamīparukkkheveva nivāsarukkhaṃ labhitvā sāyaṃ pātāṃ Buddhadassanaṃ labhamānā dhammaṃ suṇamānā dīgharattiṃ tattheva vasi. . Sattamaṃ.

8. Sudattasuttavaṇṇanā

242. Atṭhame **kenacideva karaṇīyenāhi** vāṇijjakammaṃ adhippetam. Anāthapiṇḍiko ca Rājagahaseṭṭhi ca aññamaññaṃ bhaginipatikā honti. Yadā Rājagahe utṭhānabhaṇḍakaṃ mahagghaṃ³ hoti, tadā Rājagahaseṭṭhi taṃ gahetvā pañcasakaṭasatehi Sāvattiṃ gantvā yojanamatte ṭhito attano āgatabhāvaṃ jānāpeti. Anāthapiṇḍiko paccuggantvā tassa mahāsakkāraṃ katvā ekayānaṃ āropetvā Sāvattiṃ pavisati. So sace bhaṇḍaṃ lahukaṃ vikkīyati, vikkiṇāti. No ce, bhaginighare ṭhapetvā pakkamati. Anāthapiṇḍikopi tattheva karoti. Svāyaṃ tadāpi teneva karaṇīyena agamāsi. Taṃ sandhāyetam vuttaṃ.

Taṃdivasaṃ pana Rājagahaseṭṭhi yojanamatte ṭhiteṇa Anāthapiṇḍikena āgatabhāvajānanatthaṃ pesitaṃ paṇṇaṃ na suṇi, dhammassavanatthāya vihāraṃ agamāsi. So dhammakathaṃ sutvā svātanāya Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā attano ghare uddhanakhaṇāpanadāruruphālanādīni kāresi. Anāthapiṇḍikopi “idāni mayhaṃ paccuggamaṇaṃ karissati, idāni karissati”ti gharadvārepi paccuggamaṇaṃ

1. Aham hi (Si) 2. Sabbapeta kaṇḍukacchu-ādibhāvaṃ (Syā) 3. Samagghaṃ (Syā)

alabhivā antogharaṃ pavittṭho paṭisanthārampi na bahuṃ alattha. “Kiṃ mahāseṭṭhi kusalaṃ dārakarūpānaṃ, nasi magge kilanto”¹ ti ettakova paṭisanthāro ahosi, so tassa mahābyāpāraṃ disvā “kinnu te gahapati āvāho vā bhavissati”² ti khandhake² āgatanayeneva kathaṃ pavattetvā tassa mukhato Buddhasaddaṃ sutvā pañcavaṇṇaṃ pītiṃ paṭilabhi. Sā tassa sīsena uṭṭhāya yāva pādapiṭṭhiyā, pādapiṭṭhiyā uṭṭhāya yāva sīsā gacchati, ubhato uṭṭhāya majjhe osarati, majjhe uṭṭhāya ubhato gacchati. So pītiyā niraṇṭaraṃ phuṭṭho “Buddhoti tvaṃ gahapati vadesi, Buddho tāhaṃ gahapati vadāmi”³ ti evaṃ tikkhattuṃ pucchitvā “ghosopi kho eso dullabho lokasmiṃ yadidaṃ Buddho”⁴ ti āha. Idaṃ sandhāya vuttaṃ “assosi kho Anāthapiṇḍiko gahapati Buddho kira loke uppanno”⁴ ti.

Etadahosi akālo kho ajjāti so kira taṃ seṭṭhiṃ pucchi “kuhiṃ gahapati Satthā viharatī”⁵ ti. Athassa so “Buddhā nāma durāsada āsīvisasadisā honti, Satthā sivathikāya³ vasati, na sakkā tattha tumhādisēhi imāya velāya gantun”⁶ ti ācikkhi. Athassa etadahosi. **Buddhagatāya satiyā nipajjīti** taṃdivasaṃ kirassa bhaṇḍasakaṭṭhesu vā upaṭṭhākesu vā cittampi na uppajji, sāyamaṃsampi na akāsi, sattabhūmikaṃ pana pāsādaṃ āruyha supaññattālaṇkatavarasayane “Buddho Buddho”⁷ ti sajjhāyaṃ karontova nipajjitvā niddaṃ okkami. Tena vuttaṃ “Buddhagatāya satiyā nipajjī”⁸ ti.

Rattiyā sudaraṃ tikkhattuṃ uṭṭhāsi pabhātanti maññaṃanoti paṭṭhamayāme tāva vītivatte uṭṭhāya Buddhaṃ anussari, athassa balavappasādo udapādi, pīti-āloko ahosi, sabbatamaṃ vigacchi, dīpasahassujjalaṃ viya canduṭṭhānaṃ sūriyuṭṭhānaṃ viya ca jātaṃ. So “pamādaṃ āpanno vatamhi⁴, sūriyo uggato”⁹ ti uṭṭhāya ākāsatāle ṭhitaṃ candaṃ ulloketvā “ekova yāmo gato, aññe dve atthi”¹⁰ ti puna pavisitvā nipajji. Etenupāyena majjhimayāmaṃvasānepi pacchimayāmaṃvasānepīti tikkhattuṃ uṭṭhāsi. Pacchimayāmaṃvasāne pana balavapaccūseyeva uṭṭhāya ākāsatālaṃ

1. Kilamantoti (Syā)

3. Sītavane (Sī)

2. Vi 4. 302 piṭṭhe.

4. Pasādaṃ āpannomhi vañcitomi (Sī, Syā)

āgantvā¹ mahādvārābhimukhova ahosi, sattabhūmikadvāraṃ sayameva vivaṭaṃ ahosi. So pāsādā oruyha antaravīthiṃ paṭipajji.

Vivarim sūti “ayaṃ mahāseṭṭhi ‘Buddhupaṭṭhānaṃ gamissāmī’ti nikkhanto, paṭhamadassaneneva sotāpattiphale paṭiṭṭhāya tiṇṇaṃ ratanānaṃ aggupatṭhāko hutvā asadisāṃ saṃghārāmaṃ katvā cātuddisassa ariyagaṇassa anāvaṭadvāro bhavissati, na yuttamassa dvāraṃ pidahitun”ti cintetvā vivarimsu. **Antaradhāyī**ti Rājagahaṃ kira ākiṇṇamanussaṃ antonagare nava koṭiyo, bahinagare navāti taṃ upanissāya aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti. Avelāya matamanusse bahi nīharitum asakkontā aṭṭālake² ṭhatvā bahidvāre khipanti. Mahāseṭṭhi nagarato bahinikkhantamattova allasārīraṃ pādena akkami, aparampi piṭṭhipādena pahari. Makkhikā uppatitvā parikirimsu. Duggandho nāsapuṭaṃ abhihani. Buddhappasādo tanuttaṃ gato³. Tenassa āloko antaradhāyi, andhakāro pāturahosi. **Saddamanussāvesī**ti “seṭṭhissa ussāhaṃ janessāmī”ti suvaṇṇakiṇṇikaṃ ghaṭṭento viya madhurassarena saddaṃ anussāvesi.

Sataṃ kaññāsahassānīti purimapadānipi imināva sahasapadena saddhiṃ sambandhanīyāni. Yatheva hi sataṃ kaññāsahassāni, sataṃ sahasāni hatthī, sataṃ sahasāni assā, sataṃ sahasāni rathāti ayamettha attho. Iti ekekasatasahasameva dīpitaṃ. **Padavītiḥārassāti** padavītiḥāro nāma samagamane dvinnāṃ padānaṃ antare muṭṭhiratanamattaṃ. **Kalaṃ nāgghanti soḷasinti** taṃ ekaṃ padavītiḥāraṃ soḷasabhāge katvā tato eko koṭṭhāso puna soḷasadhā, tato eko soḷasadhāti evaṃ soḷasa vāre soḷasadhā bhinnassa eko koṭṭhāso soḷasikalā nāma, taṃ soḷasikalaṃ etāni cattāri satasahasāni na agghanti. Idaṃ vuttaṃ hoti—sataṃ hatthisahasāni sataṃ assasahasāni sataṃ rathasahasāni sataṃ kaññāsahasāni, tā ca kho āmukkamaṇikuṇḍalā sakalajambudīparājadhītarō vāti imasmā ettakā lābhā viḥāraṃ gacchantassa tasmīṃ soḷasikalasaṅkhāte padese pavattacetanāva uttaritarāti. Idaṃ pana viḥāragamaṇaṃ kassa vasena gahitanti? Viḥāraṃ gantvā anantarāyena sotāpattiphale paṭiṭṭhahantassa. “Gandhamālādīhi pūjaṃ

1. Gantvā (Sī)

2. Addhālake (Syā)

3. Tanubhūto (Sī), tanukaṃ gato (Ka)

karissāmi, cetiyaṃ vandissāmi, dhammaṃ sossāmi, dīpapūjaṃ karissāmi, saṃghaṃ nimantetvā dānaṃ dassāmi, sikkhāpadesu vā saraṇesu vā paṭiṭṭhahissāmi”ti gacchatopi vasena vaṭṭatiyeva.

Andhakāro antaradhāyīti so kira cintesi “ahaṃ ekakoti saññaṃ karomi, anuyuttāpi me atthi, kasmā bhāyāmi”ti sūro ahosi. Athassa balavā Buddhappasādo udapādi. Tasmā andhakāro antaradhāyīti. Sesavāresupi eseva nayo. Apica purato purato gacchanto¹ bhimsanake susānamagge aṭṭhikasaṅkhalikasamaṃsalohitanti-ādīni anekavidhāni kuṇapāni addasa. Soṇasiṅgālādīnaṃ saddaṃ assosi. Taṃ sabbaṃ parissayaṃ punappunaṃ Buddhagataṃ pasādaṃ vaḍḍhetvā maddanto agamasiyeva.

Ehi Sudattāti so kira seṭṭhi gacchamānova cintesi “imasmim loke bahū Pūraṇakassapādayo titthiyā ‘mayāṃ Buddhā mayāṃ Buddhā’ti vadanti, kathaṃ nu kho ahaṃ Satthu Buddhabhāvaṃ jāneyyaṃ”ti. Athassa etadahosi “mayhaṃ guṇavasena uppannaṃ nāmaṃ mahājāno jānāti, kuladattiyaṃ pana me nāmaṃ aññaṃ mayā na koci jānāti. Sace Buddho bhavissati, kuladattikanāmena maṃ ālapissati”ti. Satthā tassa cittaṃ ñatvā evamāha.

Parinibbutoti kilesaparinibbānena parinibbuto. **Āsattiyoti** taṇhāyo. **Santinti** kilesavūpasamaṃ. **Pappuyyāti** patvā. Idaṇca pana vatvā Satthā tassa anupubbikathaṃ kathetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi. Seṭṭhi dhammadesanaṃ sutvā sotāpattiphale paṭiṭṭhāya Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā punadivasato paṭṭhāya mahādānaṃ dātuṃ ārabhi. Bimbisārādayo seṭṭhissa sāsanaṃ pesenti “tvaṃ āgantuko, yaṃ nappahoti, taṃ ito āhārāpehi”ti. So “alaṃ tumhe bahukicca”ti sabbe paṭikkhipitvā pañcahi sakaṭasatehi ānītavibhavena sattāhaṃ mahādānaṃ adāsi. Dānapariyosāne ca Bhagavantaṃ Sāvattiyaṃ vassāvāsaṃ paṭijānāpetvā Rājagahassa ca

1. Parato parato gacchanto (Sī, Syā)

Sāvattiyā ca antare yojane yojane satahassam datvā pañcacattālīsa vihare
kārento Sāvattim gantvā Jetavanamahāvihāram kāretvā
Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa niyyādesīti. . Aṭṭhamam.

9. Paṭhamasukkāsaṭṭavaṇṇanā

243. Navame **rathikāya rathikanti** ekaṁ rathikaṁ gahetvā tato aparaṁ
gacchanto rathikāya rathikaṁ upasaṅkamanto nāma hoti. Siṅghātakepi eseva
nayo. Ettha ca **rathikāti** racchā. **Siṅghātakanti** catukkaṁ. **Kim me katāti** kim
ime katā, kim karontīti attho. **Madhupītāva seyareti** gandhamadhupānaṁ
pītā viya sayanti. Gandhamadhupānaṁ pīto kira sīsaṁ ukkhipitum na
sakkoti, asaṇṇī hutvā sayateva. Tasmā evamāha.

Taṇca pana appaṭivānīyanti taṇca pana dhammaṁ appaṭivānīyaṁ
deseti. Bāhirakaṇhi sumadhurampi bhojanaṁ punappunaṁ bhuñjantassa na
ruccati, “apanetha, kim iminā”ti paṭivānetabbaṁ apanetabbaṁ hoti, na
evamayaṁ dhammo. Imaṁ hi dhammaṁ paṇḍitā vassasatampi
vassasahascampi suṇantā tittim na gacchanti. Tenāha “appaṭivānīyan”ti.
Asecanakamojavanti anāsittakaṁ ojavantaṁ. Yathā hi bāhirāni
asambhinnaṇapāyāsādīnipi sappimadhusakkharāhi āsittāni yojitāneva
madhurāni ojavantāni honti, na evamayaṁ dhammo. Ayaṁ hi attano
dhammatāya madhuro ceva ojavā ca, na aññena upasitto. Tenāha
“asecanakamojavan”ti. **Pivanti maññe sappaññāti** paṇḍitapurisā pivanti viya.
Valāhakamiva panthagūti¹ valāhakantarato nikkhantarkakaṁ
ghammābhitattā pathikā viya. . Navamam.

10-11. Dutiyasukkāsaṭṭadivaṇṇanā

244. 245. Dasame **puññaṁ vata pasavi bahun**ti bahuṁ vata puññaṁ
pasavatīti². Ekādasamaṁ uttānameva. . Ekādasamam.

12. Ālavakasuttavaṇṇanā

246. Dvādasame **Ālaviyanti** Ālavīti taṁ raṭṭhampi nagarampi. Taṇca
bhavanaṁ nagarassa avidūre gāvutamatte ṭhitam, Bhagavā tattha viharanto
taṁ nagaraṁ

1. Valāhakamivaddhagūti (Sī)

2. Pasavīti (Sī)

upanissāya Āḷaviyaṃ viharatīti vutto. **Āḷavakassa yakkhassa bhavaneti** ettha pana ayaṃ anupubbikathā—Āḷavako kira rājā vividhanāṭakūpabhogaṃ chaḍḍetvā corapaṭibāhanatthaṃ paṭirājanisedhanatthaṃ byāyāmakaraṇatthañca sattame sattame divase migavaṃ gacchanto ekadivasaṃ balakāyena saddhiṃ katikaṃ akāsi “yassa passena migo palāyati, tasseva so bhāro”ti. Atha tasseva passena migo palāyi, javasampanno rājā dhanuṃ gahetvā pattikova tiyojanaṃ taṃ migam anubandhi. Eṇimigā ca tiyojanavegā eva honti. Atha parikkhīṇajavaṃ taṃ udakaṃ viya pavisitvā ṭhitaṃ vadhitvā dvidhā chetvā anattthikopi maṃsena “nāsakkhi migam gahetun”ti apavādamocanatthaṃ kājenādāya āvacchanto nagarassāvidūre bahalapattapalāsaṃ mahānigrodhaṃ disvā parissamavinodanatthaṃ tassa mūlamupagato. Tasmiṃca nigrodhe Āḷavako yakkho mahārājasantikā bhavanaṃ labhitvā majjhanhikasamaye tassa rukkhassa chāyāya phuṭṭhokāsaṃ pavittthe pāṇino khādanto paṭivasati. So taṃ disvā khādituṃ upagato. Rājā tena saddhiṃ katikaṃ akāsi “muñca maṃ, ahaṃ te divase divase manussaṃca thālīpākaṃca pesessāmi”ti. Yakkho “tvam rājūpabhogena pamatto na sarissasi, ahaṃ pana bhavanaṃ anupagataṃ ananuññātaṃ khādituṃ na labhāmi, svāhaṃ bhavantampi jīyeyyan”ti¹ na muñci. Rājā “yaṃ divasaṃ na pesemi, taṃ divasaṃ maṃ gahetvā khādā”ti attānaṃ anujānitvā tena mutto nagarābhīmukho agamāsi.

Balakāyo magge khandhāvāraṃ bandhitvā ṭhito rājānaṃ disvā “kiṃ mahārāja ayasamattabhayā² evaṃ kilantosī”ti vadanto paccuggantvā paṭiggahesi. Rājā taṃ pavattiṃ anārocetvā nagaraṃ gantvā katapātarāso nagaraguttikaṃ āmantetvā etamatthaṃ ārocesi. Nagaraguttiko “kiṃ deva kālaparicchedo kato”ti āha. Na kato bhaṇeti. Duṭṭhu kataṃ deva, amanussā hi paricchinnamattameva labhanti, aparicchinne pana janapadassābādho bhavissati, hotu deva, kiñcāpi evamakāsi, appossukko tvam rajjasukhamanubhohi, ahamettha kātabbaṃ karissāmīti. So kālasseva vuṭṭhāya bandhanāgaradvāre ṭhatvā ye ye vajjhā honti, te te sandhāya “yo jīvitatthiko, so

1. Jaheyyanti (Sī), jīyeyyanti (Syā, Ka)

2. Ayasapattabhayā (Syā)

nikkhamatū”ti bhaṇati. Yo paṭhamam nikkhamati, taṃ geham netvā nhāpetvā bhojetvā ca “imam thālīpākaṃ yakkhassa dehī”ti peseti. Taṃ rukkhamūlam pavīṭṭhamattamyeva yakkho bheravam attabhāvam nimminivā mūlakandaṃ viya khādi. Yakkhānubhāvena kira manussānam kesādīni upādāya sakalasarīram navaṇītapīṇḍam viya hoti, yakkhassa bhattam gāhāpetum gatapurisā taṃ disvā bhūtā yathāmittam ārocesum. Tato pabhuti “rājā core gahetvā yakkhassa detī”ti manussā corakammato paṭiviratā. Tato aparena samayena navacorānam abhāvena purāṇacorānañca parikkhayena bandhanāgārāni suññāni ahesum.

Atha nagaraguttiko rañño ārocesi. Rājā attano dhanam nagararacchāsu chaḍḍāpesi “appeva nāma koci lobhena gaṇheyyā”ti. Taṃ pādenapi koci nacchupi. So core alabhanto amaccānam ārocesi. Amaccā “kulapaṭipāṭiyā ekamekaṃ jiṇṇakaṃ pesema, so pakatiyāpi maccupathe vattatī”ti āhaṃsu. Rājā “amhākaṃ pitaraṃ amhākaṃ pitāmahaṃ pesetīti manussā khobham karissanti, mā vo etaṃ rucci”ti¹ vāresi. “Tena hi deva dārakaṃ pesema uttānaseyyakaṃ, tathāvidhassa hi ‘mātā me’ti ‘pitā me’ti sineho natthī”ti āhaṃsu. Rājā anujāni. Te tathā akaṃsu. Nagare dārakamātaro ca dārake gahetvā gabbhiniyo ca palāyitvā parajanapade dārake samvaḍḍhetvā ānenti. Evaṃ dvādasa vassāni gatāni.

Tato ekadivasaṃ sakalanagaraṃ vicinitvā ekampi dārakaṃ alabhitvā amaccā rañño ārocesum “natthi deva nagare dārako ṭhapetvā antepure tava puttam Āḷavakakumāraṃ”ti. Rājā “yathā mama putto piyo, evaṃ sabbalokassa, attanā pana piyataraṃ natthi, gacchatha² tampi datvā mama jīvitaṃ rakkhathā”ti. Tena ca samayena Āḷavakassa mātā puttam nhāpetvā maṇḍetvā dukūlacumbaṭake katvā aṅke sayāpetvā nisinnā hoti. Rājapurisā rañño āṇāya tattha gantvā vippalapantiyā³ tassa soḷasannañca devisahassānam saddhirim dhātiyā taṃ ādāya pakkamimsu “sveva yakkhabhakkho bhavissatī”ti. Taṃdivasañca Bhagavā paccūsasamayaṃ

1. Ruccatīti (Ka)

2. Gacchatha re (Ka)

3. Vilapantiyā (Sī)

paccuṭṭhāya Jetavanavihāre Gandhakuṭiyam¹ mahākaruṇāsamāpattim samāpajjitvā Buddhacakkhunā lokam olokento addasa Āḷavakassa kumārassa anāgāmiphaluppattiyā upanissayam yakkhassa ca sotāpatiphaluppattiyā, desanāpariyosāne ca caturāsītīpāṇasahassānam dhammacakkhupaṭilābhassāti. So vibhātāya rattiyā purimabhattakiccam katvā suniṭṭhitapacchābhattakicco kāḷapakkhūposathadivase vattamāne oggate² sūriye eko adutiyo pattacīvaramādāya pādamaggeneva³ Sāvattthito tiṃsa yojanāni gantvā tassa yakkhassa bhavanam pāvisi. Tena vuttam “Āḷavakassa yakkhassa bhavane”ti.

Kim pana Bhagavā yasmim nigrodhe Āḷavakassa bhavanam, tassa mūle vihāsi, udāhu bhavaneyevāti? Bhavaneyeva. Yatheva hi yakkhā attano bhavanam passanti, tathā Bhagavāpi. So tattha gantvā bhavanadvāre aṭṭhāsi. Tadā Āḷavako Himavante yakkhasamāgamam gato hoti. Tato Āḷavakassa dvārapālo Gadrabho nāma yakkho Bhagavantam upasaṅkamitvā vanditvā “kim bhante Bhagavā vikāle āgato”ti āha. Āma Gadrabha āgatomī, sace te agaru, vihareyyāmekarattam⁴ Āḷavakassa bhavaneti. Na me bhante garu, apica kho so yakkho kakkhaḷo pharuso, mātāpitūnampi abhivādanādīni na karoti, mā rucci Bhagavato idha vāsoti. Jānāmi Gadrabha tassa sabhāvam, na koci mamantarāyo bhavissati. Sace te agaru, vihareyyāmekarattanti.

Dutiyampi Gadrabho yakkho Bhagavantam etadavoca “aggitattakapālasadiso⁵ bhante Āḷavako, mātāpitaroti vā samaṇabrāhmaṇāti vā dhammoti vā na jānāti, idhāgatānam pana cittakkhepampi karoti, hadayampi phāleti, pādepi gahetvā parasamuddam vā paracakkavāḷam vā khipatī”ti. Dutiyampi Bhagavā āha “jānāmi Gadrabha, sacepi te agaru, vihareyyāmekarattan”ti. Na me bhante garu, apica kho so yakkho attano anārocetvā anujānantam mam jīvītāpi voropeyya, ārocemi bhante tassāti.

1. Mahāgandhakuṭiyam (Sī, Syā)

3. Pādamatteneva (Syā)

5. Abhitattakapālasadiso (Syā)

2. Ogate (Sī), okkante (Syā), uggate (Ka)

4. Rattim (Syā)

Yathāsukhaṃ Gadrabha ārocehīti. “Tena hi bhante tvameva jānāhī”ti Bhagavantam abhivādetvā Himavantābhimukho pakkāmi. Bhavanadvārampi sayameva Bhagavato vivaramadāsi. Bhagavā antobhavanam pavisitvā yattha abhilakkhitesu maṅgaladivasādīsu nisīditvā Ālavako siriṃ anubhoti, tasmim yeva dibbaratanamaye pallaṅke nisīditvā suvaṇṇātaraṃ muñci. Taṃ disvā yakkhassa itthiyo āgantvā Bhaganantaṃ vanditvā samparivāretvā nisīdīmsu. Bhagavā “pubbe tumhe dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā pūjaneyyaṃ pūjetvā imaṃ sampattiṃ pattā, idānipi tatheva karotha, mā aññamaññaṃ issāmacchariyābhibhūtā viharathā”ti-ādinā nayena tasmaṃ pakiṇṇakadhammakathaṃ kathesi. Tā Bhagavato madhuranigghosaṃ sutvā sādhu-kārasahassāni datvā Bhagavantam samparivāretvā nisīdīmsueva. Gadrabhopi Himavantaṃ gantvā Ālavakassārocesi “yagghe mārisa jāneyyāsi, vimāne te Bhagavā nisinno”ti. So Gadrabhassa saññaṃ akāsi¹ “tuṇhī² hohi, gantvā kattabbaṃ karissāmī”ti. Purisamānena kira lajjito ahosi, tasmā “mā koci parisamajjhe suṇeyyā”ti evamakāsi.

Tadā Sātāgirahe-mavatā³ Bhagavantam Jetavaneyeva vanditvā “yakkhasamāgamaṃ gamissāmā”ti saparivārā nānāyānchi ākāsena gacchanti. Ākāse ca yakkhānaṃ sabbattha maggo natthi⁴, ākāsaṭṭhāni vimānāni pariharitvā maggaṭṭhānenega maggo hoti. Ālavakassa pana vimānaṃ bhūmaṭṭhaṃ suguttaṃ pākāraparikkhitaṃ susaṃvihitadvāra-aṭṭālakagopuraṃ upari kaṃsajālasaṅchannaṃ mañjūśasadisaṃ tiyojanaṃ ubbedhena, tassa upari maggo hoti. Te taṃ padesa-māgamma gantuṃ nāsakkhīmsu. Buddhānaṃ hi nisinnokāsassa uparibhāgena yāva Bhavaggā koci gantuṃ na sakkoti. Te “kimidan”ti āvajjetvā Bhagavantam disvā ākāse khittaleḍḍu viya oruyha vanditvā dhammaṃ sutvā padakkhiṇaṃ katvā “yakkhasamāgamaṃ gacchāma Bhagavā”ti tīṇi vatthūni pasamsantā yakkhasamāgamaṃ agamaṃsu. Ālavako te disvā “idha nisīdathā”ti paṭikkamma okāsamadāsi⁵. Te Ālavakassa nivedesum “lābhā te Ālavaka, yassa te bhavane Bhagavā viharati, gacchāvuso Bhagavantam payirupāsassū”ti. Evaṃ Bhagavā bhavaneyeva vihāsi, na yasmim

1. Saññamadāsi (Ka)

2. Tuṇhibhūto (Ka)

3. Sātāgirihe-mavatā (Syā)

4. Neva yakkhānaṃ sabbatta maggo atthi (Sī)

5. Okāsamakāsi (Syā)

nigrodhe Āḷavakassa bhavanam, tassa mūleti. Tena vuttam “ekam samayam Bhagavā Āḷaviyam viharati Āḷavakassa yakkhassa bhavane”ti.

Atha kho Āḷavako -pa- etadavoca “nikkhama samaṇā”ti kasmā panāyam etadavoca? Rosetukāmatāya. Tatrevam ādito pabhuti sambandho veditabbo—ayam hi yasmā assaddhassa saddhākathā dukkathā hoti dussīlādīnam sīlādīkathā viya, tasmā tesam yakkhānam santikā Bhagavato pasamsam sutvāyeva aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya abbhantare kopena taṭataṭāyamānahadayo hutvā “ko so Bhagavā nāma, yo mama bhavanam pavittṭho”ti āha. Te āhaṃsu “na tvaṃ āvuso jānāsi Bhagavantam amhākam Satthāram, yo Tusitabhavane tṭhito pañcamahāvīlokitam viloketvā”ti-ādīnaṃ nayena yāva dhammacakkaṃ pavattanā kathentā paṭisandhi-ādīsū dvattimsa pubbanimittāni vatvā “imānipi tvaṃ āvuso acchariyāni nāddasā”ti codesum. So disvāpi kodhavasena “nāddasan”ti āha. Āvuso Āḷavaka passeyyāsi vā tvaṃ, na vā, ko tayā attho passatā vā apassatā vā, kiṃ tvaṃ karissasi amhākam Satthuno, yo tvaṃ tam upanidhāya calakkakudha¹ mahā-usabhasamīpe tadahujātavacchako viya, tidhā pabhinnamattavāraṇasamīpe bhikkapotako viya, bhāsuravilambitakesarasobhitakkhandhassa migarañño samīpe jarasiṅgālo viya, diyaḍḍhayaṃjanasatapavaḍḍhakāyasupaṇṇarājasamīpe chinnaṃ pakkhakākapotako viya khāyasi, gaccha yaṃ te karaṇīyam, tam karohīti. Evaṃ vutte dutṭho Āḷavako utthahitvā manosilātale vāmapādena tṭhāvā “passatha dāni tumhākam vā Satthā mahānubhāvo, ahaṃ vā”ti dakkhiṇapādena satṭhiyojanamattam Kelāsapabbatakūṭam akkami, tam ayokūṭapahaṭo viya niddhanta-ayopiṇḍo papaṭikāyo muñci, so tatra tṭhāvā “ahaṃ Āḷavako”ti ugghosesi. Sakalajambudīpaṃ saddo phari.

Cattāro kira saddā sakalajambudīpe sūyimsu²—yañca Puṇṇako Yakkhasenāpati Dhanañjayakorabyarājānam jūtam jinitvā apphotethvā “ahaṃ jinin”ti ugghosesi, yañca Sakko Devānamindo Kassapabhagavato sāsane osakkante Vissakammadevaṃ puttam sunakham karitvā “ahaṃ pāpabhikkhū

1. Palakkakudha (Syā), calakakudha (Ka)

2. Pharimsu (Ka)

ca pāpabhikkhuniyo ca upāsake ca upāsikāyo ca sabbeva ca adhammavādino khādāmi”ti ugghosāpesi, yañca Kusajātake Pabhāvatihetu sattahi rājūhi nagare uparuddhe Pabhāvatim attanā saha hatthikkhandhe āropetvā nagarā nikkhamma “aham Siḥassaramahākusarājā”ti mahāpuriso ugghosesi, yañca Kelāsamuddhani thatvā Ālavakoti. Tadā hi Sakalajambudīpe dvāre thatvā ugghositasadisam ahoṣi. Tiyojanasahassavitthato ca Himavāpi saṅkampi yakkhassānubhāvena.

So **vātamaṇḍalaṃ** samuṭṭhāpesi “eteneva samaṇaṃ palāpessāmi”ti. Te puratthimādibhedā vātā samuṭṭhahitvā adḍhayaḥjanayoḥjanadviyojanatiyojanappamāṇāni pabbatakūṭāni padāletvā vanagaccharukkhādīni ummūlaṃ katvā¹ Āḷavinagaraṃ pakkhantā² jīṇṇahatthisālādīni cuṇṇentā chadaniṭṭhakā ākāse vidhamentā³. Bhagavā “mā kassaci uparodho hotū”ti adhiṭṭhāsi. Te vātā Dasabalaṃ patvā cīvarakaṇṇamattampi cāletum nāsakkhimsu. Tato **mahāvassaṃ** samuṭṭhāpesi “udakena ajjhottharivā samaṇaṃ māressāmi”ti. Tassānubhāvena uparūpari satapaḷasahassapaḷalādibhedā valāhakā utṭhahitvā pavassimsu. Vuṭṭhidhārāvegena pathavī chiddā ahoṣi. Vanarukkhādīnaṃ upari mahogho āgantvā Dasabalassa cīvare ussāvabindu mattampi temetum nāsakkhi. Tato **pāsāṇavassaṃ** samuṭṭhāpesi. Mahantāni mahantāni pabbatakūṭāni dhūmāyantāni pajjalantāni ākāsenāgantvā Dasabalaṃ patvā dibbamālāguḷāni sampajjimsu. Tato **paharaṇavassaṃ** samuṭṭhāpesi. Ekatoḍḍhārā-ubhatodhārā-asisattikhurappādayo dhūmāyantā pajjalantā ākāsenāgantvā Dasabalaṃ patvā dibbapupphāni ahesum. Tato **aṅgāravassaṃ** samuṭṭhāpesi. Kim suka vaṇṇā aṅgārā ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle dibbapupphāni hutvā vikīrayimsu⁴. Tato **kukkulavassaṃ** samuṭṭhāpesi. Accuṇhā kukkulā ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle candanacuṇṇaṃ hutvā nipatimsu. Tato **vālikavassaṃ** samuṭṭhāpesi. Atisukhumavālikā dhūmāyantā pajjalantā ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle dibbapupphāni hutvā nipatimsu. Tato **kalalavassaṃ** samuṭṭhāpesi. Taṃ kalalavassaṃ dhū māyantaṃ pajjalantaṃ ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle dibbagandhaṃ hutvā nipati.

1. Uppīletvā (Sī, Syā)

3. Bhamantā (Syā), dhamenti (Ka)

2. Pakkhandā (Ka)

4. Nipatimsu (Ka)

Tato **andhakāraṃ** samuṭṭhāpesi “bhimsetvā samaṇaṃ palāpessāmi”ti. Taṃ caturaṅgasamannāgataṃ andhakārasadisam hutvā Dasabalaṃ patvā sūriyappabhāvihatamiva andhakāraṃ antaradhāyi.

Evam yakkho imāhi navahi
vātavassapāsāṇapaharaṇaṅgārakukkulavālikakalalandhakāravuṭṭhihi
Bhagavantam palāpetum asakkonto nānāvidhapaharaṇahatthāya
anekappakārarūpabhūtagaṇasamākulāya caturaṅginiyā senāya sayameva
Bhagavantam abhigato. Te bhūtagaṇā anekappakāre vikāre katvā “gaṇhatha
hanathā”ti Bhagavato upari āgacchantā viya honti. Apica kho
niddhantalohapiṇḍam viya makkhikā, Bhagavantam allīyitum asamatthāva
ahesuṃ. Evam santepi yathā Bodhimaṇḍe māro āgatavelāyameva nivatto,
tathā anivattetvā upaḍḍharattimattam byākulamakaṃsu. Evam
upaḍḍharattimattam anekappakāravibhimsanakadassanenapi Bhagavantam
cāletum asakkonto Ālavako cintesi “yaṃnūnāham kenaci ajeyyam
dussāvudham muñceyyam”ti.

Cattāri kira āvudhāni loke seṭṭhāni—Sakkassa vajirāvudham,
Vessavaṇassa gadāvudham, yamassa nayanāvudham, Ālavakassa
dussāvudhanti. Yadi hi Sakko duṭṭho¹ vajirāvudham Sinerumatthake
pahareyya, aṭṭhasaṭṭhisahassādhikayojanasatasahassam vinivijjhivā heṭṭhato
gaccheyya. Vessavaṇena kujjhanakāle² vissajjitam gadāvudham bahūnam
yakkhasahassānam sīsam pādetvā puna hatthapāsam āgantvā tiṭṭhati. Yamena
duṭṭhena nayanāvudhena olokitamatte anekāni kumbhaṇḍasahassāni
tattakapāle kilā³ viya pharantāni⁴ vinassanti. Ālavako duṭṭho sace ākāse
dussāvudham muñceyya, dvādasā vassāni devo na vasseyya. Sace
pathaviyam muñceyya, sabbarukkhatipādāni sussitvā dvādasavassantare na
puna viruheyyum. Sace samudde muñceyya, tattakapāle udakabindu viya
sabbamudakam susseyya. Sace Sinerusadisepi pabbate muñceyya,
khaṇḍākhaṇḍam hutvā vikireyya, so evam mahānubhāvam dussāvudham
uttarisāṭakam⁵ muñcitvā aggahesi. Yebhuyyena dasasahassilokadhātudevata
vegena sannipatiṃsu

1. Ruṭṭho (Sī), ruddho (Syā)

4. Phurantāni (Sī)

2. Puthujjanakāle (Sī)

5. Utkariyakatam (Syā)

3. Tiṇam (Syā)

“ajja Bhagavā Āḷavakaṃ damessati, tattha dhammaṃ sossāmā”ti.
Yuddhadassanakāmāpi devatā sannipatiṃsu. Evaṃ sakalampi ākāsaṃ
devatāhi paripuṇṇamahosi.

Atha Āḷavako Bhagavato samīpe uparūpari vicarivā vatthāvudhaṃ
muñci. Taṃ asanivicakkaṃ viya ākāse bheravasaddaṃ karontaṃ
dhūmāyantaṃ pajjalantaṃ Bhagavantaṃ patvā yakkhamānamaddanattamaṃ
pādapuñcha nacoḷaṃ hutvā pādamūle nipati. Āḷavakotaṃ disvā
chinnavisāṇo viya usabho uddhatadāṭho viya sappo nittejo nimmado
nipatitamānaddhajo¹ hutvā cintesi “dussāvudhampi me samaṇaṃ
nābhibhosi², kinu kho kāraṇaṃ”ti. “Idaṃ kāraṇaṃ, mettāvihārayutto
samaṇo, handa naṃ rosetvā mettāya viyojemī”ti iminā sambandhenetaṃ
vuttaṃ—atha kho Āḷavako yakkho yena Bhagavā -pa- nikkhama samaṇāti.
Tatthāyamadhippāyo—kasmā mayā ananuññāto mama bhavanaṃ pavisitvā
gharasāmiko viya itthāgārassa majjhe nisinnosi, ananuyuttametaṃ
samaṇassa yadidaṃ adinnaparibhogo itthisaṃsaggo ca. Tasmā yadi tvaṃ
samaṇadhamme ṭhito, nikkhama samaṇāti. Eke pana “etāni aññāni ca
pharusavacanāni vatvā evāyaṃ etadavocā”ti bhaṇanti.

Atha Bhagavā “yasmā thaddho paṭithaddhabhāvena vinetuṃ na sakkā,
so hi paṭithaddhabhāve kayiramāne seyyathāpi caṇḍassa kukkurassa nāsāya
pittaṃ bhindeyya, so bhiyyoso mattāya caṇḍatara assa, evaṃ thaddhatara
hoti, mudunā pana so sakkā vinetuṃ”ti ñatvā **sādhāvusoti** piyavacanena tassa
vacanaṃ³ sampaṭicchitvā nikkhami. Tena vuttaṃ **sādhāvusoti Bhagavā
nikkhamīti**.

Tato Āḷavako “subbaco vatāyaṃ samaṇo ekavacaneneva nikkhanto,
evaṃ nāma nikkhametuṃ sukhaṃ samaṇaṃ akāraṇenevāhaṃ sakalarattim
yuddhena abbhuyyāsīn”ti muducitto hutvā puna cintesi “idānipi na sakkā
jānituṃ, kinu kho subbacatāya nikkhanto udāhu kodhana⁴, handāhaṃ
vīmaṃsāmī”ti. Tato **pavisa samaṇāti** āha. Atha subbacoti
mudubhūtacittavavatthānakaraṇatthaṃ⁵ puna piyavacanaṃ vadanto
sādhāvusoti

1. Nipati tamānathaddho (Syā)

3. Piyavacanaṃ (Syā)

5. Mudubhūtacittassa cittavavatthānakaraṇatthaṃ (Sī, Syā)

2. Nābhibhosi (Ka)

4. Todhena (Sī)

Bhagavā pāvisi. Āḷavako punappunam tameva subbacabhāvaṃ vīmaṃsanto dutiyampi tatiyampi **nikkhama pavisāti** āha. Bhagavāpi tathā akāsi. Yadi na kareyya, pakatiyāpi thaddhayakkhassa¹ cittaṃ thaddhataraṃ hutvā dhammakathāya bhājanaṃ na bhaveyya. Tasmā yathā nāma mātā rodantaṃ puttakaṃ yaṃ so icchatī, taṃ datvā vā katvā vā saññāpesi, tathā Bhagavā kilesarodanena rodantaṃ yakkhaṃ saññāpetuṃ yaṃ so bhaṇati, taṃ akāsi. Yathā ca dhātī thaññaṃ apivantaṃ dāraṃ kiñci datvā upalāletvā pāyeti, tathā Bhagavā yakkhaṃ lokuttaradhammakhīraṃ pāyetuṃ tassa paṭthitavacanakaraṇena upalālento evamakāsi. Yathā ca puriso lābumbhi catumadhuraṃ pūretukāmo tassabbhantaraṃ sodheti, evaṃ Bhagavā yakkhassa citte lokuttaracatumadhuraṃ pūretukāmo tassabbhantare kodhamalaṃ sodhetuṃ yāva tatiyaṃ nikkhamanapavisaṇaṃ akāsi.

Atha Āḷavako “subbaco ayaṃ samaṇo, ‘nikkhamā’ti vutto nikkhamati, ‘pavisā’ti vutto pavisati, yannūnāhaṃ imaṃ samaṇaṃ evameva sakalarattin kilametvā pāde gahetvā pāraṅgāya khippeyyaṃ”ti pāpakaṃ cittaṃ uppādetvā catutthavāraṃ āha **nikkhama samaṇāti**. Taṃ ñatvā Bhagavā **na khvāhaṃ tanti** āha. Evaṃ vā vutte taduttarikaraṇīyaṃ pariyesamāno pañhaṃ pucchitabbaṃ maññissati, taṃ dhammakathāya sukhaṃ³ bhavissatīti ñatvā **na khvāhaṃ tanti** āha. Tattha **na**-iti paṭikkhepe. **Khoti** avadhāraṇe. **Ahanti** attanidassanaṃ. Tanti hetuvacanaṃ. Tenevettha “yasmā tvaṃ evaṃ cintesi, tasmā ahaṃ āvuso neva nikkhamissāmi, yaṃ te karaṇīyaṃ, taṃ karohī”ti evamattho daṭṭhabbo.

Tato Āḷavako yasmā pubbepi ākāseṇa gamanavelāya “kinnu kho etaṃ suvaṇṇavimānaṃ, udāhu rajatamaṇivimānaṃ aññataraṃ, handa naṃ passāmā”ti⁴ evaṃ attano vimānaṃ āgate iddhimante tāpasaparibbājake pañhaṃ pucchitvā vissajjetuṃ asakkonte cittakkhepādīhi viheṭṭheti, tasmā Bhagavantampi tathā viheṭṭhessāmīti maññaṃ pañhaṃ tanti-ādimāha.

1. Thaddhaṃ yakkhassa (Syā)

2. Kathita (Syā)

3. Mukhaṃ (Syā)

4. Passissāmāti (Ka)

Kuto panassa pañhāti? Tassa kira mātāpitaro Kassapaṃ Bhagavantaṃ payirupāsivā attha pañhe saha vissajjanena uggahesum, te daharakāle Āḷavakaṃ pariyāpuṇāpesum, so kālaccayena vissajjanaṃ sammussi. Tato “ime pañhāpi mā vinassantū”ti suvaṇṇapaṭṭe jātihiṅgulakena lekhāpetvā vimāne nikkhipi. Evamete puṭṭhapañhā¹ Buddhavisayāva honti. Bhagavā taṃ sutvā yasmā Buddhānaṃ pariccattalābhantarāyo vā jīvitantarāyo vā sabbaññutaññābyāmapabbhādipaṭighāto vā² na sakkā kenaci kātum, tasmā naṃ loke asādhāraṇaṃ Buddhānubhāvaṃ dassento **na khvāhaṃ taṃ āvuso passāmi sadevake loketi-ādimāha.**

Evam Bhagavā tassa bādhana-cittaṃ³ paṭisedhetvā pañhāpucchane ussāhaṃ janento āha **apica tvaṃ āvuso puccha, yadākaṅkhasīti.** Tassattho—puccha, yadi ākaṅkhasi, na me pañhāvissajjane bhāro atthi. Atha vā puccha yaṃ ākaṅkhasi, sabbaṃ⁴ te vissajjessāmīti sabbaññupavāraṇaṃ pavāresi asādhāraṇaṃ Paccekabuddha-aggasāvaka-mahāsāvakehi. Evam Bhagavatā sabbaññupavāraṇāya pavāritāya **atha kho Āḷavako yakkho Bhagavantaṃ gāthāya ajjhabhāsi.**

Tattha **kiṃ sūda vittanti** kiṃ su idha vittaṃ. **Vittanti** dhanam. Taṃ hi pītisaṅkhātāṃ vittaṃ karoti, tasmā “vittan”ti vuccati. **Suciṇṇanti** sukataṃ. **Sukhanti** kāyikacetasa-kaṃ sātāṃ. **Āvahātīti** āvahati āneti deti appeti. **Have-**iti dāhatthe nipāto. **Sādutaranti** atisayena sādu. “Sādhutaran”tipi pāṭho. **Rasānanti** rasasaññitānaṃ dhammānaṃ. **Kathanti** kena pakārena. Kathaṃjīvino jīvitaṃ **kathaṃjīvimjīvitaṃ.** Gāthābandhasukhatthaṃ pana sānuna-sikaṃ vuccati. Kathaṃjīvim jīvatanṭi⁵ vā pāṭho, tassa “jīvantānaṃ kathaṃjīvin”ti attho. Evam imāya gāthāya “kiṃ su idha loke purisassa vittaṃ seṭṭhaṃ, kiṃ su suciṇṇaṃ sukhamāvahāti, kiṃ rasānaṃ sādutaraṃ, kathaṃjīvim jīvitaṃ seṭṭhamāhū”ti ime cattāro pañhe pucchi.

Athassa Bhagavā Kassapadasabalena vissajjitanayeneva vissajjento imaṃ gāthamāha **saddhīdha vittanti.** Tattha yathā hiraññasuvaṇṇādi vittaṃ

1. Buddhapañhā (Sī, Syā) Ṭikā passitabbā.

2. Sabbaññutaññābyāmapabbhānaṃ paṭighāto vā (Syā)

3. Bādhana cittaṃ (Ka)

4. Sabbantaṃ (Syā)

5. Kathaṃjīvī jīvitaṃ (Syā)

upabhogasukhaṃ āvahati, khuppiṇāpāsādidukkhāṃ paṭibhāhati, dāliddiyaṃ vūpasameti, muttādiratanapaṭilābhahetu hoti, lokasantatiṇca āvahati, evaṃ lokiyalokuttarā saddhāpi yathāsambhavaṃ lokiyalokuttaraṃ vipākāṃ sukhāvāhāti, saddhādhurena paṭipannānaṃ jātijarādidukkhāṃ paṭibhāhati, guṇadāliddiyaṃ vūpasameti, satisambojjhaṅgādiratanapaṭilābhahetu hoti.

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito.

Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti¹—

Vacanato lokasantatiṇca āvahaṭīti katvā “vittan”ti vuttaṃ. Yasmā pana tesaṃ saddhāvittaṃ anugāmikaṃ anaññasādhāraṇaṃ sabbasampattiṃhetu, lokiyassa hiraññasuvaṇṇādivittassāpi nidānaṃ. Saddhoyeva hi dānādīni puññāni katvā vittaṃ adhigacchati, assaddhassa pana vittaṃ yāvadeva anathāya hoti, tasmā seṭṭhanti vuttaṃ. **Purisassāti** ukkaṭṭhaparicchedadesanā. Tasmā na kevalaṃ purisassa, itthi-ādīnampi saddhāvittameva seṭṭhanti veditabbaṃ.

Dhammoti dasakusaladhammo, dānasīlabhāvanādhammo² vā. **Suciṇṇoti** sukato sucarito. **Sukhamāvahātīti** Soṇaseṭṭhiputtaraṭṭhapālādīnaṃ viya manussasukhaṃ, Sakkādīnaṃ viya dibbasukhaṃ, pariyoṣāne Mahāpadumādīnaṃ viya nibbānasukhaṇca āvahati.

Saccanti ayaṃ saccasaddo anekesu atthesu dissati. Seyyathidaṃ? “saccaṃ bhaṇe na kujjheyyā”ti-ādīsu³ vācāsacce. “Sacce ṭhitā samaṇabrāhmaṇā cā”ti-ādīsu⁴ viratisacce. “Kasmā nu saccāni vadanti nānā, pavādiyāse kusalāvadānā”ti-ādīsu⁵ diṭṭhisacce. “Cattārimāni bhikkhave brāhmaṇasaccāni”ti-ādīsu⁶ brāhmaṇasacce. “Ekaṃ hi saccaṃ na dutīyamatthi”ti-ādīsu⁷ paramatthasacce. “Catunnaṃ saccānaṃ kati kusalā”ti-ādīsu⁸ ariyasacce. Idha pana paramatthasaccaṃ nibbānaṃ viratisaccaṇca abbhantaraṃ

1. Khu 1. 56 piṭṭhe.

3. Khu 1. 46 piṭṭhe.

5. Khu 1. 416 piṭṭhe Suttanipāte.

7. Khu 1. 416; Khu 7. 226 piṭṭhesu.

2. Dānasīlādīdhammo (Syā)

4. Khu 6. 140 piṭṭhe Jātake.

6. Aṃ 1. 496 piṭṭhe.

8. Abhi 2. 118 piṭṭhe.

katvā vācāsaccaṃ adhippetāṃ, yassānubhāvena udakādīni vase vattenti,
jātijarāmarañapāraṃ taranti. Yathāha—

“Saccena vācenudakamhi¹ dhāvati²,
Visampi saccena hananti paṇḍitā.
Saccena devo thanayaṃ pavassati,
Sacce ʔhitā nibbutiṃ patthayanti.

Ye kecime atthi rasā pathabyā,
Saccaṃ tesāṃ sādutaraṃ rasānaṃ.
Sacce ʔhitā samaṇabrāhmaṇā ca,
Taranti jātimaraṇassa pāraṃ”ti³.

Sādutaranti madhurataraṃ paṇitatarāṃ. **Rasānanti** ye ime “mūlaraso khandharaso”ti-ādinā⁴ nayena sāyanīyadhammā, yecime⁵ “anujānāmi bhikkhave sabbaṃ phalarasaṃ⁶, arasarūpo bhavaṃ Gotamo, ye te brāhmaṇa rūparasā saddarasā⁷, anāpatti rasarase⁸, ayaṃ dhammavinayo ekaraso vimuttiraso⁹, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassā”ti-ādinā¹⁰ nayena rūpācārarasupavajjā avasesā byañjanādayo “dhammarasā”ti vuccanti, tesāṃ rasānaṃ saccāṃ have sādutaraṃ saccameva sādutaraṃ. Sādutaraṃ vā seṭṭhataraṃ uttamatarāṃ. Mūlarasādayo hi sarīramupabrūhenti, saṃkilesikaṇca sukhamāvahanti. Saccarase¹¹ viratisaccavācāsaccaraso samathavipassanādihi cittaṃ upabrūheti, asaṃkilesikaṇca sukhamāvahati. Vimuttiraso paramatthasaccarasaparibhāvitattā sādu, attharasadhammarasā ca tadadhigamūpāyabhūtaṃ atthaṇca dhammaṇca nissāya pavattitoti.

Paññājīvimjīvitanti ettha pana yvāyaṃ andhekacakkhudvicakkhukesu dvicakkhupuggalo gahaṭṭho vā kammantānuṭṭhānasaraṇagamana-dānaṃvibhāgasīlasamādānuposathakammādi gahaṭṭhapaṭipadaṃ, pabbajito vā avippaṭisāraṇasīlasaṅkhātāṃ taduttaricittavisuddhi-ātibhedampi pabbajitapaṭipadaṃ paññāya ārādhettvā jīvati,

1. Saccavādena udakaṃ (Syā), saccena vādenudakampi (Ka)
3. Khu 6. 140 piṭṭhe.
5. Ye kecime (Syā)
7. Vi 1. 2; Aṃ 3. 19 piṭṭhesu.
9. Vi 4. 423; Aṃ 3. 42 piṭṭhesu.
10. Khu 7. 262; Khu 8. 26 piṭṭhesu.

2. Gādhati (Sī)
4. Abhi 1. 167 piṭṭhe.
6. Vi 3. 344 piṭṭhe.
8. Vi 2. 251 piṭṭhe.
11. Saccaraso (Sī, Syā)

tassa paññāya jīvino jīvitam, tam vā paññājīvitam seṭṭhamāhūti evamattho daṭṭhabbo.

Evam Bhagavatā vissajjite cattāropi pañhe sutvā attamano yakkho avasesepi cattāro pañhe pucchanto **kathamsu tarati oghanti** gāthamāha. Athassa Bhagavā purimanayeneva vissajjento **saddhāya taratīti** gāthamāha. Tattha kiñcāpi yo catubbidhamogham tarati, so saṃsāraṇṇavampi tarati, vaṭṭadukkhampi acceti, kilesamalāpi parisujjhati, evam santepi pana yasmā assaddho oghataraṇam asaddahanto na pakkhandati, pañcasu kāmaguṇesu cittavossaggena pamatto tattheva visattattā¹ saṃsāraṇṇavam na tarati, kusīto dukkham viharati vokiṇṇo akusalehi dhammehi, appaṇño suddhimaggaṃ ajānanto na parisujjhati, tasmā tappaṭipakkaṃ dassentena Bhagavatā ayaṃ gāthā vuttā.

Evam vuttāya cetāya yasmā sotāpattiyaṅgapadaṭṭhānam saddhindriyam, tasmā **saddhāya tarati oghanti** iminā padena diṭṭhoghataṇam sotāpattimaggaṃ sotāpannañca pakāseti. Yasmā pana sotāpanno kusalānam dhammānam bhāvanāya sātaccakiriyasaṅkhātena appamādena samannāgato dutiyamaggaṃ ārādhettvā ṭhapetvā sakidevimaṃ lokam āgamanamaggaṃ avasesam sotāpattimaggena atinṇam bhavoghavatthum saṃsāraṇṇavam tarati, tasmā **appamādena aṇṇavanti** iminā padena bhavoghataṇam sakadāgāmimaggaṃ sakadāgāmiñca pakāseti. Yasmā ca sakadāgāmī vīriyena tatiyamaggaṃ ārādhettvā sakadāgāmimaggena anatītam kāmoghavatthum kāmogasaññitañca kāmadukkhamacceṭi, tasmā **vīriyena dukkhamacceṭīti** iminā² padena kāmoghataṇam anāgāmimaggaṃ anāgāmiñca pakāseti. Yasmā pana anāgāmī vigakakāmasaññāya³ parisuddhāya paññāya ekantaparisuddham catutthamaggapaññaṃ ārādhettvā anāgāmimaggena appahīnam avijjasaṅkhātam paramamalam pajahati, tasmā **paññāya parisujjhatīti** iminā padena avijjoghataṇam arahattamaggañca arahattañca pakāseti. Imāya ca arahattanikūṭena kathitāya gāthāya pariyoṣāne yakkho sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

1. Sattatāya (Syā)

2. Imināpi (Sī)

3. Vigatakāmapaṅkāya (Syā)

Idāni tameva “paññāya parisujjhatī”ti ettha vuttaṃ paññāpadaṃ gahetvā attano paṭibhānena lokiyalokuttaramissakaṃ pañhaṃ pucchanto **kathaṃsu labhate paññanti** imaṃ chappadaṃ gāthamāha. Tattha **kathaṃsūti** sabbattheva atthayuttipucchā hoti. Ayaṃ hi paññādi-atthaṃ ñatvā tassa yuttim pucchati “kathaṃ kāya yuttiyā kena kāraṇena paññaṃ labhatī”ti. Esa nayo dhanādīsu.

Athassa Bhagavā catūhi kāraṇehi paññālābhaṃ dassento **saddahānoti-** ādimāha. Tassattho—yena pubbabhāge kāyasucaritādibhedena aparabhāge ca sattatimsabodhipakkhiyabhedena dhammena arahanto Buddhapaccekaḥ buddhasāvakaḥ nibbānaṃ pattā, taṃ saddahāno arahataṃ dhammaṃ nibbānapattiyā lokiyalokuttarapaññaṃ labhati, tañca kho na saddhāmatkenaeva. Yasmā pana saddhājāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati, payirupāsanto sotaṃ odahati, ohitasoto dhammaṃ suṇāti, tasmā upasaṅkamanato pabhuti yāva dhammassavanena sussūsaṃ labhati. Kiṃ vuttaṃ hoti—taṃ dhammaṃ saddahitvāpi ācariyupajjhāye kālena upasaṅkamitvā vattakaraṇena payirupāsitvā yadā payirupāsanaṃ ārādhitacittā kiñci vattukāmā honti, atha adhigatāya sotukāmatāya sotaṃ odahitvā suṇanto labhatīti. Evaṃ sussūsampi ca sati-avippavāseṇa appamatto subhāsitaḍḍhāsitaññutāya vicakkhaṇo eva labhati, na itaro. Tenāha “appamatto vicakkhaṇo”ti.

Evaṃ yasmā saddhāya paññālābhasaṃvattanikaṃ paṭipadaṃ paṭipajjati, sussūsāya sakkaccaṃ paññādhigamūpāyaṃ suṇāti, appamādena gahitaṃ na pamussati, vicakkhaṇatāya anūnādhikaṃ aviparītañca gahetvā vitthārikaṃ karoti. Sussūsāya vā ohitasoto paññāpaṭilābhahetuṃ dhammaṃ suṇāti, appamādena sutadhammaṃ¹ dhāreti, vicakkhaṇatāya dhatānaṃ dhammānaṃ atthamupaparikkhati, athānupubbena paramatthasaccaṃ sacchikaroti, tasmāssa Bhagavā “kathaṃsu labhate paññaṃ”ti puṭṭho imāni cattāri kāraṇāni dassento imaṃ gāthamāha.

1. Sutvā dhammaṃ (Sī, Syā)

Idāni tato pare tayo pañhe vissajjento **patirūpakārī**ti imaṃ gāthamāha. Tattha desakālādīni ahāpetvā lokiyassa lokuttarassa vā dhanassa patirūpaṃ adhigamūpāyaṃ karotīti **patirūpakārī**. **Dhuravā**ti cetasikavīriyavasena anikkhittadhuro. **Uṭṭhātā**ti “yo ca sītañca uṇhañca, tiṇā bhiyyo na maññatī”ti-ādinā¹ nayena kāyikavīriyavasena uṭṭhānasampanno asithilaparakkamo. **Vindate dhananti** ekamūsikāyanacirasseva catusatasahassasaṅkhaṃ cūḷantevāsī viya lokiyadhanañca, Mahallakamahātissatthero² viya lokuttaradhanañca labhati. So “tīhiyeva iriyāpathehi viharissāmī”ti vattaṃ katvā thinamiddhāgamanavelāya palālacumbaṭakaṃ temetvā sīse katvā galappamāṇaṃ udakaṃ pavisitvā thinamiddhaṃ paṭibāhanto dasahi vassehi arahattaṃ pāpuṇi. **Saccenā**ti vacīsaccenāpi “saccavādī bhūtavādī”ti, paramatthasaccenāpi “Buddho Paccekabuddho ariyasāvako”ti evaṃ kittaṃ pappoti. **Dadanti** yaṃkiñci icchi tapatthitaṃ dadanto mittāni ganthati, sampādeti karotīti attho. Duddadaṃ vādadaṃ taṃ ganthati. Dānamukhena vā cattāripi saṅgahavatthūni gahitānīti vedītabbāni, tehi mittāni karotīti vuttaṃ hoti.

Evaṃ gahaṭṭhapabbajitānaṃ sādharmaṇena lokiyalokuttaramissakena nayena cattāro pañhe vissajjjetvā idāni “kathaṃ pecca na socatī”ti imaṃ pañcamāṃ pañhaṃ gahaṭṭhavasena vissajjento **yasseteti**-ādimāha. Tassattho—yassa “saddahāno arahataṃ”ti ettha vuttāya sabbakalyāṇadhammuppādikāya saddhāya samannāgatattā **saddhassa**, **gharamesinoti**³ gharāvāsaṃ pañca vā kāmaguṇe esantassa gavesantassa kāmabhogino gahaṭṭhassa “saccena kittiṃ pappotī”ti ettha vuttappakāraṃ **saccaṃ**, “sussūsaṃ lahate paññaṃ”ti ettha sussūsapaññaṇāmena vuttova **dammo**, “dhuravā uṭṭhātā”ti ettha dhuraṇāmena uṭṭhānaṇāmena ca vuttā **dhiti**, “dadaṃ mittāni ganthatī”ti etta vuttappakāro **cāgo** cāti ete caturo dhammā santi, **sa ve pecca na socatī**ti idhalokā paralokaṃ gantvā sa ve⁴ na socatīti.

1. Khu 2. 264 Theragāthāyaṃ.

2. Mallakamahātissatthero (Ka)

3. Gharamesinoti ettha (Syā)

4. Sa ve pecca (Sī, Syā)

Evam Bhagavā pañcamampi pañham viṣṣajjētvā tam yakkham codento **inṅha aññepī**ti-ādimāha. Tattha **inṅhā**ti codanatthe nipāto. **Aññepī**ti aññepi dhamme puthū samaṇabrāhmaṇe pucchassu. Aññepi vā pūraṇādayo sabbaññupaṭiñṇe puthū samaṇabrāhmaṇe pucchassu, yadi amhehi “saccena kittam pappotī”ti ettha vuttappakārā saccābhiyyo kittippattikāraṇam vā, “sussūsam labhate pañṇan”ti ettha sussūsāti pañṇāpadesena vuttā dammā¹ bhiyyo lokiyalokuttarapañṇāpaṭilābhakāraṇam vā, “dadam mittāni ganthatī”ti ettha vuttappakārā cāgā bhiyyo mittaganthanakāraṇam vā, “dhuravā uṭṭhātā”ti ettha tam tam atthavasam paṭicca dhuranāmena uṭṭhānanāmena ca vuttāya mahābhārasahanatthena² ussoḷhibhāvappattāya vīriyasaṅkhātāya khantiyā bhiyyo lokiyalokuttaradhanavindanakāraṇam vā, “saccam dammo dhiti cāgo”ti evam vuttehi imeheva catūhi dhammehi bhiyyo asmā lokā param lokam pecca³ asocnakāraṇam vā idha vijjatīti ayamettha saddhim saṅkhepayo janāya atthavaṇṇanā. Viṭṭhārato pana ekamekam padam atthuddhārapaduddhārapadavaṇṇanāyehi vibhajitvā veditabbā.

Evam vutte yakkho yena saṁsayena añṇe puccheyya, tassa pahīnattā **katham nu dāni puccheyyam, puthū samaṇabrāhmaṇeti** vatvā yepissa apucchanakāraṇam na jānanti, tepi jānāpento **yoham**⁴ **ajjapajānāmi, yo attho samparāyikoti** āha. Tattha **ajjāti** ajjādim⁵ katvāti adhippāyo. **Pajānāmī**ti yathāvuttena pakārena jānāmi. **Yo atthoti** ettāvatā “sussūsam labhate pañṇan”ti-ādinā nayena vuttam diṭṭhadhammikam dasseti. **Sampirāyikoti** iminā “yassete caturō dhammā”ti vuttam pecca sokābhāvakāraṇam⁶ samparāyikam. **Atthoti** ca kāraṇassetam adhivacanam. Ayam hi atthasaddo “sāttam sabyañjanan”ti evamādīsu⁷ pāṭhatthe⁸ vattati. “Atthe me gahapati hirañnasuvaṇṇenā”ti-ādīsu⁹ vicakkhaṇe¹⁰. “Hoti sīlavatam attho”ti-ādīsu¹¹ vadḍhimhi. “Bahujano bhajate atthahetū”ti-ādīsu dhane. “Ubhinna mattham caratī”ti-ādīsu¹²

1. Damā (Syā)

2. Mahābhāraharaṇatthena (Syā)

3. Gantvā pecca (Syā)

4. Soham (Sī)

5. Ajjādikam (Syā)

6. Sokābhāvakaram (Sī, Syā)

7. Vi 1. 1; Dī 1. 82 piṭṭhādīsu.

8. Padatthe (Sī)

9. Dī 2. 144; Ma 3. 213 piṭṭhesu.

10. Cikkhaṇe (Sī, Syā), kiccattthe (Suttanipāte Āḷavakasuttavaṇṇanāyam).

11. Khu 5. 3 piṭṭhe Jātake.

12. Khu 5. 163; Saṁ 1. 224; Khu 2. 288 piṭṭhesu.

hite. “Atthe jāte ca paṇḍitaṇ”ti-ādīsu¹ kārāṇe. Idha pana kārāṇe. Tasmā yaṃ paññādilābhādīnaṃ² kārāṇaṃ diṭṭhadhammikaṃ, yañca pecca sokābhāvassa kārāṇaṃ samparāyikaṃ, taṃ yohaṃ ajja Bhagavatā vuttanayena sāmānyeva pajānāmi, so kathaṃ nu dāni puccheyyaṃ puthū samaṇabrāhmaṇeti evamettha saṅkhepato attho veditabbo.

Evam yakkho “pajānāmi yo attho samparāyiko”ti vatvā tassa ñāṇassa Bhagavaṇmūlakattaṃ dassento **atthāya vata me Buddhoti** āha. Tatha **atthāyāti** hitāya vuḍḍhiyāca. **Yattha dinnam mahapphalanti** “yassete caturo dhammā”ti ettha vuttacāgena yattha dinnam mahapphalaṃ, taṃ aggadakkhiṇeyyaṃ Buddhāṃ pajānāmīti attho. Keci pana “saṃghaṃ sandhāya evamāhā”ti bhaṇanti.

Evam imāya gāthāya attano hitādhigamaṃ dassetvā idāni sahitapaṭipattim³ dīpento **so ahaṃ vicarissāmī**”ti-ādimāha. Tatha **gāmā gāmanti** devagāmā devagāmaṃ. **Purā puranti** devanagaraṭo devanagaraṃ. **Namassamāno Sambuddhaṃ, dhammassa ca sudhammatanti** “Sammāsambuddho vata Bhagavā, svākkhāto vata Bhagavatā dhammo”ti-ādinā nayena Buddhasubodhitaṇca, dhammasudhammataṇca, ca-saddena “suppaṭipanno vata Bhagavato sāvakasaṃgho”ti-ādinā saṃghasuppaṭipattiṇca⁴ abhitthavitvā⁵ namassamāno dhammaghosako hutvā vicarissāmīti vuttaṃ hoti.

Evamimāya gāthāya pariyosānaṇca rattivibhāvanaṇca sādhu-kārasadduṭṭhānaṇca Ālavakakumārassa yakkhabhavanaṃ ānayaṇca ekakkhaṇeyeva ahoṣi. Rājapurisā sādhu-kārasaddaṃ sutvā “evarūpo sādhu-kārasaddo ṭhapetvā Buddhe na aññesaṃ abbhuggacchatī, āgato nu kho Bhagavā”ti āvajjentā Bhagavato sarīrappabhaṃ disvā pubbe viya bahi aṭṭhatvā nibbisaṅkā⁶ antoyeva pavisitvā addasaṃsu Bhagavantaṃ yakkhassa bhavane nisinnaṃ, yakkhaṇca añjaliṃ paggaḥetvā ṭhitaṃ. Disvāna yakkhaṃ āhaṃsu “ayaṃ te mahāyakkha rājakumāro balikammāya ānīto, handa naṃ khāda vā bhuñja vā, yathāpaccayaṃ vā karohī”ti. So sotāpannattā lajjito

1. Khu 5. 22 piṭṭhe.

2. Paññāya lābhādīnaṃ (Ka)

3. Parahitapaṭipattim (Sī, Suttanipātaṭṭhakathāya ca), parahitāya paṭipattim (Syā)

4. Saṃghasuppaṭipannataṇca (Sī)

5. Abhitthavitvā abhitthavitvā (Syā)

6. Nirāsaṅkā (Ka)

visesena ca Bhagavato purato evaṃ vuccamāno atha taṃ kumāraṃ ubhohi hatthehi paṭiggahetvā Bhagavato upanāmesi “ayaṃ bhante kumāro mayhaṃ pesito, imāhaṃ Bhagavato dammi, hitānukampakā Buddhā, paṭiggaṇhātu bhante Bhagavā imaṃ dāraṃ imassa hitatthāya sukhatthāyā”ti. Imañca gāthamāha—

“Imaṃ kumāraṃ satapuññalakkhaṇaṃ,
Sabbāṅgupetaṃ paripuṇṇabyañjanaṃ.
Udaggacitto sumano dadāmi te,
Paṭiggaha lokahitāya cakkhumā”ti.

Paṭiggahesi Bhagavā kumāraṃ. Paṭiggaṇhanto ca yakkhassa ca kumārassa ca maṅgalakaraṇatthaṃ pādūnagāthaṃ abhāsi. Taṃ yakkho kumāraṃ saraṇaṃ gamento tikkhattuṃ catutthapādena pūreso. Seyyathidaṃ—

“Dīghāyuko hotu ayaṃ kumāro,
Tuvañca¹ yakkha sukhito bhavāhi.
Abyādhita lokahitāya tiṭṭhatha²,
Ayaṃ kumāro saraṇamupeti Buddhaṃ -pa- dhammaṃ -pa- saṅghaṃ”ti.

Atha Bhagavā kumāraṃ rājapurisānaṃ adāsi “imaṃ vaḍḍhetvā puna mameva dethā”ti. Evaṃ so kumāro rājapurisānaṃ hatthato yakkhassa hatthaṃ, yakkhassa hatthato Bhagavato hatthaṃ, Bhagavato hatthato puna rājapurisānaṃ hatthaṃ gatattā nāmato “Hatthako Āḷavako”ti jāto. Taṃ ādāya paṇinivatte rājapurise disvā kassakavanakammikādayo “kiṃ yakkho kumāraṃ atidaharattā na icchī”ti bhītā pucchimsu. Rājapurisā “mā bhāyatha, khemaṃ kataṃ Bhagavatā”ti sabbamārocesuṃ. Tato “sādhu sādhu”ti sakalaṃ Āḷavinagaraṃ ekakolāhalena yakkhābhimukhaṃ ahosi. Yakkhopi Bhagavato bhikkhācārakāle anuppatte pattacīvaraṃ gahetvā upaḍḍhamaggaṃ anugantvā nivatti.

Atha Bhagavā nagare piṇḍāya caritvā katabhattakicco nagaradvāre aññatarasmim vivitte rukkhamaṇe paññattavarabuddhāsane nisīdi. Tato mahājanakāyena saddhaṃ rājā ca nāgarā ca ekato sampiṇḍitvā Bhagavantam

1. Bhavañca (Syā)

2. Tiṭṭhatu (Syā)

supasaṅkamma vanditvā parivāretvā nisinnā “kathaṃ bhante evaṃ dāruṇaṃ yakkhaṃ damayitthā”ti pucchimsu. Tesāṃ Bhagavā yuddhamādiṃ katvā “evaṃ navavidhaṃ vassaṃ vassetvā evaṃ vibhimsanakaṃ akāsi, evaṃ paṇhaṃ pucchi, tassāhaṃ evaṃ vissajjesin”ti Tamevāḷavakasuttaṃ kathesi. Kathāpariyosāne caturāsītipāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Tato rājā ceva nāgarā ca Vessavaṇṇamahārājassa bhavanasamīpe yakkhassa bhavanaṃ katvā pupphagandhādisakkārūpetāṃ niccabaliṃ pavattesuṃ. Taṅca kumāraṃ viññutaṃ pattaṃ “tvaṃ Bhagavantaṃ nissāya jīvitaṃ labhi, gaccha Bhagavantaṃyeva payirupāsassu bhikkhusaṃghaṇcā”ti vissajjesuṃ. So Bhagavantaṅca bhikkhusaṃghaṇcā payirupāsamāno nacirasseva anāgāmiphale patiṭṭhāya sabbaṃ Buddhavacanaṃ uggahetvā pañcasata-upāsakaparivāro ahosi. Bhagavā ca naṃ etadagge niddisi “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakaṇaṃ upāsakaṇaṃ catūhi saṅgahavatthūhi parisāṃ saṅgaṇhantānaṃ yadidaṃ Hatthako Āḷavako”ti¹.
. Dvādasamaṃ.

Yakkhasaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Am 1. 27 piṭṭhe.

11. Sakkasaṃyutta

1. Paṭhamavagga

1. Suvārasuttavaṇṇanā

247. Sakkasaṃyuttassa¹ paṭhame **abhiyaṃsūti** kadā abhiyaṃsu? Yadā balavanto ahesuṃ, tadā. Tatrāyaṃ anupubbikathā—Sakko kira Magadharaṭṭhe Macalagāmake² Magho nāma māṇavo hutvā tettimsa purise gahetvā kalyāṇakammaṃ karonto satta vatapadāni³ pūretvā tattha kālaṅkato devaloke nibbatti. Taṃ balavakammānubhāvena sapaṇisaṃ sesadevatā dasahi ṭhānehi adhigaṇhantaṃ⁴ disvā “āgantukadevaputtā āgatā”ti nevāsikā gandhapānaṃ⁵ sajjayiṃsu. Sakko sakapaṇisaṃ saṇṇaṃ adāsi “māṇisaṃ mā gandhapānaṃ pivittha, pivanākāramattameva dassethā”ti. Te tathā akaṃsu. Nevāsikadevatā⁶ suvaṇṇasarahehi upanītaṃ gandhapānaṃ yāvadattham pivitvā mattā tattha tattha suvaṇṇapathaviyaṃ patitvā sayiṃsu. Sakko “gaṇhatha putthahatāya putte”ti⁷ te pādesu gahetvā Sinerupāde khipāpesi. Sakkassa puñṇatejēna tadanuvattakāpi sabbe tattheva patiṃsu. Te sineruvemajjhakāle saṇṇaṃ labhitvā “tātā na suraṃ pivimha, na suraṃ pivimhā”ti āhaṃsu. Tato paṭṭhāya Asurā nāma jātā. Atha nesaṃ kammappaccaya-utusamuṭṭhānaṃ Sinerussa heṭṭhimatale dasayojanasahassaṃ Asurabhavanaṃ nibbatti. Sakko tesāṃ nivattetvā anāgamanatthāya ārakkhaṃ ṭhapesi, yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Antarā dvinnaṃ ayujjhapurānaṃ,

Pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā.

Udakaṃ⁸ karoṭi payassa ca hārī⁹,

Madanayutā¹⁰ caturo ca mahatthā”ti¹¹.

-
1. Paṭhamavaggassa (Syā)	2. Acalagāmake (Syā)	3. Vattapadāni (Syā, Ka)
4. Adhigayhantaṃ (Syā)	5. Gaṇḍapānaṃ (Sī)	6. Nevāsikadevaputtā (Syā)
7. Puttamātāya putteti (Syā), dhuttahatāya suddeti (Ka)		
8. Uruga (Sī, Ka)	9. Payassa ca bhārī (Sī), payassukarī (Syā)	
10. Damanayuddhā (Syā)	11. Mahantāti (Sī)	

Dve nagarāni hi yuddhena gahetuṃ asakkuṇeyyatāya ayujjhapurāni nāma jātāni devanagarañca Asuranagarañca. Yadā hi Asurā balavanto honti, atha devehi palāyitvā devanagaraṃ pavisitvā dvāre pidahite Asurānaṃ sataṣaḥsampi kiñci kātuṃ na sakkoti. Yadā devā balavanto honti, athāsurehi palāyitvā Asuranagarassa dvāre pidahite Sakkānaṃ sataṣaḥsampi kiñci kātuṃ na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni ayujjhapurāni nāma. Tesāṃ antarā etesu udakādīsu¹ pañcasu ṭhānesu Sakkena āraṃkhā ṭhapitā. Tattha **udaka**saddena² nāgā gahitā. Te hi uḍaḍe balavanto honti. Tasmā³ Sinerussa paṭhamālinde tesāṃ⁴ āraṃkhā. **Karoṭi**saddena supaṇṇā gahitā. Tesāṃ kira karoṭi nāma pānabhojanaṃ⁵, tena taṃ nāmaṃ labhiṃsu. Dutiyālinde tesāṃ⁴ āraṃkhā. **Payassahāri**saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānavaraṃkhasā kira te. Tatiyālinde tesāṃ āraṃkhā. **Madanayuta**saddena yakkhā gahitā. Visamacārino kira te yujjhasoṇḍā⁶. Catutthālinde tesāṃ āraṃkhā. **Caturo ca mahatthā**ti cattāro mahārājāno vuttā. Pañcamālinde tesāṃ āraṃkhā. Tasmā yadi Asurā kupitāvilacittā devapuraṃ upayanti yuddhesū⁷, yaṃ girino paṭhamāṃ paribhaṇḍāṃ, taṃ uragā paṭibāhanti. Evaṃ sesesu sesā.

Te pana Asurā āyuvaṇṇarasa-issariyasampattīhi Tāvatiṃsasadisāva. Tasmā antarā attānaṃ ajānitvā pāṭaliyā pupphitāya “na idaṃ devanagaraṃ, tattha pāricchattako pupphati, idha pana cittapāṭali, jarasakkenāmhākaṃ suraṃ pāyevā vañcitā, Devanagarañca no gahitaṃ, gacchāma tena saddhiṃ yujjhissāmā”ti hatthi-assarathe āruyha suvaṇṇarajatamaṇiphalakāni gahetvā yuddhasajjā hutvā asuraḍheriyo vādentā Mahāsamudde uḍakaṃ dvidhā bhetvā utṭhāhanti. Te deve vuṭṭhe vammikamaṃkhiḍkā vammikaṃ viya Sineruṃ abhiruhituṃ ārabhanti. Atha nesaṃ paṭhamāṃ nāgehi saddhiṃ yuddhaṃ hoti. Tasmīṃ kho pana yuddhe na kassaci chavi vā camāṃ vā chijjati, na lohitaṃ uppajjati, kevalaṃ kumārakānaṃ dāruveṇḍakayuddhaṃ viya aññamaññaṃ

1. Uragādīsu (Sī, Ka)

2. Uragasaddena (Sī, Ka)

3. Tassa (Syā, Ka)

4. Etesāṃ (Syā, Ka)

5. Pānabhojanaṃ (Sī, Ka)

6. Yuddhasoṇḍā (Sī)

7. Yuddhepi (Sī)

santāsanamattameva¹ hoti. Koṭisatāpi koṭisahassāpi nāgā tehi saddhiṃ yujjhivā te asurapurameva pavesetvā nivattanti.

Yadā² pana Asurā balavanto honti, atha Nāgā osakkivā dutiye ālinde supaṇṇehi saddhiṃ ekatova hutvā yujjhanti. Esa nayo Supaṇṇādīsipi. Yadā pana tāni pañcapi ṭhānāni Asurā maddanti, tadā ekato sampiṇḍitānipi pañca balāni osakkanti. Atha cattāro mahārājāno gantvā Sakkassa taṃ pavattiṃ ārocenti. Sakko tesāṃ vacanaṃ sutvā diyaḍḍhayojanasatikāṃ Vejyantaratamaṃ āruyya sayāṃ vā nikkhamati, ekaṃ vā puttaṃ peseti. Imasmiṃ pana kāle puttaṃ pesetukāmo **tāta suvīrāti**-ādimāha.

Evam bhaddantavāti khoti evaṃ hotu bhaddaṃ tava iti kho. **Pamādaṃ āpādesīti** pamādaṃ akāsi. Accharāsaṅghaparivuto³ saṭṭhiyojanaṃ vitthārena suvaṇṇamahāvīthiṃ⁴ otarivā nakkhattaṃ kīlanto Nandanavanādīsū vicaratīti attho.

Anuṭṭhahanti anuṭṭhahanto. **Avāyāmaṃti** avāyamanto. **Alasvassāti** alaso assa⁵. **Na ca kiccāni kārayeti** kiñci kiccaṃ nāma na kareyya. **Sabbakāmasamiddhassāti** sabbakāmehi samiddho assa. **Taṃ me sakka varaṃ disāti** Sakka devaseṭṭha taṃ me varaṃ uttamaṃ ṭhānaṃ okāsaṃ disa ācikkha kathehīti vadati. **Nibbānassa hi so maggoti** kammaṃ akatvā jīvitaṭṭhānaṃ nāma nibbānassa maggo. . Paṭhamam.

2. Susīmasuttavaṇṇanā

248. Dutīye **Susīmanti** attano puttahassassa antare evaṃnāmakam ekaṃ puttameva. . Dutiyam.

3. Dhajaggasuttavaṇṇanā

249. Tatiye **samupabyūḷhoti** sampiṇḍito rāsibhūto. **Dhajaggaṃ ullokeyyāthāti** Sakkassa kira diyaḍḍhayojanasatāyāmo

1. Santāpanamattameva (Syā) 2. Sace (Sī, Ka) 3. Accharāsaṅghaparivuto (Syā)

4. Saṭṭhiyojanasuvāṇṇamahāvīthiṃ (Syā), saṭṭhiyojanavithhāraṃ suvaṇṇamahāvīthiṃ(Ka)

5. Alasvāyanti alaso ayaṃ (Syā)

ratho. Tassa hi pacchimanto paṇṇāsajojano, majjhe rathapañjaro paṇṇāsajojano, rathasandhito yāva rathasīsā paṇṇāsajojanāni. Tadeva pamāṇaṃ diguṇaṃ katvā tiyojanasatāyāmotipi vadantiyeva. Tasmiṃ yojanikapallaṅko atthato, tiyojanikaṃ setacchattaṃ matthake ṭhapitaṃ, ekasmiṃ yeva yuge sahassa-ājaññā yuttā, sesālaṅkāraṇassa pamāṇaṃ natthi. Dhajo panassa aḍḍhatiyāni yojanasatāni uggato, yassa vātāhatassa pañcaṅgikatūriyasappa saddo niccharati, taṃ ullokeyyāthāti vadati. Kasmā? taṃ passantānañhi rājā no āgantvā parisapariyante nikhātathambho viya ṭhito, kassa mayaṃ bhāyāmāti bhayaṃ na hoti. **Pajāpatissāti** so kira Sakkena samānavanṇo samānāyuko dutiyaṃ āsanaṃ labhati. Tathā **Varuṇo Īsāno** ca. Varuṇo pana tatiyaṃ āsanaṃ labhati, Īsāno catutthaṃ. **Palāyīti** asurehi parājito tasmiṃ rathe ṭhito appamattakampi rajadhajaṃ¹ disvā palāyanadhammo.

Itipi so Bhagavāti—ādini Visuddhimagge vitthāritāneva. **Idamavocāti** idaṃ Dhajaggaparittaṃ nāma Bhagavā avoca, yassa āṇākhette koṭisatasahassacakkavāle ānubhāvo vattati. Idaṃ āvajjtvā hi yakkhabhayacirabhayādīhi dukkhehi muttānaṃ anto natthi. Tiṭṭhatu aññadukkhavūpasamo, idaṃ āvajjamāno² hi pasannacitto ākāsepi patiṭṭhaṃ labhati.

Tatridaṃ vatthu—Dīghavāpicetiyamhi kira sudhākamme kayiramāne eko daharo muddhavedikāpādato³ patitvā cetiyakucchiyā bhassati. Heṭṭhā ṭhito bhikkhusaṅgho “Dhajaggaparittaṃ āvuso āvajjāhī”ti āha. So maraṇabhayaena tajjito “Dhajaggaparittaṃ maṃ rakkhatū”ti āha. Tāvadevassa cetiyakucchito dve iṭṭhakā nikkhamitvā sopānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu, upariṭṭhitā vallinisseṇiṃ otāresuṃ. Tasmiṃ nisseṇiyaṃ ṭhite iṭṭhakā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhaṃsu. . Tatiyaṃ.

1. Rajam vā dhajam (Sī), rajam vā (Syā)

2. Āvajjento (Syā)

3. Mūlavedikāpādato (Sī), muddhavedikāpārato (Ka)

4. Vepacittisuttavaṇṇanā

250. Catutthe **Vepacittī**ti so kira Asurānaṃ sabbajettako. **Yenā**ti nipātamattaṃ **nanti** ca¹. **Kaṇṭhapañcamehī**ti dvīsu hatthesu pādesu kaṇṭhe cāti evaṃ pañcahi bandhanehi. Tāni pana naḷinasuttaṃ viya makkaṭasuttaṃ viya ca cakkhussāpāthaṃ āgacchanti, iriyāpathaṃ rujjhanti². Tehi pana citteneva bajjhati, citteneva muccati. **Akkosatī**ti corosi bālosi mūlhosi thenosi oṭṭhosi goṇosi gadrabhosi nerayikosi tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ pāṭikaṅkhāti imehi dasahi akkosavatthūhi akkosati. **Paribhāsātī**ti jarasakka na tvaṃ sabbakālaṃ jinissasi, yadā asurānaṃ jayo bhavissati, tadā tampi evaṃ bandhitvā Asurabhavanassa dvāre nipajjāpetvā pothāpessāmīti³ ādīni vatvā tajjeti. Sakko vijitavijayo na taṃ manasi karoti, mahāpaṭiggahaṇaṃ panassa matthake vidhunanto Sudhammadevasabhaṃ pavisati ceva nikkhamati ca. **Ajjhabhāsī**ti “kim nu kho esa Sakko imāni pharusavacanāni bhayena titikkhati, udāhu adhivāsanakhantiyā samannāgatattā”ti vīmaṃsanto abhāsi.

Dubbalyā noti dubbalabhāvena nu. **Paṭisaṃyujeti** paṭisaṃyujeyya paṭipphareyya. **Pabhiḷḷeyyunti** virajjeyum. Pakujjheyyuntipi pāṭho. Paranti paccatthikaṃ. **Yo sato upasammatī**ti yo satimā hutvā upasammati, tassa upasamaṃyevāhaṃ bālassa paṭisedhanaṃ maññeti attho. **Yadā naṃ maññātī**ti yasmā taṃ maññati. **Ajjhāruhatī**ti ajjhottharati. **Gova bhiyyo palāyinati** yathā goyuddhe⁴ tāvadeva dve gāvo yujjhante gogaṇo olokento tiṭṭhati, yadā⁵ pana eko palāyati, atha naṃ palāyantaṃ sabbo gogaṇo bhiyyo ajjhottharati, evaṃ dummedho khamantaṃ bhiyyo ajjhottharatīti attho.

Sadatthaparamāti sakatthaparamā. **Khantiyā bhiyyo na vijjatī**ti tesu saka-atthaparamesu atthesu khantito uttaritaro añño attho na vijjati. **Tamāhu paramaṃ khantinti** yo balavā titikkhati, tassa taṃ khantiṃ paramaṃ āhu. **Bālabalaṃ** nāma aññāṇabalaṃ. Taṃ yassa balaṃ,

1. Nanti taṃ (Syā) 2. Rundhanti (Sī), rumhanti (Syā) 3. Ṭapessāmīti (Ka)
4. Goyūthe (Sī, Syā) 5. Yāva na eko palāyati, yadā (Syā)

abalameva taṃ balanti āhu kathentīti dīpeti. **Dhammaguttassāti** dhammena rakkhitassa, dhammaṃ vā rakkhantassa. **Paṭivattāti** paṭippharitvā vattā, paṭippharitvā vā bālabalanti vadeyyāpi¹, dhammaṭṭhaṃ pana cāletuṃ samattho nāma natthi. **Tasseva tena pāpiyoti** tena kodhena tasseva puggalassa pāpaṃ, katarassa? **Yo kuddhaṃ paṭikujjhati**. **Tikicchantaṇanti** ekavacane bahuvacanaṃ, tikicchantanti attho. **Janā maññantīti** evarūpaṃ attano ca parassa cāti ubhinnāṃ atthaṃ tikicchantaṃnippahādentāṃ puggalaṃ “andhabālo ayan”ti andhabālaputhujjanāva evaṃ maññanti. **Dhammassa akovidāti** catusaccadhamme achekā. **Idhāti** imasmiṃ sāsane. **Khoti**² nipātamattaṃ. . Catutthaṃ.

5. Subhāsitaḥayasuttavaṇṇanā

251. Pañcame **Asurindaṃ etadavocāti** chekatāya etaṃ avoca. Evaṃ kirassa ahosi “parassa nāma gāhaṃ mocetvā paṭhamāṃ vattuṃ garu, parassa vacanaṃ anugantvā pana pacchā sukhaṃ vattun”ti. **Pubbadevāti** devaloke ciranivāsino pubbasāmikā, tumhākaṃ tāva paveṇi-āgataṃ bhaṇathāti. **Adaṇḍāvacarāti** daṇḍāvacaraṇarahitā, daṇḍaṃ vā satthaṃ vā gahetabbanti evamettha natthīti attho. . Pañcamaṃ.

6. Kulāvakasuttavaṇṇanā

252. Chaṭṭhe **ajjhabhāsīti** tassa kira Simbalivanābhimukhassa jātassa rathasaddo ca ājānīyasaddo ca dhajasaddo ca samantā asanipātasaddo viya ahosi. Taṃ sutvā simbalivane balavasupaṇṇā palāyimsu, jarājiṇṇā ceva rogadubbala ca asaṇjātapakkhapotakā ca palāyituṃ asakkontā maraṇabhayena tajjitā ekappahāreneva mahāviraṇaṃ viravimsu. Sakko taṃ sutvā “kassa saddo tātā”ti Mātaliṃ pucchi. Rathasaddaṃ te deva sutvā supaṇṇā palāyituṃ asakkontā viravantīti. Taṃ sutvā karuṇāsamāvajjitahadayo³ abhāsi. **Īsāmukhenāti** rathassa īsāmukhena. Yathā kulāvake īsāmukhaṃ na sañcuṇṇeti, evaṃ iminā īsāmukhena te parivajjaya. So hi ratho puñṇapaccayanibbatto

1. Paṭippharitvā yaṃ vā taṃ vā vadeyyāpi (Sī), paṭippharitvā vā yaṃ vā taṃ vāti vadeyyāpi (Syā)

2. Kho tanti (Syā) 3. Karuṇāsamappitahadayo (Sī), karuṇāsamāpajjitahadayo (Syā)

cakkavālapabbatepi Sinerumhipi sammukhībhūte vinivijjhītvāva gacchati na sajjati, ākāśagatasadiseneva gacchati. Sace tena simbalivanena gato bhaveyya, yathā mahāsakaṭe kadalivanamajjhena¹ vā eraṇḍavanamajjhena vā gacchante sabbavanam vibhaggaṃ nimmathitaṃ hoti, evaṃ tampi simbalivanam bhaveyya. . Chaṭṭham.

7. Nadubbhiyasuttavaṇṇanā

253. Sattame **upasaṅkamīti** “ayaṃ Sakko ‘yopi me assa supaccatthiko, tassapāham na dubbheyyan’ti cinteti, mayā tassa paccatthikataro nāma natthi, vīmaṃsissāmi tāvanam, kinnu kho maṃ passitvā dubbhati, na dubbhatī”ti cintetvā upasaṅkami. **Titṭha vepacitti gahitosīti** vepacitti ettheva² titṭha, gahito tvaṃ mayāti vadati. Saha vacanenevassa so kaṇṭhapaṇcamehi bandhanehi baddhova ahosi. **Sapassu ca meti** mayi adubbhatthāya³ sapatham karohīti vadati. **Yaṃ musā bhaṇato pāpanti** imasmiṃ kappe paṭhamakappikesu cetiyarañño pāpaṃ sandhāyāha. **Ariyūpavādinoti** kokālikassa viya pāpaṃ. **Mittadduno ca yaṃ pāpanti** mahākapijātake mahāsatte duṭṭhacittassa pāpaṃ. **Akataññunoti** devadattasadisassa akataññuno pāpaṃ. Imāni kira imasmiṃ kappe cattāri mahāpāpāni. . Sattamaṃ.

8. Verocana-asurindasuttavaṇṇanā

254. Atṭhame **atṭhamīsūti** dvārapālarūpakāni viya ṭhitā. **Nipphadāti** nipphatti, yāva attho nipphajjati, tāva vāyamethevāti vadati. Dutiyagāthā Sakkassa. Tattha **khantiyā bhiyyoti** nipphannasobhanesu atthesu khantito uttaritaro attho nāma natthi. **Atthajātāti** kiccajātā. Soṇasiṅgālādayopi hi upādāya akiccajāto satto nāma natthi, ito etto gamanamattampi kiccameva hoti. **Saṃyogaparamā tveva, sambhogā sabbapāṇinanti** pārivāsika-odanādāni hi asambhogārahāni honti, tāni puna uṇhāpetvā bhajjitvā⁴ sappimadhuphāṇitādāhi saṃyojitāni sabhogārahāni honti. Tenāha “saṃyogaparamā tveva, sambhogā

1. Tilavanamajjhena (Syā)

2. Ettova (Sī)

3. Adubbhanatāya (Sī), adubbhattāya (Ka)

4. Uṇhāpetvā dhupetvā bhajjitvā (Syā)

sabbapāṇinan”ti. **Nipphannasobhano atthoti**¹ ime atthā nāma nipphannāva sobhanti. Puna catutthagāthā Sakkassa. Tatthāpi vuttanayeneva attho veditabbo. . Aṭṭhamam.

9. Araññāyatana-isisuttavaṇṇanā

255. Navame **paṇṇakuṭṭisu sammantīti** Himavantapadese ramaṇīye araññāyatane rattiṭṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanādīhi sampannāsu paṇṇasālāsu vasanti. **Sakko ca Devānamindo Vepacitti cāti** ime dve janā jāmātikasasurā kālena kalaham karonti, kālena ekato caranti, imasmim pana kāle ekato caranti. **Paṭaliyoti**² gaṇaṅgaṇūpāhanā. **Khaggaṃ olaggetvāti** khaggaṃ aṃse olaggetvā. **Chattenāti** dibbasetacchattena matthake dhārayamānena. **Apabyāmato**³ karitvāti byāmato akatvā⁴. **Ciradikkhitānanti** cirasamādiṇṇavatānam. **Ito paṭikkamāti** “ito pakkama parivajjaya, mā uparivāte tiṭṭhā”ti vadanti. **Na hettha devāti** etasmim silavantānam gandhe devā na paṭikkūlasaṇṇino, iṭṭhakantamanāpasaṇṇinoyevāti dīpeti. . Navamam.

10. Samuddakasuttavaṇṇanā

256. Dasame **samuddatīre paṇṇakuṭṭisūti** cakkavāḷamahāsamuddapiṭṭhiyaṃ rajatapattavaṇṇe vālukapuḷine vuttappakārāsu paṇṇasālāsu vasanti. **Siyāpi noti siyāpi** amhākaṃ. **Abhayadakkhiṇaṃ yāceyyāmāti** abhayadānaṃ yāceyyāma. Yebhuyyena kira devāsurasāṅgāmo mahāsamuddapiṭṭhe hoti. Asurānaṃ na sabbakālaṃ jayo hoti, bahuvarē parājayova hoti. Te devehi parājita palāyantā isīnaṃ assamapadena gacchantā “Sakko imehi saddhiṃ mantetvā amhe nāseti, gaṇhatha puttahatāya putte”ti⁵ kupitā assamapade pānīyaghaṭacaṅkamanasālādīni viddhamṣenti. Isayo araṇṇato phalāphalaṃ ādāya āgatā naṃ disvā puna dukkhena paṭipāka-

1. Nipphannasobhino atthāti (Sī, Syā) 2. Aṭaliyoti (Sī, Syā) 3. Abyāmato (Ka)

4. Byāmato katvā (Sī), byāmato karitvā (Ka), Khu 1. 136 piṭṭhe Udāne “apasabyato karitvā”ti padassa saṃvaṇṇanāya saddhiṃ saṃsandetabbam.

5. Dhuttahatāya sutteti (Ka)

tikaṃ karonti. Tepi punappunaṃ tatheva vināsenti. Tasmā “idāni tesam saṅgāmo paccupaṭṭhito”ti sutvā evaṃ cintayimsu.

Kāmaṅkaroti icchitakaro. **Bhayassa-abhayassa vāti** bhayaṃ vā abhayaṃ vā. Idaṃ vuttaṃ hoti—sace tvaṃ abhayaṃ dātukāmo, abhayaṃ dātuṃ pahosi. Sace bhayaṃ dātukāmo. Bhayaṃ dātuṃ pahosi. Amhākaṃ pana abhayadānaṃ dehīti. **Duṭṭhānanti** viruddhānaṃ¹. **Pavuttanti** khette patiṭṭhāpitaṃ.

Tikkhattuṃ ubbijjīti sāyamāsabhattaṃ bhuñjitvā sayanaṃ abhiruyha nipanno niddāya okkantamattāya samantā ṭhatvā sattisatena pahaṇo viya viravanto uṭṭhahati, dasayojanasahassaṃ asurabhavanaṃ “kimidan”ti saṅkhobhaṃ āpajjati. Atha naṃ āgantvā “kimidan”ti pucchanti. So “na kiñci”ti vadati. Dutiyayāmādīsupi eseṇa nayo. Iti Asurānaṃ “mā bhāyi mahārājā”ti taṃ assāsentaṇāmyeva aruṇaṃ uggacchati. Evamassa tato paṭṭhāya gelaṇṇajātaṃ cittaṃ vepati. Teneva cassa “vepacitti”ti aparaṃ nāmaṃ udapādīti. . Dasamaṃ.

Paṭhamo vaggo.

2. Dutiyavagga

1. Vatapadasuttavaṇṇanā

257. Dutiyavaggassa paṭhame **vatapadānīti** vatakoṭṭhāsāni². **Samattānīti** paripuṇṇāni. **Samādinnānīti** gahitāni. **Kule jetṭhāpacāyīti** kulejetṭhakānaṃ mahāpitā mahāmātā cūlapitā³ cūlamātā mātulo mātulanīti-ādīnaṃ apacitikārako. **Sanhāvācoti** piyamudumadhuravāco. **Muttacāgoti** vissaṭṭhacāgo. **Payatapāṇīti** deyyadhammadānatthāya sadā dhotahattho. **Vossaggaratoti** vossajjane rato. **Yācayogoti** parehi yācitabbāraho, **yācayogoti** vā yācayogeneva yutto. **Dānaṃvibhāgaratoti** dāne ca saṃvibhāge ca rato. . Paṭhamam.

1. Duṭṭhānanti duṭṭhānaṃ viruddhānaṃ (Syā)

2. Vattapadānīti vattakoṭṭhāsāni (Syā)

3. Cullapitā (Syā)

2. Sakkanāmasuttavaṇṇanā

258. Dutīye **manussabhūtoti** Magadharatṭhe Macalagāme manussabhūto. **Āvasatham adāsīti** catumahāpathe mahājanassa āvasatham kāretvā adāsī. **Sahassampi atthānanti** sahasampi kāraṇānaṃ, janasahassena vā vacanasahassena vā osārite “ayaṃ imassa attho, ayaṃ imassa attho”ti ekapade ṭhitova vinicchinati. . Dutīyaṃ.

3. Mahālisuttavaṇṇanā

259. Tatiye **upasaṅkamīti** “Sakko devarājāti kathenti, atthi nu kho so Sakko, yena so diṭṭhapubboti imamattham Dasabalaṃ pucchissāmī”ti upasaṅkami. **Taṇca pajānāmīti** bahuvacane ekavacanaṃ, te ca dhamme pajānāmīti attho. Sakko kira anantare attabhāve Magadharatṭhe Macalagāme Magho nāma māṇavo ahosi paṇḍito byatto. Bodhisattacariyā viya ca tassa cariyā ahosi. So tettiṃsa purise gahetvā kalyāṇamakāsi. Ekadivasam attanova paññāya upaparikkhitvā gāmamajjhe mahājanassa sannipatitattṭhāne kacavaram ubhatopassesu apabyūhitvā tam ṭhānam ramaṇīyaṃ akāsi. Puna tattheva maṇḍapaṃ kāresi. Puna gacchante kāle sālāṃ kāresi. Gāmato ca nikkhamitvā gāvutampi aḍḍhajojanampi tigāvutampi yojanampi vicaritvā tehi sahāyehi saddhim visamaṃ samaṃ akāsi. Te sabbeva ekacchandā tattha tattha setuyuttattṭhāne setum, maṇḍapasālāpokkharāṇimālāvaccharopanapādīnaṃ yuttattṭhānesu maṇḍapasālāpokkharāṇimālāvaccharopanādīni¹ karontā bhuṃ puññamakāṃsu. Magho satta vatapadāni pūretvā kāyassa bheda saddhim sahāyehi Tāvatiṃsabhavane nibbatti. Tam sabbaṃ Bhagavā jānāti. Tenāha **yesaṃ² dhammānaṃ samādinattā sakko sakkattaṃ ajjhagā, taṇca pajānāmīti**. Ayaṃ Sakkassa sakkattādhigame saṅkhepakathā, vitthāro pana Sumaṅgavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya Sakkapañhavaṇṇanāyaṃ³ vutto. . Tatiyaṃ.

1. Maṇḍapādīni (Sī, Syā)

2. Yesañca (Sī, Syā, Ka)

3. Dī 2. 302 piṭṭhe.

4. Daliddasuttavaṇṇanā

260. Catutthe **manussadaliddoti** manussa-adhano. **Manussakapaṇoti** manussakāruññataṃ patto. **Manussavarākotī** manussalāmakō. **Tatrāti** tasmim̐ ṭhāne, tasmim̐ vā atirocane. **Ujjhāyantīti** avajjhāyanti lāmakato cintenti. **Khiyyantīti** kathenti pakāsenti. **Vipācentīti** tattha tattha kathenti vitthārenti. **Eso kho mārisāti** ettha ayamanupubbikathā—so kira anuppanne Buddhē Kāsiraṭṭhe Bārāṇasirājā hutvā samussitaddhajapaṭākanānālāṅkārena¹ suṭṭhu alaṅkataṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi attano sirisampattiyaṃ samākaḍḍhitanetkena janakāyena samullokiamāno. Tasmim̐ ca samaye eko Paccekabuddho Gandhamādanapabbatā āgamma tasmim̐ nagare piṇḍāya carati santindriyo santamānaso uttamadamathasamannāgato. Mahājanopi rājagataṃ² cittikāraṃ pahāya Paccekabuddhameva olokesi. Rājā “idāni imasmim̐ janakāye ekopi maṃ na oloketi, kinnu kho etan”ti olokeno Paccekabuddhaṃ addasa. Sopi Paccekabuddho mahallako hoti pacchimavaye ṭhito. Cīvarānipissa jīṇṇāni, tato tato suttāni gaḷanti³. Rañño sataṣaḥassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pūritapāramim̐ Paccekabuddhaṃ disvā cittappasādamattaṃ vā hatthaṃ pasāretvā vandanamattaṃ vā nāhosi. So rājā “pabbajito maññe esa usūyāya maṃ na oloketi”ti kujjhitvā “kvāyaṃ kuṭṭhicīvarāni⁴ pāruto”ti nuṭṭhubhitvā⁵ pakkāmi. Tassa kammaṣṣa vipākena Mahāniraye nibbattitvā vipākāvasesena manussalokaṃ āgacchanto Rājagahe paramakapaṇāya itthiyā kucchimhi paṭisandhim̐ gaṇhi. Gahitakālato paṭṭhāya sā itthī kaṇṭhikamattampi udarapūraṃ nālattha. Tassa kucchigatasseva kaṇṇanāsā vilīnā, saṅkhalalitakuṭṭhī⁶ hutvā mātukucchito nikkhanto. Mātāpitāro nāma dukkarakārikā honti, tenassa mātā yāva kapālaṃ gahetvā caritum̐ na sakkoti, tāvassa kaṇṭhikampi udakampi āharitvā adāsi. Bhikkhāya caritum̐ samatthakāle panassa kapālaṃ hatthe datvā “paññāyissasi sakena kammena”ti pakkāmi.

1. Samussitaddhajapaṭākaṃ nagarālaṅkārehi (Syā)

2. Avalambanti (Ṭīkā)

3. Nuṭṭhubhitvā (Sī), nuṭṭhāhitvā (Syā)

4. Rājānaṃ taṃ (Syā)

5. Kuṭṭhī cīvarāni (Sī)

6. Saṅkhasadisakuṭṭhī (Syā)

Athassa tato paṭṭhāya sakalasarīrato maṃsāni chijjivā chijjivā patanti, yūsaṃ paggharati, mahāvedanā vattanti. Yaṃ yaṃ racchaṃ nissāya sayati, sabbarattim mahāravena ravati. Tassa kāruṇṇaparidevitasaddena sakalavīthiyaṃ manussā sabbarattim niddaṃ na labhanti. Tassa tato paṭṭhāya sukhasayite pabodhetīti **Suppabuddho**veva nāmaṃ udapādi. Athāparena samayena Bhagavati Rājagahaṃ sampatte nāgarā Satthāraṃ nimantetvā nagaramajjhe mahāmaṇḍapaṃ katvā dānaṃ adaṃsu. Suppabuddhopi kuṭṭhī gantvā dānaggamaṇḍapassa avidūre nisīdi. Nāgarā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paṇītena khādanīyena bhojanīyena¹ parivisaṇtā tassāpi yāgubhattaṃ adaṃsu. Tassa paṇītabhojanaṃ bhuttassa cittaṃ ekaggaṃ ahoṣi. Satthā bhattakiccavasāne anumodanaṃ katvā saccāni dīpesi, Suppabuddho nisinnaṭṭhāne nisinnova desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiphale paṭiṭṭhito. Satthā uṭṭhāya vihāraṃ gato. Sopi cumbaṃ āruya kapālamādāya daṇḍamolubbha attano vasanaṭṭhānaṃ gacchanto vibbhantāya gāviyā jīvitaṃ voropito mattikapātim² bhinditvā suvaṇṇapātim paṭilabhanto viya dutiyacittavāre devaloke nibbatto attono puññaṃ nissāya aññe deve atikkamma virocittha. Taṃ kāraṇaṃ dassento Sakko Devānamindo **eso kho mārisāti**-ādimāha.

Saddhāti maggenāgatasaddhā. **Sīlañca yassa kalyāṇanti** kalyāṇasīlaṃ nāma ariyasāvakassa ariyakantasīlaṃ vuccati. Tattha kiñcāpi ariyasāvakassa ekasīlampi akantaṃ nāma natthi, imasmiṃ panatthe bhavantarepi appahīnaṃ pañcasīlaṃ adhippetam. . Catuttham.

5. Rāmaṇeyyakasuttavaṇṇanā

261. Pañcame **ārāmacetyāti** ārāmacetiyāni. **Vanacetyāti** vanacetiyāni. Ubhayatthāpi cittikataṭṭhena cetyaṃ³ veditabbaṃ. **Manussarāmaṇeyyassāti** manussaramaṇīyabhāvassa. Idāni manussaramaṇīyakavasena bhūmiramaṇīyakaṃ dassento **gāme vāti**-ādimāha. . Pañcamaṃ.

1. Paṇītehi khādanīyabhojanīyehi (Sī)

2. Mattikacātim (Syā)

3. Cetyanti (Syā)

6. Yajamānasuttavaṇṇanā

262. Chaṭṭhe **yajamānānanti** yajantānaṃ. Tadā kira Aṅgamagadhavāsikā manussā anusaṃvaccharaṃ sappimadhuphāṇitādīsu aggaṃ gahetvā ekasmiṃ ṭhāne dārūnaṃ saṭṭhimatte sakaṭabhāre rāsiṃ katvā aggaṃ datvā pajjalitakāle “mahābrahmuno yajāmā”ti taṃ sabbaṃ pakkhipanti. “Ekavāraṃ pakkhittaṃ saḥassaguṇaphalaṃ deti”ti nesaṃ laddhi. Sakko devarājā “sabbepime sabba-aggāni gahetvā ‘mahābrahmuno yajāmā’ti aggaṃ jhāpenti, aphalaṃ karonti, mayi passante mā nassantu, yathā Buddhassa ceva saṃghassa ca datvā bahuṃ puññaṃ pasavanti, evaṃ karissāmi”ti dārurāsiṃ jalāpetvā oloketesu manussesu puṇṇamādivase¹ brahmattabhāvaṃ māpetvā mahājanassa passantasseva candamaṇḍalaṃ bhinditvā nikkhanto viya ahoṣi. Mahājano disvā “imaṃ yaññaṃ paṭiggahetuṃ mahābrahmā āgacchatī”ti jaṇṇukehi bhūmiyaṃ patiṭṭhāya añjaliṃ paggayha namassamāno aṭṭhāsi. Brāhmaṇa āhaṃsu “tume ‘mayam takkena kathamā’ti maññatha, idāni passatha, ayaṃ vo brahmā saḥatthā yaññaṃ paṭiggahetuṃ āgacchatī”ti. Sakko āgantvā dārucitakamatthake ākāse ṭhatvā “kassāyaṃ sakkāro”ti pucchi. Tumhākaṃ bhante, paṭiggaṇhatha no yaññanti. Tena hi āgaccha tha, mā tulaṃ² chaḍḍetvā hatthena tulayittha, ayaṃ Satthā dhuravihāre vasati, taṃ pucchissāma “kassa dinnam mahapphalaṃ hoti”ti ubhayaraṭṭhavāsino gahetvā Satthu santikaṃ gantvā pucchanto evamāha.

Tattha **puññapekkhānanti** puññaṃ icchantānaṃ puññatthikānaṃ. **Opadhikaṃ puññanti** upadhivipākaṃ puññaṃ. **Saṃghe dinnam mahapphalanti** ariyasamghe dinnam vipphāravantaṃ hoti. Desanāvasāne caturāsītīpāṇasaḥassāni amatapānaṃ pivimsu. Tato paṭṭhāya manussā sabbāni aggaḍānāni bhikkhusaṃghassa adaṃsu. . Chaṭṭhaṃ.

7. Buddhavandanāsuttavaṇṇanā

263. Sattame **uṭṭhehīti** uṭṭhaha ghaṭa vāyama. **Vijitasāṅgāmāti** rāgādīnañceva dvādasayojanikassa ca mārabalassa jītattā Bhagavantaṃ evaṃ

1. Puṇṇamādivase (Syā)

2. Mahātulaṃ (Sī)

ālapati. **Pannabhārā**ti oropitakhandhakilesābhisāṅkhārabhāra. **Pannarasāya rattinti** pannarasāya puṇṇamāya rattim. . Sattamaṃ.

8. Gahaṭṭhavandanāsuttavaṇṇanā

264. Aṭṭhame **puṭhuddisā**ti catasso disā catasso anudisā ca. **Bhumma**ti bhūmivāsino. **Cirarattasamāhiteti** upacārappanāhi cirarattasamāhitacitte. **Vandeti** vandāmi. **Brahmacariyaparāyaṇeti** dasapi vassāni vīsapi vassāni -pa- saṭṭhipi vassāni āpāṇakoṭikaṃ ekaseyyaṃ ekabhattanti-ādikaṃ seṭṭhacariyaṃ brahmacariyaṃ caramāneti attho. **Puññakarā**ti catupaccayadānaṃ kusumbhasumanapūjā dīpasahassajālanti evamādipuññakārakā. **Sīlavantoti** upāsakatte paṭiṭṭhāya pañcahipi dasahipi sīlehi samannāgatā. **Dhammena dāraṃ posenti**ti umaṅgabhindanādīni¹ akatvā dhammikehi kasigorakkhavaṇijjādīhi puttadāraṃ posenti. **Pamukho rathamāruhi**ti devānaṃ pamukho seṭṭho rathaṃ āruhi. . Aṭṭhamaṃ.

9. Satthāravandanāsuttavaṇṇanā

265. Navame **Bhagavantaṃ namassatī**ti ekaṃsaṃ uttariyaṃ dukulaṃ katvā brahmajāṇuko hutvā sirasi añjaliṃ ṭhapetvā namassati. **So yakkhoti** so Sakko. **Anomanā**manti sabbaguṇehi omakabhāvassa natthitāya sabbaguṇanemittakehi nāmehi anomanāmaṃ. **Avijjāsamatikkamā**ti catusaccapaṭicchādikāya vaṭṭamūlaka-avijjāya samatikkamena. **Sekkhā**ti satta sekkhā. **Apacayārāma**ti vaṭṭaviddhamāsaṇe ratā. **Sikkhareti** sikkhanti. . Navamaṃ.

10. Saṃghavandanāsuttavaṇṇanā

266. Dasame **ajjhabhāsī**ti kasmā esa punappunaṃ evaṃ bhāsati? Sakkassa kira devarañño saddo madhuro, suphusitaṃ dantāvaraṇaṃ, kathanakāle suvaṇṇakiṇṇikasaddo viya niccharati. Taṃ punappunaṃ sotuṃ labhissāmīti bhāsati. **Pūtidehasayā**ti pūtimhi mātusaṇīre vā, attanoyeva vā sarīraṃ avattharivā sayanato pūtidehasayā.

1. Ummaggaḥhindanādīni (Sī)

Nimuggā kuṇapamheteti dasamāse mātukucchisaṅkhāte kuṇapasmim̐ ete nimuggā. **Etam̐ tesaṃ pihayāmīti** etesaṃ etaṃ pihayāmi patthayāmi. **Na te saṃ koṭṭhe opentīti** na te saṃ santakaṃ dhaññaṃ koṭṭhe pakkhipanti. Na hi etesaṃ dhaññaṃ atthi. **Na kumbhīti** na kumbhiyaṃ. **Na kaḷopiyanti** na pacchiyaṃ. **Paraniṭṭhitamesānāti** paresaṃ niṭṭhitaṃ paraghare pakkaṃ bhikkhācāravattena esaṃānā gavesaṃānā. **Tenaṭi** evaṃ¹ pariyaṭṭhena. **Subbatāti** dasapi -pa- saṭṭhipi vassāni susamādinnaṃsundaravatā.

Sumantamantinoti dhammaṃ sajjhāyissāma, dhutaṅgaṃ samādiyissāma, amataṃ paribhuñjissāma, samaṇadhammaṃ karissāmāti evaṃ subhāsitaḥhāsino. **Tuṇhībhūtā samañcarāti** tiyāmarattim̐ asanighosena ghositā² viya dhammaṃ kathentāpi tuṇhībhūtā samaṃ carantiyeva nāma. Kasmā? Niratthakavacanassābhāvā. **Puthumaccā cāti** bahusattā ca aññaṃāññaṃ viruddhā. **Attadaṇḍesu nibbutāti** paraviheṭṭhanatthaṃ gahitadaṇḍesu sattesu nibbutā viassaṭṭhadaṇḍā. **Sādānesu anādānāti** sagahaṇesu sattesu ca bhavayoni-ādīnaṃ ekakoṭṭhāsassāpi agahitattā agahaṇā. . Dasamaṃ.

Dutiyo vaggo.

3. Tatiyavagga

1. Chetvāsuttavaṇṇanā

267. Tatiyavaggassa paṭhamam̐³ vuttatthameva. . Paṭhamam̐.

2. Dubbaṇṇiyasuttavaṇṇanā

268. Dutiye⁴ **dubbaṇṇoti** jhāmakhaṇṇuvaṇṇo. **Okotimakoti** lakuṇḍako mahodaro. **Āsaneti** Paṇḍukambalasilāyaṃ. **Kodhabhakkhoti** Sakkena gahitaṇāmaṃevetaṃ. So pana eko rūpāvacaraḥbrahmā, “Sakko kira khantibaleṇa samannāgato”ti sutvā vīmaṃsanatthaṃ

1. Tena evaṃ (Syā)

3. Ekādasamaṃ (Sī)

2. Asanighosaghositā (Ka)

4. Dvādasame (Sī)

āgato. Avaruddhakayakkhā pana evarūpaṃ saṃvihitārakkhaṃ ṭhānaṃ pavisitum na sakkonti. **Upasaṅkamīti** devānaṃ sutvā “na sakkā esa pharusena cāletum, nīcavuttinā pana khantiyaṃ ṭhiteṇa sakkā palāpetun”ti tathā palāpetukāmo upasaṅkami. **Antaradhāyīti** khantiyaṃ ṭhatvā balavacittikāraṃ paccupaṭṭhapetvā nīcavuttiyā dassiyamānaya sakkāsane¹ ṭhātum asakkonto antaradhāyi. **Na sūpahatacittomhīti** ettha sūti nipātamattaṃ, upahatacittomhīti āha². **Nāvattena suvānayo**ti na kodhāvattena su-ānayo, kodhavase³ vattetum na sukaromhīti vadati. **Na vo cirdāhanti voti** nipātamattaṃ, ahaṃ ciraṃ na kujjhāmīti⁴ vadati. . Dutiyaṃ.

3. Sambarimāyāsuttavaṇṇanā

269. Tatiye **ābādhikoti** isigaṇena abhisapakāle⁵ uppannābādhena ābādhiko. **Vācehi manti**⁶ sace maṃ sambarimāyaṃ vācesi, evamaṃ tampi tikicchissāmīti vadati. **Mā kho tvaṃ mārisa vācesīti** vināpi tāva sambarimāyaṃ Sakko amhe bādhati, yadi pana taṃ jānissati, naṭṭhā mayaṃ, mā attano ekassa atthāya amhe nāsehīti vatvā nivārayiṃsu. **Sambarova sataṃ samanti** yathā sambaro Asurindo māyāvī māyaṃ payojetvā vassasataṃ niraye pakko, evaṃ paccati. Tumhe dhammikāva, alaṃ vo māyāyāti vadati. Kiṃ pana Sakko tassa kodhaṃ tikicchitum sakkuṇeyyāti. Āma sakkuṇeyya. Kathaṃ? Tadā kira so isigaṇo dharatiyeva, tasmā naṃ isīnaṃ santikaṃ netvā khamāpeyya, evamassa phāsu bhavēyya. Tena pana vañcitattā tathā akatvā pakkantova. . Tatiyaṃ.

4. Accayasuttavaṇṇanā

270. Catutthe **sampayojesunti** kalahāṃ akaṃsu. **Accasarāti** atikkami, eko bhikkhu ekaṃ bhikkhum atikkamma vacanaṃ avocāti attho.

1. Dassiyamānāya pana āsane (Sī)

2. Upahatacittomhi ahaṃ (Sī), na upahatacittomhīti āha (Syā)

3. Kodhena vase (Syā), kodhavasena (Ka) 4. Na kujjhāmi na upanayyāmīti (Ṭikā)

5. Abhisattakāle (Sī, Syā)

6. Vācemahanti (Ka)

Yathādhammaṃ nappaṭiggaṇhātīti na khamati. **Kodho vo vasamāyātūti** kodho tumhākaṃ vasaṃ āgacchatu, mā tumhe kodhavasam gamitthāti dīpeti. **Mā ca mitte hi vo jarāti** ettha hīti nipātamattaṃ, tumhākaṃ mittadhamme jarā nāma mā nibbatti. Bhummatthe vā karaṇavacanaṃ, mittesu vo jarā ma nibbatti, mittabhāvato aññathābhāvo mā hotūti attho. **Agarahiyaṃ mā garahitthāti** agārayhaṃ khīṇāsavapuggalaṃ mā garahittha. . Catuttham.

5. Akkodhasuttavaṇṇanā

271. Pañcame¹ **mā vo kodho ajjhabhavīti** kodho tumhe mā abhibhavi, tumheva kodhaṃ abhibhavatha. **Mā ca kujjhittha kujjhitanti** kujjhantānaṃ mā paṭikujjhittha. **Akkodhoti** mettā ca mettāpubbabhāgo ca. **Avihimsāti** karuṇā ca karuṇāpubbabhāgo ca. **Atha pāpajanaṃ kodho, pabbatovābhimaddatīti** lāmakajanaṃ pabbato viya kodho abhimaddatīti. . Pañcamaṃ².

Tatiyo vaggo.

Sakkasaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti Sāratthappakāsiniyā Saṃyuttanikāyaṭṭhakathāya

Sagāthāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṃyuttanikāyaṭṭhakathāya paṭhamo bhāgo.

1. Pannarasame (Sī)

2. Pannarasamaṃ (Sī)

Sagāthāvaggasaṃyuttaṭṭhakathāya

Samvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akatañño	315	Acavanadhammaṃ	190
Akatayoggo	152	Acetasāṃ	265
Akatahattho	152	Accayo	62
Akatūpāsano	152	Accayaṃ	63
Akāliko	42	Accasarā	324
Akiñcanaṃ	60	Accādhāya	75
Akissavaṃ	197	Accenti	22
Akovidā	210	Accharā	28
Akkodho	325	Accharāgaṇasaṅghuṭṭhaṃ	80
Akkosakabhāradvājo	209	Accharāsaṅghaparivutā	28
Akkosati	150, 210	Acchecchi	45
Akkhātāraṃ	43	Acchejja nessati	173
Akhilodha padhānavā	248	Ajarasā	87
Akkheyyasañño	43	Ajito	120
Agarahiyaṃ mā garahittha	325	Ajinakkhipanivattho	166
Agāravo	186	Ajinaṃ ajāpayāṃ	166
Agāraṃ	51	Ajjasatṭhiṃ	219
Aggālave cetiye	246	Ajjhattamevujjalayāmi	217
Aggikabhāradvājo	212	Ajjhāruhati	313
Aggihuttaṃ	214	Ajjhesanaṃ	183
Aggiṃ juhati	214	Ajjhogāḷhappatto	269
Angāni	35	Aññatarā devatā	12
Angāravassaṃ	295	Aññathā santaṃ	61
Angīrasaṃ	139	Aññamaññābhigijjhanti	51
Aghagāminaṃ	118	Aññāṇamūlappabhavā	244
Aghaṃ	60, 104	Aññāsikoṇḍañño	256

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Aññaṃ kho etaṃ	152	Anāvaṭaṃ	102
Aṭṭiyāmi	176	Anāvilo	217
Aṭṭhaṅgasusamāgataṃ	281	Anāsavo jhāyāmi	170
Aṭṭhiṃ katvā	163	Anikkīlitāvī	41
Aḍḍhā	126	Aniccā vata saṅkhārā	29
Atakkāvacaro	179	Aniñjamānena	243
Atari	17	Anīghaṃ	45
Atikālena	268	Anujīvino	148
Atiṇṇapubbaṃ	279	Anuṭṭhahaṃ	311
Atipāteyya	108	Anuṭṭhānaṃ	93
Atidivā	268	Anuṭṭhitā	166
Atidevapatto	189	Anuppattasadatthā	127
Atiracchānagāmino	203	Anurodhavirodhesu	162
Ativelā	284	Anuviloketvā	253
Ativelam	266	Anusāsaṃ	96
Attadaṇḍesu nibbutā	323	Anussukā	51
Attasambhūtā	126	Anūpayo	244
Atthavatī	77	Anūpalitto	190
Atthavaśaṃ	245	Anekākārasampannaṃ	260
Atthābhisamayā	146	Anejo	190, 206
Athettha dhīrā	60	Anelagalāya	252
Adaṇḍāvacarā	314	Anoko	172
Adhimucceyya	166	Anomanāmaṃ	80, 322
Anacchariyā	180	Antaradhāyi	19, 186
Anaññaposī	190	Antalikkhacaro	163
Anadhivāsento	196	Antena	78
Anantadassī Bhagavāhamasmi	192	Antevāsikā	243
Analaṅkatā	51	Antokasambu	212
Anāgatappajappāya	27	Antojaṭṭhā	48
Anāthapiṇḍikassa	12	Antonimuggaposīni	184

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Andhakavindaṃ	202	Appāṇake	216
Andhavanaṃ	174	Appāhāraṃ	52
Annado	78	Appiccho	113
Anvāviṭṭhā	164	Appossukkatāya	181
Anvāvisitvā	117	Appossukko	270
Anvesaṃ	163	Appaṃ	20
Apacayārāmā	322	Appaṃ vā bhiyyo	161
Apacitā	242	Abbudā jāyate pesi	275
Apaceyā	238	Abbudo nirayo	200
Apanāmesi	277	Abbuyha	51
Apabodhati	36	Abbhasamaṃ	154
Apabyāmato	316	Abbhutavittajātā	242
Aparaddho	155	Abbhuyyāsi	142
Apaviddhā	107	Abbhokāse	156, 163
Apāpuretaṃ	182	Abyaggamanaso	150
Apārutā	185	Abyattena	35
Apihālu	248	Abhayadakkhiṇaṃ	316
Apunabbhavāya	279	Abhayā nāma sā disā	82
Apehi	170	Abhassatha	170
Appaṭipuggalo	206	Abhikkantavaṇṇā	13
Appatisso	186	Abhikkantāya rattiya	12
Appattamānaso	168	Abhiññāvosito	212
Appamādena aṇṇavaṃ	302	Abhitthavi	251
Appamādena sampādeṭṭha	204	Abhinandaṇā	244
Appamādo	142	Abhinandanti	79
Appameyyaṃ paminanto	196	Abhibhūsambhavaṃ	203
Apparajakkhajātikā	158	Abhivande	76
Apparajakkhā	183	Abhisāṅkhacca	152
Appasmeke	56	Abhojaneyyaṃ	212
Appaharite	216	Amaccudheyyaṃ	170

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Amatassa dvāraṃ	182	Asammuṭṭhā	25
Amataṃdado	79	Assamedho	134
Amanāpā	74	Assavanatā	158, 182
Ambujo	102	Asallīnena	206
Araṇā	95	Asātā	74
Arati	34	Asito	177
Arato	247	Asitaṃ	254
Arahataṃ	188	Assumukhā	58
Arahante	242	Asurindakabhāradvājo	210
Arahanto	127	Asekkhena sīlakkhandhena	152
Ariṭṭhako	156	Asecanakamojayaṃ	289
Ariyamaggo	34	Asocaṃ	166
Ariyā	91	Asocāpayam	166
Ariyūpavādino	315	Ahanam	166
Alattha	220	Ahuva	86
Aladdhā	172	Ahimsakabhāradvājo	211
Alolupaṃ	52	Ahimsakāyaṃ	211
Avahananaṭṭhena	16	Aheṭṭhayāno	35
Avāyāmaṃ	311	Aheṭṭhayaṃ	59
Avikampamāno	44	Amso	279
Avijjāsamatikkamā	322	[Ā]	
Avitakkajhāyī	172	Ākaṅkhamāno	243
Avihaññamāno	74	Ākiṇṇakammanto	272
Avihimsā	325	Ākiṇṇaluddo	272
Avītagandham	139	Āgañchum	173
Avamsirā	99	Āguṃ	170
Asaṅkharāno	172	Ācariyaṃ	242
Assatarim	201	Ājānīyo	32, 251
Asappuriso	146	Ātāpī	48
Asmābhijappanti janā	191		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[I]	
Āturassa	263	Īṅgha	305
Ādikalyāṇaṃ	157	Īcchāgataṃ	108
Ādiccabandhunaṃ	255	Īcchādhūpāyito	89
Ādibrahmacariyikā	100	Īcchā lobhaṃ	51
Ādīnava ettha	41	Ījjhati	238
Ānando	266	Īṇāyikā	220
Ābādhiko	324	Ītipi so Bhagavā	312
Ābhassarā	165	Īti vidvā	166
Āmodamāno	153	Ītojā	278
Āyatim saṃvarāya	63	Īto bahiddhā	177
Āraddhavīriyo	113, 264	Īttaradassanena	138
Ārambhatha	203	Ītthāgārassa	106
Ārā	272	Ītthī malaṃ	88
Ārāmacetyā	320	Īdappaccayatā-	
Ārāmaropā	83	paṭiccasamuppādo	179
Ālayaratā	179	Īddhipādā	166
Ālayarāmā	179	Īddho	196
Ālayasammuditā	179	Īdha vā huraṃ vā	45
Ālasyaṃ	93	Īndakassa	274
Āloketi	265	Īndakhīlaṃ	72
Āvasathaṃ	318	Īriyāpathasamasīsi	169
Āvi vā yadi vā raho	281	Īssattaṃ (Īssatthaṃ)	152
Āsajja	123	Īsigilipasse	168
Āsayo	89	Īsisaṃghanisevitaṃ	84
Āsādetabbaṃ	62	Īsīnaṃ isisattamo	255
Āsattiyo	288		
Āhutiṃ	188		
Āhuneyyo	190		
Āḷavikā	174	[Ī]	
Āḷaviyaṃ	289	Īsā	231
		Īsāmukhena	314

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[U]	
Ukkujjeyya	125	Upassayaṃ	83
Uggaputtā	246	Uppaccāpi	281
Ugghaṭṭitaññū	184	Uppajjitvā nirujjhanti	29
Uccāvacā	115	Uppaliniyaṃ	184
Ucchinnamūlaṃ me vanaṃ	243	Uppātakehi sañchanno	219
Ujjhānasaññikā	61	Uppādavayadhammino	29
Ujjhāpayāmaṣe	282	Ubhatobhāgavimuttā	254
Ujjhāyanti	203, 319	Ubhinnaṃ tikicchantaṇaṃ	210
Ujuko	82	Ummaggapathaṃ	255
Ujuṃ kāyaṃ paṇidhāya	219	Urago	121
Uññātabbā	121	Ussukkajātesu	51
Uṭṭhānavīriyādhigatassa	59	Ussukkamāpanno	153
Uṭṭhehi	321	Ussolhikāya	219
Udadhinaṃ	118	Uḷāre uḷāre	128
Udapānaṃ	83	[Ū]	
Udāhu kāveyyamatto	162	Ūhacca maneja	72
Udumbaraḍḍaṇaṃ	167	[E]	
Uddhaggikā	146	Ekam	8
Unnaḷā	106	Ekamantaṃ aṭṭhāsi	15, 227
Upako	86	Ekaṅgamaṇaṃ theyyānaṃ	272
Upaccaguṃ	86	Ekacīvaro aṭṭhāsi	38
Upaḍḍhamidaṃ	143	Ekanālāyaṃ brāhmaṇagāme	222
Upadhi	30	Ekamāsi	175
Upadhisaṅkhaye	177	Ekamūlaṃ	79
Upadhīsu	159	Ekasataṃ ekasataṃ	171
Upadhiṃ viditvā	166	Eko	187
Upanīyati	20	Ekohaṃ jhāyaṃ	172
Upalāpetuṃ	154	Enīkūlasmiṃ	193
Upavattane	204	Enijaṅghaṃ	52
Upasamena	84		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[Ka]	
Etato bhiyyo	246	Kakudho devaputto	104
Etāva paramo	84	Kaṅkhā	244
Etthesā chijjate jaṭā	49	Kaccāyano	120
Evaṃ	3	Kacci te kuṭikā	36
Evaṃ jarā ca maccu ca	154	Kacche	101
Esa dhammo sanantano	56	Kaṭukā	74
Esā ābhā	50	Kaṇājakaṃ	146
Ehipassiko	42	Kaṇṭhapaṇcamehi	313
Enti māravasaṃ	177	Katāvī	50
[O]		Katūpāsano	108
Okampetvā	167	Kataṃ karaṇīyaṃ	188
Okoṭimako	149	Kathaṃ jānemu	50
Oghatiṇṇoti	23	Kathaṃ nameyya	166
Oghatiṇṇaṃ	190	Kathaṃ nvayaṃ sajjati	
Oghamataṛi	16	gabbharasmiṃ	274
Ocarakā	138	Kathaṃ yātrā bhavissati	51
Ocaritvā	138	Kathaṃvihārībahulo	172
Otārāpekkho	170	Kathaṃsu tarati oghaṃ	302
Odhenti	252	Kathaṃsu labhate paññaṃ	303
Opadhikaṃ puññaṃ	321	Kadariyā	85
Opaneyyiko	42	Kappa	14
Opilāpesi	216	Kamaṇīyāni	60
Openti	323	Kamamānaṃ	80
Obhāsetvā	15	Kammaṃ	84
Omaṭṭho	46	Kammāragaggariyā	159
Ovadati	264	Kayirā ce kayirāthenaṃ	100
Ohārinaṃ	135	Karassu rūpāni	167
Ohitabhārā	127	Karoṭi	310
Ohitasotā	163	Kalalavassaṃ	295
Ohiiyako	246	Kalalā hoti abbudaṃ	274
		Kalāyamattiyo	200

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kalinā	197	Kimiva carasi momūhā	177
Kalaṃ	57, 287	Kimidaṃ soppase vā	162
Kalyāṇaṃ	94	Kilamati phandati ca	236
Kassaccayā	63	Kilesasīsāṃ	169
Kasibhāradvājassa	222	Kismiṃ loko samuppanno	98
Kasiravuttike	149	Kissa cābhirato	88
Kahāpaṇasataṃ	140	Kisāgotamī	174
Kaḷevare	109	Kisaṃ	52
Kaḷopiyaṃ	323	Kiñcanaṃ	165
Kāṇo	149	Kiñci vā pana aññasmi	174
Kāmagedhapariyuṭṭhitānaṃ	153	Kim tavettha mārā	160
Kāmacchando	152	Kintāhaṃ	37
Kāmānaṃ aggaṃ	138	Kim nu soppasi	160
Kāmarajo	263	Kim me purāṇaṃ	192
Kāmālaye asattaṃ	80	Kimsu saṃyojano	89
Kāmaṅkaro	317	Kimsu harantaṃ vārenti	94
Kālikā	41	Kimsūdha bhītā	92
Kālena	215	Kimsūdha vittaṃ	299
Kālaṃ kaṅkhati	116	Kim soppasi	160
Kāveyyamattā	262	Kukkuccavūpasantaṃ	213
Kāsikacandanaṃ	137	Kukkulavassaṃ	295
Kāḷakeso	40	Kukkuḷā	282
Kāḷasilāyaṃ	168	Kuṭṭhārī	197
Kiccakaro	147	Kuṇī	149
Kicchena	180	Kutassa aṭṭhiyakapiṇḍameti	274
Kim jīyittha	104	Kuto sarā nivattanti	51
Kitavasseva	61	Kupito	210
Kitti	64	Kupito anattamano	209
Kibbisī	117	Kubbetha	53
Kimantaraṃ	269	Kumārakā dhaṅkamivossajanti	278

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kumārivaṇṇasataṃ	171
Kumbhī	323
Kummoḍa	35
Kulaputtā	187
Kule jettḥāpacāyī	317
Kulesu	268
Kusalo	50
Kusalī bhāsasi	86
Kuḥiṇci	247
Kuḥiṇci netave	160
Kūṭaṃ	128
Kena	57
Kena vaṇṇo pasīdati	26
Kenassubbhāhato	89
Kenidaṃ pakataṃ	177
Kenīdha kusalo	63
Kevalakappaṃ	14
Kevalaparipuṇṇaṃ	158
Kevalaṃ	190
Kesakambalo	120
Kesā lomā nakhāpi ca	275
Ko imaṃ vijaṭṭhaye jaṭaṃ	48
Kokanadaṃ	139
Koci lokasmiṃ	36
Kotthuko	117
Kodhabhakkho	323
Kodha vidvā vikappaye	196
Kodho dhumo	217
Kodho vā vasamāyātu	325

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Kha]

Kodho satthamalaṃ	94
Ko nu kho imaṃ habyasesaṃ	214
Ko nu taṃ idamādapayi	176
Ko pana vādo rūpiyassa	146
Kopantaro	63
Komārī	32
Kome	266
Kosalikā kaṃsapāti	158
Kharo	277
Khāṇuṃva urasāsajja	173
Khādanā apanīyati	240
Khāyati	266
Khīṇāsavā	127
Khīranikā	236
Khīramattova	161
Khemaṃ	252
Khomadussaṃ nāma	245
Khaggaṃ olaggetvā	316
Khañjo	149
Khattiyamahāsālā	126
Khanti	152
Khantiyā upasamena upetā	77
Khattiyo dvipadaṃ	32
Khantisoraccaṃ	152
Khantiyā bhiyyo na vijjati	313
Khandhāsaṃ adhikuṭṭana	174
Khandhesu santesu	178
Khiddā	85
Khippaṃva oḍḍitaṃ	128

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Kha]	
Khiyyanti	209, 319
Khettaṃ hi taṃ	
puññaṃpekkhassa	213
Khemattaṃ	163

[Ga]	
Gaṇasaṃghacārī	172
Gaṇācariyā	120
Gaṇino	120
Gatāse	73
Gatī	39, 154
Gadhitā	247
Gayāyaṃ	276
Gahapatimahāsālā	126
Gaḷaḷāyante	159
Gāthābhigītaṃ	212
Gādhamedhati	240
Gādhaṃ	98
Gāmavaro	150
Gāvo kamme saṃjīvānaṃ	94
Gihisaññattibahulo	266
Gotama	102, 248
Gova bhiyyo palāyinaṃ	313
Gosamitaṃ dhaṇaṃ	31
Gosālo	120
Gohi tatheva	30
Gattāni parisiñcituṃ	37
Gattāni pubbāpayamāno	38
Gabbhaṃ	236
Gammani	193
Gambhīrarūpe	243
Gayhakaṃ nīyamānaṃ	193

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Gha]	
Ghanā pasākhā	275
Ghāsesanaṃ iriyati	190
Ghoraṃ	77

[Ca]	
Cakkhudo	78
Cakkhumatā	73
Catucakkaṃ	51
Caturaṅginim	141
Candanaṅgaliko	139
Candimā	100
Capalā	106
Carakā	159
Caraṇaṃ	211
Careyyādittasīsova	161
Caraṃ	76
Caleyya	159
Cātuyāmasusaṃvuto	116
Cicciṭāyati ciṭāciṭāyati	216
Cittaṃ paññaṇca bhāvayaṃ	48
Cittaṃ vā te khipissāmi	277
Ciradikkhitānaṃ	316
Cirarattasamāhite	322
Cirassaṃ	18
Cetopariyāyakovido	262
Codako	114

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha]		[Ja]	
Chandajam	60	Jātimā	212
Chandavinayā aghavinayo	60	Jātisamsāro	268
Channo kālo	40	Jātihīnaṁ	95
Chambhī	152	Jātu me diṭṭhaṁ	202
Chavo	117	Jālinī	160
Chasu kubbati	90	Jiṇṇā	150
Chinda sotam	100	Jivhaṁ nillāletvā	167
Chinditamārite	116	Jīranti	127
Chinnagantham	45	Jīvitamuttamaṁ	84
Chetaṁ	264	Jīvitasamasīsī	169
Chetvā khīlaṁ	72	Jutindharā	168
[Ja]		Juhati	215
Jagatogadham	247	Jegucchī	116
Jaṭaṇḍuvena	166	Jetavane	12, 282
Jaṭābhāradvājo	211	Jetāraṁ labhate jayaṁ	142
Jaṭāya jaṭitā pajā	48	Jotiparāyaṇo	149
Janapadatthāvariyaṇṇaṁ	153	Jaggaṁ	162
Janādhīpa	142	Jantu	107
Janā maññanti	314	Jammā	240
Jayañcevassa taṁ	210	Jambonadaṁ	115
Jayaṁ veraṁ pasavati	141	[Jha]	
Jarūpanītassa	21	Jhāya	267
Jalā	168	Jhāyāmi	244
Javanapaññā	112	Jhāyino	196
Jahanti	240	Jhāyī	97
Jāgarataṁ	23	Jhāyanto	64
Jāgaro	94	Jhāyasi	170
Jātikkhayaṁ	212	[Ña]	
Jātidhammā	146	Ñātapariññā	43
		Ñātā	120

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ṭa]		[Ta]	
Ṭaṅkitamañce	276	Tareyya	25
[Ṭha]		Tāṇaṃ	159
Ṭhānaṃ	174	Tādino	210
Ṭhito asaṃhīrā	256	Tādiso dhammo	77
Ṭhite majjhanhike	33	Tālāvattū	123
[Ḍa]		Tāvatisakāyikā	28
Ḍayhitumicchasi	282	Tyāssudaṃ	260
[Ta]		Tikkhindriyā	183
Taggha	36	Tiṭṭha vepacitti	315
Tacasāraṃva samphalaṃ	126	Titthakarā	120
Taññevettha paṭibhātu	96	Tidasānaṃ	29
Taṇhādhīpannā	76	Tidivaṃ anuttaraṃ	243
Taṇhāya uḍḍito	90	Tipakkhavasanaṃ	146
Tatvassa	64	Tibbanikkamo	258
Tathāgatassa	63	Timalā	79
Tathūpamaṃ	182	Tilakāhatā	220
Tadapeyyamānaṃ	147	Tilavāho	200
Tadahuposathe	107	Tivisākhaṃ	167
Tandī	34, 93	Tīraṇapariññā	43
Tanuyā	36	Tīsu vidhāsu	44
Tapassī	76	Tuṭṭhi	98
Tapo	88	Turu	197
Tapokammā apakkamma	155	Tūlaṃ bhaṭṭhaṃva māluto	173
Tapojigucchāya	116	Te duttaraṃ	279
Tapodārāme	37	Te matesu na mīyanti	56
Tamaparāyaṇo	149	Taṃ taṃ Gotama pucchāmi	48
Tamāhu paramaṃ khantiṃ	313	[Tha]	
Tamokkhandho	176	Thanayaṃ	152
Tarayanti rattiyo	22	Thāmo	138

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dakkhitāye aparājitasamgham	72
Dajjā dānaṁ malābhibhū	56
Dadaṁ appakasmim	57
Daddallamānā	173
Dantassa	210
Danto	76
Damasā upeto	215
Damo	25
Dalidde	149
Dasa pajjote	265
Daharo tvaṁ	40
Daḷhadhammo	108
Daḷhamenaṁ parakkame	100
Dātāraṁ abhivassati	153
Dānaṁ vibhāgarato	317
Dāyako	105
Dāyādā vindare dhanam	123
Dāraṇca posam	57
Dāru samādahāno	217
Diṭṭhe dhamme savipāko	85
Dibbayogam	86
Disampati	142
Dīghamaddhānaṁ	156
Dīghalaṭṭhi	102
Dukkarakārikāya	155
Dukkaraṁ	98
Dukkhamaticca iriyati	102
Dukkhassa pāragum	260
Duggatā	267
Duggamo	99

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dugge	152
Duṭṭhānaṁ	317
Duttitikkham	35
Duddasiko	149
Duddaso	179
Duppamuñcaṁ	135
Dupposam	107
Dubbaṇṇo	149
Dubbalyā no	313
Dubbhago	160
Duranubodho	179
Duranvayo	57
Durabhisambhavaṁ	174
Dūre ito	189
Devakāyā	72
Devaputto	96
Devalokābhinandino	117
Dehanikkhepanaṁ	39
Doṇapākakuraṁ	140
Dosagaru	63
Dvaṅgulapaññāya	174
Dvādasavaṭṭā	80
Dvittā vā	166
Dvirāvaṭṭā	79

[Dha]

Dhajaggaṁ ullokeyyātha	311
Dhanañjāni	207
Dhanuggaho	108
Dhanaṁ seṭṭhamva rakkhati	64

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]		[Na]	
Dhamamānāya	159	Nalāṭikam	167
Dhammaguttassa	314	Na ve dhīrā pakubbanti	62
Dhammacakkehi saṃyuto	82	Navo	42
Dhammaṭṭhā	83	Nassati vata bho	182
Dhammapadāni	271	Na santi tāṇā	21
Dhammena dāraṃ posenti	322	Naḷova harito luto	27
Dhamme samhi patiṭṭhitam	246	Nājjhagā	163
Dhammo rahado	217	Nāññatra bojjhā tapasā	104
Dhāticelaṃva makkhito	272	Nāṭaputto	120
Dhiti	304	Nādhīyasi	271
Dhitimā	215	Nānātiṭṭhiyasāvaka	116
Dhuravā	304	Nānupatanti dukkhā	60
Dhorayho	76	Nānupatanti saṅgā	64
[Na]		Nāparam itthattāya	188
Nagassa	260	Nāmagottaṃ na jīrati	93
Na gādhati	51	Nāmasannissitā	89
Natṭhā	218	Nāmaṃ sabbaṃ addhabhavī	89
Na te māressa baddhagū	157	Nāsīsati	109
Natthi puttasaṃam pemaṃ	31	Nāsūraṃ jātipaccayā	152
Naddhiṃ	51	Nāḷikodanaparamatāya	141
Nandane vane	28	Nikacca	61
Nandasi	104	Nikkamatha	203
Nandījātassa	104	Nikkujjitaṃ	125
Nandībhavaparikkhayā	20	Nikkhattadaṇḍo	190
Nandīrāgaparikkhīṇo	103	Nikkhepanadhammo	127
Na naṃ hīḷe	161	Nikkham	115
Nabham āhacca	154	Nigaṇṭho	117
Namuci	118	Nigrodhasseva khandhajā	278
Naradevānaṃ	29	Niccaggini	217
Naruttamaṃ atthacaraṃ	61	Niccasaṃāhitatto	217

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Niccharatī bahiddhā	263
Niddā	34
Nipatataraṁ	92
Nipphadā	315
Nipphannasobhano	316
Nipphalaṁ	165
Nipuṇatthadassim	80
Nipuṇo	179
Nippothento	154
Nibbanatho	243
Nibbānapaṭisaṁyuttāya	165
Nibbuyhāmi	18
Nibbejanīyā	171
Nibbedhikapaññā	113
Nibbhogo	240
Nimuggā kuṇapamhete	323
Nimokkho	19
Niyyātayāmi	176
Niraggaḷo	134
Nirabbudā	200
Nirārambhā	134
Nirāsaṁ	45
Nirūpadhiko	189
Nirodhaṁ appajānantā	177
Nisabho	76
Nissaraṇaṁ	174
Nihato	156
Nīyare	24
Nūpavadeyya kiñci	35
Nemīva rathakubbaram	161

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Neyyo	185
Nevajjhagā	129
Nesādakule	149

[Pa]

Pakireti	153
Pakudho kātiyāno	117
Pakkhandanavossaggo	145
Pakkhahato	149
Pakhumantarikāyaṁ	176
Paccattaṁ veditabbo viññūhi	42
Paccabhāsi	29
Paccayiko	154
Paccalatthaṁsu	99
Pacceti	244
Pajappitā	244
Pajāpatissa	312
Pajjunnassa dhītā	76
Pajjoto	94
Pañcaṅgikena	176
Pañcapattharā	80
Pañcavedā	76
Pañcoghatiṇṇo	172
Paññājīviṁ jīvitamāhu seṭṭhaṁ	91
Paññāṇaṁ	91
Paññā narānaṁ ratanaṁ	87
Paṭaliyo	316
Paṭikacceva	105
Paṭighaṁ rūpasaññā ca	49
Paṭinanditā	251

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Paṭibhānaṃ udīrayi	252	Payatapāṇi	317
Paṭibhaṃsu	180	Payassahāri	310
Paṭilīnaniṣabho	99	Payirupāsiyā	102
Paṭivattā	314	Paramodānaṃ	264
Paṭisallīnassa	128	Paramaṃ	64, 156
Paṭisaṃyuje	313	Paralokavajjabhaya-	
Paṭisotagāmiṃ	180	dassāvino	183
Paṭhamābhisambuddho	155	Paravādesu	24
Paṇidhāya	92	Parikassati	94
Paṇḍito	110	Pariklesam	176
Paṇīto	179	Pariccāgavossaggo	145
Padaparamo	185	Paricitā	166
Padālito	176	Parinibbuto	35, 206
Padālesi	161	Parinibbutam	19
Padumaṃ nirayaṃ	200	Paribbaje	47
Pade pade	35	Paribbājo	100
Padhūpito	177	Parihāyi	168
Panudā	100	Parūpavādā	59
Panudi	173	Parūḷhakacchanakhalomā	136
Pantāni	202	Parosahassaṃ	255
Pannabhāra	322	Palāpo	255
Papaṃ	83	Palāyi	312
Pappuyya	36	Palikhāya	170
Pabhijja khilāni	255	Palighaṃ	72
Pabhijjeyyūṃ	313	Pallaṅkaṃ	218
Pamattabandhu	170	Pavajamānānaṃ	92
Pamuñcasi	100	Pavadataṃ	92
Pamutyatthi	281	Pavattisīsaṃ	169
Pamokkho	19	Pavanaṃ	72
Pamocanaṃ	233	Pavāraṇāya	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pavāhemi	245	Pāsaṇḍā	177
Pavivitto	113	Pāsāṇavassam	295
Pavuttaṃ	317	Pāso	163
Pavecchanti	57	Pāhunakāni	164
Paveditā	52	Piṅgalā	220
Pasakkiya	267	Pitarā pavattitaṃ	254
Passaddhakāyo	172	Piyāyanā	284
Pasaṃsam	271	Pisācagaṇasevitaṃ	81
Paharaṇavassam	295	Pihayanti	270
Pahānapariññā	43	Pukkusakule	149
Pahāsi saṅkham	45	Puṇṇam	51
Pahitatto	103	Puttimā	30
Pahūtajātarūparajātā	126	Puthupaññā	111
Pahūtabhakkham	123	Puthumaccā	323
Pahūtavittūpakaraṇā	126	Punarāgacchate	282
Pākatindriyā	107	Pubbajo	32
Pāṭikaṅkham	144	Pubbadevā	314
Pāṭihāriyapakkhaṇa	281	Purāṇatitthakaro	99
Pāṇupetaṃ	125	Purāṇadutiyaikā	267
Pātālarajo	263	Purisamedham	133
Pāto	139	Pūjito pūjaneyyānam	237
Pātheyyam	94	Pūtidehasayā	322
Pāpamitto	141	Pūraṇo	120
Pāpasampavaṅko	141	Pacceti	244
Pāraṅgāya	278	Pesalā	197
Pārihāriyapaññā	48	Pesi nibbattatī ghano	275
Pāram	102	Poriyā	252
Pālayam pavivekiyam	117	Posa	142
Pāvakaṃ	123	Paṃsukunthito	263

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pha]		[Ba]	
Phaleyya	159	Brahmacārī nirāmisō	86
Phassāyatanānaṃ	163	Brahmapārisajjaṃ	195
Phāṇitassa ca puṭaṃ	238	Brāhmaṇo	212
Phiyārittaṃva dhammaṇī	155	Brāhmaṇaṃ	19
Phīto	196	[Bha]	
Phusi	168	Bhagavā	11
[Ba]		Bhare	152
Baddhacaro	194	Bhavalobhajappaṃ	170
Bandhapamuñcakaraṃ	255	Bhavasotānusārīsu	51
Bahijaṭṭhā	48	Bhattasammado	34
Bahudukkhā	41	Bhattābhīhāre sudam	
Bahupāyāsā	41	bhāsati	140
Bahulīkatā	166	Bhadramukho	128
Bahūhi tattha sambādha	35	Bhavamicchisaṃ	239
Bimbaṃ	177	Bhasmani mosavajjaṃ	217
Billamattiyo	200	Bhāgasō pavibhajjaṃ	255
Bilaṅgadutiyaṃ	146	Bhāsare	240
Bilaṅgikabhāradvājo	211	Bhikkhasi	39
Biḷibiḷikā	267	Bhindaṇa	176
Bijaṃ	92	Bhuttāvī	140
Buddhacakkhunā	183	Bhusā	74
Buddhānubuddho	258	Bhūtā	206
Belatṭhaputto	120	Bhūripaṇṇā	92
Beluvapaṇḍuvīṇaṃ	169	Bhedanadhammo	127
Beluvasalāṭṭukamattiyo	200	Bheravā	159
Byagghinīsā	196	Bho	76
Brahmacariyaparāyaṇe	322	Bhojissiyaṃ	95
Brahmacariyapariyosānaṃ	187	[Ma]	
Brahmapattiyā	243	Makkhali	120
Brahmapathaṃ	189	Maggajino	248

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Maccu	247
Maccudheyyassa	25
Maccuno senaṁ	203
Maccharino	84
Maccharā ca pamādā ca	56
Majjhesisā	218
Maññataṁ	50
Maññāmahaṁ	243
Maṇḍalī	100
Maṇi	156
Maddakucchismiṁ	73
Madhupītāva seyare	289
Madhuraggassa	91
Manāpapariyantaṁ	138
Mantino mahāmattā	154
Mandākinipokkharaṇī	257
Mandiyā nu	162
Manujassa	140
Manujindo	122
Manussakapaṇo	319
Manussavarāko	319
Manussadaliddo	319
Manussakamyā	194
Manussabhūto	318
Mandova	265
Mahaggato	57
Mahattamabhikaṅkhatā	187
Mahatthā	310
Mahaddhanā	51, 126

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahallikā	150
Mahassāsī	140
Mahābhogā	51, 126
Mahārajakkhā	183
Mahārambhā	134
Mahāvane	64
Mahāvassaṁ	295
Mahāsamayo	72
Mahesakkhāhi	42
Mahesiṁ	80
Māgho	97
Mā ca kujjhittha kujjhataṁ	315
Mā jātiṁ puccha	215
Māṇavagāmiyo	118
Mātiyā	117
Mātukucchigato naro	275
Mā taṁ kālo upaccagā	39
Mānakāmassa	25
Mānaganthassa	51
Mānatthaddho	242
Mānapathaṁ	248
Mānaso	163
Mānābhisamayā	249
Mānusaṁ dehaṁ	86
Mā maṁ kālo upaccagā	40
Māradheyyaṁ	171
Māranudo	177
Mārapāsena	157
Mārabandhanabaddho	157
Mārisa	16

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Māro pāpimā	155
Mālāgandhavilepanaṃ	137
Māluvāva vitatā vane	278
Mā vo kodho ajjhabhavi	325
Mā sajjittho tadācaram	162
Mā saddaṃ kari	283
Migadāyo	73
Mittadduno	315
Mittaṃ	87
Mukharā	106
Mucchitā	107
Muṭṭhassatino	106
Muṇḍāpi	214
Muttāham	157
Muddhāvasittānaṃ	153
Mudindriyā	183
Muni	215
Me	3, 5
Mettaṃso	279
Monam	25

[Ya]

Yakkhena gahito	279
Yakkho	322
Yajanti anukulaṃ	134
Yajamānānaṃ	321
Yaññopanīto	215
Yattha dinnam mahapphalaṃ	306
Yadaññamanusāsati	162
Yadāsvāhaṃ	18

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ya]

Yasassinaṃ	29
Yassāhutim	189
Yācakā	236
Yācayogo	317
Yānado	78
Yāyaṃ paṭipadā dalhā	62
Yuganaṅgalaṃ	231
Yuñjatha	203
Ye dibbā ye ca mānusa	157
Yena Bhagavā	15
Yo kuddhaṃ paṭikujjhati	314
Yogamāyanti maccuno	43
Yogakkhemādhivāhanaṃ	234
Yo dhammamānusāsati	79
Yottam	231
Yoniso vicine dhammaṃ	84
Yoniso sammappadhānā	157
Yopi samuñjakaṃ care	57
Yovedi	238
Yaṃ musā bhaṇato pāpaṃ	315

[Ra]

Rakkhaṃ jīvitamattano	123
Rajojallaṃ	138
Raṭṭhaṃ	91
Raṇaṇjahā	102
Rati	85
Rattandhakāratimisāyaṃ	156
Rattindivakkhaya	88
Rathakārakule	149

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[Va]	
Ratho akūjano	82	Vacanakkhamo	113
Rasānaṃ	299	Vacīgutto	232
Rāgarattā	180	Vajjāsi	272
Rāgo uppatho	88	Vajjiputtako	269
Rājakaraṇīyāni	153	Vajjibhūmiyā	266
Rājarathā	127	Vaṇṇa	13
Rāsaṭṭhena	16	Vatapadāni	317
Rudammukhī	175	Vatasīlabaddhā	76
Ruppato	264	Vatasīlavattaṃ	192
Rūpagataṃ	247	Vatthado	78
Rūpāni	265	Vatthukatā	166
Rūpe niviṭṭhā	117	Vatrabhū	97
Rūpaṃ na jīvanti vadanti	274	Vanacetyā	320
Rogasamasīsī	169	Vanatham	247
Rosako	142	Vanaropā	83
Rosetāraṃ	142	Vanavassito muni	243
Roruvāṃ	77	Vanaṃ	81
[La]		Vayo-anuppattā	150
Lakkhaṇūpanijjhānaṃ	64	Vayogataṃ	240
Lapayissāmi	77	Vayogaṇā	22
Lābhā vata me	167	Varattaṃ	51
Lūkhaṃ tapaṃ	76	Varuṇo	312
Lokanirodhaṃ	109	Vasībhūtamhi	176
Lokāmisāṃ	21	Vaso	94
Lokasamudayaṃ	109	Vācā	249
Lokādhīpatisahabyataṃ	243	Vājapeyyo	134
Lohaḍḍhamāso	138	Vātamaṇḍalam	295
[Va]		Vānaṃ	180
Vakkhati	191	Vālikavassaṃ	296
Vaṅgīso	260	Vigatamalova bhāṇumā	260

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vigarahantā	77	Vippasannena	152
Vikiṇṇavācā	106	Vippamuttassa	276
Vikkhīṇo	268	Vipphanditāni	171
Vicāraṇaṃ	89	Vibbhantacittā	107
Viceyya dānaṃ	59	Vimalā	73
Vicakkhukammāya	161	Vimuttā	86
Vigāhiyā	243	Vimutti	157
Vijambhitā	34	Vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedī	262
Vijjā	92	Viyañjanena	138
Vijjā uppatataṃ seṭṭhā	92	Viyañjanaṃ	89
Vijjācaraṇasampanno	211	Virājiya	51
Vijjāyantakaro	248	Viluppati	142
Vijitasāṅgāma	321	Vilumpanti	142
Vijitāvī	162	Vivane	152
Viññāṇaṃ samanvesati	169	Vivattakkhandhaṃ	169
Vittaṃ	299	Vivekakāmo	263
Vittaṃ nu jīno	170	Vivekanissitaṃ	145
Viddhe	115	Viveko	19, 145
Vidhava	220	Visattā	278
Vidhāvati	88	Visattikaṃ	19
Vidhāsu	44	Visayo	154
Vidhunaṃ	263	Vissatṭhāya	252
Vidhūpitā	50	Vissaṃ dhammaṃ	244
Vidhūmo	190	Visārado	244
Vinayā	264	Visuddho	248
Vineyya maccheraṃ	56	Visūkāyikāni	171
Vindate dhaṇaṃ	304	Visenibhūto	190
Vipañcitaññū	185	Visevitāni	171
Vipariyesā	249	Vihaññati	90
Vipācenti	203	Viharati	11

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vihārapālo	246	Saṅkapparāgo	60
Vītiharati	210	Saṅkassarācāro	117
Vīraṁ	52	Saṅkassaraṁ	100
Vīsatickhāriko	200	Saṅkasāyati	270
Vuddhā	150	Sakkhi	77
Vusitabrahmacariyo	215	Saṅkhāya	244
Vusitavanto	127	Saggagāmināṁ	270
Vusitaṁ na nassati	95	Saggamupeti	78
Vūpakaṭṭho	187	Saggasaṁvattanikā	146
Veṇḍū	102	Saggāpāyaṁ	212
Vetaraṇiṁ	59	Saṅgamma	269
Vedagū	190	Saṅgātigā	61
Vedantagū	215	Saṅgātigo	23
Vedi	212	Saṅgāmesuṁ	141
Vedehiputto	141	Saccena danto	215
Venakule	149	Sajjhāyabahulo	270
Vepacitti	313	Saṇateva	33
Verocano	100	Saṇṭhāne	269
Vehāsaṭṭham	154	Saṇhavāco	317
Vo	39	Satakkaku	152
Vossaggapariṇāmiṁ	146	Sati paññā ca me Buddhā	167
Vossaggarato	317	Sa tujjubhūtesu namo karohi	218
Vossajja	159	Satullapakāyikā	52
Vohāramattena	50	Satthamalaṁ	94
[Sa]		Satthavāhaṁ	255
Sakkanāmakko	276	Sattiyā	46
Sake ghare	87	Sattisūlūpamā	174
Sakkesu	64	Satthuvaṇṇābhato	116
Saṅkamanāni	152	Sattho	87

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sadaṇḍā	58	Sabbanivesanesu	45
Sadatthaparamā	313	Sabbaratticāro	269
Sadāsata	36	Sabbavāridhuto	117
Sadāsita	244	Sabbavāriphuṭo	117
Saddhammaṃ	53	Sabbākāravarūpete	206
Saddhā bandhati	94	Sabbābhibhū	177
Saddhāya tarati oghaṃ	302	Sabbā mayā byantikatā	244
Saddhāyiko	154	Sabbireva	53
Saddhīdha vittaṃ	91	Sabbhi sataṃ pasattho	218
Sanaṅkumāro	201	Sabbūpadhiparikkhayā	160
Santānaṃ	26	Sabbeheva arahantehi	64
Santaṃ padaṃ	248	Sabhāddhammaṃ	245
Santhavaṃ	53	Sabhāyaṃ	245
Sandasseti	163	Samaṇā	95
Sandiṭṭhiko	42	Samaṇī	177
Sannayhitvā	141	Samaṇūpāsanaṣṣa	96
Sannisīvesu	33	Samadhiggaṃya	142
Sapañño	48	Samanuñño	19
Sapadānaṃ	188	Samappitā	29
Sapassu	315	Samayaṃ	8
Sappinīṭṭe	201	Samasīsī	168
Sabbakammakkhayaṃ patto	177	Samādahaṃsu	72
Sabbaganthappamocanaṃ	284	Samādhina	156
Sabbaṅgasampannaṃ	260	Samiddhi	37
Sabbaṭṭhitinaṃ	256	Samuttejeti	163
Sabbatthamaparājito	177	Samuddaparamā	31
Sabbattha mutto	177	Samupabyūḷho	311
Sabbattha vihatā nandī	176	Samūlaṃ taṇhamabbuyha	169
Sabbadado	78	Samannesam	260
Sabbadhi vipṇamutto	26	Sampayojesum	324

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sammadaññā	24
Sammadaññāvimuttā	127
Sammādiṭṭhipurejamaṁ	83
Sammāpāso	134
Sambuddhā	24
Sambuddho dvipadaṁ seṭṭho	32
Sambodhimanuttaraṁ	244
Sambhuñjati	210
Sammōdanīyaṁ	119
Samodamaṁ	35
Sayaṁ abhiññā sacchikatvā	187
Sarīraṁ sapariggamaṁ	78
Sarīsapā	202
Saraṁ Buddhāna sāsanaṁ	187
Sallaviddhassa	263
Sallaṁ	162
Sassamedhaṁ	133
Sassudevā	142
Sahassayāgīnaṁ	57
Sahassena samaṁ mitā	57
Sahāyo atthajātassa	87
Sātataṁ	55
Sātōdakā	146
Sādānesu anādānā	323
Sādutaraṁ	91
Sādhāvuso	297
Sādhu	44
Sāpateyyaṁ	146
Sāmaññaṁ	35
Sāmayikaṁ	168

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sāraṇīyaṁ	119
Sā rati paṭibhāti maṁ	34
Sārathīva nettāni gahetvā	72
Sārūppāhi	251
Sāvattīyaṁ	11
Sāhu te	37
Sālikāyiva nigghoso	252
Sikkhara	322
Siṅghāṭakaṁ	289
Sitaṁ pātvākāsi	63
Sitaṁ rajaṁ	263
Sithilo	100
Sivaṁ	244
Sīlaṅca yassa kalyāṇaṁ	320
Sīlatittho	217
Sīlavanto	322
Sīlavā	102
Sīlasampannataraṁ	186
Sīlaṁ jīvitamuttamaṁ	84
Sīlaṁ yāva jarā	86
Sīhaseyyaṁ	74
Sukhajīvino	107
Sukhado	78
Sukhamanubodhiṁ	172
Sukhamāyatikaṁ	190
Sukhamedhati	279
Sukhaṁ seti	90
Sugatappasatthaṁ	59
Sucigavesino	272
Suciṇṇo	300

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sucetaso	25	Sūcilomassa	276
Suññagehāni	159	Sūpahatacittomhi	324
Sutaṃ	5	Sūriyasamā ābhā	31
Sudantā	73	Sūriye uggate	160
Sudaṃ	74	Sūriyo	100
Suddhā	73	Sekkhā	322
Suddhāvāsakāyikānaṃ	71	Setukārakā	83
Suddhikabhāradvājo	211	Senānigamo	158
Sundarikabhāradvājo	213	Senāsanāni	152
Sundarikāya	213	Semānaṃ	169
Sunīhataṃ	77	Snehajā	278
Suppagabbhaṃ	268	Sele yathā	
Supupphitaggaṃ	176	pabbatamuddhaniṭṭhito	182
Subbatā	323	Sokaparetassa	170
Subrahmā	103	Sokamajjhe	53
Subhāsubhaṃ	156	Socayitvā	57
Subho	115	Socasi	171
Sumantamantino	323	Soṇḍikākilañjaṃ	158
Suvānayo	324	Sotasamāpannā	203
Suvmuttacitto	190	So muni attasaññato	159
Suve seyyo	279	Somaṃ bhuñjeyya	212
Susamāraddhā	166	Soraccaṃ	152
Susamāhitatto	25	Soraccaṃ me pamocanaṃ	233
Susammutṭhā	25	Sovaggikā	146
Susīmaṃ	311	So vilutto viluppati	142
Susīlo	190	Samkiliṭṭho	212
Susu	40	Samkiliṭṭhaṃ	100
Susunāgā	73	Samghe dinnāṃ mahapphalaṃ	321
Sussūsā	33	Samyamāmase	283
Susaṃvutā	157	Samyamo	218

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Ha]	
Saṃyuttāgamo	3	Hadayaśśānupattim	97
Saṃvāseṇa	137	Habyaseṣaṃ	216
Saṃvāso	276	Haranto	94
Saṃvegamaṇāpādi	263	Harāyāmi	176
Saṃvejeyyaṃ	189	Halaṃ	180
Saṃvohāreṇa	137	Have	299
Saṃsaraṃ	156	Hātave	238
Saṃsīdāmi	18	Hāsapaṇṇā	111
Svākārā	183	Hirīṇisedho	36
Svāgataṃ	262	Hīnattarūpā	76
[Ha]		Heṭṭhimena upaḍḍhakāyena	203
Haṭṭhaṭṭakeso	165	Hetubhaṅgā	177
Hadayaśśmiṃ opiya	267	Hatthiyuddhāni	154
		Handa	146

Sagāthāvaggasaṃyuttaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapottthakaṃ, Syā = Syāmapottthakaṃ,
Kaṃ = Kambojapottthakaṃ, I = Iṅgalisapottthakaṃ, Ka = kesuci
Marammapottthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapottthakesu
dissamānapāṭho.

Sagāthāvaggasaṃyuttaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Akīḷitakīḷo = Akatakīḷo (Sī)	41
Akkuṭṭhassa = Akkosassa (Ka)	91
Akhīṇakammantotipi = Akkhīṇakammantotipi (Sī)	272
Aggāḷava = Āḷavaka (Ka)	246
Āṅgārāva jātaṃ = Āṅgāraṃva jātaṃ (Syā)	174
Aggitattakapālasadiso = Abhitattakapālasadiso (Syā)	292
Agginā gatamaggo = So (Ka)	123
Acaritvā = Avasitvā (Syā)	202
Accharāsaṅghaparivuto = Accharāsaṅghaparivuto (Syā)	311
Ajjādiṃ = Ajjādikaṃ (Syā)	305
Ajjesā = Ajjeva (Syā)	129
Ajjhāvasissa = Ajjhāvasissati (Ka)	67
Aññataraniddosavacanametam = Aññatarassa niddesavacanametam (Sī), Aññataraṅganiddesa- vacanametam (Syā)	250
Aññataramayā yāgayajanatthāya = Aññatarā mahāyāgam yajanatthāya (Sī)	217
Aññato = Amuto (Ka)	61
Aññā nāmikā = Aññāṇamigā (Ka)	212
Aññāsikoṇḍaññoti = Aññākoṇḍaññoti (Sī, Syā) Aññātakōṇḍaññoti (Ka)	256
Añjanavaṇṇā = Ajjinaṇṇā (Ka)	223

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atṭālake = Addhālake (Syā)	287
Adḍakarane = Atthakarane (Sī, Syā)	128
Atikkantoti = Atīto atikkamantoti (Syā)	23
Aticchātātisītādikālesu = Aticchātātisītavātādikālesu (Sī)	34
Atisallikhateva = Atisallakkhateva (Syā), Atisallekhateva (Ka)	82
Atthatāya = Santhatāya (Sī, Syā)	277
Atthaṃ vuḍḍhivisesaṃ = Atthavuḍḍhivisesaṃ (Sī), Atthavisesaṃ (Syā), Atthaṃ vuḍḍhiṃ visesaṃ (Ṭikā)	187
Addhabhavīti = Anvabhavīti (Sī), Andhabhavīti (Syā)	89
Addhavaggassa = Anvavaggassa (Sī), Andhavaggassa (Syā), Anvabhūvaggassa (Ka)	89
Adubbhatthāya = Adubbhanatāya (Sī), Adrubbhattāya (Ka)	315
Adhigaṇhantaṃ = Adhigayhantaṃ (Syā)	309
Adhigamissa = Addhā gamissa (Syā)	142
Adhiṭṭhānabalena = Adhiṭṭhānavasena (Sī)	216
Anaṭṭhā = Amuṭṭhā (Syā)	25
Antadvayavajjanaṃ = Antadvayavajjaṃ (Sī, Syā)	46
Antarā = Maggassa anantarā (Sī)	41
Anāgatatthāya vāsanā = Anāgate vāsanatthāya (Dī-Ṭṭha 2. 60; Ma-Ṭṭha 2. 86 piṭṭhesu) Ṭikā pana passitabbā.	185
Anāvaṭṭanti = Anāvaṭṭanti (Syā)	102
Anālabane = Anālambe (Syā)	102
Anīharitvā = Āharitvā (Sī)	175
Anupabrūhitasarīrantipi = Supabrūhitasarīrantipi (Sī)	52
Anekapaṭisambhidābhiññābharitaṃ = Anekapaṭisambhidā- ññābharitaṃ (Syā)	230
Antosattāhasmimyeva = Antosattasattāhasmimyeva (Sī, Syā)	155

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Anvayapaññādhigamāya = Paññādhigamāya (Sī, Syā)	80
Apabodhatīti = Appabodhetīti (Syā)	36
Aparacetanaṃ muñcacetanañca = Muñcacetanañca aparacetanañca (Syā)	21
Apariyattajātā = Apariyantajātā (Sī)	51
Apabyāmato = Abyāmato (Ka)	316
Apārutagharadvārā = Apārutagharā (Syā, Ka)	134
Appicchalakḥhaṇanti = Appicchatālakḥhaṇanti (Ka)	113
Appitappitakkhaṇe = Appitakkhaṇe (Syā)	168
Abhikantaṃ = Atikantaṃ (Syā)	124
Abhitthavitvā = Abhitthavitvā abhitthavitvā (Syā)	306
Abhisapakāle = Abhisattakāle (Sī, Syā)	324
Abhājetvā = Bhājetvā (Syā)	277
Abhāsavitvātipi pāṭho = Bhāsivitvātipi pāṭho (Syā)	171
Abhuñjitabbaṃ = Na bhuñjitabbaṃ (Syā, Ka)	213
Amatanti = Amaranti (Syā)	127
Amaratapaṃ = Amaraṇatapaṃ (Sī)	155
Aropimavane = Aropitavane (Syā)	83
Alasvassāti alaso assa = Alasvāyanti alaso ayaṃ (Syā)	311
Avajjhāyanto = Apajjhāyanto (Sī)	170
Avadhāraṇavacanaṃ = Avaṭṭhānavacanaṃ (Syā)	84
Avasesakoti = Avasekoti (Sī)	58
Avicarissa = Vicarissati (Syā)	67
Avijjāvisaviṭṭhena = Avijjāvisadiddhena (Sī)	264
Avinibhuttadhamme = Avinimuttadhamme (Sī)	52
Avītagandhaṃ = Avītagandhaṃ sugandhaṃ (Syā)	139
Avekkhassu = Apekkhassu (Syā)	183
Asaṅkuṭitena = Asaṅkucitena (Sī)	206
Asaṅgaho nāma saṅgahavipanno = Asaṅgato nāma saṅgatavipanno (Syā)	162

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Asaññī arūpāvacaradevatā samāpannadevatāyo ca =

Asaññārūpāvacaradevatāyeveva (Syā) 70

Asabbhivādaṃ = Asabbhavācaṃ (Sī) 62

Ahiṃsakāhanti = Ahiṃsakvāhanti (Sī) Ṭikāyaṃ ca. 211

Ahu ñātaññatarassa = Āhutaṃyeveva aññatarassa (Sī),

Ahunaṃyeveva aññatarassa (Syā) 12

[Ā]

Ākaro = Āgamakaro (Sī, Syā) Am-Ṭṭha 3, Dasakanipāta-
vaṇṇanāyaṃ ca. 199

Ānubhāvasaṅkhātāṃ = Ānubhāvasambhūtāṃ (Syā) 30

Ānesi = Abhinesi (Sī), Atiharati (Ka) 175

Āmeḍitaṃ = Āmeḍitaṃ (Sī) 43

Āyatapaggaho = Āyatipaggaho (Sī), Āyattapaggāho (Syā) 97

Ālambanattambhaṃ = Ālambaṇakkhandhaṃ (Ka) 80

Ālokībhūtoti = Ālokabhūtoti (Syā) 149

Āvajjamāno = Āvajjento (Syā) 312

Āviñchetvā = Āvijjhitvā (Sī, Syā) 278

Āvijjhiṃsu = Anuvijjhiṃsu (Sī) 260

Āhunapiṇḍaṃ = Āhunapiṇḍaṃ pāhunapiṇḍaṃ (Syā) 190

[I]

Icchādhūpāyitoti = Icchādhūmāyitoti (Sī, Syā) 89

Imā devatā = Ime devaputtā (Syā) 115

Iminā maṇḍalaggena = Iminā pana khaggena (Syā) 208

Issattanti = Issatthanti (Sī), Issatṭhanti (Syā) 152

[U]

Ukkāsivāpi = Kāsivāpi (Sī, Ka) 207

Uggacchiṃsu = Ummujjiṃsu (Syā), Uppajjiṃsu (Ka) 132

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U]

Uccattanaṃ = Uccataraṃ (Syā, Ka)	70
Uṭṭhāyāsanā sarīraṃ utuṃ gāhāpetvā = Uṭṭhāya senāsaṇaṃ utuṃ gāhāpetvā (Syā)	37
Uṭṭhita-āyena = Uṭṭhitadāyena (Syā)	106
Uṇhāpetvā bhajjitvā = Uṇhāpetvā dhupetvā bhijjitvā (Syā)	315
Uttarisāṭakaṃ = Uttariyakataṃ (Syā)	296
Udakasaddena = Uragasaddena (Sī, Ka)	310
Udakādīsu = Uragādīsu (Sī, Ka)	310
Udakaṃ = Uruga (Sī, Ka)	309
Uddhaṃmukhaṃ = Uparimukhaṃ (Ka)	46
Upakaṭṭhe = Upagate (Syā)	268
Upakkavipakkaṃ = Opakkavipakkaṃ (Sī)	165
Uppajjamānaṃ vā uppannaṃ vā = Upapajjamānaṃ vā upapannaṃ vā (Syā)	45
Upaṭṭhahituṃ = Upaṭṭhātuṃ (Sī, Syā)	130
Uppatamānā = Uppajjamānā (Syā)	92
Upanayaṃ = Upanayanaṃ (Sī), Upaneyyaṃ (Syā)	42
Upasiṅghaṃ = Upasiṅghitvā (Syā), Upasiṅghi (Ka)	272
Upaharitvā = Upari haritvā (Syā)	224
Uppātitaṃ = Ugghāṭikaṃ (Sī)	52
Upāsanampi = Upasaṅkamaṇaṃ (Syā, Ka)	97
Upāsitabbaṃ = Upāsevitabbaṃ (Syā)	96
Umaṅgabhindanādīni = Ummaggabhindanādīni (Sī)	322
Ummaggapathanti = Ummaggasatanti (Syā)	255
Uraṃ = Udaraṃ (Syā)	167

[Ū]

Ūmiyo = Ummiyo (Syā, Ka)	252
--------------------------	-----

[E]

Ekakassa = Ekekassa (Syā)	34
Ekaggacittā = Ekaggacittena (Syā)	101

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Etato = Ettato (Sī), Ettakā (Syā)	246
Ettheva = Ettova (Sī)	315
Eva = Ekaṃ (Syā)	227
Eva = Evaṃ (Syā)	195
Evañca pana = Evaṃ vacanaṃ (Syā)	151

[O]

Oggate = Ogate (Sī), Okkante (Syā), Uggate (Ka)	292
Otatavitatā = Otthatā vitthatā (Syā)	278
Obhaggena = Obhaggavibhaggena (Ka)	39
Ovuto nivuto = Ophuto niphuto (Syā, Ka)	29
Osaṭamatte = Uṭṭhānamatte (Syā), Osīdamatte (Dī-Ṭṭha 2. 270 piṭṭhe)	69
Ohaditāpi = Ohānitāpi (Sī, Syā)	31

[Ka]

Kacchepi nadikacchepi = Kaccho hi pabbatakacchopi nadikacchopi (Sī), Kacchopi pabbatakacchopi nadikacchopi (Syā)	101
Kacchevāti kacche viya = Kuñjevāti kuñje viya (Ka)	101
Katagehampi “taṅkitamañco”ti = Katagehaṃ piṭhaṅkitamañcoti (Syā)	276
Kattuviseya gahaṇasanniṭṭhānaṃ = Kattuviseyaggahaṇa- sanniṭṭhānaṃ (Ka)	6
Kathāvavattthānaṃ = Tiṇavattthāraṃ (Syā)	113
Kathaṃjīvaṃ jīvatanti = Kathaṃjīvī jīvitanti (Syā)	299
Kadalivanamajjhena = Tilavanamajjhena (Syā)	315
Kampetvā = Vivaritvā (Sī, Ka)	259
Karassu = Kāmaṃ karassu (Syā)	167
Karuṇāsamāvajjitahadayo = Karuṇāsamappitahadayo (Sī), Karuṇāsamāpajjitahadayo (Syā)	314
Karoto kariyati = Kārako kayirati (Sī)	47
Karontiyo = Alaṅkarontiyo (Ka)	224
Kalambanadītiraṃ = Kadambanadītiraṃ (Sī)	32

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kavi kabbam = Kathitabbam (Syā)	162
Kāmapariḷāhābhibhūtā = Kāmūpanītā lokabhibhūtā (Syā)	38
Kāyavivekatthinī = Ālavikā vivekatthikinī (Syā), Kāyavivekatthikinī (Ka)	174
Kārāpitā = Kārāpikā (Sī)	48
Kālaṅkato = Āgato (Sī, Syā)	199
Kicchenāti dukkhena, na dukkhāya paṭipadāya = Kicchenāti dukkhāya paṭipadāya (Sī, Syā)	180
Kilissamānā = Pīḷiyamānā (Sī)	192
Kilesakālussiyaparāmaṭṭhāpi = Kilesakālussiyāpagatamattā sampasādamattalakkhaṇāpi (Syā)	229
Kilesavaggagato = Kilesavaṭṭagato (Syā)	248
Kujjhanakāle = Puthujjanakāle (Sī)	296
Kuṭṭhicīvarāni = Kuṭṭhī cīvarāni (Sī)	319
Kubbeyyāti = Kappeyyāti (Sī, Syā)	53
Kulasatike = Kulasantake (Sī, Ka)	207
Kulasampattiyo = Kusalasampattiyo (Sī, Syā)	124
Kusalākusalānam = Kusalānam (Syā)	232
Kūjati = Kujjati (Syā)	82
Kesaggā = Kesantā (Syā)	228
Kodhavināsenā = Kopachedanena (Ka)	90
Kosambakakuṭi nāma = Kosambakuṭikā nāma (Sī, Syā)	282
Kosalikā = Kosalakā (Ka)	158
Kaṁsapātīti = Kaṁsacāṭīti (Syā)	158

[Kha]

Kharalomo = Kharo (Syā)	277
Khalamaṇḍalādi- sodhanapalālapoṭhanādivasena = ...sodhanādivasena (Ka)	57
Khemībhūtam = Khemabhūtam (Ka)	163

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga]

Gajjantī = Tajjantī (Syā)	208
Gaṇaka = Gaṇika (Syā)	138
Gaṇhitum = Uggaṇhitum (Sī, Syā)	40
Gatagataṭṭhāne niddhamitabbova = Gatagataṭṭhānena damitabbova (Syā)	87
Gatiduggatiyā = Paṭipattiduggatiyā (Sī, Ka)	267
Gandhakuṭiyam = Mahāgandhakuṭiyam (Sī, Syā)	292
Gandhapānam = Gaṇḍapānam (Sī)	309
Gabbharasminti = Gabbhasminti (Syā)	274
Gabbhokkantisamayo = Gabbhavokkantisamayo (Ka)	9
Garubhāvena = Garugāravena (Sī), Garukabhāvena (Syā)	81
Gavicchivijjhitaṃ = Āvijjhitaṃ (Sī), Gavaccitaṃ (Syā)	276
Gahetvā = Gantvā (Syā)	116
Gaḷanti = Avalambanti (Ṭikā)	319
Gāmadārikā = Gāmadārakā (Sī, Syā)	275
Gumbantarakandarādīni = Guyhantarakuṭantarādīni (Syā)	159
Gulham = Guyham (Syā)	17
Goyuddhe = Goyūthe (Sī, Syā)	313

[Gha]

Ghaṭṭetabbam = Ghaṭetabbam (Syā, Ka)	76
Ghanakatassa = Ghanakassa (Sī)	146
Ghanā pasākhā = Ghanā ca sākhā (Syā)	275
Ghaṭaceṭikāgītikapariyāpannāpi = Ghaṭapetikāgītaka... (Syā)	250

[Ca]

Caṇakamattiyo = Valākamattiyo (Syā), Calākamattiyo (Ka)	200
Catubhūmakā = Catubhūmikā (Syā)	142
Caturaṅge tame = Caturaṅgatamasi (Ka)	125
Ca ne = Jane (Sī), Nesaṃ (Ka)	17
Candanaṅgalikoti = Candanaṅgaliyo (Syā)	139

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Carapuriso = Corapuriso (Sī, Syā)	54
Carā = Corā (Sī), Cārā (Syā)	138
Calakkakudha = Palakkakudha (Syā), Calakakudha (Ka)	294
Cārayeyyumaṃ = Dhāreyyumaṃ (Syā)	159
Cāriyamāne = Dhārayamāne (Syā)	159
Cittarucitaṃ = Cittarucikaṃ (Sī)	80
Cittācāre = Cittavāre (Syā)	195
Cittācāraṃ = Cittavāraṃ (Syā)	253
Cittitā = Cittā (Syā)	127
Cintayimsu = Mantayimsu (Sī)	153
Cīvarādivatthu jiṇṇaṃ = Cīvarādivatthu jiṇṇo (Sī), Cīvarādivatthum jino (Syā)	104
Cūḷapitā = Cullapitā (Syā)	317

[Cha]

Chaṇapūvaṃ = Mandapuvaṃ (Syā)	164
Chamāsikaṃ bhatta = Chamāsikabhatti (Syā)	133
Chavadūsakasippanti = Chavarūpakasippanti (Sī, Syā)	261
Chavi-ādīni = Chavicammādīni (Syā)	282
Chetanti = Cetanti (Sī)	264
Chetvāti = Jhatvāti (Sī), Ghatvāti (Syā)	90
Chetvā vaggassa = Jhatvā vaggassa (Sī), Ghatvā vaggassa (Syā)	90

[Ja]

Jaṭācumbaṭakena = Jaṭācumbiṭena (Syā)	166
Janādhībhumā rājānaṃ = Janādhībhumā rājānaṃ (Sī), Janādhiparājānaṃ (Syā)	142
Jalāti jalamāna = Jalanti jalamānaṃ (Sī, Syā)	168
Jāgarantesu = Jaggantesu (Syā)	23
Jāgarabrāhmaṇo = Jāgarikabrāhmaṇo (Syā)	94
Jāgarāni nāma = Jāgaranti nāma (Ka), Jagganti nāma (Syā)	23

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ja]

Jāni = Jātim (Sī)	212
Jiṇṇapāvuraṇo = Jiṇṇapāpuraṇo (Sī, Syā)	238
Jīyeyyanti = Jaheyyanti (Sī), Jiyeyyanti (Syā, Ka)	290

[Da]

Ḍayhamāno = Dayhamāno (Ka)	47
Ḍentīti = Oḍdentīti (Sī)	177

[Ta]

Taṇhādiṭṭhilepehi = Taṇhādiṭṭhikilesehi (Syā)	247
Taṇhādihi lepehi = ...kilesehi (Sī)	190
Tatrāssa = Tatrāyaṃ (Syā)	195
Tadantarā vemajjhaṭṭhānaṃ = Tadanantaraṭṭhānaṃ (Sī), Tadantaraṃ ṭhānaṃ (Syā)	29
Tanuttaṃ gato = Tanubhūto (Sī), Tanukaṃ gato (Ka)	287
Tappaṭibhāgo = Sappaṭibhāgo (Syā)	77
Tālavaṇṇena bījenti = Tālapaṇṇena vījenti (Syā)	248
Tāvatakeneva = Tāvadeva (Syā)	238
Tikicchantaṃ = Tikicchataṃ (Syā)	210
Tikhiṇe salle = Tiṇhasallaṃ (Syā)	159
Tilabījāni = Tīṇi bījāni (Syā)	216
Tiṇhībhūtaṃ tuṇhībhūtanti = Tuṇhībhūtanti (Syā, Ka)	253
Tuvaṇca = Bhavaṇca (Syā)	307
Tele paccissathāti = Leṇe pavisathāti (Ka)	167
Telepi uttarante ṭhitim = Telepi uttarante uṭṭhitim (Sī), Kesepi uttarante tinte (Syā)	93

[Tha]

Thullaphusitake = Phullaphusitake (Syā)	21
Theravaṃsadīpānaṃ = Theravaṃsappadīpānaṃ (Syā), Theravaṃsapadīpānaṃ (Ka)	2

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nāgadatto = Nāgadanto (Syā)	258
Nāññatra bojjhā tapasāti = Bojjhaṅgatapasā (Sī, Syā), Bojjhaṅgatapā (Ka)	104
Nābhibhosi = Nādhībhosī (Ka)	297
Nāyare = Ñāyare (Sī)	39
Niggamaṇaṃ = Nikkhamanaṃ (Sī, Syā, Ka)	82
Niggaṇṇaṇaṃ = Nigaṇṇhāṇaṃ (Syā)	121
Nijjhāpessāmīti = Nirujjhāpessāmīti (Sī), Nijjhattim labhissāmīti (Ka)	151
Nijjhattim = Niruddhaṃ (Sī), Nijjhaggiṃ (Syā)	151
Niṭṭhubhitvā = Nuṭṭhubhitvā (Sī), Nuṭṭhahitvā (Syā)	319
Niddhamitum = Nibbāpetum (Sī, Syā)	103
Niddhūmaṃ = Nibaddhaṃ (Sī)	237
Nipajjāpetvā = Nisajjāpetvā (Syā)	259
Nibbisaṅkā = Nirāsaṅkā (Ka)	306
Niyāmaḥbhūmiyaṃ = Padhānabhūmiyaṃ (Sī)	159
Nirojaṭṭhena = Nijotaṭṭhena (Ka)	217
Nisinnavaseneva = Sanniveseneva (Syā)	139
Nissayitvāva = Sannissitvāva (Syā)	89
Nīhaṭabhaṇḍaṃ = Nibbhataṃ bhaṇḍaṃ (Syā)	282

[Pa]

Patthaṇaṃ = Vitthataṃ (Syā)	17
Pattharaṇaṭṭhānā = Patthanā (Sī), Pattharā (Syā)	80
Patthita = Kathita (Syā)	298
Pattiyāyasīti = Paṭiyāyasīti (Syā)	154
Patissayaṃ = Upassayaṃ (Ka)	78
Pattuṇṇadukūla = Cinapaṭadukūla (Syā)	61
Patvā = Bhattarāva (Syā)	91

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pathanti = Satanti (Syā)	255
Padabhāṇa... = Sarabhāṇa... (Sī, Ka)	40
Padālesīti = Paggalesīti (Syā)	161
Payassa ca hārī = Payassa ca bhārī (Sī), Payassukarī (Syā)	309
Paramodānanti = Paramavodānanti (Sī), Paramodātanti (Syā)	264
Paradārikakammaṁ = Paradārakammaṁ (Sī), Paradārakakammaṁ (Syā)	131
Parasaddhāya = Paraṁ sandhāya (Syā)	41
Paripuṇṇapañcaṅgā = Paripuṇṇaṅgapaccaṅgā (Sī)	223
Paribāhirā = Paribāhirā aparikkhārā (Syā)	172
Pariyāpuṭaṁ = Pariyāpuṇṭaṁ (Syā)	77
Parivattakkhandhaṁ = Parivaṭṭakkhandhaṁ (Sī)	169
Parisedo = Sarīrasedo (Ka)	238
Pariharitvā = Parikkhipitvā (Syā)	261
Pakkapayoghanikā = Pakka-ayoghaṭikā (Sī, Syā)	257
Pakkhantā = Pakkhandā (Ka)	295
Pakāsanti = Pakāsenti (Syā, Ka)	2
Pakudho = Pakuddho (Syā)	117
Pañca kāmagaṇopadhīpi = Pañcakāmagaṇopadhīhi (Sī, Ka)	31
Pañcanavuttipāsaṇḍabhede = Chanavuttipāsaṇḍabhede (Syā)	59
Pañcame = Pannarasame (Sī)	325
Paññāsaṅkalananicchayo = Paññāsakalananicchayo (Syā), Paññāsaṅgahavinicchayo (Ka)	2
Paṭaliyoti = Aṭaliyoti (Sī, Syā)	316
Paṭicchannoti = Paṭipannoti (Syā)	218
Paṭipajjissāma = Paṭijaggissāma (Sī), Pariccajissāma (Syā)	257
Paṭhamāvajjanasseva = Paṭhamāvajjantasseva (Ka)	276
Paṭṭhapesi = Patthesi (Sī, Syā)	111
Paṇītabhojanaṁ = Paṇītabhojanehi (Ka)	241
Pavuttatālaphalaṁ = Pamuttatālaphalaṁ (Sī, Syā)	38
Pātim = Cāṭim (Syā)	140

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pādamaggeneva = Pādamatteneva (Syā)	292
Pāyāsapāṭim = Pāyāsacāṭim (Syā)	208
Pisanto = Pimsanto (Syā)	154
Pihitamatte = Pidahitamatte (Sī)	130
Pīṭhe = Pīṭhe āsane (Sī)	241
Puttagāvo = Puttagohi (Ka)	31
Puttahaṭṭāya putte’ti = Dhuttahaṭṭāya suddeti (Ka)	316
Puthusattānampi = Puthuttānam (Syā)	129
Purato = Dhurato (Ka)	231
Porāṇā pana = Porāṇanāmassa (Ka)	93
Paṃsukunṭhitoti = Paṃsukunḍitoti (Sī, Syā)	263

[Pha]

Pharantāni = Phurantāni (Sī)	296
Pharitvā pharitvā = Pasāritvā pasāritvā (Sī), Haritvā (Syā)	165
Phalakkhaṇam = Phalalakkhaṇam (Sī)	163
Phalikavaṇṇā = Balākaṇṇā (Sī), Balāhakavaṇṇā (Syā)	223
Phassitā = Phusitā (Sī, Syā)	112
Phullitakokanadam = Phullitakokanudam (Ka)	250
Pheṇam = Pheṇum (Syā)	274

[Ba]

Baddhesu = Khandhesu (Sī), Bandhesu (Ka)	264
Balavacintanam = Balavacittam (Syā)	105
Bahalattena = Bahalantena (Ka)	101
Bāhitvāti = Vāhetvāti (Syā)	244
Bīḷibīḷikathā = Pīḷipīḷikathā (Syā)	267
Bījanteva = Bījabījantveva (Syā)	229
Byattaparicayaṭṭhena = Bhattaparicariyaṭṭhena (Sī), Byattaparicaraṇaṭṭhena (Ṭikā)	76

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhañjissatīti = Bhajjissatīti (Syā)	151
Bhattakiccāvasāne = Katabhattakicco (Syā)	267
Bhayaṃ = Mahabbhayaṃ (Sī), Sāpabhayaṃ (Syā)	210
Bhavatu = Bhava, taṃ (Syā)	98
Bhastavātena = Tassā vātena (Sī)	159
Bhasmakhārādīhi = Osaṅkhārādīhi (Syā), Usakhārādīhi (Ka)	88
Bhājanīyabhaṇḍaṃ = Bhaṇḍabhājanīyaṃ (Syā)	284
Bhikkhācārato = Bhikkhāya caranto (Sī, Ka)	239
Bhikkhaṃ = Bhakkhaṃ (Syā)	131
Bhijjīyate = Tajjīyate (Sī), Maddiyate (Syā)	250
Bhindāpeyya = Chindāpeyya (Syā)	148
Bhussantā bhussantā = Bhassantā bhassantā (Ka)	240

[Ma]

Maggakāle = Maggakkhaṇe (Ka)	145
Maggacoro = Magge coro (Sī, Syā, Ka)	191
Maghena = Māghena (Ka)	28
Macalagāmake = Acalagāmake (Syā)	309
Macchariyena = Maccharena (Ka)	56
Majjha = Majjhima (Syā)	157
Maññatanti = Mānanti (Sī)	50
Maññati = Paññapeti (Syā)	155
Maññanāya = Maññamānā (Sī)	135
Maññi = Maññasi (Syā)	165
Maṇimayena = Nimmalena (Ka)	37
Maṇipaṭisāmakānaṃ = Sāṇiyā parikkhipāpetvā paṭisāmakānaṃ (Syā)	135
Maṇivammaṃ = Maṇicammaṃ (Syā)	71
Mattikapātiṃ = Mattikacāṭiṃ (Syā)	320

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mataṃ = Vadhaṃ (Ka)	54
Madanayutā = Damanayuddhā (Syā)	309
Mantāvacaṇaṃ = Mattāvacaṇaṃ (Sī, Syā)	250
Mandiyā nūti = Mandiyā nusesīti (Syā)	162
Maraṇavasaraṃ = Māravasaṃ (Sī)	43
Mahagghaṃ = Samagghaṃ (Syā)	285
Mahantataro = Mahattataro (Ka)	198
Mahapphalataranti = Mahagghataranti (Sī)	57
Mahā-ūmiyo = Mahā-ummiyo (Syā)	52
Mahākaṇṭho = Mahākaṇṇo (Sī), Mahāgaṇḍo (Syā)	122
Mahācāṭiyo = Mahāpāṭiyo (Syā)	237
Mahābhārasahanatthena = Mahābhāraharaṇatthena (Syā)	305
Mātiṭṭhāne = Mātuṭṭhāne (Sī)	136
Mā tulaṃ = Mahātulaṃ (Sī)	321
Mādiso = Tādiso (Ka), Yadi so (Sī)	234
Mā sajjittho = Mā sajjittha (Syā)	162
Migāramātuyā = Migāramātāya (Syā)	136
Mitāhāraṃ = Mattāhāraṃ (Sī)	52
Milakkhu = Milakkha (Sī, Syā)	250
Mukhappamāṇe = Pamāṇena (Sī, Syā)	83
Mukhādhānaṃ = Mukhadvāraṃ (Sī)	101
Muddhavedikāpādato = Mūlavedikāpādato (Sī), Muddhavedikāpārato (Ka)	312
Mūlakammaṭṭhānaṃ = Lakkhaṇakammaṭṭhānaṃ (Syā)	27
Maṃ nissāya cesa gato = Maṃ nissāya cesa bhavo (Sī), Anissāyeva Sugato (Syā)	261

[Ya]

Yattha katthaci = Yattha vā tattha vā (Syā)	38
Yatāyaṃ = Yatoyaṃ (Sī), Yadāyaṃ (Ka)	37

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yadā = Sace (Sī, Ka)	311
Yassa = Passa (Sī, Syā)	235
Yujjhasoṇḍā = Yuddhasoṇḍā (Sī)	310
Yujjhitabbayuddhāni = Yujjhitabbayuttāni (Syā, Ka)	154
Yojanamatte = Yojanamagge (Syā), Yojanamattake (Ka)	130

[Ra]

Rajadhajaṃ = Rajaṃ vā dhajaṃ vā (Sī), Rajaṃ vā (Syā)	312
Rattabandhikāyo = Rattabaddhakāyo (Syā)	223
Ratikananti = Ratikatanti (Sī)	87
Rattidivesu vā khīyati = Rattīhi divehi ca khiyati (Syā)	88
Rattindivā = Ratti vā divā vā (Ka)	162
Rathareṇumattampi = Rajareṇumattampi (Syā)	170
Rāgapariḷāhena = Balavapariḷāhena (Sī, Syā)	130
Rājagataṃ = Rājānaṃ taṃ (Syā)	319
Ruccīti = Ruccatīti (Ka)	291
Rujjhanti = Rundhanti (Sī), Rumhanti (Syā)	313
Rosakoti ghaṭṭako = Rosetīti ghaṭṭeti (Sī, Syā)	150

[La]

Lakuṇḍako = Lakuṇṭako (Sī)	149
...lañjanujjalagattā = ...añjanujjalagattā (Tīkā)	223
Laddhāsā = Laddhassādā (Sī)	19
Lāletvā = Palāpetvā (Syā), Cāletvā (Ka)	167
Lūkhapāvuraṇoti = Lūkhapāpuraṇoti (Sī, Syā)	238
Lomacalanamattakampi = Lomahaṃsanamattakampi (Syā)	159
Lohaḍḍhamāsako = Lohamāsako (Sī, Syā)	138
Vacanaṃ = Piyavacanaṃ (Syā)	297

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vaccho = Maccho (Syā, Ka)	99
Vaṭṭati = Vattum vaṭṭati (Syā, Ka)	20
Vaḍḍhetvā = Vaṭṭhapetvā (Sī, Syā)	68
Vaṇṇagandhatthāya = Vaṇṇagahaṇatthāya (Sī)	137
Vaṇṇanibhā = Vaṇṇā ca vaṇṇanibhā (Syā)	115
Vatakoṭṭhāsāni = Vattapadānīti vattakoṭṭhāsāni (Syā)	317
Vatapadāni = Vattapadāni (Syā, Ka)	309
Vatte = Katavatte (Syā)	129
Vattena = Vatena (Ṭikā)	97
Vataṃ = Vattaṃ (Syā)	269
Vanasmim = Vanasi (Syā)	270
Vapitvā = Ṭhapetvā (Syā)	232
Vayhamāno = Vuyhamāno (Sī, Syā)	217
Valāhakamiva panthagūti = Valāhakamivaddhagūti (Sī)	289
Vavassaggatthe = Vacasāyatthe (Ka)	146
Vasanaṭṭhānehi = Divāṭṭhānavasanaṭṭhānehi (Syā)	283
Vasisatehi = Vasīsatehi (Syā)	1
Vācākamantājīvā = Vācākamantājīvāti (Syā)	218
Vātaṃ = Tālaṃ (Syā)	252
Vāritavataṃ = Vāritvā vataṃ (Syā), Vāretvā adhigataṃ (?)	76
Vikīrayimsu = Nipatimsu (Ka)	295
Vicarantā = Viravantā (Sī)	219
Viṭaṭṭubho = Viṭaṭṭa bho (Sī), Viḍḍubho (Syā)	128
...vidhammanavasena = ...viddhammanavasena (Sī)	144
Vidhamitā = Vidhamsitā (Syā), Viddhamsitā (Ka)	50
Vidhamentā = Bhamantā (Syā), Dhamentā (Ka)	295
Vinodenti = Vinodenti nīharanti (Syā)	279
Vippalapantiyā = Vilapantiyā (Sī)	291
Vipphanditānīti = Vipphanditāni kānīci kānīcīti (Sī, Ka)	171

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vibhavamattā = Vibhavappattā (Ka)	220
Vimatiṃ pakkhantā = Vimatipakkhandā (Ka)	17
Vimucchitoti = Dhimucchitoti (Sī)	164
Visattāti laggā = Sattā laggā (Syā)	278
Visattatāya = Vissajjatāya (Syā)	160
Vissaramakāsi = Vivaramakāsi (Sī)	193
Veṇḍūti = Veṇḍoti (Syā)	102
Vetaraṇinti = Vettaraṇīti (Ka)	59

[Sa]

Sakalikā = Sakkhalikā (Ka)	74
Saṅkhalalitakuṭṭhī = Saṅkhasadisakuṭṭhī (Syā)	319
Saṅkharīti = Saṅgharīti (Syā)	211
Saccena vācenudakamhi = Saccavādena udakam (Syā), Saccena vādenudakampi (Ka)	301
Sañchādiyamānā dhūmakatacchu = Sañchādiyamānadhūmakatacchu (Sī) Sandhāriyamānā dhūmakapacchi (Syā)	188
Sattakūṭāgārasamo = Pabbatakūṭāgārasamo (Syā), Sattamakūṭāgārasamo (Sī, Ka)	70
Santāsanamattameva = Santāpanamattameva (Syā)	311
Santhambhitum = Saṅkhambhitum (Syā), Saṅthambhitum (Ka)	153
Sabbapañcasatam = Sabbapañcapañcasatam (Syā)	131
Sabbam setakaṇḍukacchu-ādibhāvam = Sabbapetakaṇḍukacchu- ādibhāvam (Syā)	285
Samalaṅkaritvā = Alaṅkaritvā (Sī, Syā)	147
Samphalanti = Varṇsaphalanti (Syā)	126
Sammuṭṭham = Pammuṭṭham (Sī), Pamuṭṭham (Syā, Ka)	6
Sayaṃcaraṇadivase = Sayaṃ jānitvā chaṇadivaso kireso (Sī), Sayaṃ caraṇadivaso kira so (Syā)	164
Sarabhāṇam = Padabhāṇam (Syā)	280

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saroga-uppalādīni = Saroja-uppalādīni (Syā)	184
Sa ve = Sa ve pecca (Sī, Syā)	304
Sasakaṃ = Campakaṃ (Syā), Pampakaṃ (Ka)	54
Sahassa = Parosahassa (Syā)	120
Sātāgīrahemavatā = Sātāgīrihemavatā (Syā)	293
Sāmayikaṃ = Sāmāyikaṃ (Syā)	168
Sārayāma = Sādayāma (Sī)	263
Sāventi = Vāventi (Syā)	278
Siṅgālassa = Sigālassa (Sī, Syā)	35
Sīhaḷaceṭṭikāya = Sīhaḷapetikāya (Syā)	250
Sukatakāraṇaṃ = Sukāraṇaṃ (Sī)	134
Sukhaviparināmena = Sukhapariṇāme pana (Syā)	105
Sukhaṃ = Mukhaṃ (Syā)	298
Sunaṭṭhā = Sammuṭṭhā (Syā)	25
Subhagiyāti = Subhariyāti (Syā)	142
Suvaṇṇapaṭaṃ = Suvaṇṇapaṭṭaṃ (Ṭikā)	81
Suvaṇṇagghaṇikaṃ = Suvaṇṇagghikaṃ (Sī), Suvaṇṇagghiyaṃ (Syā)	277
Suvaṇṇapāṭiyaṃ pāyāsaṃ = Suvaṇṇacāṭim pāyāsassa (Syā)	189
Suvaṇṇarasasiṅcanāni = Suvaṇṇarasapiṇṇarāni (Sī, Syā)	224
Susammaṭṭhakaṅcanāṃ = Susampahaṭṭhakaṅcanāṃ (Syā)	75
Susukāraṃ = Sūsūkāraṃ (Sī), Sussukāraṃ (Syā)	193
Susunāgababhāvasampattim = Nāgababhāvasampattim (Syā)	73
Sūtigharaṃ = Pasūtigharaṃ (Syā)	142
Sūyimsu = Pharimsu (Ka)	294
Sokābhāvakāraṇaṃ = Sokābhāvakaraṃ (Sī, Syā)	305
Somānanti = Soppamānanti (Sī), Seyyamānanti (Syā)	169
Sodhivākaraṭṭhanti = Sovīrakraṭṭhanti (Syā), Sodhikaraṭṭhanti (Ka)	105
Samkaddheyyuṃ ceva uppīleyyuṃ ca = Ākaddheyya ceva uppīleyya ca (Sī)	155
Samghasuppaṭṭipattiṅca = Samghasuppaṭṭipannataṅca (Sī)	306

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ha]

Hatthakukkuccādīnaṃ = Akukkuccādīnaṃ (Sī)	213
Hatthighaṭṭā = Hatthighaṭṭo (Ka)	128
Hotu adiṭṭhapubbo vā = Hotu diṭṭhapubbo vā na vā (Syā)	19
Hohīti = Hothāti (Sī, Syā)	284